

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

<36613581670017

<36613581670017

Bayer. Staatsbibliothek

4° Ant. 51

Ignatius Ignarra

D E

PALAESTRA NEAPOLITANA

C O M M E N T A R I U S

IN INSCRIPTIONEM ATHLETICAM

NEAPOLI ANNO MDCCLXIV. DETECTAM.

Vbi Juri Coloniae Romanae a Neapolitanis media ferme Antoninorum Impp. tempestate acquisito, tribuitur, quod Palaestra Neapoli cessarit.

Ad calcem operis adnectitur

DE BVTHYSIAE AGONE PVTEOLANO

DISSERTATIO.

N E A P O L I A N N. MDCCLXX.

Ex Typographia DONATI CAMPI.

SUPERIORVM PERMISSV,

112/62/54

1911

ALEXIO SYMMACHO MAZUCHIO

METROPOL. ECCLESIAE NEAP. CANONICO
REGIO SACRAE SCRIPTURAE
INTERPRETI.

NICOLAUS IGNARRA S.

EAS de Palaeſtra Neapolitana exercitationes Tibi
nunc, ALEXI SYMMACHE, inſcribentem traden-
temque in manus tuas, id me arbitrare feciſſe,
quod tum grati animi officium, tum acquiſſima
veterum conſuetudo a me quodammodo flagitabat.
Mos olim obtinuit, quemadmodum meminiffe po-
tes, temporibus heroicis uſitatiffimus, ut nati filiorum a partu ru-
bentes, ſtatim Avi genibus imponerentur: qua caeremonia ac legiti-
ma traditione ſignificabatur, in ejus eſſe poteſtate non minus geni-
tos, quam gignentes; eique filiorum fructus, veluti ex agro ſuo na-
tos, deberi. Ex hujusmodi praefatione plane jam, opinor, conſilii
mei rationem intellexiſti totam: intelligis enim, Tibi tribui debere,
quaecumque ego, qui tuus ſum, labore vel induſtria perfeceri.
Tuum autem me eſſe reputo, non ſolum ſponte mea, qua me totum

(IV)

ab aetate prima in tuam clientelam ac disciplinam tradidi, sed etiam debito quodam officio, reverentia ac pietate. Eo me siquidem amore ac prope dixerim, patria caritate, complexus es, ut neque vehementius amari a patre filius, neque prolixius ornari atque institui potuerit. Ac sane quaecumque munera & ornamenta ab indulgentia Regum nostrorum adeptus sum, ea nonnisi vel commendatione tua, vel honorifici de me iudicii tui gratia, consecutus sum: id quod & palam edico semper, & mecum libentissime recordor. Quae beneficia tua cum singularia sunt omnia, tum illud esse palmarium reor, quod diuturna atque intima consuetudo tua, quamplurimum mihi profuit ad severiorem & disciplinam & eruditionem; sic ut si quid profecerim, tua sub institutione me profecisse fatear. Itaque cum Tibi, quantum nemini, debeam, tuusque sim mancipio ac nexu; consequens fuit, ut non alius erga Te usu fructuque existerem, & quem elaboraveram Commentarium, Tibi, magistro benemerentissimo, meique amantissimo, dedicarem. Atque utinam meum hoc opus, antequam prodiret in vulgus, emendari manu tua potuisset! Profecto quae tua semper fuit de mea existimatione sollicitudo, haud mihi rebusque meis hoc tempore defuisses. Verum tua aetas jam devexa, nec ultra patiens laboris, ea mihi commoda invidit. Sed ah quantum iacturae in tuo senio, cessante nihilque agente, universi fecimus! quantum adhuc antiquitatis eruendum sagacitate tua, illustrandumque superesset! quanta praeclara opera tua nunc in scriniis delitescunt, ultimam manum a Te praestolarentur! Nunc vero solitudini relictis, interceptam nobis eruditionem tuam desideramus. Te tamen, vel inertis & obliviae senectuti traditum, ne pilo quidem minus reveremur & colimus. Nam & tabulas pictorum magni nominis, quamquam vetustate fugientes, nec amplius, ut antea, aut linearum praecisionem, aut colorum lenocinio delectantes, jure merito magni pendimus,

caute-

(V)

cauteque ac religiose custodimus; non quod ab iis institui ad graphicen informarique posse confidimus; sed quia jucundum nobis est, in hisce tabulis exempla praestantium virorum, veluti quaedam simulacra virtutum, contemplari. Enimvero cum Te, MAZUCHI, intuemur; statim nobis excitantur in animo strenui tui in republica litteraria, impigre ac sine ulla remissione exhausti labores, ad octogesimum amplius annum summa cum laude producti: obversatur ob oculos inculcata vitae tuae ratio, honorum fuga contemptusque. Taceo morum sanctitatem ac severitatem; cum nunc quoque vel senex aetate collapsa, spirans tamen pristinum tuum Mazuchianum, hoc est, gravitatem cum religione conjunctam, tantae sis auctoritatis, ut nemo, Te praesente, non se quoque sobrium, modestum ac religiosum esse sentiat. Atque ad hoc tam excelsum existimationis fastigium nonnisi tua Te virtus per omnes aetatum gradus exercita, tua incomparabilis doctrina in tot voluminibus a Te datis emicans, exivit. Sane adeo graviter eruditeque scripsisti, ut legi; adeo innocenter & castigate vixisti, ut scribi ad posteritatis exemplar, omnino dignus sis. Quae duo, cum per se singula valent hominem ornare, tum in Te simul conjuncta ac rarissimo exemplo connexa, Tibi auctoritatem, nomini tuo immortalitatem conciliarunt. Interim faxit Deus, ut sis nobiscum quam diutissime: nam etsi per aetatem is es, qualem Te esse nollemus; vel sic tamen juvas utcumque, & praelens ac vivus nobis es ad bene agendum & calcari & incitamento: nos vero senectute tua veneranda, ad solatium ejus MAZUCHII, qui pridem fuisti, jucundissime delectamur. Vale. Neapoli Kal. Jul. Anni MDCCLXX.

(VI)
AVCTOR AD LECTOREM.

SI quis fortasse miretur me aliud in fronte Operis polliceri ab eo, quod in recessu praestare videor; sciat is, rogo, praeter opinionem meam accidisse, ut professus illustrare brevi Commentario Inscriptionem athleticam Neapoli desectam, porro in Palaestra Neapolitana diutius aliquanto subsisterim. Proposueram mihi certe, quae videbantur in inscriptione notatu digna, breviter perstringere. Ac sane totam ferme epigraphen festinanti similis percurrerem; & ut quaeque scripto tradideram, e vestigio typis mandabantur. Ultimo loco mihi reservaram, de Gymnasiis inibi memoratis verba facere. Et eorum quidem gymnasiorum recensioem institui, enarravique, sed leniter ac leviter. At vero cum ad Palaestram Neap. devenissem; amor ac studium verum patriarum me suadebat, uti diligentius eo de argumento differe-rem. Itaque omni alia cura jam expeditus, huic tractationi libenter incubui; & commendata prius Neapolitani Gymnasii architectonica ratione, exsecutus sum Majorum nostrorum palaestrica studia, eaque ab Augusto (nam intacta reliqui tempora anteriora) ad Antoninum Commodum usque deduxi; sub cuius imperio Palaestra Neap. obmutuisse videtur. Quae sane tempora tum bonis moribus inimica, tum liberalibus artibus exstiterunt perniciofa. Hinc pro re nata libuit mihi in hoc etiam inquirere, num Palaestrarum desuetudini posset imputari Artis Graphicae interitus: nam in Palaestra addisci facile Nudi scientia, adeo Graphicae necessaria, dabatur. Sed in primis illa mihi sollicitudo fuit explorandi, ecquid inciderit causae, quamobrem Neapolitani gymnicas exercitationes, in quas antea maximo studio ferebantur, frequentare neglexerint. Causam in jus Coloniae Rom. a Neapolitanis partam, rejicere mihi visum fuit: per quam Coloniae dignitatem consequens fuit, ut Neapolitani, quicquid apud se pristini Graecismi reliquum fuerat, simul cum Palaestra deponerent. Sed enim Neapolis fuerit nec ne Colonia, res erat plurimis nostrorum hominum jactata disceptationibus. Incendebat rei difficultatem intuta litteratorum marmorum, unde argumenta pro Colonia nostra vulgo deduci solebant, fides, nullis aetatum firmata characteribus. Ego vero, qui compertum habebam, Palaestram medio Antoninorum tempore desisse, sic denique meam explicui sententiam, sub Antoninorum imperio & Neapolim factam fuisse coloniam, & simul Palaestram conticuisse. At hic turbas illud ciebat, quod Petronius Arbiter, quem sub Nerone floruisse volebant, Neapolis tam-

(VII)

*tamquam Coloniae aetate sua factae, meminit; Philostratus contra Ichnographus, quem Suidas ad Philippi imperium duxisse vitam tradiderat, Neapolitano se certamini interfuisse testatur: quo fiebat, ut Neapolitana Civitas citius ac ego senseram, ad Coloniae nomen evasisse, & Palaestra ferius occlusa fuisse, videretur. Quae omnia sane quam arduae, ac salebrosae indaginis, paucis enucleari non poterant, nec perfunctorio tractari. Itaque cum obortae super Palaestram Neapolitanam quaestiones, majorem scriptionis hujus partem occupassent; idcirco in fronte operis significavi, me de Palaestra Neap. locuturum; tamen Commentarius, quem in Inscriptionem athleticam ornabam, huic tractationi obtulisset occasionem. Jamvero ad calcem operis apposui Dissertationem de Buthsiae agone Puteolano, non temere tamen, neque inconsulte: in quodam enim vacuo Inscriptionis athleticae loco cum mihi visum fuisset opportunum, sistere Puteolos; edocendus erat lector, ecqua certaminis species eo tempore agitata Puteolis fuerit. Ostendi autem non alium nisi Buthsiae, b. e. Bovigidii, agonem tunc edi potuisse. Hinc res ipsa a me quodammodo expressit, uti de Buthsia quoque differerem. In qua dissertatione primum evici, id certamen nihil commune habuisse cum Bove barbato, in nummis Campaniae nostrae obvio; eamque nactus opportunitatem, meam de monetali hujusmodi monstro bifor-
mi sententiam aperui. Deinde jucundum mihi fuit, inscriptionem ipsam, unde nobis Buthsiae agone innotuit, propius contemplari, ac perbrevis commentatione percurrere. Sed opus non est, ut hic pluribus detineam lectorem; qui, si totius operis conspectum, qui proxime sequitur, lustrarit oculis; facile unoque veluti obtusu animadvertet, ecquid ipse in hac lucubratione praestiterim, aut saltem praestare allaborarim.*

(VIII)
CONSPECTVS TOTIVS OPERIS
 S I V E

INDEX Capitum & Sectionum.

- I**N Athleticam Inscriptionem Neapolitanam Prolegomena. De Artibus Gymnasticae utilitate, deque athletarum laudibus nonnulla. Locus inventi marmoris. Ibi Gymnasium olim stetisse suadetur. Rerum dicendarum series. pag. 1
- Inscriptio Graeca, ejusque Interpretatio. 6
- Supplementi ratio. 10
- CAPVT I.** De Alexandrinis in Gymnasio Neapolitano Palaestritis, deque eorum titulis. Cur Alexandrini in Gymnasio Neap. compareant. De formula *Ἀγαθὴ τύχη*. An unquam Alexandria vocata fuerit *Alexunteria*. Stephanus Ethn. emendatur. Athletae *περπολιστικοί*. Hesychius explicatur. Quid sit *ἀπὸ καταλύσεως κητοικεῖν*. Suidas cum Platone componitur. 17
- CAPVT II.** De T. Flavio Archibio, ejusque loco ac dignitate. Statua an quid aliud T. Flavio dedicatum? De nativa notione *Τιμῆς* ac *Tituli*. Hieronicarum nomina conscripta in Gymnasio Neapolitano. Colonia *Flavia* Puteoli. Bina cognomina uni homini imposita. Pausanias emendatur. Qui *Παραδοξοποιῆς* fuerit. 26
- CAPVT. III.** Qua aetate T. Flavius Archibius floruerit. Epinicia Trajani quando Heracleae commissa. Distinctio *Puerorum*, *Imberbium*, & *Virorum* in palaestra. Disparis aetatibus interdum simul compositi. Peculiaris numerandarum Olympiadum ratio. Quoddam Alexandrinarum olympiadum exordium exploditur. Quo anno Flavius Archibius in Neapolitano Gymnasio certarit. 37
- CAPVT IV.** Gymnasior. unde Flavius victor discessit, recensio. 46
- SECTIO I.** De Capitolinis ludis. Flavium Archibium vicisse lustro sexto Capitolino ostenditur; quo lustro vicit Valerius Pudens in certamine poetico. Veterum in scalpendis inscriptionibus diligentia. Certamen Capitolinum quo sensu *Sacrum* dicatur. ibid.
- SECTIO II.** De Heracleensibus Epiniciis. Heracleae Epinicia Trajani in Bithynia esse quaerenda; ac fortasse primum edita a Plinio Procos. Bithyniae. *Iselastica* a Trajano facta. 54
- SECTIO III.** De Pythiis, Nemeis, & Isthmiis ludis. Pythiades cum Olympiadum annis compositae. Pausanias emendatur. Nemeis & Isthmiis ludis trietericis, quo sensu *pentaëteris* imputetur. Plinius & Aufonius a Scaligeri, Harpocraton a Mauffaci criminationibus absoluntur. *Pentaëteris* interdum non pro quinquennali spatio, sed pro

pro quavis recurrenre periodo festi conventus. 57

SECTIO IV. De Aetii Nicopoli, Antiochiae, & Alexandriae editis. Aetia ab Augusto edita Nicopoli. Stephanus Ethnic. defenditur. Strabo explicatur. Aetia *Antiochiae* & *Alexandriae* commissa. Qui *Aetiaci pueri*, quive *Hieronei juniores*. An Homerus Olympici certaminis meminerit. Strabo refellitur. Olim certamina spe praemii consequendi inita; sero tandem *coronaria* evaserunt. Certamina *Sacra* quae preflus fuerint: eadem ac *Iselastica*. Quibus gradibus vestigalia publica hieronicis deberi desierint. 63

SECTIO V. De Ephesino atque Smyrnenſi Gymnasio. Ephesus atque Smyrna Jonici conventus participes. Duodenarius numerus in populi regionisve divisione sedulo observatus. *Balbillia* Ephesi. Smyrnae *Commune Asiae*. De *Asiarchis* nonnulla. Quae *Asia* proprie dicta. Dionis Cassii locus, frustra vexatus, defenditur. 75

SECTIO VI. De Gymnasio apud Echelidas, Atticae pagum. Certamen praeripiendi *scutum ex Argis*. Is agon dictus *Χαλαρος & Εκπτόμβουκ*. An institutus apud Argivos, ut exprimeretur armorum Glauci cum Diomedis permutatio. *Hecatombe* tum in sacris, tum in mensa. Plinius illustratur. 80

CAPUT V. De Gymnasio Neapolitano. 87

In Caput V. Diatriba De Palaestra Neapolitana. Pars I.

§. I. Gymnasium fuisse quid *ὕλικόν*, h.e. quoddam fabricae genus, exercitationibus athleticis comparatum. 89

§. II. Gymnicas institutiones impedimento fuisse, quo minus Neapolis, Tarentum, ac Rhegium ad barbariem defecerint. Strabo explicatur. Latina lingua loco beneficii concessa Graecis oppidis. 94

§. III. Vitruvium aedificandae palaestrae rationes a Palaestra Neapol. collegisse. Numisius Theatri Hercul. architectus an Vitruvii Socius. Ephebeum cur dictum *Exbedra Herculis* a Dione Chrylost. & *Petafus* a Graeco Scriptore Macchab. Aevo sequiore *Ephebeum* idem ac *Lupanar*. Fabricae a forma, quam referebant, nomen mutatae. *Ovum*, *Trulla*, *Cupa*, *Umbella*, quid in re testonica. 99

§. IV. Gymnasium Neap. a Tito Imp. restitutum. Mutila inscriptio Gr. ac Lat. suppletur. An Titus Neapoli *Demarchum* egerit. Opera tum artificum tum scriptorum sub alieno nomine edita. 107

§. V. Quo *Palaestra*, *Xystus*, *Gymnasium* convenient, differantve. *Gymnasiarcha* an idem ac *Xystarcha*. Quando quave de causa siverint Gymnasia. *Stadium* Gymnasii Neapol. an aevo sequiore vocatum *Amphitheatrum*. *Thermae* Neap. a Tito Imp. restitutae. 113

ΠΑΡΕΠΤΟΝ. De Picturae Sculpturaeque interitu divinatio. Maximum

num Graphics opus in recta *Nudi* delineatione versari: hanc vero in Gymnasio tum ex athletarum motionibus, tum e statuis facile parabilem fuisse: hinc videri detrimenta artis hujus a desuetudine gymnasiolorum esse repetenda. *Aegyptiaca pingendi audacia*. Quatenam *Abdita loca*, seu *savissae*. Leges antiquae de signis non transferendis. Inscriptio vetus illustratur. 122

In Caput V. Diatriba De Palaestra Neapolitana. Pars II. 139

§. I. Gymnici ludi Neapolitanorum sub Augustis. Spectacula Gymnica Neapoli pluribus, quam in Graecia, diebus absoluta. Claudius ac Titus Imp. in Gymnasio Neap. *Agonothetae*. Titus rursus atque Hadrianus Neapoli *Demarchi*. De Phratia *Antimoiton*. Sub Commodio Imp. delisse palaestram, tum cum Neapolis ad Coloniae jus evasit. Quo certamen *Sacrum* ab *Iselastico* differat. *Graecia antiqua* in Rescripto Diocletiani est Graecia transmarina. 140

§. II. De initio Augustalium Neapolitanorum. *Olympiadum* Italicarum numeratio. Inscriptio Neapolitana explicatur & illustratur. Quid *tolux* in re gymnica. *Diauli* descriptio. Duplex unius ejusdemque anni consignatio. An Agon *Neronia* Neapoli agitur. 148

§. III. Gymnica studia, inveterato Municipii jure, refrixisse. 159
SECTIO I. Neapolim ex foederata civitate ad Municipium Rom. per legem Juliam evasisse, ostenditur. Cicero pluribus locis explicatur. Inscriptio Puteolana inedita suppletur & illustratur. Commentum de Neapoli in sinu Bajano exploditur. Difficilis Strabonis locus enucleatur. Alia vetus inscriptio producit & explicatur. Puteolos ex Colonia libertati suarum legum circa Syllana tempora restitutos. Rursus Strabo illustratur. 161

SECTIO II. Neapolitanos jam municipes Rom. operâ peregrinorum agonas edidisse. Inscriptio Graeca illustratur. Certamen equestre Neapoli. Quid Πένταθλον κλέσις, Παγκράτιον κλέσις. *Proludia* certaminum. Κλέσις dicta dies, qua judicium de athletis ferebatur. Inde ortam videri apud medicos *dierum criticorum* denominationem. Dies *criticus* oppositè ad *genethliacum*, est emortualis. Alia Graeca inscripto illustratur. Quid *die Solis nasci*, & *die Solis judicari*. Athletae comparate ad peregrinos, *urbani* dicti. 173

§. IV. De abolitis Neapoli jam Colonia Aug. Gymnasus. 181

SECTIO I. Urbem Graecam, in qua, jam Colonia Rom. factâ, Petronius coenam Trimalchionis paravit, fuisse Neapolim. *Dicaearchiam* & *Puteolos* idem significare ostenditur. Puteoli nunquam Graeca Urbs. *Crypta* Neapol. Herculis *Porticus* fort. hodie *Portici*. *Cli-vus* in proximo Neapolis. Huc ex urbe indicta *nudipedalia* impetrant.

trandae pluviae causa. Regio *ad Arcum*. Pinacotheca Neapol: De Petronio Nodotiano iudicium. Petronius cum Philostrato componitur. *Petronii* Satyrici nomen confectum. Ex idiotismis Neapolitanis, is qui Satyrica scripsit, proditur Neapolitanus. 182

SECTIO II. Petronii de Colonia Neapoli testimonia. Neapolim evasisse Coloniam Basilicam, sed non ante Hadriani Imp. aetatem. *Basilicam* idem esse ac *Augustam*, ostenditur. Neapolitani magistratus ex formula Latini oppidi. Strabo explicatur. Epocha Coloniae Neapolit. cum aetate Petronii concurret. 196

SECTIO III. Indicio Coloniae Neapolitanae, item e Palaestrae Neapol. silentio, Appulei cum Petronio simili scribendi fingendique licentiâ, insana erga Mathematicos observantiâ, frigefcente studio Ethnicismi, & non obscurâ in Christianos maledicentiâ, Petronius a Neronianis ad Antoninorum tempora reducit. 204

SECTIO IV. De eo quod Petronius mentionem de Sepulcro Sibyllae Cumanae faciens, hoc ipso recentior imperio Antoninorum arguitur. De vocali Sibyllae conditorio nonnulla. 211

SECTIO V. De aetate Petronii, deque Epocha Coloniae Neap. simul: utramque non esse recentiora temporibus Antoninorum. Cognomentum *Augustae* concessum Civitatibus. Vestigial *decimae* pro *vicecima*. Inscriptiones duae Neap. illustrantur. 217

SECTIO VI. Indicio Palaestrae Neap. abolitae aetas Philostrati Iconographi a temporibus Antoninorum ad Neroniana rejicitur. 221

CAPUT VI. De Gymnasio Puteolano. 227

De Buthysiae Agone Puteolano Dissertatio. Pars prior, in qua ostenditur, *Semibovem virum* barbatum in nummis Campaniae obvium, nihil commune habere cum *Buthysia* Puteolanorum. 230

§. I. *Semibovem* virum barbatum non esse *Minotaurum*, neque *Neptunum*, neque *Hebonem*, neque *Fluviorum Genium*; sed commendatâ Pighii & Carrerae sententiâ, suadet, fuisse symbolum agriculturae atque ubertatis. Plutarchi locus explicatur. 232

§. II. Biformem tauri speciem fuisse ex Acheloi metamorphosi, a Sophocle descripta, expressam. Hujus Tragici locus explicatur. *Acheloi* vocem non solum Aetoliae fluvium significare, sed esse commune *aquarum* vocabulum, ac typum *abundantiae*. 238

§. III. Acheloum signari in nummis Graeciae Italicae & Siculae non tanquam Acarnaniae fluvium, sed ut symbolum ubertatis agrorum. Chalcidenses Acheloi typum, per Italiam ac Siciliam, conditis & se coloniis, circumtulisse. Cur *Achelous* in numismatis *Campaniae* populorum, supervolitante *Victoria*, cudatur. 243

§. IV.

- §. IV. De Nummis Acheloiis earum regionum, quibus Regnum Neapolitanum coaluit. Plutarchus defenditur. Plinii locus tentatur. Chalcidenses *Cumarum* conditores e. Thesprotia profecti, primi videntur intulisse in Italiam typum *Acheloi*. Urbs *Iria* eadem ac *Uria* Plinii. Urbis *Lai* nummus ineditus. *Antinoi* effigies in nummis Urbis Neapolis. Nummus inscriptus *Pistuvius*, nonnisi in *Pae-sto* quaerendus. Quae coloniae in Italia monetam cuderint. Urbs *Hyrina* incerti positus. De usu, quem ex nummis *Acheloiis* colligere Neapolitani in rem praesentem possunt. 249

Dissertationis de *Buthsyiae* agone Puteolano Pars altera.

Buthsyia a plurimo boum sanguine dicta, eadem ac *Buphonia* Atheniensium. *Certamen Buthsyiae* Puteolis, potius *venationis* species, quam *Sacrificii*. Quid *Χαρμίων*. Gladiatores *Manicarii* iidem, ac qui *matutino ludo* prodibant. 273

- §. I. In Epistolam Tyriorum Puteolis consistentium animadversiones. De duplici Epistolarum inscriptione. *Πρύχην*, involucrum Epistolae. Titulus *Ναυαρχίδος*, ab Imperatoribus aliquando urbibus concessus, non maris imperium, sed potestatem aedificandae classis notabat. *Archontes* Coloniae Tyri. Diphthongi *AI*, *OI*, interdum correptae. Inscriptio vetus illustratur. Orientales antiquum salutationum ordinem invertisse deprehenduntur. Inscriptio inedita producit. *Fratres*, quos Puteolis reperit Paullus, alios fuisse a Tyriis Stationariis ostenditur. Notas numerales *ΚC. N.*, & *CK. N.*, eandem summam conficere. Tyrios Stationarios pependisse Puteolanis *Μετολίον*, sive *mercedem inquilinatus*. 282

- §. II. Inscriptio inedita producit & illustratur. Pollio, Archon Tyri *Eponymus*. De Magistratibus Eponymis nonnulla. Festi locus explicatur. Qui Consulum Romae Maiores & Minores. *Βουλὴν ἔχειν, συνάγειν, ἐπαγγέλλειν*, quo differant. *Τὸ ἐφ' ἡμέραν*, est *opus diurnum*, sive *Commentarium Quotidianum*. *Οἱ ἐφ' ἡμέραν*, sunt Senatores *Ephemerii*, seu qui stato die vices obibant in Curia. Affinitas inter Senatum Atheniensem, ac Tyrium. 299

- §. III. Stationes fuisse quaedam simulacra Coloniarum, in Emporiis commercii causa stabilitas. Quo jure *Stationarii* tenerentur. *Stationarii* Tyrii Romanienfes perperam a Scaligero *Flamines Augustales* salutantur. Hefychii locus defenditur. *Ἐπικρατεῖν Κελεύς*, formula est approbantis, ac laudantis. 308

- §. IV. Nomina feminea imposita maribus. *Stationarii* Tyrii, non *Sidonii*, in hoc marmore Puteolano designati. 312

Addenda, Mutanda. 315

IN

IN A T H L E T I C A M
INSCRIPTIONEM NEAPOLITANAM
P R O L E G O M E N A

*De Artis Gymnaſticae utilitate, deque athletarum laudibus
nonnulla. Locus inventi marmoris. Ibi Gymnaſium
olim ſtetiſſe ſuadetur. Rerum dicendarum ſeries.*

U M multa ſunt ab homine ad ſui tutelam ac valetudinem inventa ſagaciter; tum illud opinor ſapienti conſilio excogitatum, ut palaeſtriciſ exercitationibus inſtitutis, nitendo quiſque totis viribus colluctandoque, firmitatem corporis acquireret. Sane quemadmodum in deſidioſo atque inexercitato homine torpentes languescunt vires; ſic ille contra qui laborioſam ſuſcipit corporis exercitationem, ingens ab ipſa palaeſtrae defatigatione roboris incrementum contrahit; omneſque vires a natura datas, artus ac membra ſibi obſequentia ac prope famulantia, experitur. Enimvero quot fibrae, quot partes ſunt in humano corpore, quae inertia motuſque fugâ paulo concitatioſ, conſeſcunt ſitu & obſtupescunt? At in palaeſtra, ubi curſu, ſaltu, luſtatione certatur, totaſque vires intendere, ſequae in omneſ partes inflectere & componere oportet; nulla quidem in corpore fibra eſt vel minima, quae ſimul quodammodo non concertet. Ex qua contentione, minimarumque partium actione oritur illa totius corporis firmitas, quae non ſolum juvenuti valetudinem, ut ita dicam, pubeſcentem parit; ſed ipſi quoque ſenectuti quandam tradit viriditatem.

Sed praeter haec privata commoda, ſi modo privata, quae in commune conferunt, dici poſſunt; praeter haec, inquam, palaeſtrae exercitatio bono publico conſulebat. Quid enim? Ut omittam, quae in utramque partem diſputari poſſunt; eaque tantum, quae negaverit nemo, perſequar: unde illam gerendi belli peritiam, & admirandam in laboribus perferendis conſtantiam Graecorum, niſi a diuturnis gymniciſ meditationibus, repetemus? Sane ſi quis attente

tente belli labores cum palaestrae consulerit; nae is intelliget, nihil aliud, nisi belli praeludium, esse palaestram. Famem enim sitimque tolerare, aestu torreri, algere, currere, saltare, pedem cum adversario conferre, quanta maxima vi lacertos intendere, compositae brachia jactare, jaculari scienter, haec omnia ita sunt militibus peculiaria, ut etiam ex aequo convenient athletis. Itaque qui ab aetate prima diu se gymnasii laboribus assuerit, is quidem certe ad subeunda militaria fastidia non imparatus accesserit. Quamobrem nulli mirum esse debet, si palaestras prisci illi legum-latores in sua quisque republica tantopere commendarint; rati profecto, cives suos optime ad militiam instructos fore, si antea belli tirocinium in palaestra posuissent.

Atque ab ea quoque est causa, quamobrem qui tyrannidi ambiciosius inhierent, nihil ei curae magis sibi praeventendum putarunt, quam ut usu palaestrae civibus, quippe non suis, interdicerent. Aristodemus cognomento Malacus apud Dionysium Halicarnas. VII. p. 424. nullam ad Cumas in Campania opprimendas viam expeditiorem reperisse traditur, quam ut e medio gymnasia tolleret, ut simul & armorum exercitia pessum irent. Athenaeus XII. p. 602. palaestras inquit tyrannis exosas fuisse, atque adeo dirutas; etsi astutam hujus consilii rationem Dipnosophista non est assecutus. Veram tamen causam aperit Plato VIII. de LL. p. 831. eamque a tyrannide, quae viros fieri robustos ac bellicosos aegre patitur, explicare repetit. Quamobrem eo mihi inclinatus animus, ut Strabonem VI. p. 253. cum Civitates Magnae Graeciae ad barbariem defecisse queritur, de gymnasiis praesertim, ubi fundamenta libertatis inaedificata erant, abolitis conquestum fuisse credam: ac rursus, cum idem Geographus tres ab ea barbarie exemptas urbes Neapolim, Tarentum, ac Rhegium narrat, de non intermissis adhuc aetate sua in hoc urbium ternione gymnasiis intelligendum esse, ipse mihi persuadeo.

Ceteroqui magna semper fuit atque altius excitata hominum de gymnasiis opinio, usque adeo ut victoriae e sacris Graeciae certaminibus relatae cum ipso consulatu Romanorum aequarentur. Nolo autem, quae in athletarum laudes antiqua Graecia excogitavit, hic in medium afferens fastidium creare lectori. Hoc unum affirmare possum breviterque dicere, praestantissimos & poetas & artifices prope solis ornandis hieronicis insudasse, vix ut aliud quam epinicia

epinicia illi canerent; hi vero ab effingendis sculpendisque victorum imaginibus perraro manus submoverent. Adeo ingens fuit id genus statuarum, ut ita dicam, populus. Profecto si quis Graeciae descriptionem Pausaniae percurrerit, fieri non potest, quin ad tot tabularum, imaginum, statuarum, quas vetus Graecia passim honori athletarum dedicavit, conspectum admiratione summa percellatur. Sed & illud palmarium mihi esse videtur, quod ut Romani Consules in fastis, sic Victores in splendidissimo gymnasii loco posteritati mandarentur, annique eorum victoriis consignarentur. Quid porro de titulis & inscriptionibus, quae, tamquam praecones, athletarum victorias vociferabantur, dicam? Illas ajo inscriptiones, in quibus de victorum palmis, deque vario ludorum genere disseritur; quasque ex argumento quod tractant, *athleticas* vocari placuit eruditis. Quanta vero fuerit olim hujusmodi inscriptionum copia, inde facile ostendi potest, quod vel post infamem atque horrendam, quae in venerandae antiquitatis monumenta detonuit (utinam & saevire desinat!) barbariei tempestatem; tamen ex lapidibus id genus superstitis, veluti quibusdam tabulis e naufragio, spissum atque ingens volumen compingi posset.

Inter athleticas autem inscriptiones, quae hodie dum superant (ut ad id quod mea interest, aliquando deveniam) illa mihi videtur longius eminere, quae Neapoli in aedibus nobilium Ascetriarum sub nomine S. Mariae Aegyptiacae prope Portam Nolaenam eruta anno 1764 fuit. Novo Monasterio struendo tunc opera dabatur; cum fabri in vetustas aliquot subterraneas parietinas, picturis & opere tectorio exornatas, forte inciderunt. Ibi inter plura antiquitatum vestigia, prae grande litteratum marmor, tres palmos Neap. quaquaversus latum, quinque altum, oculos illorum hominum sibi contraxit. Quod ubi rescitum; continuo ut marmor in auras educeretur, summa diligentia & ingenti labore curatum est. Nec enim leve negotium fuit, loco movere ingens illud pondus, ac per fundamentorum amfractus circumferre, donec eo ventum fuit, unde liberior sursum librando marmori dabatur facultas.

Locum autem inventi marmoris indicasse, non omnino abs re fuit; immo ad fulciendam Scriptorum nostrorum in hac vicinia Gymnasii spatia metantium, opinionem plurimum conferre videtur. Et gymnasium quidem Neapoli, in urbe Graeca magni nominis, non defuisse, tum scripti lapides, in quibus de praefe-

Etura gymnasii nostri mentio est, tum veteres auctores ostendunt. Nam, ut omittam disertam Strabonis auctoritatem, Seneca, Dio Chrysostomus, alique situm nostrae palaestrae prope intento digito demonstrant. Hinc capto argumento Petrus Lasena, rerum patriarum scriptor non indiligens, pluribus conatus est suadere, immanes gymnasii Neapolitani fabricas inter portam Nolanam & Campanam patuisse: quod urbis solum, totum quantum est, Fabius Jordanus vetustis ruderibus substratum se vidisse testatur. Inter ceteras autem non contemnendas rationes hanc quoque summo studio extulit Lasena noster, quod nusquam alibi in urbe nostrâ plura marmora ad rem gymnasticam pertinentia, quam in hac viciniâ, effossa fuerint. Hoc autem, si nihil aliud, non levi est indicio, ibidem olim stetisse palaestram. Exploratum est enim, titulos victoribus athleticis dedicatos in gymnasio ut plurimum erectos fuisse, ut alii quoque eidem gloriae inhiantes, hisce titulis veluti quibusdam facibus propius ad coronas adipiscendas incenderentur. Ergo cum nostra inscriptio eademque athletica hoc eodem loco detecta sit, nonne hinc pondus ingens Lafenae sententiae accedit?

Nolo hîc, diligenti nostri marmoris commendatione properantem lectorem, in ipso veluti vestibulo, impedire. Ceteroqui quae sua praestantia fulciuntur, alienum praeconium indignantur. Accedit quod, si a marmoris orthographia, si a longitudine scripturae, si a rebus ipsis argumentique varietate vellem inscriptioni arrogare pretium; nonnullis fortasse viderer, me antecapto lectoris iudicio voluisse ostendere, meam in re non tenui impendisse operam. Quamobrem cui legendi haec fuerit cupido, ipse statuât, digna nec ne fuerit inscriptio, quae qualicumque commentario a me ornaretur; ac praeterea num opinione sua minor acciderit, an potius suam acquirat expectationem.

At inscriptioni nostrae illud interim accidit incommodi, quod manca sit, & scriptio quinta plus minus parte a capite ad calcem cum dissecto marmore disparuerit. Sic enim mutilum maleque affectum e tenebris, in quas temporum inclementiâ conjectum fuerat, nuper emerfit. Vel sic tamen nihil e marmoris praestantia decedit; immo nescio quae major in eo legendo interpretandoque suboritur voluptas. Profecto enim quae plana sunt atque expedita, ea fugiente oculo solemus praetervolare: at quae studio

dio atque industria sunt edomanda, totam nostram diligentiam primum requirunt; mox ubi ea animo & cogitatione complexi fuerimus, laetamur ea comprehendisse; & eo majore pretio digna esse judicamus, quo majore nobis labore steterunt.

Sed nec opinans contra mea commoda ipse laborasse videor. Enimvero admoveere manus fracto marmori, ejusque partes quae diffiluerunt, apte restituere; tum res plena difficultatis est, tum laboris, ut parcius loquar, non mediocris. Ita sane res est: sed tamen ita factum oportuit. Itaque patriarum antiquitatum amatoribus rem non injucundam me facere arbitratus, labori libens accingor. Interim nolo sibi lector persuadeat, me pro supplemento, quod dabo, tamquam pro aris focusque, velle decertare. Temerarium enim & indignum gravitate viri semper duxi, quae non satis perspecta sint & explorata, ea esse vera pertinacius affirmare. Equidem quae habeo dicere, in medium afferam; nunquam tamen in incerto opinionum contendam. Quamobrem quod unum in me recipere possum, hoc illud est; quod, si legentis expectationi interdum defuerim, mihi certe non defuturum confidam: hoc est ut magis explicate dicam; si quis in iis quae conjectando dicturus sum, aliquando veritatem flagitaverit; ut is porro verisimilitudinem ac judicium non desideret, Deo bene juvante, conabor.

Ad rerum autem dicendarum seriem quod attinet; primo producetur inscriptio ad fidem marmoris, quoad ejus fieri potuit, expressa; plane ut qua proportionem lineae litteraeque decurrant, legentium oculis subjiciam. Adnectitur supplementum; sed linea dirimens versuum contextum, ecquid superstitis epigraphes restet, ecquid porro sit additum, ostendet. Continuo eadem inscriptio minutis characteribus exhibebitur, uncis additionem interclusam gerens: & e regione latina interpretatio aequis passibus incedet. Deinde supplementi ratio tradetur; tum postea, quae paullo latius differenda sunt, in Commentarium rejiciam.

Ἀγαθὴ τύχη

Η' φιλοσέβατος καὶ φιλορόμα[ιος Ἀλε-
 ξανδρέων περιπολιτικὴ εὐσεβὴ[ς σύνοδος
 ἐτίμησεν Τ. Φλαούιον Κυρέϊνα Ἀρχίβιον, τὸν[καὶ Ζώσιμον,
 5 Ἀλεξανδρέα, ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ σύμπ[αντος ξυστοῦ
 παραδοξοσίκη, νικήσαντα τὴν ΣΚ. Οἴ[λυμπιάδα, καὶ
 τὴν ΣΚΛ. Οἴλυμπιάδα ἀνδρῶν παγκράτ[ιον· καὶ ἐν τῇ
 Ρῶμῃ τὰ μέγала Καπετώλεια· τὴν τρίτην Οἴλυμπιάδα
 ἀγενείων παγκράτιον τεφανωθέντα· κατὰ τὸ ἐξῆς
 10 ἀνδρῶν παγκράτιον νικήσαντα· καὶ τὴν πέμπ[την ἀνδρῶν
 παγκράτιον τεφανωθέντα· καὶ τὴν ἕκτην ὁμ[οίως ἀνδρῶν
 παγκράτιον τεφανωθέντα· πρῶτον ἀνθρώπων· Ἐ'τι δὲ τὰ ἐν
 Ἡρακλείᾳ ἐπιπύκνια αὐτοκράτορος Νέρουα Τραϊάνου κ[αίσαρος σε-
 βάτου
 Γερμανίκου, Δαχίκου τεφανωθέντα ἀνδρῶν παγκρά[τιον· Πύθια
 ἀνδρῶν
 15 παγκράτιον· καὶ τῇ ἐξῆς Πυθιάδι ἀνδρῶν πάλην καὶ π[αγκρά-
 τιον· καὶ τῇ
 ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέμεια π[άλην
 παγκράτιον·
 καὶ τρεῖς κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων·
 Ἰσθμια
 ἀνδρῶν παγκράτιον· Ἀ'κτια ἀγενείων πάλην, παγκρά[τιον· καὶ
 δὲ κατὰ

τὸ

*Bono Eventui**Amica Imperatorum amica Romanorum Ale-**xandrina circumforanea pia Synodus**honoravit Titum Flavium, Quirinā (tribu) Archibium, qui &**Zosimus, .**5. Alexandrinum, Pontificem perpetuum totius Xybi**Paradoxenicam, qui vicit CCXX. Olympiade, &**CCXXI. Olympiade virorum pancratium; &**Romae Magnae Capitolinae. Tertiā (supra ducentessimam vicesi-*
*mam) Olympiade (vicit)**Imberbium pancratium coronatus. Sequenti (Olympiade)**10. Virorum pancratium vicit. Et Quintā virorum**Pancratium coronatus. Et Sextā pariter virorum**Pancratium coronatus primus hominum. Ad haec**Heracleae Epiniā Imperatoris Nervae Trajanī Caesaris Augusti**Germanici, Dacici coronatus (vicit) virorum pancratium. Pythia*
*virorum**15. Pancratium; & sequenti Pythiade virorum luctam & pancra-*
*tium, &**Sequenti virorum pancratium (vicit) primus hominum. Nemea lu-*
*ctam, pancratium;**Et ter deinceps virorum pancratium primus hominum. Isthmia**Virorum pancratium. Alia imberbium luctam, pancratium; &**bis de-**inceps*

- τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέαι π[όλις]
ἀγενεῖαι
- 20 παγκράτιον· καὶ δις κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον· [Ἀθήνας
ἀγενεῖ-
αι πάλην παγκράτιον· καὶ δις κατὰ τὸ ἐξῆς ἀνδρῶν πάλην,
παγκρ[άτιον· Ποτιόλους
ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Τὰ ἐν Εἰφίσσῃ Βαλβίλ-
λεια[ἀνδρῶν πάλην, πυγ-
μῆν, παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· καὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὸν
πεν[ταετηρικὸν ἀγῶνα
Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον· καὶ τῇ ἐξῆς πενταετηρίδι ἀγεν[εῖαι
πάλην, καὶ πυγ-
25 μῆν· καὶ τῇ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς ὁμοίως ἀνδ[ρῶν
παγκράτιον
πρῶτον ἀνθρώπων· Σμύρναν Κοινὸν Ἀσίας ἀγενεῖαι πάλην παγκρά-
τιον·
καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκ[τιακῶν
παίδων
παγκράτιον, καὶ μετὰ μίαν πενταετηρίδα ἀνδρῶν πάλην, παγκρά-
τιον·
καὶ τῇ ἐξῆς ὁμοίως ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἐξῆς ὁσαύτως
30 ἀνδρῶν πάλην, παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Ἐχ[ελίδας τὴν ἐξ
Ἀργεῶν ἀσπίδα· Καὶ ἄλλους πλείους πενταετηρικ[οὺς ἀγῶνας
παίδων, ἀγενεῖαι, ἀνδρῶν πάλας παγκράτια·

Basis marmorea altero

Η Φ Ι Λ Ο Σ

Ξ Α Ν Δ Ρ Ε Ω

Ε Τ Ι Μ Η Σ Ε Ε

5 Α Δ Ε Ξ Α Ν Δ

- inceps virorum pancratium primus hominum . Neapoli imberbium*
 20 *pancratium : & bis deinceps virorum pancratium . Athenis imberbi-*
um luctam , pancratium ; & bis deinceps virorum luctam , pan-
tium . Puteolis
virorum pancratium (vicit) primus hominum . Epheſi Balbillia
luctam , pugi-
latum , pancratium primus hominum . Antiocbiae in ſacro quinquen-
nali certamine
Aſiacorum puerorum pancratium ; & ſequenti pentaëteride imber-
bium luctam , & pugi-
 25 *latum ; & ſequenti virorum pancratium ; & ſequenti pariter viro-*
rum pancratium (vicit)
primus hominum . Smyrnae Communis Aſiae imberbium luctam ,
pancratium ;
& Alexandriae in ſacro quinquennali certamine Aſiacorum puero-
rum
pancratium , & poſt unam pentaëterida virorum luctam , pan-
tium ;
& ſequenti (pentaëteride) pariter virorum pancratium ; Et ſequen-
ti ſimiliter
 30 *virorum luctam , pancratium primus hominum . Echeliſis ex*
Argis ſcutum . Et in aliis plurimis quinquennalibus certaminibus
(vicit)
puerorum , imberbium , virorum luctas , pancratia .

SUPPLEMENTI RATIO.

QUam viam supplendo marmori iniverimus, operae pretium est paucis monere lectorem. Nam praeter illam curam addendi tot non amplius litteras, quot excidisse probabilis opinio est; alia quoque advertenda fuerunt, quae sedulitatem non vulgarem flagitabant. Et primo quidem, quandoquidem lineae inscriptionis non unâ eademque elementorum figura scalpuntur, sed modo laxioribus modo gracilioribus exarantur ductibus; hinc cauto fuit opus, ut in unaquaque linea eo plus minusve litterarum adderetur, quo vastiores exilioresve fuerint illarum litterarum formae, in illa linea decurrentium. Ex. gr. linea secunda litteras omnino 24 continet, at in linea tertia & vicesimâ elementa amplius 50 stipantur. In pari ergo marmoris jactura, non tamen par supplendarum litterarum numerus utrobique deperiit.

Praeterea illa omnium gravissima cura fuit, explorare, quousque olim lineae excurrerint, ne plus minusve litterarum temere in supplemento adscisceretur. Nec enim nunc, quid sculptum fortasse fuerit; sed quid hîc revera desit, tentando quaerimus. Itaque in figendo limite, ultra quem limitem aut citra lineae producendae non erant, primum impendi laborem. Ad hujus autem limitis inquisitionem explorato, ni fallor, primae, secundae, & penultimae lineae indicio perveni.

Enimvero ex primi versus positione certum totius areae marmoris argumentum capi potest. Sane symmetriae leges postulant, ut prima eaque brevis linea ita in media marmoris area scalpita fuerit, ut non magis ad partem dexteram, quam excurreret ad laevam. Cum ergo utrimque par intervallum aequari necesse fuerit; ex medio primi versus si demittatur linea ad perpendicularum; ea in duas aequas partes scindens inscriptionem, ostendet, ecquod versus cujusque sit medium, ecquae superstitis lateris latitudo. Perspectâ porro integri lateris latitudine, jam latitudinem manci alterius lateris facile metieris. Profecto si cui haec nimis subtiliter excogitata videantur; sciat is dextri lateris dimensionem ex symmetriae rationibus petitam, recte cum illa dimensione, quae ex certissimo aliquot linearum ac praesertim secundae & penultimae lineae supplementoprehenditur, convenire.

Sane

Sane secunda linea sic definit: Φιλορῶμα --- tertia porro inchoat: --- Ξανδρεων. Utrumque vocabulum mutitum est; illud calce, hoc minutum est capite. Jam reddatur utrique, quod ex disfecto marmore deperiit; consent verba illa ΦιλορῶμαΙΟΣ ΑΑΕΞανδρεων. Itaque si suppletæ litteræ (quas majoribus characteribus exhibui) addantur secundæ lineæ; continuo lateris dextri latitudinem habebis; quam rursus cum illa dimensione, quam nuper ex symmetriæ legibus repetebam, congruere animadvertes. Idem prorsus ex complemento penultimæ lineæ argui potest; ubi in fine sic legitur: πεπταετηρικ --- Quivis, vel me tacente, intelligit, solutum in marmore fuisse πεπταετηρικΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ. Longius quidem est hujus lineæ supplementum, si cum supplemento secundæ lineæ conferatur: at si rationem habeas spissitudinis litterarum in hac penultima linea exaratarum; statim intelliges, quamobrem supplementum lineæ secundæ sex, penultimæ vero novem litteris absolvatur. Illic enim litteræ non amplius 24, hæc autem elementa 41 densantur. Atque inde est, quod, ut modo monebam, in pari marmoris jactura, non æquale factum sit ubique dispendium litterarum.

Jamvero explorata integra latitudine secundæ & penultimæ lineæ, jam dexter limes totius inscriptionis figi potest. Etenim si ex latere exteriori supplementi horum duum versuum linea ducatur; terminus, quousque linea quæque protendenda est, eo veluti sulco finietur. Quamobrem nihil mihi æque diligenter curandum fuit, quam ut singulæ lineæ (habita tamen spissitudinis litterarum ratione) in præscriptum jam limitem inciderent; ne, si contractius esset supplementum, fluitarent; neve, si longius, delirarent. Haec omnia perpendere, ac veluti in consilium adhibere, mihi fuit animus; an vero pro dignitate præstiterim, aliorum esto judicium. Interim monendus est lector, me nosse hæc, nisi quæ paucis expediri possunt, enarrare; quæ vero aliquanto spinosiora sunt & impeditiora, ea, veluti se ampliata, in Commentario disquirentur.

Vers. 2. Secundi versus supplementum ΦιλορῶμαΙΟΣ ΑΑΕΞανδρεων oritur ex ipso complemento vocum, quarum illa, ut ante dixi, finis, hæc initii jacturam passa est. Ne quid porro inter utramque vocem deesse quis suspicetur, facit par sequentium versuum indubitata dimensio.

Vers. 3. Palæstritarum familia, quæ passim alibi ἡπὲρ σύνδοξ, hæc æquipollenti locutione ἐν σύνδοξ, SYNOΔΟΣ appellatur. Sane

vox *Σύνδος* adeo peculiaris erat sacris hujusmodi collegiis, ut Salmasius Hist. Aug. p. 35. aliorum ferme accipi consuevisse, neget: *Σύνδος τῶν μυστῶν* legitur Grut. CCCIX. 1. & p. CCCXXX. 3. *Sacerdos Synhodi Apollinis*.

Vers. 4. Ἀρχιερέα τὸν ΚΑΙ ΖΩΣΙΜΟΝ. Vide Commentarii cap. II. ubi ratio supplementi hujus ex conjectura non plane, opinor, contemnendâ traditur.

Vers. 5. Ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ σύμπαντος ἔχουστος. Inscriptio Gruteri CCCXIII. 10. memorat *Demetrium* ἀρχιερέα τοῦ σύμπαντος ἔχουστος, Reinesii V. 43. Ulpium Domesticum ἀρχιερέα τοῦ σύμπαντος ἔχουστος. His, atque aliis id genus inscriptionibus praeceuntibus veluti manu ductus, pontificatum *totius* *χρῆσι* Flavio Archibio restitui.

Vers. 6. Τὴν Ἑκ ὀλυμπιαδά ΚΑΙ. Non equidem hîc litterarum suppletarum reddendo rationem abutar patientia lectoris. Quae enim expedita sunt, & veluti sua sponte fluunt, ea paullo studiosius enarrare, intoleranda temporis jactura foret. Haec autem eo consilio praefatus sum, ne quis mihi, sicubi res breviloquentiam postulaverit, pauca locuto succenseat.

Vers. 7. Παγκρατῖον ΚΑΙ ἐν τῇ Πρώτῃ. Nempe Flavius Olympicos ludos vicit Olympiade CCI. & eadem Olympiade, etsi non eodem anno, vicit Romae Capitolina certamina, quae inita anno Christi CVI. ut in Commentario dicam, incidunt in annum tertium Olympiadis CCI. Hinc sub eadem Olympiade CCI. recensentur hîc Olympica, & mox Capitolina certamina. Jamvero articulus *THI*, additus hîc non temere fuit: etsi in nostro marmore desit articulus in urbium nominibus, ut *vers. 22.* ἐν Ἐφέσῳ, *vers. 23.* ἐν Ἀντιοχείᾳ, *vers. 27.* ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. tamen urbis Romae praestantia articulum flagitabat, quem praeterea lacunae spatium merito sibi postulat.

Vers. 8. Τὴν τρίτην ὀλυμπιαδάν. Quae *tertia* hîc Olympias enunciatur, ea coacervanda est cum Olympiade CCXX. supra *versu 6.* memoratâ, ut in universum sit Olympias CCXXIII. ut in Commentarii capite III. dicam. Idem esto judicium infra *vers. 10.* de *quinta*, & *vers. 11.* de *sexta*, scil. Olympiade.

Vers. 9. Καὶ κατὰ τὸ ἑξῆς. Cum praecesserit *vers. 8.* Olympias ἡ τρίτη *tertia*, & mox *vers. 10.* Olympias ἡ πέμπτη *quinta* sequatur; ordinis ratio postulabat, ut hîc in medio τὴν τέταρτην,

*τάρτην, quartam, suppleremus. At hujus vocis paullo numerosiores erant litterae, quam ut hîc commodè admitti possent. Quamobrem illo supplemento contenti fuimus, κατὰ τὸ ἐξῆς, quod rursus repetitur vers. 17. 19. 20. 21. Ceteroqui res eodem plane recidit: ea enim formulâ notatur Olympias, quae proxime memoratam Olympiadem subsecuta est. Proxime autem Olympias *tertia* praecessit: itaque κατὰ τὸ ἐξῆς in hoc versu Olympiadem *quartam* reipsa signabit.*

Vers. 10. Τὴν πέμπτην ΑΝΔΡΩΝ. Post πέμπτην quominus ὀλυμπιάδα subnexuerim, fecit vocis hujus immanior vastitas, ab lacunae angustiiis excludenda. Ubi igitur ab ea voce temperaveris; nulli vocabulo, quam τῷ ΑΝΔΡΩΝ, concinnior & aptior apparet locus.

*Vers. 11. Τὴν ἑκτὴν ὁΜΟΙΩΣ ΑΝΔΡΩΝ. Si quando pentæterides pari victoriarum genere obitae subsequuntur; solet auctor inscriptionis hujus, locupletandi sermonis causa, uti particula ὁμοίως. Vide vers. 25. & 29. Itaque cum Flavius Olympiade *sexta* consecutus sit eandem victoriam, ac quae Olympiade proxime praecedenti relata ab eo fuit; patet non abs re hîc suppletam fuisse particulam ὁμοίως, quae ab ingenio scriptoris non abhorret.*

Vers. 12. Πρῶτον ἀνθρώπων. ETI ΔΕ ΤΑ ΕΝ ἩΡΑΚΛΕΙΑ ΕΠΙΝΙΚΙΑ. Haecenus Olympicarum victoriarum recensio fuit; quae porro certamina sequuntur, ea non observato temporis ordine enunciantur. Itaque auctor ab Olympicis ad alias, ubi ubi partas, victorias facturus gradum, recte particula transitionis Ε'ΤΙ δὲ ad haec usus fuisse deprehenditur. Porro τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐπινίκια, ut vers. 22. τὰ ἐν Ε'φίῳ βαλβίλλια. Quod autem ab ΗΡΑΚΛΕΙΑ absit jota adscriptum, id susque deque habendum est. Nam praeterquam quod frequens in marmoribus sit hujus elementi jactura, idem prorsus vers. 27. ἐν ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ peccavit quadratarius. Jam vero quanam ex tot cognominibus Heracleis hîc sit capienda, quae porro Ε'πινίκια isthaec fuerint, quove tempore commissa, dicam Comment. Cap. IV.

Vers. 13. Τραϊάνου ΧΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Spissiores hoc versu litterae coarctantur, ut conferenti hanc cum linea praecedente patet: major ergo litterarum jactura in abscisso marmore facta fuit; cui me plane satisfecisse, auguror. Littera enim singularis

laris K de τῷ ΚΑΙΣΑΡΟΣ admonerat lectorem: at ea sola vox in ampliore spatio inconcinne fluitabat; quamobrem, ut litterae loco suo continerentur, fulcienda lacuna fuit tibicine illo ΣΕΒΑΣΤΟΥ; ut sit *Imperator Nerva Trajanus Caesar Augustus*: nec secus in vett. nummis ac lapp. optimus hic princeps enuntiatur.

Versf. 14. Ἀνδρῶν παγκράΤΙΟΝ. ΠΥΘΙΑ ΑΝΔΡῶΝ: Nihil hoc supplemento certius. Post Olympicos ludos ex ordine recensenda erant Pythia certamina: quae revera hîc scalpata fuisse; indicat versus sequens, ubi τῇ ἐξῆς Πυθιάδι legitur. Ergo ex Pythiade *versf. 15.* memorata procul dubio arguitur, versu praecedenti de Pythiis ludis injectam fuisse mentionem.

Versf. 15. Πάλῃ καὶ παγκράΤΙΟΝ ΚΑΙ ΤΗΙ-ἐξῆς h. e. Pythiade tertia, facto nimirum initio ab illa prima Pythiade, quam versui praecedenti restitui.

Versf. 16. Νέμεια ΠΑΛΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Victoriae hîc ἀσυνδέτως recensentur; nec porro monetur, cum pueris ne an cum viris certarit Archibius. Sic versu 18. & bis versu 21. πάλῃ παγκράΤΙΟΝ.

Versf. 17. Ἀνθρῶπων· ἸΣΘΜΙΑ· Περιοδονίχης ille dicebatur, qui universa quatuor Graeciae certamina victoriis obiverat. At nescio quid majus insonat auribus vox Παραδοξονίχης, cujusmodi praedicatur *versf. 6.* fuisse Archibius; perinde ac si dicatur, tot tantasque exstitisse ejus victorias, ut omnium opinionem excederent ac longe superarent. Quamobrem numeratis jam tribus sacris ludis, Olympicis nimirum, Pythicis ac Nemeis, ordo postulabat, ut ultimo, pro consuetudine quidem certe, loco recenserentur *Isthmia* certamina, quae huic lineae restituenda sunt.

Versf. 18. ΠαγκράΤΙΟΝ ΚΑΙ ΔΙΣ ΚΑΤΑ τὸ ἐξῆς. Monosyllabum ΔΙΣ, implendae lacunae gratia e meo admensus sum. Ceterum καὶ δις κατὰ τὸ ἐξῆς versu 20. & 21. repetitur.

Versf. 19. Νέαν ΠΟΛΙΝ ΑΓΕΝΕΙΩΝ. Ad *versf. 12.* innui victorias non observato temporis ordine recenseri; nolo tamen quis credat, illas temere ac tumultuarie fuisse ab quadratario exaratas. Profecto enim in ipsa perturbatione quidam ordo fuit, quem sequi, necessarium sibi esse duxit scalptor; ut Commentarii capite IV. ostendam. Interim in antecessum hîc monitum volo, post sacra Graeciae certamina, ac praeterea illa (ut par erat), quae Romanos Imperatores habuerunt auctores, Capitolina scilicet atque

que Aëtiaca; secundum hæc inquam certamina, primum tribui locum ludis Neapolitanis; utique ob loci, ubi Archibius pontificatum xyſti gerebat, atque ubi perhonorifica hæc inſcriptio dicebatur, prærogativam. Qui hîc Α'γένειοι, in alio vetuſto lapide Neapolitano, παῖδες πολιτικοὶ vocantur. De quo, dicam ſuo loco. De Neapolitano enim gymnaſio ſeorſum accurate diſſeram ad calcem Commentarii: quo in loco ſimul agetur de Puteolanis ludis: nec enim duas hæce urbes celeberrimas, quibus ἀδελφότητα quamdam vicinia conciliat, a ſe avuſſas diſtrahere, e re viſum fuit.

Verſ. 20. Παγκράτιον ΑΘΗΝΑΣ ΑΓΕΝΕΙ-ων. De τῷ ΑΓΕΝΕΙ-ων nullus dubito; at illud ΑΘΗΝΑΣ quis tuto præſtare auſit? In voce tamen ΑΘΗΝΑΣ libenter conquievi; tum quia vacuum ſpatium ea vox apprime æquabat; tum porro non temere mihi viſum eſt, Neapolitano certamini appictum fuiſſe Athenienſe. Neapolis enim colonia Athenienſium fuiſſe perhibetur.

Verſ. 21. Παγκράτιον ΠΟΤΙΟΛΟΥΣ. Puteolos quoque ex ingenio ſupplevi. Ceterum in inſcriptionibus athleticis, ubi Neapolitanorum ludorum mentio eſt, raro non Puteolani ludi ſimul comparent.

Verſ. 22. Βαλβίλλια ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΛΗΝ ΠΥΓ-μην. De Balbilliis dicam loco ſuo. Vox Πυγμην pugilationem, hîc & mox verſu 24. occurrit, utrobique initiali ſyllabâ multata, ſed tamen ex indicio finalis ſyllabæ Μην recte, opinor, reſtituta.

Verſ. 23. Γερόν πενΤΑΕΤΗΡΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ. Omnium linearum conſertiſſima ſpiſſius ſupplementum præſtolabatur: de quo cave dubites.

Verſ. 24. Α'γενΕΙΩΝ ΠΑΛΗΝ ΚΑΙ ΠΥΓμην. Supra *verſ. 22.* Πάλην πυγμην, ſine conjunctione και, quæ hîc media inferitur, παλην και πυγμην, pro varia ſcilicet ſupplendi vacui ratione.

Verſ. 25. Α'νδρΩΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Rurſus rareſcere incipiunt characteres, qui hinc ad finem uſque liberiore gradatim ſpatio vagantur. Ex particulâ ὁμοίως patet, ἀνδρῶν παγκράτιον hîc rite ſuppletum: par enim victoria præceſſerat.

Verſ. 26. Α'γενείων παΛΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Ex argumento ſyllabæ ΠΑ, oritur productio totius vocis ΠΑλην. Cui comes additur Παγκράτιον, ut tum alibi, tum *verſ. 18. 21.* cernere licet.

Verſ. 27. Α'γῶνα ἀχΤΙΑΚΩΝ ΠΑΙΔΩΝ. Aëtiaci pueri pluribus in ſpectaculis committebantur. Hos autem pueros in Alexandria

drina palaeſtra prodiſſe, indicant litterae illae initiales AK· nam ex olfactu duſm horum elementorum, haud ægre fuit, ΑΚΤιαχῶν παίδων certamen hñc inveſtigare.

Vers. 28. Ἀνδρῶν παΑΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΩΝ. Eaſdem omnino litterae ſuppletæ fuerunt *vers.* 26. Vide ibi dicta.

Vers. 29. Καὶ τῇ ΕΖΗΞ ΩΣΑΥΤΩΣ. Malui ὡσαύτως quam ὁμοίως. tum quia hujus poſtremæ particulæ in hac eadem linea fuit uſus; tum quia τὸ ΩΣΑΥΤΩΣ mihi magis appoſitum lacunæ implendæ videbatur.

Vers. 30. Εἰλεῖδας τὴν ΕΖ. In litteris EXE, loci (ubi certamen τῆς ΕΖ Ἀργεῖος ἀσπίδος in Junonis honorem committebatur) nomen latere, procul dubio eſt. Id autem nomen fuiſſe Εἰλεῖδας, Atticæ pagum, in Commentario cap. IV. Stephani Ethnic. auctoritate ſuadebo.

Vers. 31. Πηγαετηρικὸς ἈΓΩΝΑΣ. Hujus verſus ſupplementum, ut antea præfatus ſum, mihi quidem, quouſque ceteræ lineæ ſupplendo producendæ forent, explorata norma fuit.

Jam ſupra præfatus fui, me nolle, niſi quæ levi brachio tractari poterant, in *Supplementi Ratione* enarrare; quæ vero expolitionem paullo diligentiorẽ flagitabant, de iis me in Commentario diſſerturum recepi. Et hujus quidem propoſitionis alteram partem obſervavi ſanctiſſime: ſi quis enim meam hætenus ſcribendi rationem æſtimarit; mutire, quam diſſerere, maluiſſe deprehendar. Reliquum eſt, ut in præſentia parti alteri faciã pro virili ſatis; hoc eſt ut quæ prius ad lectorem exiliter ac jejune retuli, dicendo jam eloquendoque ſuadeam. Quamobrem orationem totam ab initio retexens, primum qui ſint Alexandrini illi qui titulum T. Flavio Archibio poſuerunt, inquiram; tum poſtea de ipſo Flavio, de ejuſque ætate ac victoriis athleticis, de gymnafiis, varioque certaminum, unde is victor diſceſſerit, genere ſermonem inſtituam.

COMMENTARI IN ATHLETICAM INSCRIPTIONEM

C A P V T I.

De Alexandrinis in Gymnasio Neapolitano palaestritis, deque eorum titulis.

Cur Alexandrini in Gymnasio Neap. compareant. De formula Α' γαβγ τύχη.

An unquam Alexandria vocata fuerit Alexunteria. Stephanus

Etb. emendatur. Athletae περιπολιτικοί. Hesychius explicatur. Quid sit ἀπὸ καταλύσεως κατοικεῖν.

Inscriptiones athleticae Farnesianae illustrantur.

Suidas cum Platone componitur.

DE Gymnasio Neapolitano jampridem Petrus Lasena noster accurate disseruit, tantâque copiâ eruditionis, ut illa tempora ferebant, hanc tractationem ornavit, nihil ut posterorum diligentiae paene reliquum fecerit. Haud ita longo post intervallo persecutus est idem argumentum Dominicus Aulifius vir praestantis ingenii, acerrimique iudicii; nisi quod aliam, ac Lasena, ingressus viam, eodem tamen collineasse videtur. Enimvero ille in id totus incubuit, ut εἰδικὸν (formale) gymnasium, hoc est, gymnicas Neapolitanorum exercitationes explicate traderet; idcirco ex quo primum memoriae proditum est Neapolitanos excoluisse gymnasia, hinc usque incipiens, omnes aetates percurrit, & ad ceteriora tempora fermonem felicissime traduxit. Contra Aulifius, qui ὑλικὸν (materiale) gymnasium, hoc est, palaestrae ejusque partium dimensiones spectabat; in Vitruvii caput XI. libri V. (quo loco praepcepta de construenda palaestra traduntur) justum commentarium, quo nihil exactius & expolitius, absolvit. Ad gymnasium ergo quod attinet, sive qua εἰδικὸν, sive qua ὑλικὸν contemplari libeat; utriusque parti a scriptoribus nostratibus cumulate factum est satis.

Si quid tamen hisce vigiliis addendum esset, hoc illud, puto, dignum observatione foret, quod Neapolitani quamdiu in Graecismo durarunt, per semet ipsi gymnica ministeria obiverint: postea cum ad Romanorum, quibus aliae artes, alia studia erant in pretio, instituta deflexerint; operâ vicariâ peregrinorum eosdem

C

ludōs

ludos instaurarint. Profecto si quis hieronicarum titulos, qui plurimi sunt in urbe nostra, percurrerit; paucos admodum incertae patriae comperiet, peregrinae vero originis fane quamplurimos. Nolo autem hîc corradendis exemplis ultra tricari; universum hoc argumentum, cum de Neapolitano Gymnasio dicam, opportune refricabo; tum & id quod inde pronô alveo fluat, monebo lectorem. Interim mutatam jam Neapolitanae reip. formam vel inde adverte, quod universa gymnica familia in lapide nostro ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ *Alexandrinorum* fuisse dicatur. Sane si tunc respubl. Graeca hîc omnino integra floruisset, plane facinus inexplabile fuisset, accire peregrinos: id perinde mea sententia fuerit, ac aditum ad gymnicas coronas, hoc est ad honoris summum apicem adipiscendum, civibus occludere suis, patefacere peregrinis. Haec olim; at postea civitate Romana cum nostris hominibus communicatâ, cum indigni jam gravitate Romana putarentur ii ludi, quos Graeculi tantopere expetebant, Neapolitani paullatim instituta patria dediscentes, severiora Romanorum sunt aemulati. Exploratum hujus rei capi argumentum potest, ut cetera nunc dissimulem, ex gymnica familia, quae tota quanta fuit, Alexandrinis hominibus constabat, ad imitationem quidem certe Romanorum. Nam Romae quoque gymnica certamina commissâ fuisse proditur; sed nonnisi peregrinos artifices hujusmodi ministeriis deputatos fuisse, inscriptiones athleticae Farnesianae satis superque docent. Habeat jam, cur Alexandrini in gymnasio Neapol. compareant: eaque natio illa est, quae titulum hunc marmoreum communicipi suo T. Flavio Archibio, Xysti Pontifici posuit; quam epigraphen age propius inspiciamus.

A sollemni precationis carmine ordiuntur Alexandrini homines, Α'γαθῇ Τύχῃ (1): qua vulgari formula rite pronuntiata veteres,

(1) *Bono Eventui*; ut in nummo Galbae apud Goltzium, & in vet. inscript. Gruteri p. Cl. 7. 8. legitur; vel *Quod felix faustumque sit*; de quo videatur Brissotius de Form. 1. Ceterum potuisset brevius verti *Praefisci-ne*, quae vox, teste Charisio, laudationibus praemittebatur, ne landatus fascineretur: quo eodem consilio Graeci laudes ab invocatione *Nemesis* in-

stuebant, ut notat Barneſius ad Eurip. Rhel. 342. Profecto hujus deae patrociniuſi fortunatiſſimi quique amiebant potiſſimum, ne a priſtina felicitate dejecti in fortunae alterius indignationem inciderent. At aegre in lapidibus invenias ubi *Nemēſi*, aequae ac *Bonae Fortunae* tanquam omni contra fascinoſes praesentiſſimo, supplicetur. Res tamen eodem recidit.

res, contra fascinationes & aduersae fortunae jacula sibi satis praecavisse arbitrabantur. Vulgarem dixi formulam: nam cuicumque operi manus admovebatur, faustum id omen, velut anteaambululo quidam, praemittebatur. Enimvero sive sciscerentur leges, sive foedera sancirentur, sive quid dedicaretur; piaculum prope fuit, ab ea formula rem non auspicari. Quid quod ne ipsi quidem emortuales tituli (2) bono hoc omine carent? Adeo late patuit vulgare praepudicium ac superstitio. Sed & in familiari loquendi genere nullus dubito, quin frequentissimus fuerit bene sibi ominandi usus & consuetudo. At nusquam rectius a quoquam usurpatum id omen, opinor, fuit, quam a Socrate; qui ad nuntium potandi sibi mox cicutae poculi, apud Platonem in Critone, dixit: Ἀγαθὴ Τύχη· εἰ ταύτη τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτη ἔγω· *Quod felix, faustumque sit: si ita diis placeat, ita esto.* Quo dicto suo vir innocentissimus ostendit, non magis in prosperis, quam in adversis rebus, ut bene omnia aliquando cedant, Numen hac auspicali formula esse salutandum. Litant ergo religioni aut potius moribus receptae superstitioni Alexandrini palaestritae, dum dedicationem suam a fausto Ἀγαθὴς τύχης omine ordiuntur.

Atque haec palaestritarum caterva cum longo elogiorum syr-

C 2

mate

dit. Νίπτεις enim & Ἀγαθὴ Τύχη sunt Hefychio aequipollentia vocabula.

(2) Quod in prosperis rebus Bonae Fortunae patrocinium invocaretur, non miror: miror inagis, quod faustum hoc omen insauis quoque argumentis praecire siverint. Vt ecce in marmoribus Arundellianis, & alibi, plura sunt monumenta sepulcralia, in quibus formula Ἀγαθὴ Τύχη appicta visitur. Quid ea de re eruditi senserint, ignoro; equidem si quid conijcere mihi liberum foret, statuerem, hunc alterum in tristis ministerio usum, profectum esse ex alio principio superstitionis, qua consulebatur incolumitati legentis inscriptionem. Enimvero inauspicatum omen erat in sepulcra incidere; eoque conspectu veluti contaminari veteres opinabantur. Mitto quod vulgaris opinio fuit, qui monumenta sepulcralia

saepius legisset, amittere memoriam. Huic autem superstitioni ut obviam iretur, bona prece, veluti quodam fascino, ad legendum alliciebantur viatores. Nam & hodiedum idem prope artificium obtinet: si cui enim mors alicujus nuntianda est; huic antea salutem ominamur, tum postea eventus atrocitatem exponimus. Itaque eodem spectare mihi videtur sepulcralis illa formula Ἀγαθὴ Τύχη qua formulam non bono defuncti, cujus nulla ratio haberi poterat, consulebatur; sed legentis superstitioni, quominus oculos averteret a tumulo, medicina fiebat. Ergo ut rem paucis contraham: duplex erat usus formulae Ἀγαθὴς τύχης, tum in secundis rebus, tum in adversis; illic fortunae ut bene juvaret, hic ne noceret, supplicabatur.

mate prodit in scenam; nam se φιλοσίβαστον, φιλοράμαιοι, περιπολιτικὴν, & εὐσεβῆ fuisse jactat. Sed de εὐσεβείας titulo explorata res est: passim enim in inscriptionibus Synodus hujusmodi εὐσεβείας & ἱερὰ adnuntiatur: at hic nunc primum φιλοράμαιοι, φιλοσίβαστος, & περιπολιτικὴ dicta occurrunt. Quamobrem nulla erit invidia, si in hoc vocabulorum ternione paullulum immorabor.

ΦΙΛΟΣΕΒΑΣΤΟΣ καὶ ΦΙΛΟΡΩΜΑΙΟΣ. Quanti olim stetit, quantaque ambitione expetitur, ut quis *Amicus Romanorum* diceretur! Pridem cum res pro maiestate nominis Romani gerebantur, titulus hic φιλοράμαιοι non athletico pulveri, sed labori militari tribuebatur; at nunc Alexandrinis hieronicis, fortuna rebus humanis illudente, prostituitur. Fruantur tamen hac honorifica nomenclatione Alexandrini homines, & se *amicos Imperatorum, amicos Romanorum* jactent: hoc unum, quod ad me pressius attinet, monitum volo, titulos hosce φιλοσίβαστος & φιλοράμαιοι non solum ἐπιθέτως (*adjectivus*) sed etiam ἐπωνύμως (*cognominis loco*) interdum capiendos esse: quemadmodum fuere Aegypti regibus quaesita nomina εὐεργετοῦ, φιλοπάτορος, φιλαδέλφου &c. quae tametsi natura sua sint ἐπίθετα, tamen illis tamquam cognomina propria evaserant. Hujus autem conjecturae indicium mihi fecit Cicero Epist. Fam. XV. 2. qui Populo Rom. scribens sic de Rege Ariobarzane loquitur: *Cum enim vestra auctoritas intercessisset, ut ego regem Ariobarzanem εὐσεβῆ & φιλοράμαιοι tuerer.* Is latine scribens graeca vocabula intacta reliquit, ne scilicet latine versa non tamquam tituli honoris, sed tamquam epitheta privatum scribentis iudicium prodentia, acciperentur. Ad φιλοσίβαστος autem quod propius attinet: Jam populi Rom. maiestas elanguerat; nec magis amicitia populi, quam Augustorum expetebatur. Quamquam Alexandrini homines jam pridem in Σεβάστου nomine sibi placuerant; cum ipsa urbs Alexandria in Σεβάστης nomenclationem, utique in *Augusti* gratiam, concesserat. Id didici ex Stephano Ethnic. cujus locum afferre in medium non pigebit, vel eo magis, quod inde maculam detergere conabor: Ἐκλήθη δὲ (de Alexandria loquitur) ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν Σεβάσῃ, καὶ Ἰουλίᾳ, καὶ Κλαυδίᾳ, καὶ Δομιτιανῇ, καὶ Ἀλεξυτηρίᾳ. Berkelius sic vertit: *In rebus Romanis (3) etiam Se-*
baste,

(3) Mallem *Romanis temporibus*. βίαια sunt Hannibalica tempora, h. e. Ut enim Graece scribentibus τὰ Ἀν-
τοῦ illud intervallum, quo Hannibal

baſte, & *Julia*, & *Claudia*, & *Domitiana* & *Alexunteria* nuncupata fuit. Sub Imperatoribus Alexandria ad coloniarum imaginem & exemplar multiplicia cognomina naſta eſt; quorum primum factio initio ab Auguſto, *Sebaſte* fuit, tum deinceps *Julia*, *Claudia*, *Domitiana*, tum poſtremo, ſi Diis placet, *Alexynteria*. Sed quid monſtrum hoc vocis eſt, *Alexynteria*? Nolo hîc a propoſito aberrare; dicam infra (4) quid ſentiam. Ergo ut eo redeam: Alexandrini homines Σεβάςου nomine delectati videntur; urbs enim ipſa Σεβάςη dicta fuit; Σίβαſα porro fuerunt ibi ludi agonales, ut ſuo loco dicam. Athletae igitur, cum ſe Φιλοσεβάςους nuncupant, hoc nomine non privatim ipſi Auguſtorum gratiam affectaſſe, ſed publicum ſuae civitatis iudicium videntur aemulati.

ΠΕΡΙΠΟΛΙΣΤΙΚΗ. Α περιπολίζω liquido περιπολιτικός ſuit; itaque huius derivati notio ab illius verbi notione eruenda eſt. Etſi in hodiernis lexicis τὸ περιπολίζω non comparet, eo tamen uſus comperitur Strabo. Is Geogr. XIV. p. 675. cum paullo ante monuiſſet, Tarſenſes philoſophos facile a patria peregre diſcedere, paucosque admodum eſſe eorum qui lares patrios reviſant, ſic pergit: Τῶν δ' ἄλλων φιλοσόφων . . . Πλουτιάδης τε ἐγένετο

καὶ
bal in Italia fuit; ſic τὰ Ῥωμαϊκὰ ſunt hîc tempora Romana, quibus nempe Romani ſub Auguſtis imperium orbis terrarum explicuerunt. Et ſane omnia illa cognomina, quae Stephanus memorat, nonniſi ad Auguſtorum tempora pertinent.

(4) Berkelius ſcribendum ſuſpicatur καὶ Ἀλεξαντέρια, mutato Δ in Τ, pro more veterum, quibus *Alexan-ter*, *Cassandra* fuit pro *Alexander*, *Cassandra*. Nugae. Quid enim attinebat, inter varia cognomina & illud inculcare, quod ab alio jam ante memorato nonniſi unius litterulae, & quod magis eſt, ſoni affinis, mutatione diſtabat; cuiusmodi eſt *Alexandria*, & *Alexantria*? Verum age ſcripturae ipſi propius admoveamus oculos; ſic enim in editis & in MSS. cod. legi monet Holſtemius: καὶ ἀλεξαντέρια, καὶ ἀλεξαντρία, καὶ ἀλλεξαντέρια. Ex hac autem tanta ſcribendi varietate,

vera, ut mihi videtur, lectio eruitur in hunc plane modum, καὶ ἄλλ' ἐξ εὐστέριας. Quibus verbis Ethnicographus dat intelligere, Alexandriam praeter ſcripta cognomina ab Auguſto, Julio, Claudio, Domitianoque mutuata, alias quoque ſub aliis Imperatoribus geſſiſſe nomenclationes pro temporum opportunitate. Εὐστέρια Heſychio eſt ναυαρχία. Itaque quemadmodum ſub Claudio dicta eſt Claudia, Domitiana ſub Domitiano, ita porro temporibus ſerviens ſub aliis Auguſtis alia ſibi quaerivit cognomina ex. gr. Vlpia, Commodiana, Severa &c. quae cognomina Stephanus, ne ſingula recenſendo longum faceret, per haec verba καὶ ἄλλ' ἐξ εὐστέριας, & alia pro temporum opportunitate, compendificavit. Quae verba in unum poſtea per librarii ſtuporem coeuntia, portentofum *Alexynteriae* nomen obtruſere.

καὶ Διογένης τῶν ΠΕΡΙΠΟΛΙΖΟΝΤΩΝ, καὶ σχολὰς διατιθεμένων εὐφυῶς. *de reliquis autem philosophis . . . Plutades fuit & Diogenes, qui circum urbes proficiscentes scholas apte constituerunt.* Xylandri haec versio est, qui cum circa urbes proficiscentes interpretatus sit, videtur τὸ περιπολίζειν arcessivisse a πόλιν. Sed quid vetat, quominus a primitivo περιπολεῖν (ς) vagari, circumire, frequentativum περιπολίζειν deducatur? enimvero τὸ πολίζειν procul dubio ἀπὸ τοῦ πολεῖν ductum Hesychio (6) non latuit. Itaque philosophi περιπολίζοντες fuerint circulatores id genus homines, qui nullibi certum fixumque domicilium insidentes, hac illac pro libidine

(ς) Περιπολεῖν, circumire, ut & περιπόλος circulator in usu sunt vulgari. Περιπόλος ἄνθρωπος Suidae est *Comitatus* qui pone Imperatorem, quicumque is incederet, sequebatur. Ἡ περιπόλος apud Rhodios navis erat, quae hac illac convehendis mercibus circumcursabat, teste Arriano lib. 2. quemadmodum Ἀλεξανδρίαν πόλος in inscript. Grut. CCIV. eadem de causa περιποτικός vocatur. Nec alia est ratio quamobrem athletae nostri dicti fuerint περιπολισταί· nimirum ob eam ipsam causam, quā Rhodiorum navis περιπόλος vocabatur. Quod utrumque vocabulum ut significatione, sic etymologia quoque convenire mihi videtur. Etenim ut ab εἰκία εἰκίζω, a πορῖα πορίζω; sic a περιπολεῖν etiam περιπολίζω factum fortasse fuit. Profecto τὸ πολίζω Hesychianum potius a πόλιν quam a πόλις derivandum, adnotatione seq. suadebo.

(6) Hesychius: Πολίτην Σικελίαν ἀντὶ τοῦ Νῆσου. Guierus mancum locum putat, & ita supplet: Πολίτην Σικελίαν ἀντὶ τοῦ Νῆσου Σικελίας. *Urbibus frequentatam Siciliam pro, Insulam Siciliam*; perinde ac si πολίτην a πόλις urbs esset. Scio huic correctioni plausum ab eruditis viris esse factum; tamen mihi mancus non videtur Grammatici locus, sed opportuna tantum interpretatione juvandus. Hesychius

ergo cum in Poëtae alicujus locum incidisset, ubi πολίτην Σικελίαν legebatur, ipse more suo poëtica vocabula cum usitatoribus commutans, τὸ πολίτην interpretatus est Νῆσον. Hic autem si τὸ πολίτην a πόλις πρὸς arcessas; nulla ratio constabit, quo pacto πολίτην (urbibus frequentata) significatione conveniat cum Νῆσος insula. At contra si πολίτην deducatur a πολέειν h. e. circummagi; statim intelliges, cur πολίτην & Νῆσος fuit prope aequipollentia vocabula. Insulae enim, fluctuantibus circum undis, innare quodammodo ac circummagi videntur. Sic Homerus Odys. K. initio, Aeoliam vocat integra locutione Νῆσον πλωτήν, h. e. κινουμένην, ἐπιπλίουσαν (mutantem, fluitantem); ut ipse Hesychius hunc Odysseae locum ob oculos habens interpretatur. Quae insulae duae in Jonio pelago antea Plotae, teste Plinio & Apollonii Scholiaste, dicebantur, eae postea Στροφαδίδες nuncupatae sunt. Jam vero τρέφειν Proclo ad Hesiod. ἱργ. 462 est παλεῖν, ut ἀνατρέφειν eidem est ἀναπολεῖν. Itaque cum familiare poëtis fuerit, ut insulae πλωταὶ & στροφαδίδες dicerentur; cumque Hesychius τὸ πολίτην Σικελίας verterit Νῆσον; facile inde est colligere, vocem hanc πολίτην potius a πολέειν (quod a πολεῖν circummage), quam a πόλις urbs fuisse a Grammatico arcessitam.

dine discurrebant. Ejusdem prorsus ingenii sunt athletae nostri περιπολιτικοί, qui quaquaversus circumvagando artis suae edebant specimina; h. e. ut uno verbo dicam *circumforanei*; quemadmodum *lanista circumforaneus* eadem de causa dicitur Suetonio in Vitel. cap. 12. Alexandrini autem eo ceteris impensius expetebantur, quod & in re gymnica exercitissimi erant; & in musicis artibus valebant plurimum. Nero Caesar apud Sueton. cap. 20. *captus modulatis Alexandrinorum laudationibus* (7) *qui de nova comaeatu Neapolim confuxerant, plures Alexandria evocavit*. Qui locus historici mire perplacet; quod hinc docemur, Alexandrinos & turmatim Neapoli commoratos, & alios alio ad ostentationem artis suae passim accitos fuisse: adeo ut ii non immerito se περιπολιτικούς h. e. *circumforaneos* in epigraphe nostra ex vero compellent.

Jamvero ex comperta jam horum hominum hac illac vagandi licentiâ facultas mihi praebetur explicandi alteram prope aequipollentem formulam ἀπὸ καταλύσεως quae formula inscriptionibus athleticis obvia, criticorum tamen ingenia satis exercuit. Sic in lapidibus Farnesianis legitur: Η ιερα ἑσυχὴ συνόδος τῶν περὶ τοῦ Ηρακλεῖα ἀπὸ καταλύσεως ἐν . . . Ρώμῃ κατοικούντων. Reinesius (8) hîc longe a scopo aberravit; nec Vandalus (9) Reinesium castigans tutiora consilia secutus est. Paulo ingeniosior est Falconerii (10) sententia,

(7) *Modulata laudatio*, opinor, fuit *Paeon*; ut & qui eam peragebant, *Paeonistae*. Ἰερὰ τάξις τῶν Παιωνίων τῶν ἐν Ῥώμῃ, *Sacer ordo Paeonistarum Romae commorantium* memoratur in inscript. Grut. CCCXIV. 2. Hi Paeonistae Alexandrini erant, traducta fortasse a Nerone consuetudine, ut Alexandria evocarentur, qui *modulatas laudationes* canerent.

(8) Reinesius Cl. V. 41. praeter fidem marmorum legit ἀπὸ καταλύσεως; tum quod commentatur, ἀθληταὶ ἀπὸ καταλύσεως, esse quos *Romani* dixere gladiatores sine missione, *pacifos inter se certam mortem nisi vincant*, id, inquam, recto talo non consistit. Gladiatores enim servilis conditionis homines & certae mortis devotos ipse palaestrina ingenuo loco

natis nec nisi de gloria certantibus pares facit: quo nomine carpitur a Vandalus.

(9) Vandalus Diff. VIII. p. 651. recte καταλύειν vertit *hospitium*, *diversorium*; sed nescio quid porro passus, τὸ ἀπὸ καταλύσεως interpretatur a *concilio*; praetexit autem, olim Romae conciliabula agonistica in *diversorio* habita; hinc deducit, Gymnicas sanctiones, a loco unde proficiscebantur, inscriptum gessisse ἀπὸ καταλύσεως, *ab diversorio*.

(10) Falconerius in Athleticis Inscrip. conjicit, eo sensu hîc Herculem ἀπὸ καταλύσεως *ab hospitio* dici, quo dicebatur Janus *ad theatrum Marcelli*, Venus *horrorum Sallustianorum* &c. ideo fortasse quod prope Herculis templum hospitium esset, quo

sententia, sed quae ad obrussam exacta non majoris esse pretii arguetur. Atqui tota quanta est difficultas, ex recta illorum verborum ἀπὸ καταλύσεως expositione diffabitur. Κατάλυσις ut & Κατάλυμα est *hospitium, diversorium*: eaque est vocis hujus obvia, quaeque hinc optime quadrat, notio. Profecto enim qui athletae in marmore Neapolitano se περιπολιτικούς *circumerrones* nuncupant, ii in lapidibus Farnesianis, ut hoc ipsum inculcent, ajunt se *Romae* quidem *habitare*, sed ἀπὸ καταλύσεως *ab hospitio* h. e. jure hospitii; quibus verbis significare volunt, se non ut cives, neque ut stationarios in ea urbe consistere, sed peregrinantium more in conducto degere, paratos, quando ita libido tulerit, alio discedere. Qui nimirum talia de se praedicant, ii certe περιπολιτικοὶ videri volunt.

Satis diu fortasse in hac nova nostri marmoris voce enucleanda immorati sumus; & tamen restat adhuc, quod salivam ciere possit. Nam cui bono, roget quis, inter amplissimos honorum titulos (cujusmodi illi sunt, τοῦ Φιλοσεβάστου, τοῦ Φιλορωμαίου, τοῦ εὐσεβέως) & ille quoque τοῦ περιπολιτικοῦ medius infunditur?

Nonne

quo athletae agonum sacrorum occasione in urbem adventantes divertent. Haec Falconerius. Quod is de diversoriis in urbe Roma certo hominum generi deputatis conjicit, id inquam firmari posset auctoritate Victoris, qui in regionum Urbis descriptione memorat *Municipiorum hospitium*; quo fortasse municipes, quibus id jus erat, suffragii ferendi causa conveniebant: at quod ait hinc designari templum Herculis, nullo pacto ferendum est. Enimvero nulla hinc sacrae aedis mentio, nec Herculis indicatio aliorum, quam ad testandum hujus dei in suos clientes patrocinium, trahenda est. Compertum est enim, quemadmodum theatrum ejusque artifices in *Bacchi* tutela erant, sic gymnasium cum xystica familia *Herculi* praecipue cultum impendisse. Hinc illi histriones, sive tibicines, ducta a deo tutelari nomenclatione, vocantur Aristoteli in Probl. τηχῆται

Διονυσιακοί, *artifices Bacchanales*. Contra palaestritae ab Hercule sibi nomen quaesivere; usque adeo ut ipsi Gymnici agones augustiore vocabulo *Herculei* cognominati fuerint, teste Poluce III. 155. Jamvero, ne a proposita theatralium cum gymniciis ludis comparatione discedamus; quos Romani *histriones* vocavere, ii Graecis οἱ περὶ τὸν ΔΙΟΝΥΣΟΝ τηχῆται dicuntur, ut ex Plutarcho in Quaest. Rom. constat. Ex aequo igitur οἱ περὶ τὸν ΗΡΑΚΛΕΑ ἀθληταὶ quid nisi *Herculei athletae* fuerint? non quidem ab aliquo Herculis templo cujus in vicinia debebant, sed utique ut in hujus dei se clientela esse testarentur, ita cognominati. Quamobrem cum nihil *Herculi* commune cum *hospitio* intercedat; rectius omnino fecisset Falconerius, si τὸ ἀπὸ καταλύσεως (ut vocabula cognata sibi mutuo responderent) ad τὸ κατοικεῖν ἰσcolere, retulisset.

Nonne τὸ πολυπλάγητον (*semper errandi studium*) potius vitio quam laudi vertitur? Ita sanè: sed ajo, hieronicas non temere nec inconsulte, sed gloriae aucupandae gratiâ suas obivisse peregrinationes. Compertum est enim, athleticorum certaminum victores cum palma hac illac discurrissè; eâque gratiâ eos Plato vocat περιαγειρομένους, h. e. ut recte Suidas (11) interpretatur περιπορευομένους, *circumeuntes*: etsi aliorum trahat hujus vocis originationem. Plato autem sic libri X. de Rep. claudit: *Iustitiamque cum sapientia omni studio & ratione colemus: ut & nobis ipsis & diis simus amici, quamdiu & in hac vita versamur, & postquam virtutis praemia reportaverimus* (ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τῇ χιλιετῇ πορείᾳ) *tamquam hieronicae cum victoriae insignibus discurrentes, & hic & in illa mille annorum profectioe . . . felices tandem aliquando simus*. Itaque athletae περιαγειρόμενοι sunt quidem, ut Suidas monet, οἱ κύκλῳ περιπορευόμενοι, non sportulas & rauduscula corrogantes, sed favorem plausumque populorum, quacumque incederent, collecturi. Eodem procul dubio spectat nostrorum Alexandrinorum τὸ περιπολιτικόν: qua voce notantur ii homines, qui exhaustis tot annos gymnics laboribus, gloriae suae insignia circumferentes, hac illac vagabantur: quique eo sensu ἡμεῖς περιπολιτικοὶ dicuntur, quo περιαγειρόμενοι antea dicti a Platone fuerant.

(11) Suidas τοὺς περιαγειρομένους recte quidem interpretatur τοὺς κύκλῳ περιπορευομένους *circumeuntes*; at perperam ita dictos ait ἀπὸ τοῦ ἱππαγίρειν τὰ δόματα, *quia munera colligere*. Etsi non negaverim, hieronicas a popularibus ut plurimum suis praemia sponte retulisse; at alia prorsus, eaque longe nobilior iis causa *vagandi* fuit, ut ex Platone colligere licet. Veram autem hujus vocis significa-

tionem pandet Eustathius, qui ex Aelio Dionysio notat, ἀγίρειν esse quoque τὸ περιίσται καὶ περινοεῖν ἐπὶ νίκῃ, *circumire & vagari victoriae causa*. Quamobrem οἱ περιαγειρόμενοι sunt περιπορευόμενοι, seu, ut jam novo nostri marmoris vocabulo assuescam, οἱ περιπολιτικοὶ *circumeuntes* athletae, populi spectatōribus sese ob partam victoriam venditantes.

C A P V T II.

De T. Flavio Archibio, ejusque loco ac dignitate.

Statua an quid aliud T. Flavio dedicatum? De nativa notione Τίμης ac Tituli. Hieroniarum nomina conscripta in Gymnasio Neapolitano. Colonia Flavia Puteoli. De ea quod Neapolis Colonia sub Flaviis Imp. evaserit. Bina cognomina uni homini imposita. Pausanias emendatur. Qui Παπαδοξοίχης fuerit. Plutarchus illustratur.

ANtequam de T. Flavio Archibio Alexandrino dicere aggrediar, operae est inquirere, ecquam honoris significationem Alexandrina Synodus suo municipi detulerit.

Verf. 4. ETIMHSEEN T. ΦΛΑΟΥΙΟΝ &c. honoravit (palaestrarum familia) *T. Flavium*. Hic autem cupido incessit explorandi, statua ne T. Flavio dicata fuerit, an potius τὸ ὑποκείμενον (*subjectum*) honoris nonnisi hac ipsa, quam commentamur, inscriptione definiri oporteat. Equidem a suspitione statuae absum quam longissime. Profecto enim quominus erectam homini statuam fuisse credam, plane illud persuadet, quod in superiore basis superficie nullum omnino impositae statuae vestigium appareat. Nec porro ad suscipiendum statuae patrocinium potest quidquam a notione verbi τιμᾶν arcessi praesidii; nam etsi pervulgata eruditorum opinio sit, voce τιμῆς statuae honorem designari, vereor tamen ut hi vero propius accesserint. Fateor quidem, interdum τὸ τιμᾶν ad statuae dedicationem pertinere; ut apud Grut. CCCXIV. 2. Paenistae ἐτίμησαν, *honorarunt. Emben protome marmorea*. Sed hic liquido ratio fluit; nec ceteroqui alibis, cum diserta statuae injecta mentio sit, trahi res potest. At ubi nulla statuae sunt vestigia; adhaec ubi τὸ τιμᾶν sine alia (1) discriminante nota legitur,

ibi

(1) Vt in inscript. modo memorata τιμᾶν πρότυπὴν μάρμαριν. Sed & τιμᾶν *adi picturam* refertur in lapide apud Grut. p. CCCXXVIII. ubi commune Aliptarum *τετίμηκεν γραπτῇ εἰκόνι* *honoravit picta imagine* Batonem Gymnasiarcham: id quod argumento est τὸ

τιμᾶν nonnisi ab adjuncto, quod ei comes additur, vocabulo notionem mutuari suam. Contra ubi τὸ τιμᾶν solitarium, veluti remotis arbitris, incedit; res ipsa, ubi τιμᾶν illud scalpitur, loco honoris cedit. Idem omnino sentiendum, si breviloquentiae cau-

ibi *Honor*, nonnisi inscriptionis ipsius perhonorificae positione, totus absolvitur: tunc, ut uno dicam verbo, τὸ ἐτίμησε respondet illi formulae latinorum *Honoris ergo posuit*, vel *Titulum posuit*. Nam & Graeci ipsi pro simplici τιμῆσαι, interdum copiosius dixere, τὴν τιμὴν ἀναστήσαι, vel τὴν τιμὴν ἀναθεῖναι (2) quod ad Latinorum *Titulum ponere* propius accedit. *Titulus* autem ea, qua Horatius usus est, notione accipiendus est: *Qui stupet in titulis & imaginibus &c.*

Quae cum ita sint nequeo perspicere, cur Vandalus *Dissert. VI. de Concil. Amphist.* p. 496. in laudatis adnot. 2. inscriptionibus τὸ τιμὴν pro *Statua* positum contenderit. Non alia, puto, ratio afferri poterit, quam quod Falconerius in ea opinione illi praeiuserit. Atqui Vandalus eo magis Falconerio culpandus est, quod ille in promptu habuit Herodiani locum; unde facile doceri poterat, quid vocem τιμὴν in huiusmodi inscriptionibus interpretari ipse deberet. Herodianus ergo de Maximino sic inquit: ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ οὖν καὶ ΕΙΚΟΝΕΣ, ΤΙΜΑΙ τε ΠΙΑΣΑΙ τοῦ Μαξιμίνου ΚΑΤΕΣΠΩΝΤΟ. Quae in Maximinum hostem iudicatum atrociter decreta fuerunt, ea in huiusmodi homines tralatitia erant, & veluti ex formula (3) peragebantur. Nam & Suetonius

D 2

eadem

causâ vox ipsa τιμῆν iudicio lectoris supplenda relinquitur. E. g. ubi in numismatis haec aut illa civitas *honorasse* (& quidem suppresso verbo ἐτίμησε) legitur ΟΥΕΣΠΑΞΙΑΝΟΝ, ΤΡΑΙΑΝΟΝ &c. haud difficile dictu est, in quo *honor* ille constitit: nimirum in ipso numismate, quod in Imperatoris honorem cufum fuerat.

(2) Apud Vandal. p. 496. Η βουλή καὶ ὁ δῆμος ἐτίμησαν Οὐλπίαν Μαρκελλαν... ΑΝΑΣΤΗΕΑΝΤΩΝ ΤΗΝ ΤΕΙΜΗΝ Ανδρονικῆ καὶ Στρατονικῆς. Apud Spon. Miscell. p. 360. num. CIV. ἡ πρὸς ἑστὴν συνόδον (supple ἐτίμησε) Μ. Οὐλπίου Δομισικῶν... ΤΗΝ ΤΕΙΜΗΝ ΑΝΑΘΕΝΤΟΣ Μ. Μερτίου Αμείριου. Quibus in locis nullum Latinorum verbum voci τῇ τιμῇ aptius e regione respondet, quam *titulus*. His adde, quod τιμὴ ac *titulus*, ut notione sic etymologia conveniunt. Vox enim *titulus*, utroque Scaligero probante, a

verbo τίω, aeque ac τιμῆ, descendit. Propria ergo ea est *tituli* acceptio, & rectâ, tamquam ex propagine in traducem, derivata.

(3) Historia Augusta affatim exemplorum huiusmodi suppeditat. Illud praecipue indignatione an risu excipiendum est, quod Nero statuit contra hieronicas, quos victoriarum suarum luminibus obstruere suspicabatur: ita certe in hos, tamquam in capitales hostes, animadvertit, ut ex illa, quam dixi, formulâ videatur exprimere voluisse exemplar. Suetonius in ejus vita 24. *Ac ne alterius*, inquit, *hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret usquam, subverti & unco trahi, abjicique in latrinas omnium statuas & imagines imperavit*. Sabellicus illud *imagines* interpretatur *tabulas*. Nimis arcte jejuneque. *Statuae & imagines* sunt, quas alibi Suetonius *Clypeos & imagines*, & Hierodotus

eadem in Domitianum, qui itidem hostis fuerat iudicatus, publicae indignationis exempla edita fuisse refert in ejus vita cap. ult. *CLYPEOSQ. & IMAGINES ejus coram DETRAHI . . . novissime eradendos ubique TITVLOS, abolendamque omnem memoriam* (Senatus) decerneret. Quanta sit in utroque historico convenientia, statim in omnium oculos incurrit; ut omittam enim quod uni detrabi est, id alteri κατασπᾶσθαι dicitur; & quod illi Ἀνδριάρτες & εἰκόνας, sunt huic Clypei & imagines (4): quid quaeso ΤΙΜΑΙ ΠΑΣΑΙ Herodiani, nisi cum Suetonio TITVLOS omnemque memoriam interpretabimur? Ergo Τιμαὶ & Tituli, de quibus Suetonius & Herodianus, erant inscriptiones ipsae, e quibus eradi mos erat nomen ejus, quem Senatus hostem judicaverat: cujusmodi titulos erasos non paucos cernere est apud Gruterum, Reinesium, alios. Paene praeterieram monuisse, quod mecum aliqua ex parte consentientem nactus sum Vandalum, extremâ pag. 496. ubi de Herodiani loco verba faciens, nisi hic, inquit, τιμαὶ pro titulis honorum statuis ipsius (Maximini) subscriptis capiendae sunt: & tamen is adeo obstinate pro statuis digladiatur, ut ab iis cogitationem avertere

dianus ἀνδριάρτας καὶ εἰκόνας appellat. Vide adnot. seq.

(4) Imago apprime respondet εἰκόνι. Vtrumque vocabulum universe designat similitudinem. Et sane similitudo interdum pro imagine ponitur; ut in illo Plinii XXXV. 12. fingere ex argilla similitudines. Quo eodem sensu similis usurpatur Juvenali II. 6.

Si quis Aristotelem similem vel Pittacon emit.

h. e. imaginem Aristotelis vel Pittaci. Integra locutio fuisset imaginem similem Aristotelis &c. quemadmodum loquitur Plinius XXXVII. 1. Divi Augusti imaginem similem expressit, qua postea Principes signabant, Dioscorides. Imago igitur vi nominis sui, usque Latinorum latissime patet, & quicquid ad exprimendam similitudinem effectum est, ut sunt statuae, clypei, toreumata, anaglypta, gemmae, pictae tabulae &c. notione sua complectitur: ad summam imago non

aliis, ac εἰκόνι, limitibus continetur.

Eadem significationis convenientia inter ἀνδριάρτας & clypeos intercedit; nisi quod ἀνδριάρτας latius quam clypeus patet; illud enim integras, hoc plerumque statuas umbilico tenus designat. Hoc amplius differt, quod vox ἀνδριάρτας, quippe ἀπὸ τοῦ ἀνδρός descendens, ceteri signandae viri imagini nata sit, ad quamvis aliam imaginem notandam liberrime traducta fuerit. Herodotus II. 121. ἀνδριάρτας vocat statuas aetatis & hyemis: ac fortasse de statua aetatis intelligendus est Strabo VI. 264. cum ait, Metapontinos Delphis dedicasse τίπος χρυσοῦν, aetatem auream. Hoc vero commune est ἀνδριάρτας & clypeo, quod utraque vox ad id omne protenditur, quod scalpro feriente, vel mordente viriculo effingitur; tum etiam quod stando cudendoque exprimitur, sub eisdem vocabulis ex aequo censetur.

tere nequeat, vel cum vox τιμή nonnisi tituli notionem ejus animo supponat.

Ergo ut eo redeam, *honor* habitus T. Flavio nostro nihil aliud omnino fuit, nisi *titulus* ipse marmoreus, multiplices ab eo relatas victorias sedulo gerens enucleateque descriptas. Enimvero athletarum nomina aeternitati consecrata fuisse, Pausanias pluribus locis testatur, sed nullibi disertius, quam Eliac. II. cap. 6. ubi notat ad aliorum aemulationem (τῶν νικησάντων Ὀλυμπιάσι τὰ ὀνόματα ἀναγράφαι ἐν γυμνασίῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ) *viserum nomina conscripisse veteres in Olympico gymnasio*. Quam perscribendi nomina hieronicarum consuetudinem in aliis quoque, praeter Olympicum, gymnasiis obtinuisse mihi persuadeo. In Neapolitano certe gymnasium nobile hoc acuendis animis incitamentum non defuisse, declarat egregia inscriptio, prostant in villa Raphaëlis Mazzae patricii Salernitani, ad oram Paufilypi: ubi quae nomina victorum, quaeve patria fuerit, quoque porro ludi genere ii devicerint, diserte notatur:

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΑΜΜ·ΑΛΕ
ΣΕΒ·ΚΡΙΣ·ΠΑΝΚΡ
ΣΕΡΑΠΙΩΝ ΠΟΙΗΛΙΟΥ·ΑΛ
ΑΠΟΒΑΤΑΣ
Α ΠΟΣΤΟΥΜ·ΙΣΙΔΩΡ·ΑΛΕ
ΚΡΙΣΕΟΣΠΕΝΤ

Illustrando hoc (ς) marmore nunc superfedo; loco opportuniore, quanti id sit pretii, dicam. Interim lector hinc colligat, nomina hieronicarum in gymnasio, aequae ac Romae nomina Consulum in Fastis, palam fuisse proposita. Sane quod nomina Gymnasiarcharum referrentur in album, jam Vandakus *Dissert. VIII. pag. 595.* post Sponium vetusto lapide docuerat; at nullibi adhuc, quod equidem sciam, emerferat lapis, qui hieronicarum nomina nobis legenda proponeret: id quod egregie ab Neapolitano hoc marmore praestatur. Itaque quicumque is erat, qui voce praeconis in publico

(ς) Ad Neapol. gymnasium pertinere hanc inscriptionem, suadent tum natale solum ipsius marmoris, tum mentio ludorum Σεβήτων *Augustalium*, quos Neapoli frequentatos fuisse nusquam non legitur. Sed & ex patria

victorum, qui omnes Alexandrini sunt, non incertum capitur argumentum, eos Neapoli decertasse. Confer quae de Alexandrinis Neapolim confluentibus initio Cap. 1. notavimus, quaeque memorat Suetonius Nerc. cap. 29.

blico conventu victor certaminum renuntiatus fuerat; ejus nomen pro more aeternitati mandabatur: at si quis, vel multitudine victoriarum vel praestantia, supra ceteros eminisset, huic privatim peculiaris inscriptio dedicabatur. Exstat decretum quoddam Gymnasii apud Gruterum p. CCCXVII. quo sancitur, ut Batoni lapis marmoreus, ejus beneficia testaturus, in celeberrimo loco gymnasii ponatur. Ex quo datur intelligi, moris olim fuisse, ut singularia merita hieronicarum, praeter communem cum aliis ejusdem loci hominibus commendationem, singulari etiam honoris significatione decorarentur, posita nimirum homini in ipso, ut plurimum, gymnasio perhonorifica inscriptione. Atque haec eo mihi sunt pluribus disputata, ut ostenderem, honorem T. Flavio nostro habitum non statuae, sed inscriptionis ipsius, ut ante innui, positione definendum esse; ac τὸ τιμᾶσαι nostrae epigraphes, potius *titulum*, quam *statuam*, *posuisse* notare.

Sed jam ad T. Flavium ipsum propius dispiciendum accedamus; quo in homine, cum plurima sint, quae notasse non pigeat; non abs re erit, si perspicuitatis gratia praecedentem inscriptionem pone sequamur.

Vers. 4. Τ. ΦΛΑΟΤΙΟΝ ΚΥΡ.] Τίτον Φλαοῦιον Κυρεῖνα, h. e. QVIRINA Tribu, in qua Archibius censabatur. Ex tribu adscripta patet, Archibium obtinuisse civitatem Romanam; ac porro T. Flavium appellatum, eo quod ex aliquo Flaviorum Imp. quorum praenomen ac nomen adscribit, id beneficii consecutus fuerit. Vespasianum ac Titum patricias gentes auxisse, novosque tunc patricos Flaviorum nomine fuisse delectatos, notat Casaubonus ad D. Claudium Trebel. Pollionis. Sed non patriciis tantum gentibus, verum communicata cum pluribus aliis civitate, orbem Romanum latius amplificasse Flavios Augustos, restantur jura civitatis data veteranis quibusdam peregrinae conditionis Grut. DLXXIII. r. DLXXIV. 5. DLXXV. r. & in Antiquit. Hercul. Tom. V. p. XXX. Praeterea Municipia Flavia (6), quae plurima in vett.

(6) Sub Flaviis Imperat. Puteoli CLXI. 15. dicitur *Colonia Flavia*; & quoque Neapoli adjacentes *Colonia Flavia* evasit; ita ut geminae in proximo sorores eadem reip. formae videantur. De Neapolitana cuim Colonia vide adnot. seq. Ergo Puteoli in mutilo marmore apud Gruterum pag.

vett. lapp. occurrunt, nullus dubito, quin par beneficium consecuta sint. Denique ingens populus *Flavorum*, qui leguntur in inscriptionibus, tantum non exserta voce praedicant prolixam Vespasiani, Titi, ac Domitiani in donanda civitate liberalitatem. Jamvero & illud puto esse animadversione dignum, quod nullibi frequentiores, quam Neapoli, *T. Flavii* occurrant. Nam ut omit- tam *T. Flavium Archibium* nostrum; in lapide Neapolitano exsele- ctissimo omne genus antiquitatum Museo Excell. Ducis Nojæ Joannis Carasæ, legitur *T. Flavius Euanthes*, *T. Flavius Zosimus* pater ac filius: praeterea in titulo nostrate apud Reinesium Cl. I. 156. *T. Flavius Pius* pater ac filius; Claf. V. 22. *T. Flavius Ar- temidorus*; ac plures alii rimantibus, sat scio, obviam fient.

Ac fortasse roget quis, quo pertinet isthaec de Neapolitanis *Flaviis* tam curiosa notatio? Scilicet ut qualicumque tibicine fir- mem Alexii Symmachii Mazochii sententiam, qui in *de Cathedr. Neapol.* p. 233. seqq. pluribus argumentis evicit, sub *Flaviis* Principibus jura coloniae Rom. a Neapolitanis acquisita fuisse. Quam quidem viri doctissimi sententiam scio adlatrasse nonnullos; at nunc si rem totam loco non suo refricarem, patientia quidem certe le- ctoris abuterer. Interim detur tantisper eruditioni Mazochii, quod ceteroqui sine justa causa (7) denegari non potest; detur ejus in- genio eruendis antiquitatibus felicissimo, Neapolim sub *Flaviis* Impp. jus civitatis obtinuisse; & continuo erit in promptu ratio, qua- mobrem tot *Flavii* in urbe nostra compareant. Nimirum quia quo tempore

(7) Non is ego sum, apud quem tantum possit viri docti praejudicium, ut etiam sine ratione valeat auctori- tas; sed unum id contendo, quae graviter affirmantur, ea temere li- centerque negari non debere. En quo isthaec praefatio pertineat. Pro Co- lonia Neapolitana strenue Mazochius in *Dissert. de Cathedr. Neap.* p. 233. paucis abhinc annis decertavit; rem- que diu contentiose agitatam erudi- tione sua plane confecit. Explorata enim ad id ille cepit indicia ex plu- ribus lapidibus, ubi diserta hujus co- loniae mentio fit; ac porro ex aeta- te *L. Baebii*, qui in inscript. vet. *Patronus Coloniae Neapolitanae* enun-

tiatur, quique *Flaviis* Impp. vixit, non levem conjecturam fecit, ea fer- me tempestate, ac fortasse sub Do- mitiano, fuisse jura Coloniae a Nea- politanis acquisita. Haec summa ibi dictorum est. Ceterum quae ibi vir summus docte in hanc sententiam pro- more suo, ornateque disseruit, in le- ctorum gratiam libenter exscriberem, nisi meus hic esse mallet. Interim donec solidiora contra Neapolitanam Coloniam (nam quae hac usque a nupero doctoque scriptore obducta sunt, vereor, ut satis probari possint) donec inquam solidiora argumenta producentur, libeat in doctissimi se- nis auctoritate conquiescere.

tempore data Neapolitanis civitas Romana fuit; qui peregrini homines tunc Neapoli degebant, his, ut aequo jure cum Neapolitanis uterentur, privatim exoranda fuerat civitas ab Imperatore, qui tunc temporis ex Gente *Flavia* erat; idcirco qui singulari Imperatoris beneficio civitatem Romanam adepti sunt, hi se *Flavios* appellari facile siverunt. Atque haec haecenus; cetera quae de T. Flavio nostro dicenda restant, persequamur.

Ibid. APXIBION TON *vers.* 5. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑ] Nomen *Archibii* non insolitum Alexandrinis fuisse ostendi potest ex Suida, qui grammatici cujusdam *Archibii* nomine Alexandrini, qui docuit Romae, mentionem facit. Alexandrinus quoque videtur fuisse *Archibius* ille, qui ab Augusto, ne Cleopatrae statuac deicerentur Alexandriae, impetravit; ut Plutarchus in Vita M. Antonii refert. Hoc leve est: illud puto prope desperandum, quod lacuna hujus quartae lineae tuto expleri possit. Sollemne quidem hieronicis fuit, tum ad ostentandam nominis celebritatem, tum ut aliis urbibus rem ipsi gratam facerent, se plurium (8) urbium, vel ejus, quam quisque maxime vellet, civitatis municipes statim a victoria voce praeconis renuntiari: id quod detrimento fuit *Astylo-Crotoniatae*, qui quod Syracusanum in gratiam Hieronis se proclamari curasset, in justam suorum civium (9) indignationem incurrit. In hanc ergo sententiam suspicari quis posset, lacunam illam

(8) Ad plurium urbium ostentationem quod attinet; digna prae ceteris lectu est inscriptio Grut. CCCXIII. 10. ubi M. *Asclepiades* enuntiatur *Alexandrinus*, *Hermopolites*, *Puteolanus*, *Neapolitanus*, *Eleius* &c.

(9) Quid *Astylos* eam ob causam sit passus a Crotoniatis, amplius non suis, refert Pausanias lib. VI. 13. *Domum* (*Astyli*) *ad publici carceris usum destinavit*, & *statuam* (*παρὰ τῇ θύρᾳ τῇ Λακεδαιμονίᾳ*) *in templo Junonis Lacedaemoniae dedicatam everterant*. Exstat *Olympiae pila in qua* (*τῷ Λακεδαιμονίων Χιονδῶ*) *Lacedaemonii Chionidis victoriae incisae sunt*. Paulo productiorem, quam opus erat, locum Pausaniae recitavi; sed eo consilio, ut erroris, quem inde

mox emendatum imus, prima origo aperiatur. Latet ulcus in voce *Λακεδαιμονίᾳ*; nam quis umquam Junonem *Lacedaemoniam* cultam Crotonae novit? Contra nihil in eo tractu nobiliter templo Junonis *Laciniae* fuit, nihil opulentius. *Lacinium* enim promontorium in agro Crotoniensi erat. Quamobrem facile adducor, ut non *Λακεδαιμονίᾳ*, sed *Λακωνίᾳ* scriptum a Pausania fuisse credam: illud vero pro hoc altero irrepsisse; quia ex proximo *Λακεδαιμονίων*, quod sequitur, amanuensis oculo fallente, uti fit, illud delampserit; vel eo praesertim, quod fortasse compendiarie *Λακεδαιμονίων* scribendi ratio, ab *Λακωνίᾳ* quam minimum distaret.

Iam oppletam fuisse olim alicujus civitatis, cujus fortasse municeps quoque fuit Archibius, nomine gentilitio. Verum articulus praepositivus ΤΟΝ, omnino respuit hoc ethnicum supplementum.

Quid si post articulum τὸν, patris Archibii nomen additum a scalptore fuerit? ex. gr. Ἀρχιβίου τὸν Ἀρχιβίου, patris nomen uti fit, gerente filio. Sed huic conjecturae obstat illa constans Romanorum consuetudo; qui quidem si patris nomen adjicere volebant, perpetuo illud inter proprium nomen ac tribum infindebant medium; ut (Reines. V. 22.) Τ. Φλαυίου Ἀρτεμίδωρου υἱὸς Κυρεῖνα Ἀρτεμίδωρος Ἀδανεύς. eaque disponendorum nominum Romanis series & ordo fuit. Fabret. Inscr. IV. p. 337. Itaque Flavio nostro, cum e tribu Quirina se esse dicat, hoc est, cum se Romanum civem esse profiteatur, haud dubie more Quiritium nomina sua digerenda fuerant. Quam ergo medicinam fracto marmori faciam? Dicam equidem libere, quae sentiam.

Puto Archibium nostrum, fuisse binominem; ita ut praeter *Archibii* nomen, aliud quoque gesserit cognomen, ex. gr. *Zofimi*, aut tale hujusmodi: etsi cur magis *Zofimi* cognomen mihi praecipue arrideat, non omnino fuitiles habeo (10) causas. De binis cognominibus uni homini quaesitis, adeatur Fabrettus Inscr. III. p. 145. qui plura ejusmodi exempla corrogavit. His adde titulum Reines. V. 42. qui memorat quemdam hieronicam Κλαύδιον Ροῦφον, ΤΟΝ ΚΑΙ Ἀπολλώνιον, Πίσαιον, *Claudium Rufum, QVI & Apollonius, Pisaeum*. Ea nimirum vis est articuli praepositivi sequente conjunctione,

E

ctione,

(10) In supplendis inscriptionibus prima ratio spatii vacui habenda est, ut totidem addantur litterae, quot intercidisse verisimile est. Vacuum autem nostri marmoris vox ΖΩΣΙΜΟΝ ad amissum exaequat. Enimvero ut *Zofimi* nomen prae aliis ἱσχυρίζομαι, (ejusdem numeri litterarum) vocabulis optem; movet me lapis ille Neapolitanus, ubi memoratur Τ. φλάβιος Ζώσιμος, pater Τ. Flavii Evanthis & Τ. Flavii *Zofimi*, in ludis Augustalibus victorum; adeo ut gloria certaminum prope domestica huic familiae fuisse videatur. Jamvero hic *Flavius Zofimus* titulum posuit anno Christi 171. *Flavius ve-*

ro Archibius ad Hadriani, qui ab anno Chr. 117. ad 137. regnavit, tempora vitam traduxit. Itaque cum per aetatem liceat, ut unus e liberis alterius esse se potuerit; praeterea cum sollemne fuerit, filiis cognomina patrum imponere; facile crediderim Τ. Flavium juniorem *Zofimum* scil. a seniore Flavio *Archibio* contraxisse nomenclationem *Zofimi*. Porro cum genti *Flaviae* familiare fuisse cognomen *Zofimi* vidimus, corrigenda videtur inscriptio Neapolitana apud Grut. DCCCXII. 8. ubi ΦΑΒΙΑ ΖΩΣΙΜΗ perperam, ni fallor, scribitur pro ΦΛΑΒΙΑ ΖΩΣΙΜΗ, *Flavia Zofima*.

etione, ut, si ille mediū inter bina nomina propria situs sit cumque iis grammatice congruat; tunc detur intelligi, duo illa nomina ad unam eandemque personam pertinere. Hujusmodi usus articuli, non recentiori solum, sed vetustae quoque Graeciae innotuit; ut ex Herodoto ac Thucydide, si id agi necesse foret, possem ostendere. Itaque, ut ad lacunam hujus lineae opplendam aliquando redeam; equidem tum ex iis, quae de *Zosimi* nomine Flavii Neapolitanis imposito in subjecta adnot. 10. illevis; tum ex iis, quae de usu articuli praepositivi modo innuebam, observationibus veluti manu ductus, sic versum hunc integritati suae restituerem: Τ. Φλαυίου Κυρείνα. Ἀρχιβίου ΤΟΝ καὶ Ζώσιμον, Ἀλεξανδρεῖα. T. Flavium Quirina, QVI & Zosimus, Alexandrinum.

Vers. 5. ΑΡΧΙΕΡΕΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΣΥΜΠΛΑΡΤΟΣ ΞΥΤῚ. I. Pontificem perpetuum totius Xysti. Nullum prope corpus sive collegium apud Ethnicos fuit, quod non peculiaria sacrificia coleret; quibus peragendis quemadmodum qui dabant operam, ex re quam tractabant, ἱερεῖς dicebantur; sic qui ceteris ἱερεῦσι praeibant dignitate, Ἀρχιερεῖς audiebant. Sua sacra habebat & Gymnasium, eaque adeo necessaria videbantur, ut vel profligatā jam idololatria, spectaculis tamen praemitterentur: nec nisi sero tandem ab iis temperatum; tum nimirum cum Arcadius & Honorius datis litteris Apollodoro Procofi Africae l. 4. Vt profanos ritus C. de Pag. & Sacrif. jussissent absque ullo sacrificio. . . . exhiberi populorum voluptates: de festis populi conventibus hic agitur, quos paullo ante lex memoraverat. Hujus loci & ordinis erat Pontificatus Archibii, qui ideo hic διὰ βίου dicitur, ut ostendatur, hoc sacerdotium ita fuisse proprium, ut ei viventi eripi invito non posset; quemadmodum Plinius de Augurato Rom. loquitur. Eleganter quoque Eusebius Sacerdotes Christianorum vocat ἱερεῖς διὰ βίου ad notandam scilicet eorum perpetuitatem. Atque haec, cum satis trita sint, missa facio; meque ad ea, quae sunt in nostra epigraphe peculiaria, convertam. Sequitur enim

Vers. 6. ΠΑΠΑΔΟΞΟΝΙΚΗΝ. . . . *Vers. 22.* ΠΡΩΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.] *Παπαδοξονίχης* novum videri possit esse compositum; si quidem nova vocabula dicenda forent ea, quae in locupletissimo Stephani thesauro non comparent. Vide inferne (11) notata. Non raro in

(11) Vñs ea voce fuit Plutarchus in comparatione Cimonis & Luculli pag.

in inscriptionibus athleticis legitur *περιοδονίης παράδοξος*. Quid sit *περιοδονίης*, docet Reinesius Cl. III. 36. additur praeterea *παράδοξος*, ut ostendatur, tot exstitisse ejus victorias, ut expectationem omnium longe superarint. Totum id quantumcumque fuit, uno vocabulo absolvitur in nostra epigraphe: *παράδοξονίης* q. d. *incredibilis victor*. Nimis exaggerate. Sed id aetatis erat vitium, cum homines intra priscae modestiae limites aegre continebantur: ad bene dicendum vel contra, ut effusiora erant studia, sic linguae liberiora fraena laxabantur. Eo refer & hyperbolicum dicendi genus in nostro marmore passim obvium: *πρῶτον ἀνθρώπων*, *primum hominum*; perinde ac si post homines natos *primus* omnium Archibius fuerit, qui hanc aut illam victoriam reportarit. Haec & his similia elogia sunt quidem praeter verum enuntiata; hinc tamen cujuscumque olim conceptae fuerint acclamationes (12), unde haec elogia

E 2

pag. 521. Edit. Franc. nisi quod pro *Παράδοξονίης*, diu in Chaeronensi biographo lectum fuit *Παράδοξονίης*, scisso nimirum in duas partes vocabulo, & quod caput est, sine ullo commodo sensu. Hodieque ea menda cubat in elegantissima Parisiensi editione; fortasse quia Editores sententiam H. Stephani non liquere pronuntiarunt. Sane Stephanus in Adnot. ad Plutarchum monuerat, *Παράδοξονίης* junctim esse legendum, ut ceteroqui in quibusdam MStis legebatur. Accedat nunc nostri marmoris auctoritas, quae suffragio suo Stephanianam Plutarchi emendationem rite factam testetur.

Sed jam Plutarchum ipsum, qui sit *Παράδοξονίης*, docentem audiamus: *Ὅστις δὲ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρη μίαν πάλιν μίαν* (corr. *μία*, monente eodem Stephano) *καὶ πανκρατίῳ ἐπιφανέμενος, ἴθι τινὶ Παράδοξονίης καλοῦνται* &c. quemadmodum illos athletas qui uno die lucta simul & pancratio coronantur, consuetudine quadam *Paradoxonicas* appellant. Paullo contrarior est notio, quam *τῶν Παράδοξονίης*

assignat Plutarchus. Ut dem, sic proprie fuisse vocatum, qui uno die bina certamina vicerit; non tamen illa alia, quam supra innui, excludi debet significatio. Vox *Παράδοξονίης* ad imaginem uisitationis vocabuli *Περιοδονίης* efficta videtur. *Περιοδονίης* autem ille pressius nuncupabatur, qui quatuor sacra Graeciae certamina (quae *Periodus* vulgo dicebatur) vicerat. Vicit hujusmodi *periodum* ac plura alia certamina Flavius Archibius, ut ex ejus victoriarum recensione patet: at tamen homo noster nonnisi *Παράδοξονίης* in marmore compellatur. Quamobrem ut Plutarcho sua constet auctoritas, ac porro ne inscriptioni nostrae sit fraudi, omisisse *Περιοδονίης* sic res puto transigi potest, ut qui uno die duplicem victoriam retulerit, idque non vice simplici, sed repetitis in sacra *periodo* & alibi experimentis consecutus sit; is demum, ad testandam utique ejus in vincendo incredibilem celeritatem, ambizioso titulo *τῶν Παράδοξονίης* ornaretur.

(12) Ab acclamationibus, quas eliciebat spectatorum favor, repetenda censet

elogia sunt contracta, luculenter ostenditur.

Tametsi, verum ut fatear, aliunde quam ab huiusmodi acclamationibus, arcessenda mihi videtur formula illa *Πρῶτος ἀνθρώπων* (*primus hominum*) saepe in nostro marmore repetita. Vicit Archibius in certaminibus sane quam plurimis; sed nonnisi bis *τεφαινωθεὶς* (*coronatus*), ac septies *πρῶτος ἀνθρώπων* (*primus hominum*) adnuntiatur. At si postrema haec formula fuisset in victores quoscunque tralatitia; cur, quaeso, non & in singulis victoriis totidem vicibus inculcata oportuisset? Contra cum exploratum apud omnes sit, in certaminibus plura paria athletarum in unoquoque ludi genere commissa fuisse; ac praeterea cum sit aequè notum, proposita fuisse athleticis praemia *majora & minora*, illa primis, haec secundis certantium paribus auferenda (de quo consulantur Faber Agonist. III. 19. Potterus Archaeol. II. 23.); facile adducor, ut credam, illum *πρῶτον ἀνθρώπων* (*primum hominum*) fuisse dictum, qui in *primo pari* decertarat. Nec porro quivis in quovis ludi genere victor coronabatur, sed ille prorsus, cui coronae praerogativam Brabeutae arbitrium fecerat. Atque ea mihi satis idonea videtur esse ratio, quamobrem Flavius noster, etsi pluries vicerit, bis dumtaxat *coronatus* ac septies *primus hominum* in marmore fuisse prodatur: nimirum quia ex tot victoriis bis coronam retulerit, & septem vicibus in primis paribus certando vicerit.

censet Reinesius haec effusissima elogiorum praeconia. Vide quae vir doctissimus inquit cl. V. 20. quo in loco P. Ant. Septimius citharoedus *μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος*, *solus, & primus ab aeterno* praedicatur. Absolutissimum acclamandi exemplum servavit nobis Dio Cassius LXIII. verba faciens de Nerone, cui ex Graecia redeunti sic acclamatum a populo Rom. fuit: *Ὁλυμπιονίκῃ ὄβῃ, πυθονικῇ ὄβῃ, Ἀνυγούσι Ἀνυγούσι, Νέρωνι τῷ Ἡρακλεῖ, Νέρωνι τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς εἰς περιοδικῆς, εἰς*

ἀπ' αἰῶνος. Ova victor Olympice, ova victor Pythice; Auguste Auguste; Neroni Herculi, Neroni Apollini: ut solus victor es periodicus, solus ab aeterno! Ergo ex huiusmodi acclamationibus hyperbolicae illae, quas supra memoravi locutiones, sunt repetendae. Itaque quae verba temere ac subito calore mentis effundebant spectatores, ea serio ac consulto mandata olim fuisse litteris, non ferenda libido scripturiendi fuit.

Qua aetate T. Flavius Archibius floruerit.

Epinicia Trajani quando Heracleae commissa. Distinctio Puerorum, Imberbium & Virorum in palaestra. Disparēs aetatibus interdum simul compositi. Peculiaris numerandarum Olympiadum
 ● *ratio. Quoddam Alexandrinarum Olympiadum exordium exploditur. Quo anno Flavius Archibius in Neapolitano gymnasio certarit.*

Q Uis & unde domo fuerit Archibius, quis ejus locus, quaeve dignitas, satis superque fuit capite superiore pertractatum; restat nunc ut in aetatem qua ille floruerit, inquiramus. Quae quidem quaestio, etsi prima fronte videatur planissima, vereor tamen, ne tractando spinosior inter manus evadat. Ac profecto prima difficultas illinc oritur, quod victoriae athleticae non eo quo relatae sunt ordine, recitantur in epigraphe. Perturbatum enim esse ordinem, indicio esse possunt *Epinicia Trajani*, quae non ultra annum Christi 116. consignari possunt (1); & tamen in marmore nostro post Olympiadem CCXXVI, quae in annum Christi 124 incidit, recensentur. Atqui si ut quaeque res acciderat, loco suo mandata marmori fuisset; facile quidem foret ex ordine victoriarum qualemcumque aetatis Flavii conjecturam facere; at nunc eo veluti filo destituti, per incerta rapimur. Quae cum ita sint: in digerenda victoriarum serie primus a me impendetur labor; tum postea undè eae victoriae praeter propter ordiendae sint, quove

anno

(1) Trajanus anno Tribuniciae potestatis quinto, seu Christi anno 102. cognomen *Dacici* adeptus est; at sero tandem sub imperii sui finem, ac fortasse anno Ch. 115. vel 116. (ut Fabrettus Col. Traj. cap. IX. pag. 294. pluribus contra Relnesium contendit) salutatus est *Parthicus*. Itaque cum *Epinicia*, quae in honorem Trajani edita sunt Heracleae, praeférant in marmore cognomen *Dacici*, non item *Parthici*; vero simile est, ea certamina nec citius anno Ch. 102.

nec serius anno 115. commissa fuisse. Atqui *Epinicia* isthaec nonnisi post Olympiadem CCXXVI. h. e. post annum Christi 126. recitantur: patet igitur certamina non eo, quo instaurata sunt, ordine, sed prout libitum fuit, inscripta marmori fuisse. Jamvero etsi temporis series hinc observata non fuerit; vel sic tamen praerogativa quaedam illustrioribus agonibus a Scalptore prudenter delata fuit, ut Cap. IV. dicam.

anno finiendae, quoad ejus fieri potest, edisseram.

Ad ordiendam ergo victoriarum telam, incompofite, ut modo querebar, textam; illa mihi expeditior effe ratio videtur, fi Archibii aetatem certaminibus exercitam, in claffes quasdam dirimamus. Tres aetatum claffes Graecia novit ad palaeſtram idoneas, nimirum *παίδων*, *ἀγώνων*, *ἀνδρῶν*, *puerorum*, *imberbium*, *virorum*; (2) ac revera in totidem aetatum gradibus decertaſſe Flavius comperitur, uti legenti patet inſcriptionem. Ad cujus inſcriptionis calcem ſcalptor, ne quid forte omittens, piaculum commiſſiſſe argueretur, ſic quaſi ſtudens brevitati peroravit: *Καὶ ἄλλους πλείους πενταετηρικοὺς ἀγῶνας ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΕΝΕΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ πάλας καὶ παγκράτια*. Et alia plura (vicit) quinquennalia certamina, *PVERORVM*, *IMBERBIVM*, *VIRORVM* palaeſtras & pancratia. Enumerat acervatim ludi genera, luſtas ſcilicet ac pancratia (3); ſed quibuſcum certando vicerit, nempe cum *pueris*, *imberbibus*, *viris*, partite deſignat. Enimvero fuit hoc in more poſitum,

(2) Plato in VII. de LL. pag. 833. per totidem aetates partitus eſt gymnica certamina: *Τριττὰ δὲ ταῦτα*, inquit, *ἀθλήματα διακονῶμεν· ἐν μὲν παιδικῶν ἐν δὲ ἀγώνων ἐν δὲ ἀνδρῶν*. Trifariam haec certamina diſtribuamus, primum *puerorum*, alterum *imberbium*, tertium *virorum*. Eadem quoque partitiō aetatis obſervata fuit in ſplendidiffima illa, quae accurate a Dionyſio Halicar. Antiq. Rom. VII. pag. 474. deſcribitur, Romanorum pompā; ubi procedebant ſaltatorum *chori* (*τριχῆ νεμημίοι, πρῶτοι μὲν, ἀνδρῶν· δεύτεροι δὲ, ἀγώνων· τελευταῖοι δὲ, παιδων*) per claffes virorum, imberbium ac poſtremo puerorum diſtributi. Igitur pro tribus hiſce aetatibus tria propoſita erant diſpertita certamina. Verum non ſemper idem diſcrimen aetatis athleticae apud omnes peraeque obtinuit: fuit olim cum ſumma diviſio in *pueros* fieret & in *viros*; ut colligi poteſt ex illo Pauſaniae Eliac. II. cap. 14. *ἐπὶ παισὶν ὡς ἀγόνων καλοῦσι*, in pueris quos imberbes vocant. Tunc, opinor, qui mediae erat ae-

tatis h. e. *imberbis*, ſed ita tamen ut magis accederet ad viros, quam abeſſet a pueris, cogeſſetur is certare cum viris. Sic certe Hyllō Rhodio, qui cum eſſet annos natus duodeviginti, peteretque ut cum pueris committeretur, reſponſum ab Elaeis fuit apud Pauſaniam loc. cit. & ut cum viris congredereſſetur, imperatum. At ſi ea tempeſtate peculiare *imberbium* quoque certamen exſtitieſſet; quī eam, quam Hyllus, ageret aetatem, cum *imberbibus* utique non cum viris contendieſſet.

(3) Luſtae dumtaxat ac Pancratia hīc diſerte memorantur; de pugilatu vero verbum nōlum: tamenſi pugilatu quoque valuerit Archibius; ut verſu 23. & 25. noſtrae inſcriptionis innuitur. Num ea cauſa ſilentii fuerit, quia agon hic poſtremus rarior, illi fuere frequentiores? an potius quod ab illis aliis, quae non ſine oratorio artificio reticentur, certaminibus revera pugilatus exſulaverit?

scum, ut pueri cum pueris, imberbes cum imberbibus, ac postremo viri cum viris in palaestra componerentur. Atque hujus discriminis aetatis nusquam non habita ratio fuit; ut tum aliunde, tum maxime nostri marmoris auctoritate ostendi potest. Ibi vers. 23. seq. sic scalpitur: Καὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον· καὶ τῇ ἐξῆς πενταετηρίδι ἀγενέων πάλιν, πυγμῇ· καὶ τῇ ἐξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον &c. Et *Antiochiae in sacro quinquennali certamine* (vicit Flavius.) *Astiacorum puerorum pancratium*; & sequenti pentaëteride imberbium luctam pugilatum; & sequenti, virorum pancratium. Vbi vides Archibium pro varia aetate cum variis athleticis, ac profecto gradatim, fuisse compositum. Idipsum quoque significatur vers. 27. seq. Καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον, καὶ μετὰ μίαν πενταετηρίδα ἀνδρῶν παγκράτιον &c. Et *Alexandriae in sacro quinquennali certamine* (vicit) *Astiacorum puerorum pancratium*; & post unam pentaëterida virorum pancratium. Quo postremo loco a pueris fit continuo gradus ad viros; & quidem recte: nam pentaëteris illa, quae media inter utramque victoriam intercessit, vel vacua certamine, vel certe exsors victoriae, fuit. Ergo ut eo unde discesseram redeam; cum olim obtineret, ut athletae καθ' ἡλικίας per aetates committerentur; praeterea cum in epigraphae nostra, eccujus generis agones singuli fuerint, sedulo notetur: jam in proclivi erit cuique colligere, qua aetate singula certamina Flavius obiverit, eaque in classes quaeque suas digerere.

Jam vero hac instituta partitione, non arduum nec difficile fuerit indicio Olympiadum aetatem, quā certamina quaeque consignanda sint, explorare. Sex vicibus, quantum ex Olympiadibus ibi notatis intelligi datur, victor ex Olympicis ludis Archibius discessit, nimirum ab Olymp. 220. ad 226. Tribus autem postremis Olympiadibus, h. e. 224, 225, & 226 cum *viris* certavit; & Olympiade 223 cum *imberbibus*; ergo Olympiadibus praecedentibus cum *pueris* certavit oportet. At, inquires, Olympiade 220 & 221 dicitur in marmore Flavius vicisse ἀνδρῶν παγκράτιον, *virorum* pancratium. Verum quidvis a me potius impetrari sinerem, quam ut vocem ἀνδρῶν hoc loco tuerer. Ex iis enim, quae paulo ante de aetatis discrimine in agonibus habito, commentabar; adhaec ex ipsa hac gradatione in gymnasio Antiocheni & Alexandrino perspecta doctus, tantum abest, ut hīc τὸ ἀνδρῶν probem, ut potius oscitantiae arguam scalp-
ptorem,

ptorem, qui pro τῷ παίδων, animo peregrinante τὸ ἀνδρῶν incidit. Verum enimvero volo cum sculptore nostro, cujus ceteroqui diligentia (4) commendanda est, agere mitius. Sit ergo ab eo nec temere nec inconsulte sculptum ἀνδρῶν. nec equidem repugno; modo certamen illud Archibius obivisse puer dicatur, tametsi non cum puero, verum ipse *puer* cum *viro* commissus. Nam hoc etiam usu veterum obtinuisse proditur, ut interdum dispaes aetatibus una simul componerentur: de quo consulatur Faber Agonist. III. 8. non magis, opinor, majoris oblectamenti, quod ex imparium commissione oriebatur, gratiā; quam ut facto ipso docerent, victorias agonom non ab firmiore aetate, & vastiore corporis magnitudine, sed utique ab arte, usu atque exercitatione, pendere. Istiusmodi agon fuerit necesse est, quo Flavius Olympiade 220. & 221. vicit *virorum* pancratium. Virorum quidem fuit hoc certamen, sed in eo certando Archibius *puer* (tametsi de pueritia ejus siletur in marmore) cum *viro* luctatus est. Ceterum per inscriptionem obscurum sane esse non poterat, Flavium tunc temporis egisse pueritiam; etenim qui Olympiade 226 *vir* enuntiabatur, & Olympiade 223 *imberbis*; satis superque dabatur intelligi, illum Olympiade 220 cum pueris aetatem suam agitavisse.

Sed quando huc oratione delapsi sumus; libeat non vulgarem supputatarum hinc Olympiadum rationem paullo accuratius expolire. Profecto enim Olympiades CCXXIII. CCXXV. & CCXXVI. non explicite quidem in marmore traduntur; sed sculptor versu 6. plane enuntiata Olympiade CCXX. & CCXXI. memorat deinceps versu 8. τὴν τρίτην, *tertiam*; versu 10. τὴν πέμπτην, *quintam*; & versu 11. τὴν ἑκτην, *sextam*. Hinc autem cave credas, ordinales hosce minores numeros ad notandas palmas, quae loco pretioque & *primae* & *secundae* & *tertia*e dicebantur, pertinere. Nimis absfona quidem ea cogitatio (5) foret, & quidem, puto, repudianda. Signant potius ii breviores numeri Olympiadas; ita tamen ut singulae summae superaddendae

(4) *Rari profecto exempli est non mel πάλιν pro πάλιν sculptum versu 18. exceperis; mendam unam praeterea, vel si magni velis redimere, non omnino investigaveris. Quo fit, ut reum agere negligentiae, qui in ceteris diligentiam satis probavit suam, prorsus illiberale putem.*

(5) *Athletis varia praemia ab Hel-*

peraddendae sint Olympiadi *ducentesima viceſimae*, paullo ante memoratae: pro conſueta ſcilicet in ſupputandis numeris breuiloquentia veterum; qua fit, ut cum minore numero maior numerus, arceſſitus e vicinia, connectatur. Id quod tum vulgari conſuetudine

F

obtinet

Hellanicis proponebantur, quae ab ordine *prima, ſecunda, tertia* &c. dicebantur, cedebantque iis qui in prima, ſecunda, tertia &c. actione vincebant. Praeclara in hanc rem ſunt verba Plutarchi, Alcibiadem eo nomine commendantis, quod tres palmas, eadem ſcilicet Olympiade, retulerit: *Huius* (Alcibiadis, inquit in eius vita p. 196.) *in equis alendis magnificentia curruum multitudine fuit celebris*; ſolus enim hic, praeterea nemo, ad Olympios ludos neque priuatus neque rex, ſeptem viſit. (Καὶ τὸ μῆναι δὲ, καὶ διότερον γυνώσκειν, καὶ τίτατον, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ὁ δ' Εὐριπίδης, τρίτον.) *Palma vero quod retuleris primam & ſecundam, & quartam, ut ait Thucydides; vel, ut Euripides, tertiam: in his excellit ſplendore & gloria omnibus qui in eo genere elaborauerunt.* Recitat deinde Chaeroneſis carmina Euripidis, apud quem ἄμματα πρῶτα δῆμιον, καὶ διότερα, καὶ τρίτα, eſt curru primam, ſecundam, & tertiam palmam vincendo ferre. Porro locus Thucydidis, ad quem digitus a Plutarcho intenditur, eſt lib. VI. p. 202. Edit. Steph. ubi Alcibiades ſic de ſe ipſo loquens inducitur: *ἰνίκησα δὲ, καὶ δέσπερος, καὶ τίτατος ἱππῶν*, ubi Scholiaſtes: *ἰνίκησα δὲ τὰ πρῶτα, καὶ τὰ διότερα, καὶ τὰ τίτατα, retuli & primam & ſecundam & quartam palmam.* Cum Graecis Latina concinunt. Legatur inſcriptio apud Grut. p. CCCXXXVII. ubi Appulejus Diocles agitator ſactionis Ruſſatae in Circenſibus ludis, praeter praemia maiora, tuliffe quoque narratus tot ſecundas, tertias, quartas. Quae cum

ita ſint, ſuſpicari quis fortasſe quiverit, eodem referenda eſſe verba illa noſtrae inſcriptionis τὴν τρίτην, τὴν πέμπτην, τὴν ἑκτὴν ut oſtenderetur, Archibium viciffe tertiam, quintam, ſextam in eadem Olympiade victoriam. Verum ut ſuſpicionem hanc omnino repudiem, ſi nihil aliud, illud certe quod verſu 11. & 12. legitur, mihi plane perſuadet: Τὴν ἑκτὴν . . . πρῶτον ἐν πανόρῳ πρῶτον ἀνδρῶν. Sexta . . . pancratium (vicit) coronatus primus hominum. Hic autem ſi ſextam, utique palmam, non vero Olympiadem, interpreteris; inconcinna & incompoſita erunt omnia. Qui enimvero ſextam palmam ille tuliffe diceretur, qui coronatus, & quidem primus hominum, fuiſſe proditur? Vel quis, rogo, coronam, h. e. praemia maiora conſecutus, idque primus omnium, quis, inquam, non ſextam palmam aſpernaretur? Profecto a ratione abhorret, ut quis virtute meritoque ſuo primus in gymnaſio proclamatus, tandem nonniſi ſextam in extrema ſorte palmam, ac veluti in praerepti ſibi praemii maioris ſolatium, adipiſcatur. Contra ſi ſextam non palmam, ſed Olympiadem hic ſignatam dixeris; omnia recto talo conſiſtent; tunc enim, quod res ipſa fert, datur intelligi; Flavius Olympiade ſexta (ſupra ducenteſimam viceſimam, ut ſupra monui) viciffe pancratium virorum, eaque victoriā coronatum fuiſſe, primumque hominum voce praekonis renuntiatum. Jam ſi haec ſententia magis arriſerit; pro no alveo ſuēt, & quintam & tertiam verſuum praecedentium, Olympiadem quamque ſuam, ſignificare.

Sed

obtinet (6), tum prisco usu probatum Graecis Latinisque fuit; uti Casaubonus ad Suetonium (7) monuit. Ac praesertim id usuvenit, cum enuntiantur in eadem decade numeri; tunc enim decade semel elata, excurrentes porro numeri solummodo recensentur, suppressa scilicet decade; quae si singulis vicibus efferretur, fastidium omnino crearet (8). Nec fecus in recensendis Olympiadibus se gessit noster quadratarius; qui quidem indicato prius rotundo numero CCXX, mox Olympiadas, quae numerum hunc in eadem decade superabant, satis habuit dixisse *tertiam*, *quintam*, *sextam*; ratus certe cuique facile fore, ut Olympiadem *ducentessimam vicepsimam* cum excurrentibus *tertia*, *quinta*, *sexta* Olympiadibus pro more coacervaret, conficeretque Olympiadas CCXXIII. CCXXV. & CCXXVI. Atque haec supputandi ratio diligenter quidem notanda est, ad Scriptorum intelligentiam plurimo usui futura; quâ contra ignoratâ chronologicas rationes plurima caligine infusari necesse est.

Et

Sed quid ultra tricamur? Nonne tota ipsa orationis *ovixia* (*contextus*) id quod contendo, tantum non exserta voce clamitat? Sane qui dicitur in *tertia* vicisse imberbes, in *quinta* viros, in *sexta* item viros; ex hac ipsa numerorum serie, & respondente aetatum varietate, arguitur is, non uno eodemque tempore imberbes simul & viros profligasse, sed certâ quadam diversâque aetate imberbis cum imberbibus, vir cum viris compositus decertasse. Itaque verba illa *tertia*, *quinta*, *sexta* non palmas eadem Olympiade partas, sed potius ipsas Olympiades, quibus edita sunt certamina variis illis aetatibus inita, significabunt.

(6) Nam quis, rogo, est, qui annos aliquot continuos numeraturus non ea brevisloquencia uti deprehendatur? Ex.gr. ubi quis annos 1760. 1761. integra locutione recensendo extulit, in enuntiandis, qui porro sequuntur, annis ejusdem decadis, satis habet dixisse, 63, 65, 66, &c. tacitâ scilicet majore summâ, cum judicio tamen singulis minoribus summis

adjiciendâ.

(7) Suetonius de Augusto 43. *Fecisse ludos se ait suo nomine quater; pro aliis magistratibus . . . ter & vicies*: ubi *ter* *vicies* etiam in priore commate supplendum est, ut sit *quater & vicies*. Consulatur ibi Casaubonus.

(8) Pausaniae Eliac. 1. 8. commemorandae erant Olympiades *vicepsima* *tertia*, *vicepsima* *quinta* & *vicepsima* *octava*, tres nimirum in eadem decade Olympiades. At scriptor hic diligentissimus, ut suam in scribendo copiam, quae oritur ex varietate sermonis, commendaret; diversimode illas Olympiades expressit. Primo enim inquit *τρίτη δι' Ὀλυμπιάδι καὶ εἰκοσῇ, tertia & vicepsima Olympiade*: deinde: *πενήντη δι' ἐν ταῖς εἰκοσι, quinta supra vicepsimam*: ut porro *vicepsimam* *octavam* enuntiaret, ne tertio *vicepsimam* ad nauseam usque inculcaret, sic scripsit: *ὀγδοῇ δι' ἀπὸ ταύτης Ὀλυμπιάδι, octava secundum hanc* (*vicepsimam* scilicet quam paullo ante indicarat) *Olympiade*.

Et sane Dodvellus & Corfinius, viri summi uterque, sed hac putandorum numerorum βραχυλογία (*breviloquentia*) ludificati, sibi visi sunt Alexandrinarum Olympiadum exordium primi detexisse, indicio, ut inquirunt, capto ex inscriptione Gruteriana pag. CCCXIV. ubi sic legitur: Ἀσκληπιάδης ὁ καὶ Ἑρμόδωρος Ολύμπια τὰ ἐν Πίσῃ ΣΜ Ολύμπιαδιν . . . ἀθλήσας τὰ πάντα ἔτη ἐξ παυσάμενος τῆς ἀθλήσεως ἔτων ΚΕ . . . καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι μετὰ πλείονα χρόνον ἀναγκασθεὶς ἐν τῇ πατρίδι Ἀλεξανδρείᾳ καὶ νικήσας Ολύμπια παγκράτιον Ολύμπιαδιν ἕκτην. *Asclepiades qui & Hermodorus (vicit) Olympia Pisae Olympiade CCXL. certans in universum annos sex, desistens a palaestra annos natus XXV. . . . & postquam destitisset post plurimum temporis coactus in patria Alexandria vincens Olympia pancratio, Olympiade VI.* Hinc argumentum capit Corfinius Dissert. Agon. I. 12. (nam de Dodvello taceo, quem consulere neque otium mihi neque copia fuit) Olympiadem sextam ad Alexandrinas nescio quas Olympiadas pertinere. Ea prima errandi viro doctissimo fuit occasio; tum & illud consequens fuit, ut primam Olympiadem Alexandrinam cum Olympiade praeter propter CCXL. componeret. Vtrumque mea sententia falsum. Asclepiades enim vicit Olympia certamina Pisae & in patria (9) Alexandria; illic Olympiade CCXL, hinc vero Olympiade VI. Haec autem sexta Olympias, ne novas epochas sine testibus ac tabulis com-

F 2

miniscamur;

(9) Olympica certamina non solum Pisae, sed in aliis etiam terrarum tractibus edebantur, ut idem Corfinius ibid. notavit. Hoc amplius addo, huiusmodi Olympicos ludos, ubicumque instauratos, eadem anni, qua Pisae, tempestate, ut paria omnia pro modulo essent utrobique, committi consuevisse. Crotoniatae quidem certe ad imminuendam Olympiae certaminum celebritatem, ludos in patria sua indixerunt; & observato Pisaeorum ludorum tempore, propositaque maiore spe praeinii, palaestritarum animos, ut Crotone potius certarent quam Olympiae, sollicitare moliti sunt. Athenaeus lib. XII. 4. οἱ Κροτωνιάται . . . ἐπιχείρησαι τῇ Ολύμπιακῇ Παιγνυρῇ κατὰ

λῦσαι, τῷ αὐτῷ χρόνῳ προέτις ἀργυρικὸν σφῆρα πλούσιον ἀγῶνα. *Crotoniatae Olympicorum ludorum conventionem dissolvere tentaverunt, eo ipso tempore (quo Olympia celebrabantur) certaturis (apud se) pro praemio argenti magnam vim proponentes.* Paullo ante idem ferme tradiderat Athenaeus. Casaubonus consilium hoc abolendi certaminis Olympici tribuit Sybaritis: statim enim sequitur apud Dipnosophistam: οἱ δὲ Συβαρίται τοῦτο ποιῆσαι λέγουσι: a Sybaritis id factum quidam scribunt. Quod ultimum vir magnus probat testimonio Auctoris Periegeteos; unde docemur etiam certamen hoc, si placet, Sybariticum Jovi, aequae ac Olympicum, fuisse sacrum.

miniscamur; utique cum majore numero, seu cum Olympiade *ducentesima quadragesima* antea recensita, connectenda est; pro solita scilicet putandorum numerorum, ut modo dicebam, breviloquentia; ita ut postrema victoria Asclepiadis, quam is in gymnasio Alexandrino sibi peperit, ad Olympiadem CCXLVI. pertineat (10): aequae ac Olympiades *tertia, quinta, & sexta* nostri marmoris, coacervatae cum Olympiade *ducentesima vicesima* prius memorata, conficiunt Olympiades CCXXIII, CCXXV, & CCXXVI.

His jam animadversis, ut e semita in viam aliquando redeam; non diu nobis laborandum est, ut aetatem, quam T. Flavius Archibius transegit in gymnico studio, metiamur. Ejus victoriae ab Olympiade *ducentesima vicesima* ordiuntur, & in Olympiadem *sextam* supra *ducentesimam vicesimam* desinunt: h. e. ab anno Chr. 101, in quem incidit Olympias CCXX, exorssae athleticae meditationes Archibii, desinunt in annum Chr. 125. ultra quem annum diutius in eo studio, aetate jam ingravescente, perdurasse, non fit verisimile.

Jamvero indicio harum Olympiadum facile fuerit, turbatam victoriarum T. Flavii Archibii seriem ordinare; & aetatem, qua quaeque victoria consignanda sit, praeter propter investigare. Ergo digerantur in classes, ut ante monui, varia illa certamina variis aetatum gradibus instaurata; eaque sic partite digesta, comparentur cum Olympicis ludis, qui agonas ejusdem aetatis referant; tunc profecto quam aetatem certamina Olympica repraesentaverint; parem vel supparem similibus illis certaminibus, ubicumque editis, assigna. Exempli gratia: Flavius Neapoli vicit *imberbium* pancratium;

(10) Ac vide quaeso, quam recte cetera omnia sibi convenient. Ex annorum characteribus, qui in hac Gruteri inscriptione signantur, apparet Asclepiadem, cum primum in palaestra prodiit, annos natum fuisse undeviginti: cum autem hinc sex annos continuos huic studio impendisset, hique anni ab Olympiade CCXL. numerandi sint; patet Asclepiadis otium a palaestra incidere in annum secundum Olympiadis CCXLI. Quousque autem in otio palaestra quieverit, ignorare

se fatetur Corfinius. Atqui si recte Olympiadem *Sextam* cum Olympiade CCXL conjunxisset, profecto animadvertisset, octo & decem annos interquiesse: & cum rursus in Alexandrinam palaestram certaturus descendit, tunc aetatis annum XLIII egisse. Atque inde quidem laudis argumentum capitur, quod vel intermissa tot annos athletica exercitatione, adhaec aetate provecta, rursus e palaestra discesserit victor.

tium ; Olympiae quoque *imberbium* pancratium superavit. At Olympicus agon hic cum Olympiade tertia supra ducentessimam vicesimam, h. e. cum anno Christi 113. in marmore nostro componitur ; ergo eâdem circiter tempestate Neapoli quoque vicisse in ludis Augustalibus verisimile est. Et quoniam Augustalia certamina quae Neapoli ad Olympicorum aemulationem frequentabantur, in annum secundum cuiusque Olympiadis incidebant, ut ostendit Scaliger de Emend. Temp. V. p. 478 ; videtur palma Neapolitana nostri Flavii anno secundo Olympiadis CCXXII, vel CCXXIII. (11) hoc est, anno Chr. 110. vel 114. contigisse. Sed haec aera, sive mavis, epocha, cum de Neapolitano gymnasio dicam, incudi reddetur, & limabitur accuratius. Porro eadem chronologiae fax per ceteros etiam agonas circumferri facile posset ; ac fortasse conarer adhuc aliquid, nisi salebrosi itineris & senticetis obsiti pertaesus, ad planiora ac jucundiora properarem.

(11) Non citius : nam Flavius in nostro marmore per illa verba *καὶ τὸ ἴδιον* signatur : ut pag. 12. & Olympiade CCXXI *puer* profecto, ut pag. 40. suasi, non *imberbis* erat. 13. in Supplementi ratione dixi) cum Sed & ne serius quidem. Secuta viris certavit. enim Olympiade CCXXIV. (quae

Gymnasiorum, unde T. Flavius victor discessit, recensio.

IN victoriarum recensione a palmis OLYMPICIS auspicatum fuit, eam maxime ob causam, quod hae ceteras ubi ubi par-
tas victorias dignitate praeirent. Non enim ratio temporis, ut
ante monui, sed dignitatis praerogativa fuit in causa, cur alia
certaminum primo, alia secundo infederint loco. Atqui si ludo-
rum singulorum pretium in comperto esset, explicate quidem ratio
reddi posset, cur hunc vel illum locum in nostro marmore occu-
parint. In nostro inquam marmore; in aliis enim vett. lapidibus id
passim negligi comperitur. Quo circa commendanda magis est nostri
sculptoris diligentia, qui non temere sed consulto quidem victorias
digessit: id quod etsi in ludis omnibus praestare non ausim; in
plerisque tamen me rationem ejus consilii assecutum fuisse, mihi-
met auguror. Interim cum equidem, quousque horum recensio ludo-
rum mihi inter manus evadat, ignorem; non abs re fuerit, to-
tam hanc tractationem in Sectiones, veluti in quasdam stationes,
& quidem in longi itineris solatium, dividere.

S E C T I O I.

De Capitolinis ludis.

*Lustrum Capitolinum quando inchoatum. Flavium Archibium vicisse lu-
stro sexto, ostenditur; quo lustro vicit Valerius Pudens in cer-
tamine poetico. Veterum in sculptendis inscriptionibus diligen-
tia. Certamen Capitolinum quo sensu Sacrum dicatur.*

Olympicis ergo ludis quibus ceteri ludi de via decederent pri-
mus pro merito debebatur locus. Vnus tamen CAPITO-
LINVS Agon Olympicis certaminibus inseritur; utique ob ludo-
rum Romanorum augustam magnificentiam: ut vel inde ostende-
retur, Capitolina certamina Olympicis omnino non concedere.
Enimvero quinquennalia certamina, quae in Augusti Imp. hono-
rem instituta sunt, ἰσολύμπια (Olympicis aequalia) in quodam
Neapol. lapide vocantur. Par ergo debuit de Capitolinis ludis
hominum opinio, & non dissimilis commendatio. Atque ea prorsus
caussa fuit, quamobrem in inscriptione nostra Capitolinus Agon,
tamquam

tamquam ἰσολύμπιος, inter Olympica certamina infunderetur. Jam vero ex loco, quem Agon Capitolinus tuetur inter Olympiades, facile dijudicari poterit, ecquo anno Archibius Capitolina vicerit. Statuitur nimirum hic Agon inter Olympiadem CCXXI. & Olympiadem CCXXIII. hoc est inter annos Ch. 105. & 113. Octenne temporis intervallum, quod inter dictas Olympiadas effluit, libeat hinc paullo arctioribus contrahere limitibus. Ergo primum ostendam, Capitolina certamina, de quibus nostra inscriptio verba facit, non citius anno Ch. 106. nec serius anno 110. commissâ fuisse: tum porro ad annum, quo pressius inita fuere, deveniam.

Capitolinus Agon Domitianum habuit auctorem, qui teste Suetonio cap. 4. *instituit quinquennale* (1) *certamen Capitalino Jovi triplex,*

(1) *Quinquennale* dicitur, tametsi quarto quoque anno absoluto, & quinto inchoato, instauraretur, ad imitationem quidem certe Graecorum qui Olympiadas aliasque id genus sollemnitates, ἀγῶνας πενταετηρικούς vocabant, eosque interdum per litteram E, quinarium numeri notam signabant. Profecto ubi apud Grut. p. CCCXIV. 1. legitur Σμύρνας E, Ἀλεξανδρείαν E; eruditi viri ex vero conjecerunt, sub ea singulari littera E, latere certamen *Quinquennale*, quod tamen revera quadriennio quoque absoluto inibat. Jamvero *Lustrum* apud Latinos *quinque annorum* spatium erat; attamen ea vox ad ludos a Domitiano Graecorum more institutos relata, nonnisi quadriennium absolutum significabat. Id aperte declarat Censorinus, quem hic eo juvat exscribere, quod inde Olympiadum cum lustris Domitiani convenientiam docemur. Inquit is cap. XVIII. de D. N. Πενταετηρίδας maxime notandis temporibus Graeci observant, id est, quaternum annorum circuitus, quas vocant Olympiadas: & nunc apud eos ducentesima quinquagesima quarta Olympias numeratur, ejusque annus hic secundus.

Annus secundus Olympiadis CCLIV. incidit in annum Ch. 238. quo anno Censorinus scribebat. Pergit Censorinus: *Idem tempus anni magni Românis fuit, quod LVSTRVM appellabant*: & paucis interjectis: *Annus idem magnus per Capitolinos agones coeptus est diligentius servari: quorum agorum primus a Domitiano institutus fuit, duodecimo ejus & Ser. Cornelii Dolabellae consulatu* (h. e. anno Ch. 86.). Itaque hoc nunc anno qui celebratus est agôn, undequadragessimus numeratur. Is ipse est annus Ch. 238. quicum congruit annus secundus Olympiadis CCLIV. Lustrum enim seu quaternio duodequadragessimus ductus per 4. & additus anno Ch. 85. (anno enim insequenti Domitiano XII. & Dolabella Coss. inchoatus est Agon Capitolinus) conficit summam 237. cui summae si addas annum illum, quo celebratus fuit agôn undequadragessimus a Censorino memoratus, confit annus Ch. 238. Itaque Lustrum Agonis Capitolini aequae ac Olympias quadriennii absoluti terminus erat, utraque tamen celebritas & *quinquennale certamen*, & Πενταετης vocabatur.

plex, musicum, equestre & gymnium. Institutio ludorum Capitol. facta est anno V. C. DCCCXXIX, ut ex Censorino constat, seu anno Ch. 86. Cum autem per lustra, h. e. quarto quoque anno, instaurari ludum necesse fuerit; cuique patet colligere, ea certamina instituta anno Ch. 86, annis deinceps 90, 94, 98, 102, 106, 110, iteranda pro more fuisse. Atqui ex his lustris, duo postrema, annorum scilicet 106. & 110. dumtaxat excurrunt media inter Olympiadem CCXXI & CCXXXIII. Itaque horum alterutro lustro Archibius Romae certarit, necesse est.

Jamvero etsi Capitolinus Agon inter Olympiades CCXXI & CCXXXIII medius inferatur; verisimile tamen est, illi quam huic Olympiadi propius accessisse. Sic enim in inscriptione legitur: *Archibium, qui vicit . . . Olympiadem CCXXI. & Romae magna Capitolina, (vicit) tertiam (supra ducentessimam vicesimam) Olympiadem*. Sane qui sic loquitur, is profecto dat intelligere, eadem Olympiade CCXXI. etsi non eodem anno, inita fuisse Pisae quidem Olympia, Romae vero Capitolina certamina. Atqui Capitolina certamina, ut modo dicebam, instaurata fuere anno Ch. 106. & anno 110. hoc est lustro *sexto*, & lustro *septimo*; facto scilicet initio a prima Capitolini Agonis institutione anno Ch. 86. Itaque lustrum *sextum* incidit in annum secundum Olympiadis CCXXI. & lustrum vero *septimum* in annum secundum Olympiadis CCXXII. Nunc si quis a me quaerat, de utro lustro intelligenda sit nostra inscriptio; equidem de eo lustro, quod incidit in Olympiadem CCXXI, quicum proxime connectitur Agon Capitolinus, de eo inquam lustro, seu, ut pressius loquar, de lustro *sexto* hîc verba fieri contenderem. Lustrum enim septimum congrueret cum anno secundo Olympiadis CCXXII. quae in lapide nostro ne nominatur quidem. Quamobrem tuto affirmari posse reor, Flavium Archibium vicisse Romae *Magna Capitolina* certamina anno Ch. 106. quo anno *lustrum sextum* ordiebatur.

Atque huic *lustro sexto* Capitolini agonis, nescio quam praerogativam ultro deferunt antiqui lapides. Id certamen equestre erat, musicum & gymnium. Jam ex nostra inscriptione tenemus, ecquis lustro sexto athleta certando vicerit, qui sane Flavius Archibius fuit. Porro quis in re musica h. e. in poëticis meditationibus eodem lustro vicerit, lapis Histonii adhuc superstes ostendit. Qui lapis positus *L. Valerio Pudenti* diserte docet, hunc puerum (anno-
rum

rum erat XIII.) certamine Capitolino *lustro sexto* coronatum fuisse inter poetas latinos. Sed inscriptionem ipsam non omnino abs re fuerit producere in medium.

· · · · ·
VALE :

L. :

PVDEN :

H · · · · ·

IC·CVM·ESSET·ANNO :

RVM·XIII·ROMAE :

CERTAMINE·SACRO :

IOVIS·CAPITOLINI :

LVSTRO·SEXTO·CLA :

RITATE·INGENII :

CORONATVS·EST :

INTER·POETAS·LA :

TINOS·OMNIBVS :

SENTENTIIS·IVDICVM :

HVIC·PLEBS·VNIVER :

SA·MVNICIPVM·HIS :

TONIENSIVM·STATVAM :

AERE·COLLATO·DECREVIT :

CVRAT·REIP·AESERNOR·DAT·AB :

IMP·OPTIMO·ANTONINO·AVG·PIO

Duos postremos versus hujus inscriptionis immerito suspectos habuit Reinesius. Enimvero *rodeas* suspicionem mihi omnino detestatur.

fit (2) amplissimus Archiepisc. Antonius Antinorius, qui per Excellentissimum Franciscum Caracciolum e Barisciani Marchionibus, cum Antinorio, ut morum integritate ac facilitate, ita studiorum non vulgarium quidem communione conjunctissimum, haud ita pridem me certiores fecit, eos versus revera scalptos inesse marmori, quod hodiedum Histonii in Frentanis contra aedes Januarii Ruzzi visitur; non tamen omnino integrum, uti erat olim cum inde exemplar Gruteri (3) excerptum fuerat: nunc autem area scripti mar-

moris

(2) Nequeo satis intelligere, quamobrem Reinecio de lineis postremis duabus inceserit suspicio: Fortasse quod ipsae non in commune cum ceteris, sed privatim sibi quodammodo consulant, neque cum illis apte connectantur. Quod equidem ex parte negare non possum. Profecto si uno eodemque tempore universa inscriptio scalpata fuisset, certe quidem grammatici canones alio ordine constituisent periodos; at ea epigrapha non uno, sed diverso tempore exarata fuit. Lustro sexto, hoc est, anno Chr. 106. vicit Valerius Pudens poetica certamina, eo-que titulus marmoreus cum statua in laureae poeticae memoriam dicatus illi fuit; at cum diu postea ab Imper. Antonino (qui ab anno Chr. 138. suscepit imperium) datus fuerit *Curator Reipublicae Aeferninorum*; id factum a civibus suis, quod omnium facillimum fuit; hoc est, in extrema vacui marmoris ora hoc alterum honoris incrementum, veluti mantissa quaedam, additum consulte fuit, ut simul ostenderetur, Pudentem non magis otio poetico, quam civili negotio valuisse. Sane non omnino insolens fuit, ut marmoribus antiquitus exaratis additum quid postea recentiori manu fuerit. Vide Gruterianam inscriptionem p. MXIX. 8. cujus pars superna sub Traiano, inferna sub Theodosio, longo scilicet post intervallo temporis, scalpata fuit. Ad rem vero nostram quod attinet; quod duae po-

stremae lineae diverso tempore inscriptae fuerit; id inquam vel ex eo confirmari poterit, quod graciliores ceteris aliquanto sunt, & litteris spissioribus incisae; ut scalpentis diversam & maiorem & aetatem plane referant.

(3) In Grutero p. CCCXXII. 3. sic legitur: *L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cum esset* &c. Nec secus edidit Panvinius, Scaliger, alique quamplurimi. At nunc Valerii genitor, abscisso in parte dextera lapide, non amplius comparet. De *Pudentis* familia nihil habeo dicere, nisi quod mihi venit in mentem *Pudentis* illius, cujus meminit marmor quod editum a Grutero p. MCXVIII. 6. exstat hodie in Museo Seminarii Nolani; *Nardus Poeta Pudens hoc tegitur tumulo*. Non equidem *Pudentem*, qui in hoc pentametro memoratur, eundem ac ille alius cognominis Histoniensis, esse contendo: at hoc unum notatum volo, lauream poeticam fuisse huic familiae domesticam. Nemo tamen mihi eripiet, quin ille *L. Valerius Pudens*, qui titulum posuit *L. Agrio fratri* apud Grut. MCXI. 7. idem omnino sit ac noster Pudens Histoniensis. Ac tempora quidem conveniunt. Hic enim *Agrius* vestiarius tenuiarius fuit Imp. Antonini Pii; illius scilicet Caesaris, qui *Pudentem* Histoniensem dederat Curatorem Reip. Aeferninorum. *Vestiarius tenuiarius* ille erat, qui vestes tenuiores conficiebat; de quo vide Salmas. in Hist. Aug. Id genus artifex

moris παραλληλογράμμου nonnihil ex iactura anguli dextri denormatur. Sic fane habet exemplar, quod ad fidem superstitis marmoris quam accuratissime expressum Praeful Antinorius humanitate mihi sua commodavit. Sed quo pertinet illa luxata litterarum L & H dispositio? Tantane scalpenti alienatio mentis, ut nec opinans aberret e semita, tam supina incogitantia? Contra si ejus in reliqua scriptione studium, curamque quantam maximam aestimaveris; nequeas satis mirari & conjicere, quâ factum fuerit, ut in primis ille versibus nullam, in sequentibus totam intenderit diligentiam. Num quia scalptor, quod delineatum in marmore repererit, ipse manu sequaci ita prorsus effinxerit; itaque quicquid peccatum id est, peccatum lineationis, non sculpturae fuerit? Ita fane sentio.

Nam mihi nunc in ea re veterum πολυπραγμοσύνη (*curiosa sedulitas*) venit in mentem; qui quidem, antequam incideretur inscriptio, eam, ut ex artis praescripto delinearent, suis artificibus committebant. Profecto erant olim officinae peculiares, quae nonnisi incidendis epigraphis operam locabant suam. Id opportune didici ex quodam singulari programme, quod in elegantissima sylloge inscriptionum Panormitanarum, editâ Panormi anno 1762. prostat num. XXXVII. in hunc plane modum; nisi quod elementa *Epsilon* & *Sigma* non ut olim ad angulum normata consistunt, sed, ut postea usus invaluit, sic in arcus effigiem sinuantur, C, &.

ΣΤΗΛΑΙ	TITVLI
ΕΝΘΑΔΕ	HEIC
ΓΥΠΟΥΝΤΑΙ ΚΑΙ	ORDINANTVR ET
ΧΑΡΑΣΣΟΝΤΑΙ	SCVLPVNTVR
ΝΑΟΙΣΙΕΘΡΟΙΣ	AIDIBVS SACREIS
ΣΥΝΕΝΕΡΓΕΙΑΙΣ	CVM OPERVM
ΔΗΜΟΣΙΑΙΣ	PVBLICORVM

Tametſi Panormitana inscriptio reprehensioni (4) pateat, juvat
G 2 hoc

artifex rursus occurrit apud Grut. DCL. 8. & MLXVII. 8.

(4) Graece Latineque dominus of-

ficinae programma proposuit, ut quam quisque vellet linguam, in hac se exercitum venditaret; tametſi neutram ap-
prime

hoc tamen, quod nobis sedulam antiquorum in sculpendis inscriptionibus diligentiam sistat ob oculos. Ergo non temere veteres nec imparati quidem ad sculpturam accedebant; sed capta prius portione

prime calleret: ut ceteroqui familiare est hujus loci hominibus, qui exacte ad artis praecepta loqui, castigatque scribere, non magni ducunt. Vt ecce quis illud *Cum Operum Publicorum* stomacho nauseante concoqueret? Praeterea quod τὸ *Ordinantur* graece redditur *ὑποῦνται*, aegre id quoque ferri potest; cum tantum discriminis inter utrumque actum interfit, quantum τὸ *in ordinem redigere* distat a *delineare*. Jamvero *Aedes*, sicubi Numinis templum significat, recte cum additamento *Sacra*, ad profanarum utique discrimen aedium, usurpatur. At cum *ἑκὼς* unice sacram aedem notet, quid attinuit in brevissima epigraphe (ubi modestia praecipue, ac verborum parsimonia commendatur) τὸ *ἱερὸν* addere? addidit autem sculptor, quia binis vocabulis latinis, nim. *Aedibus Sacris*, totidem graeca sibi appendenda esse crediderit, nempe *ἑκὼς ἱερὸς*. Mitto quod pro *ἱερὸς* mendose exaretur in marmore *ἑκὼς*; & supra *ὑποῦνται* pro *ὑποῦνται*. Levia quidem isthaec sunt, sed quae simul omnia negligentem scribentis operam arguunt. His adde quod perperam *Opera Publica* autumarit verti graece posse *ἑρπυλίας Δημοτίας*. Puerrile peccatum; & inde fortasse ortum, quod aestuans, qui τὸ *Opera Publica* graece redderet, olim inciderit in glossas aliquot Latino-Graecas, ubi τῇ OPVS e regione responderet τὸ ΕΝΕΡΓΕΙΑ. Et probe; si quidem *Opus* artificium efficaciamve notet; at si ad signanda aedificia traducatur, non item probe. Sed sculptor de duplici *Operis*, eaque diversa notione nihil olfaciens, OPERA PVBLICA, cuiusmodi sunt Fora, Porticus, Theatra,

Balnea, summa securitate vertit ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (pro *Οἰκοδομίας*, *Κατασκευάς*, vel tale huiusmodi) ΔΗΜΟΣΙΑΣ. Simile quid peccavit auctor lepidae cuiusdam inscriptionis, quam multis abhinc annis legi in tabula topographica urbis Romae in aes incisâ & quidem cum ingenti voluptate saepe lustravi. Ibi sculptor, ut graecanicam suam eruditionem ostentaret, incidit: ΡΩΜΗ ΚΕΦΑΛΗ ΚΑΘΑΡΟΥ. In mente habuit dicere: *Roma Caput Mundi*: Sed homo noster simplicitate incomparabilis, deceptus lexico, ubi *mundus* (adjectivum quidem, non substantivum, ut grammatici loquuntur) reddebatur *καθαρός*, ipse sibi suisque Musis graecis plaudens, exaravit *Ρωμα κεφαλὴ καθαρῶν*. Atque de his haecenus; quibus aliquantulum immoratum, nondum poenitet; & quidem multis de causis. Ac primo, ut de Panormitani marmoris aetate qualiscumque conjectura fiat, tunc forte sculpti, cum utraque lingua extremo fato proxima e lexicis addiscenda relinquebatur: nam quod ex vetusta scribendi ratione, ΑΙΔΙΒΥΣ ΣΑΚΡΕΙΣ, posset de remotiore marmoris antiquitate capi argumentum, id quidem mea sententia nihili est: atque adeo id scribentis inelegantiam offendit, qui vel fugatâ jampridem orthographiâ veterum, ipse cascum adhuc & inconcinne sonabat. Praeterea ut adolescentuli hinc docti experientia sibi persuadeant, non omnia, quaecumque monumentis excisis tradita sunt, esse tamquam exacte sculpta, buccis crepantibus ad caelum usque efferenda. Veteres enim juxta ac juniores quisque suos passî sunt manes.

portione marmoris, ordinabant linearum versus ac delineabant. Eo sane pertinent verba *ordinare & sculpete*, seu τυποῦν & χαράσσειν. tum demum lineationis vestigia scalpro mordebant. Delineatio autem non ipso in marmore, sed utique seorsim in chasta pingebatur; si quidem ex iis, quae hodie dum obtinent, liceat, quid olim factitatum fuerit, conjecturam facere. Enimvero nostri homines, si quid eleganter inscriptum volunt; in chartâ marmoris longitudini ac latitudini respondente, delineant primum litteras; tum postea litteris acu punctis, applicitâque marmoris chartâ, affundunt per illa pertusarum litterarum foramina pulverem atratum vel rubricatum; qui pulvis marmoris adhaerescens, normae est quadratariorum, quâ circumagere & imprimere scalprum, quâ suspensum gerere debeat. At enim nihil est aequè facile, aut magis proclive, ni caveris, quam, ut altera manus chartam marmoris applicans, alterâ interim spargendo pulveri intentâ, sursum deorsum insperato fluitet: quo fit, ut chartâ pariter emotâ, atramentum vel rubrica, ubi non est opus, inspergatur. Atque ea quidem praepostera lineatio fuisse in causa videtur, quamobrem primi versus in marmore Histoniensi, cujus gratia in hanc indaginem excurrimus, luxatas loco suo nonnullas exhibeant litteras; non aliam, inquam, ob causam, nisi quia scalptor lineatione huiusmodi ludificatus, litteras sede non sua exaravit. Fortuito igitur ac praeter opinionem accidit, ut litterae non recte linearentur in marmore; ut porro perperam quoque inciderentur, fecit id scalptor, abnormis plerumque sapiens; qui signata vestigia fulcare contentus, nihil ultra quaerere allaboravit. Verum haec ὁδοῦ πᾶρεργον.

Ergo ut in viam redeam; sedulo notanda sunt in marmore Histoniensi verba illa *Certamine Sacro Jovis Capitolini*. Illud *Sacro* non superfluum quidem est; ut sane videri posset reputanti, nullos olim agonas religione sua fuisse destitutos: sed utique cum iudicio appositum. Profecto non quaevis certamina indiscriminatim, sed illa omnino, quae favor Imperatorum sacris quatuor Graeciae certaminibus aequarat, *Sacra* perhibebantur. Certamen ergo *Sacrum* & *Certamen Iselasticum* aequis passibus incedebant; ut Sect. IV. ubi de Antiocheni & Alexandrino agone, ostendam. Consulto itaque scalptor nostrae inscriptionis, ut initio Sectionis hujus monebam, Capitolinâ certamina Olympicis inseruit; utraque enim *Sacra* erant, utraque *Iselastica*.

SE-

De Heracleensibus Epiniciis.

Heracleae Epinicia Trajani in Bithynia esse quaerenda; ac fortasse primum edita a Plinio Procos. Bithyniae. Iselastica a Trajano facta.

Haec certamina Heracleotis communia fuisse cum Tiansis.

Post Olympicos at ante reliquos sacros Graeciae agones significantur ΕΠΙΝΙΚΙΑ Trajani Imperatoris: quae *Epinicia* ceteris anteferri certaminibus, majestas optimi Principis Romanorum postulabat. Itaque ea ludrica Olympicis palmis, quae nihil erat in terris augustius, de via decedunt quidem; ceteris vero faciem praeferunt. Jamvero etsi de loco, ubi ea fuerint inita, quaeri adhuc posset (5); tamen eo inclinatur animus, ut in aliqua urbe Heraclea (6), ac fortasse Bithynica (7), commissum fuisse credam. Haec de

(5) Quaeri sedulo illud posset, num τὸ ΗΡΑΚΛΕΙΑ, proprium sit urbis nomen, an potius appellativum. Ut appellativum magis crederem, suaderet illud nimirum, quod absit *Jota* adscriptum; quod additum oportuisset, si urbis proprium nomen esset; scilicet ἡ ΗΡΑΚΛΕΙΑΙ. Huc etiam faceret, quod docet Polylux III. segm. 155. Ἡ δὲ δὲ τινὲς τοῦς γυμνικὸς ἀγῶνας, σιμνότερον Ἡρακλείους ἐκάλεσαν. Nonnulli gymnica certamina augustius *Herculea* vocaverunt. Itaque in hanc sententiam junctim legendum videretur, ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΠΙΝΙΚΙΑ, *Herculea Epinicia*, h. e. ipsi gymnici agones. Vide adnot. seq.

(6) Si τὸ ΗΡΑΚΛΕΙΑ appellativum nomen esset, porro quidem, *Herculea* Trajani *Epinicia* ubinam gentium commissum fuerint, plane ignoraretur. Quidvis ergo potius a me impetrari sinerem, quam ut urbis nomen hic omissem crederem. Quamobrem libens ἡ ΗΡΑΚΛΕΙΑ in urbe *Heraclea* conquesco; a qua voce etsi *jota* adscriptum desit, eum ta-

men defectum passim in vett. lapp. & rursus in versu 27. hujus inscriptionis, offendes; ut in *Ratione Supplementi* ante monui. Ceterum quamquam saepe diligentiam nostri sculptoris commendavi satis, est tamen ubi quid humanitus sit passus. Vide versum 18. ubi pro Παλιν Παγκρατίον exaratur Παλιν Παγκρατίον. Mendose.

(7) Ex pluribus Heracleis (vixinti enim cognomines recenset Stephanus Byzantinus) omnium celeberrima fuit *Heraclea* Pontica in Bithynia. Porro discriminis causam additamentum aliquod unicuique Heracleae, unde una ab altera dignosceretur, plerumque appingi solebat. At ubi discriminantes notae defunt; quemadmodum praestantissimum quodque in suo genere semper est intelligendum; sic ex Heracleis illa, quae in Bithynia provincia censetur, ac supra ceteras cognomines eminebat, omnino hic capienda. Accedit quod in Bithynia proconsul fuerat Plinius, Trajani nomini devotissimus. Is in provincia agebat anno Ch. 102. cum Imperator

de loco; de tempore autem certiora sunt indicia. Ex cognominis *Dacici* Trajano parti argumento, & ex Heracleotici ludi cum Olympico comparatione facile aetas definiri potest (8).

Sed quae de Heraclea Pontica affirmavi; ut sint verisimilia, solâ tamen nituntur conjectura. Dolebat interim, nihil aliunde me extundere potuisse, quod ea de re explorare dicerem. Nuper cum jam superiora scripsissem; in Plinii Epistolas opportune incidi; unde rem, quam ceteroqui conjectando tetigeram, intellexi totam. Animadverti enim, Heracleam nostrae inscriptionis non alibi, quam in Ponto quaerendam esse; ac praeterea *Epinicia Trajani* esse illos ipsos *Agonas* quinquennales, quos de nomine *Traiani* Plinius Heracleae instituere meditabatur. Quid plura? ipsum Plinium Trajano scribentem audiamus: *Julius* (inquit Epist. X. 81.) *Domine, Largus ex Ponto* (9); *nondum mihi visus, ac ne auditus*

Imperator victo Decebalo jam salutatus erat *Dacicus*: ludi ob eam victoriam passim instructi. Ubinam quaeſo & magnificentius & apparatus edita certamina suspicabimur, quam ea in provincia, ubi Plinius tubicen Trajani laudum, insonuerat?

(8) Ecquando haec certamina commissa fuerint, non est exploratu difficile. Trajanus hic *Dacici* cognomen gerit, non item *Parthici*. Hic autem Imperator salutatus fuit *Dacicus*, anno ejus imperii quarto aut quinto, seu anno Ch. 101. vel 102. at *Parthicus*, anno 116. Vide pag. 37. adnot. 1. Itaque inter utramque victoriam, *Dacicam* scilicet & *Parthicam*, seu inter annum Ch. 102. & 116. conferenda sunt haec *Epinicia*. *Epinicia* autem agonalia, ut nominis ipsius fert etymologia: ob relatam victoriam edebantur. Ergo quam aliam ob victoriam haec *Epinicia* Trajani, nisi ob *Dacicam*, unde cognomen *Dacici* partum Imperatori fuit, commissa putabimus? Atque haec de certaminis Heracleotici institutione. Nunc si quis a me, quonam pressius anno

Flavius noster coronatus ibi fuerit, curiose inquireret; equidem ejus victoriam anno secundo vel tertio Olympiadis CCXXIII. h. e. anno Ch. 114. vel 115. facile consignarem; nec serius quidem; etenim anno insequenti Trajanus jam *Parthici* cognomen (quod abest ab inscriptione nostra) Senatu probante gerebat: Nec citius; eo quod ineunte Olympiade CCXXIII, seu anno Chr. 113. cum *imberbibus* Olympiae certavit; at in Heracleotico gymnasio compositus cum *viris* in pancratio fuit. Vide, quae de comparandorum ludorum cum Olympiadibus ratione disserui supra pag. 44.

(9) Olim Ponti regnum extra Bithyniae, ubi Plinius Proconsulem agebat, limites erat: sed post debellatum Mithridatem maximam partem additum Bithyniae a Pompejo Magno fuit, ut *ex utrisque una constaret provincia*; inquit Strabo XII. p. 541. Quod mox rursus inculcat Geographus pag. 543. de Heraclea Pontica verba faciens: ἡ δὲ πόλις (inquit) ἐστὶ τῆς Ποντικῆς ἐπαρχίας τῆς συνταγματικῆς τῇ Βιθυνίᾳ, *urbs est Ponticae*

auditus quidem, sed iudicio tuo credens, dispensationem quamdam mihi erga te pietatis suae ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem cerneremque; ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummum, reliquum omne Heracleotarum ac (10) Theanorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quae honori tuo consecrarentur, putarem; an institutos quinquennales Agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimaui ob hoc maxime ut dispiceres, quid eligere debeam. Nimirum animi pendebat Plinius, utrum Heracleae opera publica, an quinquennales agonas ex legato Largi instrueret. Primum horum an alterum executus ille fuerit, per ejus epistolas ignorare liceat. Nec porro ex Trajani responsione doctiores evadimus: Sic enim consulenti Plinio Imperator nulla re certa proposita respondit: *Ipse dispice; & quod optimum existimaveris, insequere*. Sed recte est, quod nostra inscriptio, quo tandem inclinarit perplexa Plinii ratio, satis superque docet. Hinc enim evincitur, ex duobus, quae erant in ancipiti, hoc alterum maluisse Plinium; scilicet ut certamen agonisticum ornaretur Heracleae. Et ibi quidem editos fuisse agonas, inde datur intelligi, quod e

ludis

Ponticae provinciae, quae Bithyniae est adjecta. Hinc sane intelligitur, quomobrem Julius Largus, homo Ponticus, de bonis suis in gratiam Ponticorum hominum testaturus, oculos in Proconsulem Bithyniae conjecerit: nimirum quia Ponticus jurisdictioni Proconsulis Bithyniae suberat.

(10) *Theanorum*. Mendose. Corrige *Tianorum*. Profecto *TIANON* in aereo nummo suo legi Urinus in Polyb. legat. LIX. testatur. Urbs ipsa *Tios*, Stephano dicitur. *Tios* nunc legitur apud Strabonem; sed eodem monente Stephano *Tios* emendandum. Hoc leve; illud gravius, quod *Tios* aetate Strabonis, oppidum erat inglorium, nec satis dignum, ut operibus publicis, vel quinquennialibus agonibus ornaretur. Sic enim Geographus proxime ab proluxa Heracleae descriptione loquitur XII. pag. 543. *Τίος* (corr. *Τίος*) ἡδὲ ἐολίχ-

ος οὐδὲν ἔχει μνημὸς ἀξίος, *Tium* nunc est oppidulum, nihilque habet memoratu dignum. Quomobrem ut sua Straboni fides, ut Julio Largo constet iudicium; credere par est, vel in altiore fortunam sub Trajano Imp. adfurrexisse *Tium*; vel ita Largum bona sua civitatibus Heracleotarum ac Tianorum universim reliquisse, ut utrobi agones operave publica siterentur, par foret in commune utrorumque civium usus ac facultas. Eadem prope societas in ludorum negotio & communio pagis Herculaneo ac Jovo fuisse deprehenditur in vetusta inscriptione, in quam erudite commentatur Mazochius in Camp. Amphith. pag. 148. seqq. Porro major fortuna ac frequentia Heracleae a Plinii arbitratu, opinor, expressit, ut ibi potius quam in obscuro oppidulo *Tio* beneficia Largi locata vellet.

ludis Heracleoticis Fl. Archibius victor discesserit: hos vero agonas e nomine *Trajani* fuisse nuncupatos, ipsa ludorum nomenclatio, ΕΠΙΝΙΚΙΑ ΤΡΑΙΑΝΟΥ luculenter ostendit; quae alibi, ni fallor, ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ dicebantur, ut cernere est in inscript. Reinesii. Cl. V. 20.

Jamvero & illud me puto facile suasurum lectori, certamen hoc Heracleoticum a Trajano *Iselasticum* fuisse factum. Plinius enim eodem lib. X. Epist. 125. Trajano scribens inquit: *Iidem* (athletae) *obsonia petunt, pro eo agone, qui a te Iselasticus factus est.* Victores enim certaminis iselastici, praeterquam quod triumphali apparatu inuehebantur in urbem; hoc amplius, obsonia e publico referebant. Verum quis fuerit hic agone, ubiue commissus; absque nostro marmore foret, mera fuisset divinatio. Enimvero ex his quae modo de certamine Heracleotico diserebam, argui facile poterit, Procos. Plinium arbitrato quidem suo hereditatem Larga in committendos Heracleae ludos quinquennales impendisse; at Trajanum eos ludos nomini suo institutos, ut Plinii iudicium indulgentia sua probaret, in posterum fecisse *Iselasticos*.

S E C T I O I I I.

De Pythiis, Nemeis & Isthmiis ludis.

Pythiades cum Olympiadum annis compositae. Pausanias emendatur. Nemeis & Isthmiis, quamvis trieterica forent, quo sensu pentaëteris imputetur.

Plinius & Ausonius a Scaligeri, Harpocrati a Maußaci criminationibus absoluntur. Quod Pentaëteris interdum non pro quinquennali spatio, sed pro quavis recurrente periodo festi conventus, vulgari idiotismo accipitur.

Sequuntur ex ordine reliqui tres sacri Graeciae agones, Pythici, Nemei atque Isthmici. Ex ordine, inquam: etenim hac plerumque serie apud Scriptores veteres, & in inscriptionibus accurate elaboratis enuntiantur; sed nec aliter quatuor odaria Pindari in totidem hieronicarum classes concinnata, digeruntur.

Et PYTHIA quidem, quamvis hodie in scisso marmore non compareant, non defuisse tamen, procul dubio persuadent verba illa versûs 15. -- ΘΗ ΕΖΗΣ ΠΥΘΙΑΔΙ, ut in *Supplementi*
H *Ratione*

Ratione praefatus antea fui. Semel ergo, iterum, atque adeo tertium vicit Pythia Flavius; sed quota ea quaeque Pythias fuerit, quis tuto divinare poterit? Attamen nulla mihi, puto, fuerit invidia, si quid conjiciendo proponam in medium. Pythia olim, Cenforino teste de Die Nat. 18. post annum octavum instaurari solebant; postea anno tertio Olympiadis XLVIII. facta sunt pentaëterica; ac tandem sequenti Pythiade, h. e. anno tertio Olymp. XLIX, auloedorum certamine (11) abrogato, agon evasit *τεφανίτης*, *coronarius*; ut Pausanias in Phoc. 7. refert: qua lege Pythicus agon non solum editione certaminum, sed etiam praemio ipso plane aequatus est Olympico; usque adeo ut nulla de Pythiadicis praecedentibus ratione amplius habita, ex anno 3. Olympiadis 49. numerari Pythiades coeperint: ut optime Scaliger de Emend. Temp. I. pag. 52. productis Chronici Eusebiani, & Scholiastae Theocriti

aucto-

(11) Cur *αὐλωδία* e ludis Pythicis sublatam Amphictyones voluerint, illud in causa fuisse narrat Pausanias loco citato; quod triste quid ac male ominatum tibiae portenderent; ad tibias enim funebres modulationes atque elegi caneantur: idque se probare posse confidit hac vetusta inscriptione incisâ tripodi, quem e Pythiis ludis sibi partum Echembrotus Herculi dicarat. *Ε'χέμβροτος Ἀρκᾶς ἵστας Ἡ'ρακλεῖ νικῶσας τὸδ' ἄγαλμα Ἀμφικτυόνων*

φικτυόνων ἐν ἄλλοις ἔλλοις δ' αἰδῶν μέλεια καὶ ἐλέγους. Echembrotus Arcas dedicavit Herculi hoc signum quod vincendo retulit ex Amphictyonum ludis, cantans Graecis modulos & elegos. Atqui ad Nili catadupa natum oportet, qui non harmoniam carminisque concentum in hisce Graecis perferat. Et tamen nemo hactenus Pausaniae verba, ita uti carmina referrent, emendavit ordinavitque. Ea sic igitur constituere:

*Ε'χέμβροτος Ἀρκᾶς ἔθηκε Ἡ'ρακλεῖ
Νικῶσας τὸδ' ἄγαλμα Ἀμφικτυόνων ἐν ἄλλοις
Ἐλλησιν δ' αἰδῶν μέλεια καὶ ἐλέγους.*

*Echembrotus Arcas dedicavit Herculi
Signum hoc, quod Graecis modulos elegosque canendo
Olim Amphictyonum vicerat in stadio.*

Prima inscriptionis verba sunt *ἀμετρα* non adstricta metro; quemadmodum epigrammatis de Phormide Maenalia *τὰ πρῶτα οὐ σὺν μέτρῳ*, priorem partem metro solutam, notat idem Pausanias Eliac. I. 27. De qua veterum Graecorum in scribendo libertate meminimus alibi locutum. Pro *ἄλλοις* &

αἰδῶν scripsi quam minima mutatione *αἰέλοις* & *αἰδῶν*, quam ceteroqui necessariam fuisse metricae leges ostendunt. Jamvero quod prima vocalis in *μέλεια* producatur, id non omnino insolens est; breves enim sequente semivocali liquida non raro productae comperiuntur.

auctoritatibus primus omnium ostendit. Quam quidem viri magni sententiam ingenti plausu passim exceptam, sed a nemine contestatam, nova gravissimi scriptoris auctoritate confirmatum eo seorsum (12). Itaque cum Pythias prima in annum tertium Olympiadis 49. inciderit, facile cuique datur ex certa Pythiade Olympiadem eruere, vel contra. At in nostro marmore Pythiades obscurae incertaeque sunt; nisi quod levia quaedam vestigia post se relinquunt impressa, unde monstratur iter ad Olympiadas investigandas, non omnino desperandum. Tres ergo continentes Pythiadas, easque in certamine *virorum* exercitas, exhaustit Archibius; ac totidem vicibus in Olympia luctatus est cum *Viris*. Primum componamus tria haec Pythica certamina cum Olympicis ludis, itidem certamina *virorum* referentibus. Porro cum in more positum fuerit, quemadmodum Capite superiore demonstravi, ut athletae καὶ ἡλικίας, *per aetates*, hoc est pueri cum pueris, imberbes cum imberbibus, ac viri cum viris committerentur; verisimile est, Flavium, qua aetate *vir* in Olympia certavit, eâdem Pythicos agonas obivisse. Atqui ille in Olympia *vir* certavit Olympiadibus 224, 225, & 226; patet igitur Pythia illum vicisse, quae Olympiadibus descriptis e regione respondent, hoc est, Pythiadibus 176, 177, & 178. Jamvero si & in Nemeis & Isthmicis ludis eadem aetatum comparatio cum Olympiadibus respondentibus instituat, facile Nemeadas ipsas & Isthmiadas inveneris.

Sequuntur NEMEA, ac postremo ΙΣΘΜΙΑ. Et *Isthmiorum* quidem certaminum ludi genus quo certavit Flavius, adhuc incolum: superest vers. 18. ἀνδρῶν παγκράτιον. sed vox ipsa Ἰσθμία cum marmore fracto evanuit. Equidem in *Supplementi Ratione*,

H 2

vocem

(12) Pausanias in Phocicis cap. 7. meminit Pythiadis XXIII. eamque cum Olympiade LXXI. composuisse videtur: Τρίτη δὲ Πυθιάδι ἐπὶ ταῖς εἰκοσι προσιδίαισι ἐπλήτη δρόμον, καὶ π' αὐτῷ Τιμαίνετος ἐκ Φλίουτος ἀνέλατο τὴν δάφνην, ὁ δὲ Ὀλυμπίαν ὑπερον πέντε ἢ Ἀημάριτος Ἡράκλεις εἰκόνη. *Vicesima autem tertiâ Pythiade accessit armorum cursus: de quo lauream reportavit Timaeetus Pblasius, Olympiadibus quinque postquam vicerat Demaretus Heraeensis. Demaretus autem*

eodem Pausania Eliac. II. 10. teste, vicit Olympiade LXV & LXVI. Cui postremo numero si quinque addantur Olympiades; quot inter victoriam Demareti & Timaeleti excurrerunt, confit summa LXXI. Itaque Olympias LXXI, ex Pausaniae supputatione, congruit cum Pythiade XXIII. Jamvero si hunc Olympiadum ac Pythiadum numerum paulatim ex aequo imminuas; profecto comperies primam Pythiadem cum Olympiade XLIX sociam incedere.

vocem ΙΣΘΜΙΑ hoc loco restituendam esse inui ; hac maxime ratione fultus , quod *Isthmia* quoque cum tribus reliquis Graeciae ludis vicisse oporteat Archibius , si quidem is *περιοδώνης* , *perioda* (quo nomine quatuor sacra Graeciae certamina veniebant) *viſtor* revera fuerit . Profecto Archibius noster diserte *περιοδώνης* in epigrapha non dicitur ; attamen aequipollente nomenclatione , ac fortasse ambitiosiore , donatur , scilicet *παράδοξόνης* q. d. *incredibilis viſtor* , quae sane vox ad imaginem τοῦ Περιόδωνης (*) efficta , majus quid & admirabilius subjicit animo considerandum ; ita ut qui dicatur *παράδοξόνης* , quin simul etiam *περιοδώνης* fuerit , difficile sit non credere .

Hoc autem Nemea & Isthmia peculiare habent , quod non quinquennalia , sed prorsus erant trieterica , hoc est , altero quoque absoluto anno , tertioque inchoato instaurabantur . Sed quid Plinio IV. 5. Ausonioque Idyl. 25. faciemus , qui Isthmia *quinquennalia* dicunt ? Scio equidem ab ingenti Scaligero De emendat. Temp. I. Plinium & Ausonium eo nomine vapulasse ; nec existit adhuc qui non Scaligerianam licentiam aemulatus in eos acerbius insurrexerit . Verum nihil aequae nauseat , quam ubi graves auctores de rebus sui temporis testimonia ferentes , falsitatis insimulantur . Atqui criticos nostros ab ea intempestiva criminatione consensu aliorum praeterea scriptorum , veterumque lapidum , deterrire facile potuisset . Profecto enim exstat apud Capacium Hist. Neap. cap. 16. aliosque plurimos (13) Neapolitana in-

(*) Quid sit *Periodonices* , & *periodum vincere* , ex Festo aliisque scriptoribus docet Casaubonus ad Athen. X. 3. Summa huc redit : Quatuor sacra certamina Olympia , Pythia , Nemea , Isthmia , tamquam quidam spectaculorum *circuitus* , *Περίοδος* , dicebatur , & victor ipse *περιοδώνης* . Alii Graeciae ludi extra *Periodum* erant ; hinc Plutarchus de Theagene : οὐ μόνον τῇ περιόδῳ νικῶν , ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀγῶνας , non solum ex *periodo* (h. e. quatuor sacris certaminibus) *victoriam reportavit* , sed ex multis aliis . Haftenus ex Casaubono .

(13) Reinesius Cl. V. 22. Spo-

nus Erudit. Antiquit. Sect. X. num. 110. Van-dalius , alique hanc Neapolitanam inscriptionem prodixerunt in medium , sed alius alio intentus difficultatem quae ex *Pentactæridis Isthmiae* mentione oriebatur , pede suspenso praeterierunt . De Corlino qui rem etsi negligenter animadvertit , dicam adnot. seq. Jamvero eadem haec epigrapha , ut me Cl. V. Cajetanus Capycius Cler. Reg. Regius Ethicae in Neapol. Gymnasio professor , mihi quae amicissimus opportune monuit , recitatur a Fabio Jordano scriptore rerum patriarum non indiligente in suis commentariis MStis,

inscriptio, quae inter alia T. Flavii Artemidori certamina recenset & Isthmia in hunc plane modum: ΙΣΘΜΙΑ ΑΓΕΝΕΙΩΝ ΠΑΝΚΡΑΤΙΟΝ · ΚΑΙ ΤΗΙ ΕΞΗΣ ΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΛΗΝ ΚΑΙ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ · ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ . (Vicit) *Isthmia imberbium pancratium; & sequenti PENTAETERIDE virorum luctum & pancratium: & rursus virorum pancratium primus hominum*. Jam vel me tacente quivis intelliget, quanti ad id, quo de agimus, conficiendum momenti sit haec inscriptio, quae non secus ac Plinius, *πενταετηρίδα* Isthmiis assignat. Hic autem frustra esse mihi Corsinus (14) videtur, qui bifariam dividit *pentaeterida*, ratus Artemidorum in toto eo quadriennio semel atque iterum Isthmia vicisse: hoc enim esset, nodum incidere non solvere. Fuerint Isthmia trieterica; nec equidem nego: sed Plinium *quinquennialia* facientem, falsitatis absolvendum esse contendo; qui voce *quinquennii* seu *pentaeteridis* usus est, non ad numerum quidem exigendae, sed utique ad vulgi captum & consuetudinem accommodandae. Exploratum enim est, plurima Graece Latineque esse vocabula, quae a numero, qui prius obtinebat, mutuata sunt nomina; sed postea immutato vel aucto eo numero; tamen invariata manserunt. Exemplo esse possunt *Quindecim-Viri* Romanorum, quorum numerus aetate Augusti mirifice crevit: *Nam & sexaginta fuerunt*

MSis, qui hodieum in Bibliotheca SS. Apostolorum servantur. Atque utinam Jordani vigiliae curante eodem Capycio in bonis litteris exercitissimo, publici juris fierent! nam quot monumenta vetera, quorum nunc iacturam querimur, insperato Neapolitanae historiae redderentur?

(14) Corsinus in Dissert. Athl. p. 102. in vocem *πενταετηρίδα* offendit quidem, sed facile se a negotio expedit, interpretatus τῆς ἐξῆς *πενταετηρίδα* non pro spatio Isthmiorum ludorum, sed pro solido *quadriennio*, quo excurrente bis Isthmia certamina peracta fuerint; perinde ac si dictum in epigraphe fuisset, post quatuor annos proximos rursus Isthmia vicisset Artemidorum. Atqui in inscriptio-

nibus athleticis formula illa ἡ ἐξῆς *πενταετηρίδα* nusquam non spatium ejus agonis, qui proxime praecessit, deinde signat. Praeterea si Corsini *πενταετηρίδα* pro libito findentis ratio admittatur; nihil jam de certaminibus Antiochenis, Alexandrinis, Ephesis &c. *pentaeterica* ne an trieterica fuerint, explorare dici potest; tamen si inscriptio T. Flavii tribuat illis *pentaeterida*. Continuo enim quis e transverso prosiliens, obduceret, ita illa certamina fuisse *pentaeterica*, ut bis eo temporis spatio instituta fuerint. At, inquires, Isthmiis nullo pacto *pentaeteris* convenire poterat? Quidvis igitur aliud experiendum erat, quam ut in una *pentaeteride* binas ludorum editiones committerentur.

fuerunt (ut monuit Servius ad VI. Aen.) *Sed remansit in his Quindecim-virorum vocabulum.* Haec autem nolo quis eo sensu a me dicta suspicetur, quasi si Nemea & Isthmia olim pentaeterica fuerint, quae deinde trieterica evaserint; sed ajo, ideo pentaeterica dicta, quia ad similitudinem Olympicae pentaeteridis ederentur: quemadmodum ii ludi, qui ab exacto saeculo *Seculares* dicebantur, nihilo tamen secius ita dicti comperiuntur, tametsi citius seriusve saeculo fuerint editi. Itaque *pentaeteris* hoc loco non *quinquennalis spatii* meta est, sed quaevis annorum periodus quibuscumque ludis, modo ii pentaetericam certaminis Olympici celebritatem aemularentur, aptanda: hoc est, ut uno dicam verbo, vox *πενταετηρίς* voci *Πανηγυρίς* *Conventus* (quo vocabulo sacri Graeciae ludi veniebant) synonyma est.

Verum ne quis me conjecturis plus aequo indulgisse credat; is rogo componat simul Athenaei & Harpocratonis verba; ac profecto quae propugnavi, suis oculis vera esse comperiet. Athenaeus ergo lib. XIII. cap. 6. memorat tibicinam quamdam nomine *Nemeam*, *πανηγύρεως ἐνδοξοτάτης ὀνόματι κεχρημένην*, *celeberrimo conventui* h. e. Nemeis ludis, *cognominem*; miraturque, quo pacto vilis muliercula eâ illustri nomenclatione donari potuerit; cum olim lege vetitum fuerit, *τοιαῦτα ὀνόματα τίθεσθαι*, *hujusmodi nomina* (h. e. nomina Graeciae ludorum) *imponi*, hujus loci feminis. Ejusdem fidicinae causâ eandem legem memorat Harpocraton in *Νεμέα χάρακτα*, ac pari admiratione corripitur, mulierculam *ὄνομα πενταετηρίδος* *nomen pentaeteridis* (Nemeae scil.) gessisse. Pro synonymis ergo habenda sunt vocabula *Πανηγυρίς* & *πενταετηρίς*. quod enim *ὄνομα πανηγύρεως* Athenaeo dicitur, id Harpocratonem est *ὄνομα πενταετηρίδος*. quamquam panegyris illa, Nemea scilicet, non per quinquennia instauraretur. Quod autem Isthmia & Nemea in pentaeteridis abierint nomenclationem; id vulgi idiotismo adscribe, qui Olympia certamina (quibus universa Graecia feriabatur) assuetus *pentaeterica* ex vero dicere; Isthmia quoque & Nemea, quamvis trieterica forent, tamen quia Olympiorum pentaetericorum imaginem ac celebritatem referebant, catachresi quadam sub *pentaeteridos* appellatione incedere, non aegre tulit.

Interim Mauffacus Harpocratonem, tamquam male Athenaei sensa interpretantem, castigans non est audiendus; qui consulte magis in Harpocratonem cum ceteris conciliando, quam reprehendendo,

dendo, criticae suae nervos intendisset. Id autem ei facile expeditumque fuisset; si *πενταετηρίδα* non pro quinquennali spatio, sed quavis annorum periodo ludorum, qui instar Olympicorum, quibus ex vero competebat *πενταετηρίς*, edebantur, suffragante veterum exemplo accepisset. Absque eo esset, quī Plinius & ex eo Solinus, quī Ausonius Isthmia, quae trieterica erant, *quinquennialia* dixissent? vel quī Harpocraton Nemeis trietericis, & inscriptio Neapolitana Isthmiis *πενταετηρίδα* tribuissent? Tot autem gravibus accuratisque utriusque linguae scriptoribus ut ignorantiae notam inuram, eosque dicam in re nec incomperta pueris splendide falsos esse, equidem non eo usque perfricui frontem.

S E C T I O IV.

De Aetiis Nicopoli, Antiochiae & Alexandriae editis.

Aetia ab Augusto edita Nicopoli. Stephanus Ethnic. defenditur. An agonic Olympius revera fuerit. Strabo explicatur & defenditur. Aetia Anthiochiae & Alexandriae commissa. Qui Aetiaci pueri, quive Hieronei juniores. An Homerus Olympici certaminis meminerit. Strabo refellitur. Olim certamina nonnisi spe praemii consequendi inita; sero tandem coronaria evaserunt. Certamina Sacra quae pressius fuerint: eadem ac Iselastica. Quibus gradibus vestigalia publica hieronicis deberi desierint.

DE ludorum horum ternione junctim agam; paria enim certamina ibi commissa, ac paria victoribus proposita fuere praemia. Primus ergo secundum quatuor sacros Graeciae agonas Aetiis ludis defertur locus: nec profecto secus, sive quis auctorem, sive causam ludorum edendorum aestimet, factum oportuit. Caesar Augustus statim a profligata apud Aetium classe Antonii Cleopatraeque, ceteris quae victoriam suam posteritati commendarent, illud quoque iussit accedere, ut Aetio in Nicopoleos nomen abeunte, sacrum ibi quinquennale certamen, quod Aetia cognominavit, ederetur. Habes jam ludorum auctorem, habes & causam. Et si, ut quod res est dicam, non primus omnium Augustus Aetia protulit, sed instituta pridem magnificentius instauravit; eaque certa-

certamina, ut *Sacra* essent, indixit (15). *Sacra* autem cum audis, cave suspiceris antea fuisse profana; sed ideo *Sacra* renuntiata, ut victores e publico alerentur, ut Dion Cassius init. lib. LI. de Actiis verba faciens, opportune docet. Cujus historici locum paullo post excutiemus.

Fuit itaque olim Agon Actius, Strabone teste *coronarius*, sed an etiam *pentaëtericus*, est quod (16) dubites: certe & *Sacer* & *pentaëtericus* instaurante Augusto evasit: hinc Actius Olympico agoni plane aequatus est. Et sane jam eruditis observatum fuit, quemadmodum Olympiades, sic & *Actiades* numerandis annis inserviisse; quia immo victores ipsi instar Olympionicarum vocantur in inscriptione vet. *Actionicae*. Quid quod & periodus *Actiaca* eadem ac Olympica fuit? Consule Scaligerum de Emend. Temp. V. pag. 458. qui quandonam primum Actius agon editus, & quamdiu repetitus ex intervallo fuerit, erudite docet.

Quamvis autem plurima similitudo Actiis ac prope dixerim necessitudo cum Olympiis intercesserit; nolo tamen quis credat, eadem Olympia quae Pisae, apud Actium quoque instituta fuisse: ut nonnulli e Strabonis loco perperam intellecto conjecerunt. Strabo autem haec de Nicopoli Actiisque ludis commemorat lib. VII. pag. 325. Ἡ μὲν οὖν Νικόπολις εἰς ἀνδρεῖ, καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν· χώραν τε ἔχουσα πολλήν, καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον· τότε κατασκευασθὲν (17) τέμενος ἐν τῷ προαγείῳ, τὸ μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα

(15) Strabo VII. p. 325. ἔγρετο δὲ καὶ πρότερον τὰ Ἀκτία, τῷ θεῷ εἰσθαι- της ἀγὼν ὑπὸ τῶν περσῶν. οὖν δὲ ἐντι- μότερον ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ. Celebrabantur antea quoque *Actia*, certamen Deo (Apollini sacrum) a finitimis; sed ejus dignitatem auxit Caesar. Vide quae ibi Cafaubonus adnotavit.

(16) Vulgo reus agitur Stephanus Ethnic. qui in v. *Actia*, ea certamina *trieterica* fecerit. Verum haec criticorum natio ex more qui postea invaluit, repetendi *Actia* in quin-quennium, nata fuit occasionem criminandi Stephanum. Atqui olim *Actia* fuisse quoque *pentaëterica*, nullus puto docuerit. Contra cum Dion scribat, ab Augusto renuntia-

tum fuisse agonem *pentaëtericum* & *sacrum*; facile inde foret colligere, pridem neque *pentaëtericum* neque *sacrum* fuisse. Ad illa igitur tempora respexisse videtur Stephanus, cum inquit: Γυμνικός ἀγὼν . . . διὰ τρι-ετιδὸς ἔν. *Gymnicus agon . . . singu-lis trienniis celebrabatur*. Quid porro *Actiis* ludis, imperante Augusto, factum sit, in sequentibus fortasse Stephanus aperuit; sed ille qui scripta ejus in Epitomen contraxit, plenior de *Actiis* ludis Ethnicographi dissertationem nobis, ut alia multa, invidit.

(17) Palmerius in Exercit. in Graecos auct. p. 30. emendat; τὸ δὲ κατασκευασθὲν τέμενος, dualiter; eo ex

ἀγῶνα τὸν πενταετηρικόν, ἐν ἄλσει (18) ἔχοντι γυμνάσιόν τε καὶ γάδιον, τὸ δ' ἐν τῷ ὑπερχειμένῳ τοῦ ἄλσεος ἱερῷ λίξω τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀποδίδεσθαι δ' ὁ ἀγὼν Ὀλύμπιος τὰ Ἀκτία, ἱερὸς τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος. *Populosa autem Nicopolis est, crescitque in dies, agrum habens multum, et ornamenta e manubiis, lucumque sacrum in suburbio, partim quidem instructum ad quinquennale certamen in saltu ubi gymnasium et stadium; partim vero in sacro tumulo saltui imminente, ubi Apollinis templum. Actia certamen Olympicum renuntiata sunt, Apollini Actio sacrum.* Atque haec postrema verba Geographi in eam vulgo partem accipiunt, quasi si idem ipse Elidensis agon Nicopoli instructus ab Augusto fuerit. Verum quominus huic opinioni acquiescam, non magis me movet utriusque certaminis (19) discrimen, quam Dionis Cassii locus, qui quid ab Augusto innovatum in Actiis fuerit, explicare docet. Ἀγῶνα (inquit init. lib. LI.)... πενταετηρικὸν ἱερὸν . . . κατέδειξεν, Ἀκτία αὐτὸν προσαγορεύσας. *Certamen . . . quinquennale Sacrum . . . renuntiavit (Augustus), Actia cognominans.* Jam si Strabonis, Dionisque loca comparaveris, statim intelliges, eandem rem ab utroque traditam fuisse litteris: quod enim Straboni est, ἀποδίδεσθαι Ὀλύμπιος, id Dionī dicitur, κατέδειξεν ἱερὸν. Tantumdē ergo valet, Actia certamen

I

Olym-

ex capite quod non de uno, sed de duplici sacro loco sermo sit. Eaque Palmerii emendatio τὸ ταμίον, subicitur textui Strabonis in elegantissima ejus editione Amsteladamenti ann. 1707. Mendā procul dubio typographicā. Enimvero ταμίον scriptum oportuisset, si quidem dualis numerus in Geographi verbis quaerendus esset. Ceterum incolumi vulgata lectione τίμνος, non claudicat historia ut Palmerio visum fuit. De duplici quidem sacro loco Strabo loquitur, de Gymnasio nimirum, deque Apollinis delubro: sed utrumque γενικῶς (generaliter) vocabulo ταμίον con- tineretur; particulae vero τὸ μὲν, τὸ δὲ partim quidem, partim vero, vice illius numeri dualis, quem Palmerius flagitabat, partite funguntur.

(18) In luco cives Gymnasium,

& Apollinis delubrum ornarunt, ap- posite quidem ad Platonis praefor- ptum; qui in VI. de L.L. pag. 761. sic sanxerat: Ἔτι πον ἄλλος ἢ τίμνος πρὶ ταῦτα &c. Si forte saltus aut lucus in propinquo sit situs, deriva- tis laticibus Deorum delubra exornent. In his vero locis iuvenes et sibi et senibus Gymnasia construant.

(19) Actia diversa ab Olympiis certamina fuisse, nonnulla suadent. Ac primo in Actiis, indicante Ste- phano, mittebatur πλοίων ἀμύλλαν navium certamen; quod ludi genus aberat ex Elidis palaestra. Praeterea Olympia Jovi Olympio, Actia Apol- lini Actio sacra erant; at si Actia sint omnino ipsa Olympia certamina, facinus inexpiabile fuisset, haec de- tracta Jovi, ultro Apollini deferre.

Olympium ab Augusto renuntiatum fuisse, ac *Sacrum*: Et *Sacrum* quidem, quia aequatum fuit quatuor sacris Graeciae certaminibus, quorum victores publicis vestigalibus, ut paullo post dicam, fruebantur; *Olympium* vero dictum, ut ostenderetur, Aethionicas prorsus eodem loco habendos esse ac Olympionicas. Ergo ut rem in pauca contraham: *Aethia* dictus est agon *Olympius*, non quod *Olympia* apud Aethium ederentur; sed utique quia vetustus ille agon *Aethiacus* post Augusti instaurationem *Olympico* aequiparatus est. Itaque Strabonis ἀγὼν Ὀλύμπιος idem est ac si perhiberetur ἰσολύμπιος (par *Olympio*); quemadmodum Σεβαστα, *Augustalia* certamina, in eandem dignitatem evecta, in lapide Neapolitano revera ἰσολύμπια dicuntur.

Sequuntur *Antiochena* & *Alexandrina* certamina, in quibus *Aethia* repraesentata fuisse nullus dubito. Sic enim interpretor formulam illam vers. 24. & 27. Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον, *Aethiacorum puerorum pancratium*; ut hinc plane appareat, ludos qui Antiochiae & Alexandriae committebantur, omnino fuisse *Aethiacos*. Nec porro prorsus insolens est, ut athletae a ludo, ubi certabant, nacti sint nomenclationem: Vide inferne adnotata (20). Jamvero *Aethia* certamina in illius victoriae, quae fundavit imperium Augusto, monumentum instituta, certatim Provinciae Orbis Romani apud se quaeque in Augusti gratiam committere gestiverunt. Roma, quae prima omnium Augusto VI. & M. Vipfania Agrippa Coss. ludos *Aethiacos* spectavit, signum extulit universis. Eodem anno

(20) In lapide Neapolitano apud Corfinum Dissert. Agon. p. 103. dicitur T. Flavius Evanthēs vicisse, Πολιτικῶν παίδων διαυλοι, *Politicorum puerorum cursum iteratum*. Qui sint *Politici* pueri athletae, capite sequente inquiram. Jamvero in inscript. Gruteri p. CLXIX. 4. sub *Gymnasarcha Aristione* aliquid dedicasse compariuntur Νεώτεροι Ἰππῆναι, *Juniores Hieronei*. Quicquid demum sit, quod hi adolescentes opera pecuniae sua praestiterunt; ad palestram id pertinuisse, plane ex mentione *Gymnasarchae* colligitur. Jamvero qui sint ipsi *Juniores Hieronei*, obscurum

quidem illi esse non potest, cui Syracusanorum effusissima in festos agitando conventus comperta studia fuerint. Profecto enim qui in Romanorum honorem & *Marcellae* & *Verreae* instituere non dubitarunt, eos hac in parte Regi suo non defuisse, verisimile est. Hieronea ergo fuerint certamina in Hieronis honorem instituta, quandoquidem hic *Juniores Hieronei* nescio quid de re gymnica mutientes prodeunt in publicum; *Hieronei* utique cognominati, quia in certamine *Hieroneo*, non secus ac *Aethiaci* pueri in *Aethiis*, exercebantur.

anno instaurata Nicopoli fuisse certamina, non temere auguratur Scaliger Emend. Temp. V. p. 458. atque inde porro reliquae provinciae Aetiacos ludos in solum traduxere suum. Eoque res evasit, ut si quando Aetia quaedam designanda forent, discriminantibus notis, quibus alia ab aliis Aetia distinguerentur, opus fuerit. Leguntur in lapide apud Grut. CCCXIV. 1. Ἀκτία ἐν Νικοπόλει Aetia Nicopoli, ut etiam ibidem Ὀλύμπια ἐν Πείσῃ, Olympia Pisae. Atqui additamentum illud urbis regionisve abundaret quidem certe, si Aetia dumtaxat apud Aetium, Olympia nonnisi in Pisa ederentur. De Olympiis passim agitatis nonnulla dixi pag. 43. adn. 9. Sed de Aetiiis Antiochiae atque Alexandriae editis nostra inscriptio luculentissime testatur. At, roges, quo pertineant illa verba vers. 23. & 27. ἱερὸς πενταετηρικός ἀγὼν Ἀκτιακῶν παίδων, sacrum quinquennale certamen Aetiacorum puerorum? Nonne & plura alia, quae hîc recensentur, certamina, sacra erant & quinquennalia? Ita sane; verum ad explicatam inquisitionis hujus intelligentiam, res est paullo altius repetenda.

Plerique omnes antiquorum agones, ut Pausaniae X. 7. verbis utar, ἐπὶ ἀθλοῖς, spe consequendi praemii, inibantur; quantum quidem ex Homero (21) intelligere licet, qui Iliad. XXIII. in certamini-

I 2

bus

(21) Cujusmodi fuerint olim Olympici ludi, alique, quorum mentio apud Homerum est, juvat e Strabone lib. VIII. p. 355. discere: Κατὰ δὲ τὰ Τρωϊκά, ἣ οὐκ ἦν (Ὀλυμπιακός) ἀγὼν ἐπιφανέστερος, ἢ οὐκ ἴσθης, οὐδ' οὐτος, οὐτ' ἄλλος οὐδὲς τῶν τῶν ἰδόντων. Οὐδὲ μάλιστα τοῦτον Ὀμηρος οὐδὲ τις, ἀλλ' ἰτίρην τιμῶν ἐπιστασίαν. Tempore belli Trojani hoc certamen (Olympicum) aut tale non fuit, unde coramde reportarentur, aut non mobile, ut neque alia fuerunt, quae magni sunt hodie hominis. Neque horum Homerus, sed aliorum quorundam funebrium mentionem facit. Sane funebria sunt certamina athletica, quae Poeta refert inita in funere Patrocli; Iliad. XXIII. 272. seqq. Regis Amargyris; ibid. v. 630. Oedipi Thebani ibid. v. 680. Achillis Odyf. XXIV. 85. Verum non causâ funerum dumtaxat,

sed & in laetitiae significationem editos ludos gymnicos prodidit Homerus; cuiusmodi fuerunt illi, quos Alcinous Odyf. VIII. 100. seqq. Vlyssi hospiti gratificaturus instruxit. Pergit Geographus: Καὶ τοὶ δὲ καὶ τῶν τοῦ Ὀλυμπιακοῦ μεμνησθαι, ὅταν φῇ, τὸν Λυγίαν ἀποτιρῆσαι τίςσιν αἰθροῖς ἱππῶν, ἰλδοῖτας μετ' αἶθλα. Non desunt quidam qui Olympici certaminis putant mentionem (ab Homero) factam; quando ait Augeam intervertisse quatuor equos, qui e certaminibus praemia reportassent: utique in H'liad. δὴ in sacra Elide, ut Poeta cecinit Iliad. XI. v. 697. Hac autem proposita quaestione negat deinde Strabo, eo loco digitum ad Olympicos intendi ludos, & duplici quidem de causa I. quia Augeas in una Elide imperabat; eoque Pisatis, ubi semper Olympia celebrata sunt, extra ditionem

bus in funere Patrocli institutis sua cuique ludi generi praemia assignata refert; nec isterea tacet δύο χρυσοῖο τάλαρτα, *duo auri talenta*, quae Merioni in curru agendo victori contingere. Quod eleganter more suo; tametsi non omnino ad illa tempora quae describit, (22) apposite, imitatus est Virgilius Aen. V. 110. seq.

... *Sacri*

nem Augeae vagabatur. II. quia certamen hoc Homericum ἐν τριπόδῃ tripodis consequendi gratia institutum Poëta dicat; at contra Olympicus agon coronarius erat. At equidem hisce Geographi rationibus acquiescere nequeo, vel eo capite quod ipse Strabo suamet, ut dici solet, vineta caedat. Ac primum quod ad herciscundos Augeae regni fines attingit, paullo post idem Strabo ea in re titubare videtur; etenim inter ea, quae in veteri historia non sunt omnino exploratae fidei, haec etiam exempli gratia recenset: Τὸν μὲν Αὐγείας τῆς Πισατίδος ἀρχαί· τὸν δὲ Οὐλίμπου καὶ τὸν Σαλμονίᾳ τῆς Ἡλείας· ὅπως δ' εἰς ταῦτ' συνάγουσι τὰ ἱστῶν. *Augeiam Pisatidi imperasse, Oenomanum & Salmonium Eleae asserunt: alii gentes eas in unam constant.* Itaque in eo opinio- num dissidio liberum cuique est decernere, Augeam Pisatidi quoque, ubi Olympia edebantur, imperasse; magis id adeo, quia ex nonnullorum sententia apud Strabonem, uterque populus unus idemque censebatur: Homerum vero certamina in Elide statuisse, vel quia Elis olim latius patuerit, ut & Pisatidem complecteretur; vel quia (uti mos est Poëtarum τὸν μεγαλειότητα, *magnificentiam*, ubique sectantium) sub illustriore Elidis, ubi aula Augeiae patebat, appellations Pisatis etiam intelligenda daretur. Jamvero alteri profigandae difficultati Strabo sua ipse arma suppeditat, qui paullo ante praefatus fuerat: Κατὰ δὲ τὰ Τρωικά &c. *Tempore belli Troiani certamen Olympicum aut tale non fuit, unde coro-*

nae reportarentur aut non nobile. Ceterum quæ coronarius agon esse ea tempestate poterat, cum Homerus vix coronae meminisset? Vide adnot. seq. Profecto enim nondum fumo pondus addendi artes innotuerant, nec facile tunc homines vanis honorum imaginibus ludificati certabant. Athletae, aequae ac ceteri artifices, ponderoso praemio, non corona frondea nusquam non parabili, ad certamina excitabantur. Nec secus, puto, animati erant qui certaturi in Olympica palæstra prodibant; quos aliquo asfulgente lucello olim inescatos fuisse, non est dubitandum.

(22) Virgilius in funebribus ludis in Anchisae honorem institutis imitandum sibi Homerum proposuit; id quod dum felicissime persequitur, nec opinans extra sui magistri vestigia tantisper exorbitat. Inter enim praemia, quae certaturis offeruntur, tripodes, vestes, auri metalla ex formula; ut ita dicam., HomERICA recenset quidem; sed porro de suo penore admittitur coronas, quarum an Homerus umquam meminisset, adhuc in utramque partem disputatur. Sane Plinius lib. XVI. sect. 4. inquit de corona: *Antiquitas quidem nulla nisi Deo dabatur: ob id Homerus Caelo tantum, & praelio universo tribuit: viritum vero ne in certamine quidem ulli.* Nolo hîc in Plinii verba curiosius inquirere; ac praeterea loca omnia Poëtae, ubi στέφανος, *stêphanos* corona occurrit, excutere, longi esset, nec in rem nostram necessarii laboris. Hoc autem universim affirmari posse reor, nusquam Homerum athletis victoribus coronae

. . . *Sacri tripodes, viridesque coronae
Et palmae, pretium victoribus, armaque & ostro
Perfusae vestes, argenti aurique talenta.*

Tunc sane consentaneum videbatur, ut vires sudoribus athleticis exhaustae auri rivulo, vel eo quod auri pretio responderet, irrigarentur. At postea cum palmis frondeis summum pretium statuisset hominum opinio; athletae populari plausu contenti, nonnisi coronam victoriae indicem e certamine referebant. Tunc primum moribus inductum discrimen est inter agones *τρυφάνιτους*, *coronarios*, & *χρηματίτους*, *pecuniarios*; quorum illi palma, hi pretio fovebantur. Quandoquidem autem inter liberales Graecorum artes gymnastica quam maxime vigeat; animique ingenui gloriae stimulis quam auro vehementius excitantur; hinc profecto accidit, ut ludi *coronarii* quam *pecuniarii* in maiore existimatione haberentur. Illius loci dignitatisque fuerunt quatuor Sacri Graeciae agones, Olympici, Pythici, Nemei & Isthmici; quorum omnium praemia coronis e fronde intextis definiebantur.

At con-

coronae usuram tribuisse: Virgilium vero, dum moribus sui temporis velificatur, tamen Homeri interpretem ageret, coronam huius loci hominibus liberaliter indulisse. At secus ea tempestate obtinebat, tum cum coronae in peculio Deorum erant, nec cum aegris mortalibus communicatae. Verum enimvero nihil est in ritibus adeo sacrosanctum, quod non hominum ambitio titillante gloria sibi quoque deferri gestiat. Hinc paulatim victoribus athleticis, in quos Graecia universa incensissimo studio ferebatur, praeter munuscula ea occasione dari consueta, coronae etiam oblatae sunt; donec eo res evasit, ut vulgo perfunctum fuerit, ludos in quibus nonnisi pro corona certaretur, sanctiores esse atque augustiores; ipsos vero victores *corona* donatos, tamquam *ἀνολυβίστους*, in Deorum nummum *relatos*, habendos esse. Atque eo mihi spectasse videtur Horatius, cum de Olympionica cecinit:

. *Palmaeque nobilis
Terrarum Dominos evehit ad Deos.*
Quae cum ita sint; non satis apposite ad ea, quae describit, tempora Virgilius in agone gymnico cum tripode, aliisque id genus simul coronas proponit; tamen exemplo veterum id fecisse maximum Poëtarum, non est dubitandum. Profecto in vetustissima arca Cypseli, quam accurate describit Pausanias, insculptus erat *ἀγών ἐπὶ Πελίᾳ*, *certamen in funere Peliae* institutum; ibi cum ceteris athleticis aderant ii, qui cursus certamen inierant, quorum unus Iphitus: *ταύτην δὲ* (inquit Pausanias) *μυῖντι ἐρίῳ τὸν εἰς αἶσαν ἐλκόμενον . . . κίρτας δὲ καὶ τρίποδες, ἀλλὰ δὲ τοῖς νικῶσι. Haic* (Iphito) *jam victoriam adeptus coronam offert Acastus . . . Expositi sunt victoribus tripodes.* Vbi vides in iisdem ludis & coronam & tripodes, aequae ac apud Virgilium, proponi victoribus.

At contra necesse erat, ut qui strenue certando honori patriae suae consulisset, e publico vicissim aleretur. Nec enim hieronica sibi ipsi solum vicisse credebatur; maxima victoriae pars ejus patriae, quae institutis suis athletae exercendo advigilarat, haud immerito deferebatur; ita ut athleta, partâ olim sudore suo coronâ, non se magis quam patriam coronasse vulgo diceretur. Plin. VII. sect. 27. XVI. sect. 4. Par igitur erat, ut patria quoque sui civis benemerentissimi, si id suavisset necessitas, victui quotidiano prospiceret. Ac profecto id praestitum liberaliter fuisse hieronicis, plane Vitruvius in praef. lib. IX. docet: *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graecorum majores ita magnos honores constituerunt, ut . . . triumphantes cum quadrigis in moenia & in patrias invehantur, e reque publica perpetua vita constitutis vestigalibus fruantur.* Enimvero publicis redditibus, & quidem in Prytaneo (23) hieronicae alebantur. Atque eo sane spectavit Socrates apud Platonem in sua Apolog. pag. 36. qui cum sciscitando, quid pauperi benefico, qui omnia tempora sua civium temporibus traduxisset,tribuendum esset, inquireret; sic ipse respondit: *Quid nisi (ὅς τὸν τοιοῦτον ἀνδρὰ ἐν Πρυτανείῳ σιτεῖσθαι) ut talis vir in Prytaneo alatur? Et quidem (pergit) acquiore ratione, quam si quis vestrum aut equo aut bigis aut quadrigis victoriam in ludis Olympicis reportasset.* Paullo post sapientissimus philosophus summa

(23) Πρυτανεῖον, Suida testante, dicebatur Atheniensibus domus publica, ubi e publico alebantur illi, quibus honor ille contigerat. Olympionicis certe patebat is locus, ut supra ex Platone ostendi. Sed & apud Eleos idem testatur Pausanias V. 15. *Est Eleis etiam Caenatio (ἐστὶς τοῦ Πρυτανείου) intra Prytaneum In eo caenaculo epulum praebetur iis, qui Olympia vicerint.* Quae loca Platonis ac Pausaniae non eo sensu accipienda sunt, quasi si soli Olympiorum victores ea publica caena fruerentur: sed Olympionicae soli *ἱεραῖ*, per excellentiam; nominantur, utique in exemplum ceterorum hieronicarum, quibus idem epulum publice in Prytaneo parabatur.

Postea caena recta sublata fuit, & in athletarum commoda successe-runt *vestigalia*, ut Vitruvius appellat, vel ut Plinius, *Obsonia*; hoc est ut ego interpretor, ipsa vestigalia quae obsoniorum nomine praebeantur. Quid quod eadem liberalitas ne Circensibus quidem equis defuit? quibus vel senio confectis vel debilitatis attributa ex horreis fiscalibus alimonia ex rescripto Valentiniani, Valentis & Gratiani L. 1. Cod. Theod. de Equis Curul. lib. XV. tit. 10 fuit: *ad pietatis cuiusdam (inquit Faber Agonist. II. 28.) in bruta etiam animalia naturalis rationem, ac veluti remunerationem & vetustarum victoriarum praemium.*

ma quidem confidentia, sed meritis suis non indebita, sic perorat: *Me dignum existimo* (τῆς ἐν Πρυτανείῳ σιτήσεως) *cui victus in Prytaneo praebeatur*, aequae ac victor Olympicus. Praestabatur igitur e publico σιτήσις, seu *obsonia*, victoribus athleticis; non quibuscvis tamen athleticis, sed iis tantum, qui in quatuor sacris Graeciae agonibus, teste Vitruvio, certarant, quique soli ἱερονίκαι q. d. *sacri victores*, proprio vocabulo dicebantur.

His jam animadversis haud arduum dictu erit, quamobrem Aetia-
ca Antiochiae atque Alexandriae edita certamina in nostro lapide enuntientur *Sacra*; nimirum quia Aetia, Augusto magnificentius instaurante, cum sacris quatuor Graeciae certaminibus, quorum victores e publico alebantur, plane comparata fuerant. Docet id Dion Cassius init. Lib. LI. de Augusto scribens: Ἀγωνὰ τε τινα καὶ μουσικὸν καὶ γυμνικὸν, ἰπποδρομίας πενταστηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν (24) ἔχοντας ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἀκτῖα αὐτὸν προσαγορεύσας. Certamen quoddam musicum, ἔ' gymnicum ἔ' equestre quinquennale sacrum (sic enim certamina in quibus praebentur obsonia vocantur) renuntiavit, Aetia cognominans. Quamquam plures in Graecia inirentur agones, attamen dumtaxat illi quatuor, quos paullo ante recensui, *Sacri κατ' ἔξοχὴν* esse perhibebantur. Notum illud ex Anthologia I. 1. τέσσαρες εἰσιν ἄγῶνες ἐν Ἑλλάδι, τέσσαρες ἱεροί, *Quatuor sunt certamina in Graecia, quatuor sacra*. Latini quoque per *certamina sacra* illos ipsos agones, ut saepissime Plinius senior, intelligunt. Quamobrem cum Aetia Augustus certamen *Sacrum* edixit; hoc ipso Aetia aequae ac Olympicum aut Pythicum certamen haberi coepit; ita ut Aetionicae non secus ac Olympionicae σίτησιν, *frumentationem*, e publico consequerentur. Quandoquidem autem certamen *Sacrum* reddere idem ferme sit Dione interprete, ac frumentationis copiam facere victoribus; jam pronum erit intelligere, quo sensu Capitolinum certamen dicatur *Sacrum* in lapide Histoniensi. Pluribus in hanc sententiam abstinco; nam pauca adhuc de *iselaasticis* ludis, qui a *Sacris* secerni non possunt, mihi adnotanda restant.

Hie-

(24) Cave credas Xylandro in Adnot. ad Dionem, mancum hunc locum suspicanti, eo quod verba, quae parenthesi includuntur, cum praecedentibus sibi non cohaerere videban-

tur. Quo spectet autem vox σίτησις, quae Xylandro imposuit, consule: *ca- ligerum de Emend. Temp. V. p. 457.* docte enucleateque haec ipsa Dionis verba illustrantem.

Hieronicae, ut ex Vitruvio paullo ante vidimus, cum pompâ in urbem patriam quisque suam invehebantur. Hoc pressius εἰσελάθειν Graecis dicebatur; atque inde ipse agon εἰσελατικός. Idem autem ferme erat Agon Sacer atque Iselasticus. Enimvero quae certamina Sacra erant, hoc est, quae σιτησιν frumentationem suppeditabant, haec ipsa εἰσέλευσιν superbum in urbem ingressum decernebant hieronicis. Quamobrem Εὐσεβεία, Pitalia quae Puteolis agitabantur, ad orationis potius ἐπεξηγήσιν (enarrationem) quam quia necesse foret, utroque vocabulo junctim vocantur in antiquo lapide, *Certamen sacrum Iselasticum*. Olim nonnisi quatuor illi celeberrimi ludi Graeciae & Sacri erant & Iselastici; at processu temporis ad eandem dignitatem ac praerogativam evecta fuerunt Aetia, Augustalia, Capitolina, & alia fortasse non pauca. Verum agonibus sacris in diem crescentibus, consequens erat, ut aerarium frequentioribus largitionibus exhaustum pessumdaretur. Cui incommodo Imperatorum rescripta, quae modum hisce ludis definire, identidem occurrerunt. Eminuit prae ceteris Trajani providentia, in Epistolis Plinii (25) divinitus, & ut Optimum Principem decebat, explicata. Sanxit autem Imperator, ut Iselastici ludi victoribus, nonnisi jam in patriam invecitis, tum demum vectigalia publica deberentur. At in urbem more triumphantium ingredi, res erat plena negotii; ac nescio an ea pompa pluris Communibus, quam ipsi hieronicae vehenti, stetisset. Quamobrem fastidientibus, vel impendium defugientibus hieronicis plerumque, opinor, eâ pompâ superfedebatur; qua quidem non celebratâ, Communia libera erant a praestatione obsoniorum. Atque ea Principis consi-

tutio

(25) Plinius X. Epist. 125. *Athletae* (inquit), Domine, ea quae pro iselasticis certaminibus constituiisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam inveciti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Quibus verbis innui videtur, caenam rectam a Trajano sublatam hieronicis, ejusque loco obsonia seu sportulam subrogatam: id quod publico aerario levioris prae caena recta impensae fuit, negotii certe minoris. Quicquid demum id fuerit, profecto

aliquid innovatum in ea parte a Trajano fuisse, ostendunt verba illa: *Ea quae pro iselasticis certaminibus constituiisti &c.* Hoc leve; illud autem est gravius quod Plinio respondit Imperator: *Iselasticum tunc primum mihi incipere debere, cum quis in civitatem suam ipse εἰσέλαισιν*, i. e. invecitus est. Itaque si athletae invehi negligenter, ex rescripto Trajanî obsonia non debebantur. Atque hic primus ad coercendam in hieronicas effusissimam liberalitatem gradus fuit, at aerarii levando oneri idoneus.

tutio ad aerarii levanda onera non minimum valuit; at illa altera ejusdem Principis sanctio, quam ibidem Plinius (26) innuit, Graecorum perditæ in hieronicas liberalium, libidini nervos plane succidit. Concessa etiam aliquando fuit Athletis ἀτέλεια, publicorum munerum vacatio, sed quæ deinde artata eo usque fuit, ut cum tantis ambagibus non certasse, præstiterit. Hujusmodi vacationis meminit rescriptum Impp. Diocletiani ac Maximiani in Lege unica de Athletis lib. X. Cod. In quam legem erudito Fabri commentario illustratam, aliquid e meo conferre capite seq. adnitar.

M O N I T V M.

Ordo inscriptionis a me flagitaret, ut in patriæ gratiam de Neapolitano gymnasio dicerem accuratius. Verum ne institutum urbium, in quibus gymnica studia floruerent, catalogum longa disquisitione abrumpam; eo de argumento Capite sequente, & seorsum quidem, ad patriæ dignitatem, nonnulla dicere mihi est animus. Ac porro pauca de Puteolano gymnasio aspergam, ratus duas in vicinâ celeberrimas urbes a se divelli non posse. ΑΘΗΝΑΣ hic missas facio, quas, ne versu 20. locus vacuo superesset, in scenam produxi; paratus aliam, si hæc fastidiat, urbem supponere. Quid autem me impulerit, ut Athenas mallet; innui supra in Supplementi Ratione. Ceterum Athenas hisce studiis gymniciis apprimè delectatas fuisse, res notior est, quam ut monitore indigeat.

K

SECTIO V.

(26) Plinius ibid. *Iidem* (athletæ) obsonia petunt pro eo agone, qui a Te iselasticus factus est, quamvis vicerint, antequam fieret. Ajunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro eis dari, quæ esse coeperunt. Ut mittam quod Trajanus, semper adversus athletas parcus, Plinio responderit, retro non deberi obsonia athletis pro eo agone, qui tunc cum vicerint, iselasticus nondum factus erat: hoc in rem nostram observatione dignum est, quod penes Imperatorem fuerit, quæ ipse certamina iselastica, quæ secus, esse vellet. Quaedam certamina recens

quidem iselastica renuntiavit, ac fortasse sunt *Epinicia Trajani*, quæ Heracleæ edita Sectione II. divinabam; sed quaedam porro iselastica esse vetuit. Jam quivis intelliget, in quas angustias Gracculi esurientes conjeti fuerint, cum sacra certamina, ubi obsonia nancisci dabatur, non amplius ex populari libidine, sed ex Imperatoris arbitrio decernenda relinquerentur. Romanum autem Imperatorem studiis Romanis quam Graecanicis proclivior, iselastica certamina paullatim imminuisse, difficile est non credere. Nam & id dissimulari non potest, quod in nostra inscriptione, ubi plurimorum agonum mentio fit, unus atque alter, nimirum

S E C T I O V.

De Ephefino atque Smyrnenſi Gymnaſio .

Epheſus atque Smyrna Jonici conventus participes . Duodenarius numerus in populi regionisve diſiſione ſedulo obſervatus . Balbillia Epheſi . Smyrnae Commune Asiae . De Aſiarchis nonnulla .

Quae Asia proprie dicta . Dionis Caſſii locus , fruſtra vexatus , defenditur .

NOminis Jonici communio , qua ſimul Epheſus atque Smyrna continebantur , me monet , ut hîc , de utriuſque urbis Gymnaſio complexim dicam ; tametſi Smyrna non ab initio cenſa ſit in Jonia , ſed condita primum ab Aeolibus , poſtea conventui Jonico adjecta fuerit . Res ita ſe habuit . Haud diu poſt Trojae cladem duae ſupra ceteras celeberrimae Graecorum migrationes contigerunt , Aeolica & Jonica . Et Jones quidem Atticae ſolum vertentes , illam Asiae regionem incoluerunt , quae Jonia ab eorum nomine dicta fuit ; & ibi urbes numero duodecim , morem fortasſe veterem ſecuti (1) , condiderunt . Miletus atque Epheſus amplitudine

rum Antiochenus & Alexandrinus , adnuntietur Sacer i. e. iſclasticus , praeterea nullus alius . Num quod ea tempeſtate ceteri agones jam iſclastici eſſe deſierint ? Abſtineo dicere .

(1) Neſcio quae religio veteres Graecos inceſſerit , ut in urbium conditu numerum duodenarium ſedulo obſervarent . Id ipſum ab Herodoto curioſe animadverſum fuiſſe comperio . Is enim de Jonibus verba faciens , Δοκίουνσι (inquit lib. I. 145.) δέ μοι δυνάμεικα πόλεις ποιήσασθαι οἱ Ἰωνεῖς , καὶ οὐκ ἰθελῆσαι πλεονάς ἐνδίδεσθαι , τοῦδε εἶναικα . ὅτι καὶ ὅτι ἐν Πελοποννήσῳ οἴκειον , δυνάμεικα ἦν αὐτῶν μέρη : Mibi ſane videntur Jones duodecim ſeciſſe civitates , nec voluiſſe plures recipere , propterea quod eorundem etiam Peloponneſum habitantium duodecim fuerint partes : Ac mox de Achaëis : κα-

τάμερ οὖν Ἀχαιῶν , τῶν ἐξελασάντων Ἰωνας , δυνάμεικα ἐπὶ μέρη ; quemadmodum nunc quoque Achaeorum , qui extirbarunt Jonas , duodecim ſunt partes . Idipſum de Aeolenſibus paulo poſt prodidit I. 149. Αὐταὶ ἐνδεκά Λιολέων πόλεις αἱ ἀρχαῖαι . μία γὰρ σφειὼν περιλύθη ὑπὸ Ἰώνων Σμύρνη . ἦσαν γὰρ καὶ αὐταὶ δυνάμεικα αἱ ἐν τῷ ἡπείρῳ . Atque hae XI. Aeolenſium priſcae civitates . Una autem Smyrna hinc ab Jonibus dirempta fuit ; alioquin & hae duodecim erant numero in continenti ſitae . Cecrops quoque primus Atticorum multitudinem eis δυωδεκάμεικα πόλεις νομοκρίσαι , in duodecim urbes coëgiſſe , perhibetur a Strabone IX. p. 397. Eleorum etiam fuere aliquando πόλεις δυνάμεικα , tribus duodecim teſte Pausania Eliac. I. 9. Alia plura huiusmodi exempla , ſat ſcio , rim-

dine reliquas, frequentia, operibusque publicis superabant. Sed omnes & privatim sibi, & ad tuendam societatem in commune consulebant. Ea propter locus inter Samum, atque Ephesum ornatus erat, *Panionium* dictus, quo quicumque Jonico nomine cenfebantur, vel rei publicae, vel sacrorum ludorumque communium causâ, conveniebant. Vide Herodotum I. 143. Strabonem init. lib. XIV. Aeoles vero paulo antequam Jones, etiam ipsi in Asiam meditantes, duodecim pariter urbes condiderunt. Prima omnium aedificata Cuma fuit, ac mox anno 168. post Trojam captam fundamenta Smyrnae jecerunt: qui annus fuit sane quam memorandus; eo enim ipso exortus in lucem fertur poëtarum Graecorum maximus Homerus, si vera prodidit Herodotus, sive qui sub Herodoti nomine vitam Homeri concinnavit: de quo tamen vehementer dubito. Enimvero scriptor Arundelliani Chronici (2) aliquanto recentiore aetate Poëtae assignat. Verum haec obiter. Ergo Smyrna antiquitus peculii Aeolici fuit, sed postea avulsa ab Aeolibus, operâ maxime Ephesiorum, attributa Jonico conventui fuit, ut idem Herodotus atque Strabo loc. cit. narrant: quibus tropicis incidentibus, hinc imminutus Aeolicarum (3), hinc auctus

K 2

Jo-

mantibus occurrunt. Nam nunc non moror totidem tribus plurium in Oriente populorum, ut Israëuitarum, Ismaëuitarum, Persarum &c. Graecos mihi contemplandos suscepi, qui mirum, ni quamplurimis deductis in Italiam coloniis, eundem numerum rite custodierint. De Magna Graecia nihil est, quod in praesentia explore dicam: At vero *Tyrrhenos*, qui primi fuerunt universae pene Italiae regnatores, duodenis urbibus habitasse constat; de quibus sic Livius V. 34. *li in utrumque mare vergentes, incoluere urbibus duodenis terras prius cis Apeninum ad inferum mare: postea trans Apeninum (ad mare Adriaticum) totidem . . . coloniis missis.* Sed & eosdem Tyrrhenos (ni mavis Ošcos Tyrrhenorum congeneres) olim Campaniae nostrae dominos Strabo V.

p. 242. retulit, *δώδεκα πόλεις ἔγκατοικίσαντες, τὴν εἰς κεφαλὴν, οὐνομάσαι Κατύν, cum duodecim urbes condidissent, quae earum quasi caput esset, Κατύν πρὸς κεφαλῇ.* Cujus quidem duodenariae partitionis Graecanicæ atque Tyrrhenicæ cum obscura incompertaque ratio est, tum illud esse verum proditur, quod Varro IV. de L. L. 4. monuit: *Multa antiqui duodenario numero finiebant.*

(2) In Chronico marmoris Arundelliani vers. 45. *Ὁμηρος ὁ ποιητὴς ἐφάρτη . . . βασιλεύοντος Ἀθηναίων Διογνήτου, Floruit Homerus sub Diogneto Athenarum Rege: anno Attico 676. annis post Trojae cladem 302. Vide Marshami Chron. Saec. XV. p. 436.*

(3) Ex Herodoto (vide locum adnot. I.) palam fit duodecim olim fuisse Aeolentium urbes, sed postea deficiente Smyrna, undecim evasisse.

Jonicarum (4) urbium catalogus fuit. Atque haec mihi satis idonea causa visa est, quamobrem Ephesiorum pariter, atque Smyrnenesium palaestram, uno eodemque loco explicarem.

Praeter autem festa, quae communi Jonum nomine agitantur, erant & alia quaedam, quae privatim instituta civitates Jonicae colebant. Hujus alterius generis Βαλβίλλεια certamina erant, quae Ephesi observata fuisse, tum alibi tum in nostro marmore, docetur, ubi *versu* 22. Τὰ ἐν Ε'φέσῳ Βαλβίλλεια, *Ephesi* (certamina) *Balbillea*. Memoratur & hoc idem certamen in inscriptionibus, Farnesiana apud Gruterum CCCXIV. 1. & Arundelliana apud Reinesium cl. V. 20. Sed utrobique scriptura aliquantulum differt a nostri marmoris orthographia: illic enim Βαλβίλλεια (ς), hîc Βαλβίλλεια legitur. Utra alteri praeferenda lectio est? Neutram damno, sed nostram antefero. *Balbillus*, unde *Balbillea*, non infrequens veteribus nomen fuit, *Barbillus* non item. Attamen quia in omnibus linguis frequentissima est permutatio τοῦ L cum R (de quo digna legi sunt, quae Reinesius alicubi (6) adnotavit) ut gens *Maguria* & *Magullia*, gens *Plalin*, & *Plaria*, *Veturia* & *Vetullia*; eodem recidit, si *Balbillus* an *Barbillus* enuncietur. Qui porro sit Balbillus, aut si mavis, Barbillus, unde Ephesino certamini nomen, nihil habuit dicere Seldenus ad Marmora Arundelliana: Reinesius vero Βαθύλλεια corrigebat, a Bathyllo quodam egregio saltatore. At Valesius ad excerpta Dionis primus omnium ignoratam aliis originem felicissime expedit.

Ergo Dion Cassius lib. LXVI. 9. de Vespasiano: Τοὺς τε (inquit) ἀστρολόγους ἐκ τῆς Ρώμης ἐξώρισε Ἐρ. *Astrologos* quoque *jussit Roma excedere*, tametsi ipse peritissimo quoque ejus artis magistro uteretur; adeo ut in gratiam *BARBILLI* cujusdam *Astrologi*, *EPHESIIS* sacrum certamen celebrare concefferit, quod nulli alteri civitati indulset. Vide quae ibi e manu Valesii subtexuntur, satis quidem apposite ad *Barbilleorum Ephesinorum* illustrationem. Barbillus itaque

(4) In nummo Antonini Pii ΚΟΝ-
ΝΟΝ ΓΙ ΠΟΔΕΩΝ (*Commune XIII.*
Civitatium) recte post Spanhemium
Vandalus Differ. III. p. 281. seq. Uni-
versitatem Jonici nominis designare,
pluribus contra Morellium ac Vail-
lantium contendit. Atqui pridem,
ut adnot. 1. ex Herodoto ac Stra-
bone adnotavimus, tum in Attica

tum in Asia, duodecim Jonum par-
tes exstiter.

(ς) Ea vox tum in Grutero tum
alibi prodigialiter depravata cernitur,
nim. Βαββίλλεια, Βαββίλλια, Βαββίλδεια.
Veram lectionem interpretationem-
que extudit Valesius, ut mox dicam.

(6) Vide Reinesium Clas. II.
24. pag. 259.

itaque, vel quia sumptus certamini necessarios suppeditavit, vel quia apud Imperatorem egit, ut certamen Ephesi ederetur, vel utrumque, profecto expreflit ab Ephesiis, ut *agon* e nomine suo *Barbillea* cognominaretur. Enimvero, ut ibidem obferuat Valesius, solemne fuit, certamina e nomine primorum auctorum appellari; quod vir doctiffimus confirmat exemplo *Eurycleorum* certaminum, quae nafta sunt id nominis ab Eurycle Spartano, quo Augustus ufus est familiariffime. Vide & Reinesium Cl. VI. 120. Jamvero ex Dionis loco intelligere licet, non contemnendam fuiffe Ephesini hujus certaminis praerogativam. *Ἰερὸς ἀγὼν*, *Sacer agon* institutus, permittente Vespasiano, fuit. Equidem pag. 71. ex Dione ipso ostendi, illud certamen dictum fuiffe *sacrum*, cujus victores e publico alebantur. Attamen ab eo gradu, quo olim steterat, deturbatus deinde agon videtur. Certe in marmore nostro *Barbillea* sine additamento *sacri agonis* enuntiantur.

Porro ut Ephesus, sic Smyrna etiam peculiaria festa procurabat, ut erant Olympia, quorum frequens est in vett. lapp. mentio. At nulla majorem Smyrnae & commendationem & frequentiam, quam τὸ Κοινὸν Ἀσίας (*commune Asiae*) conciliavit. *Commune Asiae* dicebatur festum seu sacer conventus, qui in honorem Augustorum Deorumve institutus, in aliqua ex celebrioribus Asiae urbibus edi solebat. Asiam cum audis, cave credas ea voce tertiam eamque vastissimam orbis antiqui partem comprehendere. Latinis enim ac Graecis scriptoribus res Romanas enarrantibus, illa pressius dicebatur *Asia*, quam Attalus Rex Pergami testamento legarat Populo Rom. quamque ab ortu Galatia, & Cappadocia, a Septemtrione Bithynia finiebat. Atque haec illa Asia est, quae discriminis causa Asia Proconsularis dicitur. Id quod advertisse, haud minimi est ad Scriptores rite intelligendos praesidii (7). Ex illa

(7) Cujusmodi est locus Dionis Cassii ex lib. XXXVII. 20. facilis ille quidem, sed ignoratione angustioris hujus *Asiae* acceptionis, indigne vexatus. Inquit Historicus: Πομπήιος δὲ ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνα κατέπραξε, πρὸς τὸν Πόντον αὐτὸς ἦλθε, καὶ παραλαβὼν τὰ τεῖχη, εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀντιεῖθιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν τε Ἰταλίαν ἐκομίσθη. *Pompejus autem ubi res illas confecisset,*

transiit in Pontum venit, receptisque castellis, in Asiam, atque inde in Graeciam, Italiamque reuersus est, facto scilicet appulsu Brundisium, ut paullo post Dio retulit. Pro eis τὴν Ἑλλάδα τὴν τε Ἰταλίαν (ut recte in Codicibus Vaticano ac Mediceo exaratur) Xylander, quique Xylandrum secutus est, eruditus Scriptor Thecae Calamariae pag. 610. perperam

illa itaque Asia eligebatur is, qui quandoquidem *Communi Asiae* praeerat, dicebatur Ἀσιάρχης, quique praefertim ludos gymnicos edendos

ram legit, εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἰταλίας, ut *Graecia Italica* seu Magna Graecia, cujus oppidum Brundisium fuisse volunt, intelligatur. Perperam inquam; quandoquidem nihil est aequè incertum, quam fuerit nec ne aliquando Brundisium Graecanici peculii. Enimvero nulli dum graeca numismata Brundisii contrectare licuit, si Goltzianum excipias, fidei sane quam dubiae: cum interim latina manibus omnium terantur. Vide Mazochium ad Tabb. Heracl. p. 38. Vel si unquam Graeci olim eam urbem tenuerint; profecto ab anno V. C. DIX. quo Sempronio ac Torquato Coss. colonia deducta fuerat, quicquid Graecismi fuerit, colonia Rom. penitus eluerat. Mitto quod Zonaras multo antea epocham hujus coloniae designat; sic ut Romanam Civitatem magis ibi inveteratam ac robustiorem existimes. Pompejus autem e Graecia Brundisium appulit anno V. C. DCXCI. hoc est, post 180. amplius annos a colonia deducta; numquam igitur Dio committere potuit, ut hanc urbem, jampridem coloniam factam, in Graecia, extra quam libere tot annis vagabatur, Italicā sisteret. Sed hoc leve; illud gravius, quod idem cl. Scriptor Th. Calam. Dionem, qui deduxit Pompejum e Ponto in Asiam, ignoratae geographiae inclementer accusat, tamquam si (inquit loc. cit.) *Pontus extra Asiam sit*; nisi quod mox mitior factus, sic medicinam fecit: *Quare ut constet Dio, quin pro Ἀσίᾳ reponendum sit Ἀχαΐαν, nemo obfistet.* Nemo quidem obfistet, si ita jusserit; at vero si libere fandi copia fiet; neminem ajo ignorare, Ponti provinciam a provincia Asia omnino fuisse

diversam. Legatur Strabo tum pluribus in locis, tum praefertim extremo libro XVII. Sed quid multis opus? Cuivis in promptu est triumphus (quem Pompejus confectis in Asia bellis, redactaque Ponto in provinciae formam, egit Pisone ac Messala Coss.) praefatio apud Plinium lib. VII. cap. 26. *Cum oram maritimam a praedonibus (Pompejus) liberasset, & imperium maris Populo Romano restituisset, ex ASIA, PONTO, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia &c.* Nec aliter sonat inscriptio Epistolae I. Beati Petri, missae *Electis advenis dispersionis PONTI, Galatae, Cappadociae, ASIAE, & Bithyniae.* Numquid *Pontus, Cappadocia, Cilicia &c.* minus Asiaticae fuerint, ut secerni ab Asia oportuerit? Nihil minus. At Romanis temporibus ea proprie *Asia* dicebatur, quae cis Halyn fluvium ac montem Taurum sita erat, *Galatis exceptis* (ut Strabo definit loc. cit.), *& gentibus quae Amyntae paruerunt, excepta etiam Bithynia, & Propontide.* Debellato Mithridate Pontus adjecta Bithyniae fuit, teste eodem Strabone; ex qua utraque regione conflata est nova populo Rom. provincia, omnino ab Asia distincta. Hinc quo primum anno Pompejus Magnus Proconsul Ciliciam & Bithyniam obtinuit; eodem P. Orbis Praetor Asiam sortitus est. Sub Augustis variatum est; cum in Asiam Proconsul (indeque ea Asia vulgo Proconsularis dicitur) & in Bithyniam Praetor mitteretur. Ceterum ex quo Pontus a Romanis subacta fuerat, diversae semper sunt habitae provincia Asia, & illa, cui Pontus accesserat, Bithynia; diversique magistratus in utramque

edendos, ac fortasse ære suo (8) curabat; quemadmodum qui eidem muneri vacabant, sed erant ex alia extra hanc Asiam provincia, vocabantur *Syriarchae*, *Cappadociarchae*, *Bithyniarchae* &c. Itaque si officium *Asiarchae* propius attenderis, *Asiarcha* idem fuerit ac *Munerarius* h. e. qui munera, seu ludos publicos exhibebat. Sane qui Philippus in Epistola Graeca Ecclesiae Smyrnenfis de martyrio S. Polycarpi, Ἀσιάρχης ex more dicitur, is interprete Rufino *Munerarius* redditur. Hujus loci atque ordinis *Asiarchae* illi fuerunt Aët. XIX. 31. qui Paulo Apostolo faventes, *miserunt ad eum rogantes, ne se daret in theatrum*. Qui plura de *Asiarchis* volet adeat Diff. Vandalii de *Asiarchis*.

Ergo ut illuc redeam; *Commune Asiae* in aliqua ex illustrioribus Asiae Procos. urbibus parabatur; eaque urbs totius Asiatici conventus hospita, atque veluti sacri *aeditua* facta, tum Μητρόπολις tum Νεοκόρος renuntiabatur; sic ut si bis, ter vel pluries festum ibidem agitatū fuisset, ea urbs Νεοκόρος β, Νεοκόρος γ &c. *Aeditua iterum, Aeditua tertium* &c. in nummis ac lapidibus signaretur. Eaque ratio est, quamobrem tot urbes in una Asia provincia & Μητροπόλεις & Νεωκόροι dictae comperiantur; nimirum quia subinde aliae pro aliis temporibus dignae judicatae sunt, quae communes Asiae festos dies, ludosque procurarent. Quae urbes in quaque provincia eminebant, plerumque id honoris consequiebantur. Neapolitana inscriptio apud Reines. Cl. V. num. 22. Κοινὸν Ἀσίας (*commune Asiae*) sistit ἐν Περγᾶμῳ, *Pergami*, quae erat Mysiae metropolis.

utramque provinciam, sive Proconsulari, sive Praetorio nomine, decernebantur: ut ex Pighianis Annalibus Magistratum Rom. intelligere licet. Itaque Dion Pompejum reuectum e Ponto in Asiam describens, veritatum geographicae tum historicae litavit, & proprietate verborum usus est exquisitissima; tantum abest, ut vel historicus ignoratae geographiae arguatur, vel in ejus loco sit Ἀχαΐα pro Ἀσίᾳ supponenda.

(8) Strabo lib. XIV. p. 649. Tralles ab opulentia laudaturus, inquit, cives Trallianos saepe ad eorum dignitatem evectos, οὓς Ἀσιάρχας καλοῦσιν, quos *Asiarchas* vocant. Atqui ni *Asiarchae* ad sacrificiorum ludorumque apparatus emungeren-

tur; frustra, ut mihi videtur, Geographus e solo eorum officio, commendationem opulentiae Trallibus conciliaffet. Itaque verisimile videtur, *Asiarchas* vel omnino ludos impensa sua instruxisse, vel plurimum erogasse de suo. Ab *Asiarchis* non valde abludunt Aediles Curules Romanorum; ipsi quoque praeter cetera ludorum editioni praeerant. Et his quidem ex aerario impensa suppeditabatur; sed quoniam magnificentiam ludorum plebs urbana ad insaniam usque delectaretur; idcirco Aediles, ut hisce veluti illecebris populi benevolentiam captarent, incredibili luxu apparabant ludos, cumque publica pecunia non sufficeret, patrimonialia privata pessumdabant.

tropolis. Georgius Wheler apud Cellarium Geogr. antiqu. III. 4. lapidem antiquum protulit, qui Κοινὰ Ἀσίας exhibet ἐν Φιλαδελφείᾳ *Philadelphiae*, in urbe Lydiae splendidissima. Edictum quoddam M. Aurelii Antonini propositum prodidit Eusebius IV. Hist. Eccl. 13. ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ Κοινῷ τῆς Ἀσίας in urbe Epheso, Joniae atque adeo totius Asiae lumine. Consecuta etiam aliquando fuit hunc honorem & Smyrna, ut illa quae in quodam marmore Arundel. *prima Asiae & pulchritudine & magnitudine* praedicatur. Enimvero in alio Arundel. marmore Κοινὸν Ἀσίας Smyrnae exhibitum traditur. Nec secus legitur in lap. Grut. p. cccxiv. 1. Σμύρναν, Κοινὰ Ἀσίας. His adde auctoritatem nostri marmoris, in cuius *versu* 26. legitur Σμύρναν Κοινὸν Ἀσίας. De quo haecenus dixisse satis.

S E C T I O VI.

De Gymnasio apud Echelidas, Atticae pagum.

Certamen praeripiendi scutum ex Argis. Is agon dictus Χάλκειος & Ἑκατόμβαια. An institutus apud Argivos, ut exprimeretur armorum Glauci cum Diomedis permutatio. Hecatombe tum in sacris tum in mensa. Plinius illustratur.

Versus 30. nostrae inscriptionis oratione sic interrupta clauditur: ΕΧΕ . . . & versus 31. in hunc modum orditur: ΑΡΓΟΥΣ ΑΣΠΙΔΑ. Antequam de ludi genere differamus, primum de inquirendo loco certaminis adlaborandum est. Nam si usquam alias lacuna marmoris incommodavit, hinc quidem certe quam maxime. Tres non amplius litterae ΕΧΕ supersunt in marmore; quarum olfactu integrum urbis deperditae nomen rursari oportet: quin enim in eo elementorum ternione lateat loci nomen, nullus opinor dubitaverit (1).

Ex

(1) Hoc exploratum quidem est; littera E fit nota quinarum numeri; at non aequè compertum, utrum & reliquae duo ΧΕ pertineant ad tres illae litterae in commune, an privatim sibi consulant; hoc est ut dicam apertius, utrum eodem simul collineantes, ad unum idemque nomen efferendum valeant, an sejungendae sint in E & ΧΕ; ita ut prior & reliquae duo ΧΕ pertineant ad urbis, quam investigamus, syllabam initialem. Sane in marmore Gruteriano CCCXIV. 1. M. Aurelius Asclepiades vicisse dicitur Ε ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ, Ε ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ, h. e. *Quina Panathenaea, quinque Communia Asiae*, ut

Ex urbibus autem, quae producendo tres illas litteras plurimae designari possent, nulli quam *Ε'χελίδα* concinnior apparet locus. Enimvero nec solum brutus litterarum sonus animadvertendus est; sed etiam spectandum, num in ea urbe, quae inde eruitur, gymnica spectacula edita aliquando fuerint. Profecto in vocem *Ε'χελίδα*, qui fuit Atticae pagus, utrumque optime quadrat; quandoquidem ex τῷ *ΕΧΕ*, facile fuit inde *Ε'χελίδα* exsculpere, ac praeterea eo in pago agonas commissos, Stephanus Ethnic. diserte prodidit: *Ε'χελίδα δῆμος τῆς Ἀττικῆς . . . ἐν ᾧ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἐτίθεισαν τοῖς Παναθηναίοις, Echelidae populus Atticae . . . ubi gymnica certamina Panathenaeorum festo instituerunt*. Et si autem ne quid dissimulem, certamen praeripiendi (τὴν ἐξ Ἀργούς ἀσπίδα) *scutum ex Argis*, peculiare Argivis fuerit; tamen nostri marmoris indicio etiam in Attica, ubi Echelidae, frequentatum fuisse, difficile est non credere. Tralatitium enim est, nonnulla certamina alicubi instituta, alio aemulatione quadam sacrorum, fuisse traducta; ut Olympia, Actia, Augustalia &c. Quid quod ipsos Junonales ludos, de quibus hic sermo, praeter Argivos, etiam Aeginetae, & Samii & Elei & Coi & Corinthii in solum adscivere suum? Consule Meursium de Graecia Feriata III. Atque haec satis de loco certaminis.

Ad ludicri vero genus quod attinet; Festum id erat Junoni sacrum: quod enim certamen in nostro marmore, & apud Grut. CCCVI. 2. ἡ ἐξ Ἀργούς ἀσπίς *scutum ex Argis*, dicitur; alias apud eundem Grut. CCCXIV. 1. ἡ ἀσπίς Ἡ'ρας, *scutum Junonis*, & frequentius Ἡ'ραία, *Junonalia*, dicuntur. Vocabatur quoque festum id *Ἑκατόμβαια, Hecatombaea*, teste Scholiaste Pindari ad illud ex Ode 7. Olym. ἐν Ἀργεὶ χαλκός: ac praeterea Ἀγών χάλκεος, ut a Pindaro ipso Nem. X. appellatur. Utrumque junxit He-

L

fychius:

ut Scaliger de Emend. Temp. V. p. 478. autumnat; vel, ut mavult Prideauxius ad marm. Oxon. *Quinquennialia* certamina. Hinc igitur ducta similitudine suspicari quis posset, legendum esse in marmore divisiim *Ε ΧΕ . . . τὴν ἐξ Ἀργούς ἀσπίδα*, significarique, Flavium Archibium vicisse *Quinquies*, Junonale certamen in illa urbe, cujus initium a syllaba *ΧΕ* petitur, porro esset producendum. At enim suspi-

cio isthaec praeterquam quod nimis e longinquo petita sit, hoc amplius explodi digna videtur, quod si prima illa littera *Ε* hic nota numeralis esset, utique lineola superne jacente & puncto juxta adscripto non destitueretur; cujusmodi sane τὸ *Ε* in Gruteriano marmore pingitur; & in nostro lapide, sicubi litterae vicem numerorum gerunt, ut vers. 4. & 5. hisce signis διακριτικῶς ornantur.

sychius: Ἀγὼν χάλκειος, τὰ ἐν Ἀργεὶ Ἐκατόμβεια, *certamen aereum, Argis Hecatombaea*. Si utriusque nomenclationis rationem a Grammaticis quaesieris, frustra est, ut rem tibi eos probare posse confidas. Et sane Scholiastes Pindari loc. cit. institutum ait id certamen ab Archino, qui ex praefecto fabricae armorum factus Rex Argivorum, ne memoria fortasse suae pristinae fortis aboleretur, ab armis quoque, scuto scilicet, praemiorum donationem fieri iusserit. Nec firmiora sunt, quae Hyginus Fab. CCLXXIII. tradidit: *Quibus ludis qui vicit, accipit . . . Clypeum, ideo quod Abas, Lyncei & Hypermnestrae filius, nuntiavit parentibus, Danaum periisse; cui Lynceus de templo Junonis Argivae detraxit clypeum (quem Danaus in juventa gesserat, & Junoni sacraverat) & Abanti filio muneri dedit*. Verum quominus rationibus hisce acquiescam, facit illud in primis quod non Argis solum χάλκός, *aes* praemium victoribus (2) proponebatur; nec ibi dumtaxat mos erat *Hecatombem* immolari (3); sic ut ferme privati juris Argivi certaminis fuerit, ut

(2) Notum illud Horatianum est IV. Od. 8.

*Donarem pateras grataq; commodus,
Censorine, meis aera sodalibus;
Donarem tripodas, praemia fortium
Grajorum . . .*

Scholiastes Pindari ad Olym. VII. ex Polemone refert, χάλκός τὸ ἄλλο εἶναι τοῖς ἐν Ἀργαδίᾳ Λυκαίοις . . . δίδονται γὰρ . . . τρίπους χαλκοῦς, *Aes praemium esse (ludis) Lycaeis in Arcadia . . . datur enim . . . tripus aereus*. Verbum non ultra addam morosior. Nihil enim aequè obvium in praemiorum athletarum recensione occurrit, nihil frequentius, quam χάλκός: ut pene mihi frustra esse videatur, qui contenderit Argivum certamen eo χάλκειον *aereum* audivisse, quia ex *aere* praemia parentur. Ubinam non eadem materies, utut expolita, in gymnici laboris solatium commodata fuit? Apposite Pindarus Ode X. Nem. Uliae palaestritae majores a praemiis certaminum laudaturus, ubi nonnullas palmas sigillatim recensuisset, sic porro

sibi parcens perorat: Ἀλλὰ χάλκον μύριον οὐ δύνατον - Ἐξελίγχειν - μακροτίμως - Γὰρ ἀριθμῆσαι σχολᾷς. *At infinitum aes arduum est enumerare; res enim foret otii diuturnioris*.

(3) Fidem fecerit Homerus, qui saepe heroas suos ex variis Graeciae regionibus accitos, hecatombis sacris operantes inducit. Athenienses primum anni, qui apud eos ab aestivo solstitio decurrebat, mensem appellarunt Ἐκατομβαιῶνα, ἀπὸ τοῦ πλείους (inquit Suidas) ἱκατόμβας θύεσθαι τῷ μὲν τούτῳ, *Hecatombaenem, eo quod plurimae hoc mense immolarentur becatombae*. Lacones, apud Strabonem VIII. p. 362. quotannis immolabant τὰ ἱκατόμβεια (*Centurias bovm*) quia antiquitus eorum regio ἱκατόμολις (*centum urbium*) dicta est. Sed quid attinet singulos regionatim populos recensendo, detinere lectorem; cum Strabo, sacra facere hecatombis, ex Graeca esse consuetudine universum affirmat? Nam de Lusitanorum moribus verba faciens, ποίους δὲ καὶ (inquit lib. III. p. 155.) ἱκατόμ-

ut & χάλκειος ἄγων & Ἐκατόμβαια cognominaretur. Quamobrem cupido incessit explorandi, ecquid verisimiliter veteres impulerit, ut apud eos duplicem hanc nomenclaturam, complexu suo vagam, solus agon hic, praeterea nullus alius, sibi propriam vindicarit. Profecto quod Scholiaſtes de Archino praefecto armorum fabricae Rege facto, & Hyginus de clypeo Danaï ſomniant, id nihil habet in antiquitate praefidii. At quanto ſatius fuiſſet, id quod nunc inueſtigando quaerimus, in Homero, cujus carminibus uniuerſa Graecanica fabula cenſetur, intento digito ciere?

Et Homerum quidem, ut paullo altius ſermonem inſtituam, tamquam artium ſcientiarumque originem primam, tota ſuſpexit antiquitas, ut mirandum non ſit, Graecos homines, quas conſuetudines caeremoniaſque in Homero didicerant, in uſum traduxiſſe ſuum. Hic autem nolo quis a me expectet, ut Graeciae oppida ſingula ac paene oſtiatim luſtrans, & inde ingentem rituum legumque ab Homero mutuatarum farraginem corradens, propalam quaſi nundinator, exponam. Praeclari id eſſet, nec inutilis quidem, ſed hoc loco alieniſſimi laboris. Interim conſiciat lector oculos in uniuerſam antiquorum inſtitutionem, ac ipſe iudicet, num ulla ſit ars ſcientiae, quae diuinum Poëtam vel conditorem primum vel inſtauratoreſ non ſalutet. Sed & ad res publicas ordinandas quanto

L 2

is

ἑκατόμβαις ἑκάστου γένους Ἑλληνικῶς, ὡς καὶ Πίνδαρος φησὶ

Πάντα θύειν ἑκατόν.

Sed & ex quoque (*viſimarum*) genere immolant hecatombas EX GRAECO RITV, ut & Pindarus ait Immolare centena omnia.

Quae tanta viſimarum copia apud Graecos, opinor, in cauſa fuit, ut τὸ Graecari auribus Latinorum aliquanto Graecis temperantiorum, male ſonaret, deque iis diceretur, qui delicate viverent, atque obſonarent pollucibiliter. Nam cum olim nec convivia ſine ſacro, nec ſacrificia ſine conviviis inſtruerentur; hinc ritus ſacrificiorum ad menſae uſum traduēti fuere, & Hecatombae menſis aequae ac ſacrificiis communes. Sane quemadmodum ex Strabone didicimus, moris Graecanti fuiſſe in

ſacris πάντα θύειν ἑκατόν, centena omnia immolare; ſic Thys Paphlagoniae rex ἑκατόν πάντα παρατίθεται ἐπὶ τὴν τράπεζαν, centena ſercula menſae appoſuiſſe fertur Athenaeo IV. cap. 10. h. e. centum boves, centum apros, centum oves &c. ut optime Cauſaubonus ibi contra Dalecampium explicat. Simile quid narrat Vopifcus de Carino: Centum libras avium, centum piſcium, mille diverſae carnis in convivio ſuo frequenter exhibuit. hoc eſt, hecatomben quamdam ex unoquoque genere, menſae ſuae apponebat. Haec autem eo ſpectant omnia, ut magis magiſque ſuadeam hecatombem, ſive qua ſacrificia ſive qua ad convivia notanda traducatur, ad uniuerſam Graeciam, nedum ad ſollos Argivos, pertinuiſſe.

is praesidio fuit, & quanta auctoritate valuit? Quid quod obortas finium inter populos controversias Poëtae auctoritate diremptas novimus? Ipsi Juris Romani conditores, sicubi poscat usus, Homeri carmina, velut emblemata quaedam, operi suo ferruminant. Nimirum Iliada & Odyseam eo consilio eaque mente scriptas constans opinio fuit, ubi non quid gestum, nimis anxie curandum; sed ubi, quid porro gerendum sit, artificiose praecepta traderentur; hoc est ut uno absolvam verbo, Homeri carmina judicata sunt tamquam Pandectae humani juris ac divini. Nam de religionibus quoque ab Homero traditis, disertata auctoritas est Herodoti II. 53. Homerum cum Hesiodo primum omnium fuisse docentis, qui homines de Deorum genituris, nominibusque informarit. Atqui si homines ab Homero nomenclationes Deorum didicerint; prono jam alveo fluat, inde quoque sacrificia, victimarum delectus, festos conventus, faciales ritus, funebria, & alia hujusmodi plurima didicisse. Ad summam nihil omnino fuit in jure publico privatoque Graecorum, quod non Homeri carminibus contineretur.

At enim si informandis Grecis rebus publicis universim Homeri carmina praeluxerint; quanta privatim aemulatione inflammatos populos putandum est, ut in sua quisque patria instrueret, quod ibidem Homerus in suis carminibus architectatus antea poëticis figmentis fuerat? Nullus enim dubito, quin quae Poëta de singulis urbibus sparsim cecinerit, illarum urbium coloni actu deinde exsequi ac perficere gestierint. Ut ecce quandoquidem Hectoris monente Trojanae mulieres, Minervae numen exoraturae, deae peplum detulerint Iliad. VI. 295. hinc ortus ille mos Atheniensium mihi videtur, deducendi peplum Minervae in sollemni Panathenaeorum pompa. In Odyss. XI. 519. Poëta descripserat Heroem Eurypylum, Thelephi Arcadis filium, omnium secundum Merionem, pulcherrimum; hinc Pergameni Arcadiae coloni diu postea in suae originis memoriam signarunt in nummis ΗΡΩΑ ΕΥΡΥΠΥΛΑΟΝ ΕΠΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΑΙΟΥ ΠΟΛΛΙΩΝΟΣ, *Heroem Eurypylum sub Praetore Cajo Pollione*, florenti aetate & forma ad miraculum egregia (4). Fuit olim cum Elidenses nonnisi binos Hellanodicas ludis

(4) Confule Spanhemium de P. & V. Numis. Tom. I. Dissert. VIII. p. 504. erudite de hoc nummo dissertantem. Qui nummus sub Hadriani

vel Antoninorum imperio percussus judicatur Spanhemio; eo quod his ferme temporibus in Asia fuerit *Πολλίον ἄρχον Ἀσίας*, *Pollion Rector Asiae* Sane

Iudis Olympiis praefecerint; qui postea ad *novem* usque excreverunt (5); sed huiusmodi *noventarii* numeri nulla alia ratio afferri potest, nisi quod Homerus Odyss. VIII. 258. *novem* utique Aesymnetas certamini Phaeacum praeposuerit. Possem & alios ritus Homericos in civitatum postea morem inductos in medium proponere; sed non obtundam diutius, rem ipsam quam habeo prae oculis, aggrediens.

Pervulgatum est illud singulare certamen quod Glaucus Lycius & Diomedes Argivus inire meditabantur; ut aequè notum est, quo pacto Glaucus ingentem animum viresque Diomedis reformidans, certamen declinavit; ejusque gratiam, obtento paterno hospitio, traditisque suis aureis armis, æreisque Diomedis sibi vicissim acceptis, inire affectavit; ita ut in proverbium abierint illa Poëtae verba: Iliad. VI. 236.

Χρυσέα ΧΑΛΚΕΙΩΝ, ΕΚΑΤΟΜΒΟΙ' ἐνεαβοίων.

Aurea cum *ÆNEIS*, *HECATOMBOEA* (6) *enneabois*.

aptaturque paroemia iis, qui pretiosa cum vilioribus permutant. Hoc autem illustre Diomedis facinus, omniumque ore praedicatum, aegre adducor ut credam, Argivos homines cives suos, Homerique numini (7) devotissimos, oblivioni tradidisse. At enim cum apud Argos institutum Junonale certamen observem, quod Hesychio, aliisque testibus, ΧΑΛΚΕΙΟΣ ἀγών, & ΕΚΑΤΟΜΒΑΙΑ (8) vocabatur; facile mihi persuadeo, illum Homeri versum, quem modo recitavi, dedisse certamini Argivorum occasionem; pro ea
scilicet

Sane legitur in quodam lapide Puteolano *Aulus Pollion* Tyri Archon sub M. Aurelio Imp. de quo dicam, cum ad gymnasium Puteolanum devenero.

(5) *Auctus* deinde fuit Hellanodicarum numerus; nam divisus Eleis in duodecim tribus; singulae tribus, suum quaeque, dedere Hellanodicam; Pausan. Eliac. I. 9.

(6) *Hecatombos*, ut & *Enneaboea* intacta reliqui; nec dum enim satis constat, monetæ ne genus fuerint bovis effigie signatae; an pretium valori centum boum in una voce, novem in altera, respondens significant.

(7) Argivi (ut scribit Aelianus Var. Hist. IX. 15.) ποιῦντες δ' ἐν οἴκῳ

ἐπὶ ταῖς ἐκάλοι τοῖς Ἀπόλλωνι καὶ Ὀμήρῳ, *sacrificantes in Peregrinorum hospitio, invocabant Apollinem & Homerum.*

(8) Pertinere discrimen inter *Εκατόμβοια*, & *Εκατόμβαια* intercedit: sed quantumcumque, ejusmodi est, ut floccifiat. Profecto enim si utrumque vocabulum rescueris ad vivum, unam esse utrique originem deprehendes. Quid quod diphthongi ΟΙ & ΑΙ, unde illa oritur discordia, tum alibi tum in hac ipsa voce alternant? Sane quod festum Laconicum a Strabone lib. VIII. p. 361. vocatur *Εκατόμβοια*, id ipsum ab Eustathio apud H. Stephanum *Εκατόμβαια* effertur.

scilicet, quam ante innui, Graecorum ex Homeri carminibus argumenta, quae in rem suam derivarent, captantium consuetudine.

Ac sane si quis in ludicri ritum *auferendi scutum ex Argis*, mentem attente conjecerit, ac rursus aestimet ejusdem ludicri duplicem nomenclationem; facile est ut in eo certamine adumbratam fuisse conjiciat armorum Glauci cum Diomedis armis permutationem. Argis ergo in arduo ac difficili accessu loco affigebatur scutum; pro quo revellendo indicebatur certamen, quod ex loco ubi primum institutum, ἀσπίς ἐξ Ἀργεῶς dicebatur. Athletae gravi armatura onusti (eaque de causa dicti ὀπλίται, & ὀπλιτοδρόμοι, in armis currentes) eo contendere jubebantur, ubi scutum affixum erat. Ei igitur, qui currendo ceteros praevertisset, scutumque refixisset, revulsum scutum praemio cedebat. Notum id ex Hygino, Suida, Scholiaste Theocriti. Atqui victoris dextera jam scuto suo armata erat; cursus enim in armis inibatur: itaque ne duplici scuto frustra humeri impedirentur; opinor, victorem scutum suum ibi, unde alterum majoris utique pretii refixerat, deposuisse. Tale quid hujusmodi vivis expressisse coloribus mihi videtur Parrhasius, de quo Plinius lib. XXXV. cap. 10. *Sunt & duae picturae ejus nobilissimae. Hoplitites (fort. Hoplites) alter in certamine ita decurrens, ut sudare videatur; alter arma deponens, ut anhelare sentiat.* Exploratum haud quidem est, quemnam Hoplitem cujusve gymnasii depinxerit Parrhasius; pluribus enim in stadiis hoplitae committebantur, teste Pausania Eliac. II. 10. At quoniam id genus cursus totam Argivi spectaculi seriem absolvebat, difficile est non credere, cursorem Argivi agonis, in quo soli Hoplitae certabant, expressum in ea pictura, fuisse. In qua tabula contemplare, fodes, hoplitem unum ita currentem, ut sudore madeat; & hoplitem alterum, reciprocantem animam, atque arma deponentem. Deponit autem arma, quia emenso ante alios curriculo, jam facultas ei dabatur, uti spiritum contentione cursus interceptum relaxaret, & nova arma merito suo parta, refingeret, indueretque.

Profecto qui certaminis hujusmodi genium propius intueatur, ei facile haec actio nihil aliud ferme fuisse videbitur, nisi quaedam permutatio armorum, qua victor pretiosiore scuto praerepto, deterius humi abjecisset; hoc est ut apposite ipsius Homeri verbis utar -- Χρυσέα χαλκείων, ἑκατόμβοι ἐννεαβοίων. Ac sane tanta mihi inter certamen Argivum, episodiumque Homericum intercedere con-

convenientia videtur, ut prope dixerim, armorum commutationem Argis, forte ab Iliaca tempestate frequentatam, praebuisse ansam Homero effundendi pulcherrimum illud episodium, quo Glaucus aurea sua arma cum Diomedis Argivi æreis armis commutans inducitur. At vero propius fidem esse videtur, Argivos argumenta certaminis sui ex Homero, pro consuetudine Graecis familiari, deprompsisse, quo pervulgatam Glauci cum Diomede cive suo commutationem utcumque exprimerent. Quae conjectura si non fastidiat; jam in promptu erit ratio, quamobrem is agon noster *Χάλκειος* & *Ἑκατόμβαια* diceretur; non quidem quia primum institutus fuerit a praefecto ferrario, Rege facto; nec quia Hecatombê (9) sacra fierent; sed utique ut ad Glauci arma *ἑκατόμβοια*, cum æreis Diomedis, quae *χάλκεια*, alluderet, eo duplici vocabulo signabatur. Fortasse liberius, quam facto opus erat, in conjecturas excurri: sed mihi jucundum fuit, rationem Argivi certaminis, cujus mentio in inscriptione nostra fit, in Homero ipso investigare, in eoque prima incunabula detegere.

C A P V T V.

De Gymnasio Neapolitano.

JAm eo loci, quo pervadendi gratia initus est hic itineris labor, Deo juvante, deveni. Versu 19. seq. nostrae inscriptionis sic scalpitur: NEAN Π Παγκράτιον &c. Nulli dubium, quin hîc NEAN ΠΟΛΙΝ legendum. Sic C. Ant. Septimius in inscr. Arundelliana apud Reines. V. 20. plurima certamina vicisse dicitur NEANΠΟΛΙΝ, *Neapoli*. Hîc autem paullo studiosius

(9) Haec non eo dicta velim quis accipiat, quasi sacrificium ac si MAVIS, hecatombem ab eo ludrico amandaverim; nam nulla spectacula sine sacrificiis olim edebantur, ut paullo ante innui. Ac profecto in Argivo certamine sacrificatum fuisse prodidit Pindarus Nem. X. Ἀγὼν τι χάλκειος δῶμον ὁτρύνει ποτὶ θυρίαν Ἡρώς, αἰθλῶν τι κρῖον, certamen æream hortatur populum ad sacrificium Junonis & ad praemiorum iudicium. Sacrificium

cum audis, statim animo concipe convivium, epulasque publicas optaras. Nec enim dubito, quin ea occasione plures hecatombae, hoc est plures victimarum centuriae immolatae fuerint. Atque hinc fortasse, ignorata jam pristina certaminis origine, orta est illa opinio a Scholiaste Pindari, Suida, Hygino aliisque propoſita, agonem Argivum ideo *Hecatombaea* dictum, quia plurimae hecatombae immolarentur.

diosius pertractanda suscepi, quae de Palaestra Neapolitana mihi post aliorum diligentiam adhuc notanda supererant. Etsi autem in nostro lapide post Aëtium locus Neapolitano gymnasio deferatur, de eoque illic differendi occasio ex ordine data fuisset; tamen ne longiore disquisitione susceptam gymnasiorum recensionem abrumperem, hûc veluti spe proximae finis recollecto spiritu, quidquid id esset & quaecumque, pacatius enarrare distuli. Quamquam, verum ut fatear, ab eo labore satis otii facere potuisset Petri Lasenae nostri dissertatio de *Gymnasio Neapolitano*, ubi adeo late, varie, diffuseque id argumentum pertractatur, nihil ut paene sit, quod praeterea desideres. Equidem in ejus eruditione non vulgari, diligentia vero quanta maxima libenter conquievissem; nisi quidam doctissimus aequae ac clarissimus vir, incredibili quodam acroamate percellens aures, me excivisset a quiete. Quid enim? Gymnasium peculiaris aedificii nomen fuisse unquam, mordicus negavit. En ultro oblata occasio refricandi rursus hoc argumentum; nam ne silerem omnino, quae mea est existimatio de praestantissimo viro fecit; cujus opinionem si tacitus, vel cum id ex professo agerem, praeteriissem, despiciatui forsitan hominem habuisse viderer. Hinc mihi venit in mentem subicere seorsum lectori Diatribam de *Palaestra Neapolitana*, in qua primum παρασκευήν (*praeparationem*) quamdam praemittam, qua Gymnasium, aequae ac Theatrum, Porticus, Forum, fuisse ingentem quamdam fabricam, ad artis praescripta dispositam, eamque fabricam Neapoli non defuisse, ostendam. Tum porro, quae mihi pauca de athleticis Neapolitanorum exercitationibus dicenda restant, exsequar.

IN CAPVT V. DIATRIBA

De Palaeſtra Neapolitana.

P A R S P R I O R Y A I K H

§. I.

*Gymnaſium fuiſſe quid ὑλίκον b. e. quoddam fabricæ genus
exercitationibus athleticis comparatum.*

Fabricas ab uſu, cui dedicantur, nomina quaſque ſua fortitas eſſe, ſupervacaneum eſt monere lectorem. Ex. gr. Balnea, Theatra, Porticus cum nominantur, ſtatim imago certi cuiuſdam aedificii incurrit in animum, ut neceſſe non ſit accuratiore commoneſieri diſtinctione. Rurſus cum quis in fabricas incidit, quarum aliae hypocaustum, Laconicum, aquarum alveos; aliae cuneos ſpectaculorum, orchelram, ſcenam, proſcœnium repræſentent; nomenclatore non eget, ut is illa balnea, hæc theatra nominet. Omnium enim populorum conſenſus facit, ut quæ aedificia hæſce partium diſtributiones exhibeant, utique his nominibus definiantur; ac viciffim ut ea aedificiorum nomina ex uſu & conſuetudine quadam eorum, quæ vel ipſi vidimus, vel utcumque cogitationi noſtræ acciderunt, extemplo ſpeciem harum partium excitent animo, ac veluti liſtant ob oculos. Atque hæc præfari, neceſſarium duxi; ne quis fortaiſſe in ambigua vocabulorum notione ludens, indeque effugium quaerens, mihi elabatur e manibus.

Itaque, ut inſtitutum ſermonem exſequar, Gymnaſium ſive Palaeſtram cum audimus; ſtatim cuiuſque animo ſuccurrit quædam aedificii ſpecies, ita palaeſtræ peculiaris, ut eam a Balneis, a Theatris &c. omnino diſtinguat. Gymnaſium autem illud eſſe jam vulgo receptum eſt, quo apodyterium, ſphaerifterium, ephebeum ceteræque partes a Vitruvio deſcriptæ, continentur; adeoque gymnaſio propriæ, ut interdum hæc ſingulæ partes in nomen totius generis *συνεδοχικῶς* (1) abierint. Sed eſt etiam alia gymnaſii vocis acceptio,

M

qua

(1) Eo refer ubicumque apud veteres Grammaticos *Gymnaſium* pro gymnaſii membro aliquo ſumitur, vel contra. Sed nihil aequè facile alternat, quam *Gymnaſium* & *Balnearum* ſeu *thermarum*, eo quod utrobi-

que corpora denudarentur; hinc utrique loco commune vocabulum. Aevo ſequiore cum jam athleticæ artes in deſuetudinem abiſſent, & balnearum adhuc commendarentur; Gymnaſium, ubi ex recenſione Vitruvii *caldæ lavatio*

qua non locus exercitiorum, sed exercitia ipsa signantur. Jam nunc illud quaeritur, quod ceteroqui a nemine antea dubitatum comperi, num gymnasium re vera quid ὑλικόν (*materiale*) fuerit, seu ut planius dicam, fabricae ita dictae nomen. Negat Cl. Scriptor Thecae Calamariae, immo pertinaciter obstinateque negat; hunc enim titulum disquisitioni suae praefixit: *Gymnasium fuisse peculiare aedificium pernegatur*: totusque in eo est, ut ostendat, Gymnasium fuisse quidem locum exercitiorum, sed vagum incertumque; nusquam vero immolitam stetisse fabricam, quae structura, apparatu usuque suo sub Gymnasii nomine censeretur.

Equidem palaestricas exercitationes ubivis, ac sub dio edi potuisse non negaverim; nec necesse fuisse, ut eae intra certi alicujus aedificii septa continerentur. Quidni enim locus quivis, modo aptus exercitationibus, temporarii, ut ita dicam, gymnasii vicem gerere potuisset? At vero quin frequentissima apud Graecos fuerint aedificia, palaestrarum commodis dedicata, nec mihi nec cuivis, opinor, alii probabitur. Quamvis autem non aegre fuerit, negantem sententiam ut absurdam traducere; tamen mihi difficile accidit ab ea opinione Cl. nuperum Scriptorem dimovere, duas maxime ob causas; primum quod pleraque locorum veterum, quae Cl. Viro possem obducere, ipse sibi ultro objecerit; deinde quod auctores opinioni suae incommodos, si paullo remotiore antiquitate defenduntur, qua vi, qua injuria correxerit; si vero vetustate nondum incanuere, castigarit falsique reos egerit inclementer. Quamobrem ne diutius funem contentionis ultro citroque ducere videamur; neve, dum ipse auctores pro gymnasio ὑλικῶ allego, rursus eorum latera novis criticae ictibus aperta obiciam; alia via atque ratione causam patrocinari suscipiam. Nam mihi est animus sistere ob lectorum oculos Gymnasium, ejusque partium ἀνάλυσιν quamdam instituere; cui si qualitates, & ut ita dicam affectiones, quae cum quavis fabrica sunt communes, optime convenire deprehenderimus; ecquis porro gymnasium fuisse aedificium dubitaverit? Proponatur ergo

I. *Gymnasium delineatum*. A delineatione ordior. Vitruvius, cum *Praefatione libri quinti* in se recepisset expedire eo libro Publicorum Operum dispositiones, fidemque suam a Capite I. ad X. ex parte liberasset, tandem Cap. XI. *de Palaestrarum aedificatione* sermonem insti-

vatio inaedificata erat, vel saltem ap- nem concessit: de quo dicam §. IV.
plicita, in *I hermarum* nomenclatio-

instituit; ac primum palaestrae formâ quadrata (2) vel oblonga commendatâ, ad partes sigillatim enumerandas descendit; *Ephebeum*, *Conisterium*, *Elaeothesium* &c. partite recenset, membraque omnia apte disponit. Ad summam nihil eorum, quaecumque ex artis praescripto in gymnasii aedificatione flagitantur, omnino reliquum fecit. Quid autem contra tantam gymnasii ὑλικῶν, ut ita dicam, perspicuitatem atque evidentiam obducatur nuperus Cl. Auctor; coram eloqui (3) non sustineo.

II. *Aedificatum*. I. Machab. I. 15. *Et aedificaverunt gymnasium in Hierosolymis secundum leges nationum*. Et II. Machab. IV. 9. *Si potestati ejus concederetur gymnasium . . . constituere*, & verl. 12. *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium construere*. Illud κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, *secundum leges nationum*, sic interpretor, ut gymnasii aedificationem non magis ad receptos Graeciae mores accommodatam, quam ut ad artis rationes exactam fuisse, ostendatur. Hoc leve; illud autem nostra interest adnotasse, verba illa *aedificare*, *constituere*, *construere gymnasium*, nonnisi ὑλικὸν τι, *materiale quid* ingerere animo, nec nisi de eo opere, quod struendo, moliendoque paulatim assurgit, usurpari solere. Enimvero tantus ex his Macchabaeorum locis pro gymnasio ὑλικῶν fulgor emicat, ut vel ipsi Scriptori nostro perstrinxerit oculos (4). De hoc autem Macchabaico loco infra §. III. sermo recurret.

M 2

III. De-

(2) Sane quadratum erat unum ex pluribus Eleorum gymnasiis. Pausanias Eliac. II. 23. *Est & minus aliud Gymnasii septum; majori contiguum* (τετράγωνον δὲ ὀνομαζομένην ἐπὶ τῷ σχήματι) *ab ipsa figura Quadrangulum appellant*.

(3) Hoc horribile de Vitruvio carmen cecinit Thec. Calam. pag. 575. seq. *Ceterum haud negem hunc architectum* (Vitruvium), *cum palaestras moris Romani esse palam inficiatus sit*, in eo cap. XI. tanta obscuritate laborare in designandis hujus Graecanici aedificii *A SE CONFICTI* partibus, ut vehementer dubitem, quin Oedipus ipse ejus verba & operis σχήμα divinare satis sit; dum enim multiplicem et fortasse indigestam molem

COMMINISCITUR, *coagmentat ex plurimis publicis aedificiis suum palaestrae opus, quam numquam vidit, neque &c.* Cetera persequi, facinus inexpressibile foret. Nam quis non sibi religioni duceret, Architectorum principem in re sua, hoc est, in artis suae ὑποκειμένῳ (subiecto) quamvis alieno ore accusare falsitatis?

(4) Vir Noster praestantissimus, ubi sibi loca haec strictim objecisset, Nunc primum (inquit pag. 590.) *scimus nos latere, quodnam ethnicum aedificium gymnicum aedificarint Judaei Hierosolymis*. De eo quidem non miror; mirarer potius si loci hujus Macchabaici adeo diferta, ac tam perspicua auctoritate fractus praecipuam opinionem suam deposuisset. Cer-

III. *Dedicatum*. Coronide cuius operi impositâ, gradus ad dedicationem fiebat. Jam gymnasium Vitruvio architecto delineatum, & Macchabaici auctoris operâ aedificatum stitimus, porro praeceuntibus Suetonii verbis Nerone 12. dedicabimus. *Instituit* (Nero) & *quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco Dedicatisque thermis atque Gymnasio Senatui quoque & equis oleum praebeuit*.

IV. *Inscriptum*. A silentio veterum litteratorum lapidum idem noster Auctor Cl. argumentum capit, Gymnasium ὑλικὸν nusquam existisse (5). At si hic unus ei restat scrupulus; nihil mihi proclivius est, quam ut illum ab ea sollicitudine recreem. Inscriptionem enim vetustam quantivis pretii legendam ipsi proponam; quam ne νοθείας insimulet, eam ab ingentis eruditionis acerrimique iudicii viro mutabor. Is est Plutarchus, qui in vita T. Quintii Flamini (pag. 378. Edit. Franc.) ubi singularia Titi Flamini in Chalcidenfes beneficia narrasset, sic dicere pergit: *Chalcidenses hoc modo conservati, Quintio dedicaverunt pulcherrima & maxima urbis suae ornamenta* (ὧν ἐπιγραφὰς ἐς τὴν τοιαύτην ἀρχὴν νῦν ὄρα). Ο ΔΗΜΟΣ ΤΙΤΩΙ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΕΙ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ, ἐτέρωθι δὲ πάλιν, Ο ΔΗΜΟΣ ΤΙΤΩΙ ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΟ ΔΕΛΦΙΝΙΟΝ) *quorum hoc aere quoque titulos cernas huiusmodi: POPVLVS TITO ET HERCVLI GYMNASIVM, & alibi rursus, POPVLVS TITO ET APOLLINI DELPHINIVM* (6). Quid autem hac inscriptione certius pro gymnasio ὑλικῷ afferri potest, quid luculentius?

V. *Ter.*

Certe veritates ipsae, quae fulgore suo ultro incurrunt in oculos, si forte alii opinioni nosmet ipsi desponderimus, aeternum latebunt.

(5) *Adeo verum* (inquit pag. 576.) *Gymnasium non esse, nisi nomen incertum & vagum loci, ubi ludi cuiusvis generis habebantur, ut in Gruteriano Indice, XI. de ludis, festis, theatris &c. vocem gymnasium illitam non videas: sane si idior aliquod aedificium fuisset, cum sexcentis aliis locorum nominibus adnumeratum inviseres*. Miram hominis sagacitatem; inquit enim in *Gruteriano indice*, reprehensionem declinat; qua sane non vacaret, si in *Grutero* dixisset. Nam

apud Gruterum pluries incidit gymnasii mentio. Vide pag. CCCXXVII. titulum Batoni Gymnasiarchae positum, ubi prope finem scalpitur: τὸ δὲ δόγμα τὸδε ἀναγράφαι εἰς τὴν λίθινην, καὶ ἀναθεῖναι ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: *Decretum hoc insculpi cippo marmoreo, & proponi in splendidissimo loco Gymnasii.*

(6) Δελφίνιος cognomen Apollinis est; hinc τὸ Δελφίνιον templum ejus numini dedicatum; quale Athenis fuit, ubi dicasterium eadem de causa τὸ ἐπὶ Δελφίνιῳ dictum, de quo Demosthenes. Vide Harpocracionem, Suidam, alios. Communio autem Titi cum Hercule et Apolline, quasi si σύν-

V. *Terraemotu conlapsum*. Strabo XII. p. 579. Nam & nostra aetate terraemotus (σεισμοί) Magnesium dejecerunt: quando & Sardes, & aliae nobilissimae urbes gravissime afflictæ multis partibus. Imperator (7) tamen instauravit, pecuniam largitus: quod etiam beneficium Pater ejus praestitit Trallianis eadem antea calamitate afflictis (ἡνικα τὸ γυμνάσιον καὶ ἄλλα μέρη συνέπεσεν) cum Gymnasium aliaeque partes corruissent, &c. Apprime notanda sunt postrema haec verba, γυμνάσιον . . . συνέπεσεν, non mediocri usui nobis §. IV. futura.

VI. *Incendio amissum*. Plinius Trajano Epist. 48. lib. X. *Iidem Nicenses Gymnasium incendio amissum . . . restituere coeperunt*, &c. Istud gymnasium, quod incendio amissum ex Plinio novimus, illud facile fuit, quod antea Strabo XII. p. 566. descripserat: *Urbs ipsa (Nicaea) quadrata est, ambitu stadiorum XVI. in planitie sita, quatuor portis aperta, sectis ad angulos rectos (ὥστε ἀπ' ἐνὸς λίθου κατὰ μέτρον ἰδρυμένου γυμνασίου) ita ut quis in lapide, qui in medio gymnasi est, consistens, quatuor portas aspexerit*. Juvat hic Geographi locus vel eam ob causam, quod ubi Gymnasia construi moris fuerit, aperte docet. In urbis enim meditullio ea, ut omnium circa civium commodo intervirent, aedificata verisimile est; quandoquidem ex medio gymnasii Nicensis ad quatuor urbis quadratae portas ad angulos rectos sectas, prospectus per apertas palaestrae porticus libere daretur. Ex facto autem Nicensium quid alii fecerint, conjecturam capere licet.

VII. *Restitutum*. Plinio consulenti Trajanum, num desiderio Nicensium, qui multo, quam antea, laxius gymnasium restituere moliebantur, satis ipse facere posset; Imperator, genio Graecorum obsecutus rescripsit: *Gymnastiis indulgent Graeculi; ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt; sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere*. Quanto autem Nicenses apparatu palaestram moliebantur, praestat ex Plinio discere: *Iidem Nicenses gymnasium incendio amissum, ante adventum meum restituere coeperunt longe numerosius, laxiusque quam fuerat. Etiam aliquantum erogaverunt . . . Praeterea architectus sane aemulus ejus, a quo opus inchoatum est, affirmat (8) parietes, quamquam viginti & duos pedes largos,*

si σύνναυ essent, quae tunc fuerit Romani ducis apud Graecos opinio atque existimatio, ostendit.

(7) Is est Tiberius Caesar, cui Civitates Asiae terraemotu afflictæ praegrandem titulum erexere, quique

hodie exstat, Puteolis.

(8) Gymnasiorum parietes in veteri medicina commendantur; quandoquidem hinc strigmenta colligebantur, ad quorundam morborum curationem conducentia. Plinius Hist. Nat.

XXVIII

latos, imposita onera sustinere non posse; quia sint caemento medii farsi, nec testaceo opere praecincti. Profecto habes in hoc uno Plinii loco, quaecumque pro gymnasio ὑλικῶν afferri possent, explicate enucleateque tradita.

Atque haec ad id quod mihi proposueram ostendere, satis superque esse possunt; simul et idonea esse puto, quae vel a pertinacissimo eliciant assensum. Nam quis rogo adeo pervicax erit, ut audiens quid delineatum, aedificatum, dedicatum, inscriptum, terrae motu conlapsum, incendio amissum, ac denique restitutum, non statim de aedificio aliquo ὑλικῶν (*materiali*) cogitet, cui haec ipsa quae recensui, solent accidere? Vel sic tamen si forte quis ita se compararit, ut quae ipse olim docuit, ulla dediscere ratione nolit; nihil praeterea mihi reliquum fit, nisi ut illum, Bonae Menti studiose commendatum, bonam pace missum faciam.

§. II.

Gymnicas institutiones impedimento fuisse quo minus Neapolis, Tarentum, ac Rhegium cum ceteris Italiois ad barbariem defecerint. Strabo explicatur. Latina lingua loco beneficii concessa Graecis oppidis. Gymnasia in luctu publico clausa.

NUllum ferme oppidum in tota Graecia fuit paullo frequentius, ubi non Gymnasium inaedificatum publice fuerit; adeo ut si palaestra alicubi defuisset, indignus qui *urbis* appellationem gereret, ille locus haberetur (1). Atque haec tanta palaestrarum, ut ita dicam, infamia, me cogit, ut Strabonis de pessumdato Italico Graecismo querelas, praesertim a palaestris abolitis arcessam. Sane Geographus lib. VI. pag. 253. ubi florentissimum Graeciae Italicae statum pristinum extulisset laudibus, mox in praesentem conditionem intuens, hoc

XXVIII. lect. 13. *Immo etiam ipsos gymnasiolorum rasere parietes; & illae quoque sordes excaustoriam vim habere dicuntur:* quod Plinius a Dioscoride I. 36. totidem verbis (Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων τοίχοις ῥυπος. . . θερμαίνει τε &c.) expressit, ut notat ibi Harduinus.

(1) Indicio esse potest Pausanias, qui cum lib. X. 4. dixisset Panopeum

esse πόλιν (*urbem*) Phocensium, continuo veluti pedem referens se ipse retractat: Εἴγε ὀνομάσαι τίς πόλιν ἢ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχαῖα, οὐ Γυμνασίον ἐστὶ, οὐ θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν &c. *Si modo quis urbem eam appellarit, in qua civēs non praetorium, non Gymnasium, non theatrum, non forum habent.*

hoc lugubre carmen cecinit : Νυνὶ δὲ πλὴν Τάραντος καὶ Πηγίου, καὶ Νεκπόλεως, ἐκβεβάρυνται συμβέβηκεν ἅπαντι. *At nunc Tarento, Rhegio, ac Neapoli exceptis, omnia in barbariem redacta sunt.* Quinam fuerit trium horum oppidorum graecismus superstes, decerni plane non potest; ni prius de barbariei, unde eximuntur, natura constiterit.

At enim de infusa illa barbarie non una fuit Scriptorum nostrorum opinio. Alii Strabonem de spoliata αὐτονομία (*libertate suarum legum*), alii de graecanica lingua intermortua conquestum fuisse volunt. Utrique ex parte, sed neutri totam Geographi mentem adaequasse mihi videntur. Strabo eo tempore scribebat, quo nullus in orbe recessus erat, ubi non aquilae Romanae nidificassent; tantaque erat Romanae civitatis adipiscendae ambitio, ut passim eo gradu ac loco urbes haberentur, quo magis minusve ad jura Civitatis Romanae accederent. Itaque si ea tempestate civitates Graeciae Italicae Romano jure gererentur; id inquam, summi beneficii loco, nedum barbariei, habendum sane fuisset. Rursus si de lingua Graeca deperdita ibi sermo esset; tanti quidem ea res non erat, quamobrem Geographus tantopere paratragediaret. Haec enim hujusmodi sunt, quae tum ἀδιάφορα (*indifferentia*) sunt natura sua, tum ultro vulgi ului, penes quem semper fuit arbitrium loquendi, permittuntur. His adde quod lingua latina in ea erat dignitate, ut Romani nonnisi laceffiti precibus, publicum ejus usum oppidis graece-loquentibus indulserint (2).

Tan-

(2) Livius lib. XL. 43. ad annum V. C. 573. *Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publice Latine loquerentur, & praeconibus Latine vendendi jus esset.* Τὸ Publice est in *Actis publicis*. Penes arbitrium vulgi est, quamcumque velit usurpare dialectum: At Principis interest decernerē, qua lingua edi acta publica expediat. Cumani origine Graeci, sed Hannibalica tempestate municipes Romani facti, Graecam linguam paulatim in usu familiari cum latina commutarunt: ut porro eandem latinam linguam publice h. e. in numismatis, instrumentis, pactis conventis, adoptarent, facultas a Romano Senatu impetranda erat; ut revera, Livio teste, impetrarunt. Hinc judicium de aeta-

te Cumanorum numismatum graecorum ferri παχύτερον potest; ea ante annum V. C. 573. cusa fuisse. Sed ut ad Livii locum redeam; lingua latina, ut erat populi imperantis propria, non temere nec sine delectu, ut ex indulgentia Cumanis facta deprehendi potest, cum populis in societatem Romanae civitatis adscitis, communicabatur. Porro ad ejusdem linguae dignitatem facit, quod peregrini homines nonnisi latine causam dicere in Senatu cogebantur; & ipsi Imperatores Rom. praefabantur in Curia veniam, si quid Graece sibi efferendum necessitas extorssisset; rati scilicet, amplitudinem illius loci ac Rom. nominis dignitatem contaminatum iri peregrinitate. Quid quod & tran-

Tantum abest, ut lingua latina cum Graecis Italis communicata, eos barbariei rubigine infecerit.

At, inquires, Geographus Italiotas ad barbariem descivisse conqueritur. Ita sane; sed hanc barbariem non magis mutato reipublicae statui, vel dialecti inversioni, quam gymnasii abolitioni, imputandam esse reor, duas maxime ob causas. I. Gymnasia illa sola apud Graecos erant, quae complebant hominem ac perficiebant. Philosophorum ac Rhetorum acroamata, quibus exhedrae gymnasii quotidie personabant; ac praeterea athleticae palaestrarum exercitationes, aptos domi militiaeque cives praestabant; quamobrem non immerito quis conquereretur, si ea loca, ubi juvenus in belli pacisque artibus erudienda detinebatur, sublata cerneret. II. Tres non amplius urbes ab ea barbarie Strabo vindicat, Neapolim scilicet, Tarentum ac Rhegium. Atqui, ut nunc de Neapolis fortuna taceam, reliquae duae urbes aetate Strabonis civitate Romana fruebantur. Tarentum enim, ut est apud Geographum lib. VI. p. 281. coloniam Romanorum acceperat: & Rhegio civium penuria laboranti Caesar Augustus supplementum ex classe sua dederat, ut Strabo ipse lib. VI. pag. 259. narrat; indeque fuit, ut Rhegium, coloniarum more, cognomen *Julii* adscisceret. Cum itaque utraque civitas pristinae suae Graecanae reipublicae jacturam fecisset, & tamen ad barbariem descivisse a Geographo negatur; facile est colligere, utriusque urbis in Graecismo constantiam aliunde, quam a mutato reipublicae statu, esse repetendam. Nihilo deterius arcefferes hujusmodi immunitatem a quibuscumque superstitis inibi Graecismi reliquiis. Supererant enim & aliis in urbibus id genus vestigia, ut de Cumis Campaniae testatur idem Strabo lib. VI. p. 243. Ἐτι σώζεται πολλά ἵχνη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, καὶ τῶν νομίμων. *Etiannum (Cumis) multa Graeci ornatus supersunt vestigia, & sacrorum & institutorum.* Attamen ea quantacumque Cumanorum religiosa erga ritus patrios observantia haud flectere Geographum valuit, ut Cumas ipse immunes a barbarie simul cum Neapoli, Tarento ac Rhegio renuntiaret. Majus quid ergo ac robustius ex Graecanica institutione superstes obtinuisse in tribus illis urbibus oportet, quod ipsas vel in media latinitate a barbariei contagione liberaverat. Quid si

aetate

& translata Imperiali aula Byzantium, emporium totius Graeciae praesentia Imperatorum factum, Acta publica nonnisi Latine concinnabantur? Nec ante desitum ab ea lege fuit, quam Arcadius et Honorius datis litteris

Juliano Procos. Asiae anno Chr. 397. potestatem fecerit, ut *Judices tam Latina quam Graeca lingua sententias proferre possent.* L. Judices 12. C. de Sentent. & Interloc. omn. Jud.

aetate Strabonis adhuc in hoc urbium ternione gymnasia viguisse ostenderim? nonne hinc argumentum non obscurum capitur, Neapolitanos, Tarentinos ac Rheginos, vel infusa in ceteros Italios peregrinitate, solos in pristina gymnasiolorum institutione perdurasse?

Ergo ut a postremis duobus oppidis memet expediam, mox in gymnasio Neapolitano diutius immoraturus; de Rhegina palaestra testem prodo Plinium, qui de platano verba faciens, *Dionysius* (inquit lib. XII. sect. 3.) *prior Siciliae tyrannus, Rhegium in urbem transtulit eas (platanos) domus suae miraculum, ubi postea factum Gymnasium.* Arduum non est, ut id obiter dicam, assequi conjectura, quomobrem Rhegini regiam domum platanis consitam, in palaestrae usum traduxerint. In gymnasiis etenim platanorum umbra commendabatur, eaque gratia *platanones* in xysto comparari praecipit Vitruvius. Itaque Rhegini secuti videntur loci opportunitatem, ut aedes regias gymnasii exhedris, platanonem xysto dedicarent. Jamvero ut illuc redeam, Theophrastus ejusdem Rhegini gymnasii meminerat: quae verba a Plinio expressa fuisse, non temere conjiciunt Plinii Commentatores. At enim nolo quis inde suspicetur, Rheginum gymnasium Theophrasti, non vero Plinii, aetate stetisse. Plinius eo loco ad platanos, quae in Italico solo comprehenderunt, intendit digitum: frustra autem illuc amandasset lectorem, si platano ille Dionysii non adhuc aetate sua, traduce scilicet materia, perennasset. Sed & gymnicas artes diu postea incolumes ibi stetisse suadet *Prytaneum* Rheginorum, in latina inscriptione Gruteri pag. CLXXIV. 7. In *Prytaneo* autem, ut pag. 70. dicebam, cena recta victoribus athleticis apponebatur. Porro de Tarentino Gymnasio explorata est veterum auctoritas. Apud Plutarchum in vita Pyrrhi p. 392. Cyneas pro Pyrrho rem gerens in Italia, ut Tarentinam plebem in officio contineret, ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνάσια καὶ περιπάτους, *occlusit (3) gymnasia & ambulationes.* A bello Pyrrhi afflicta Tarentina civitas Romanae coloniae jugum accepit,

N

vel

(3) In luctu publico, in tumultu, & quodcumque iustitium indicēbatur, nihil frequentius in historia Rom. legere est, quam Senatum iussisse, *Tabernas circa forum claudi*, quemadmodum iustitio remisso, *Tabernas aperiri.* Laërtius, tanta poenitentia tactos Athenienses prodidit ob necem Socrati illatam, ὥς κλείσαι τὴν Παλαίστραν καὶ γυμνάσια, *ut clausissent & palae-*

stras & gymnasia. Sic & Cyneas, ut in re trepida, iussit occludi *gymnasia*, h. e. omnia Gymnasii membra exercitationibus comparata, & *Ambulationes* seu *Porticus.* Περὶπατος enim tum subdivalem ambulationem, tum connectam universim significat. *Porticus Liviae* a Strabone V. p. 236. ὁ αὖς Λιβίης περιπατος dicitur.

vel sic tamen in Gymnicis institutionibus perseveravit. Strabo lib. VI. p. 278. Ἐχει δὲ γυμνάσιον πε κάλλιστον, καὶ ἀγορὰν εὐμεγέθη, ἐν ᾗ καὶ τοῦ Διὸς ἵδρυται κολοσσὸς χαλκοῦς, μέγιστος μετὰ τὸν Ροδίων. *Habet* (Tarentum) *gymnasium elegantissimum, & forum justae amplitudinis, in quo aereus Jovis colossus situs est, omnium maximus post Rhodium.* Verbum illud ἔχει (*babet*) ad Geographi scribentis aetatem pertinet.

Proximum est ut Gymnasium Neapolitanum expediam. Idem Strabo V. pag. 246. Πλείστα δὲ ἔχῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιον, ἐφ᾽ ἧς καὶ φρατρίαι. *Plurima tamen ibi (Neapoli) Graecanicae institutionis supersunt vestigia, Gymnasia, Ephebia, & Phratriae.* Qui *plurima* concedit, excludit *omnia*. Itaque cum is affirmet, *plurima* Neapoli superfuisse vestigia Graecismi, hoc ipso negare videtur, Neapolim aetate sua in puro putoque Graecismo perdurasse: & tamen Geographus Neapolim ad barbariem descivisse negat. Itaque barbaries illa non ad linguae latinae, uti nostrates commenti sunt, aut legum Romanarum commercium (quae utraque ceteroqui laudi potius quam dedecori vertenda forent) sed omnino pertinet ad abolita praestantissima Graecorum instituta, cujusmodi praeter cetera fuere gymnasia, quae simul cum Romana & lingua & civitate componi poterant. *Gymnasia* autem numero multitudinis hoc loco extulit Strabo, vel ad notandam plurium gymnasiorum copiam, vel quod verisimilius puto, ad significanda universa palaestrae membra, ut Ephebeum, Balneum, Xystum, Apodyterium &c. quae ne singula recensendo longum faceret, per vocem *Gymnasia*, universa simul complexus est.

His jam praestructis, haud aegre erit ostendere, cujusmodi fuerit barbaries illa, quae universam Graeciam Italicam contaminavit; ac rursus cujus ingenii fuerit Graecismus Neapoli, Tarenti, ac Rhegii superstes. Enimvero cum ostenderimus ibi viguisse aetate Strabonis gymnasia; hinc primum erit colligere, perennantem ibi adhuc Gymnasiorum institutionem impedimento fuisse, quo minus hic urbium terminio communi cum ceteris Italiotis barbariei turbine corripereetur. Supererant fortasse ibi nonnulla alia Graecismi vestigia; sed nihil aliud majoris momenti ostendi, quantum video, potest, quo hi cives secum ipsi privatim convenirent, & quo universim a ceteris differrent; quam communis apud eos gymnasiorum usus, qui praecipuus Graecanici instituti character erat. Atque haec eo spectant omnia, uti suadeam quod mea in rem presentem interest, revera Neapoli inaedificatum fuisse Gymnasium; id quod etsi a viro docto pernegatum video, ejus tamen rationibus haud plurimum tribuendum cenleo. Et ille quidem, quo

quo Strabonianam elevet auctoritatem, negat Geographum de ὑλικῷ Gymnasio locutum, sed potius de εἰδικῷ h. e. de ipsis gymniciis exercitationibus, ideoque Γυμνάσια numero multitudinis extulisse. At quo pertineat pluralis numerus, paullo ante praefatus sum. Sed & quamvis eo vocabulo athletica exercitia a Strabone designata concesserim, inde tamen Gymnasium ὑλικόν excludi non potest. Qui enim Gymnica studia Neapoli viguissent; nisi Gymnasium, ubi adolescentes ad eas exercitationes ex arte compararentur, ului publico patuisset? Praeterea Strabo inter Graecismi Neapol. vestigia recenset Γυμνάσιον, Ἐφηβείαν καὶ φρενίαν. Quemadmodum autem Ephebia, & Phebraeae tum corpora adolescentum, phebraeorumque, tum loca ipsa (quo haec corpora ad exercitationes, & ad sodalitatum munera peragenda conveniebant) omnino complectuntur; qui minus ergo Gymnasia Strabonis & ad exercitationes gymnicas, & ad palaestram ipsam notanda traducantur? Jamvero quid si Geographus Neapoli theatrales editiones frequentari, ut revera frequentabantur, dixisset; nonne hinc intelligi daretur, theatrum in hac urbe patuisse? Et porro, cum idem gravissimus auctor de Gymnasiis, seu de ludis gymniciis Neapolitanorum luculentum ferat testimonium, nos vero Gymnasium Neapoli fuisse pernegabimus?

§. III.

Vitruvium aedificandae palaestrae rationes a Palaestra Neapol. collegisse.

Numisus theatri Hercul. architectus an Vitruvii Socius. Ephebeum

cur dictum Exhedra Herculis a Dione Chrysoft. & Petalus a

Graeco Scriptore Macchab. Aevo sequiore Ephebeum idem

ac Lupanar. Fabricae a forma, quam referebant,

nomen mutuatae. Ovum, Trulla, Cupa,

Umbella quid in re tectonica.

EQuidem sic Strabonis, aliorumque quorum loca mox pro re nata producam, suffragium pro Gymnasio Neap. ferentium auctoritate frangor, ut Vitruvium ipsum aedificandae palaestrae rationes a palaestrae Neapolitanae structura mutuatum tradidisse, judicem. Nec eo me ducit, quod Vitruvius domo Campanus, locique opportunitatem secutus, Neapolitanum tunc temporis in Campania celeberrimum Gymnasium sibi pro exemplari proposuerit; nec ejus cum Numidio, seu potius Numisio (1) theatri in oppido Herculani prope Neapolim

N 2

archi-

(1) Marchio Venutus in Commen- tario (edito Cortonae anno 1748.) de Her-

architecto, qualiscumque consuetudo me movet; movet magis gymnasiū Vitruviani cum Neapolitano similitudo non mediocris. Et ut mea suspicio plus habeat ad suadendum verisimilitudinis, mihi subit animum, Vitruvii praecepta aedificandae palaestrae cum rationibus Gymnasiū Neapolitani partite componere.

In palaestris (inquit cap. XI.) *peristylia quadrata . . . sunt facienda . . . ex quibus tres porticus simplices disponantur, quartaque quae ad meridianas regiones est conversa, duplex; uti cum tempestates ventosae sunt, non possit aspergo in interiorē partē pervenire. Constituantur autem in tribus porticibus exbedrae spatiosae habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possint.* Haecenus Vitruvii praecepta; unde discere licet, ex quatuor palaestrae porticibus tres omnino, hoc est, maximam gymnasiū partem, a philosophis infestas discētiū studio patuisse; quo minus mirandum est, si porro *Gymnasium* in διὰ τῆς (quemadmodum ab Athenaeo gymnasium saepe redditur) i. e. *Scholae* nomenclationem abierit. Huiusmodi autem *exbedris* porticibusque instructam fuisse Neap. palaestram, facile est e Seneca, ac Petronio eruere; quorum ille, ad Lucilium Ep. 76. *Quoties* (inquit de Neapoli scribens) *Scholam intravi, praeter ipsum theatrum, ut scis, transeundum est Merronactis petentibus domum; illud quidem (theatrum) fartum est, & ingenti studio qui sit pythaeus bonus iudicatur. Habet tibi cen quoque Graecus, & praeco concursus; at in illo* (gymnasio, quod apposite *Scholam*, ut Athenaeus διὰ τῆς, vocavit) *ubi vir bonus discitur, paucissimi sedent.* Postremum hoc verbum *Sedent*, graphicam *Exbedrarum*, quae sic a *Sedendo* dictae, interpretationem complectitur. Habes jam in Neapolitano Gymnasio *Exbedras* (2) Philosophorum Vitruvianas, quibus, ut idem architectus

deli-

Herculani effossionibus pag. 65. ex inscriptione Hercul. ubi scalpitur, *Theatrum & Orchestram* delineata fuisse a *Numisio*, acute coniecit, hunc *Numisium* esse plane eundem ac socium Vitruvii, (de quo ipse in Praefatione) *Numidium*, qui alibi *Numidicus*, alibi aliter vocatus, in *Numisium*, praeunte inscriptione Hercul. sit transnominandus. Jam si ea conjectura arriserit; ex consuetudine porro Vitruvii cum *Numisio* non levior quoque suspicio suboriri posset, vel

Vitruvium in hunc agrum ac vicinam Neapolim, contemplandi gymnasiī causa divertisse una cum *Numisio*, vel a *Numisio* locorum nostrorum lustratore architectonicas palaestrae aedificandae rationes didicisse.

(2) Gymnasium Neapolitanum, quatenus Philosophorum usibus inserviebat, vel sublati Neapoli palaestricis exercitationibus, frequentari non desuit. Augustinus contra Academicos disputans, ad Gymnasium Neapolitanum appellat; nisi quis illud exceperit,

delinearat, Porticus praetendebantur; easque de eadem Neap. Schola loquens Petronius cap. 6. innuit: *Ingens Scholasticorum turba in porticum venit ab extemporali declamatione*. Idem paullo ante cap. 3. dixerat: *Non est passus Agamemnon me diutius declamare in porticu, quam ipse in Schola sudaverat*. Jamvero, ut id obiter dicam, quod in nostro gymnasio pauci admodum darent operam, id quidem levius esse reputaveris, prae usitatissima illa in gymnasiis adolescentum, quos castigat Cicero, levitate: *Hoc ipso* (inquit II. de Or. 21.) *tempore cum omnia Gymnasia Philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quam Philosophum malunt. Qui simul ut increpuit in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem Philosophum, omnes unctionis causa relinquunt.*

Pergit Vitruvius: *In duplici autem porticu collocentur haec membra: Ephebeum in medio: hoc autem est exhedra amplissima cum sedibus, quae tertia parte longior sit, quam lata. Dion Chrysostomus Orat. XXVIII. de Melancoma in palaestra Neapol. luctatore post hominum memoriam egregio, adeo accurate Neapol. gymnasium describit, ut nihil ultra desideres. Ejus locum, prout commodum erit, partite proferam. Sic autem exordium instituit: Quum ascendissemus a portu, confestim ibamus visuri athletas, ut qui totam peregrinationem suscepissemus ob certaminum spectacula.* (Επεὶ δὲ πρὸς τῷ γυμνασίῳ ἦμεν . . . ὁρῶμεν . . . πολλοὺς ἐσηκότας πρὸς τῇ Εἰσόδῳ τοῦ Ἡρακλέους) *Quum autem ad gymnasium pervenissemus . . . videmus . . . multos consistentes ad Herculis Exhedram &c.* ubi Jatroeles pulcherri-
mus adolecens concinne luctans, spectatorum, qui plurimi eo confluxerant, ora oculosque in se converterat. Nunc si a me quaesieris, ecquae sit illa *Exhedra Herculis* in Gymnasio Neapolitano; affirmare equidem non dubito, quin *Ephebeum* fuerit, quod *Exhedram amplissimam* Vitruvius vocaverat. *Ephebeum* autem ea *Exhedra* dicebatur, quod unice exercitationibus τῶν Εφηβῶν, *puberum* (cujusmodi Jatroeles fuit qui a Dione νεκνιστος, *adulescentulus*, describitur) interserviebat; ac porro a nomine *Herculis* cognominabatur; vel quod Hercu-
les

rit, Augustinum, ut se temporibus eorum quibuscum congregitur, accommodaret, idcirco mentionem hujus Gymnasii fecisse. Cujusmodi tamen res fuerit; necesse quidem certe non erat, ut Cl. Scriptor Th. Calam. p. 587. palaestrae ἡμετέρας Neapolit. acerrimus hostis, τὸ Neapolitanum Augustini in

Cumanum vertisset. Nec enim ibi Augustinus ad athletarum peculiare aedificium, sed ad Philosophorum exhedras sive Scholas provocat, quae solae tunc temporis, *Gymnasii* nomen, antea cum palaestra commune, privatim sibi proprium fecerant.

les omnium gymnasiorum tutelare (3) numen erat; vel quod in ea exhedra simulacrum Herculis fuerit. Profecto in peculiari epheborum gymnasio erat (apud Pausan. Eliac. 11. 23.) πρόσωπον Ἡρακλέους ἄρχεαις ἐς τοὺς ὤμους , *signum Herculis humerorum tenus* . Hinc sane discēs , quamobrem *Ephebeum* Neapolitanae palaestrae, a Dione Chryf. *Herculis Exhedra* dicatur. Ceterum Ephebeum quemadmodum a sedibus inibi dispositis *Exhedra* vocatur, sic a confornicato ejuldem tecto, quod ad petasi imaginem accedebat, dicitur *Petasus* Scriptori Macchabaeorum. Quem locum Macchabaicum oppido insignem, multipliciq. interpretatione vexatum, mihi jucundum est, praefatâ prius a lectore veniâ digressionis, aliquanto uberius illustrare.

Ergo locus ubi ephebi exercebantur in gymniciis artibus, ex eorum nomine dicebatur *Ephebeum*, & quia dispositis circa sedilibus ad spectandum comparatis instructus erat, *Exhedra* Vitruvio appellatur. Ea *exhedra* omnium *amplissima* fuit, ut in media area sedibus vacua satis spatii ad explicandas luctantium evolutiones pateret; ac fortasse ad parvi amphitheatri imaginem rotundata erat, quandoquidem etiam tectum quod Ephebeo impositum erat, in absidem curvabatur. Id quod ex egregio Macchabaeorum loco colligi posse confido, si Graecus textus cum latina versione sedulo diligenterque conferatur. In II. Macchab. IV. 12. ita legitur: Ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀπρόπολιν γυμνάσιον καθίδρουσε , καὶ τοὺς κρᾶπιστους τῶν Ἑβραίων ὑποτάττων , ὑπὸ Πέτατον ἤγειν . Quae latinus interpret sic vertit: *Etenim (Jalon) ausus est sub ipsa arce (Hierusalem) gymnasium constituere, & optimos quosque Epheborum in Lupanaribus ponere*. At quid hoc monstri est, id reddi *Lupanar*, quod Graece Πέτατος dicitur? Densae hîc tenebrae circumstant biblicos interpretes, per quorum varias (4) opiniones nondum certa con-

(3) Neminem latet, Gymnasia Herculi praecipue sacra fuisse. Vide inscriptionem Gymnasii Chalcidensium supra pag. 92. ubi cum T. Quintio, cui fuerat inscriptum gymnasium, socius adsciscitur *Hercules*.

(4) Varias hujus loci interpretationes leges apud Calmetum h. l. quarum summa eo ferme recidit, Jalonem imperasse pueris Hebraeis ut Graecanicas vestes, ac praesertim *petasum* induerent, quo minus reliqua Graecorum instituta, in primisque gymni-

ca, fastidirent. Idem sensit Faber III. Agon. 28. atque ex eo loco Macchab. conjicit, athletas in Ephebeo egisse petasatos, quo Mercurium, qui cum petaso fingitur, palaestrae praesidem, imitarentur. Alii ad alia petasata numina allusum volunt. Grotius ad Castores, Calmetus ad Bacchum intendunt digitum. Sed quî minus de Hercule cogitarunt, vel eo potissimum, quod *Ephebeum* Neapol. a Dione Chryso. *Exhedra Herculis* vocetur?

constitit ratio Latini interpretis vulgati; quem equidem non minus verba Graeci Scriptoris, quam sensum prae oculis habuisse iudico. Ajo igitur 1. ab auctore Macchabaeorum circumscriptum fuisse *Ephebeum*, quod aedificii genus idcirco dici ab eo *Petasmum*, quia ad *Petasi* erat imaginem confornicatum. 2. hanc *Petasi* vocem, cum interpres vulgatus generatim vertere potuisset *Fornicem*, maluisse cum contumeliae causâ vertere *Lupanar*.

Ac primum puto neminem latere, saepe fabricas a forma quam exhibebant, nomen fuisse mutuatas. E. g. *Cubicula*, & *Cenacula* inde Graecis dicta sunt *ὄνια* (*ova*) & *ὑπερώα*, quod superne *οὐ* (5) speciem referrent; nec secus a similitudine testudinum aquatilium, loca concamerata vocantur *testudines*. Laquear seu superior aedium contigatio *ἀετός* (*aquila*) & *ἀέτωμα* vocatum est, quia formam aquilae volantis repraesentabat. Sed non aliunde magis, quam a tecto, utpote parte omnium oculatissima, derivata fuisse in fabricas ipsas vocabula, docet Etymologicus M. in v. *Σκιᾶς*, inquires: *Σκιᾶς* &c. *Umbella vocatum est odeum* (6) *Lacedaemoniorum ex antiquo loquendi usu: domus enim erat*

(5) Vide Athenaeum lib. II. cap. 16. qui ex ambigua *οὐ* notione repetit fabulam, qua Helena ex Ladae *ovo* nata ferebatur; cum revera eam enixa sit mater *ἐν ὄνῳ*, h. e. *in cubiculo*, quod a forma quam repraesentabat, pro more *ὄνιον* (*ovum*) dicebatur. Ac fortasse inde quoque repetenda videtur originationis vocis nostratis *Arduovo*, quod sonat apud nos cubiculum angustum & in absida curvatum. Nonnulli *Alcova* scribentes, malunt esse Hispanicum vocabulum; id vero ex Arabico *Elcauf* proficisci ajunt. At vero, cum cubiculum illud pressius *Arduovo* dicitur, in quod e proxima aede patet per *arcum* aditus; facile est, ut ex *arcu* & ex *ovo*, quod cubuli fornicati nomen fuisse vidimus, composita fuerit vox Italorum *Arduovo*. De prima compositionis parte non plurimum laboro; at alteram vel ex Latino *ovo*, vel ex Graeco consono vocabulo, fluxisse contendo. Sane

vocabula earum praesertim rerum, quae ad vitae commoditates comparatae sunt, nemo arcescere diffitebitur ex eorum lingua, qui primi illas excogitasse comperiuntur. Proditum est autem Graecis, primis architectonicae magistris, cubicula audivisse *ὄνια* (*ova*). Ex eodem igitur Graeco fonte & Itali Hispanique pariter atque Arabes, pro sui quisque oris modulo, potasse videntur.

(6) *Ὠιδέον*, locus erat, quo poetae conveniebant, sua carmina praesentibus arbitris recitaturi. Hanc autem aedem Lacedaemonii *Σκιᾶδα* (*umbellam*) vocabant, quia tectum ejus ex uno surgens vertice, & in orbem oblique in Odei parietes incidens, distenti tentorii seu umbellae imaginem referebat. Sic certe a Plutarcho describitur Odeum, quod Pericles Athenis exstruxit pag. 60 in ejus vita: *Ὠιδέον (τῇ μὲν ἐν πρὸς διόθεσιν πολύτρονον καὶ πολύφυλλον, τῇ δὲ ἐν*

erat rotunda figura, cujusmodi generis veteres dixerunt Σκιαδας, propterea quod referrent Umbellas: postquam vero aliud nomen nactae sunt umbellae, plurimique Graecorum ea appellarunt θολιας, etiam domos seu structuras rotundas, hi quidem θόλους, illi vero θολιας nominarant. Ex quibus verbis docemur, aedificia & variis umbellarum nominibus varias sibi quaevisse denominationes: id quod Etymologus ostendit vocabulis Σκιαδος, & θολιας, quae sunt tum umbellis, tum aedibus ad illarum utique imaginem contextis, communia. Confirmari id etiam potest voce Σκιρος, quae, teste Harpocrate in v. Σκίρξ, & umbellam, & quemdam Athenis locum notabat. Quidni igitur & Petasus, pilei marginati aut umbellae nomen, ad fabricas in Petasi formam contextas traductus a Graecis fuerit? Profecto Petasus apud Latinos (7) pro tecto usurpatus fuit; non aliam opinor ob causam, quam quod tectum rotunditate quidem fundum Petasi, suggrunda vero circum eunte marginem ejus exprimeret. Nihil porro facilius fuit, quam ut Petasi nomen ad ipsas aedes in hanc formam testudinatas transierit; quemadmodum Trulla, primitus vasis (8) potorii vocabulum, mox ad testudines eo modo

ἰστέα περιελκίς ἢ κάπετος ἐκ μιᾶς κορυφῆς ποιοιμῆνον) εἰκόνα λέγουσι γινώσκειν ἢ μίμημα τῆς βασιλείας σκηνῆς. Odeum (quod intus disposita habet multa sedilia multasque columnas, tectum autem est subvexum & acclive, in unum assurgens fastigium) imaginem ferunt esse & simulacrum tabernaculi Regis h. e. Persarum. Nam de eodem Vitruvius lib. V. 9. Odeum... Athenis Pericles columnis lapideis disposuit, naviumque malis & antennis & spoliis Persicis pertexit.

(7) Plinius lib. XXXVI. cap. 13. cum labyrinthos quatuor Aegyptium, Creticum, Lemnium, & Italicum, omnes lapide polito fornicibus tectis enumerasset, & ad Italicum, a Porfena Rege Etruriae sub urbe Clusio structum, devenisset, haec de eo ex M. Varrone recitat: Supra id quadratum (intus labyrinthum) pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una... ita fasti-

gatae, ut in summo orbis aeneus & Petasus unus omnibus sit impositus. Quo in loco petasus, pro fornice usurpatur.

(8) Quod Graeci Scriptores Cpolitani Τρούλλον, id etiam Latini dixere Cupam seu Cuppam, & ipsum poculi vocabulum. Inde Itali absidem vocant Cupola, eo quod inversae Cupae speciem refert. Erit fortasse qui ex Coppo, quae vox medio aevo, hodieque notat imbricem, deduxerit; sed haec alia nihilominus ex Cuppa latinorum manat. Indidem quoque, ni fallor, illa fluxit apud nostrates usitatissima vox, Coppola, h. e. capitis integumentum, non in acutum, ut fingi solet pileus Phrygius, aefinens, sed plane in absida curvatum. Quo minus mirandum est, si Graeci Petasē vocem ad utrumque notandum tum Capitis, tum aedium quoque integumentum, adhibuerint.

modo fabrefactas traducta fuit ; ac tandem eo res evasit , ut locus ipse vulgo *Trullus* seu *Trulla* diceretur . Vide Cangium in ea voce . Sed ad firmandam , quam de *Petafo* tradidi , notionem nihil aequè magis appositum est , quam Jasonis in urbe Hierusalem res novas molientis consilium . Jason autem II. Macch. IV. versu 9. promittebat se Regi Antiocho daturum centum quinquaginta talenta , *Si potestati ejus concederetur Gymnasium & Ephebiam constituere* . Is vero cum mox versu 12. revera struxisset *Gymnasium* , & praestantissimos quosque *Epheborum* a se conscriptos sub *Petafum* ductavisset dicatur ; ecquis erit dubitandi locus , quin sub *Petafi* nomine veniat *Ephebeum* , quod simul cum *Gymnasio* aedificare molitus fuerat ? quod *Ephebeum* graphice hinc vocatur *Petafus* , utique pro more veterum , quem Erymologicus M. exposuit , sic appellatum , quia ad *Petafi* imaginem contextum erat .

Jamvero quod Graecus Scriptor Macchabaicus , cum *Petafum* diceret , reipsa voluerit designare *Ephebeum* , nemo luculentius , quam Vulgatus Latinus , *Lupanar* interpretatus , ostendit . Enimvero contubernia puerorum nusquam non infamia laborarunt , sic ut *Ephebeum* , honorificus olim ad instituendam adolescentiam locus , aevo sequiore , lapsisque in lubrico moribus , contumeliosissimi fornicis nomen evaserit . Enimvero ut Hieronymum , Isidori Glossas , aliosque taceam , Brochardus (apud Cangium Append. Gloss. Lat. in v. *Ephebia*) synonyma facit *Lupanar* & *Ephebiam* , in descript. T. S. lib. 2. cap. 2. *Loco Lupanarium plerumque in urbibus constituunt Ephebias* . Quamobrem Latinus interpres cum *Petafum* reddidit *Lupanaria* , simul ostendit , ecquid ipse sub *Petafi* nomine intellexerit . Intellexit autem illum omnino locum , qui versu 9. ab Ephebis erudiendis *Ephebia* , & versu 12. a forma quam repraesentabat , pro more *Petafus* vocabatur . Iple vero , sive tempora Macchabaica modulo suo aevi metitus est , sive crimen Jasonis acerbaturus ostendere volebat , illud *Ephebeum* non instituendae , sed corrumpendae potius adolescentiae intervenisse ; idcirco petalatum aedificium Ephebei , false fornicem atque adeo *Lupanar* interpretatus est ; simulque ostendit , Graecum auctorem Macchab. sub *Petafi* nomine designasse *Ephebiam* , quae vox aetate sua cum voce *Lupanar* alternabat . Hinc fit manifestum 1. Vulgatum Interpretem non temere , nec procul a sententia Graeci textus , *Petafum* vertisse *Lupanar* . 2. *Petafi* vocabulum , quemadmodum *Σκιάς* Lacedaemoniorum , generatim quodcumque aedificii genus ad *petafi* formam testudinatum denotasse . Sed de Ephebeo satis . Cetera Vitruvii , quae in rem nostram faciunt , age persequamur .

Vitruvius: *Extra autem disponantur porticus tres, una ex peristylis exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae Post Xystum autem stadium ita figuratum, ut possint hominum copiae cum laxamento athletas certantes spectare.* Haec altera aedificationis pars sub *Stadii*, aut *Xysti* nomine pressius venit; nisi quod vox *Stadii* latius patens, tum locum signat ubi cursu, lucta &c. certabatur, tum ubi populus spectator sedebat. Jamvero illud *Extra* Vitruvii sedulo notandum est; *Xystus* enim *Stadiumque* in vicinia quidem gymnasii erant, sed *Extra palaestram* sic proprie dictam excurrebant. Nec aliter quidem constitutae erant Gymnasii Neapolitani rationes: Εἴπερ δὲ (inquit Dion loc. cit.) πρὸς τῷ γυμνασίῳ ἦμεν, τοὺς μὲν πῖνας ἐωρῶμεν ἐν τῷ δρόμῳ ΕΞΩ τρέχοντας, καὶ κρῶγῃ τῶν παρακελευομένων ἦν. τοὺς δὲ καὶ ἄλλως γυμναζομένους. Quum autem ad gymnasium venissemus, quosdam quidem videbamus *EXTRA* in stadio currentes, magnusque adhortantium erat clamor, quosdam autem aliter se exercentes: Ubi perventum ad Gymnasium est, paullisper *Extra* substiterunt; ubi athletarum alii ingenti populi studio currebant, alii alia obibant certamina; sed inde continuo transitus ad palaestram erat. Sequitur enim apud Dionem: Τούτοις μὲν οὖν οὐκ ἐδόκει προτέχειν. ὅπου δὲ πλεῖστον ὄχλον ἴδοιμεν, ἐκεῖ ἐβᾶδιζομεν. ὁρῶμεν οὖν πάνυ πολλοὺς πρὸς τῇ ἐξέδρᾳ Ἡρακλέους. His quidem ut attenderemus, nobis visum non est: ubi autem maxime esset turba, illuc ibamus. Videmus igitur oppido multos consistentes ad *Herculis exhedram*. Protinus igitur e stadio (quod ἔξω, *Extra* erat) perrexerunt in *Exhedram Herculis* h. e. Ephebeum, ut ante dixi, partem palaestrae potissimam. Stadium ergo Neapolitanum *extra* quidem gymnasium, sed in ejus vicinia, prout Vitruvio placuit, dispositum erat.

Jamvero perspecta inter palaestram Vitruvianam ac Neapolitanam convenientiâ, proximum est uti suadeam accuratius, Vitruvium, tum cum de aedificatione palaestrae praecepta tradebat, ob oculos Neapolitanum habuisse gymnasium. Ac primum illud facit, quod aegre alibi praeterquam Neapoli, adverteris gymnasium, cujus plura membra cum Vitruvianis magis apposite conveniant. Sane quidem est ubi Philosophorum exhedras contempleris; alicubi sola certamina committi solebant; & non raro ubi soli Ephebi proludebant. Sed nullibi ferme deprehenderis Gymnasium, praeterquam Neapolitanum, quod & Philosophis, & Rhetoribus, & athleticis & Ephebis stationes quibusque suas, quemadmodum a Vitruvio praecipitur, partite tribueret. Praeterea, quod palmarium mihi esse videtur, soli cum paucis Neapolitano gymnasio applicitum stadium fuit; nec enim cuique gymnasio stadium,

dium, ut e Pausania, plurimorum gymnasiorum enarratore, intelligere licet, in proximo tendebat. In ceteris enim palaestris, praesertim in oppidis non admodum populosis, porticus ipsae Gymnasii (quae Vitruvio metante stadiatae erant) cursoribus, quemadmodum area subdivalis porticibus interclusa, luctatoribus satis superque spatii, opinor, suppeditabant. Itaque unde, quaeso, Vitruvius exemplar suae palaestrae adeo laxum numerosumque, nisi e Neapolitana, quae & homini Italò ad imitandum commodior, & ceteris, quantum vidimus, elaboratior, decerpserit? Quamobrem mihi persuadeo Architectum nostrum, Palaestrae, quae Graecanicae erat consuetudinis, rationes Neapoli in urbe Graeca celeberrima didicisse, easque ad hujus exemplaris normam exactas consignasse litteris. Hinc illa eadem utrobique aedificationis membra, & eadem utrobique totius palaestrae distributio, sic ut una ab altera expressa videatur. Sed & pene praeterieram advertisse, balneas quoque in palaestra Neapolitana fuisse dispositas: de quo dicam §. V. Sed nullibi, quod sciam, in palaestra, praeterquam Vitruviana, balneas contemplari licet. Immo cum Pausanias in Phocicis cap. 35. sedulo notet, in altero Anticyrensi gymnasio *καὶ τὰ λουτρά σφίσι πεποιῆσθαι*, etiam lavacra ipsis aedificata fuisse, hoc ipso videtur ostendisse, adeo insolentem in palaestra fuisse balnearum structuram, ut sicubi exstitissent, silentio premendae non essent. Vitruvius vero sic balnea in palaestra disponit, quasi res foret ex artis praescripto tralaticia. Unde autem id Vitruvius didicerit, nisi ex imagine palaestrae Neapolitanae, quae praeter cetera membra etiam lavationes complectebatur?

§. IV.

Gymnasium Neap. a Tito Imp. restitutum. Mutila inscriptio Gr. ac Lat. suppletur. An Titus Neapoli Demarchum egerit. Opera tum artificum tum Scriptorum sub alieno nomine edita.

JAMvero si a Strabone ac Dione Chrylostomo, quos paullo ante enucleavi, discefferis; nullus alius locupletior pro Gymnasio Neapol. testis afferri potest in medium, quam bilinguis ille lapis Imper. Tito positus in urbe Neapoli. Nimirum hic ille lapis (1) est, qui jamdiu

O 2

cru-

(1) Prostat hic lapis in pariete cam in bivio, quo ad aedem Divae contra Occidentem secus viam publi- Adnuntiatae, & ad Portam Nolanam du-

crucem fixit Scriptoribus nostratibus, qui in eo illustrando interpretandoque plurimam contulerunt operam ac diligentiam: sed alius alio intentus, sensum inscriptionis eo corrivantes, quo jampridem eorum animus inclinabat, aliorum a scopo detorserunt. Atque utinam ejus exemplar, ad fidem marmoris expressum, in ingentis Mazochii manus incidisset! Profecto is qua perspicacia ingenii acumine fuit in enodandis antiquitatum Maeandris, ac lapidibus praesertim, quos praeter Oedipum interpretatus fuisset nemo; facile rem cui nunc insudamus, diligenterque confecisset. At vero vir immortalis senio tritus, cumque adversa valetudine sine intermissione colluctans, ad interpretationem marmoris, alienis oculis delineati, descendit: quod exemplar non omni prorsus diligentia exceptum, fraudi (2) Mazochio, nihil tale metuenti, fuit. Quamvis, verum ut fatear, nec in descriptore ea tota faba cudenda est: quandoquidem nonnullae litterae in extrema marmoris ora, qua parte id cum pariete ferruminatur, cum, uti fit, calce superinducta laterent, vel lynceos oculos fugiebant: & illae delitescerent adhuc, nisi strenuissimus quidam homo noster, qui versando hoc saxo veluti Sisyphus alter accessit, impositum linimen extrivisset. Qui vir clarissimus novo inde paragrammate sibi comparato, novum inscriptionis interpretamentum sollicitavit in *Theca Calamaria*, quod etiam ingenti molimine a pag. 534. ad pag. 573. defendere adnissus est. Ego vero, cui tam disertum esse non licet, paucis argumentum idem refricare statui: nam mihi mea tueri contento, in alienos labores subtiliter inquirere, non est animus. Pauca quaedam, sicubi

ducitur: locus ipse, ob aquarum copiam ibi ebullientium, vulgo *Bollo dell' Annunziata* dicitur. Legitur eadem inscriptio apud Gruterum pag. CLXXIII. 8. ac prope nullus existit Scriptorum, de rebus Neapolit. differentium, qui in bilinguem hanc epigraphem (Graece enim & Latine decurrit) non inquisierit curiosius. Sed nescio quo fato acciderit, ut in eo exscribendo delineandoque paene omnes aberraverint.

(2) Vir magnus in *Dissert. de Neapolitana Colonia*, quam ὁδοῦ πέραν γον, nec nisi mantissae loco addidit longiori dissertationi *de Cathedrali Neapol.* pag. 234. pauca quaedam de

hac inscriptione, sed erudite pro more suo, commentatur; in eo tamen fallitur, quod opera a Tito restituta Neapoli, non *terraemoTIBVS*, ut superscriptes in marmore litterae dant intelligere, sed *Vesuvii montis concussio- nIBVS* collapsa fuisse, conjecit. Memini me ab doctissimo fene adolescentem audivisse, se, si quidem in exemplari suo TIBVS non IBVS exaratum vidisset, de *terraemoTIBVS* omnino cogitaturum fuisse; ac porro aliam supplendi marmoris rationem initurum. Tanti nimirum momenti fuit una vocula, uno plus minusve elemento, instructa.

sicubi quid sugillandi se dabit occasio, strictim breviterque attingam; nec ut nulli, praeterquam mihi, adhibeatur, sed ut mihi prorsus ne denegetur fides, allaborabo.

Supplementum

Vetus Fragmentum

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΙΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡ

ΘΕΟΥ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ ΥΙΟΣ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ ΕΒΟΥΣ ΙΑΣ ΤΟ Γ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΟ Γ ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΤΟ Η ΤΕΙΜΗΤΗΣ

ΕΝ ΝΕΑΙ ΠΟΛΕΙ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΣΑΣ ΤΟ Γ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΣ

ΘΕΡΜΑΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΥΠΟ ΣΕΙΣΜΩΝ ΣΥΜΠΕΣΟΝΤΑ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΣΕΝ

IMP·T·CAESAR·DIVI·VESPASIANI·F·VESPASIANVS·AVG·

PONT·MAX·TR·P·X·IMP·XIII·COS·VIII·CENSOR·P·P·

THERMAS·ET·GYMNASIVM·TERRAE·MOTIBVS·CONLAPSA·RESTITVIT

De supplemento quatuor priorum linearum nihil est, quod dubites. Sic enim in Latinis Graecisque lapidibus tituli Imperatorii veluti ex formula (3) recitantur: sic Scriptor quoque Th. Calam. ne quem laude sua defraudem, in supplemento suo restituit. De quo gratulor equidem, & immortaliter etiam gaudeo; sed mihi dolendum est, quod statim a quinto versu mihi cum viro eruditissimo dividiae oboriantur.

Verf. 5. ΕΝ ΝΕΑΙ ΠΟΛΕΙ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΣΑΣ τὸ γ, Γυμνασιάρχης. Non una me impulit causa, ut versum in hunc modum ordire, ἐν Νέῃ πόλει, Neapoli. Ac primum necessaria urbis mentio erat, ut Romani tituli a Graecanicis distinguerentur. Titus pro majestate Imperatoria *Augustus*, *Censor*, *Consul* &c. adnuntiatur; ac mox *Agonotheta* & *Gymnasiarcha* salutari patitur: Ut autem plane dignosci posset, quouique paterent Romani tituli, ac rursus unde Graecanici inciperent; sepimentum quoddam interferi opus erat, testaturum, illos ex formula esse cum quovis Imperatore Rom. communes, hos

(3) Legatur inscriptio Grut. cccxvi. i. ubi Titus Aelius Hadrianus adnuntiatur Σέβαστος, Αρχιεὺς Μέγιστος, Δημαρχικῆς Εξουσίας τὸ Γ, Αὐτοκράτωρ τὸ Β, Υπάτος τὸ Γ, Πάτερ

Πατρίδος. Praeter hos augustales titulos additur praeterea in epigraphe nostra Τεμῆτης, *Censor*. Centuram enim Titum exercuisse, res explorata est,

hos Tito Imp. cum Graecis hominibus agenti peculiares. Praeterea Urbs ipsa sedulo inculcanda erat, ut, ubinam gentium Imperator Gymnasii praefecturam gesserit, & ubi ludis ter praefuerit, in comperto foret. Absque eo fuisset; facile conjici potuisset, Titum, ut Augustum, Consulem, Censorem, sic quoque Agonothetam, ac Gymnasiarcham Romae egisse: quod plane ridiculum foret.

Ibid. ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ, *Demarchus*. Is magistratus satis obuius in lapidibus Neap. Herennius δημαρχήσας proditur apud Reinesium Cl. I. 203. Vide & Cl. II. 60. Cl. V. 9. De Titi in Campaniam adventu et si Suetonius (4), alique historici taceant, Dio tamen Cassius disertam mentionem facit. Ceteroqui hunc Imperatorem in urbe Neapoli aliquamdiu confedisse, non temere Scriptores nostrates ex inscriptione, ubi Titus edicitur *Agonotheta*, conjiciunt. Sane honor munusque τοῦ Ἀγωνοθέτου nonnisi praesenti deferebatur (5). Praesentia autem Romani Imperatoris luminibus Graecanici magistratus procul dubio obstruxit; itaque conniventibus veluti ceteris magistratibus, omnia saltem in speciem manu Imperatoris administrari decuit. Supremus Neapoli Magistratus *Demarchus* erat; proximus huic si non potestate, saltem dignitate, *Gymnasiarcha* erat. Jamvero Neapolitani *Gymnasiarchae* dignitatem Tito detulerunt; porro eidem illam alteram *Demarchi* dignitatem nostros homines invidisse, quis sibi persuaferit? Sane piaculum videri potuisset, Imperatoris praesentis fidei summam reip. non committere; nec aliter Romana majestas omnino sualisset. *Gymnasiarcha*

(4) Suetonius Tito cap. 8. *Curatores restituendae Campaniae e Consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit.* Idipsum prodidit Dio Cassius lib. LXVI. 24. sed paulo ante, cum verba faceret de foedissimo urbis Romae incendio, quo plurima opera publica fuere consumpta, inquit id infortunium incidisse, τοῦ Τίτου πρὸς τὸ πᾶν τὸ ἐν τῇ Καμπανίᾳ γινόμενον ἐκδημιόσαντος, dum Titus ad visendam Campaniae calamitatem profectus abesset.

(5) Praefectus ludorum edendorum causa creatus, necesse omnino erat, ut praesentiam commodaret: ac si cui

forte extra ordinem honoris causa datur ut praesset ludis, is *pro Agonotheta* sedere dicebatur, ut de Hadriano Imp. perhibet Spartianus. Ceterum sollemne Graecis fuit ut Imperatoribus Rom. Graeciam peragrantibus ejusmodi honorem ultro conferrent; quemadmodum T. Quintius Flaminus, Ἀγωνοθέτης Νεμείων ἀποδείχθεις ἐν Ἀργεῖ, *Agonotheta Argis* (dum ibi ageret) *Nemeorum ludorum* creatus describitur a Plutarcho in ejus vita pag. 375. Cum igitur Titum in Campaniam divertisse ex Dione constet; isque Imp. in lapide Neapol. *Agonotheta* adnunciatur, procul dubio paret, Imperatorem ea in urbe aliquamdiu immoratum.

fiarcha enim, *Agonotheta*, aliique minores magistratus, supremo in urbe quisque sua magistratui erant ὑπεύθυνοι, i. e. *rationibus reddendis obnoxii*: Titus autem ad Agonothetae & Gymnasiarchae munus ob- eundum se indulgentia quadam ultro demiserat; ne porro Imperator ea munera gerens, alicui majori subesse videretur; par aequumque fuerat, eidem summam quoque Demarchi dignitatem tradere. Enimve- ro si ex iis, quae postea gesta sunt, conjicere quid olim gestum sit, liceat; dubitari non potest, quin Titum praesentem Neapolitani *De- marchum* salutarint; quandoquidem parem honoris significationem diu postea Hadriano Imp. peragranti Campaniam, detulisse comperiuntur. Spartianus de Hadriano: *Apud Neapolim* (inquit) *Demarchus* *Athenis Archon fuit*. Ac vide quaeso, quam recte inter Titum & Hadrianum omnia conveniant. Hadrianus, eodem Spartiano teste, *Athenis* (ubi *Archon* erat) *pro Agonotheta sedit*: Titus autem Nea- poli *Agonotheta* fuit; *Demarchum* quoque ibidem gessisse, difficile est non credere. Cujus conjecturae si non omnino poeniteat; gratulandum cum urbe Neapoli est, quod duos Romanorum Imperatores, Titum, inquam, & Hadrianum, suos *Demarchos* ciere potest. Nihil sane ea de dignitate patriae nostrae per Titum parta, suboluit Cl. Scriptori Th. Calam. qui duas tresve vuculas ex vetusto quodam lapide mutuatus, sic versum hunc quintum inferfit: Ἐνδόξως καὶ κατὰξίως αὐτοῦ ἀγω- νοθεΐας &c. *splendide & e dignitate sua* &c. Apposite venusteque, an secus, mitto quaerere.

Verf. 6. ΘΕΡΜΑΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ. Utrumque vocabulum incedere simul etiam videas apud Suetonium Nerone 12. *Instituit & quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco dedica- tisque THERMIS atque GYMNASIO, Senatui quoque & equiti oleum praebuit*. Alias *thermae* sub ipsa *Gymnasii* appellatione censcebantur, ut paullo post dicam. Nam praestat nunc tradere rationem, quamobrem supplemento Scriptoris Th. Calam. qui hinc Ἀγᾶλματι ἐν τῶν ἰδίων (6) sup-

(6) Qui pag. 536. sic restituit : Ἀγᾶλματι ἐκ τῶν ἰδίων ἀπὸ (fort. ἰπὸ) σεισμῶν συμπίπτοντα ἀποκατίσ- σιν, *Signa pecunia sua terraemotibus collapsa restituit*. Quo in supplemen- to ut cetera nunc dissimulem; illud *Pecunia sua* sede non sua stabulatur; & si quidem usus formulae hujus hinc esset, profecto in hunc ordinem re-

digi, certa Latii veteris novique aucto- ritas postularet: *Signa terraemot. coll. pecunia sua restituit*. Praeterea quis docuit, Titum Imp. opera collapsa *pecunia sua* restituisse? Num id ex tabulis Titianis expensi liquet? Con- tra cum non raro quis *facere* dica- tur, quae nonnisi *feri* suasu ductuque suo curaverit; idcirco, quamquam in lapide

suppofuit, repudiato, porro in *thermis gymnasioque* conquieverim :

Equidem voluiffem, ut Cl. homo nofter, qui in finienda fignificatone *Statuae* atque *Imaginis* multus fuit, uno faltem verbo docuiffet, unde ipfe argumentum ceperit, Titum ἀγδαμτα (*Statuas*) Neapoli refti-

lapide noftro Titum ea opera reftituiffie fignificetur, id explorati argumenti non eft, revera fumptus ex fisco fuo contuliffe. Forte Titus addidit animos Neapolitanis, vel ipfi potius, dum in fuma optimi Principis expectatione effent, e dignitate fua effe exiftimarunt, ut nonnulla opera publica terraemotibus corrupta ludorum edendorum caufa reficerent; iisque abfolutis non abs re fuerit iudicare, infcriptionem Tito Imp. praefenti gratificatos fuiffe. Enimvero follemne fuit veteribus fculptoribus, opera arte fua elaborata fub alieno nomine, ejus fcilicet, quem maxime ornatum vellent, vulgare. Statuam Rhamnufiae Nemefis (inquit Suidas in Ραμνουσία) Φειδίας ἐποίησε· οὗ τῇ ἐπιγραφῇ ἐχάριστα Ἀγορακρίτης Πάριος ἐρωμέρη, *Phidias fecit, fed Agoracrito Pariο amafio permiffit, ut nomen fuum infcriberet*. Et tane Zenobius Cent. V. Prov. 82. eidem ftatuae infcriptum fuiffe refert: Ἀγορακρίτης Πάριος ἐποίησεν: *Agoracritus Parius fecit*, quali fi fcalpro industriae fua feciffet. Quid quod & ipfi litterati viri opera Marte fuo elaborata fub amicorum perfonis obambulare paffi funt? Plato fuos dialogos nomine amicorum infcripfit, ac Xenophon *Cyri Anabafin* fub Themistogenis Syracufani, quem deperibat, nomine, fi Jo: Tetzae Chil. VII. Hift. 154. credimus, edidit. Et mirabimur adhuc, fi nonnulli etiam aetate nofta aliquot fetus, quorum faftidia numquam tulerint, inter obftetricia amicorum effudiffe jaclantur? Sed ne e femita

difcedamus; Auguftus *quadam opera fub nomine alieno, nepotis fcilicet, & uxoris fcoris fque, fecit: ut porticum, basilicamque Lucii & Caii; item porticus Liviae & Octaviae, theatrumque Marcelli*. Sueton. in ejus vita c. 29. Tiberius quoque apud Dionem lib. LVI. ann. V. C. 764. aedem Concordiae dedicavit, *Inscripto fuo, & fratris Drusi vita pridem functi, nominibus*, hoc eft, ut Suidae utar verbis, ἐχάριστα ἐπιγραφῇ, communicata cum fratre infcriptione. Elegans epigraphe exftat apud Fabrettum Cap. IX. Inscr. 160. (C. Dexius L. Filius. Maximus Aedilis Curulis, Porticum Theatri. Cryptam perficiendam curavit, QVOI. IN. OPERIBVS. PVBLICEIS, quae fuprafcripta funt ex Senatus Confulto INSCRIPTIO DATA EST &c.) unde docemur, fuiffe olim honoris caufa alicui datum publica auctoritate, ut nomen fuum infcriberet in operibus publicis, in quae nullam privatim impenfam erogaverit; alioqui quā minus licuiffet, aut quo valuiffet publica auctoritas, fi quis ea opera aere privato excitaviffet? Atque haec quae huc ufque difputavi, non eo fane pertinent, ut opera Neapoli collapsa pecunia fua a Tito reftituta praeftacte negem; fed contendo tamen, id non poffe ex *restituendi* verbo, quod in infcriptione nofta legitur, prono alveo deduci. Reftituerint fortaffe pecunia fua Neapolitani, fed infcriptionem honoris caufa Imp. Tito, praefentia fua civitatem illuftranti, pro more permiferint.

restituiffe. Quid ni βαλανεία, *balneas*, aut ἐπιστύλια, *epistylia*, aut tale huiusmodi? Sunt enim haec vocabula ejusdem atque Ἀγώνηται, *vastitatis*, & aequae commode in vacua sede aptari poterant. Atqui cum veterum lapidum restitutioni opera datur, non curandum solum est, ut lacera pars resarciatur ad unguem; sed etiam praestandum, ut assutus pannus eat molliter, & apposite ad colorem. Quid autem hic *Statuarum* importuna mentio commune habet cum Tito *Agonotheta* & *Gymnasiarcha*? Nonne ex hisce titulis certa conjectura ducitur, id a Tito restitutum, quod *Agonothetae* & *Gymnasiarchae* intererat restituiffe? Sane Neapolitani homines temere Imperiales titulos cum Graecanicis connexuissent; nisi operum ab Imperatore restitutorum occasio suassisset, optime in rem praesentem convenire disertam Agonothetae & Gymnasiarchae mentionem? Nihil autem Gymnasiarchae convenientius fuit, quam Gymnasium sartum tectum tueri. Quamobrem cum Titus Imp. ad Gymnasiarchae munus Neapoli obeundum sese demississet, eaque tempestate quaedam opera publica terraemotibus collapsa sordescerent, nihil ea cura praevertendum ipsi fuit, quam ut e sui munere officii *Gymnasium* ac *Thermas* eodem turbine correpta restitueret; nam de thermis ab eo restitutis non futilem conjecturam infra producam.

Jamvero ex ruina Gymnasii, operis sane publici, atque ad aeternitatem plerumque constructi, metire quanta tunc facta fuerit privatarum aedium vastitas atque jactura. Strabo XII. pag. 579. ut ostenderet, quanta calamitate Tralliani sub Augusto afflicti terraemotu fuerint, ad eorum gymnasii ruinam, tamquam ad memorabilem epocham, amandat lectorem: Ἡνίκα (inquit) τὸ Γυμνάσιον, καὶ ἄλλα μέρη συνέπεσεν, *tum cum Gymnasium aliaeque partes collapsae sunt*. Eadem prope verba in hoc versu legere licet: θερμαὶς καὶ Γυμνάσιον ὑπὸ σεισμῶν συμπέτοντα. Addidi ὑπὸ σεισμῶν, ut Graeca responderent cum Latinis, quae τὸ *Terraemotibus* praeferunt. Ceterum formula ὑπὸ σεισμῶν commendatur quoque vetustis inscriptionibus. Apud Sponnium p. 363. num. CXI. Τοὺς ναοὺς . . . καὶ τὸ Πλουτωνεῖον . . . ΤΠΟ ΣΕΙΣΜΩΝ . . . διελευμένα ἐπεσπένυσεν, *Templa . . . & Plutonis aedem . . . terraemotibus corrupta restituit*.

Vers. 7. IMP. T. CAES. &c. Marmor bilingue est, omniaque Graeca cum Latinis commutantur; nisi quod quartus versus exfors Latinae civitatis abiit. Et recte quidem. Illas enim voces Δημαρχήτας, Ἀγωνοθετήτας, Γυμνασιάρχητας, quantumvis Romana lingua expoli-
visses, Graecum semper sonare deprehenderis. Jamvero cur Graeca

Latine reddantur, & num rite hinc deducatur, jam inde sub **Tito** jura Coloniae Rom. acquisita a Neapolitanis fuisse, non est hic disputandi locus.

Verf. 9. **THERMAS ET GYMNASIVM.** Aevo sequiore *Thermae* & *Gymnasium* vocabula erant synonyma: sed olim veteres a *Gymnasio* *thermas*, ut *Gymnasium* ipsum a *palaestra*, distinguebant. At vero Grammaticos omnia sine discrimine confudisse, doctissimi Vandalii (7) querela fuit. Ita sane se res habet: sed id vocabulorum commercium non Grammaticorum vitio, sed vulgi, qui varia pro varia aetate usurpat vocabula, tribuenda est consuetudini. Quas diversas significantias nisi pro ratione aetatis in classes disponas digerasque, omnia turbari necesse est. Quamobrem, antequam vocem *Thermas* non temere lapidi nostro restitutam esse suadeam (id quod extremo §. sequenti praeftabo) pauca quaedam de diversa vario tempore *Gymnasii* & *Palaestrae* notione, deque *Xysto* ac *Thermis*, praelibanda sunt.

§. V.

Quo Palaestra, Xystus, Gymnasium conveniant, differantve.
Gymnasiarcha an idem ac Xystarcha. Quando quare de causa
siluerint Gymnasia. Stadium Gymnasii Neap. an aevo
sequiore vocatum Amphitheatrum. Thermae
Neap. a Tito Imp. restitutae.

P*alaestra*, ut nominis ipsius fert etymologia, locus erat luctationibus ac porro ceteris exercitationibus athleticis comparatus; qui ut huic usui inserviret innoxie, complanari ac veluti abradi necesse erat; hinc altera loco accessit nomenclatio *Xysti*, a *ξύσσω* scil. *abrado* (1). *Palaestra* ergo & *Xystus* unius ejusdemque loci vocabulum fuit.

(7) In Dissert. VIII. pag. 636. Ex qualibus *Lexicographorum* (Hesychium, Pollucem, Suidam intelligit, quorum loca mox pro re nata §. seq. recitabo) loquendi modis videmus, illos confuse tantum de *Gymnasiis* loqui, partemque pro toto, totumve pro parte, quasi unum idemque allegare; dum potius reddunt, quid quare ad ista pertinuerint, quam quid revera

ac definitive fuerint; aut quo proprie nomine sint appellanda. Primum eos universim confusionis arguit, mox accusationis capita dividit. Ut immerito, sic haud oppido liberaliter.

(1) Ea est nativa *Xysti* notio & etymologia, quam antiquitas agnovit. Nisi quod prius illi homines, qui Diis omnia referendo se ad paria aemulanda accendebant, Herculem primum

fuit. Cicero l. ad Att. Ep. 6. quem *Xystum* appellat, mox Epist. 8. *palaestram* nominat. At ubi denudari corpora (2) coeperunt, *palaestra*, acque ac *Xystus*, cum *Gymnasii* nomine alternavit. Suidas: Πηλαστρα, Γυμνάσιον. *Palaestra*, *Gymnasium*. Hefychius: Γυμνασιάρχης, ἀρχὸν τοῦ ξυστοῦ, *Gymnasiarcha*, *Praefectus Xysti*.

Jamverò gymnasium seu palaestra, ad eam amplitudinem ac magnificentiam, quo posteritas evexit, nondum assurrexerat, nec prorsus aliud erat, quam area complanata & septo aliquo, quo a privatorum contiguas areis discerneretur, inclusa. Hinc Pausanias Eliac. II. 23. vetera Elidis gymnasia non alio quam Περίβολου, *Septi*, nomine circumscribit. Mox umbrae captandae gratia additae sunt platani in ordinem dispositae, & ad earum imitationem succedere lapidei porticum fornices, quo si quando subdialibus ambulationibus uti per pluviam aestumve non licebat, confugerent. Tum hypaethrae tum connectae ambulationes communi Περίπατου, *Ambulationis* vocabulo, ut ante innui, veniebant; quas Gymnasiis addi, prisca moris fuit. Hiero Syracusanus in ingenti portentosae suae navis, quam ad justae urbis imaginem exstrui curabat, mole Γυμνάσιον καὶ Περίπατον, *Gymnasium* & *Ambulationem* addidisse fertur Athenaeo lib. V. 10. Adhaec Cyneam occlusisse Tarenti Γυμνάσιον καὶ Περίπατους, memoriae prodit Plutarchus in Vita Pyrrhi pag. 392. Itaque rudibus primordiis ducta Palaestra seu Gymnasii structura, paullatim accedentibus aliis membris increvit. Enimvero placuit prisca illis hominibus palaestrae inaedificare Ἐξέδρας, quas Latini *Sedes* dixere, seu *Sessiones*. Cicero Orat. II. 21. *Palaestram* & *Sedes* & *Porticus*. . . . Graecos exercitationis & delectationis causa . . . invenisse arbitror. Ubi *Sedes* & *Porticus*, sunt Ἐξέδραι & Περίπατοι, quibus jam palaestra seu gymnasium ornari eoeparat. Partitae autem variis usibus erant exhedrae, unde quoque varia vocabula nactae sunt, ut *Ephebeum*, *Apodyterium*, *Alipterium*, *Laconicum* &c.

Ne porro Gymnasium dumtaxat exercentium otio pateret, ad voluptatem accessit utilitas. Enimvero in Elidensium gymnasium Rhetores quodammodo ludum aperuerunt. Pausanias Eliac. II. 23. Εἰς τοῦ-

P 2

τω

munum omnium parasse *Xystum* somniarunt. Is autem, ut patientiae suae documentum praeberet, succrescentes in Gymnasio sentes quotidie radere (ἀναξύνειν) consuevisse ferebatur. Pausan. Eliac. II. 23.

(2) Quis primus se totum in Stadio nudaverit (antiquitus enim, quantum ex Homero intelligimus, non plane exuti certabant) tum apud alios, tum diligenter edisseritum videtis apud Feithium Antiq. Homer. IV. cap. 6.

τῶ τῷ γυμνασίῳ καὶ βουλευτήριον ἐστὶν Ἡλείοις, καὶ ἐπιδείξεις ἐνταῦθα λόγων τε αὐτοχεδίων καὶ συγγραμμάτων ποιοῦνται παντοίων. In hoc *gymnasio curiam habent Elei, & hic specimina eduntur tum extemporaneorum orationum; tum cujusvis generis scriptorum. Mox & Philosophi eodem irruperunt, tantoque successu, ut Gymnasium uniuersum nonnisi Rhetorum ac Philosophorum esse auditorium videretur. Cicero loc. cit. Nam & saeculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his Philosophi garrere coeperunt; & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia Philosophi teneant &c. Sane Vitruvius Exhedras in tribus palaestrae lateribus dispositas Philosophorum diatribis assignat. Cum itaque Philosophi in Gymnasii exhedris, tamquam in propria sede, regnare coeperint; exinde orta est illa antehac inaudita distinctio inter *Gymnasium* & *Palaestram*; quorum illud Philosophorum Scholas, haec exercitiorum stationes signabat. Quo sensu intelligendus est Cicero, Plutarchus, Laërtius (3), & quicumque alius *gymnasium* a *palaestra* sejunxisse comperietur. Eo etiam refer, quod loco *Gymnasiarchae* successit *Xystarchae* nomenclatio. Nec secus factum oportuit: nam cum vulgo *Gymnasium* pro Schola Philosophorum acciperetur, necesse erat, ut qui palaestricis exercitationibus praeerat, non amplius, ut olim, a *gymnasio* (cujus jam ambigua erat notio) sed utique a *Xysto* i. e. palaestra, cognomen quaereret. Cujus distinctionis si ratio ab eruditis viris fuisset habita; haud ita quidem discordibus in investiganda *Xystarchae* origine opinionibus diversi abiissent Mercurialis, Faber & Falconerius (4); ac praeterea iis con-*

(3) Cic. ad Atticum I. Ep. 6. *Quamplurima (signa) quamprimumque mittas, & maxime quae tibi Gymnasii Xystique videbuntur esse; & mox Epist. 8. Quae tibi Palaestrae, Gymnasiique videbuntur esse. Plutarchus in vita decem Rhetorum de Lycurgo: Καὶ τὸ ἐν Λυκίῳ Γυμνάσιον ἐποίησε . . . καὶ τὸν Παλαίστραν οἰκοδόμησε: Et in Lyceo Gymnasium fecit . . . & Palaestram aedificauit. Laërtius in Socrate: Ἀθηναῖοι δ' αὐτοῦ μετέγνωσαν, ὥς κλέσαι καὶ Παλαίστρας καὶ Γυμνάσια. Continuo Athenienses tanta fuere tacti poenitentia (necis Socrati illatae) ut & Palaestras &*

Gymnasia occluserint. Quae loca frustra assequi intelligentia poteris, ni Gymnasium pro inuestiganda recens Gymnasii notione, h. e. pro Scholis Philosophorum, & Palaestram seu Xystum pro nativa athletarum statione interpreteris.

(4) Mercurialis lib. I. art. gymn. cap. 12. *Xystarcham* secundum a *Gymnasiarcha* locum occupasse comminiscitur. Faber vero I. Agonist. 22. aut geminum, aut non absimile munus utrumque facit; imo idem hujus in *Gymnasio*, quod illius in *Xysto*. Praeterea Falconerius in Inscript. Athletic. sequestri personam agere pro-

confutandis felicior Vandalus (5) exstitisset.

Aliis subinde vicibus patuit fortuna *Gymnasi*, quod aevo sequiore in *balinei* significationem concessisse, explorata (6) res est. Ejus autem metonymiae non unam conjicio fuisse causam. Ac primum balnearum & gymnasii in proximo (7) vicinia promiscuum usum utriusque vocis

professus, sic rem dividit: *Xystarchae munus in prima institutione diversum fuerit a Gymnasiarchae munere. . . . verum quod utrumque circa easdem fere res versaretur, factum deinceps crediderim, ut unum pro altero promiscue usurpare Scriptores coeperint.* Incredibilia opinionum portenta, inde quidem orta, quia, quid aevo sequiore Xystus a Gymnasio differret, non omnino attendetur.

(5) Vandalus supra cit. Dissert. VIII. quantum ex ejus verbis intelligere potui, *Gymnasiarcham* & *Xystarcham* ex aequo praefuisse Gymnasio seu Xysto scribit: hoc tamen discrimine, quod qui *Gymnasiarcha* apud Graecos, is apud Italos seu Romanos *Xystarcha* audierit. Profecto enim idem erat *Gymnasiarcha* & *Xystarcha*, nimirum secundum eam notionem, qua olim *Gymnasium* & *Xystus* idem plane sonabat. At non aequè verum, Italos fuisse alterius nomenclationis scil. *Xystarchae*, auctores. Refellitur enim ex illa ipsa inscriptione Cretensi (ubi *Xystarchae* mentio) quam Falconerius in suae opinionis praesidium attulerat, cujusque vim impressionemque non omnino Vandalus delinavit. Fortasse nullibi frequentius quam in Italia *Xystarcha* loco *Gymnasiarchae* succederet; sed non aliam ob causam id accidisse reor, nisi quod apud Italos praefertim vox *Gymnasii* pressius ad Scholas Philosophorum traducta fuerit: consequens autem inde fuit, ut palaestritarum Praefectus potius *Xystarcha*, quam *Gymnasiarcha*,

nuncuparetur.

(6) Herodiano lib. I. 11. *Gymnasium* ac *Balneum* idem plane sonat. *Thermae* quoque sub *Gymnasii* nomine ambulare. De *Thermis Agrippae* sic Dio LV. loquitur: *Τὸ πυρρῆσιον τὸ Λακωνικὸν κατασκεύασε. Λακωνικὸν γὰρ τὸ Γυμνάσιον* &c. *Vaporarium Laconicum exstruxit. Laconicum enim Gymnasium dicitur* &c.

(7) Opportunitas aquarum, quae non minus ad palaestritarum commodum, quam ad publicorum balnearum usum erant necessariae, omnino suadebat, ut utrumque opus strueretur in proximo. Idem consilium quidem certe Plato secutus videtur, dum in iisdem locis irriguis *Gymnasia Thermaeque* parari praecipit VI. LL. pag. 761. *Εν τοῖς ποιοῦσις Γυμνάσια χρὴ κατασκευάζειν τοῖς νῦν αὐτοῖς τε καὶ τοῖς γήρουσι, γερωνὰς λουτρὰ θερμά παρέχοντας*, *Hisce locis (irriguis) par est ut adolescentes aedificent Gymnasia, sibi & senibus senilia lavacra calida parantes.* Enimvero tertius *Gymnasii* Elidenensis ambitus haud ita quidem a balneis aberat; e palaestra enim continuo patebat aditus *πρὸς τὰ λουτρά*, ad lavacra, teste Pausania Eliac. II. 23. Eadem vicinitatis causa fecit, ut qui *Gymnasii* praeerat, is praefecturam quoque balnearum gereret. In inscriptione quadam inter athleticas Falconerii, *M. Ulpius Domesticus* enunciatur *Εὐστάχιος* . . . *Επὶ βαλανίων Σεβάστου προσώπης, Xystarcha* . . . *Balnearum Augusti Curator.*

vocis inuexit. Quid quod gymnasia ipsa in thermarum ambitu apta-
bantur, ut monuit Scaliger ad Sueton. Nerone cap. 12? Sane balnea
in palaestrae morem aedificata fuisse, ostendi potest ex Plinio (8).
Quocirca mirandum non est, si unum idemque *Gymnasii* vocabulum
utrique fabricae usuique commodatum fuerit. Praeterea in *Gymnasii*
voce non tam priscus usus, quam etymologia spectata est. Itaque lo-
ca omnia, ubicumque *denudato* esset opus, ut erant *balnea* praesertim,
Gymnasii vox uniuersae complectebatur. Suidas: Γυμνάσιον· Ἀθλητήριον
ἢ βαλανείον, ἢ λουτήριον· *Gymnasia*· *Loca ubi athletae se ungebant*;
vel, balnea; vel, lauacra. Quae singula loca, non per synecdochen
quidem, qua pars pro toto contineretur; sed utique quia ibi denuda-
rentur homines, ideo ἀπὸ τοῦ γυμνοῦσθαι, quod *nudari* significat, sub
Gymnasii q. d. *nudatorii* vocabulo censebantur. Idem vox *gymnasii*
sonat in illo Pollucis III. seg. 154. Τὰ δὲ χωρία τῆς ἀτλήσεως,
Ἀποδυτήριον, Γυμνάσιον (9), Πλαίσια, Κονίστρα. *Exercitationis autem*
sunt, Apodyterium, (seu spoliarium) Gymnasium (h. e. balneum)
Palaestra (seu Xystus ubi lucta fiebat) & Conisterium (ubi pulvis,
quo luctaturi aspergebantur).

Atque haec de variis *Gymnasii* vario tempore notionibus habui di-
cere; quas si partite, ut opus erat, sibi contemplandas suscepisset
Van-dalus, profecto non amaras in Hesychium, Pollucem, Suidam
effudisset querelas, eosque confusionis notā damnaasset. Eādem, opi-
nor, confusionis vertigine correptus doctissimus Scriptor Th. Cal.
ulterius praeteruectus est, Gymnasiumque fuisse peculiare aedificium
pernegavit. Sed, ne prorsus indefensos abire sinam veteres lexicogra-
phos; quis ignorat illos, in suis quemque lexicis tum vetera, tum
quae sua aetate vigeant, vocabula enucleanda sibi suscepisse? Quid
ergo mirum, si apud eos *Gymnasii* vox modo ad *palaestram*, modo ad
balnea, modo ad *Philosophorum Scholas* signanda traducatur? Quas di-
versas notiones, nisi per varia temporum intervalla digesseris, easque
in suo veluti lumine apte statueris; sed contra tumultuarie acervatim-
que

(8) Qui sic de balineo Prusensi-
bus concessio ab Imperatore loquitur
lib. X. Epist. 75. ad Trajanum: *Ego*
si permiseris, cogito in area vacua
balineum collocare; eum autem locum,
in quo aedificia fuerunt, exhedra &
porticibus amplecti. Si Plinianam ba-
linei Prusensis delineationem cum Vi-
truvianae palaestrae contuleris, nihil

plane interesse comperies. Utrobique
exhedrae, utrobique porticus.

(9) H. e. Balnea seu Thermae.
Vide Adnot. 6. Ac sane Pollux hic
Exercitationis loca exsequitur: Usus
autem balnearum Medici antiqui re-
centesque maxime inter exercitatio-
num genera commendant.

que complexus fueris ; confusum quid atque inconditum , non secus ac chordas sine arte pulsatas , sonare deprehendes.

Tandem aliquando *Gymnastii* vox in *Thermis* suum funus invenit ; eam maxime ob causam , quod athleticis studiis plane intermortuis , soloque balneorum usu superante , univ[er]sa structura tum *Gymnastii* tum balinei sub generalem *Thermarum* nomenclationem concessit . *Thermis* insaniisse Romanos veteres , monitore non est opus . Quod autem mea interest adnotasse , illud est , quod si quae gymnasia seu palaestrae olim fuerint , aevo sequiore *Thermae* audierunt . *Thermas* & *Gymnasium* a Nerone dedicata refert Suetonius ; at processu temporis de *Gymnasio* verbum nullum ; sed nihil frequentius *Thermis Neronianis* occurrit . Jamvero qua pressius tempestate vel causa desitum sit a gymnasticis studiis , aegre divinari potest . Primas tamen partes non invitatus detulerim Romanae gravitati , a quorum moribus alienissima palaestra , tametsi a nonnullis graecantibus Augustis commendata , diu in honore esse non potuit . Praeterea accessit altera causa multo vehementior ; Evangelicae scilicet modestiae praeconium , quo personante , gymnasia paullatim retulere pedem , ac tandem omnino evanuerunt . Ad Christi enim in Cruce suspensi nuditatem erubescabant Christiani homines ob delectationem vestimenta deponere , nudosque in conspectu populi , idque plausus excipiendi studio , luctari . Itaque eo citius seriusve gymnasia per orbem Romanum occlusa fuisse suspicor , quo maturius vel contra nova religio eo loci inuenta est : Romam vero , ubi salutaris crucis lignum citiores altioresque radices egerat , omnium primam a gymnasticis exercitationibus jam inde a medio IV. saeculo abstinuisse reor . Atque ea mihi causa fuisse videtur , quamobrem P. Victor qui sub Valentiniano ac Valente Imp[er]p[er] floruit , in descriptione regionum urbis Romae , quamvis thermas , balineas , circos plurimos recenset , de gymnasiis , quae pridem ibi (10) fuerunt , omnino siluerit . At qui meminisse poterat , si gymnastica studia simul cum nomine exsulaverint ? Porro ad Romae exemplar

(10) *Gymnasticen* ad Graeciae imitationem , Romae quoque diu cultam fuisse , inscriptiones athleticae quamplures in urbe principe detectae prolixè testantur . Quamvis ea studia Romanam gravitatem dedecabant , tamen vitio temporum prisca Quiritum severitas tum aliis , tum agonum editione , fracta est . In hanc senten-

tiam commendanda est Maurici constantia , qui , cum in iudicio coram Trajano quaereretur , jure ne an secus Trebonius Rufinus agone gymnico interdixisset Viennensibus ; ipse pro Rufino graviter locutus adjecit : *Vellem etiam Romae tolli (gymnicus agon) posset* . Plin. IV. Epist. 22.

plur mox reliquae orbis Rom. partes sese composuere; eoque tandem res evasit, ut *gymnasii* vox, quatenus palaestram signabat, omnino refringerit; nec nisi notandis philosophorum scholis reservata fuerit.

Idem autem fatum subiere cetera per orbem terrarum gymnasia; itaque & Gymnasium Neapolitanum, ubi per varias vicissitudines nominumque iactationes fluctuasset, tandem ex aequo siluit. Ejus loco steterunt *Thermae* in vicinia, vel in septo ipso gymnasii, ut mos erat, posita, tantaque celebritate frequentatae, ut ab iis regio quaedam urbis nostrae nata fuerit nomen. In lapide nostrate apud Grut. CCCCXXX. 6. exstat *Regio Thermensis*, quae nomenclatio diu postea & ad majorum nostrorum aetatem perennavit. Patuit autem haec Regio inter portam Campanam Nolanamque & ad Regionem Furcillensem usque protendebatur: itaque totum illud spatium complectebatur, ubi Gymnasium Scriptores nostri, ducti exploratissimo parietinarum ex opere lateritio, inscriptionum athleticarum ibi effossarum, & ebullientium adhuc aquarum, indicio, metati fuerant. Porro thermas Neapolitanas juxta gymnasium applicitas fuisse, illud esse poterit argumento, quod haec eadem *Regio thermensis prope Amphitheatrum* ad majorem scilicet inculcationem, in veteribus (11) chartis dicta reperiatur. Nonnulli hinc colligunt, sed nullo idoneo teste suffragante, ibi fuisse quoque Amphitheatrum. Eo quoque inclinasse videtur Fabius Jordanus, sed dubii plenus aliis id investigandum permittit (12). At vero acu rem tetigisse videtur ingeniosus Lasena noster, qui in hisce chartis ultimi aevi, *Amphitheatrum* pro *Stadio* accipiendum esse contendit: indeque ortam esse errandi originem, quod Stadium, palaestrae Neapol. additum, ut erat sedibus utrimque dispositis pro more comparatum, speciem quamdam Amphitheatri ea aetate barbarica praeferebat; cumque de Stadio Graecanico ne fando quidem illi homines inaudivissent, facile pro *Stadio* vocem *Amphitheatri* (13), quod

(11) Apud Lasenam de Gymnas. Neap. p. 81. Ecclesia S. Sergii & Bacchi in platea Amphitheatri in vi- to Seccarino ad portam Furcillae. Alibi: In regione thermensi prope Amphitheatrum. Vide adnot. seq.

(12) Ibidem apud Lasenam: In vetustis quoque S. Sebastiani tabulis Amphitheatri & vici Amphitheatri Regionis Thermensis nomen saepenumero legimus; quo arbitrabar quando-

que inter Capuanam Nolanamq. viam loco D. Petri dicto, ne dum thermas, sed aliud quoque Amphitheatrum existisse. Sed cum nihil certi ea de re asserere possimus, apud alios sit hujus rei iudicium. Quae verba exscripta sunt ex Fabii Jordani Histor. Neapol. lib. I. cap. 25. de Thermis, ut me Cl. Capycius monuit.

(13) Infelicium temporum vitio tribue, quod *Amphitheatrum* pro *Stadio*

quod Latinis auribus diutius insonuit, supposuere. Rem ipsam teneo, nomina non moror. Itaque *Regio Thermenfis prope Amphitheatrum* illud prope subjicit oculis, quod pluribus suadere contenderam; nempe *thermas Neapol.* olim Gymnasio applicitas fuisse; ac facile utrumque opus a Tito restitutum. Enimverò Gymnasium terraemotibus collapsum, ex Titianae inscriptionis versu quinto suasimus; porro aegre est non credere, structas in proximo *thermas* ejusdem concussio- nis impetu corruisse, vel saltem vitium fecisse. Quamobrem reparante Tito Gymnasii jacturam, ea occasione *Thermas* quoque restitutas fuisse, mihi fit verisimile. Atque haec de Gymnasio ὑλικῶ (*materiali*) latis: quod publicae fabricae genus ubique gentium evanuisse, nonnulli for- tasse susque deque habuerint. At equidem reor, ex abolitis gymnasiis ingentem cladem illatam fuisse bonis artibus, quae nonnisi in palae- stra facile commodeque, atque uberrime dabantur addisci. Interim, ne cui mea haec sententia παραδόξως (*praeter opinionem*) accadat, non abs re mihi visum fuit, eam seorsum, hoc est in subjecto Πα- ρέργω, explicatius tradere, ac suadere copiosius.

Q

ΠΑ.

dio diceretur; ceterum ea vocis enal- lage praesidium ab antiquitate quae- rere utcumque posset, si quidem mi- nime displiceant, quae Lafena ipse Cap. V. pag. 81. de nova *theatri* no- tione apud Statium, ingeniosissime excogitavit. Poëta lib. III. Sylv. *ad uxorem*, inter nonnulla opera publica Neapoli excitata, memorat quoque,

*Et geminam molem nudi tectique
theatri.*

Alii aliter Poëtae sensum contorfe- runt; sed quid reipsa fuerit Neapoli nudum theatrum, & tectum theatrum, nemo enucleate extricarat. Lafena vero in lectione Statii subactus, cum advertisset a Poëta quaedam latina verba eo consilio adhiberi, ut ipsa Graecis e regione responderent; felici- ter opinione mea conjecit, Statio illa verba fundenti tunc obversata animo fuisse bina spectaculorum loca, nim. Γυμνάσιον & Σκηνὴν i. *Palaestram* & *Scaenam*; ipsum vero, ut Latina

Graecis ad verbum appenderet, *Nu- dum* & *Tectum* dixisse theatrum; quo- rum illud ad Gymnasium, cui a *nu- ditate* nomen; hoc vero ad Scaenam (quae ab σκηνῇ, *umbraculo*) theatra- lem referendum esse: utrumque vero locum sub communi *Theatri* (quod ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι a *spectando*) vocabulo comprehensum; quia utrobique *specta- cula* edebantur. Jamvero si *Gymna- sium*, auctore Statio, sub *theatri* no- mine ambulaverit; minus mirandum est, si aevo posteriore *Stadium*, pars quidem Gymnasii maxima, *amphi- theatrum* dictum fuerit, magis id adeo; quod *Stadium*, utrimque sedibus ad spectandum compositis instructum erat. Vitruv. V. 11. *Stadium ita figura- tum, ut possint hominum copiae cum laxamento athletas certantes SPE- CTARE*. Hinc Gymnasio *theatri*, ac Stadio *amphitheatri* nomen ex ve- ro quaesitum.

De Picturae Sculpturaeque interitu divinatio:

Maximum Graphices opus in recta Nudi delineatione versari: hanc verò in Gymnasio tum ex athletarum motionibus, tum e statuis facile parabilem fuisse: hinc videri detrimenta artis hujus a desuetudine gymnasiorum esse repetenda. Aegyptiaca pingendi audacia. Quatenam Abdita loca, seu Favissae. Leges antiquae de signis non transferendis. Inscriptio vetus illustratur.

Non is ego sum, qui ob intermortuas palaestras hinc veluti lugubria indutus, naenias instituam, ob eam maxime causam, quod eae artes, quae olim ingenuae ferebantur, primum sine honore, deinde despiciatui habitae, postremo fugatae omnino exsulaverint: quandoquidem ea vicissitudine res humanae laborant, ac sine intermissione laborabunt. Et tamen mihi, qui Strabonianas de pessumdato Italico Graecismo querelas praecipue sum de abolitis gymnasiis interpretatus, subiit animum investigare curiosius, ecquid propius Geographum sic pupugerit, ut indolesceret. Nam Strabonem ob id dumtaxat questum fuisse, quod vires corporis ex cessatione palaestrae torpescerent, juvenisque a militiae studiis avocaretur ad otium, mihi quidem non fit verisimile; magis id adeo, quod aliis exercitationibus vicariis jactura gymnasii compensari abunde poterat. Nonne meditationes campestres, aequae ac gymnicae, corporum agilitati consulebant, & venatione ad bellicam disciplinam praeludebatur? Majus ergo quid Geographi animo obversatum fuisse suspicor, quod ab eo querelas expresse: Nimirum Graphicen, & quae ex Graphice creverunt, Picturam, Sculpturamque, cum gymnasii fato occubuisse, res sane digna erat, quamobrem vir philosophus indignaretur. At enim, inquires, quae communio Graphicae cum gymnasio intercefferit, ut altero intercidente, simul altera eodem impellente fato corruerit? Omnium, mea opinione, maxima. Verum antequam id suadere aggrediar, praestet paucis aperire varias de Picturae casu sententias; nam ex ipsis discordibus veterum ac recentiorum ea de re opinionibus fortasse dabitur, quid repudiandum sit, quidve sequendum, elicere.

Et ad recentiores quidem quod attinet, ut minutiora quaedam praetermittam, sub tribus potissimum diverso tempore impactis vulneribus Graphicen occidisse autumant. 1. Translatione aulae Imperialis
sub

sub Constantino: qua tempestate volunt, praestantissimos artifices, & expolitiora artium monumenta simul cum Imperatore Româ Byzantium commigrasse. 2. Christiana religione; quam, ubi in libertatem asserta est, hoc egisse ajunt (1) ut immensa falforum Numinum multitudo e conspectu populi, veluti e theatri caveis, exhibitata cederet; tum ut picturae sculpturaeque, aliquanto impudentiores, a Christianorum oculis submoverentur. 3. Funestissima Barbarorum, quicquid adhuc admirandae vetustatis reliquum fuerat, conculcantium incurfione. Atque hinc accidisse rentur, ut adolescentes optimis & magistris & veterum simulacrorum exemplis destituti, nullum operae pretium excogitare, nedum exsequi, Marte suo quiverint. At enim, ut nunc praeposteram argumentandi rationem diffimulem, qua quae Romae peculiaria damna fuerunt, ea nimis licenter ad orbem universum traducuntur, ut inquam id nunc diffimulem; tria haec criminum capita facile cuique fuerit exsufflare. Enimvero si ea deductio nocuit Romae, hoc ipso prodesse debuit Byzantio, quo ingentem artificum & statuarum vim praesentia Imperatoris, uti volunt, contraxerat. Atqui quam indigno loco ibi Graphice fuerit, facile ex inventusta numismatum Byzantii cusorum delineatione liquet. Jamvero quae argumenta ex Christiana religione, & ex infusa barbarie contra bonas artes deducuntur, paullo quid firmioris ponderis haberent, si quidem ostendi posset, tum primum Graphicen imminui ac debilitari coepisse; at querelae de Picturae interitu, ut mox dicam, antiquiores sunt, quam ut hisce temporibus consignari possint. Quamobrem, etiamsi hae causae non incidissent, bonae tamen artes, prout se derant initia, omnino concidissent. Perfecta enim & absoluta Graphice jam inde a primis Caesaribus vitium fecerat, ac tandem saeculo IV. cum ingenti ruina humi prostrata jacuit. Tabescentes itaque tum erant artes & pene intermortuae; nec nisi quae olim sculpta pictaeque erant antiquitus, ex parte restabant adhuc; at omnis spes fracta erat, ut paria artifices opera aemularentur. Quin vero pauca

Q 2

haec

(1) Sane ad Evangelii praeconium imminui Numinum frequentia statuarum coepit. Notum cuique est ex Act. XIX. 24. seq. quid impulerit Demetrium, *argentarium, facientem aedes argenteas Dianae*, ut Ephesi turbas contra Paulum cieret. Nimirum verendum illi erat, ne Apostolo vehementius urgente praedicationem,

artificii sui lucra penitus interirent; quamquam homo malitiosus, ne sua magis, quam Dianae causa, commoveri videretur, hoc amplius obtendit: *Sed & magnae Dianae templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia & orbis colit.*

haec antiquitatis vestigia sub Religionis Christianae auctoritate, ad mox sub Barbarorum alluvie omnino pessumdata fuerint, equidem non diffiteor; modo stet illud, Christianos & Barbaros non primos stantem ac spirantem Graphicen decussisse, sed eidem jam ad perniciem inclinanti pondus addidisse de suo. Itaque si mihi quadam imagine sub sensus cadente uti liceat, ita quidem partite dicerem: Christianam Religionem, cum rerum potita est, naſtam artes intermortuas, veterum picturas statuasque, ne pestilentia sua Christianorum animos venenarent, condidisse tumulo; barbaros vero insultasse tumulo, atque ossa sine ulla reverentia dissipavisse.

Et sane jam inde ab aetate Petronii ac Plinii quaesitum fuit, unde bonae artes, ac Pictura praecipue, perniciem labemque contraxerint: quod certissimo argumento esse potest, jam tum Graphicem a pristino suo loco ac dignitate dejectam. Et quidem tunc opinio fuit, Asiaticas divitias in Tiberim transfusas, Picturae luminibus obstruxisse. Ita quidem ille sensit apud Petronium cap. 88. *Coepi . . . causam desidia praesentis excutere, cur pulcherrimae artes periissent, inter quas Pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset Pecuniae cupiditas haec tropica instituit:* ac paullo post in eandem sententiam loquitur: *Noli ergo mirari, si Pictura defecit, cum omnibus Diis hominibusque formosior videatur massa auri, quam quidquid Apelles Pbidasque, Graeculi delirantes, fecerunt.* Nimirum luxus eo evaserat, ut homines sibi, hoc est, humanae naturae quid deesse crederent, ni vel ipsis oculis aurum argentumque haurirent. His adde, quod ad interimendas artes non minimum valuit; judicandis artibus non quivis e trivio par erat; sed nemo prorsus erat, quae tunc serpebat saeculi contagio, qui auri argentique fulgorem non magnifaceret. Quamobrem aurea potius atque argentea supellectili, quam signis atque picturis parietes instruere ante ferebant. Praeterea ad scabiem divitiarum accessisse volunt marmorum varietatem, quae picturae offerret. Nam Plinius hanc quoque pestem in bonarum artium jacturam crevisse queritur: *Nunc vero* (inquit de pictura XXXVI. 1.) *in totum marmoribus pulsa, jam quidem & auro.* Denique *Aegyptiacam* pingendi audaciam (2) picturae fata maturasse, a Petronio scribitur.

(2) Petronius Satyr. 2. ubi in sui temporis corruptam eloquentiam declamasset, haec veluti mantissae loco addidit: *Pictura quoque non alium*

exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiarium invenit. Plurima huc congeste Commentatores; at sedula sua

ex-

bitur. Habes jam quid veteres de Graphices interitu senferint: quo iudicio vereor equidem ut illi, infectando temporum suorum calamitatem, satis veritati litarint.

Enimvero non negaverim inexpletam auri argentique famem plurimum ad inducendam picturam contulisse; Romae praesertim, quo orbis universi divitiae corrivabantur: at hoc idem in causa fuisse, ut ubi-

exquisitaque diligentia id consecuti sunt, ut Satyrici locus, ceteroque planus ac facilis, inter obstetricantium manus evaserit difficilior. Ne multis; Pictura est ars Naturae imitatrix, illeque optimus pictor esse praedicatur, qui apprime novit coloribus cum Naturae veritate certare. Praebent autem arti materiam quaecumque sunt in rerum universitate species, & eae praeterea, quae quamvis non verae, opinione tamen vulgi sustinentur; ut Fauni, Satyri, Centauri, & id genus alia non pauca. Quidlibet igitur *audendi* pictori datur facultas, hac tamen lege, ne, ut ille cecinit,

Serpentes avibus gementur, tigribus agni.

Neque enim, inquit Vitruvius VII. 5. *picturae probari debent, quae non sunt similes veritati*. At enim in hanc partem eximie supra ceteros Aegyptii peccarunt, apud quos nihil frequentius ad occulenda religionis mysteria fuit, quam ut caninum caput humanis artubus imponerent, aut contra humano capiti volumina serpentium, aut aliarum ferarum membra, adungerent: sic ut *nec pes nec caput uni formae redderetur*. Nec adhuc stetit fingendi licentia. Ausi praeterea sunt & pro columnis calamos, & pro fastigiis pingere harpaginetulos: ad summam, totas Architectonicae rationes intervertere, ea scilicet comminiscendo, quae Vitruvius loc. cit. graviter reprehendit. Et quamvis Vi-

truvius ibi Aegyptios haud nominatim incuset; iis tamen primam praepostere pingendi originem esse imputandam, Petronius hoc loco suadet. Aegyptii quidem primi omnium huiusmodi audaciam praesetulare, sed mox aliis, ut idem aemularentur, praeluxerunt. Nam pervagata quaquaversum Alexandrina peregrinitate, Graeci Latinique pictores in eo pingendi genere sibi mirifice placuerunt, tum ad ciendam admirabilitatem, quae ex rebus non antea visis plerumque oritur, tum vel maxime ad operis celeritatem. Etenim extremitates imaginum ad similitudinem verorum corporum praecidere, & columnas cum reliquis aedificiorum rationibus ad Architecturae disciplinam delineare, sane quam diuturnioris erat operis, quam monstra ad libidinem efficta, aut calamos aedefve sine arte tabulis illinere. Profecto plurimo labore subigendi erant adolescentes, iisque non mediocri temporis dispendio opus erat, ut & ad veras Naturae species, & ad architecturae rationes delineandas rite compararentur. At ubi probata corrupto hominum iudicio Aegyptiaca audacia fuit, jam quis tribus quatuorve diebus ad graphicen, perversam illam quidem & detestandam, informabatur. Atque haec est illa via *compendiaria*, quam verustae graphicae, eidemque exactae, fuisse detrimento, non sine iusta causa Petronius queritur.

ubique gentium pictura fordesceret, mihi prope absurdum esse videtur. Nam utut huiusmodi querelae veterum ad suadendum picturae in urbe Roma interitum valeant, in provinciis quidem certe non valent. Ditescere enim pars una nequit, nisi altera pro portione pauperetur; itaque si Romanae divitiae picturam Italicam praefocarint; dicendum contra foret, exhausta provinciarum aeraria Graecanicam absorbuisset. Quamobrem adaequata picturae demortuae causa in una divitiarum voragine comprehendi nequit. At cum quaestio est de occasu alicujus artis; id sedulo allaboratur, ut una causa quae ubique valeat, detegatur. Ergo ut ad rem praesentem deveniam, cum quaeritur, quid picturam sculpturamque aboleverit; illa prima perniciēs exploranda est, quae utrique noxia, utramque pariter & ubique e medio sustulerit. Ut autem recto itinere hanc labis originem primam investigemus; illuc conijciamus oculos, unde utraeque veluti ex communi fonte deducantur: quem fontem si forte turbatum dissipatumve deprehenderimus, haud aegre erit conijcere, cur aquae inde salientes lutulentae decurrant. Nimirum utrique arti, picturae scilicet & sculpturae, praeludit Graphice (Ital. *disegno*); sine qua nihil omnino proficitur. Ex graphice enim existit perfectum pingendi sculpendique genus; in eaque unice addiscenda diu multumque insudandum est. Nam aptare lumen, umbras, splendorem, commissuras colorum, haec inquam, omnia ludum esse dixeris, si cum Graphicae difficultate comparaveris. Itaque si mihi dabitur ostendere, una simul cum abolitis gymnasiis delivisse quoque perfectae graphicae opportunitatem, ac facilitatem; ecquis in dubium revocaverit, picturam atque sculpturam gymnasiorum ruinis involutam occubuisse?

Graphice autem, ut inde incipiam, est ars delineandi; cum manus per lineamenta feliciter animi sensus explicat, & cum extremitates imaginum ad similitudinem verorum corporum praeciduntur. Sed Graphice, seu pictura linearis, nullibi melius quam in nudo corpore humano profecit. In corpore enim humano initia quaedam artium, & prope rerum omnium proportionēs Natura deposuit: itaque si quis praestantissimum hoc opificium delineare apprime norit, is certe quaecumque sub oculos cogitationemque cadent, facillimo negotio repraesentabit. Sane ex nudo corpore perfecte discitur, quae sit membrorum omnium apta dispositio ac proportio, quanto quid a quo distare debeat; quae sit latitudo pectoris, longitudo brachiorum ac pedum, quae laterum profunditas; quae ossium commissurae; ubi tori, musculi atque artus aptandi. Considerandae quoque veniunt multiplices

cor.

corporis motiones, & quo pondere librari corpora debeant, ne a centro gravitatis deflectentia cadere potius, quam stare, videantur. Praeterea cum artificiosissima corporis compages ita comparata sit, ut pro vario positu varia sit ossium tororumque dispositio, necesse est, ut motiones universas teneat artifex, & accuratissime sibi in animo consignet. Sed praecipuum graphices artificium in delineatione animorum versatur. Arctissima enim est animi cum corpore societas; & quo spectat animus, eo quoque universa corporis membra, veluti suo domino ac principi famulantia, collineant. Varius igitur erit oris gestus, oculorum jactus, cervicis inflexio, lacertorum, crurum, pedumque intentio, prout hac vel illa affectione intus impellitur animus accietur; ita ut visâ corporis delineati specie, statim quis intelligat, tranquillus ne an concitatus, hilaris an tristis illic animus delitescat. Haec autem omnia aliunde, quam e nudo corpore, addiscere frustra speraveris. Atqui nullibi vehementius, quam in palaestra, denudata corpora in omnes partes versabantur; nec aliunde evidentius quam e gymnycis exercitationibus, affectus animi detegebantur.

Nunc vero ad prima graphices rudimenta adolescentibus tradenda, consuetudo obtinet, ut vulgaris homo e trivio conductus denudetur, & in abaco sistatur, jussus in hanc vel illam se componere positionem. Sed quam frigide & infelicitur, quam ineleganter! Ac primum qui nunc pro exemplari ad imitandum proponitur, non omnium pulcherrimus, nec absolutissimis instructus membris esse solet. Pictor autem aut sculptor, perinde ac poëta, ad ciendam admirabilitatem sequi, quod est in quoque genere perfectissimum, debet. Praeterea qui in abaco sic compositus aptatur, non aliam plerumque oris speciem gerit, quam si suspensus in equuleo torqueretur. Tanta cum molestia miser ille distenditur! Quae vero imperantur membrorum positiones, cum non sponte sua nec aliquo impetu proveniant, omnino languescunt, neque cum habitu oris conspirant neque consentiunt; ita ut discerni nequeat, ecquando personatus ille athleta laetetur, doleatve, quando audacem timidumve gerat animum: qui vel si in ridentem faciem se componere jubebitur; tamen cum laetitia non ultro e praecordiis erumpat, ore non suo ridere comperietur. Cum igitur hujusmodi motiones per se languidae ac remissae, careant facili intimoque conatu, iisque lineamentis, quibus Natura affectiones animi in ore depingit, percellere ne eae possunt adolescentes, eosque excitare, ut quod olim animo delineandum conceperint, ipsi per se felici partu, & ad perfectum Naturae exemplar, effundant? Certe ii numquam
ad

ad optimam graphicen instituentur, nisi optima etiam exemplaria, quibus animi lenius & respondentes corporis motiones repraesentantur ad vivum, sibi ad imitandum proponant. At nos hisce vivis exemplaribus destituti in alterutram partem claudicamus: quo plerumque fit, ut in artificum nostrorum simulacris, etiamsi laçerti, brachia, pedesque summo conatu distendantur, facies tamen ad tranquillitatem fingitur, ac veluti animo peregrinante, otiaur.

Contra Graecis omnia ea praesidia, quae ad haec comparanda necessaria sunt, abunde suppetebant. Praecipuae autem artis hujus partes sunt, ut modo dicebam, tum nudi corporis ejusque motionum perfecta delineatio, tum depingendi animi in gestu oris scientia non vulgaris. In utroque Graeci supra ceteros excelluere, ob eam potissimum rationem, quod Gymnasia, unde hoc ipsum addiscere dabatur, in Graecia maxime frequentabantur. Scilicet ibi cuique copia fiebat, denudatos intuendi pueros, adolescentes, virosque, qui dum certamina secum conferebant, positiones omnes a Graphicae studiosis percipiendas, vehementissime, cumque ingenti ardore animi, exluebant. Qualemcumque nunc animo concipe corporis motionem & quantamlibet; eam in saltu, cursu, jaculatione, in lucta praelectim, edi necesse fuit. Erat enim *lucta Ορθοπάλη*, quae a *stantibus* & erectis, ut *ἀνγκλινοπάλη*, quae a *prostratis* humi, ac se se volutantibus, pugnabatur. Erant & *Τ'ππασμοί*, cum se se *resupinabant* athletae; *χαμὰί τρόποι* & *συμπλοκαί*, cum pancratiastae *solo* prostrati *nexus* *implicabant*, & alternis vicibus *explicabant*. Jamvero cervices, brachia, latera, crura, pedes quanta cum pernecitate & quo non, *jaçtabantur*? Tunc in proclivi erat cuique animadvertere, quae sit apta digitorum contractio ac porrectio; qui rubor in vultu ex anhelitus frequentia accendatur; quae *nilium* reciprocatio ex coagitatione pulmonum, quaeve oris, narium, oculorum diductio e spiritus intercepti difficultate fiat. Sed & ad exprimendas animorum affectiones luculentissima exemplaria iidem athletae suppeditabant; qui quidem cum ob suam patriaeque gloriam, quae ardentissimas ad audendum faces subjicere solet, contenderent, serum quid ac terribile spirantes ad certamina accedebant; mox ubi compositi complexique colluctabantur, cernere erat, uter propitium iratumve, laetantem dolentemve, audacem timidumve spiritum gereret: ac porro, quandoquidem consuetudo erat pancratiastarum se mutuo mordere, depilare, fauces stringere, pedes ac digitos defringere; operae pretium erat intueri, quibus rugis frons in hujusmodi clade contraheretur, quove oris rictu vultus oculi.

oculique efferarentur. Quamobrem recte quis judicaverit, Gymnasium, ubi motiones corporis animique affectus repraesentabantur ad vivum, nihil aliud iis qui Graphicae operam dabant, fuisse, quam accuratissimam linearis picturae Scholam (*Accademia del disegno*).

At enim fortasse obduxeris, ex huiusmodi exercitiis athleticis haud ita plurimum ad graphicen profici eam ob causam potuisse, quod, cum adeo perneciter ederentur, ut prope visum fugerent; satis commodi otiique ad exprimendas motiones non relinquebatur accuratis observatoribus. Ita quidem res erat: at morae, ad delineandum necessariae, defectum frequentia ejusdem spectaculi compensabat. Nam cum dico exercitationes athleticas, non eas tantum intelligo, quae per intervalla temporum statisque diebus in conspectu confluentium populorum instaurabantur, sed eas etiam complector, quae ad privatam vel oblectationem vel eruditionem ab ingenuis pueris quotidie in Ephebeo applicitoque Gymnasio edebantur. Cum itaque frequentissime huiusmodi spectacula redintegrarentur, facile fuit ex repetitis motionum athleticarum observationibus excitari ac percelli imaginationem, ut quae quis ictu quidem oculi, sed iteratis vicibus decerpserat, manu deinde exsequi ac delineare valeret. Atque hoc primum adversus motionum celeritatem, quae rectae delineationi noxia videri poterat, praesidium fuit: Sed fuit alterum numerosius tutiusque. Per Gymnasii enim multiplices exhedras, porticus, in Ephebeo praeterea, Xysto, Stadioque passim disposita simulacra iisdem ferme motionibus, quae vicerant, effingebantur. Id quod tum ex pluribus Plinii Pausaniaeque locis, tum vel maxime e Vitruvii capite V. lib. VII. ostendi potest, qui dum docet pro varietate locorum varias constitui debere picturarum rationes, castigat Alabandeos, eosque e Licinii sententia ait, *propter non magnum vitium indecentiae insipientes esse iudicatos, quod in Gymnasio eorum quae sunt statuae, omnes sunt causas agentes, in foro autem discos tenentes aut currentes, seu pila ludentes*. Siquidem decentiae ratio flagitabat, ut athleticae statuae in Gymnasio, non in Foro, proponerentur tum ad ornatum loco respondentem, tum ad adolescentum, ibi ubi certabatur, aemulationem. Quod autem Vitruvius *disco tantum cursu & pila ludentes* memorat, id in exempli gratiam dictum voluit; nam & locus erat eorum statuīs, qui ex aliis certaminum generibus, ut celete, biga, pancratio &c. evaserant victores. Ad summam nullum erat e quinquertio exercitium, seu ut pressius dicam, nullae erant motiones corporis in Gymnasii conatibus explicari solitae, quae non expressae ad vivum in aliquo Gymnasii

R

ejus-

eiusdem simalacro fuerint. Ex hisce porro simulacris studiosi Graphices omnia quae erant ex arte addiscenda, facile consequi commodaeque poterant.

Gymnasium autem cum dico, Thermas quoque, quibus ex vero competit Gymnasii nomen, quaeque vel in ipsa palaestra, vel in ejus vicinia disponebantur, complector. Ac profecto tanta fuit aliquando Thermarum statuis ornandarum ambitio, ut nec abditis quidem locis, unde ceteroqui extrahi signa vetabatur, temperatum sit. Id eruisse videor ex antiquo lapide, qui pridem *Friniani* in praedio prope Atellam jacuit, nunc vero in Regio Herculanensi Muleo prostat; qui, prout editus fuit ab eruditissimo Scriptore in *Addendis ad Thecam Calamariam* p. XXXVI. sic habet:

SIGNA TRANSLATA EX ABDITIS
LOCIS AD CELEBRITATEM (3)
THERMARVM SEVERIANARVM
AVDENTIVS (4) AEMILANVS V. C. CON
CAMP. CONSTITVIT DEDICARIQVE PRECEPIT
CVRANTE T. ANNONIO CHRYSANTIO V. P

Sic etiam in alia inscriptione apud Fabretum Inscr. cap. IV. pag. 334. *Translata ex obscuro loco*. Quid autem sibi velit, τὸ *Ex abditis locis*,

(3) Fabretus Inscript. Cap. IV: p. 280. edidit *Celeritatem*; eaque lectio Mazochio placuit, reputanti, *Celeritatem* parandarum thermarum in causa fuisse, ut Consularis Campaniae *ex abditis locis*, contra legum id vetantium dispositionem, signa transferri permetteret. Sed & major *Celebritas* loci publici, id ipsum extorquere ab Aemiliano potuit.

(4) Consularis noster iacturam prioris litterae fecisse videtur; ut facile illum *Gaudentii* nomen gessisse suspicer. Hic idem a Cl. Scriptore Th. Calam. SAEMILANVS appellatur, cognomine scilicet latinis auribus absono, ne dicam, inficeto. Equidem quovis pignore certarim, repetitum a praeunte voce sibilum, sequenti AEMILIANO additum ab eo fuisse: praeterea, etsi dederim in

marmore sculptum esse AEMILANVS, contendo tamen AEMILIANVS lectum oportuisse, ut ejus nomen e gente *Aemilia* pullulasse pateat. AEMILANVS autem pro *Aemiliano* scalpitur, nimirum compendii causa, nec praeter morem veterum, qui, sicubi characteres in proximo congruerent figurâ, unum pro duplici effingebant; ut in marmore Histoniensi, quod pag. 49. produxi, AESERNNORVM pro AESERNI-NORVM; in lapide Herculanensi affabre scalpô, EPIDIANO pro ELPIDIANO: in quodam nummo penes me, IDNO pro IRINORum: ubi sub littera N elementum I; & sub E, elementum L delitescunt. Milena hujusmodi exempla nummi veteres suppeditabunt.

eis, aut Ex obscuro loco, expedire non habuit doctissimus Urbinas. At Mazochius in Camp. Amphith. p. 170. acu rem tetigisse videtur: Legisse (inquit) memini in Codice Theodosiano . . . titulum unum (an plures?) de signis aliisque id genus aedificiorum ornamentis non transferendis. Ne contra eas leges peccatum videretur, additum expresse fuit, Ex abditis locis, aut Ex obscuro loco &c. Satis verisimiliter appositeque. Et tamen Cl. Scriptor Th. Calam. quia leges has investigando frustra operam lusit, hinc ansam cepit criminandi Mazochium, & parum quidem liberaliter (5), quasi qui leges, quas nemo umquam scripserit, legeritve, testes vocasset; ac porro ille, quo fucum faceret incautis, daretque aliquid auribus nostrorum hominum, contendit, Abdita loca notare urbes Herculaneum & Pompejos (6) sub Vesuvii ruina sepultas, unde Aemilianum signa traxisse ad Thermas, audacter commentus est. Sed praefiscini: Exstant eae leges in Codice Theodosiano, quas qui volet, inferne (7) leget. Jamvero per hasce leges

R 2

scire

(5) Sic enim quasi recollecto spiritu canere contra Mazochium incipit l. c. pag. XXXVIII. *Primum quidem longe demiratus sum, virum prolixae eruditionis ad Cod. Theodof. provocare, titulosque recitare, quorum ne vestigium quidem in hoc legum ingenti aequae reperire est: imo facile meminisse poterat, etiamsi exstarent, pro bujus Saemilani elogii luce minime ad eos confugiendum, cum is codex, ut notum est, ab Constantino M. ad vetatem Theodosii constitutiones complectatur; saxum autem Alexandri Severi tempestatem certam praefert; quare dum in praeclarissimo Mazochii opere isthaec relego, vix oculis fidelibus praesto fidem. At vero si titulos incassum ab eo investigatos intento digito monstrarim, ecquod is mihi μνηστυριον (indicii praemium) largietur? Sed volo agere cum eo liberaliter. Adeat sine plurimo suae operae dispendio adnotationem 7., curiositati suae cumulate respondentem, hoc unum impense rogatus, ut ne in lubrico, non recipiente vestigium, adeo*

confidenter inambulet. Jamvero ad Codicem Theod. non eo Mazochius amandat lectorem, quasi Principes Christianos omnium primos legem de non transferendis signis scripsisse senserit, sed utique quia non aliunde paratior uberiusque hujusmodi interdicti, quam ex illo fonte, hauriri notitia dabatur.

(6) Is unus (inquit l. c. p. xxxvii.) molestissimus, qui contendendi mentis morbo calet, nec umquam eo purgatur, inficiabitur abdita loca non esse Herculaneum, atque urbes finitimas. . . . terraemotu atque Vesuvio incendio afflictissimas. Nihil hic equidem contra hincere audeo, veritus ne ipse etiam eodem mentis morbo calere iudicatus, Anticyram navigare jubeam.

(7) Lib. XV. tit. I. C. Theod. de Oper. publ. l. 19. Ne qui novum opus volet in urbe moliri . . . id effossis nobilium operum substructionibus, redi-vivis de publico saxi, marmorum frustis spoliatarum aedium reformatione convulsis, faciat. Et l. 37. Cod. eod. Nemo Judicium in id temeritatis

etum-

scire quidem licet, interdictam olim fuisse signorum translationem; at vero ecquid sibi pressius velint *Abdita loca*, unde Consularis Campaniae signa traduxerit; neque leges adnot. 7. laudatae docent, neque quisquam alius apposite extricavit. Olim quidem *Abdita loca* interpretabar *Favissas*, de quibus Varro apud Gellium II. 10. *Favissas esse cellas quasdam & cisternas, quae in area sub terra essent, ubi reponi solebant SIGNA VETERA, quae ex eo templo collapsa essent, & alia quaedam e donariis consecratis. Festus in v. Favissae: Sunt qui putant, Favissas esse in Capitolio cellis cisternisque similes, ubi reponi erant solita ea, quae in templo vetustate erant facta inutilia. Sed enim Favissae, ut nominis fert (8) etymologia, foveas h. e. abdita obscuraque loca sic universe significant, ut necesse non sit, ut eas nonnisi prope templa metemur. Nam mihi fit verisimile, aedificia etiam publica suas habuisse sive *favissas*, sive *abdita loca* appellare mavis, sive, ut uno dicam verbo, *thesauros*, ubi signa vetera nulliusque usus, recondebantur. Ea porro signa loco suo movere, religio dedicationis vetabat. Sic olim augurabar: at postquam in eidi in legem 14. Cod. Theodos. de Oper. Publ. rem intellexi totam. Lex, de qua loquor, data anno 365. Mamertino Praef. Praet. sic habet: *Praesumptionem Iudicium ulterius prohibemus, qui in everfionem ABDITORVM OPPIDORVM, Petropolis (corr. Metropolis) vel splendidissimas civitates ornare se fingunt, TRANSFERENDORVM SIGNORVM vel marmorum vel columnarum materias requirentes &c. Kal. Jan. Mediol. Valentiniano ac Valente Coss. Oppida abdita hinc non ea sunt, quae jam collapsa ac sepulta ruinis delitescabant, sed ea omni-**

no,

erumpat, ut inconsulta pietate nostra novi aliquid operis existimet inchoandum, vel ex diversis operibus aedificia aut marmora, vel quamlibet speciem, quae fuisse in usu vel ornatu probabitur civitatis, eripere, vel alio transferre, audeat. Cave credas, Christianos Principes novam ex integro legem condidisse, sed eos jus jampridem constitutum novis sanctionibus muniisse, docet Reinesius Claf. VII. 11. e quo praeterea didici, aliam ea super re sententiam sedisse Regi Theodorico, cujus illud est apud Calisiodorum II. 7. Ornent aliquid saxa iacentia post ruinas.

(8) Vossius in Etymol. *Favissae* vocem ex antiquo *Favio* pro *Fovio* vel *Fodio* sine ulla haesitatione repetit. Ibidem ex veteri onomastico *Favissae* redduntur *Θησαυροι*: Quo sensu *Thesaurus* foveam humi depressam notat. Consonat Plutarchus, qui, ut me Scaliger ad Festum l. c. monuit, Philopoemenen (in ejus vita p. 367.) fuisse deportatum narrat *ἐς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἶκημα κατὰ γῆιν, οὗτε πνεῦμα λαμβάνων, οὗτε ὥς ἐξωθεν, in Cameram subterraneam, quem Thesaurum vocant, atris lucisque expers*; h. e. locum abditum obscurumque.

no, quae quidem stabant adhuc, at vero municipum infrequentia, situ ac squalore *vilia nulliusque momenti* habeantur. Vide Cangium in v. *Abditus*. Quae vocis acceptio inde fit manifestior, quod lex non everfis jam oppidorum parietinis prospicere intendit, sed contra impendenti *everfioni oppidorum* occurrens, ne ea loca diriperentur, praecavit. Oppida autem huiusmodi ideo dicuntur *abdit*a, vel quia sita extra vias Consulares, latere quodammodo atque *abdi* viderentur; vel quia *vilia* atque *obscura* erant, nulliusque nominis. Quo postremo sensu *Abditum* fuerit aevo (9) medio idem atque *Obscurum* i.e. ignobile: quemadmodum simili metaphorâ Latini dixerunt *latere* eum, qui procul a frequentia populi et *obscure vivebat*. Ac sane quod in nostro marmore *Ex abditis locis* dicitur, id in Fabrettiano lapide *Ex obscuro loco* enuntiatur: utraque tamen formula eodem collineat, & utrobique locus ignobilis nulliusque celebritatis intelligi datur. Ex huiusmodi tamen locis, in quae rapaces homines tutius impudentiusque debacchari solebant, eripi signa columnasque lex vetabat; & sapienter quidem consuleteque, ne scilicet ea loca jam per se ad solitudinem euntia, porro crudelissimis signorum marmorumque direptionibus foedata, omnino defererentur. Quamobrem justam causam incidisse oportuit, ut inde ea cimelia, non sine tamen legitimae potestatis venia, extraherentur. Certe *Celebritatis* causa satis idonea Aemiliano Consulari Campaniae visa fuit, ut ipse *signa* ad ornandas Thermas Severianas *e locis abditis* transferri sineret. Adeo proprius Thermis ac prope necessarius videbatur statuarum apparatus.

Non unum igitur, ut unde discessi, redeam, ad consequendam perfectam Graphicen firmatum erat in Gymnasio praesidium: scilicet nudorum corporum tum se moventium, tum in ære aut marmore stantium, accuratae observationes. Ac sane non temere conjicio eos qui huic arti dabant operam, secutos loci commoditatem, in Gymnasium ad-

(9) Ex hac *Abditi* notione, quae lapidi nostro communis est cum lege Valentiniani ac Valentis, conjicere licet, Aemilianum (cujus incerta est aetas) circa Valentiniani tempora praefuisse Campaniae. Ille autem a Cl. Scriptore Thec. Calam. ex indicio thermarum cognomine *Severianarum*, frustra ad Alexandri *Severi* aetatem rejicitur. Nec enim Consularis Campaniae thermas aedificasse, sed

in iis jampridem, ut videtur, aedificatis, tantummodo *signa ex abditis locis translata* constituisse, ac dedicasse in inscriptione significatur. Quae postrema sententia totidem conceptis verbis, tametsi vetantibus, expressa in lege Valentiniani legitur, sic ut videatur, Aemilianus hujus scilicet interdicti gratiam, potestate ab Imperatore, ut par erat, impetratâ, fecisse.

adventasse. Et adolescentes quidem ingenuos Ephebeum, quod erat unum e Gymnasii membris, informandos artibus liberalibus, frequentasse, explorata res est. Huiusmodi erant artes gymnicae quinquertio comprehensae, erat etiam & Graphice; hoc amplius, quod ab ea addiscenda servi prohiberentur. Plinius de Pamphilo Apellis praeceptore, *Hujus*, inquit, *auctoritate effectum est Sicyone primum deinde & in tota Graecia, ut pueri ingenui Graphicen, hoc est (10) picturam, docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium perpetuo interdicto ne servitia docerentur.* Itaque cum Ephebeum iuventuti in artibus ingenuis instituendae paratum esset, eoque vera adolescentis quinquertii addiscendi causa ventitarent; quidni ibidem etiam artis Graphicae praecepta traderentur? Praesertim cum *Nudi* scientia, cujus prima in Graphice ratio est, nusquam melius, quam in ipso Gymnasio, ut ante dixi, comparari poterat. Sane ubi Gymnasii copia nulla erat, necesse fuit ut pictores, si modo se diligentes praestare vellent, in nudum conjicerent oculos, eoque recens viso suam veluti phantasiam excitarent; quemadmodum fecisse Zeusim tradidit Plinius XXXV. prope finem capitis IX. qui *tantus diligentia fuit, ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Lacinae publice dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet.* At ubi Gymnasia patebant, quo confugerent alio, quam quo liberum cuique erat accedere? Idem ille Zeuxis, dum Crotone esset, ubi gymnica studia quam maxime florebant, facturus Helenae simulacrum, quaesivit a Crotoniatis, *Quasnam (uti refert Cicero de Invent. II. 2.) virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem duxerunt IN PALAESTRAM, atque ei pueros ostenderunt multos, magna praeditos dignitate. . . Cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur. Horum,*

in-

(10) Istud *pictura*, vel glossema scioli est, graecum vocabulum latine reddere studentis, e margine posita, uti fit, in textum temere adscitum; vel adeo late patet, ut Sculpturam quoque complectatur. Ac profecto *Pingere* est mediae significationis, sic ut *sculperet* etiam notet. Trimalchio Petronianus cap. 71. rogat Habinnam marmorarium, ut *secundum pedes statuae suae catellam pingat.* Interpretes Petronii sollicitant

hanc vocem, & in *figant* recidunt: sed non necesse. Qua acceptione *pictura* idem hoc loco fuerit, ac *pictura linearis* (Ital. *disegno*) utrique arti ex aequo necessaria. Alioqui si sola *pictura*, exclusa *sculptura*, inter artes ingenuas relata fuisset; repente jam quaestio digna Oedipo conjectore suboriretur, quamobrem veteres plus dignitatis penicillo, quam scalpro aut viriculo detulerint.

inquiunt, foiores sunt apud nos virgines: quare, quae sint illae dignitate, potes ex his suspicari. Scilicet Crotoniatae non alio Pictorem de optimo pingendi genere sollicitum, ducere existimarunt, quam in palaestram, ut ibi e pluribus vivis exemplis, emendatiora quae essent, imitaretur. Praeterea non alibi quam in Gymnasio rectum de statuis ipsis iudicium ferri poterat: ibi enim commodum erat, motiones simulacrorum cum motionibus athletarum actu certantium comparare, & si quid forte ab artifice peccatum foret, cominus in re praesenti corrigere & emendare.

Quae cum ita sint, haud diu mihi laborandum est, uti suadeam; Gymnasiorum defuetudinem perfectae Graphices rationi nocuisse. Artes enim si iis auxiliis, quibus crevere, destituantur, necesse est, ut paullatim decrecentes humi tandem dejiciantur. Jam satis superque ostensum est, quantum Gymnasia picturae lineari profuerint; id quod tum ex iis quae haecenus differui, tum ex eo etiam confirmari poterit, quod, ubi Gymnasia vel non aedificata, vel in honore non erant; ibi quoque Graphice non valde assurrexerit, nec ad perfectionem ac maturitatem suam pervenerit: Ex. gr. Romani, & Aegyptii, tametsi ad excogitandum agendumque non impigri forent, tamen picturam haud accuratissime excoluere, eo, opinor, potissimum, quod, cum palaestrae non essent suae consuetudinis, iis carebant exemplaribus, unde perfectae delineationis ratio innotuisset. Et quamvis nonnulli Rom. Imperatores gymnica studia in urbem inferre contenderint; numquam tamen Gymnastice plenâ, ut ita dicam, civitate Rom. donata est. Agones enim athletici indigni semper gravitate Quiritum sunt habiti, & indecorum civi Romano visum fuit, prodire in palaestram; usque adeo ut in certaminibus, quae Romae aliquando edi placuit, peregrini homines committerentur. Porro ad Romanum exemplar se se composuere provinciae, quae jam non amplius suo vetusto modulo, sed utique Romano, metiri omnia assuescunt, ad Romanam ut civitatem, sic vivendi consuetudinem contendere affectabant: quo factum fuit. ut Gymnasia passim in usu esse desierint. Abolitis itaque vel interdictis per orbem Romanum gymnasiis, proximum fuit, ut Graphice quoque iisdem ac Gymnasia, gradibus deturbata senesceret. Quamobrem ut quae sparsim de Gymnasiorum Graphicesque interitu differui, in pauca contraham; Romanorum mores legesque cum Orbe universo communicati auctoritatem detraxerunt gymnasiis, quibus deinde dedecus ac contumeliam addidit Christiana religio. Cum itaque Gymnasia non amplius paterent, intercepta fuerunt Graphices

phices studiosis ea commoda, quae usui sibi maximo ad artem consequendam fuerunt. Unde enim alio vivae illae nudorum corporum motiones aequae commode ac e gymnasio addisci poterant? aut ubi facilius, quam in palaestris tot nuda simulacra illas ipsas motiones repraesentantia, contemplari licuit?

At, inquires, sublatis e medio Gymnasiis, quod erat primum ad comparandam Graphicen praesidium, restabat alterum incolume, ingens videlicet nudarum statuarum numerus, unde facultas cuique dabatur percipiendi artis rudimenta: quemadmodum Michaeli Angelo, Bonarrotio ac Raphaëli Sanctio felicissimo successu contigit, e veterum statuarum truncis extinctam excitare artem, atque in pristinam dignitatem restituere. Quidni igitur studiosi Graphices e tot superstitibus simulacris proficientes paria opera aemularentur? Verum nego aequae feliciter e statuis quam e vivis corporibus, artem hanc addisci potuisse. Nam etsi e nudis statuis pene tantumdem erui daretur; tamen oculi vehementius objecto vivo seque in omnes partes inflectente irritantur, & mens eâ vivida impressione percussa continuo vivacem facilemque motionem comprehendit, mox pari felicitate comprehensam delineat: Contra ubi objectum ex ære vel marmore delineandum proponitur; aegre praecaveri potest, quin illud rigidum & inflexibile materiae cum exemplari inde expresso communicetur. Praeterea quae delineatio antea ex objecto tot multiplicium tamque variarum exercitationum gymnicarum facile parabilis erat, sublatis jam palaestris ardua ac sane quam difficilis evasit: nec enim e simulacris quae tum ob oculos erant, omnes omnino motiones, quae in cogitationem cadere possunt, commode comparari licebat; ideo peracri ingenio ac non vulgari industria opus erat, ut illae simulacrorum motiones sibi normae essent ad eas etiam, quas usus olim flagitasset, exprimendas. Itaque quibus forte obtigit ingenium multiplex, versatile, labore vigiliisque indomabile, iis muta veterum simulacra, aequae ac viva exempla, satis superque ad eruditionem esse poterant: Contra qui sub labore despondent animum, ad mutas statuas, tamquam ad Medusae obtutum, ipsi quoque lapidescunt. Id quod ex perbrevis perfectae Graphicae post *παλιγγενεσιαν* vitâ liquido demonstrari potest; ea siquidem ars ingenti cura studioque Bonarrotii restaurata, cum non esset nacta aequae grandes animas laborisque patientes, haud diu postea, veluti pestilenti fidere afflata, contabuit.

Quid quod & quae praesidia e superstitibus simulacris arcessuntur, ea nihili esse patebit reputanti, statuas ipsas in privatorum aedes vilialque

lasque deportatas e conspectu populi evanuisse? Profecto neminem laet Verris in conquirendis e tota Sicilia picturis statuisque infania; cujus furta ac latrocinia quam late patuerint, jucundum erit e Ciceronis Actione V. 1. audire: *Nego in Sicilia tota . . . ullum argenteum vas, ullum Corinthium aut Deliacum fuisse: nego ullam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum: nego ullam picturam . . . fuisse quin . . . abstulerit.* Non unus autem id genus cimeliorum rapax fuit post homines natos Verres; sed hujus fursuris homines exstiter in quavis aetate sexcenti, Romae praesertim, qui praestantissima quaeque artificum monumenta, qua vi qua pretio, e Graeciae delubris, gymnasiis, balneis, aliisque publicis privatisque operibus conquesta, in suas quisque aedes villasque inferebant. Cui pervagato luxui modum imponere meditabatur M. Agrippa, *cujus (teste Plinio lib. XXXV. 4.) extitit oratio magnifica & maximo civium digna, De tabulis omnibus signisque publicandis; h. e. in publicum exponendis.* Atque utinam imposuisset modum; eadem enim operâ etiam bono Graphics necopinans consultum ivisset. Subdit quidem Plinius: *Quod fieri satius fuisset, quam in villarum exsilia pelli.* Norat enimvero bonarum artium aestimator egregius, quanti ad aliorum institutionem momenti foret, optima exemplaria palam proponi, & quantae contra jacturae, ea villarum aediumque privatarum carceribus mancipari: quo quidem cum aditus non publice pateret, carendum omnino erat iis exemplaribus, quae Graphics studiosi contrectando, inspiciedo, contemplandoque evaderent doctiores. Nec porro abolitis jam Gymnasiis, unde *Nudi* scientia ad Graphicen addiscendam apprime necessaria hauriebatur, nova facile procudi exemplaria poterant. Quamobrem necesse fuit, ut adolescentes optimis exemplaribus, & palaestra artis Graphics informatrice destituti, de optimo pingendi sculpendique genere desperarent: indeque fluxit, ut homines, de novo aliquo opere moliendo solliciti, cum aliter perfecta simulacra emendataque comparari non possent, spoliare vetera aedificia statuis columnisque, queis ornarent nova, tollerent. Vide supra pag. 132.

Cave tamen credas Graphicen confestim unoque momento pessum ivisse. Sunt enim haec hujusmodi quae sensim, ac per gradus quosdam labem perniciemque contrahunt. Enimvero Pictura prae auri argenteique ac marmorum fulgore sordescere aliquantulum coepit, eaque gratiâ *marmore atque auro pulsam* fuisse queritur Plinius: Petronii vero aetate (nam Satyricum Plinio juniorem infra ostendam) adeo eva-

nuerat, ut *ne minimum quidem sui vestigium reliquisset*. At si effusio-
rem labis causam scrutari velis, profecto comperies Graphices fortu-
nam cum Gymnasiis fuisse conjunctam. Dudum itaque pictura linearis
fluctuavit, fluctuante quoque Gymnasiorum fato; donec tandem clau-
sis ubique terrarum palaestris (id quod exeunte Saeculo IV. praeter
propter accidisse in confesso est); ipsa quoque senio ac variis vulne-
ribus confossa, sub iisdem ruinis sepulta jacuit. Et quoniam in ea
tempora Christiani imperii initis, ac mox barbarorum incursiones in-
ciderunt; hinc orta est illorum opinio, opinantium sub Christiana
religione, insulaeque deinde barbarie, Graphicen omnino intercidisse.
Satis mea quidem opinione, & ad veritatem magis apposite dixis-
sent, Graphicen postremis hisce temporibus jamdudum male affectam,
tandem interiisse; sed ei jampridem a Romanorum vivendi consuetu-
dine immedicabile vulnus impositum fuisse. Ad imperantium enim
Romanorum leges moresque tum alii tum maxime Italotas, se se
componere festinantes, paullatim patriâ instituta exuebant. Idcirco
Strabo, homo Graecus, in eam tempestatem Graecanicae institutioni
adversam, conjiciens oculos, queritur Italotidas urbes defecisse ad bar-
bariem; barbariei autem nomine *ἀγυμνασίαν* complexum fuisse procul
dubio est: qua vocē Graeci rusticitatem ac omnium bonarum artium
ignorationem univēse appellabant. Ab ea tamen communi contagione
Geographus Neapolim cum Rhegio ac Tarento exemit, nec immeri-
to; quandoquidem studia gymnica, hoc est, artes omnes ingenuae
quarum *prima* erat teste Plinio *Graphice*, in Gymnasis tradi solitae,
diu post ejus aetatem iis in locis perennarunt, Neapoli praesertim,
ubi Graecismus altiores radices egerat, & palaestrae institutio fuit, ut
in sequentibus dicam, diuturnior.

IN CAPVT V. DIATRIBA

De Palæstra Neapolitana.

PARS ALTERA ΕΙΑΙΚΗ.

DE Neapolitano Gymnasio ὑλικῷ (*materiali*) satis. Porro ecquae fuerit εἰδική (*formalis*) palæstra, seu ipsa gymnica certamina sub Augustis, & quamdiu ea durarint, age persequamur. Sub Augustis, inquam; nam quid retro actis saeculis obtinuerit, tum cum scilicet Graecismus ibi quammaxime vigeat, mitto quaerere. Augustea tempora percurram, cum ob luculentiora scriptorum testimonia, tum ob frequentiore, quam antea, certaminum celebritatem. Jam enim ab Augusti imperantis exordio nova veluti facies inducta est rebus publ. Graecanicis, sic ut nova etiam numerandorum annorum (i. series inchoata sit. Tunc habuit & Neapolis suam peculiarem epocham; sed ut erat Graeciae originis, nec Graecismus adhuc plane exuerat, annos suos numero pentaëteridum certaminum Gymnicorum, quae in Augusti gratiam instituta Σίστα sunt dicta, signabat. Hac igitur altera parte ludos Neapolitanorum gymnicos aevo Augusto obitos primum expediam; tum porro unde pentaëterides ludorum inchoandae, & quousque protendendae, coniectando inquiram. Postremo, quandoquidem Graecismus a Neapolitanis omnino depositus, opinor, in causa fuerit, quamobrem gymnica studia plane abolerentur; non erit injucundum, in ea etiam tempora, quibus Neapolis Municipium, tum Colonia Augusta evaserit, oculos mentemque conjicere. In quae postrema reip. nostrae tempora dum inquiram, simul etiam controversiam Petronii Arbitri aetatem definire proderit. Nimirum Satyricus (quem nemo haecenus eorum, qui de Neap. Colonia differere, consuluit) hujus coloniae temporibus interfuit. Et quoniam ea tempestate jam conclamatum de Palæstra Neap. fuerat; hinc Philostratus ille, qui agonis Neap. testis oculatus fuit, ante Petronii aetatem floruisse ostendetur.

S 2

§. I.

(1) Suetonius Augusto cap. 59. inter veteras honorum significationes in Augusti gratiam privatim publiceque institutas, hoc etiam retulit: *Quaedam Italiae civitates diem quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciae pleraeque super templa & aras, ludos quoque Quinquennales poene oppidatim constitue-*

runt. Legi omnino digna sunt, quae ibi erudite commentatur Casaubonus. Ceterum quae hic Suetonius partite designat, utraque simul pertinent ad Neapolitanos, qui & novum anni initium fecerunt, ut §. seq. dicam, & Quinquennales ludos, Σίστα ab Augusto dicta, instituerunt.

Gymnici ludi Neapolitanorum sub Augustis.

Speſtacula Gymnica Neapoli pluribus quam in Graecia, diebus absoluta. Claudius ac Titus Imp. in Gymnaſio Neap. Agonothetae. Titus rursus atque Hadrianus Neapoli Demarchi. De Phratrìa Antinoiton. Sub Commodo Imp. deſiſſe palaeſtram, tum cum Neapolis ad Coloniae jus euaſit. Quo certamen Sacrum ab Hſelaſtico differat. Graecia antiqua in Reſcripto Diocletiani eſt Graecia tranſmarina, non Italica.

HOc idem argumentum dilucide a Laſena noſtro accurateque pertractatum fuit in diſſertatione de Neapol. Gymnaſio; quo amandae leſtorem, ſatis ſuperque fuiſſet, ſi quidem nihil ejus vigiliis additum oportuiſſet. At enim ſunt nonnulla ab eo praetermiſſa, quae collegiſſe non poenitebit; ac praeterea poſt ejus fata emerſerunt in lucem aliquot antiquae inſcriptiones, quae etiam in conſilium adhiberi jure ſuo flagitant. Quamobrem ut leſtor continuatam ludorum editionem ob oculos habeat; e re viſum eſt, veterum ſcriptorum teſtimonia de Gymnaſio Neap. edita, ſub Auguſtis quaeque ſuis, partite conſignare.

Auguſto Imp. Suetonius Aug. 98. Mox (e Capreis) Neapolim trajecit, quamquam & tum inſirmis inſteſtinis morbo variante; tamen & quinquennale certamen gymnicum honori ſuo inſtitutum proſpectavit. Quo anno Auguſtus hilce ludis quinquennialibus interfuert, & quota ea fuerit pentaeteris; §. ſequenti excutietur.

Tiberio Imp. Strabo V. p. 246. Νυνὶ δὲ πεντητηριακὸς ἱερὸς ἀγὼν συνελέγεται παρ' αὐτοῖς (Νεοπολίταις) μουσικὸς τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας (2), ἐν ἀμίλλῃ τοῖς ἐπιφανέσσι τοῖς τῶν κατὰ τὴν Εἰλλάδα. Nunc ſuo

(2) Non facile dictu eſt, uno an pluribus diebus ſingula Graeciae certamina abſolverentur. De Olympiis explorara res eſt: Pindarus ea vocans Olymp. V. v. 13. ἀθλῶν πενταμῆρους ἀμύλλας, aperte docet *quinque diebus* explicata fuiſſe. De Neapolitanis, adhuc quaero. Laſenae Cap. III. p. 44. ex vetere inſcriptione colligentis, Gymnicos ludos in honorem

Neronis Neapoli biduo duraſſe, conjectura mihi non probatur. Nec enim ii ludi fuere Gymnici, quos magis gladiatorios arbitror; ac praeterea Coloniae mentio ſuſpicionem Neapolis (quae nondum Nerone Imp. ad Coloniae jus et cognomentum pervenerat) omnino excludit. Major lux e Strabone affulget, qui Neapolitana certamina cum Graecanicis componens, illa,

sacrum quinquennale certamen musicum & gymnicum per plures dies agitur, ludis Graecorum nobilissimis aemulum. Τὸ Νυνὶ (Nunc) ad scribentis Geographi aetatem pertinet. Strabo autem aevo Tiberii floruit. Sedulo notandum est adjunctum illud, quo Agon Neapolitanus instruitur, ἱερός scilicet. Quid sibi velit, certamen cognomine *Sacrum*, dixi supra pag. 65. ubi ex auctoritate Dionis Cassii didicimus, idem esse renuntiari *Sacrum*, ac ad Olympici certaminis praerogativam ac dignitatem extolli. Eaque est causa, quamobrem Neapolitana Σεβαστα (Augustalia), in lapide Neapol. ἰσολύμπια, cum Olympicis aequata, praedicantur. Vide mox adnot. 10.

Claudio Imp. Dion Cassius lib. LX. 6. de Claudio: Deinde & Neapoli plane privatum se gessit . . . nam & in Musico spectaculo pallium & soleas induit (ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφύρεα καὶ σέφαλον χρυσοῦν ἐλάμβανε) in Gymnico vero agone vestem purpuream & auream coronam accepit. Idem plane docet Suetonius Claudio cap. XI. Ad fratris (Germanici) in moriam per omnem occasionem celebratam, Comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia iudicum coronavit (3). Ex loco autem Dionis ac Suetonii simul composito docemur, Claudium & e certamine musico Neapol. coronam retulisse, & gymnici ludis tamquam (4) *Agonothetam* praefuisse.

Ne-

illaque ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ad plures dies continuata praedicans, haud obscure innuit, plus temporis in Neapolitanos quam in Graecanicos ludos, fuisse erogatum. Id quod confirmari etiam potest auctoritate Dionis Chrysostomi Orat. XXVIII. apud quem Melancomas, athleta in Neapolitano gymnasio nobilissimus, jam morti proximus, Athenodorum pancratiasten familiarem suum interrogat, πόσαι τινὲς εἰν ἡμέραι λοιπαὶ τοῦ ἀγῶνος, quot essent dies reliquae certaminis. Qui sic interrogat, is profecto dat intelligere, tot dies Neapolitano agoni impendi moris fuisse, ut sibi e memoria, ob valetudinem vacillante, exciderit initium & exitus ludorum.

(3) *Corona*, de qua hic Suetonius, alia ab ea est quam memorat Dio

Cassius. Illa labore suo, hoc est, specimine ingenii sui per comoediam edito, haec ultro a Neapolitanis, ut pro Agonotheta praesideret certamini, delata: de quo adnot. sequ. In Suetonii loco τὸ *Coronavit* pro *Coronatus est*. Vide quae ibi Commentatores. Ac sane in quadam vetere tessera gladiatoria *spectavit* pro *spectatus est* usurpato, non futilis conjectura est.

(4) Tametsi Dio non diserte dicat, Claudium in Neapol. gymnasio processisse *Agonothetam*; tamen id e veste purpurea & corona, qui erat habitus Agonothetarum, datur intelligi. Vide Fabri Agon. I. 19. Sic quoque Domitianus, tamquam *Agonotheta*, certamini Capitolino praefuit. Sueton. Domitiano cap. IV. *Certamini praesedit crepidatus, purpureaque*

Nerone Imp. Multiplicia sunt, ac satis luculenta veterum Scriptorum de gymnasio Neap. edita sub hoc Principe testimonia: sed uno alterove praeter cetera contentus ero. Suet. Ner. 40. *Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso* (h. e. anniversario) *quo matrem occiderat . . . Statimque in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectavit.* Idem discere licet e Dione Cassio lib. LXIII. 26. pag. 1044. *Ο δὲ Νέρων μυχῶν τὰ πρὸς τὸν Βίνδικα, ἐν Νεαπόλει τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα ἀπ' αὐτοῦ θεωρῶν, &c.* *Nero de Vindictis motu certior factus, cum Neapoli gymnicum spectaculum a prandio spectaret &c.*

Tito Imp. Jam pag. 110. ostendi Titum visendi studio Vesuvianas calamitates, simul etiam ut afflictas civitates praesentia sua erigeret, venisse Neapolim. Jamvero ex epigraphe bilingui Neapolitana erui-mus, Imperatorem praeter Demarchi magistratum Neapoli a se gestum, processisse quoque *Agonothetam & Gymnasiarcham*. Quorum duam munerum ea vis est, ut Agonotheta in publica ludorum editione, Gymnasiarcha in palaestrae praefectura suam exseruisse auctoritatem intelligatur. Sed illud silentio praetereundum non est, Augustum, quamvis haud diu Neapoli fuerit, *ter* Agonothetam praefuisse ludis. Ridiculum est autem suspicari, per tres dies continuata fuisse certamina; nam qui die postrema praesidebat, cum primâ quoque, ut adaequatum de athletis omnibus ferret iudicium, ac praemia pro merito cuiusque tribueret (quod erat Agonothetae munus) praefuisse oportuit. Potius est, ut conjiciamus, Titum & gymnico & musico (5) ludis partite praefedis; tum postea gymnicum iterato certamen in gratiam Imperatoris instauratum fuisse. Ex repetitis porro in proximo athleticis exercitationibus mihi persuadeo, Augustum satis otii habuiss-

que amictus tunica Germanica (cor-rige, monente Salmasio, *Graecanica*) *capite gestans coronam auream*. Igitur e corona aurea, ac veste purpurea a Claudio Neapoli usurpata, agnosce cum ibi Agonothetae partes suscepisse. Idem munus obitum a Tit-o fuisse, ostendi pag. 110.

(5) *Gymnasiarcha* is erat, qui ἡγε-
μὼν τῶν ἀθλητῶν γυμνασίου h. e. universae
palaestrae, & ipsis palaestrictis exerci-
tationibus aderat, ut ex Hieron.
Mercuriale adnotat Vandalus Dissert.
VIII. *Agonotheta* vero qui ludis

praecerat, sive gymnici ii forent sive
musici. De gymniciis diligenter ostendit
Faber Agonist. l. 18. De musicis
vero Hesychius; Ἀγωνοθέτης (inquit),
ὁ τὰ μουσικὰ ἀποδείκνυσι διακρίματα.
Agonotheta, qui musicis i. e. poeticiis
recitationibus aderat. In Epigraphe
autem Neapolitana Titus Imp. &
Agonotheta & Gymnasiarcha saluta-
tur. At nisi diversa certamina edita
ab Imperatore fuissent, *gymnica* scil.
& *musica*; plura quam oportuit, vo-
cabula in brevi praesertim epigraphe,
sine iusta causa cumulata fuissent.

habuisse contemplando Melancomae pancratiaetae, quem Titus adolescentem egregia forma commendatissimum adamasse (6) fertur.

Domitiano Imp. Praeter ea, quae ex pluribus Papinii Statii, qui sub Domitiano floruit, ad rem gymnicae Neapolitanorum facientia corrogari possent, luculentum ea de re argumentum suppeditat antiquus lapis, de quo nonnulla attigi pag. 61. Ibi T. Flavius Artemidorus vicisse perhibetur τὸν ἀγῶνα τῶν μεγάλων Καπιτωλείων τὸν πρῶτον ἀχθέντα ἀνδρῶν παγκράτιον . . . ἐν Νέᾳ πόλει ἀνδρῶν παγκράτιον, *agonem Magnorum Capitolinorum, cum is primum ageretur, virorum pancratio . . . Neapoli virorum pancratio.* Ex *pancratio virorum*, quod Romae & Neapoli Artemidotus vicit, pronum est colligere, eum eadem circiter aetate utrobique decertasse. Vide dicta capite III. Capitolina autem instituta a Domitiano sunt anno V. C. 839. Christi 86. Eadem igitur praeter propter tempestate Artemidorus in stadium Neapolitanum prodierit oportuit.

Trajano Imp. Quid attinet externa testimonia, quae gymnica studia Neapoli sub Trajani imperio floruisse ostendam, corrogare; cum domesticam ad id suadendum habeam auctoritatem? inscriptionem inquam athleticam Neapolitanam, cujus supplendae illustrandaeque causa hic a me susceptus est labor. Ibi versu 19. & 20. scalpitur T. Flavius Archibius vicisse Νέαν πόλιν ἀγενείων παγκράτιον, *Neapoli imberbium pancratium.* Ostendi pag. 45. victoriam Archibii consignandam esse anno Chr. 110. vel 114. Trajanus autem ab anno Ch. 98. ad annum 117. imperavit.

Hadriano Imp. Vehementer piget, quod certis destituimur argumentis, quae diserte ostendant sub hoc Imperatore, quem cum Neapolitanis certasse mutuis officiis constat, edita Neapoli fuisse gymnica spectacula. Et Hadrianus quidem, aliquanto liberius quam virum Principem decet, quaquaversus per orbem Romanum vagatus, Campaniam universam peragravit, ejusque *Omnia oppida*, ut Spartianus in ejus vita, *beneficiis & largitionibus sublevavit.* Neapoli vero insignia suae humanitatis argumenta reliquit, passus ibi aequae ac privatus quisquam, *Demarchus* renuntiari. In *Ettruria* (inquit Spartianus) *praeturam Imperator egis. Per Latina oppida dictator & Aedilis, & duumvir fuit.*
Apud

(6) Themist. Orat. X. p. 139. Οὐδὲ τὸν Τίτον φάσκον ἱκανὴν γινώσκειν τὸν αὐτοκρατορεὶ, *Cujus (Melancomae) Titum Imp. existisse amatores perhibent.* Hujus tamen suspicionis macu-

lam Cl. Scriptor Th. Calam. pag. 571. eluere ab Caesare, athletaeque sategit; sed, quod bona dixerim pace, latenter lavat.

Apud Neapolim Demarchus . . . & Athenis Archon fuit. Neapolis; ut obiter dicam, plane *Latinum oppidum* nondum erat; tum quia in hoc Spartiani loco sejungitur a *Latinis oppidis*; tum etiam vel maxime, quod supremus in ea urbe magistratus, *Demarchus*, inquam, ex reliquiis veteris Graecismi adhuc superabat. Sed ut institutum sermonem exsequar; Neapolitani vicissim gratiam Imperatori rependere pro modulo suo gestientes, phatriam ex ejus catamito, *Antinoiton* transnominarunt (7). Praeterea ex eodem Spartiano docemur, hunc Augustum in omnibus pene urbibus & aliquid aedificasse, & ludos edidisse. Jam si *Demarchi* munus Neapoli gestum ab Imperatore cum ejus edendorum ludorum studio comparaveris, difficile est non credere, gymnicos ludos in hac urbe ab eo instauratos fuisse. Enimvero ipse *Archon* Athenis fuit, & in gymnasio Atheniensi pro *Agonotheta* sedit. Qui minus igitur Neapoli, ubi *Demarchum* agebat, & gymnica studia vigeabant, ludis athleticis praefuerit? Vide quae in eandem sententiam supra pag. 111. differui.

Antonino Pio Imp. Quo loco ac dignitate tunc fuerit palaestra Neapolitana, nihil explicare tradi potest. Tamen ex *Pialibus* (quod *Iselasticum* certamen (8) fuit) Puteolis ab eo Imp. constitutis, deduci

ne-

(7) Neminem latet, Neapoli ex vetere Graecanico instituto viguisse *Phatrias*, sive *ὄσφυα* (*corpus*) politicum sive sacrum eae fuerint: de quo universo argumento, alias, Deo juvante, disseram. Phatriae autem non secus ac Tribus Romanae, nomine quaeque suo distinguebantur. Neapolitani vero gratiam Hadriani aucupaturi, ex *Antinoi* nomine phatriam *Antinoiton* appellarunt. Legitur apud Fabretum Inscr. cap. VI. pag. 456. *P. Sufenas Myron . . . Fretriacus Neapoli Antinoiton & Eunostidon*. Sed novam ne phatriam Neapolitani instituerint, an veterem novam *Antinoi* nomenclatione transnominarint? Hoc alterum malim, exemplo ductus Tribuum Romanarum, quarum numerus quidem invariatae mansit, sed nonnullis in gratiam imperantium Principum, nova pro opportunitate

temporum imposita nomina fuere.

(8) Antoninum cum alia quamplurima, tum etiam *Εἰσέλα* (*Pialia*) in honorem patris sui Hadriani Puteolis instituisse, notius est quam ut monitore quis egeat. Legatur Grut. p. CCLIV. 4. ubi Puteolani titulum ponunt *T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio Constitutori Sacri certaminis Selaistici* (h. e. *Iselastici*). De quo lapide consule Scalig. de Emend. Temporum V. p. 477. ubi vir egregius paucis extricat *Certaminis Iselastici* rationes, cujus scilicet victores dicebantur *Hieronicae* q. d. Sacri victores, sive potius *Sacri certaminis victores*. Nimirum quod idem erat *Sacrum* atque *Iselasticum* certamen. Ac sane animadvertimus in lapide Histoniensi p. 49. *Capitolina* adnuntiari *Sacrum certamen*. At cur *Pialia* Puteolana dicuntur *Certamen Sacrum Ise-*

nequit, tunc temporis Neapoli gymnasium obsolevisse, sic ut Antonino de certaminum suo nomine committendorum editione sollicito, necesse fuerit, ad Puteolanum gymnasium devenire. Nam diu postea, sub Imp. Commodio scilicet, contemplari licet simul juncta Εὐρείαις ἐν Ποπόλοις, καὶ Σίβυρρα ἐν Νεάπολι, *Pialia Puteolis, & Augustalia Neapoli* apud Grut. pag. CCCXIV. Antoninum autem conjicio Puteolos quam Neapolim pro *Pialium* editione maluisse; quia Puteoli *Colonia Augusta* pleno jure fuerit, Neapolis non item. Ipse autem, ut pietatem operâ suâ erga patrem ostenderet; urbem suam, Puteolos nimirum selegit, ubi certamina suo nomine, ac fortasse suis etiam impensis, ederentur. Hinc etiam, si Neapolim nondum in censum Coloniarum Augustarum relatam fuisse collegeris, haud equidem repugnaverim. Sed hoc de argumento infra aliquanto copiosius.

M. Aurelio Imp. In antiquo lapide Neapol. (de quo §. seq.) *T. Flavius Evanthes* viciffè scalpitur *Σίβωα παιδῶν πολιτικῶν διάκων*, *Augustalia puerorum urbanorum duplicata curriculo*, Olympiade Italica XLIII. quae pentaëteris, ut in eodem marmore legitur, cum *Coss. L. Septimio Severo & L. Alfidio Herenniano* componitur. Hi autem processere Consules anno undecimo imperii *M. Aurelii*, Christi 171.

Commodo Imp. Apud Gruterum p. CCCXIV. exstat verus titulus, ubi legitur M. Aurelius Afclepiades domo Alexandrinus, civitate Pu-

Ifelasticum; *Capitolina* vero nonnisi *Sacrum*? Num quod majore praemio proposito *Pialia* Puteolis, quam *Capitolina* Romae committerentur? Nani etsi *Sacrum* & *Ifelasticum* idem ferme sonabat; erat tamen, in quo alterum alteri praestabat. Et Agon quidem *Sacer*, ut enucleatus edisseram, *εἰσμοῖν* (*frumentationem*): quo nomine *obsonia* univérse veniebant; *Ifelasticus* vero praeter obsonia, *εἰσιλευσθῆναι* etiam h. e. *publicam* in moenia *transvectionem* donabat victoribus. Opinor autem ex duabus hisce praerogativis, alteram Capitolinis a Domitiano, alterutramque Pialibus ab Antonino Pio, attributum consulto fuisse. Moenia enim urbis Romae coloniarumque, quae Romana consuetudine aratro circumductae fuerant, majore

T teo.
religione quam aliarum urbium moenia, vallata erant; illaque transilire, nedum dejicere, capital fuit. Indeque est quod Nero Neapolim hieronica inuestus, disjecerit *partem muri*; at per Romam *diruto Circi maximo arcu* pompam egerit. Sueton. Ner. 25. Itaque cum Dio Cassius lib. LXIII. 20. narret, Nerone pompam Romae agente (τοῦ αὐτοῦρα) *partem muri* dirutam fuisse; historicus vel de *muro Circi* locutus est, vel ad id, quod in hujusmodi pompis agi de more solet, quam quod reip̄sa Romae ea occasione actum fuerit, potius attendisse videtur. Eam igitur fuisse causam autumo, quamobrem Domitianus Capitolina se instituta Romae, renuntiaverit certamen tantummodo *Sacrum*; Antoninus vero *Palia* Puteolis & Sa-

GT47B

teolanus (9), Neapolitanus &c. vicisse ὀλυμπία τὰ ἐν Πείργῃ CΜ ὀλυμπιάδι . . . Σίβχσα ἐν Νεάπολι, *Olympia Pisae Olympiade CCXL*. . . . *Augustalia Neapoli*. Quotē pressius anno Neapoli Asclepiades certarit, haud aegre fuerit divinare. Ac primum indicio Olympiadis CCXL. quā Pisae prodiit, non temere quis conjiciet, Neapolitanam Asclepiadis victoriam in eadem circiter tempora incidisse. Olympias autem 240. congruit cum anno Ch. 181. qui fuit alter imperii Commodi annus. Praeterea ostendi pag. 44. adnot. 10. Asclepiadem impendisse sex non amplius annos athleticis exercitationibus, deinde quievisse; eosque annos ab anno I. Olympiadis CCXL. ad annum 2. Olymp. CCXLI. decurrere. Demum pag. 45. rationibus Scaligeri ductus, monui, Augustalia Neapolitana incidere in annum secundum cuiusque Olympiadis. Quamobrem Asclepiadem vel anno Ch. 182. vel 186. vicisse Neapoli Augustalia necesse est.

Hic autem postremus annus 186. quemadmodum meta certaminum Asclepiadis fuit, satis vereor ne postremus quoque palaestrae Neapolitanae occiderit. Ultra enim hunc annum silent antiqui & scriptores & lapides. Et ad lapides quidem quod attinet; si qua praeterea ibi de ludis incidit mentio; omnino ii ludi sunt munerarii seu gladiatorii, ut legenti patet, non palaestrici. Nec porro a Scriptoribus quicquam certi praesidii arcessi potest. Sane si *libri duo Imaginum* (ubi fit explicata de Neapol. gymnasio mentio) tuto adjudicari Philostrato possent, ei scilicet, qui Romae usque ad annum Chr. 244. auctore Suida, docuit; fata palaestrae Neapolitanae paullo ulterius protrahenda forent, eamque adhuc adulto tertio Christi saeculo duxisse spiritum, credere par esset. At me Meursii vehementer frangit auctoritas, statuentis Auctorem *Imaginum* fuisse alterum seniore Philostratum

crum & *Iselassicum*; scilicet quod partem muri Romae deicere nefas fuit, Puteolis non item. Nam etsi eo tempore Puteoli Romana Colonia evaserat, tamen hujus urbis moenia antiquitus jacta, religione Romanā destituebantur.

(9) Sollemne fuit hieronicis, se voce praeconis, cives ejus urbis, quam quisque maxime vellet, in publico conventu renuntiari: ac porro ad plurium palmarum ostentationem plures

quoque civitates, in quas merito victoriarum adscripti fuerant, enumerare. Vide dicta p. 32. Ut ecce noster Asclepiades cum domo esset Alexandrinus; tamen Puteolanus, Hermopolites, Eleius &c. salutari gestit. Sed inde obiter adverte, quanti is fecerit civitatem Neapolitanam ac Puteolanam; qui quamvis de Alexandria deque Elide contentus esse poterat, has tamen alteras Italicas abesse titulis suis noluerit.

tum, qui Nerone Imperatore floruit. Quam doctissimi viri sententiam novis loco suo fulcire rationibus adnitar. Interim hoc affirmari posse conjicio, palaestram Neapolitanam Antoninorum temporibus intercidisse, tum cum Neapolitani exuto penitus Graecismo, ad jus ac cognomentum Coloniae Romanae Commodi Imperatore evaserunt.

Atque hinc ansa mihi praebetur enucleandi illam alteram haud ignobilem quaestionem, de qua nam Graecia sermo sit in Rescripto Imperatorum Diocletiani ac Maximiani L. unica de Athlet. lib. 10. C. Verba legis sunt hujusmodi: *Athletis ita demum, si per omnem aetatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus vel semel Romae, seu Antiquae Graeciae merito coronari, non aemulis corruptis ac redemptis probentur, civilium munerum tribui solet vacatio.* Digladiantur hic Faber & Lasena; ille Graeciam Elidensem, hic Italicam ac Neapolim praesertim, interpretati. Et Faber (10) quidem tametsi ad veri metam contendit, interea tamen est ubi labitur: Lasena (11) vero sic a scopo aberravit, ut cum nonnisi patriae amor transversum egisse videatur. Sed quaestio jam, opinor, profli-gata est. Cum enim prodi nequeat testis, qui gymnica spectacula Neapoli serius Antoninorum aevo obita affirmet; quam aliam quaeso

T 2

Graec.

(10) Faber Agonist. III. 25. Polybii locum ex lib. 3. postremo, *Graeciam antiquam* esse *Achajam* conjicit. Sed eum ratio fugit, meritoque Lasena eo nomine castigavit. Loquitur ibi Polybius de urbibus Magnae Graeciae, quae post Cannensem cladem ad Carthaginienses defecerant. Interim haud ille negat Graeciam Italicam a Varrone aliisque *Antiquam* vocatam fuisse; vel sic tamen *Graeciam antiquam* in lege Diocletiani nonnisi de transmarina esse intelligendam ex vero contendit. Vide adnot. seq.

(11) Lasena cap. IX. p. 162. seq. poene ubicumque *Graeciam antiquam* offendit, ibi Italicam agnovit: quae etsi alicubi eo nomine designata veniat; tamen Achaja revera *antiqua* Graecia fuit; quod Faber Agon. III. 25. ex Appiano, Juliano Imp. aliisque luculenter ostendit. Italica vero

Graecia eo a nonnullis *antiqua* dicitur, quod aevo illorum Scriptorum *Graecia* esse desierit. Itaque adjunctum illud *antiqua*, potius quid non sit, quam quid sit, ostendit. Exemplis abstineo, quorum affatim habes apud Fabrum loc. cit. & Mazochium in Tabb. Heracl. p. 14. Interim irascerer Lasenae, nisi ipse singulari ejus in patriam studio dandum esse aliquid constiteret. Inde enim fit, ut saepe, ubi minus oportuit, de Neapoli cogitet. Ceterum ex ipso Scriptorum ac lapidum de palaestra Neapolitana silentio a Commodio ad Domitianum usque, per centum inquam amplius annos continuato, satis commonefieri poterat, Neapoli penitus abolita fuisse gymnasia, sic ut certamina *Graeciae antiquae*, ad quam intendit digittum Diocletianus, nusquam minus quam Neapoli committi quiverint.

Graeciam antiquam Diocletianus & Maximianus collinearint, nisi illam transmarinam, quae revera *antiquior* prae Italica erat, & ubi gymnica studia adhuc agebant animam?

Jamvero quid sibi vult in rescripto Principum illud: *si per omnem aetatem*? Num athletae, si modo vacationis commoda nancisci velint, jubentur per omne suae vitae tempus, ac sine ulla intermissione certare? Si ita quidem factum oportuit; ecqua tandem, rogo, colluctandi finis, ecquod initium quiescendi foret? Nec illa juverit exceptio, *Aetatem* hâc esse pro *Aetate athletica*, quamdiu scilicet vires certando suppetunt, intelligendam. Nam locus adhuc dubitationi relinquetur, ecquis gymnico labori fuerit statutus limes: nec enim aetas athletica certo numero exercitationum, quemadmodum aetas militaris stipendiorum, definiebatur. At ne multis: *Aetas* hâc non continuatum vitae humanae spatium, sed determinatos aetatis athleticae gradus significat. Athletarum autem aetas in tres gradus distributa erat; prima fuit *Puerorum*, altera *Imberbium*, tertia *Virorum*: de qua divisione copiose dixi supra pag. 38. A teneris, uti dici solet, unguiculis athletae in classe *puerorum* tirocinium palaestrae ponebant, inde in album *imberbium*, ac denique *virorum* referebantur. In hos nimirum aetatis athleticae intuens gradus Imperator, requirit, ut athletae vacationem consecuturi, *per omnem aetatem*, hoc est per omnes (qui tres omnino fuerunt) athleticae aetatis gradus experimenta edidissent. Qui sensus Imperatoris inde fit manifestior, quod tres coronas relatas oportuit; scilicet ut numerus trium victoriarum totidem aetatibus responderet: nisi quod necesse non fuit, quantum ex Rescripti verbis intelligi datur, ut singulae victoriae in singulas aetates incidissent; satis enim erat, si athletae universim ter coronati probarentur.

§. II.

De initio Augustalium Neapolitanorum. Olympiadum Italicarum numeratio. Inscriptio Neapolitana explicatur & illustratur. Quid videtur in re gymnica. Diauli descriptio. Duplex unius ejusdemque anni consignatio. An agone Neronia Neapoli agitur.

EMenso jam Agone Neapol. sub Augustis curriculo, proximum est, ut aliquanto accuratius expoliam hanc periodum, ac certis, quoad ejus fieri potest, limitibus definiam. In vestibulo quidem hujus partis alterius innui, Neapolitanos exemplo Graeciae transmarinae, annos supra per pentaëteridas certaminum numerare consuevisse, idque in

Augu-

Augusti gratiam, cui *Augustalia* inscripserant. Has autem pentaëteridas, ne quid ad aemulandam illam Graeciam deesset, placuit *Olympiadas* appellari. Itaque si quam harum Olympiadum explorare successerit, eadem simul opera & initium *Augustalium* patefiet. Profecto ubicumque *Quinquennales ludi* edebantur, certam ibi eorumdem numerandorum ratio fuerit, oportet; ut quis serie ipsa doceretur, quota ea esset a primâ certaminis institutione pentaëteris. Augustum autem Imp. paucis ante obitum diebus, Neapolitano quinquennali certaminē interfuisse, jam e Suetonio adverterat Scaliger, *sed quotum* (inquit de Emen. Temp. V. p. 478.) *illud Instrum a primi editione, nondum scire potui*. Sed quā nosse potuit in tam spissa nostrarum antiquitatum caligine, praesertim cum nondum aetate ejus emerisset in lucem pulcherrima Neapolitana (1) inscriptio, quae sola suo aliorumque desiderio satisfacere potuisset? Nimirum ea gloria Cl. V. Eduardo Corsino, cui primo inscriptionis exemplar contemplari licuit, reservata fuerat:

is

(1) Diu lapis hic obscurus ac sine honore jacuit in Aedibus PP. Cruciferorum in regione Thermentsi prope Portam Nolanam; sed haud ita pridem vindice & assertore Excell. Duce Nojæ Joanne Carafa, illatus in ejus Museum, ac veluti positus in suo lumine, pristinam dignitatem recuperavit. Qui vir praestantissimus, meique, dum fata sinebant, amantissimus, anno superiore cum haec scriberem, atrocissimis colicis doloribus insperato correptus, vitam heu! cum morte commutavit. Jacturam sane quam irreparabilem! Ecquando enim parem inveniemus, qui omnia sua tempora patriae amicorumque temporibus traducat? Mitto dicere hominis magnitudinem animi, morum humanitatem, ac singularem, supra quam cuique credibile est, comitatem: verendum enim mihi est, ne vulnus aliquantula diuturnitate temporis obductum, redintegrata amici commemoratione, refricem. Scilicet hic ille est, qui conquestis gemmis omne genus, signis, toreumatis, pi-

cturis ex tota Italia, Gallia, Hollandia, Britannia, pretioque adeo ingenti, ut pene rem suam fregerit, redemptis, selectissimum Museum, ac quovis viro Principe dignum, comparavit. Sed enim ejus diligentia in colligendis numismatis earum omnium regionum, ex quibus hodie Regnum Neapolitanum coaluit, vel maxime enituit. Quorum numismatum trium linguarum (sunt enim Tyrrhenica, Graeca ac Latina) immensa vis, praestantia, aptaque per loculos dispositio, adeo passim commendabatur, ferme ut nullus vir paullo cultior in urbem nostram venerit, quin in ejus domum visendi discendique studio diverterit. Vix sane diuturniore vitae usu (vix enim LIII. annum excessit) & benigniore fortuna dignus. Enimvero ex tot tantisque sudoribus, vigiliis, impendiis, nihil aliud consecutus est, nisi quod in morte sua praedicatum vulgo fuerit, patriam nostram viri egregii atque incomparabilis fecisse jacturam.

is itaque epigraphen ante hac ignoratam edidit in *Agonisticis* Dissert. IV. p. 103. diligenterque enucleavit. Inde proficiens Cl. Scriptor Thecae Calamariae, sed de Corsino non optime (2) meritis, eundem titulum exhibuit pag. 609. 612. Nunc vero ratio dicendorum in praesentia flagitat, ut rursus haec ipsa inscriptio, ad fidem marmoris (3) expressa, producat in medium.

In antica Marmoris facie

Τ.ΦΛΑΒΙΩΙ.Τ.ΥΙΩΙ
ΕΥΑΝΘΗΝΙΚΗΣΑΝΤΙ
ΙΤΑΛΙΚΑΡΩΜΑΙΑΣΕΒΑΣΤΑ
ΙΣΟΛΥΜΠΙΑΤΗΣ.Μ.Γ.
ΙΤΑΛΙΔΟΣ.ΠΑΙΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ.ΔΙΑΥΔΩΝ
ΑΝΑΘΕΝΤΙΕΝΤΗΙΦΡΗΤΡΙΑΙ
ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ.ΔΙΟΣΚΟΥΡΩΝ
ΣΥΝ.Τ.ΦΛΑΒΙΩΙ.ΣΩΣΙΜΩΙ
ΑΔΕΛΦΩΙΤΩΑΥΤΩΓΩΝΙ
ΤΑΓΜΑΝΙΚΗΣΑΝΤΙΚΑΙ
ΒΡΑΒΙΩΝ.ΛΑΒΟΝΤΙ
ΕΥΜΗΛΕΙΔΑΙ.ΦΡΗΤΟΡΗΣ
ΑΜΟΙΒΗΣ.ΕΝΕΚΕΝ

In altera Marmoris facie.

ΣΕΟΥΗΡΩΙ ΚΑΙ ΕΡΕΝΝΙΑΝ.ΥΠΑΤ
ΓΗ.Ε.ΕΙΔΩΝΜΑΡΤΙΩΝ
Τ.ΦΛΑΒΙΟΣΖΩΣΙΜΟΣΚΑΙ
ΦΛΑΒΙΑΦΟΡΤΟΥΝΑΤΑΓΩΝΕΙΣ
ΧΑΡΙΣΑΜΕΝΟΙ.ΛΥΧΝΙΑΣΜΕΤΑ
ΛΥΧΝΩΝ.ΚΑΙΒΩΜΟΥΣΔΙΟΣΚΟΥΡ
ΑΥΘΙΣΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝ

*Laurea corona, in cujus
medio legitur*

.ΣΕΒΑΣΤΑ

Jam supra pag. 44. adnot. 7. innui, existitisse Neapoli *Phratrias* ex more graecanico. Harum una cognomine *Eumelidarum* titulum, basi marmorea exaratum, *T. Flavio, T. Filio, Evanthi* (4) posuit. De hujus-

(2) Qui de elaborato ejus in hoc marmor commentario sic pag. 614. pronuntiavit: *Longum Corsini laborem frustra esse plerique omnes haud dubii exputabunt.*

(3) Exemplar hujus inscriptionis, prout ab utroque editore vulgatum est, naevis quibusdam, tametsi levissimis, aspergitur: ut ecce Cl. Scriptor Th. Calam. vers. 3. ΙΤΑΛΙΚΑ pro ΙΤΑΛΙΚΑ incidi curavit. Quod etsi parvi momenti sit, advertisse tamen juverit, ne quis ejus exemplari

formam ligneam expressio deceptus, latinam litteram cum graecis elementis consalte intertextam arbitraretur.

(4) In marmore ETANΘΗ, perinde ac si esset primae Simplicium *E'vanth's*, ου, η. Quod veto damnavi. Sane Grammatici observarunt, nomina propria primae Contractorum in quibusdam casibus, ut quarto & quinto, tamquam primae Simplicium inclinari: qui minus & in tertio casu licuit, maxime adstipulante nostri marmoris auctoritate? *E'vanth's* & apud

hujusmodi titulis late differui Cap. II. pag. 26. ubi ostendi titulos hosce citra ullius statuae positionem fuisse marmori mandatos, idque pressius esse, quod Latini *Titulum ponere*, Graecique *Τίμην ἀνέσῃσαι* dixerunt; itaque ubi basim, antiquitus inscriptam contemplemur, necesse non est, ut continuo de statua illic imposita cogitemus. Tituli enim id genus plerumque athleticis, quemadmodum Evanthi nostro, in victoriae monumentum excitabantur: tametsi honor is Evanthi non magis victoriae causâ, quam *statuarum* Dioscurorum dedicatione, delatus sit. *Evanthes* enim cum *fratre T. Flavio Zosimo*, *signa Dioscurorum in Phratia*, tum ad loci ornamentum, tum in argumentum gymnicae palmae, apposite *dedicarat*. Apposite inquam; nam haud mediocris *Flaviis* fratribus cum *Castoribus* convenientia intercedebat; ita ut harum statuarum honor ab utroque fratre *Divis Fratribus* prope (5) debitus videretur. Constitutis igitur in phratia signis Dioscurorum, *Eumelidae remunerationis gratia* titulum hunc posuerunt. Nec eatenus mutua stetit officiorum concertatio: quandoquidem, ut in altero lapidis latere legitur, *T. Flavius Zosimus ac Flavia Fortunata* nostrorum athletarum *parentes*, *χρησόμενοι* (Corfin. *filiis obsequentes*: Scriptor Th. Calam. *voti compotes* verterunt: mihi magis placet) *elargiti candelabra cum lucernis arasque Dioscurorum*, *αὐτῶν καθιέρωσαν*, *rursus* h. e. vice sua (nam signa Castorum nomine filiorum dedicata fuerant) *consecrarunt*.

Dedicandorum ergo signorum occasio ex opportunitate victoriae athleticae desumpta est. Enimvero, ut in marmore scalpitur, vicerunt Flavii fratres Quinquennalia Neapoli; quae certamina majoris amplificationis causâ cognominantur *Italica*, *Romana*, *Augusta*, & *Olympiorum aemula*. Corfinus primum aestuavit, unum ne an plura certamina hîc designarentur; sed postea dubitatione deposita, de uno eodemque agone verba fieri affirmavit; idque pluribus, quam oportuit,

apud Plutarchum in Solone & apud H. Stephanum, penacuitur; at indicio hujus marmoris, oxytonum, ut cetera sunt quae cum *Ἄρθοις* componuntur, esse debet.

(5) Cur Flavii fratres athletae e diis *ἱερωνοῖς* (*palaestrae praefidis*) non paucis, Castorem ac Pollucem ornare maluerint, haud difficile illi erit divinae, qui reputaverit, par

nobile divum fratrum gymnici quoque exercitationibus inelaruisse. Quamobrem non magis religione, quam parium studiorum conjunctione ac germanitate ducti videntur, ut Dioscurorum simulacra dedicarent. Ceterum divi Castores impenſe culti in urbe Neapoli fuere, uti ex lapide nostrate apud Gruterum XCVIII. 2. discere licet.

tuit, suadere contendit. Atqui eo labore superfedere poterat vir eruditissimus: nam cui ignota est Graeculorum ventosissima de ludis gymnici opinio? Sane advertimus pag. 20. athletarum synodum ad ostentationem renuntiari voluisse, φιλορώμιων, καὶ φιλοσέβων, ἀμικαν-Romanorum, amicam-Augustorum. Hinc minus mirari subit, si hic certamina ipsa Ρώμιων ἢ Σέβων, Romana, & Augusta praedicantur. Additur autem hinc τὸ Ἰταλικόν, ut Augustalia Italica ab aliis alibi gentium (6) editis, distinguerentur; hinc τὸ Ἰσολύμπια, ut ostenderetur, Augustalia tantae fuisse Neapoli dignationis, ut cum Olympiis ipsis & praemio & dignitate aequipararentur. Atque huic altius excitatae de Augustalibus Neapolitanis opinioni Strabo velificatus est, cum de Neapolitanis lib. V. p. 246. inquit: Πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συνελεῖται παρ' αὐτοῖς . . . ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανέστατοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. *Sacrum quinquennale certamen ab ipsis agitur . . . ludis Graeciae nobilissimis aemulum.* Dolet interim mihi, quod Corsinus, fortasse deceptus exemplari, ubi divisim ἸΣ ΟΑΤΜΠΙΑ pro Ἰσολύμπια exhiberetur, ipse ratus binas esse voces, sit praeter verum ἸΣελαιτικά, Ολύμπια (7) interpretatus.

Jamvero ad ludi genus quod attinet; vicit Evanthēs ποιδῶν πολιτικῶν διαγων, *iteratum curriculum puerorum urbanorum*. Eadem in classe (8) vicisse videtur frater ejus Zolimus, & βραβίον (pro βραβεῖον) victo-

(6) Certe Alexandriae edita fuisse, patet ex inscriptione Gruteri cccxvi. 2. Σίβασα ἐν Ἀλεξανδρίᾳ, *Augustalia Alexandriae*. De Romanis Augustalibus nulli dubium. Sed eccur Augustalia hic Italica dicantur, & non potius Neapolitana, ut ceteroqui factum oportuit, sicuti apud Grut. CCCXIV. Σίβασα ἐν Νίξ πόλει? Vox enim Italica nimis ambitiosa est, & vastioris quidem significationis, quam ut sub Italiae nomine Neapolis veniret. Equidem non magis id ad arrogantiam nostrorum hominum pertinuisse arbitror, quam quod Neapolitani ea tempestate soli in Italia hosce ludos ritu Graeco frequentarint; idcirco dubitari non poterat, quin Augustalia Italica privatim Neapoli tribuerentur. Eo etiam refer, quod

Olympiades, quas una Neapolis observabat, in marmore Italicae dicuntur. Nimirum quia Neapolitani consuetudinem numerandi annos per Olympiades, soli Italorum ex more Graeco retinuerunt.

(7) Praeterquam quod τὸ Ἰσολαιτικὸν καὶ probā orthographia non sustinetur, hoc amplius excludi debet, quod alterutrum vocabulum, aut Ἑισολαιτικόν, aut Ολύμπια, redundaret. Olympium enim certamen potiore in primis ratione Iselasticum erat: itaque satis superque fuisset, Augustalia renuntiari Olympica; hoc autem ipso simul etiam Iselastica esse significabantur.

(8) In marmore scalpitur: Τῷ αὐτῷ ἀγῶνι, in eodem certamine h. e. iterato κυνῆ, quo victor exstiterat Evan-

viſtoriae ſcilicet *praemium* retulerat. Quid porro ſit *διῶλος* (9) Pauſanias breviter quidem, ſed accurate deſcripſit, & Heſychius ac Suidas dimensionem tradidit. Porro quam ob rem *pueri*, quibuſcum Evanthes certavit, *πολιτικοὶ* (*urbani*) dicantur, conjecturam ſ. ſeq. lectori ſiſtam, quae, ſpero, probabitur.

Sed ecquando Evanthes in ſtadium Neapolitanum prodierit, per auctoritatem marmoris ignorare non licet; viciffe nempe ibi proditur, *Auguſtalia, Olympiorum aemula* ΤΗΣ Μ. Γ. ΙΤΑΛΙΔΟΣ. Doctiſſimus homo noſter, quem ſaepe laudavi, interpretatur, τῆς Μεγάλης Γραικίας Ἰταλίδος, *Magnae Graeciae Italicae*. Serio ne an captandi riſus cauſa? Hoc alterum malim. Nam quis Graece ſcribens umquam *Γραικίαν* appellavit eam regionem, quae nonniſi Εἰλάς dicta (10) reperitur? Praeterea quid attinuit τὸ Ἰταλίδος addere? num ut ab alia Magna Graecia, Gallica nimirum, ſi diis placet, aut Hiſpanica, diſtingueretur? Tum porro quis noſtrum hominem docuit, Nea-

V

Evanthes. Τάγμα ſive *aciem* cum Corſino, ſive *classe* interpreteris, perinde eſt. *Collegium Epheborum*, quod vertit Cl. Scriptor Th. Calam. non placet. Illi enim, qui nomina dabant palaestrae, collectitii erant, nec niſi edendorum ludorum cauſa coibant; neque corpus politicum conſtituebant, neque ullis legibus, praeterquam palaestricis, obligabantur. Agonothetae porro ſive Gymnaſiar- chae officium erat, probare athletas, eoſque in *numeros* ſive *classes* (ea ſunt *τάγματα*, a re militari ad gymnica traducta) digerere, ſimulque edicere, qui eorum in *classe puerorum*, quive in *imberbium* ac denique *viro- rum*, committi deberent. Quamobrem ex claſſe Evanthis innotefcet, ecquod fuerit *τάγμα* ſive *clasis*, quam Zoſimus ſuperavit; nempe *urbanorum puerorum*; quibus Evanthes quoque pal- mam in eodem certamine praeripue- rat.

(9) *Diauli*, ſive iterati curſus, di- mensionem habes apud Suidam. Sed lege, quae Joannes Alberti ad Heſy- chium in ea voce commentatur in

Suidam. At *diaulum* nemo luculen- tius, quam Pauſanias, prope dixe- rim, delineavit; qui Eliac. I. 17. ex- poſiturus vetuſtiſſimam ſcribendi ra- tionem; quae, quoniam *boum ſulcos*, a dextra in laevam & alternis vici- bus a laeva in dextram eantes, imi- taretur, a Graecis *βουτροφῶν* dice- batur; hac breviffima comparatione rem illuſtrat, *ὥσπερ ἐν διαύλου δρό- μῳ, quemadmodum in diauli curſu* fit. Nempe in diaulo quaedam cur- ſus reciprocatio fiebat; ad metam enim currebatur, indeque rurfus ſine ceſſatione repetebatur curſus: ſic pa- riter etiam antiqua illa ſcribendi me- thodus decurrebat.

(10) Pluribus docere ſatagit homo noſter erudiſſimus, eos, qui poſtea Ἕλληνες, olim Γραικούς audiviſſe. Sed cui non dictus Hylas? Equidem ma- luiſſem, ut unam ſaltem ipſe vete- rem auctoritatem prodidiſſet, ubi *Magna Graecia* dicta reperitur *Μεγάλη Γραικία Ἰταλὶς*. At qui prodece po- terat, ſi quae contendit, univerſa ignoravit antiquitas?

polim in Magnae Graeciae themate comprehensam fuisse? Sane fines Magnae Graeciae angustiores erant, quam ut urbem quoque Neapolim complecterentur. Consule Mazochium in Tab. Heracl. p. 13. seq. Postremo, ut ut dem Neapolim, utpote urbem origine graecam, recte dici posse, in Graecia constitisse; numquam tamen in Magna Graecia fuisse, suadebitur. Profecto quicquid Graeci nominis fuit, quin id Graecia appelleretur, haud repugnaverim; at Magnae Graeciae nomenclatio sic illi regioni peculiaris erat; ut eam ab Elide, atque a cetera disseminata Graecia distingueret. Sed causae jugulum rectè petamus: Veteres scriptores sic de Magna Graecia meminerunt, ut id nominis, nonnisi quamdiu ibi Graecorum coloniae floruerunt, regioni haecisse ostendant (11); at postquam omnia ad barbariem defecerint; credibile non est, antiquatam jam Magnae Graeciae nomenclationem, restitutam fuisse exeunte altero Christi saeculo in inscriptione nostra, sic ut quis visis illis siglis M. Γ. confestim ac nullo praecunte monitore, ultro de Magna Graecia cogitaret. Mihi quidem, nec cuivis alii, opinor, persuadebitur.

Reducto itaque sipario, neque ibi Magnā Graeciā latere deprehensā, liberum cuique fuerit suspicari, siglas M. Γ. non esse elementares vocabulorum litteras, sed utique artificiales notas, signandis numeris excogitatas. Enimvero nihil magis obuium in elogiis athleticis occurrit, quam ut post enarratam victoriam, confestim ad fidem rei gestae faciendam, annus, quo parata victoria fuit, consignaretur. Quamobrem cum in inscriptione dicatur, *Evanthem vicisse Σίβυκος Ἰσολύμπικ. τῆς Μ. Γ. Ἰταλίδος*, tralatitiae consuetudinis ratio postulat, ut intelligamus, athletam nostrum vicisse *Augustalia, Olympiorum aemula* (Olympiadis) *XLIII. Italicae*. Abest quidem vox *Olympiadis*; sed praeterquam quod ex ipso contextu supplenda dabatur; sponte sua ex τῷ praecedente *Ἰσολύμπικ* fluebat, ut protinus *Ὀλυμπιάς*, connectenda utique cum notis numeralibus *Μ. Γ. (XLIII.)*, delitescere intelligeretur; ad normam scilicet athleticarum inscriptionum, in

(11) Graeci Latinique Scriptores sic de Magna Graecia locuti sunt, ut eam vetustissimis, non suis quidem certe temporibus, stetisse significent. Thucydides II. mihi p. 175. *Quo tempore in illa Italiae parte (κατὰ τὴν Μεγάλῃ Ἑλλάδι τότε προσαγορευομένην) quam Magnam Graeciam TVNC vocabant, Pythagoreo-*

rum collegia sunt incensa. Valer. Maximus lib. VIII. In Italiae etiam partem, quae TVNC Major Graecia appellabatur, perrexit. Quae cum ita sint; ecquas Scriptori lapidis Neapolitani causas incidisse suspicabimur, ut Magnae Graeciae, quae iamdudum esse desierat, antiquatam nomenclationem reponeret in scenam?

In quibus *Olympias* initi agonis significari solebat. Jamvero additur *Italicae*, ut moneretur lector, numerationem Olympiadis in marmore signatae, non ab Elidenſi, ſed ab Italica conſuetudine eſſe repetendam. Sed age, ecquid Cl. Scriptor Thecae Calam. Corſino, qui primus eruerat Neapolitanas Olympiadas, obduxerit, propius inſpiciamus: *Sed nihil magis* (inquit pag. 614.) *tam belle quaſitum tanti viri* (is eſt Corſinus) *interpretamentum elevat, quam quod bis cerneret in eodem lapide annum agonum victoriae; ſcil. tum Olympiade 43. tum Coſſ. Severo & Herenniano: quod quam ſit novum atque inſolens, quiſque exputat.* Sed eruditiffimo homini, neſcio quid humanum paſſo, indulgenda eſt venia, cum vacillante memoria id *novum atque inſolens* traducit, quod millies ab eo fuiſſe lectitatum, mihi perſuadeo. Ubicumque peculiare epochae uſurpabantur, ibi plerumque duplices annorum characteres ſignari deprehendimus; quorum unus imputandus eſt illi urbi, ad quam res geſta ſcriptave pertinet; alter ille eſt idemque notior, quem pleraeque gentes in commune obſervabant. Eaque numerandorum annorum ſedulitas non ſolum hiſtoricis, quorum maxime intereſt quaſcumque temporum circumſtantias adnotare, ſed lapidibus (12) etiam, quorum praecipua dos in breviloquentia ſita eſt, commendatur. Cum itaque in noſtro marmore tum *Olympias XLIII.* (quae ad Graeculos Neapoli ſeriantes ſpectabat) tum *Conſulatus Severi & Herenniani* (quae communis erat per Orbem Rom. epocha) ſignetur; quid, rogo, *novum atque inſolens* in ea temporum designatione inculabimus? Imo contra ſi ſapimus, ſcalptorem noſtrum binos ejuſdem epochae characteres Graece (13) Latineque conſignantem, appoſite ad plenam temporis intelligentiam, cumulateque feciſſe judicabimus. Praeterea nihilo firmior eſt altera noſtri viri

V 2

(12) Legatur vetus Puteolana inſcriptio, quae aliquando Neapoli proſtabat, apud Gruterum p. CCVII. ubi: *Ab Colonia deducta anno XC...* P. Rutilio, Cn. Mallio Coſſ. Colonia Romana deducta fuit Puteolos anno V. C. 559. Rutilius & Mallius proceſſere Coſules anno V. C. 649. Itaque tum annus XC. ab Colonia deducta, cum Conſulatus Rutilii & Mallii ſunt unius ejuſdemque epochae characteres. Pluribus abſtineo; nam nolo in re comperta lectorem obtundere diutius.

(13) Graeco Latinoque mox characteres temporum conſignantur; nam etſi alter Graecis quoque litteris extaretur, reiſſa ad Romanorum, quorum conſuetudo erat per *Idus & Kalendas* menſium partes exprimere, normam componitur. Hinc autem advertit. 1. neceſſe fuiſſe, ut pro populo utriuſque linguae binae numerationes eodem eunt, inſtituerentur. 2. extremas Graeciſmi deſinentis tempeſtates; cum vel in ipſis Graecis elementis Latina vocabula triumpharent.

eruditissimi criminatio: *Cum bi* (ead. pag. 614.) *Flavio- rum gentis li- berti Evanthēs, Zosimus, & Fortunata Roma Neapolim se recepissent, ab eisdem Latinorum more, Consulū nempe nominibus annos, non vero Olympiadum numero, quas vergente secundo Christi saeculo ne in ipsa quidem Graecia celebratas reperies, adnotandos oportuit.* Quae de statu libertino athletarum, de eorumque profectio- ne Roma Neapolim, com- miniscitur, sunt plane incerta; at illud omnino falsum, *Olympiadas vergente secundo Christi saeculo ne in Graecia quidem fuisse celebratas.* Diu enim postea Julianus Caesar in *Epistola pro Argivis* 18. aetate sua, h. e. inclinato jam Saeculo IV. Olympiadas in Graecia πολυ- θρυλλήτους (celebratissimas) memoriae prodidit. Sed ne a marmorum auctoritate abscedamus; Olympias CCXL. consignata visitur in la- pide Gruteriano pag. CCCXIV. quae Olympias incidit in annum Ch. 181. hoc est, decennio post epocham Neapolitani marmoris.

His ita constitutis firmatisque operae pretium est, ut Olympiadum Neapol. initium aperiā; id quod ex convenientia Olympiadis XLIII. cum consulatu Severi atque Herenniani facile quivis eruerit. Evan- thes vicisse in marmore scalpitur *Olympiade XLIII.* eoque ipso anno, ut oppido verisimile videtur, signa Dioscurorum in phratia dedica- vit: nam cur dedicationem, quae in hujus victoriae significationem peragebatur, in aliud tempus distulisset? Jamvero Zosimus ac Fortu- nata parentes de suo elargiti candelabra, lucernas arasque, quae in dedicatione filiorum defuisse videbantur, consecrarunt *V. Id. Martias Se- vero & Herenniano Coss.* Quamobrem extra dubitationis aleam po- nendum est, annum primum Olympiadis XLIII. convenire cum an- no Chr. 171. quo nimirum anno illi procellere Consules. At vero vero ludorum Neapol. celebritas, quantum-e Suetonio (14) intelli- gitur,

(14) Suetonius Aug. 98. *Mox Nea- polim trajecit, quamquam & cum infirmis intestinis morbo variante: ta- men & quinquennale certamen gymni- cum honori suo institutum perspe- cit, & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo, aggravata valetudine tandem Nolae succubuit.* Hinc patet, a quinquen- nali Neapol. spectaculo ad Augusti exitum haud plurimos effluxisse dies. Mors autem Augusti incidit in XIV. Kal. Septemb. ut ostendit Scaliger de Em. Temp. V. p. 448. Jamvero liquet,

Olympia Graeciae circa solstitium aequinoctium peragi consuevisse: de quo vide eundem Scaligerum ibid. IV. p. 242. Quamobrem videtur, Neapolitanos ad hoc eandem anni tempestatem pro editione Augustalium observasse, ut propius ad ludorum Elidensium ima- ginem accederent. Ex vero itaque Augustalia Neapol. vocantur ἱσολυμ- πια, nimirum quia & praemio & dignitate aequabant Olympia: hoc am- plius, eadem, ac Olympia, tempe- state instaurabantur.

tur, in solstitium aestivum incidebat; idcirco statuendum est, annum primum Olympiadis XLIII. inchoasse a solstitio aestivo anni Ch. 170. Coss. Cethego & Claro, ac desisse in solstitium aestivum anni Ch. 171. Coss. Severo & Herenniano; hos vero potius Consules, quam illos, in marmore fuisse signatos, quia dilata paullisper consecratione *ad V. Idus Martias*; novi Consules qui jam a Kalendis Januariis magistratum inierant, non ii qui excefferant, notandi erant. Itaque ut unde discessi redeam, Olympias XLIII. Italica decurrere incipit a solstitio aestivo anni Ch. 170. Hinc autem si retroversus instituas gradum, facta per quadriennium quodque statione; facile comperies, Olympiadem primam incidisse in solstitium aestivum anni Ch. 2. qui erat annus secundus Olympiadis CXCIV. Elidenfis, & V. C. 755. Rursus facto jam initio pentaëteridum Neapolitanarum ab eo anno Ch. 2. necesse fuit, ut observato quadriennii spatio, instaurari agone debuerit annis Ch. 6. 10. 14. Ac sane anno Ch. 14. qui ultimus Augusti Imp. fuit, edita fuisse Neapoli Augustalia, egregie ostendit Scalliger h. c. Fuit igitur is agone, quem Augusti mors secuta nobilitavit, quartus a primi editione, atque adeo quarta Olympias Italica sive Neapolitana. Porro si citeriora tempora per eadem quadriennii intervalla dimensus fueris; devenies ad annum Ch. 42. qui fuit alter Claudii Imp. annus. Hujus autem inter cetera humanitatis, pietatisque in suos argumenta, quae initio imperii sui edidit, illud etiam a Suetonio ac Dione commendatur, quod Neapoli *ut privatus* interfuit: & ad fratris memoriam, comoediam *Neapolitano certamine* docuit. Ecquando Claudius advenerit Neapolim, neuter historicus explicare tradidit; tamen si Cassius profectioem Caesaris Neapolitanam eo ipso anno, quo salutatus Imperator fuerat, consignasse videtur. Atqui non fit verisimile, Claudium, qui exeunte mense Januario anni Ch. 41. inivit imperium, post quinque aut sex menses, relicta Româ, ad Neapolitanos ludos circa solstitium aestivum edi solitos, convolasse. Potius est ut statuamus, anno insequente Ch. 42. Claudium *stabilito* jam imperio, ut loquitur Tranquillus, abdicatoque consulatu, quem per duos menses gesserat, tunc satis otii ad peragrandam Campaniam habuisse: Dionem vero idcirco in annum superiorem rejecisse Augusti profectioem, obtentu colendae fratris memoriae obitam; quia quae recte ac pie Claudius ab exordio imperii gerere instituerat, simul una, nec observato temporis ordine, complecti voluit. Atque huic rationi non poenitendae adde alteram efficacior. In annum Ch. 42. incidebat Olympias XI. Neapolitani certaminis Augustei. Itaque Augustus tum
ut

ut suo desiderio satisfaceret (incensissimo enim studio ad spectacula ferebatur); tum ut se pium erga fratris memoriam probaret, videtur ex oblata occasione ludorum Neapoli edendorum, peregrinationem eo tempore anno suscepisse. Jamvero percurrere secuta tempora, & praesto tibi aderit annus Ch. 170. quo revera anno Flavius Evanthus Neapoli vicit, Olympiasque XLIII. ut paullo ante indicio nostri marmoris ostendi, incepit. Interim videtur ingentem Neapolitanæ inscriptionis dignitatem ac pretium, per quam origo Olympiadum Italicarum progressusque, amplius latere non possunt.

Nec illud initis Olympiadum Italicarum rationibus incommodat, quod Nero Neapolitano agoni interfuisse a Suetonio ac Dione (15) perhibeatur, eo nimirum anno, qui postremus Caesari illuxit, Silio Italico & Trachalo Coss. anno vero Chr. 68. Qui annus, incedens medius inter Olympiades Italicas XVII. & XVIII. hoc est, inter annos Ch. 66. & 70. aliquantulum a serie annorum agonisticorum exorbitat. At ea difficultas facile dissolabitur, si statuerimus, Neapolitanos, non opportunitate recurrentis Olympiadis, sed praesentia Augusti sollicitatos, eo anno Ch. 68. instaurasse agonem; qui in ea ludorum extra ordinem editione adulati videntur dominatricem Neronis cupiditatem, qua Caesar alicubi morae quinquennialis impatiens, ludos gymnicos ante praestitutam (16) diem edere maturavit. Itaque certamen gymnicum anni Ch. 68. non pentætericum ex ordine fuit, sed ad hoc initum, ut praesenti Augusto res grata fieret; quemadmodum haud diu postea Imp. Tito, in hac urbe agenti, eadem gymnici spectaculi significatio anno Ch. 81. extra seriem Olympiadum oblata fuit. Atque hoc primum adversus objectam difficultatem praesidium occurrit; est alterum facilius tutiusque. Anno Ch. 68. recurrebat tertia editio Agonis Neroniani, qui ab eo Imp. Romae institutus anno Ch. 60. ad tertium Ecclesiae saeculum perennavit. Vide Scaligerum de Emend. Temp. V. p. 469. Itaque prima Neronia instituta Nerone quartum & Corn. Coss. anno quarto Olympiadis Elidentis CCIX. rursus iterata fuerunt, teste Eusebio, anno quarto Olympiadis Elid. CCX. hoc est anno Ch. 64. Observata porro eadem

(15) Vide loca supra pag. 141. recitata. *tam diem revocavit. Et cap. 32. Certamina deinceps obit omnia. Nam*

(16) Suetonius Nerone 21. Cum *et quae diversissimorum temporum sunt, togæ in unum annum, quibusdam etiam iteratis, iussit.*

dem quinquennii intercapedine, tertium lustrum incidebat in annum Ch. 68. quo anno Nerone otiante Neapoli, admodum verisimile videtur, nostros homines, nactus temporis opportunitatem, ipsos etiam agitavisse Neronia. Quamobrem sive Augusti praesentiam, sive ejus praecipitem ad gymnica spectacula festinantiam, sive denique fortuitam lustrum Neronianum incidentiam aestimaveris, multiplices ac satis idoneae tibi offerentur causae, quamobrem Neapolitani eo anno agonem gymnicum extra seriem Olympiadum Italicarum, seu Augustalium ludorum, exhibuerint.

Atque utinam eadem perspicuitate, quâ initium Olympiadum Italicarum, etiam finem ostendere possemus! Quamquam, ut quod res est, fatear; de exitu certaminum nimis anxie haud est allaborandum. Profecto enim, ut certamina publice ederentur, lege, quae ea imperaret, opus erat; at vero quo minus ederentur, non magis alicui interdicto, quam studiis vulgi contrariis imputandum est. Itaque prima ludorum editio, plerumque certa esse solet, sed exitus sane quam obscurus. Nam quis, rogo, desuetudinem paulatim ac tacite fluentem, indagine cingete & comprehendere certo confidat? Satis igitur erit, si Augustalium desitorum epocham rudibus quibusdam lineamentis adumbrare detur; nam minutissime definire, mihi non est animus: vel sic tamen Antonidorum tempora (in quae palaestrae occasum §. superiore conjeci), aliquanto latius vagantia, utrumque premendo, corradendoque, §. sequenti contractiora dabo.

§. III.

Gymnica studia Neapolitanorum, inveterato Municipii jure, refrixisse.

Nuper equidem exitum agonis Neapolitani prope desperaveram invenire; ac ne nunc quidem alicunde meditatus huc descendi, quasi quid habeam magis explorare dicere. At enim cum animadvertissem, postremam Augustalium mentionem sub Imp. Commodio fieri, ac rursus primam Coloniae & Neapolitanis quaesitae sub Septimio Severo, qui Commodum successit, incidere; in eam tandem deveni suspicionem, eundem hinc palaestrae desinentis, hinc Coloniae incipientis terminum posse figi. Profecto nemo mihi hoc eripiet, quin Romanorum cum Neapolitanis consuetudo paulatim Graecismum nostrae urbis interpolarit; & quo magis eorum jura amicitiae devinciebant.

bantur, eo minus loci Graecanicae relinqueretur institutioni. Tres autem reipubl. Neapol. status, comparate ad civitatem Romanam, contemplari possumus, five cum foederata, five cum municipium, five denique cum Colonia fuit. De foedere Neapolitano (1) nihil certius. Atqui cum foedere contineretur, nihil sane erat, quamobrem resliret a legibus, institutisque patriis; quandoquidem suis usque legibus, rationes a Romae rationibus alienas habebat: At cum subinde Neapolitani per Municipii & Coloniae gradus evaserunt cives Romani; consequens fuit, ut Graecismi adhuc ibi superstitis vestigia, cuiusmodi certe Gymnasia erant, primum a municipio exsufflata, mox a Colonia abolerentur. In haec postrema reip. nostrae tempora §. sequenti commentabimur; nunc de Municipii jure, deque Gymnasiis frigescentibus, partite inquiremus. SE-

(1) Apud Livium XXXV. 16. Regis Antiochi legatus in hunc modum Romanorum legato flagitanti, ut civitates Graecae a Rege liberae dimitterentur, exprobrat: *Qui enim magis Smyrnaei, Lampfacenique Graeci sunt, quam Neapolitani & Rhegini & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex foedere exigitis?* Qua calumnia ut se Romanus purgaret, *Ab Rheginis* (respondet) *& Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, numquam intermisso, quae ex foedere debent, exigimus.* Egregius sane locus, & ad pernoscendam foederis Neapolitani conditionem apprime idoneus. Non enim *aequum* foedus fuit, quod pares, & neuter neutri cedens, icere solebant; sed prorsus *iniquum*, sic ut alter in ditione alterius (quemadmodum Livius de Teatibus Apulis IX. 20. refert) esset. Eo siquidem pertinent Patavini verba: *ex quo in nostram venire potestatem.* Sed & inaequalitatem foederis inde quoque intelligere licet, quod alter stipendium alteri & naves debebat. Bellum autem Samniticum in causa fuit, quamobrem Neapolitani Samni-

tribus studentes, adeo graviter acciperentur. Sed mox Neapolitanis in ditionem receptis, triumphatisque (vide Pighii Annales Mag. Rom. ad annum V. C. 427.) libertas quidem, sed certis sub conditionibus, restituta fuit. *Foederis Neapolitani* ea occasione initi meminit Livius (eo enim, inquit lib. VIII. 26. *deinde summa rei Graecorum venit*); sed quominus *aequum* fuisse intelligatur, onera foederis imposita vetant. Atque hoc est illud *Foedus Neapolitanum*, quod nonnulli Scriptores nostrates buccis usque crepantibus obiectant, idque tertio quoque verbo, ne quis Neapolim ad civitatem Rom. venisse umquam suspicetur, inculcant: Quasi si *venire in Romanorum POTESTATEM* (quae erat conditio foederatarum non aequo jure civitatum) multo honorificentius, quam jure Coloniae aut Municipii *venire in CIVITATEM*, fuerit. In horum igitur sententiam, honestior ancillae pro herili domo laborantis, quam filiae sibi suisque nentis, locus ac conditio foret. Alia prorsus, eaque praestantior, sententia placuit illi, qui sic apud Petronium cap. 57. de se affirmavit: *Malui civis Romanus esse quam tributarius.*

S E C T I O I.

Neapolim ex foederata civitate ad Municipium Rom. per legem Juliam evasisse, ostenditur. Cicero pluribus locis explicatur. Inscriptio Puteolana inedita suppletur, & illustratur. Commentum de Neapoli in sinu Bajano exploditur. Difficilis Strabonis locus enucleatur. Alia vetus inscriptio producitur & explicatur. Puteolos ex Colonia libertati suarum legum circa Syllana tempora restitutos. Rursus Strabo de municipali statu Neapolis locutus, illustratur.

AC primum Neapolim ad municipii Rom. jus evasisse, absque Cicerone foret, plane ignoraremus: is enim unus, quamdiu in foedere perseverarit, quave porro lege venerit ad civitatem Romanam, edocuit: *Sacra Cereris* (inquit Pro Cornel. Balbo. 24.) *Judices, summa Majores nostri religione confici, caerimoniaeque voluerunt, quae cum essent assumpta de Graecia, & per Graecas semper curata sunt Sacerdotes, & Graeca* (2) *omnia nominata; sed cum illam, quae Graecum illud sacrum monstraret & faceret, ex Graecia deligerent; tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut Deos immortales scientia peregrina & externa, mente domestica & civili precarentur. Has Sacerdotes video fere aut Neapolitanas aut Velientes fuisse, foederatarum sine dubio civitatum. Mitto vetera: proxima dico: ante civitatem Veliensibus datam, de Senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliente, ut ea civis Rom. esset, tulisse. Duplex Neapolis ac Veliae status in Tullii ver-*

X

bis

(2) Eo magis inducor, ut hoc marmor Puteolanum exhibeam, quod a nemine quod sciam, hactenus vulgatum sit; tametsi palam proster in atrio Hospitii PP. Capucinatorum secus mare; quo magis mirandum sit, oculos praetereuntium effugisse. His accedit quod ea epigraphe in locum Ciceronis supra laudatum vice commentarii esse possit, sic ut altera non mediocriter alterum illustret. Forma characterum elegantissima est, & litterae pro portione paullatim decrefcunt. Marmor bisariam dissectum est, pluribus in medio deperditis; at

hodie sic ferruminatum in pariete pendet, quasi si nihil ibi desideraretur. Ego vero, quae deesse videbantur, supplevi; eaque discriminis causa lineis, veluti quadam parenthesi, circumscripsi. Ceterum omnia sunt ibi plana; morosumque interpretem fastidiunt. *Cnaei Luceji Pater & Filius Pr.* Litterae PR. plerumque esse solent vocabuli *Praetoris* initiales. In Colonis & Municipiis ii, qui summae reip. praeebant, dicti quoque *Praetores* comperiuntur. Plinius XVII. 11. meminit Praenestinarum *Praetoris*: Livii Epitome lib. LXXIII.

Putealis in hospitio PP.

Capuccinorum secus mare.

CN CN LVCC EI PAT ER ET FILIVS PR

SACRA DEMETRO S RESTITVERVNT

LVCC EIA CN FPOLLA QVINI ET LVCC EIA CN FERTVLLA PIAGALLI
AED EMD EMTRO SETQVAECIRCA AED EMD SITVS NTETPORTICVSPS RESTITVERVNT

Supplementum

LXXIII. *Praetoris Nolae Coloniae.* At e Luccejis nostris Pater an Filius *Praetor* fuerit, an potius uterque? Hoc alterum magis placet. Videtur enim, Duumviros Puteolanos aliquanto ambitiosius *Praetores* appellari voluisse, aemulatione utique Campanorum; de quibus Cicero Agr. II. 34. *Quum ceteris in coloniis Duumviri appellantur, hi (Campani) se Praetores appellari volebant.* Pergit inscriptio: *Sacra Demetros restituerunt.* Observatio Graecismi adeo in Sacris Cereris necessaria videbatur, ut in medio Latio graecissari oporteret; ut in hac latina epigraphe *Demetros* h. e. *Cereris* nomen graecum infinditur. Apposite Cicero inquit: *Graeca omnia nominata.* Restituere sacra magistratus erat: ac facile ad Praetorem privatim Sacra Cereris pertinebant. Nam Romae *Praetor* quoque Valerius Flaccus legem de civitate Sacerdoti Cereris danda tulit. Intermissa autem videntur Puteolis Sacra Cereris, ejusque templum situ squaloreque vitium fecisse, ut necesse fuerit, sacris auctoritate publica restitutis, ut Luccejae Polla, ac Tertulla Pia, prima uxor Quirini (aut alius viri similiter incipientis) altera conjux Galli, pecunia sua restituerent aedem & quae circa aedem sita sunt, & porticus. Sic etiam Pelagon, Augusti libertus, Neapoli Νέων τῶ καὶ ἐν τῷ Νέῳ templum, & quae in templo sunt, dedicavit. Grut. p. XCVIII. 7. Plane geminam huic nostrae epigraphen mutilam retulit Reinesius Cl. II. 29. ubi legitur: *Pater & Filius. . . Tertulla restituit.* Reinesius indicio alterius inscriptionis, quam Cl. VII. 15. recitavit, ad Memmios Rufos Patrem & Filium pertinere autumavit: at propius fidem est, *Tertullam* Reinesiani marmoris non aliam a Tertulla nostra fuisse.

bis designatur: Primus, cum foederatae ambae erant, ex iisque Sacerdotes Cereris, quibus privatim civitas Rom. dabatur, evocabantur; alter, cum utraque urbs univ[er]se ad civitatem Rom. pervenit. Sic enim de ambabus loquitur, ut utramque simul foederatam esse desiisse, non obscure significet. At enim, opponit Thecae Calam. Scriptor Cl. (cui nihil molestius, quam Neapolim aliquando fuisse municipium, accidere potest) de civitate Veliensibus datâ Cicero testatur quidem, de Neapolitanis non item. Verum eandem utriusque urbis fuisse fortunam, perfacile e scopo Oratoris (3) eruitur: Sed ille ideo nominatim de Veliensibus meminit, quia Calliphanam, Sacerdotem Velientem, producturus erat in medium; tantumdem de Neapolitanis sine dubio dixisset, si ei exempla, quae in rem suam (4) facerent, e civitate Neapolitana arcessenda succurrissent.

Habes jam ex hoc Tullii loco, Neapolim ex foedere ad civitatem

X 2

Rom.

(3) Cornelius Balbus, Gaditanus homo, accusatus Romae fuerat, quod, cum civitas Rom. ei data a Pompejo. M. fuerat, populus Gaditanus, fundus in leges Rom. factus non fuerat. Ea enim conditione civitas Rom. dabatur foederato populo, si modo in leges Rom. fundus fieret. Contendebat contra Tullius, licuisse semper nonnullos e foederatis populis, ut Sacerdotes Cereris, ad civitatem Rom. elicere. Has autem Sacerdotes fuisse ait aut Neapolitanas, aut Velientes foederatarum civitatum. Sed ut dictis suis fidem faceret; ad exempla quae proxime praecefferant aetatem suam, provocat: *Mitto (inquit) vetera, proxima dico: ante civitatem Veliensibus datam, de Senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliente, ut ea civis Rom. esset, tulisse.* Inquit ante civitatem; ut ostenderet se proxime anteriora civitati datae, tempora percurrere. Quid enim citiora percurrisset, cum exempla inde deducta, in rem suam non facerent? Post enim civitatem

datam necesse amplius non fuit, ut Sacerdotibus inde accitis, jam *civibus Rom.* cum reliquo populo factis, civitas ultra daretur. Pergit Cicero: *ante civitatem Veliensibus datam:* perinde ac si diceret; paullo ante quam Velientes lege Julia civitatem adpiscerentur, Calliphana Velientis Romam, ut Sacra Cereris procuraret, accita fuit: ei tamen civitatem, quamquam e populo foederato fuisset, quemadmodum nunc Corn. Balbus est, dari, Valerio Flacco Praetore, placuit. Lex autem Julia de civitate lata fuit anno V. C. 663. Valerius Flaccus anno V. C. 655. praeturam urbanam gesserat. Quamobrem Tullius, cum exempla recentiora, ac paullo ante datam civitatem edita excuteret, eaque e populo Veliente, non item Neapolitano arcessenda sibi darentur, idcirco de Velientibus meminit; fecissetque procul dubio mentionem de Neapolitanis, si paria sibi recentiora, sed ante datam civitatem, exempla, quae de Neapolitanis proderet, oblata fuissent.

(4) Vide Adnot. praeced.

Rom. commēasse, sed quo tempore quibufve conditionibus, idem Orator Cornelianā 8. patefaciet: *Innumerabiles aliae leges de civili jure sunt latae: quas Latini voluerunt, adsciverunt; ipsa denique Julia, qua lege civitas est Sociis & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberont. In quo magna contentio Heracleensium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus juris (al. foederis) sui libertatem civitati anteferrent.* Cl. Scriptor Th. Calam. redit ad ingenium, & hunc ipsum Ciceronis locum contra Municipium Neapol. confidentissime opponit; quasi si deliberantium Neapolitanorum contentio exploratissimi argumenti sit, eos denique libertatem sui juris civitati Rom. ante tulisse; ac non potius saepenumero fiat, ut in disceptando sententia plurium a saniore paucorum sententia in decernendo vincatur. Res quidem in Senatu Neap. ventilata, ac magnis jactata concertationibus fuit; inde vero argui nequit, repudiatam publice fuisse civitatem Romanam. Ceterum etsi Cicero hic non significet, qui fuerit exitus contentionis; at duobus aliis locis, disertissime a Mazochio in Tabb. Heracl. pag. 489. enucleatis, Neapolitanos pristini foederis pertaesos adoptasse tandem civitatem Rom. ostendit. Verum antequam Tulliana loca excutiam, juverit nonnulla de Italiae Statu tunc temporis ante libare.

Quum Livius Drusus animos Italorum spe dandae civitatis sollicitasset, neque amplius promissis stare posset; Itali spe concepta falsi, summo consensu atque ardore ad arma concurrerunt; indeque cruentissimum illud bellum Sociale vel Marficum exarsit: quo bello deterritus an fatigatus Romanus, mitiora consilia agitare in Senatu coepit. Sed ut periti medici in affecto corpore facere solent; primum cavendum fuit, ne adhuc integrae Italici nominis partes, contagione luem contraherent, bellumque magis accenderent. Quamobrem anno V. C. DCLXIII. L. Julius Caesar legem tulit, qua Sociis in fide manentibus, factisque in leges Rom. fundis, civitatem tribuit. Atque hic primus ad emolliendos ferocientium Italorum animos gradus fuit; mox anno DCLXIV. lata lege Plotia, idem beneficium civitatis cum peregrinis, qui in Italia consistebant, communicatum fuit sub iis conditionibus, quas Cicero *Pro Archia* 4. retulit: *Si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent: si tum cum (lege Italia) civitas ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud Praetorem essent professi.* Denique anno V. C. DCLXVI. uti colligit Mazochius in Tabb. Heracl. p. 490. vel DCLXX. ut Heinecio Append. ad I. Antiq. Rom. 9. visum, ipsos Marlos Socioque rebellantes,

tes, positis jam armis, in civitatem acciri placuit. Sic Latini paene omnes, sociique Italici nominis in civitatem Rom. venire, cum jure suffragii, sub conditione tamen, ut in leges Rom. fundi fierent. Itaque necesse fuit Italicis populis, ut ipsi antequam civitatem Rom. optarent, oblatas conditiones excuterent, ac serio deliberarent, adipisci ne civitatem Rom. an in libertate juris sui permanere, praestaret. Distractos tunc in contraria studia mihi persuadeo fuisse Socios: disceptatum quidem certe ea super re Neapoli fuit, uti ex Ciceronis Corneliana 8. vidimus: sed postremo lis, quemadmodum ex ipso Cicerone Epist. 30. lib. XIII. significatur, pro civitate Romana dirempta fuit.

Enimvero Cicero commendaturus Acilio Procos. Siciliae L. Manlium, inde capit initium, quod is Civis Rom. factus esset; quae nimirum maxima esse poterat hominis apud hominem Romanum commendatio. *L. Manlius* (scribit modo laud. epistola) *est Sosus* (cognomine). *is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, decurioque Neapoli; erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem Sociis & Latinis datam.* Qua in epistola duo significantur, Neapolitanos lege Julia, Manlium lege Plotia, civitatem Rom. consecutos fuisse. Et legem quidem Juliam discrete non memorat; nam Acilio Procos. obscurum esse non poterat, qua lege Socii Latini nominis in civitatem venerint; at vero ne dubium illi relinqueretur, quo pacto Catinensis homo civitatem Rom. adeptus fuerit, causam hanc aperit: *Erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem Sociis & Latinis datam.* Atqui haec est ipsissima legis Plotiae sententia, quae civitatem peregrinis dabat ea conditione, *Si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent: si tum cum civitas ferebatur, in Italia domicilium habuissent.* Ex eo igitur, quod L. Manlius, adscriptus jam Neapoli consecutus fuerit lege Plotia civitatem, fit manifestum, Neapolitanos paullo ante ad eandem civitatem lege Julia pervenisse. Aestuarunt. quidem nostri homines in ea deliberatione, fundi necne fierent in leges Romanas: sed eos dulcedine tandem civitatis Rom. pellectos ad instituta aliquot Romanorum commigrasse, laudata Epistola adeo evidenter ostendit, ut nihil supra.

Et tamen ad hanc tantam quaesitae a Neapolitanis Romanae civitatis evidentiam, ex hoc Ciceronis loco emicantem, incredibile dictu est, quantas latebras Cl. Scriptor Th. Cal. quantaque effugia, ne comprehenderetur, investigarit. Ac primo opinatur pag. 454. Neapolim, de qua hinc Tullius, Syracusanam esse non Italicam: quod nolum

lem doctissimo viro excidisset. Etenim leges Julia & Plotia, ad quas Cicero intendit digitum, nonnisi ad populos Italicos, hominesque peregrinos, qui domicilium habuissent in Italia, respiciebant. Quamobrem dubitari non potest, quin ea Neapolis, quae lege Julia municipium Rom. facta fuerat, cuique adscriptus Manlius, civitatem lege Plotia sibi pepererat, utique in Italia quaerenda sit: nec alia omnino intelligenda, nisi quae ab ortu montem Vesuvium, ab occasu Puteolos interjacet: quos limites idcirco definivi, ne quis Neapolim de qua loquimur, cum commentitia nescio qua Neapoli (5) Bajana

con-

(5) Quamvis hanc alteram Neapolim seu *Novam urbem* commentitiam, Sanfelicius noster profligavisset; restituere tamen, novisque fulcris tueri adnitus est Cl. Scriptor Thecae Calamariae p. 589. seq. Ceteroqui ejus argumenta tanti non sunt, ut hîc iis convellendis immorer. Unus dumtaxat exstat apud Strabonem locus, qui Bajanae Neapoli favere ad speciem videtur. Strabo, ubi ex vulgi opinione prodidisset Cimmericos loca subterranea prope Avernum incolere, continuo sese recipiens: *Nostra vero* (inquit pag. 245.) *tempestate, cum sylvam, quae circa Avernum fuit, caecidisset Agrippa, & loca aedificiis occupata essent, actusque ab Averno Cumas usque cuniculus, omnia ista fabulas esse liquido apparuit: cum Coccejus quidem, qui duxit cuniculum illum, & alium a Puteolis ad Neapolim supra Bajas tendentem, fere secutus sit fabulam istam de Cimmericis modo relatam. Sic nimirum Xylander, quem ceteri sequuntur, Graeca vertens, a scopo Geographi aberravit. Strabo enim duo ob oculos habuit dicere 1. Coccejum parefecisse cryptam tum Neapolitanam, tum Cumanam. 2. Cumanam eo consilio ductam ab eo fuisse, ut popularem de Cimmericis subterranea incolentibus opinionem secutus videretur.*

Jamvero ut utramque cryptam Strabo distingueret, unam *ἐπὶ τὴν Νέαν πόλιν*, *apud Neapolim*; alteram *ἐν Δικαιαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίαις*, *Puteolis supra Bajas*, tetendit. De crypta Cumana primum se loqui innuit, quia Puteolis, ubi ostium cryptae patet, describendis versabatur; mox obiter Neapolitanae injicit mentionem, ut utriusque cryptae eundem Coccejum architectum ostenderet; sed rursus de Cumana repetit sermonem, ut cum eâ fabulosas de Cimmericorum specubus narrationes proxime aptaret. Sed ne multis. Geographi locus parenthesi juvenandus in hunc modum est: Τοῦ Κοκκίου τοῦ ποιήσαντος τὴν διώρυγα [ἐκείνην τε καὶ ἐπὶ Νέαν πόλιν] ἐν Δικαιαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίαις, ἑτακολουθήσαντός τῷ τῶ περὶ τῶν Κιμμερίων ἁπλῶς λεχθέντι λόγῳ &c. cum Coccejus, qui duxit cuniculum [illumque etiam juxta Neapolim] Puteolis supra Bajas tendentem, fere secutus sit fabulam istam de Cimmericis modo relatam; ac fortasse etiam loco huic antiqua consuetudine putaverit convenire, ut per fossas viae ducantur. Crypta, de qua postremo loco Strabo, Cumana dicitur, sed revera ex Averno, nobili agri Puteolani lacu, orditur; restatque Bajas versus procedit, donec ad dexteram flectens, ire per sectum montem Bajano sinui praetent-

confundat. Sed, ne quid dissimulem, Scriptor noster ornatissimus difficultatem, quae ex Italica legum Juliae ac Plotiae dispositione sibi creabatur, perspexit quidem; attamen ita se comparavit, ut quidvis potius a se impetrari finat, quam ut Neapolim fuisse umquam municipium Rom. dicat: hinc non aegre ferret, si quis Tullium, diserte de eo municipio locutum, *recordem, & memoria turpiter labantem* tra-

tentum pergit, & Cumas respicit. Hinc Geographus unam eandemque cryptam descripturus, nunc eam *ἐπὶ τοῦ Ἀδρια μίχελ Κίμης*, ab *Averno Cumas usque*, nunc *ἐκ Δικαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίαις*, Puteolis supra *Bajis*, ex aequo repetit. Alterum horum fortasse satis erat, sed ad absolutam cryptae descriptionem utrumque necessarium. Ergo dum Strabo in his esset, diceretque cryptam Cumanam a Coccejo architecto perfosam fuisse; cryptae quoque Neapolitanae, quippe quae eodem auctore ducta fuerat, cursim meminit hisce verbis, *καὶ ἐπὶ Νίαι πάλιν*, apud *Neapolim quoque*. Quae verba, ut solent esse quae obiter dicuntur, quaeque nec ejusdem sunt sententiae neque ab eâ omnino aliena, sunt *παρθεῖον*, (quam *interpositionem* seu *interclusionem* Latini dixere) utrimque saepiendâ. Cui figurae grammaticae cum non intendissent aciem Strabonis interpretes, Neapolim in vicinia Bajarum commenti sunt. Creverit is sinus, quantum vis, aedificiis Romanorum; numquam tamen ideo conficietur, in sinu Bajano Strabonis aeo coaluisse urbem, cui *Neapolis* h. e. *Novae urbis* nomen fuerit. Totus ergo fundus commentitiae Neapolis Bajanae in parenthesi neglecta residet; id quod aliis quoque locis interpretandis fraudi fuit; ut in hoc marmore quod nunc exstat in Museo Ducis Nojæ Joannis Carafæ, quem saepe

quidem, numquam satis pro dignitate laudari:

ΣΗΜΑ ΦΙΛΕΙΝΟΥ
ΤΟΥΤΟ ΦΙΛΩ ΔΕΙ ΜΕΝ
ΘΕΡΑΠΟΝΤΙ
ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΠΑΣΗΣ
ΕΙΝΕΚΕΝ ΕΥΝΟΙΑΣ

Vulgatum epigramma fuit in Actis litterariis Florentinis anni 1763. num. . . cum hac Latina versione: *Monumentum hoc Philino, caro quidem certe servo, Hippocrates omnigenae benevolentiae ergo: moneturque ibidem lector illud δα, esse loco δε vel δν. Utrumque ab usu auctoritateque Graecorum nimis alienum. Nam ubi nam quaeso δα pro δε aut δν compareret? Atqui si nostri homines Graeca recte interpunxissent, non erat quamobrem ad hujusmodi Graecismi insolentiam confugerent. Igitur sic distingue:*

Σήμα Φιλάνου [τοῦτο φίλω δὲ μὲν
θεράποντι]

Ἰπποκράτης πάσης ἔνεκεν εὐνοίας.
Δὲ Helychius est *πρίπα*, *deceat, convenit*. Ergo veritas licet: *Monumentum Philino [debetur hoc quidem amico servo] Hippocrates &c.* Utinam Latinis versibus idipsum exprimere daretur! quandoquidem venustas quae ex affinitate vocum *φιλανος* & *φίλος* oritur, latine deperit. Ea nominis allusio cum apud Graecos Latinosque, tum maxime apud Hebraeos frequentissima est. Exemplis abstinco. Nec solum figurae huic locus

traduceret; si quis *turpem in eo antilogiam* reprehenderet (6): nisi quod mox aliquanto mitior factus, vel potius hominum iudicia veritus, absoluto Tullio, ad sacram anchoram infeliciū criticorum confūgit, totamque fabam cudit in scriba librario, qui verba illa *Ante civitatem Sociis & Latinis datam*, de suo penore inferferit in Epistola: ad summam ea Ciceronis esse negat. Exceptio sane futilis ac miseranda potius, quam repudianda. Num aliter, sodes, captiosi debitores, quam ejurando debitum, elabi solent e manibus?

Sed redeo ad Ciceronem, qui Agraria II. 31. aequando Neapolim cum coloniis ac municipiis, eamdemque distinguendo a liberis civitatibus, tantum non exserta voce clamat, Neapolitanos pristinae libertati civitatem Romanam praetulisse: *Dixi antea (inquit) lege permitti, ut quae velint municipia, quas velint colonias, colonis suis occupent: Calenum municipium complebunt, Teanum oppriment, Atellam, Cumas, NEAPOLIM, Pompejos, Nuceriam suis praefidiis de-*
vin-

cus est, ubi litterae maxima ex parte conveniunt, sed & ubi brutus sonus quantulacumque ementitur similitudinem. Hanc pressius *Λευδοταρχήσιν* Grammatici dixerunt; quamque in illo Homeri Iliad. B. v.

Φυλάδης, ὃν τίχτη Διὶ φίλος ἱπ-
πότα Φυλεύς,

deprehendit Eustathius pag. 305. Edit. Rom. Ceterum quod Hippocrates *Philinum* servum ornatissimo τοῦ φίλου, amici, praeconio cohonestet, id humanitatem domini maxime commendat. Epicurus, teste Seneca Epist. 107. servos suos vocabat *amicos*, i. e. φίλους. Sed de his haecenus.

(6) Hic est accusationis contra Tullium libellus: *Reponam* (inquit p. 455.) *non levem conjecturam, quam amicorum doctissimi etiam probarunt, ut Tullii famae prospiciam, & ne recordem & memoria turpiter labantem traducamus: etenim in Orat. pro Balb. si fateatur Neapolitanorum majorem partem legem hanc Juliam repudiassent, & ibid. Neapolim foede-*

ratam dumtaxat urbem appellet, vide ejus verba superius laudata: imo si contra sint tot reliquorum Scriptorum testimonia, quae etiam nuper recitavimus, aperte agentia Neapolim numquam fuisse municipium; qui fieri potest, ut in ea epistola Cicero hanc nostram urbem longe ante Juliam legem Romanam civilitatem acceptasse edicat, & quae mox firmarat summus orator, eadem destruat? porro qui turpem hanc in eo ἀπαλογία aequo animo ferunt, hos de tanto viro contra fas mereri dicas. Igitur si importuna verba ab epistola eradas, nim. ante civitatem Sociis & Latinis datam, res erit integra; quae quidem verba ab ignarissimo Rom. historiae Scholiaste margini olim adscripta, deinde in ipsius epistolae contextum ab librario aequae ἀνοήτῳ injecta sunt. Vide quantum Cl. Scriptori nostro tribuam, qui tranquillo, nec tantillum concitato animo, multiplicem ejus contra Tullium accusationem recitare sustinui.

vincient; *PVTEOLOS* vero, qui *NVNC* in sua potestate sunt, suo iure, libertateque utuntur, totos novo populo, atque adventitiis copiis occupabunt. Haeret hic aqua Camillo Peregrinio, ingentis eruditionis, subactique iudicii viro commendatissimo, de quo tum nostri, tum exteri litterati homines egregie loquuntur & sentiunt; quamquam hic idem apud Cl. Scriptorem Thec. Calam. non bene audiat, ab eoque vix trioboli aestimetur. Verum haec obiter. Haeret, inquam, hic aqua Peregrinio in *Camp. Fel.* pag. 740. quem de foederato statu Neapolis, deque Puteolorum colonico occupatum, recitatus Tullii locus adeo circumtonuit, ut quid consilii caperet, non haberet, remque aliis enucleandam permitteret. At vero ab ea difficultate se se expedit eruditissimus Scriptor Th. Calam. reum pro more agens scribam librarium, infontem illum quidem, ac saepe sine iusta causa vapulantem, qui Ciceronis verba temere luxarit. Itaque iubet pag. 456. *Puteolos* esse substituendos, ubi nunc legitur *Neapolis* (7); & contra in loco a Puteolis vacuo, supponendam Neapolim. Ridiculum sane negotium: quasi si loca veterum interpretari, perinde sit ac latrunculis ludere: sic ut liceat, vocabula, tamquam calculos luforios, huc illuc pro opportunitate traducere. Atqui doctissimum hominem nostrum saltem particula *NVNC* detertere ab inferenda vi Tulliano loco potuisset: quae particula recte *Puteolis* additur, otiose *Neapoli* adjuncta fuisset. Nam cur Neapolis *Nunc* sui juris esse diceretur, quae jam inde a bello Samnitico liberam fuisse constabat? Contra Puteoli, quia ex colonia, quae pridem fuerat, pristinam suarum legum haud ita (8) pridem

Y

recu-

(7) Quis enimvero (inquit pag. 457.) statim non advertit bina nomina Neapolim & Puteolos loco non suo adscripta a librariis dormitantibus? quare si in propriam sedem ea remittas, scil. ubi illitum est Neapolim, reponas Puteolos, & contra, res est integra.

(8) Id accidisse arbitror paullo ante Syllae obitum; de quo Plutarchus in ejus vita prope finem, haec habet: οὐ μὴν ἐπαύσατο γὰρ τοῦ πράττειν πρὸς τὴν δημοσίαν· δίκαια μὲν γὰρ ἡμῶν ἐμπροσθεν τῆς πλευσῆς, τοὺς ἐν τῇ Δικαιοκρατίᾳ σασιάζοντας διαλλάξας, νόμον ἔγραψεν αὐτοῖς, καθ' ὃν πολιτεύσονται:

A negotiis publicis (Sylla quamvis abdicatâ dictaturâ) non abstinuit, quippe decem ante exitum diebus, quum Puteolanorum dissensiones composuisset, scripsit eis leges, quibus rempublicam moderarentur. Puteolani nimirum in diversa partium studia distracti de legibus disceptabant; at ni liberi forent, nulla contentio fuisset; leges enim, quas major potestas imperasset, ipsi reveriti sine controversia, ac tergiversatione fuissent. Quid autem aniam seditionibus dederit, nequeo divinare; nisi quod conjecerim, Puteolanos in eâdem ac ceteros Italiae populos, fuisse iactatione.

recuperarant, apposite *Nunc*, comparate scilicet ad Oratoris aetatem, in sua esse potestate renuntiantur. Plane contrarium reip. Neapolitanae usuvenit, quae ab anno V. C. 477. ad foedus Rom. evocata, in libertate juris sui perseveravit usque ad civitatem lege Julia datam Velienſibus (Cic. *Pro Balbo* 24.); donec anno V. C. 663. lata lege Julia post nonnullas concertationes (Cic. *Ibid.* 8.) civitatem Romanam accepit (Cic. *Epist.* 30. lib. XIII.) & quidem antequam lex Plotia anno V. C. 664. ferretur (Cic. *Ibid.*). Quae cum ita sint, hic locus, si quis alius, videtur esse opportunus interdicto Praetoriano *Uti possidetis*: Et Puteoli quidem fruuntur apud Ciceronis Agram II. 31. suo jure ac libertate; Neapolis vero eadem, ac Teanum, Calenum, Atella, Cumae, Pompeji, Nuceria, conditione reip. contenta sit; quorum populorum alii jure municipii, alii jure coloniae con-

ne. Anno V. C. 670. Marſis aliisque populis rebellantibus civitas Rom. data fuit: sed civitas eâ semper conditione dabatur, ut populus in leges Rom. fundus fieret. Tunc quoque fuit ubi libertas, fuit ubi civitas magis arri-deret. Disceptatum Neapoli fuisse occasione legis Juliae, ante vidimus. Eodem prope aestu Puteolanos fluctuasse, Plutarchus l. c. innuit. Sed dispar utrobique exitus fuit; placuit enim Neapolitanis ad civitatem Rom. venire; Puteolani vero libertatem suarum legum civitati ante tulerunt. Sed quas leges tunc Puteolani sibi sciscerent, non una erat omnium sententia. Discordes opiniones tandem, uti fit, ad intestina odia ac seditiones evasere. Res arbitrio Syllae pro more permilla fuit. Nihil enim frequentius in historia vetere occurrit, quam populos a gravissimis viris, usu vel doctrina praestantibus, leges quibus administrarentur, flagitasse. De Crotoniensibus, Rheginis, Sybaritis, quibus Pythagoras scripsit leges, refert Jamblichus in ejus vita cap. 7. Ephesinos quoque memoriae prodidit Laërtius IX. 2. easdem pre-

ces, etsi irritas, Heraclito detulisse. Magnum autem tunc erat Syllae nomen, & maxima ejus in rebuspub. gerendis experientia. Res igitur arbitrio Syllae permilla, bono Puteolanorum cessit. Nam scriptis ab eo legibus, continuo tranquillitas turbatae civitati restituta fuit. Puteolani igitur saltem ab anno V. C. 676. (quo Sylla obiit) usi sunt suis legibus; *suis* inquam; nam quis non *suas* dixerit leges, tamenſi a Sylla tunc homine privato dictatae fuerint? Nec enim minus Crotonienſes & Rhegini *suas* esse dicerent leges, quas a Pythagora scriptas, auctoritate usuque suo probarunt. Haec ergo Puteolorum fortuna fuit, quam expressam quoque habes in laud. Agram II. *Puteolos vero, qui NVNC in sua potestate sunt, suo jure, libertateque utuntur* &c. Illud *Nunc* non otatur quidem; sed apposite additum a Cicerone fuit, ut non obscure eâ particulâ innueretur, haud ita pridem immutatum fuisse Puteolanae reipubl. statum. Haec autem Tullius Consul Rullo obſectabat anno V. C. DCXCI. Itaque immutatio reip. Puteolanae non

continebantur, sed peraeque omnes sub honorifica *Civium Romanorum* nomenclatione veniebant.

Hinc mihi facultas praebetur illustrandi uberius locum Strabonis ex lib. V. p. 246. Ibi Geographus, postquam praesentem, qui suo tempore obtinebat, reip. Neap. statum edocuisset, porro monet, urbem origine Graecam fuisse, sed coactam deinde Campanos, olim inimicissimos, loco familiarissimorum habere. *Campanos* inquit, quos Latinos atque adeo *Romanos* dicere volebat; sed ut a verbo abesset invidia; Graecus homo, quicquid erat calumniae, in *Campanos*, cives utique Romanos, astute rejecit. Mox pristini Graecismi vestigia captat hujusmodi: Μηνύει δὲ τὰ τῶν δημάρχων ὀνόματα, τὰ μὲν πρῶτος Ἑλληνικά ὄντα, τὰ δ' ὕστερὰ τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναμῖξ τὰ Καμπανικά· πλείστα δ' ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνασία καὶ

Y 2

ἐφορ-

non longe ab eo anno repetenda videtur. Non citius quidem anno V. C. DCXLIX. (eo enim anno apud Gruter. p. 207. adhuc ejus coloniae mentio incidit Rutilio ac Mallio Coss.) nec serius anno V. C. DCXCI. quo tempore consulatum Cicero gerebat. Medio igitur hoc tempore, quod ab anno V. C. 649. ad 691. excurrit, Puteolorum libertas legum consignanda est. Sed si quis hanc epocham limatius expolitam malit; equidem ante quindecim annos, quam Cicero contra Rullum peroraret, Puteolorum libertatem rejicerem; quum scilicet anno V. C. 676. Puteolani legibus, a Sylla sibi dictatis, uti coeperant. Mecum sane sic sentiet, qui Plutarchi locum cum Tulliano contulerit. Sed unde unde eam epocham ordini placeat; hoc quidem certum exploratumque est, Puteolos in liberarum civitatum censum aliquando venisse, sic ut patientia lectoris abuti ille videatur, qui e loco Agrariae II. 31. Puteolos, *suo jure*, (ut Ciceronis assuescam verbis) ac *libertate utentes*, intemperanti critica ductus exturbare tentaverit. Fui aliquanto

longior, quam res forte postulabat. Sed facti adhuc non poenitet: inde enim ingens lux difficili Taciti loco commodabitur: *In Italia* (inquit lib. XIV. 27.) *vetus oppidum Puteoli jus coloniae & cognomentum a Nerone adipiscuntur*. Difficultas inde oritur, quod cum Puteoli, ex anno V. C. 560. *colonia* fuerint, qui fieri potuerit, ut rursus sub Nerone idem jus coloniae adipiscerentur? Lipsius nihil hinc habuit explicatè dicere: Pighius *novum*; Cellarius *perfectum*, coloniae jus a Puteolis impetratum arbitrantur. At, quod pace tantorum virorum dicam, perperam. Puteoli jam inde a Ciceronis aevo liberi ac in sua potestate erant: ut porro rursus conversis populi studiis venirent in Romanam civitatem; denuo jus coloniae & cognomentum restitutum ipsis oportuit. Exploratum enim est, civitates praesentem fortunam, uti fit, dedignatas, in aliam subinde atque aliam, vi vel sponte, commigrasse: de quo vide Orthonem de Aedil. Colon. & Municip. I. 4. Id non latuit Lipsium; sed hanc publici status vertiginem Puteolanis appingere, superfedit.

ἐφηβικὰ (corr. ἐφηβεία, καὶ) φρατρία (corr. φρατρία), καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ καὶ περ ὄντων Ρωμαίων. *Argumento sunt magistratuum nomina principio Graeca, posterioribus temporibus Campanica, Graecis permixta. Plurima tamen ibi Graecorum institutorum supersunt vestigia, ut Gymnasia, Ephebia, Phratritae, & Graeca nomina, quamvis sint Romani.* Geographus cum Tullio concinit, innuitque Neapolim, a pristina Graecanicae reip. forma descivisse; alioquin cur is in vestigiis Graecis rursus immoraretur, si universus status & privatim & publice rempubl. Graecam referret? In cuius rei fidem prodit nomina Magistratuum Neapol. Graeca fuisse permixta Latinis; illa nimirum ex vetere reip. statu reliqua, haec ex legum Romanarum, in quas Neapolitani fundi facti fuerant, adoptione recens usurpata. Administrabat igitur Neapolis aevo Strabonis partim patriis, partim Rom. legibus: idque temperamentum proprie preesseque *Municipii* conditionem constituerebat, quo tum a foederata civitate, cui nullae, tum a colonia, cui ferme universae Romanorum imperabantur leges, distinguebatur. Ac sane Neapolim Cicero *Pro Balbo* 24. vetustiora lege Juliâ tempora percurrans, *Foederatam civitatem*, at Epist. 30. lib. XIII. accommodato ad suam aetatem stilo, *Municipium* vocat. Sed apprimè notanda sunt verba illa καὶ περ ὄντων Ρωμαίων. quibus aperte Strabo docet, Neapolitanos, plurima ex Graeca vetusta origine invariante retinuisse, *quamvis civitate Romani essent*. In quo consentientem quoque habet Tullium, a quo L. Manlius cum reliquis *Neapolitanis civis Romanus factus* proditur. Itaque non minus e Strabone quam ex Tullio, utroque vero gravissimo auctore, liquet, Neapolim ex Graeca foederataque civitate aliquando evasisse *Municipium*, ejusque cives optimo jure *Romanos* appellatos & habitos. Nam nunc non moror, quae hîc doctissimus Scriptor Th. Calam. obganit p. 446. seq. Omnia enim sunt plane (9) reicula. Nec porro quicquam huic Strabo-

(9) Pauca haec habeas ad specimen.
1. Πρωτὰ καὶ ὕστερα non esse priora & posteriora, sed primaria & secundaria. 2. Ἰχθυὶν οὐκ ἔτι non vertendum fuisse vestigia supersunt, sed vestigia servantur. 3. Καὶ περ ὄντων Ρωμαίων legendum omnino esse Καὶ περ ὄντων Ρωμαίων, & hisce verbis signari ingentem Romanorum multitudinem Neapoli degentium. Quorum

cum duo priora valde aliena sunt a sententia Geographi, tum tertium suis rationibus adversatur. Nam cum περιβαίω dicatur is, qui non solum robore, multitudine, vel alia quavis re per se valet, sed & in comparatione superat alium; parum honorifice mihi dictum videtur, tot Romanos in urbe nostra versatos, ut illorum copia Neapolitanum populum ex-

ex-

bonianae sententiae officit, quod Geographus alibi docuerat, Neapolitanos, Rheginos ac Tarentinos ad barbariem cum ceteris Italiotis delcivisse negans. Etenim tum alibi, tum praesertim pag. 94. seq. ostendi, immunitatem trium horum oppidorum a communi barbarie, non nisi in superantibus ibidem plurimis Graecae institutionis reliquiis, constitisse. Profecto poterat Romana civitas Municipiorum cum Graecanicis aliquot institutis componi, iisque praesertim, quae cum Romanis legibus, in quas fundi Municipes facti fuerant, minime collidebantur; cuiusmodi erant gymnicae, ad quas mihi sermo convertendus est, editiones.

S E C T I O II.

Neapolitanos jam Municipes Rom. operâ peregrinorum agonas edidisse. Inscriptio Graeca illustratur. Certamen equestre Neapoli. Quid Περταθλον κρείττως, Πυγμαχάριον κρείττως. Proludia certaminum. Κρείσις dicta dies, qua iudicium de athletis ferebatur. Inde ortam videri apud medicos dierum criticorum denominationem. Dies criticus opposita ad genethliacum, est emortalis. Alia Graeca inscriptio illustratur. Quid die solis nasci & die solis iudicari. Pueri athletae Neapolitani comparate ad peregrinos urbani dicti.

QUam praeclara fuerit fortuna gymnasii nostri, cum urbs jure Municipii ad civitatem Rom. venerat, dubitare non patitur Strabo, qui cum nonnullis aliis Graecismi vestigiis *Gymnasia* hîc viguisse testatur lib. V. pag. 246. & mox eorundem celebritatem exaggerans inquit: Νυνὶ δὲ πεντημεναῖος ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικός ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐναμίλλας τοῖς ἐπιφανέστατοις τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην. Nunc sacrum quinquennale certamen musicum & gymnicum per aliquot dies ab ipsis agitur, ludis Graeciae nobilissimis aemulum. Sed & aliquanto post fata Strabonis, eadem arbitror existimatione fuisse palaestram, maxime tempestate Neronis, quem Neapoli studiis palaestricis insaniisse scimus. At mox inclinante primo Christi saeculo, tum cum Neapolitani homines in civitate Rom. diu multumque inveterarant, opinor paullatim gymnica studia refriguisse. Enimvero Romanam gravitatem dedecebat, exercitationibus iis, quae

excesserit numero. Tanta ne hinc civium infrequentia, & hinc peregrinorum colluvies? Quî poterat tunc

Graecismus inter tantam peregrinitatis scabiem immunis a barbarie servari?

quae ignoratae a priscis Quiritibus despiciatui sunt habitae, delectari: magis id adeo, quod Romani ipsi, tametsi Romam acciverint gymnasia, peregrinorum tamen operâ palaestricas exercitationes edebant. Ad Romanorum autem exemplar se se videntur composuisse Neapolitani, quibus, jam erubescitibus ipsis in palaestram prodire, placuit per peregrinos vicarios haec eadem spectacula instaurari. Quid plura? profecto in hanc sententiam concessisse Neapolitanos, liquido ostendi potest ex nostra inscriptione, ubi universa Synodus athletarum nonnisi ex Alexandrinis hominibus fuisse, comparet. Vide quae pauca dixi pag. 18. Huc etiam facit epigraphæ marmorea, quam etiam pag. 29. exhibui, huc tamen illustrandam distuli, ut loco suo id quo de agimus, luculentius appareat, nimirum peregrinos homines ac praesertim Alexandrinos vice Neapolitanorum in palaestra decertasse. Eam Pausylipi proflare dixi; ideoque discriminis causa Pausilypanam cognominabo.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΑΜΜ·ΑΛΕ
ΣΕΒ·ΚΡΙΣ·ΠΑΝΚΡ
ΣΕΡΑΠΙΩΝ ΠΟΠΑΙΟΥ·ΑΛ
ΑΠΟΒΑΤΑΣ
Α ΠΟΣΤΟΥΜ·ΙΣΙΔΩΡ·ΑΛΕ
ΚΡΙΣΕΟΣ ΠΕΝΤ

Pulcherrima sane inscriptio ætatis quidem non admodum incertae (10), multis nominibus commendanda. I. Ac primum indicio ΣΕΒ·ΚΡΙΣ·ΠΑΝΚΡ, liquet hunc lapidem ad Neapolitanorum, quos *Augustalia* agitasse constat, gymnasium pertinere. II. Praeterea illud quoque observatione dignum reor, quod in Gymnasio Neap. non secus ac in Olympico, nomina victorum palam tabulis marmoreis, tum ad athletarum ipsorum praedicationem, tum ad adolescentum aemulationem, mandabantur: de quo more nonnulla attigi pag. 29. seq. III. Absque hoc marmore foret, quis Neapolitanos etiam Α'ποβατους (quod erat equestre certamen) studuisse persuasisset, maxime post Maussaci ad Harpocratonem opinionem, solis Atheniensibus ac Boeotis id certamen

(10) Conjectura ætatis hujus marmoris haud aegre dari potest ab ætate illius Neapol. inscriptionis, quae anam huic nostro Commentario prae-buit, & quam ostendimus pag. 37. seq. ad Traiani atque Hadriani tempora.

pertinere. Eadem enim utrobique elegantissimi characteris forma pingitur, & utrobique Alexandrini palaestrae sistuntur. Nulla ergo erit calumniam, si parem utrique monumentum ætatem tribuerimus.

men adjudicantis? Ecquod autem ludicri genus fuerit ἀποβάτης, Etymologici M. auctor in ima ora (11) docebit. IV. Illud quoque sedulo notatum velim, Graecas inscriptiones aëvo praesertim Augusto Neapoli scalptas, non esse explorato argumento, vulgus Neapolitanum Graecam linguam usurpasse. Nam haec solet esse nostri Cl. Scriptoris Th. Cal. argumentandi licentia, qui ob quatuor vel quinque titulos Graecos recens Neapoli detectos, persuadere sed irritò conatu fatagit, Graecam linguam eo tempore fuisse Neapoli vernaculam. Quae opinio si se usquam probaret; dicendum pariter foret, Romanam plebem Graece locutam, quandoquidem in ea urbe principe sane quam plurimi lapides Graeca lingua exarati fuerint: sunt enim Graeca haec epigrammata maximam partem tribuenda peregrinis, qui vel artem suam, vel negotiationem professuri in Italia consistebant. V. Postremo quid sibi vult illud decurtatum ΚΡΙΞ. quod ne incerto luderemur, integris litteris scalpitur in ultimo versu ΚΡΙΞΕΟΣ, προ κριτῆως? Muratorius in App. N. Thes. pag. 2019. *certainem* interpretatur, nihil ultra sollicitus. Atqui res erat, quae paullo diligentius enuclearetur.

Athletae in stadium Olympicum prodituri, per plures ambages antea probandi fuerant ab Hellanodicis; quaestioque superbissima instituebatur, vixissent ne probe, atque ut ingenuum decebat, an secus. Hinc certaturum praeco circumferebat, populumque, an quis adversus

cum

(11) Α'ποβατικός. (in hac voce Etymologus, sed corrige Α'ποβατικός, ut mox dicam) ἀγῶνος ὄνομα, ἐν ᾧ οἱ ἑμπεροὶ τοῦ ἑλαύνειν ἄρματα ἅμα θεόντων πᾶν ἵππων, ἀτίβαινον διὰ τοῦ τροχοῦ ἐπὶ τὸν δ' ὄρον, καὶ πάλιν κατέβαινον ἀπταίως. Apobaticus. Certaminis nomen in quo qui usu agendorum curruum valent, currentibus simul equis, ascendunt per rotam in currum, & rursus descendunt innoxie. Idem prope & fortasse periculosus Apobatarum certamen, ac Equitum desultorum. Et desultor quidem inter currendum ex equo in alium equum transiliebat, ut ab Homero describitur Iliad. XV. vers. 683. & in tabula Herculanensi Tom. III. Pictur. pag. 231. vivis coloribus adumbratur; at Apobata pernicitate incredibili, ne currente rota obtereretur, ascende-

in currum, atque inde alternatim desiliebat in terram. Pergit Etymologus: Καὶ ἐν τῷ ἀγώνισματι τοῦ ἅμα καὶ ἵππων. Eratque certamen pedestre & equestre. De equestri nulli dubium; at pedestre quoque erat, quia ubi ille descendisset, jam equi fugientes alio extulerant currum, quem currum ut is assequeretur, citatissimis pedibus opus erat. Demum Etymologus: Καλῶτα δὲ ἀποβατικὸς ἡ ἰοχος, ὁ εἰς τοῦτο δηλονότι τῷ ἀγώνισματι τιθεῖσθαι. Sic legitur in editione qua usus sum; sed lege: Α'ποβατικός, ἡ ἰοχος ὁ εἰς τοῦτο &c. Apobaticus autem vocatur auriga is, qui huic scilicet certamini est idoneus. Is in nostro marmore Α'ποβάτης dicitur; sed quis ignorat non raro primitiva cum derivatis alternare?

cum quid haberet ferre testimonii, exserta voce rogabat. Vide Fabrum Agonist. I. cap. 12. & 17. Athleta autem si abiisset inculpatus, tunc *probari* dicebatur, ut contra *reprobari*, si vixisse nequam argueretur. Sic porro athletae probati, per plures menses detinebantur in gymnasio, leges athleticas, ne quid contra fas auderent, edocendi. Eo medio tempore exercebantur assidue, iisque certaminibus, quae ad condictam spectaculorum diem edituri erant coram populo, proludebant; indeque experimentum Hellanodicae captabant, num athletae idonei essent, qui producerentur in publicum; eaque de causa prolusiones huiusmodi Προπειραι q. d. *praesentamenta*, dicebantur; quae si compositae & ad artis praescripta cessassent, tunc revera ἐκκρίνεσθαι *admissi* athletae dicebantur; ipsaque prodeundi facultas, ἔκκρισις, *admissio*. Contra ἀπόκρισις dicebatur *reprobatio*. Haec autem προγυμνάσματα seu προπειραι, seu *prolusiones*, etsi longe inferioris erant loci, quam certamina ipsa in stadio inita, non sine aliqua tamen commendatione abibant, dignaque interdum sunt habita, quae cum ipsis victoriis decretoriis simul una recenserentur. Sane Asclepiades apud Gruterum pag. CCCXIV. plurium certaminum victor, non solum ob id praedicatur, quod ἐν αὐτοῖς τοῖς στήμασι στεφανωθείς, *in ipso stadii campo coronatus fuerit*; sed inde quoque commendatur, quod καὶ τοῖς ΠΡΟΠΕΙΡΑΙΣ τούτων (ἀγώνων) ΠΑΣΑΙΣ δοκιμαθείς, & *in OMNIBVS horum certaminum PROLVDIIS probatus fuerit*. Quandoquidem autem usus invaluit, prodendi memoriae posterorum & *Certamina* & *Proludia*; necesse omnino fuit, in titulis athleticis, ut discriminantes notae appingerentur, per quas innotesceret, num victoriae e certaminibus decretoriis, an e praeludiis relatae fuerint. At enim nihil indicandis victoriis decretoriis erat opportunius, quam vocabulum κρίσις *judicii*. Verbum κρίνειν ejusque soboles, paene athleticici peculii evaserant. Ἐκκρισις, Ἀπόκρισις, Σύγκρισις, notabant *Probationem*, *Reprobationem*, *Commissionem* athletarum. Proximum ergo fuit, ut τὸ κρίνειν *judicare*, postremo athletarum actui addiceretur, tum cum Agonotheta de ludorum exitu *judicans*, palmas victoribus decernebat. His adde, quod dies certaminum postrema ob hoc ipsum prolutum ab Agonotheta *judicium*, Κρίσις dicta, saepe a Pindaro (12) repe-

(12) Olymp. III. v. 35. Διχόμε-
ναι . . . μεγάλων ἀθλῶν ἀγῶνι ΚΡΙ-
ΣΙΝ, καὶ πεντασπονδῶν ἅμα θῆκε, Lu-
na plena magnorum certaminum san-

ctum JUDICIUM, & celebritatem
quinguenarii retulit. Olympicus agon
(ut notat Scholiastes ad Olymp. V. 13.)
ab undecima die mensis usque ad sex-
tam.

reperitur. Quamobrem facile hinc patebit, cur in nostro marmore Κρίσεως Πένταθλον, Κρίσεως Παγκράτιον dicatur; nimirum ut ostenderetur, victorias *Pentathli*, seu *Quinquertii*, & *Pancrati* non ex earum genere fuisse, quae e *proludiis* intra septa gymnasii reportabantur; sed utique illas, quas die Κρίσεως, *judicii*, postremâ ludorum, Agonotheta Apollonio Ammonii filio, & A. Postumio Isidori filio, victoribus addixerat. Hinc etiam conjectura duci potest, quamobrem, *Serapion* (qui est alter e tribus in marmore nostro memoratis victoribus) adjunctum illud Κρίσεως non gerat: Non gessit enim; quia scilicet verendum non erat, ne ejus victoria decretoria cum prolusoria confunderetur: quandoquidem, ut verisimile videtur, de *pentathlo* quidem deque *pancratio* intra septa gymnasii, non item de ἀποβάτους, sive de *equis cursoriis*, qui liberiore vastioreque campum flagitabant, instituerentur prolusiones.

Jam facile per se quivis intelliget, quanti ad rem gymnicae Neapol. illustrandam pretii sit hoc litteratum marmor. Hinc enim, ut cetera taceam, patescit, probationes athletarum prolusionesque in gymnasio Neapolitano, aequae ac in Olympico, obtinuisse; quo minus mirandum sit, si Strabo Graecus homo Neapolitanum agone cum nobilissimis Graeciae contulerit. Praeterea ex Gruteriana Asclepiadis inscriptione tenebamus, moris antiqui fuisse, *prolusiones* recenseri in titulis athleticis; at quo pacto ab iis *decretoria certamina* distinguerentur, quis divinare, sine nostri marmoris indicio, potuisset? Atque haec ad nostratis inscriptionis commentarium satis esse possunt; nisi quod antequam hinc abeam, inquirere subit, num vera praedicant Medici, dum dies *criticos* aegrotantium a re bellica vel forensi arcesunt. Mihi enim, quandoquidem vox Κρίσεως ferme signandae athleticae decretoriae sententiae nata sit, magis placeret, ejus vocis acceptionem deducere e gymnastica; vel eo magis, quod inde etiam alia, eodem pertinentia, sunt corrivata vocabula. Exempli gratia: ἀθλῆσαι sic *certare* est, ut etiam *aegrotare* significet: Ἀγών τὸν ἰψὲς *conflictus*

Z

athle.

tamdecimam agebatur. Sed sexta decima exfors certaminum erat; nam quinque prioribus diebus certamina ipsa jam erant absoluta. In hanc autem diem *Judicium* ab Hellanodicis instituendum, reservabatur. Id ipsum & in ceteris Graeciae ludis adveniebat; nisi quod non eadem

erat ubique certaminum diuturnitas. Pind. Nem. X. 41. ἄγων τοὶ χάλκεος δαίμων ὁτρύνει ποτὶ θυσίαν Ἥρας, ἀθλων τε ΚΡΙΣΙΝ, *certamen areum* (de quo dixi pag. 81.) *ciet populum ad sacrificium Junonis, & ad ludorum JUDICIUM.*

athleticus, tum *extremum vitae discrimen* (13) est. Quemadmodum enim in stadio post obita certamina qui dies illucescebat, a *judicandis athleticis*, vulgo *Κρίσεως* vocabatur; qui minus ergo & artis medicae conditoribus primis, Graecis utique hominibus, in re gymnica ab ineunte aetate innutritis, licuit, ubi aeger cum morbo collatus est, eum diem *Criticum* dicere, qui vel perfectam valetudinem vel mortem decerneret? Sane *Crisis* in utramque partem seu prosperam seu deteriore, valet, nisi quod ubi *Crisis* diei *genethliaco* seu natali opponitur, necesse omnino est, ut *obitum* designet; quemadmodum cernere est in hac vetere inscriptione.

.....ΝΙΑ ΘΥΓ.....
Γ Α Υ Κ Υ Τ Α Τ Η
Μ Ν Ε Ι Α C Χ Α Ρ Ι Ν
Α Γ Α Μ Α Ε Ι Μ Ι Η Α Ι
ΟΥ Κ Α Ι Γ Α Ρ Η Α Ι Ο Υ
Η Μ Ε Ρ Α Ε Γ Ε Ν Η Θ Η
Κ Α Ι Η Α Ι Ο Υ Η Μ Ε Ρ Α
Κ Ρ Ι C I C Μ Ο Υ Γ Ε Γ Ο Ν Ε Ν

quam inscriptionem, ne aliud ex alio neſtens, longo intervallo deflexisse a scopo videar, infra (14) eo illustratum.

Nam

(13) Esther XIV. 1. Κατέφυγεν ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν ἀγῶνι θανάτου κατειλημένη, *Confugit ad Dominum, in certamine mortis deprehensa*. Philostratus in Polemone Sophista, mihi pag. 540. de gladiatore, ἰδρῶτι μέμεινον, καὶ δαδῶτα τὸν ὑπὲρ λυχῆς ἀγῶνα, *sudore perfusum & in discrimine vitae palpitantem*. Sed & ἀγωνία de certantibus pariter deq. animi anxietate laborantibus, ex aequo dicitur.

(14) Cl. Scriptor Th. Calam. a pag. 301. ad pag. 306. pluribus hanc epigraphem illustrat, interpretaturque ἀγῶνα *victimam*, & Κρίαν, *martyrium*, sibi quodammodo placuit, quasi qui primus *Virginis invictae martyris* detexerit memoriam, ac postre-

mo in haec incensissima vota effunditur: *Utinam quo sub Imperatore martyrium feceris, & nomen puellae noscitare datum esset, ei martyrum albo insertae vota nuncuparemus!* Laudo hominis augendae gloriae Sanctorum studiosissimi pietatem. Ego vero alia omnia sentio, nihilque minus hoc marmor, quam Christianam gravitatem spirare arbitror: Itaque haud aegre mihi fuerit animum doctissimi Scriptoris religione exsolvere, ubi notationem ἀγῶματος & Κρίσεως enucleavero. A postremo incipiam. Κρίσις (inquit Galenus Comment. ad aphor. 13. lib. 2.) ὁ ἐξ ὑπόπτος ἐστὶν ἐν νόσῳ μεταβολὴ πρὸς ὑγίαν ἢ θάνατον, *Crisis, est repentina in morbo commutatio ad san-*

Nam instituti mei ratio nunc postulat, ut eo, unde me insolentia vocabuli Κείσεως detorserat, redeam. Quod maxime ex lapide Paussilypano notatum velim illud est, quod athletae omnes peregrinae sunt conditionis, non Neapolitanae; non aliam, opinor, ob causam, quam quod Neapolitani jam municipes Rom. facti, per peregrinae conditionis artifices, Romanorum scilicet exemplo, spectacula gymnica instaurabant. Nolo tamen sic mihi dicta accipias, quasi nostros homines, adhuc in aliquo Graecismo perseverantes, omnino excluderim a palaestra; verum hoc ajo, plurimum eo tempore delibatum e

Z 2

gymna-

sanitatem vel mortem. Utra harum notio huic loco conveniat, vel me tacente quivis intelliget. Proxime praecesserat mentio *diei natalis*; Ἡλίου ἡμέρα ἐγενήθη (corr. ἐγενήθη) *Die Solis nata sum*: itaque verba sequentia, ἡμέρα Ἡλίου Κείσεως μου γέγονεν, tamquam prioribus adversantia, procul dubio vertenda sunt, *dies Solis mea Crisis fuit*, h. e. *dies emortalis*. Pluribus hic, sed in cassum, Noster laborat, ut ostendat Κείσιν martyrion Christianorum significare. At is plerumque nimis alta sapit; quo fit ut ejus oculis per caeli spatia peregrinantibus, saepenumero pedes extra semitam efferantur. Profecto notio *Criseos* non a rei Christianae Scriptoribus, sed utique a Medicis, ac Genethliacis arcessenda erat. Horum enim erat, diem, horam, momenta tum natiuitatis tum mortis, curiose adnotare: de qua sedulitate veterum, vide quae Fabrettus Inscript. cap. II. p. 96. collegit. Praedictum autem in marmore nostro fuerat, puellam *die Solis natam fuisse*, consequens est, ut ejus *Crisin*, quae in eundem Solis diem incidit, θάνατον h. e. *mortem* interpretemur. Καὶ γὰρ (inquit Galenus Comment. 3. in lib. 3. Epidem.) ὁ θάνατος ὑπὸ τῆς τῆς γενικῆς σημασιότητος τῆς Κείσεως, *Etenim Mors sub generali Criseos si gnificatione comprehenditur*. Jamvero

quando a voce Κείσεως notionem *martyrii* abjudicavimus, facile erit ostendere, ἐγελμα non esse *victimam*, nec ἡμέραν ἡλίου esse *diem Domini cum*. Nam hoc alterum quoque Noster, lectori propinavit: *Ita ut* (inquit pag. 306.) *Christianus titulus sit virginis invictae, quae & diem natalem & caedem subierit die Solis sive Dominico, sibi que plaudat, perinde ac si non fortuito id accidisse, sed Christi sponsi consilio, quem Solis nomine salutatum ubique Sanctorum Librorum Christiani jam addidicerant*. Sed, quod bona pace doctissimi viri dixerim, jocus non ex eo captatur, quod *die dominico* nata, eodem postea recurrente esse desierit; sed inde omnino petitur, quod uno eodemque die & in lucem prodierit, & fato simul concefferit. Hujusmodi conditio est nonnullarum bestiarum apud Hypanin fluvium, quae (ut Cicero ex Aristotele refert Tuscul. I. 94.) *unum diem vivunt*. Εἰρησπα Graecis ea de causa dicuntur; nos *Dialia* dixerimus, imitatione Ciceronis, qui Caninium Consulem *Dialem* jocosè appellavit apud Macrob. Sat. II. 3. VII. 3. quod uno eodemque die magistratum iniit & ejuravit. Sed & ejusdem fati esse nonnullae plantae perhibentur. Callidorus apud Plautum Pseud. A&I. Sc. I. v. 36.

Quasi

-gymnasii dignitate, nostrosque homines, ratos rem gymnica puerile esse negotium, nonnisi pueros suos adhuc sub palaestrae disciplina erudiisse, dum interim & peregrinos homines committebant, & in puerorum certamine suos etiam pueros componebant. Hinc orta mihi videtur distinctio inter *pueros urbanos & peregrinos*. Evanthes in lap. Neap. pag. 150. vicisse dicitur παιδῶν πολιτικῶν δίκων, *puerorum urbanorum iteratum curriculum*. Simul ac audis *pueros urbanos*, animo reputa, fuisse in palaestra quoque *peregrinos*. Apud Athenaeum V. p. 194. ἱππεῖς πολιτικοὶ sunt *urbani equites*, comparate scilicet ad *peregrinos*, qui paullo ante recensentur. Itaque si in Gymnasio Neap. pueri *urbani* committebantur, omnino sequitur, & *peregrinos* committi consuevisse. Ceterum ex Romanorum quoque instituto fuit, pueros, quorum usus erat in huiusmodi spectaculis, elici ex Asia & Graecia. Vide quae in hanc sententiam Casaubonus ad Suetonii Calig. 58. & quae Torrentius ad Ner. 12. collegere. Atqui peregrinorum evocatio maxime gymnasia-

Quasi solstitialis herba, paulisper fui,

Repente exortus sum, repentino occidi.

Becmanus quamcumque herbam intelligit, quae solstitii tempore exortitur nocte, sed mox calore Solis adusta languescit. Ejusdem speciei creditur fuisse illa planta apud Jonam IV. 10. *quae sub una nocte nata est, & sub una nocte periit*. Hebraice aliquanto significantius: *filia noctis fuit, & filia noctis periit*. Nostram vero puellam *filiam diei* dixerimus, quod interdiu nata, interdiu quoque, sed abeunte die, periit. Ημέρα, *dies*, strictioris est hic sensus, & pro eo spatio quo Sol in horizonte versatur, accipienda; idcirco expolitionis gratia dicitur Ημέρα Ηλίου, *dies Solis*. Integra locutio fuisse: Ημέρα παῖς ἡλίου, *dies filia Solis*, quemadmodum vocatur Pindaro Olymp. II. v. 58. ubi Scholiastes: ἐπεὶ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν γινῆ ἀνατέλλων, quandoquidem Sol diem gignit exorians. Ergo ut illuc

redeam; videtur puella oriente Sole nata, Sole occidente obiisse. Hinc ipsa captat jocum, & suam cum Sole similitudinem, inquires: ἄγαλμα ἔμι Ηλίου, *sum simulacrum Solis*. Quicquid enim ad exprimendum imitandumque quoquo modo valet, id universim Graecis ἄγαλμα dicitur. Canis, Helychio est Ἐκάτης ἄγαλμα, *symbolum Hecates*; Discus, Maxima Tyr. dissert. 18. ἄγαλμα ἡλίου, *symbolum Solis*; Phallum, Artemid. I. 47. Ἐρμοῦ ἄγαλμα, *Mercurii symbolum*; apud eundem Max. Tyr. dissert. 38. Ignis a Persis cultus dicitur esse Solis ἄγαλμα ἐφημερον, *symbolum uno die durans*. Quamobrem nihil hic mysticum, nihil e Christiana religione hauriendum innuitur; multoque minus puellam, quaecumque ea fuerit, Christi martyrem renuntiaverimus. Quae puella, ut paucis rem expediam, non aliam ob causam ἄγαλμα ἡλίου dicitur, nisi quod unam diem vivens, vivam Solis, qui eodem die oritur & occidit, imaginem expresserit.

gymnafii rationibus nocuit. Nihil enim artibus aequè noxium accidit, quam si iis exercendis e longinquo arceffantur artifices. Bellicae artes florere apud Romanos, quamdiu ipsi per se bella gerebant, & in legionibus nonnisi cives Rom. militabant. Itaque si magnis parva (etsi non parva, quae permagnae erant utilitatis) componere licet; gymnafii fortuna apud Neapolitanos tum imminui coepit, cum jam cives Rom. per Municipii jus facti in palaestram ipsi prodire detrectantes, operà peregrinorum in gymniciis editionibus usi sunt. Quocirca proximum fuit, ut Neapolitanis magis magisque ad Romanam civitatem accedentibus, gymnasium apud eos situ sordesceret in dies; tandem iis ipsis Colonis Rom. factis, simul cum reliquo graecismo concideret: de quo jam dicendum.

§. IV.

De abolitis Neapoli jam Colonia Aug. Gymnasiis.

Gymnica studia Neapolitanorum nullo quidem certo ductus indicio Lasena noster ad Diocletiani usque tempora deduxit, Diocletianique rescriptum, quo vacatio a publicis muneribus conceditur athletis iis, qui in antiqua Graecia certaverint, pertinere ad palaestram Neapolitanam contra Fabri sententiam contendit: de quo questus sum pag. 147. Sed eo magis de Lasena miror, quod cum exploratis de gymnasio Neap. argumentis jam inde a Commodò Imp. destitueretur, prodidissetque Neapolim sub secutis Imp. evasisse *Coloniam*, non se ultro in hanc conjecerit dubitationem, num a tempore Coloniae palaestra nostra siluerit. Sane nihil erat magis a Romana gravitate alienum, quam gymnasiis, quae res erat acceptissima Graeculis, indulgere. Vidimus jam Neapolitanos, ubi aliquantulum in Municipii jure, h. e. in aliqua cum Romanis consuetudine, vixerunt; plurimum auctoritatis derogasse gymnasiis. Porro consequens fuit, ut iisdem proxime ad plenam Rom. civitatem per Coloniae jus accedentibus, gymnasia, non certe lege aliqua vetante, sed utique populo a Graecanicis ad Romana studia converfo, nauseanteque palaestras, exfulaverint. Hinc existit difficultas praestituendi finem Gymnasio Neapol. Nam quae desuetudine exolefcunt, quis epochà certa comprehendere quiverit? Attamen cum silentium de palaestra Neap. inde usque labitur, unde incipit explicata de Neapoli Colonia mentio; proximum vero videtur, tum primum cessasse palaestram, cum urbs nostra ad

Co.

Coloniae dignitatem evasis. Quamobrem si mihi dabitur ostendere; Neapolim aliquando Coloniae jus obtinuisse, eadem, puto, simul opera patebit, ecquando contigerit palæstra; tum porro quam dabo epocham incipienti Coloniae, idem quoque terminus desinenti gymnasio figi posse videbitur.

At vero nihil ferme apud nostros Scriptores maiore contentione disceptatum, quam illud est; fuerit nec ne Neapolis olim Colonia, an potius in foedere, vel in Municipii jure, perseveraverit. Hic autem omnium in utramque partem disputantium recensere sententias, longi esset nec necessarij laboris: nam praestat nunc, quid ipse sentiam, paucis aperire. Ergo Coloniam a Neapolim exeunte altero Christi saeculo evasisse: id quod, ut hic tantisper de inscriptionibus antiquis taceam, gravissima T. Petronii Arbitri auctoritate conficere me posse confido. Sed antequam de hoc agam, operae pretium est, ut urbem, cui Coloniae nomen vindicavit Petronius, nonnisi Neapolim fuisse ostendam.

S E C T I O I.

Urbem Graecam, in qua jam Colonia Rom. facta Petronius coenam Trimalchionis paravit, fuisse Neapolim. Dicaearchiam & Puteolos idem significare ostenditur. Puteoli namquam Graeca urbs. Crypta Neapol. Herculis Porticus fort. bodie Portici. Clivus in proximo Neapolis. Huc ex urbe indicta nudipedalia impetrandae pluviae causa. Regio ad Arcum. Pinacotheca. Neapol. De Petronio Nodotiano judicium. Petronius cum Philostrato componitur. Petronii Satyrici nomen confictum. Ex idiotismis Neapolitanis, is qui Satyrice scripsit, proditur Neapolitanus.

AC primum loco portenti haberi potest, quod nemo eorum, qui de Colonia Neapol. pertractarunt (qui sane fuere non pauci) nemo, inquam, eorum conjecerit oculos in Petronium: tametsi inter omnes jam conveniret, Urbem, ubi coenam Trimalchionis Arbitr apposuerat, fuisse Neapolim. Hanc autem urbem Petronius non uno in loco diserte *Coloniam* vocarat. Equidem ad hanc testatissimam sententiam etsi tacitus optimo jure accedere potuissem, tamen ut mox dicenda majorem habeant in suadendo fidem, libuit, quae communi suffragio probata sunt, novis adhuc rationibus firmata, sistere lectoribus. Sed enim quaestio jam profligata foret, si explorata fides Nodotiano

tiano Petronii Codici fuisset : ibi enim pag. 32. disertâ sit de urbe Neapoli mentio. At quoniam quamplurimi huic codici fidem, editori Nodotio auctoritatem negant; conandum est ex certis Petronii fragmentis, indicia Graecae urbis, quam quaerimus, expiscari. Ceterum quid de Nodotiano Codice sentiam, pauca dicam adnot. 8.

Petronius ergo Encolpium, qui primas agit in Satyra, sic desperantem inducit cap. 81. *Aufugi iudicium, arenae imposui, hospitem occidi, ut inter audaciae nomina mendicus, exul, in diversorio Graecae urbis jacerem desertus?* Primus omnium Lipsius indicio paris apud Tacitum loci ductus (1), *Graecam urbem* interpretatus est Neapolim. In Lipsii sententiam universi Petronii interpretes, si paucos exceperis, concessere. Sed quaecumque ea fuerit, profecto in Campania nostra (2), & quidem ad litus Tyrrheni maris (3), quaerenda erat.

Jamvero ex litoralibus Graecis urbibus Campaniae, de tribus dumtaxat suspicari succurrit, Neapoli scil. Puteolis, & Cumis. Nam et si pridem universi ferme Tyrrheni maris accolae ad Campaniam, ore Graeco sonarent (4); secutis tamen aetatibus nostra isthaec Graecia in

(1) Vide Praevidanea Jani Dufae lib. I. cap. 2. qui ingenue fatetur, se a Lipsio didicisse, *Graecam urbem* Petronii Neapolim esse capiendam: Locum autem Taciti, qui utrique faciem praetulit, exstat lib. XV. Annal. *Nam adhuc per domos, aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis . . . Non tamen Romae incipere scenas ausus; Neapolim quasi Graecam urbem delegit.*

(2) Petronius cap. 48. *Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere.* Cap. 52. *In praedio Cumano quod est Trimalchionis . . . Incendium factum est in hortis Pompejanis . . . Atrienfis Bajae relegatus.* Cap. 62. *Forte Dominus Capuam exierat ad scruta scite expedienda.* Cap. 104. *Nam & mihi simulacrum Neptuni, quod Bajis . . . notaveram.* Itaque mentio Cumarum, Bajarum, Pompejorum, & Capuae, quemadmodum fidem facit, *Graecam urbem* Petronii in hac nostra vicinia

fuisse, sic erroris eos, qui extra Campaniam quaesiverunt, insinuat. Sane fuit, qui *Anconam*, ad mare Adriaticum urbem sub urbis Graecae vocabulo latere, sed perperam, arbitratus est.

(3) Petronius cap. 77. *Scaurus cum huc venit, nusquam maluit hospitari; & habet ad mare paternum hospitium.* Cap. 81. *Locumque secretum & proximum littori maestus conduxit.* Hinc arguitur aberrasse is, qui Capuam, ut Cl. Burmannus alicubi, maluit. Capua enim Osco- rum metropolis, & Graecismi semper impatiens fuit, ac praeterea mediterranea colens, non parum a mari submovetur.

(4) Livius ubi in eo est, ut exploret, quid futurum Romanis fuisset, si Alexander Magnus in Italiam venisset, vires Romanorum aestimans, *Latium* (inquit lib. IX. 19.) *deinde omne cum Sabinis & Volscis . . . & omni Campania . . . adjunctaque*

in angustiores limites redacta est (5). Sed & ex hoc urbium terminone Cumae prorsus excludendae sunt; Trimalchione enim dicente cap. 48. *Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere*; satis aperte innuitur, coenam prorsus alibi, quam Cumis, instructam fuisse. Cuinam bono *τὸ Cumis* inculcaretur, si quidem Cumis totum coenae negotium transigeretur? Ergo restat inquirendum, Neapolim ne an Puteolos designaverit Petronius. Profecto fuit olim, cum Puteolos mallet. Enimvero etsi *Crypta*, quam memorat Arbiter, propius urbi Neapoli, quam accedat Puteolis; ea tamen, quia inter utramque urbem excurrit, aequae commode ad Puteolos referri poterat. Huc accedebat, quod Petronius urbem Graecam, de qua loquitur, recens Coloniae jus acquisivisse docet. Atqui si Satyricus ille foret Petronius, qui sub Nerone violentas sibi manus intulit, ut nonnullorum fert opinio; prono alveo flueret, Puteolos fuisse designatos: Puteoli enim paullo ante Petronii excessum, Coloniae jus a Nerone impetrarunt, teste Tacito. Attamen si Puteolos hic intelligeremus, quid Graecismo fieret? Petronius autem Graecam urbem omnino significat. Sed aegre est, ut in Puteolanis moenibus Graeca vestigia deprehendamus. Jam ab anno V. C. 560. Colonia Rom. evaserat. Inscriptiones nomine publico exaratae, Latine decurrunt; nam privata monumenta non moror. Quid enim vetat, quo minus homo peregrinus in oppido Latino lingua sua patria utatur? Sed quid multis? ipsum nomen *Puteoli*, Varrone, ac Strabone vel a *putore* vel a *puteis* (6) deduc-

que omni ora Graecorum inferi maris A Thuriis Neapolim & Cumas. . . aut socios validos Romanis, aut fractos bello (Alexander) invenisset hostes. Itaque trecentesimo ferme ante Christum anno universam Tyrrheni maris oram a Thuriis Cumas usque populus Graeci oris insidebat. Sed cur Patavinus Puteolos omiserit? Vide adnot. 6. Livium exscripsit Servius ad Aeneid. I. 573. *Quia a Tarento usque ad Cumas omnes civitates Graeci condiderunt.* Haec olim; at postea sensim ad Romanorum tum instituta tam linguam defecerunt.

(5) Nam, ut missis remotioribus, propiora urbi nostrae oppida percurram,

jam Capreae, Surrentum, Stabiae, Pompeji, Herculaneum ejuraverant Graecismum; si pauca quaedam alicubi exceperis, quae adhuc ex vetere Graecorum consuetudine spiritum ducebant; ut de Capreis Suetonius Aug. 98. *Spectavit assidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat.*

(6) Strabo lib. V. pag. 245. post *Bajas Sequuntur ordine actae (i. e. littora) ad Dicaearchiam, & ipsa urbs.* Fuit antiquitus navale Cumanorum Dicaearchia, exstructum in supercilio littoris. Sed sub tempus Hannibalicæ expeditionis eo coloniam deduxerunt, urbiq; Puteolos nomen indi-

deducentibus, Latinum est habitum. Vere an secus non quaero; sed hoc ipso ostenditur, vulgo persuasum fuisse, Puteolos origine Latinum potius quam Graecum, fuisse oppidum. Tantum abest, ut Petronius

A a

per

indiderunt (ἀπὸ τῶν πρῶτων) a puteis : alii a putore aquarum totam istam regionem sic dici censent ad Baïas usque & agrum Cumanum, quod sulphuris plena sit atque ignis, & calidarum aquarum. Duplicem loci fortunam Geographus hîc memorat. Prior illa est, quae Hannibalis in Italiam adventum praecessit; tum cum *Dicaearchia* vocabatur, eratque Cumanorum navale : de quo convenit cum Livio, qui lib. IX. 19. Graeciam Italicam metaturus, eam a Thuriis Neapolim & Cumas deduxit, nulla de *Dicaearchia* media inter utramque urbem, aut de Puteolis facta mentione. Nam quî *Dicaearchiae* meminisset, si tunc locus hic navale quidem, non oppidum erat? aut qui Puteolorum, si Alexandri Magni temporibus, quae tunc Patavinus exsequebatur, nondum *Puteoli* exstitissent? Successit altera loci fortuna tempore belli Punici secundi, cum Romani, tutandae hujus orae maritimae causa, navali Cumanorum quinque millia militum imposuerunt Liv. XLIV. 13. & mox anno V. C. 559. coloniam deduxerunt Liv. XXXIV. 45. Tunc sane, teste Strabone, *Dicaearchia* in *Puteolos*, concessit, ducta vel a putore, vel a puteis nomenclatione. Idem etymon prodidit Varro IV. de L. L. & Festus. Utrumque maluit Stephanus in Δικαίᾱρχια, deducens vocem *Puteolos* ἀπὸ τοῦ πρῶτος πὺ ὄζον, a puteo simul & olere. Ridicule quidem; sed adeo Noster de origine latina Pateolorum persuasus erat, ut omnes vocabuli syllabas in Latio quarendas duxerit. Ergo vetus loci no-

men, quamdiu navale Cumanorum erat, *Dicaearchia*; recentius, a Romanis deducta coloniâ, *Puteoli* fuit. Hic autem mihi libido incescit explorandi, ecquid Romanis in mentem venerit, coloniam suam transnominare *Puteolos*. Nam quominus a verbo *putere* arcessam, facit exquisitissima Quiritum a male ominatis vocabulis abstinentium, religio. Sed nec a *Puteis*, aquarum receptaculis, deduxerim, vel eo maxime, quod *Puteus* & *Dicaearchia* grammaticali significatione discordant. Compertum est enim, Romanos, cum coloniam aliquo deducerent, nomine loci antiquo abolito, plerumque aliud latinum, sed idem per interpretationem significans, imposuisse : ut Ποσειδωνία, Αἰναιον, Λυκία, a Latinis transnominatae sunt *Neptunia*, *Minervium*, *Lupia*. Id ipsum & Graeci imponendo nomina suis coloniis observant; ut Πευκερία, Αἰθλία, Αἰχλὼν &c. hoc nominis nactae sunt, quia tantumdem significarent barbarica nomina *Calabria*, *Ilva*, *Cumerum*. Et alia id genus quamplurima. At interim, inquires, quid secuti sint Romani, *Dicaearchiam* interpretantes *Puteolos*? Equidem in tanta rerum vetustarum ignoratione dicam libere quae sentio. Ac primo arduum haud est conjicere, cur Cumani navale vocarint *Dicaearchiam*; nam Festum errasse puto, qui ex eo dictam arbitrat, quod ea civitas quondam JUSTISSIME regeretur. Nam quis ultro sibi *justitiae* praeconium, nullo deferente, sanus arrogavit? Ne dubites eo nomine vocatam, sive quia

ibi

per urbem Graecam designare Puteolos voluerit. Exclusis ergo Cumis atque Puteolis, reliquum est, ut de Neapoli, Graeca sine dubio ciuitate, cogitemus.

Sane

ibi tribunal *Dicarchae*, summi scilicet *Juri dicundo praefecti*; sive quia uniuersa *Judicum fora* disposita eo in loco fuerint; eadem puto de causa, qua urbs in Thracia prope Abderam dicta fuit *Dicaeopolis*, ac tot in Hispania *Medinae*, quae a verbo Heb. *Dun*, (*judicare*) id sibi nominis quaesiverunt. Ergo ut uno dicam verbo, *Dicae-archia* idem plane fuerit ac *Dicae-stium* seu *Judiciale forum*. Illam autem vocem Graecam quo alio Romani, nisi quo assueverant, vocabulo transnominassent? Assueverant enim ipsi locum, ubi Praetor Romae jus dicebat, *Puteal* dicere; sic ut apud ipsos *adesse ad Puteal* idem ac *adesse in foro apud iudicem* sonaret. Quod Romani *Puteal*, Graeci *πιπ*, *puteum*, dixere. Romanis autem a prima aetate huic forensi *Putealis* notioni assuefactis, nihil proclivius fuit, quam ut *Dicae-archiam*, commune dicasterii vocabulum, domestica voce *Puteolos* transnominarent. Condonandum porro est, si recens colonorum manus, plerumque e faece populi, qua Roma per colonias subinde exonerabatur, constans, *Puteolos*, quam patrium *Puteal*, maluerit: condonandum id, inquam, est; magis id adeo, quod quemadmodum a *torus* sit *toral* ac *torulus*; sic praecedente eadem analogia, a *puteus* fuit *puteal*; quidni & *Puteolus*. Jamvero si quis quaerat, cur *Puteolos* numero multitudinis extulerint; huic contra proponam expediendum, quamobrem proximas *Cumas* Latini pluraliter, Graeci *Κύμν* singulariter, pronuntiarint. Nam haec quidem ad vivum refecanda non

sunt: satis est si ostendere mihi utrumque detur, *Puteolos* in voce *Puteal* expressos; *Puteal* vero a significatione *Dicae-archiae* non multum abludere: quibus porro gradibus a *Puteal* deventum ad *Puteolos* fuerit, susque deque ducendum reor. Hic autem non dubito fore plerosque qui meam hanc *Puteolorum* originationem, ut ut plausibili, ut mihi videtur, conjectura suffultam, argumento tamen apodictico destitutam judicaverint. Id ipsum equidem negare non ausim. Sed, fides, num veriora atque histutiora excogitavit is, qui de *Phoenicibus primis Regni Neap. habitatoribus* architectatus est commentarium? is autem p. 11. *Puteolos* a rad. Hebr. *Patal* (*luctari, decertare*) eo quod Gigantes olim ibi decertassent, Strabone nimirum aniles veterum fabulas referente, deducit. Commentum, ut mihi videtur, nimis a longinquo petitum; nam cum hanc Puteolanam regionem hinc Graeci, hinc Osci, Oskorumque congeneres Tyrrheni, & non procul inde Latini circumstetissent; quid attinuit, ire in Orientem consultum Hebraeos, ecquid vox *Puteoli* in eorum lingua sonaret? Verbum hic non addam amplius. Nam mihi propositum fuerat, ostendere, illud navale Cumanorum, ex quo coloniâ acceptâ *Puteoli* transnominatum fuit, sic Romanorum & mores & linguam adoptasse, ut qui Graecam urbem Petronianam, Puteolis investigare satagat, operam mihi ludere videatur. Nec pro asserendo urbi Graecismo provocasse proderit ad Graeca Puteolorum numismata ea, quae

Sane Neapolis, quamquam Municipium Rom. fuerit, ut §. praecedenti ostendimus; adhuc tamen in aliquo Graecismo durabat. Strabo plurima ibi Graeca vestigia lib. V. pag. 246.prehenderat. Tacitus Annal. XV. Neapolim tamquam Graecam urbem a Nerone deletam prodidit. Superest adhuc inscriptio Tito Imp. posita, de qua dixi plura pag. 109. Ea Graece Latineque scalpata fuit; pro utraque scil. lingua populi Neapolitani, origine quidem Graecissantis, Municipii vero jure, Latiniensis. Atque haec pro Graecismo urbis nostrae sufficere possunt; sic ut si quis Graecam urbem Petronianam interpretetur Neapolim, non solum auctoritate veterum fulciatur, sed etiam Petronium ipsum habeat suffragatorem. Profecto si a Neapoli abscefferis, vix aliis urbi indicia, quae in Satyricon libro Petronii superant, accommodare quiveris. Haec autem indicia duum sunt generum; alia extra urbem vagantur, ac veluti terminos agri Neapolitani definiunt, alia ipsam urbem contingunt. De utrisque partite agam, ab exterioribus exorsus.

Petronius cap. 16. *Ego sum (inquit) ancilla Quartillae, cujus vos sacra ante Cryptam turbastis.* Jam viri docti monuerunt, digitum hic intendi ad Cryptam Neapolitanam, quae ad Occidentale urbis latus perfoffa, Puteolos progreditur. Hujus Cryptae meminit Strabo lib. V. p. 246. eaque paucis, sed graphice, a Seneca (7) describitur. Orientalem vero plagam designatam habes apud eundem Petronium cap. 106. *Sed Lycas memor adhuc uxoris corruptae contumeliarumque, quas in HER-*

A 2 2

CVLIS

quae uni Goltzio post homines natos contrectare licuit, praeterea nemini. Profecto in Ducis Nojæ Museo, quod rectius universae Graeciae Italicae gazophylacium appellaris, nulli hujus notae nummi comparent. Ac nuper mihi simul cum Barone Dominico Ronchio, viro tum in cetera antiquitate, tum in re nummaria exercitatissimo, laudati Musei loculos excutienti, & utrique nostrum Puteolanos nummos, si qui forte coram se darent, curiose ruspanti, oblatum numisma fuit, quod Puteolorum esse jactabant. At praeterquam quod scripto admodum fugiens obtutum fallerat, certe hae litterae, ΚΟΟΛΙΘΗ, quae, incertae etiam ipsae, sed cete-

ris aliquanto sunt emicantiores, speciem nummi, quem ad Puteolos referas, excitare nequeunt.

(7) Epist. 57. *Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius, quae nobis praestant, non ut per tenebras videamus, sed ut ipsas. Nimis inopaxos.* quasi tenebrae adeo spissae crassaeque, ut palparentur. Nunc alia Cryptae facies: nam depressa solo, apertisque alicubi luminibus liberior aëri & praetereuntibus commodior patefacta via est. Manet hodieum prisca Cryptae (Grotta) denominatio. In titulis Canonicorum S. Ecclesiae Neapolitanae exstat etiam ille: *S. Mariae Abazalium prope Cryptam.*

EVLIS PORTICV acceperat. Doctissimus Burmannus hîc adnotavit: *Nisi intelligamus, in oppido Herculanio, quod Herculeam urbem vocat Naso, Porticum Herculis fuisse, ubi illa acciderint; & felicissime quidem. Ad Orientem urbis non longo intervallo distabat oppidum Herculaneum, cui pagus, hodie Regis Nostri praetorio nobilis, vulgo Portici dictus successit. Apparet autem hanc denominationem pago quaesitam fuisse ex Herculis Porticu (8) Petroniana; ut animadvertit etiam*

(8) Utinam Petronius, qua parte exposuerat rem, quam olim in Herculis Porticu gestam hîc innuit, integer superfuisset! si nihil aliud hinc quidem certe edoceremur, ecquid Herculaneo post ingentem illam Vesuvii sub Tito cladem factum fuerit. In Petronii Codice, quem Nodotius, ut ipse ait, Albae Graecae anno 1688. sorte detexerat, haec pag. 26. Edit. Coloniae Agrippinae ann. 1691. reperitur: *Aberamus: nam Lycurgus ad Herculeam Sacra, quae celebrabantur in oppidulo vicino nos duxerat. Quod ut intellexerunt, obviam venerunt veloces, & in Porticu templi occurrerunt.* Scio Nodotium a plerisque vapulasse, quasi falsas merces extruisset; sed aequè compertum habeo, nonnulla veterum monumenta pridem repudiata, nunc in maxima esse existimatione. Nonne, ut alia taceam, cenotaphia Pisana tamquam heri aut nudius tertius scripta reputantur a Scaligero, probata tamen a Reinesio, luculentissimum a Norisii eruditione commentarium expressere? Equidem de supplemento Nodotiano adhuc ampliandum censeo; eoque magis, quod quae contra Latini in eo sermonis elegantiam obijciuntur, non omnino defensione carent. Sed ea res esset longioris, quam ut paucis absolvi posset, indaginis. Interim si quid pro Nodotio facit, illud in primis est, quod prope Herculis Porticum

(quam hodie *Portici* dicimus) statuitur *oppidulum*. Hoc autem nisi *Herculaneum* maxime ob injectam *Herculis* mentionem, nescio quod aliud oppidum hîc comminisci liceat. Et Herculaneum quidem non incelebre olim oppidum, ingentem deinde sui jacturam per intervalla fecit. Pars enim ejus moenium sub Nerone terraemotu collapsa ruit, teste Seneca Quaes. VI. cap. I. Mox Tito impetrante Vesuvii torrentibus maxima parte conscriptum sic jacuit, ut se pedibus praetereuntium objecerit insultandum. Videtur autem post eas calamitates Herculaneum, inglorium ac prope sine ullo nomine evasisse *oppidulum*, superstiti interim Herculis templo ac porticu, quam Sacrorum Herculeorum causa accolae frequentaverint. Ex hac porro Porticu nomen pago *Portici* dicto, qui in ea vicinia fuc crevit, quaesitum, puto, fuit. Jamvero quod pagum *Portici* dictum proxime ad antiquum Herculanei oppidum accepisse hodie tenemus, id acceptum fortunatissimo Carolo III. Hisp. monarchae genio referendum est; qui anno 1738. cum in eo pago sibi Praetorium exstrueret, sepultas Herculanei ruinas in apicum patefecit. Absque eo fuisset; quiscer tum Herculanei situm prodidisset, aut quis hodiernum pagum, qui paullo plus supra tertium lapidem distat Neapoli, antiquis oppidi rudibus inaedificatum affirmasset?

etiam (ne quem laude sua defraudem) Scriptor Th. Calam. pag. 710. Sed & ad eandem caeli plagam pertinet alius apud Arbitrum limes, quem deprehendisse gratulor. Extremo cap. 44. homines sui temporis Satyrico sale perficans, *Nemo, inquit, Caelum Caelum putat, nemo jejunium servat, nemo Jovem pili facit Antea stolatae ibant nudis pedibus in Clivum, passis capillis, mentibus puris, & Jovem aquam exorabant, itaque statim urceatim pluebat.* Profecto cum Petronius referat, mulieres impetrandae pluviae causa ivisse nudis pedibus in *Clivum*; *Clivi* nomine non quemvis collem incerti sitûs, sed illum procul dubio, qui vulgo antonomastice *Clivus* vocabatur, intelligit. De Clivo Capitolino, omnium scil. nobiliore, cogitat Heinsius; vera is diceret, si Romae non Neapoli, clivus investigandus esset. At in vicinia Neapolis quem alium ciëbimus, nisi illum qui hodie dum, *Clivus* dicitur? Neapoli Capuam petentibus superandus quidam collis est, qui *Capo di Chino* dicitur, leviter detorta vulgi vitio nomenclatione,

set? Profecto majores nostri aliquanto hinc longius, Pompejos versus, metati fuerant Herculaneum; & in Tabula Peutingeriana (etsi perperam) XI. an VI. lapide id oppidum distare Neapoli traditur. Itaque si complementum Nodotianum nil nisi impostura sit; quis rogo Nodotium quinquagesimo anno antequam Herculanei vestigia hîc detegerentur, quis inquam hominem docuisset, ibi, ubi *Porticus* (hodie *Portici*) olim fuit, stetit quoque *oppidulum*, conficiendis *Herculeis* sacris destinatum? Sed & eo libentius absolverim a crimine falsi Nodotium, quo minus ipse de nostro & Herculaneo & pago *Portici* cogitabat. Is enim in brevibus textui suo subjectis animadversionibus, si modo ipse sit auctor, ad Petronii *Herculis Porticum* commentatus est in hunc modum: *Haec Neapoli aguntur, & auctor fingit: Romam vero intelligit, & de Tibure oppidulo vicino loquitur; ubi templum erat Herculi. consecratum.* Perperam quidem: sed tamen hoc

ipso, Nodotium de Tibure cogitantem, non fuisse *Porticus & Oppiduli* Herculei artificem, ostenditur. Mitto alia non minus explorata locorum indicia, quae ex ejus complemento Petroniano desumpta fidem faciunt, nonnisi e Petronii manu potuisse, quae ibi narrantur, proficisci. At vero non eo usque Nodotio patrocinator, quasi qui dederim, ejus Petronium, esse omni ex parte absolutissimum opus: Sed sic sentio, ex omnibus Petronii editionibus Nodotianam quidem copiosorem, non tamen esse integram. Sunt enim adhuc plura hiulca; & saepe tenaciorem verborum sententiarumque copulam desideras. Attamen quia codex ille Albæ Graecae repertus continua fortasse serie exaratus erat, longeque plura prae aliis exhibebat, facile Nodotio imposuit, ut linguâ ejus aliquantulum formatus pro integro ac genuino Petronii fetu exciperetur. Sed, ut paullo ante dixi, spinosissimum id genus argumentum diuturnius otium requirit.

tione, quam recte nostrates Scriptores Latine scribentes in *Caput Clivi* castigant. Hinc autem iucundum est scire, in hunc Clivum urbi imminentem Majores nostros indixisse nudipedalia (9). Habes jam Neapolim tribus veluti limitibus, *Crypta*, *Herculis Porticu*, & *Clivo* circumscriptam, sic ut eam ex oculis elabi non amplius patiamur.

Sed nec minus explorata sunt ea indicia, quae propius moenia ipsius urbis contingunt. Ex hisce autem indiciis primum expungo illud, quod Scriptor Th. Calam. ex Petronii loco praepostere intellecto (10)

ex-

(9) Fabius Jordanus in MS^a Historia Neap. lib. II. cap. 11. de Collibus Neapolitanis: *Sequitur ad Septentrionem Caput Clivi, ob id appellatum, quod Capua Neapolim petentes hinc primum ad mare, ipsamque urbem descendere incipiant. . . . Caput Clivi appellatum in S. Severini monumentis legi: Sed olim Clivus ατλῶς dicebatur. Auctor Translationis S. Athanasii Episc. Neap. §. 6. Sacerdotes universarum Ecclesiarum Liburiae . . . venientes ad locum, qui dicitur GRVMVM. . . . & descendentes CLIVVM per viam quae dicitur TRANSVERSA, posuerunt sanctissimum corpus in Ecclesia B. Petri, (fortasse quae hodie est S. Petri ad Paternum) quae a Neapoli distat quasi tribus stadiis. Habes jam Clivum Petronianum in proximo Neapolis; qui praeterea e superstitie adhuc ibi nomenclatione Pichiuovi, non alius ab eodem Petroniano colle fuisse proditur. Olim agris nimia siccitate exarescentibus Aquaelicium, ab aquis eliciendis dictum, indicebatur. Festus: *Aquaelicium, cum aqua pluvialis remediis quibusdam elicitur*. Tunc mulieres catervatim ibant aliquo supplicatum, & quidem nudis pedibus, indeque is processus vocabatur *Nudipedalia*. Tertullianus Apolog. 40. *Aquilia Jovi immolatis, Nudipedalia populo deuntiatas*. Hisce ceremoniis in-*

stitutae mulieres Neapolitanae, ut ex Petronio liquet, *nudis pedibus ibant in Clivum, & Jovem aquam exorabant*. Jupiter hic, a quo pluvia impetrabatur, cognomine *Pluvius* fuisse arguitur: de quo Tibullus alicubi,

Arida nec PLUVIO supplicat herba JOVI.

Hinc locus quidem hujus nostri, de quo loquimur, *Clivi*, vulgo dicitur *Pichiuovi*, corrupta, ni fallor ex τῷ *Pluvio Jovi*, cujus simulacrum in *Clivo* dedicatum, fecisse loco videtur. Qui norit, nostros homines ex *Clivo* Latino fecisse *Chino*, is certe minus mirabitur, eisdem τῷ *Pluvio Jovi* subrogasse *Pichiuovi*. Atque haec eo consilio minute volui definire, quo minus dubii relinqueremur, *Clivum*, de quo Petronius, nimirum illum esse, qui urbi Neap. Septentrione imminet.

(10) Scriptor Th. Cal. pag. 710. ex *Platanone* quem memorat Petronius (cap. 126. *Rogavi ancillam, ut in platanona Dominam deduceret: & cap. 131. In eumdem platanona descendendi*) argumentum capit, quamdam urbis nostrae regionem (*Fiatamone*) hisce locis designari. Sed splendida fallitur. Nam quae Petronius a cap. 124. (*Quum haec Eumolpus. . . effudisset, tandem Crotona intravimus*) ad finem usque Satyricon narrat, *Crotona* quidem, non vero *Neapoli* transacta finguntur.

explicatur. Ergo Arbiter cap. 44. *Sed memini (inquit) Safinium: tunc habitabat ad Arcum veterem me puero, piper, non homo.* Burmannus apposite ad hunc locum animadvertit, gentem *Safiniam* non ignotam Neapoli fuisse. In lapide enim Neapol. apud Gruterum p. 1075. visitur *L. Safinius Hilarus*; inde fortasse prognatus *Safinius Petronianus*. Praeterea Regio *Ad Arcum veterem* illa ipsa forsitan est, quae in vicinia Templi S. Mariae Majoris, superstiti scil. vetere nomenclatione, *Ad Arcum* dicitur. In ea regione stat hodieum elegantissima Joviani Pontani aedicula, & non procul inde ostendebantur etiam aetate majorum ejus domus & ambulationes. Certe Petrus Summontius eruditus vir, Pontanique tum nominis tum doctrinae studiosissimus, huic versui Joviani ex Lepidinae Pompa IV.

Verum age, & hoc Conjux (fas est) requiesce sub Arcu subtexit: *Domum suam* (11) poeta designat, quam Neapoli habuit, in celebri urbis regione, quae *Ad Arcum* dicitur. Ergo gens *Safinia* Neapolis hospita, urbisque regio *Ad Arcum*, fidei fecerint, Petronium de *Safinio* Neapolitano locutum.

Jamvero haec omnia argumenta ludum esse dixeris, si cum eo conferantur indicio, quod e collatione Petronii cum Philostrato luculen-

(11) Vide quae de hac domo Pontani diligentissimus aequae ac doctissimus Robertus de Sarno collegit in Pontani vita pag. 36. Sed non probo, quod vir amicissimus denominationem regionis *Ad Arcum* repetat ex fornicatis quibusdam aedificiis, hodieum ibi stantibus: quae antiquitatem, quantum regioni majores nostri tribuerunt, tueri se potuisse negant. Haec autem aedificia recentem architecturam arguant, illa vero denominatio a vetustate commendatur. Enimvero in chartis anni 1390. mentio fit *Sedilis ad Arcum*, ut ex Fabii Jordani MStis lib. I. cap. 32. didici; qui ubi eod. cap. 14. *Plateas & vicos Neap.* exsequitur, haec de regione scripsit: *Postrema Arcus (platea) & S. Mariae Majoris, & S. Petri a Majella ab adjacentibus templis appellata*: quae Jordani verba ad verum regionis situm definiendum apprime valent. Sed

interim, ni Petronius regionis *Ad Arcum veterem* dictae nomen prodidisset, difficile fuisset, causam investigare; cum videam, de eo inter Scriptores nostrates non convenisse. Summontius a *quatuor Arcubus* in vicinia S. Mariae Majoris, nunc solo aequatis, sed quibus olim ingens turris imposita fuerit, arcessit: Tutius vero, cum nulla vetusti Arcus species in ea regione sibi offerretur, nec pridem stetisse innotesceret, causam denominationis in *Archontes*, supremum in Graeca urbe Neapoli magistratum, rejicit; qui in ea regione jus dicendo fecerint, ut regio ipsa *ad Arcum* diceretur: in qua quidem etymologia Noster ludibrium debet; sed hoc ipso tamen vir cetera diligentissimus regioni maximam antiquitatem assignans, vero propius accessit.

lentissime eruitur. Quidam nomine Encolpius apud Petronium, statim a coena Trimalchionis, (cap. 81.) *locum secretum & proximum LITTORI* conduxit: mox re, quam moliebatur, infecta (cap. 82.) *ad diverforium tendit*; atque inde (cap. 83.) in *PINACOTHECAM* pervenit, vario genere tabularum (Xeuxidos, Apellis, Protogenis) *mirabilem*. Ibi Eumolpum offendit, importunum sane poetam; qui captâ ex tabula, ubi Trojae halosis depicta erat, occasione versificandi, longum carmen subito calore mentis effusum recitavit; sed statim poenas molestae suae poeticae facultatis luit; quandoquidem *ex his* (cap. 90.) *qui in PORTICIBVS spatiabantur, lapides in Eumolpum recitantes miserunt*. Tria autem ex hisce Petronii locis colligenda sunt. 1. Encolpii diverforium littori maris proximum fuisse; 2. in ea regione *Pinacothecam*, 3. & quidem in *Porticibus* patuisse. Jam si diverforium Petronii cum eo conducto, quod Philostratus Neapoli describit in Exordio Imaginum, contuleris, unum idemque fuisse, plane juraveris. Inquit enim Iconographus: Κατέλυον (12) &c. *In conducto autem eram extra moenia in suburbio AD MARE vergente, in quo PORTICVS quaedam ad Favonium ventum exaedificata erat tribus puto aut quatuor contignationibus . . . maxime PICTVRIS splendebat, suspensis in ea tabulis, quas ut mihi videtur, non sine maximo labore quispiam collegerat*. Viden ut utrumque diverforium tum Encolpii Petroniani, tum Philostrati prorsus unum idemque fuerit? utrumque *ad mare* vergebat; utrobique *porticus*, & ingens *picturarum* copia. Nec illud officit, quod picturae, quas sane paucas causae suae inservituras, describit Petronius, hodie in Imaginibus Philostrati desiderantur. Plures difficultatis hujus responsiones sunt in promptu. Ac primum quis persuaserit sibi, Philostratum omnes omnino percurrisse tabulas? vero similis est, eas dumtaxat enarrandas suscepisse, in quibus haerentes adolescentuli, quos in praesentia informabat, eruditionem suam praestolabantur. Praeterea Suidas refert Philostratum quatuor Imaginum libros confecisse; at nunc duobus superstitibus, duos alteros desideramus. Denique, quod palmarium esse reor, non eadem fuit utriusque Scriptoris aetas; Philostratus enim, ut paullo post ostendam, longo intervallo Petronii aetatem antecessit: itaque sequiore aetate Pinacotheca nostra novo additamento locupletior, quam pridem, facta, novas tabulas Petronio objecerit. Cete-

(12) Philostratus Neapoli in diverforio five conducto, aequae ac Encolpius, degebat: Κατέλυον enim inquit, *diversabar*. A verbo καταλύω est κα-

αλύσις h. e. *diversorium*; de qua voce dixi pag. 24. & nonnulla alia forte dicentur in Addendis.

Ceterum in pandendis veterum fundorum limitibus, satis est, si fundos ipsos unde unde aperire detur; nihil porro ad rem facere semper est habitum, si secus atque olim, instructi sint. Ecquid ergo de tabularum diversitate solliciti sumus, cum jam de utriusque diverforii, deque pinacothecae, ac porticum, parilitate constitit? Quamobrem, cum Philostratus porticum suam tabulis ornatam Neapoli prodiderit; ibidem quoque Petronianam pinacothecam porticibus itidem contentam, & ad eandem caeli plagam, atque illa Iconographi, positam, non temere puto, metabimur.

Haecenus fortasse ceteris, mihi tamen ipse nondum plane satisfecit. Nam quoties vel consulto, vel sic ferente casu, paria nomina locis longe diffitis ex aequo sunt imposita? Equidem magis certa firmioraque esse duco, quae ex ingenio, & idiotismis loci, de quo quaeritur, argumenta captantur; quae eo magis tuta sunt, quo minus locorum ingenia variis rerum temporumque vicibus obnoxia sunt. Enimvero quae Caesar de Gallorum, Hispanorumque, quae Tacitus de Germanorum moribus tanto ante prodidit, adhuc pleraque, traduce veluti genio, supersunt. Sed ut de Neapoli propius dicam; quae dicta factaque leguntur apud Petronium, ea sic accipias velim, ut Neapolitanus homo nec explicatius dicere potuerit, nec facere libentius. Horatius Epod. V. Neapolim Canidia, veneficiorum in testem vocans, simul innuit, hujusmodi mulierculas in urbe nostra plurimum abundasse. Quid autem Petronius? Ipse quoque veluti ex composito colludens cum Horatio, *Strigas puerum mortuum involasse* cap. 63. refert; ut mittam jam quae paullo ante cap. 62. de homine in lupum converso prodiderat. Jamvero apud veteres Comicos occurrunt quidem illiberalia dicta, & convitiatorum plaustra; sed Petroniana sic ad imae plebis nostrae gustum composita sunt, ut mirum non sit scurra Neapolitanus scribenti Petronio adfuerit. Sane qui Petronianam licentiam cum vulgi nostri licentia contulerit, vera me dicere, comperiet. Sed & idiotissimos non paucos in Petronio deprehendes, Italiae reliquae pene incompertos, at Neapoli frequentissimos. Safinius, de quo paullo ante, cap. 44. fuisse dicitur *piper non homo*. Et hodieum pariter qui sagacitate, alacritate & acumine valet, totus esse *piper* (& tutto pepe) laudatur: contra qui crassa Minerva est, nec assurgit umquam nec incalescit, is vulgo esse *tartufo* (voce ex *terrae tuber* corrupta) infimulatur; nec secus apud Petronium cap. 58. Giron a colliberto Trimalchionis *terrae tuber* traducitur. Praeterea est ubi Arbitrator dialecto prorsus Neapolitana decurrat. *Videt* (inquit cap. 63.)

manuciolum de stramentis factum. Perreptet aliquis, quantum potest, Latium sursum deorsum; certe nullibi vocabulum illud *manuciolum* pro manipulo expiscabitur. At si Neapolim divertet, statim intelliget, ibi adhuc Petronianum *manuciolum*, leviter in *manucola* deflexum, perennare.

Atque haec id genus sunt sane quamplurima, quae longius nunc persequi non allaboro. Vel sic tamen haec pauca, quemadmodum spirant Neapolitanae plebis & linguam & genium, sic aperte produnt, auctorem Satyricon vel Neapolitanum fuisse, vel certe Neapoli innutritum, rem aetate sua Neapoli gestam tradere memoriae voluisse. Sane de Petronio incerta sunt omnia, scopus Satyrae, aetas, nomen, patria. Adhuc enim digladiantur eruditi viri, *Cajum* ne auctor Imperatorem, an potius *Neronem* Satyrico stilo perstrinxerit. De aetate infra quaeram. Quid quod & de nomine ipso Scriptoris ambigitur? Alii praenomen *Titi*, alii *Caji* gessisse volunt. Sunt qui *Arbitrum* cognominant, eumque prorsus plerique omnes fuisse contendunt, quem Cumis agentem Nero Imp. ad voluntariam mortem adegit; de quo Tacitus Annal. XVI. Sed hic Proconsul Bithyniae & mox Consul, prodeunte eodem Tacito, *Cajus Petronius Turpilianus* vocabatur. Alii, negantibus aliis, *Massiliensem* affirmant. In tanto opinionum dissidio mirifice placet quod in mentem Burmanno venit, *Petronii Arbitri* nomen confictum, reputanti. Conjecit autem vir eruditissimus in Praefat. Editionis Petronii Amstelaedamensis, solere libros nonnumquam in fronte gerere nomina eorum, non qui libros ipsos conscripserint, sed qui in ea arte quae conscribitur, excelluerunt; quemadmodum sunt *Apicius* de re culinaria, & *Cato* libellus distichorum, quos nec *Apicius*, nec *Cato* ullus suos umquam agnoverunt: Eodem pacto videri, salacissimum Satyricon opus insigniri nomine Petronii *Arbitri*, non quia is revera auctor fuerit, sed ut esset rerum, quae ibi pertractantur, veluti index & argumentum. Quamvis autem huic conjecturae non plurimum tribuendum Burmannus ipse censuerit; ego tamen nihil & ingeniosius excogitari, & tutius in tanta rerum Petronianarum ignoratione proferri posse, reputaverim. Nam ut quam ipse vocat conjecturam, ego vero gravissimam judico sententiam, aliquanto latius exponam; ecquid Ciceronem impulit, ut orationes quas in Antonium ornat, *Philippicas* inscriberet, nisi quod, ut ipsis pueris notum, ad *Φιλιππικῶν λόγων*, quos Demosthenes contra Philippum habuerat, imitationem concinnatae fuerant? Jam Petronium Col. ut Tacitus Annal. XVI. retulit, apud omnes *ignavia*, *luxus-*
que

que eruditus ad famam protulerat. Ejus dicta factaque quanto solutiora, tanto gratius accipiebantur. Ab impudentissimo Nerone elegantiae Arbitrator assumptus fuerat. Levia carmina ac faciles versus effuderat. Sed mox variante fortuna, ad mortem voluntariam a Nerone compulsus, flagitia hujus principis sub nominibus exoletorum, feminarumque perscribit atque obsignata misit Neroni. Hoc autem satis superque esse poterat, ut libellus ejusdem prope argumenti, ingeniique (in quo eruditio, elegantia, molliumque versuum affluentia cum impudentissimis flagitiis certabat) pro more imponendi nomina quae rebus convenirent, *Petronius Arbitrator* inscriberetur; quo solo titulo proposito jam lector veluti in antecessum monebatur, libellum sic ornatum, ut ex Petronii officina prodierit, atque adeo ipsius Arbitri manu elaboratus, videretur. Rem acu me, sed ducente, fateor, manum doctissimo Burmanno, tetigisse non magis ostendet rerum omnium, quae ad nostrum Satyricon auctorem pertinent, discrepantia; quam quod Petronii Neroniani aetas, Petronii Satyrici, ut luculentius paullo post ostendam, aetatem longo intervallo superavit.

Interim Petronio, elegantiae Neronianae arbitro, qui ceteroqui unus ante omnes jure suo flagitiosissimum libellum vindicare sibi potuisset, excluso; nunc alium cui opus addicam, habeo neminem. Itaque nostro homini Satyrico κοσμοπολίτη (mundi incolae), qui imposita sibi aliena persona latere voluit (necdum enim pudorem omnem exuerat) huic, inquam, si patria assignanda foret; equidem non dubitarem ciere Neapolim. Profecto Urbem Graecam, quam saepe Satyrico perfrixit, Neapolim fuisse, abunde ostendimus. Jamvero cum ejus linguae idiotismi non pauci, ut modo dicebam, spirent Neapolitanae plebis ingenium; ecquid ultra morabimur, hominem renuntiare Neapolitanum? His adde quod Satyricus noster scatet ubique graecismis, tametsi Latine scribat elegantissime. Quam quidem elegantiam studio, exercitatione, bonorum librorum imitatione sibi comparasse videtur; & tamen, quia Neapoli, ubi adhuc populus ex parte graecissabat, versaretur; vix praecavere potuit, quin interdum a vulgari sermone, veluti torrente quodam, uti fit, abriperetur.

Petronii de Colonia Neapoli testimonia .

Neapolim evasisse Coloniam Basilicam, sed non ante Hadriani Imp. aetatem. Basilicam idem esse ac Augustam, ostenditur. Neapolitani magistratus ex formula Latini oppidi. Strabo explicatur. Epochæ Coloniae Neap. cum aetate Petronii concurrit.

SI cui fortasse videar pluribus quam opus erat, in re praesertim de qua forte nemo dubitavisset, insudasse; sciat id eo a me consilio factum, quo mihi minus laboris in sequentibus exhaustiendi superfuisset. Prope quidem indubium erat, coenam Trimalchionis instructam in urbe Graeca Neapoli fuisse; in quo certe qui contra obstitisset, habuisset fortasse neminem. Sed verendum mihi fuerat, ne iidem ipsi, quos mihi suffragatores augurabar, auditis porro, quae ex asserto urbi Neapoli Graecismo Petroniano, conlectaria deduxissem, priorem sententiam repudiantes, mihi rursus facerent negotium. Conlectaria quae dico sunt huiusmodi: 1. Neapolim evasisse Coloniam Augustam. 2. Petronium non aetate Neronis, ut vulgo statuitur, sed utique sub Antoninis floruisse. 3. Philostratum Iconographum ex Antoninorum temporibus, quibus nunc sistitur, ad Neroniana rejiciendum: quae non sunt vulgaris omnino saporis, atque adeo fastidita non paucis. Quamobrem sedulo mihi diligenterque adlaborandum fuit, ut Graecam urbem Petronianam in una Neapoli quaerendam, etiam atque etiam inculcarem, ratus facillimi fore negotii, illa alia, huic primum jacto fundamento, immolare atque inaedificare: ac primum ordiar a Colonia Neapoli.

• Multus est apud veteres recentisque Scriptores nostrates de Neapolitana Colonia sermo, & multa pariter opinionum diffidia. Mitto vetera, propiora aetati nostrae persequar. Nostris temporibus ingens Mazochius erudite more suo hoc argumentum pertractavit, editâ Diatriba de Colonia Neapolitana, quam ad calcem Dissertationis de Cathedrali Neap. semper unica reperire est. Successit mox Cl. Scriptor Thecae Calam. qui arbitratus acerrimam Neapolitanis fieri injuriam, si quis eos Graecismo deposito ad Romana instituta ullo umquam tempore confugisse dixerit; totus in id incubuit, ut Mazochiana argumenta convelleret; sed feliciter an secus, ex mox dicendis patebit. Fundus autem Mazochianae sententiae innitebatur in vetustis littera-

tis

tis marmoribus; quorum pleraque vel aetatum characteribus, vel certo loci colonici indicio destituta, facile criminationibus adversarii patuerunt; ac praesertim ille lapis a Pyrrho Ligorio (13) editus (cujus indicio Mazochius Coloniae Neapol. epocham sub Flavii Principibus consignaverat) adeo informis est, ut aegre ab ipso eluriente Saturno voretur. Eandem Epocham Mazochianam & ipse olim (14) secutus sum ad speciem: sed quae mea eâ de re sententia foret, alio distuli aperire. Huc igitur fidem soluturus accedo, & quidem libentissime. Nam praeclare mecum esse actum arbitror, qui Coloniae Neapol. argumenta non e vetustis lapidibus, quorum ratio non omnino (15) ne-

(13) Exstat apud Muratorium p. MCXII. 6. marmor e Ligorio depromptum, in haec verba concinnatum: *L. Baebio L. F. Galer. Cominio. . . Proc. Fisci Judaici. . . Proc. vehiculorum per Italiam ab Imp. Caesare Nerva Augusto*. Quae epigraphe si genuina foret, litem de Colonia Neap. de ejusque datae tempore plane dirimeret. Idem enim hic *Baebius* in alio nostrate lapide apud Grut. p. CCCLXXIII. 2. adnuntiatur *Patronus Coloniae Neapolitanae*. Ex utroque autem lapide simul collato Mazochius eruebat cit. Dissert. pag. 239. Epocham Coloniae sub Domitiano esse consignandam: id quod facile persuasisset, si vera Ligorius prodidisset. At vero cui ignota hominis sublesta fides? In rem vero praesentem quis sibi persuaserit, Imp. Nervam, qui sibi honori duxit inscribere nummis, *Vehiculatione Italiae remissa*, & *Fisci Judaici calumnia sublata*; hunc porro, inquam, Augustum hisce ipsis vectigalibus exigendis imposuisse Procuratorem Baebium? Hoc enim idem ferme esset, ac pugnantia frontibus adversis secum componere. Scriptor Th. Cal. probe perspexit hujus a Ligorio conficti marmoris *anomalias* (*contradictiones*); sed dum Mazochii,

quasi in verba Ligorii jurantis, facilitatem criminatur, non recte facit. Profecto enim Mazochius vir sagacissimus, imposturam Ligoriana epigraphae olfecit, indeque conceptis hisce verbis praefatus est, *SI VERA LOQUITUR praestantissimum marmor Ligorianum*. Sane qui adeo parce, sibi-que cavens loquitur, ostendit se non plane iis, quae dicuntur, acquiescere.

(14) Supra pag. 31. ex pluribus *Flaviis*, qui in lapidibus Neapolitanis comparent, conjecturam capiebam, Neapolim sub Augustis *Flaviae gentis* evasisse coloniam. Vide ibi dicta. Verum quia illi Flavii non una omnes aetate, sed per intervalla temporum, exstiterunt; ac praeterea quia paene omnes in arte gymnica floruerunt; admodum verisimile videtur, unum ex alio prognatum, spiritus athleticos tradidisse nepotibus. Itaque qui Flavii in unum collecti, illam mihi conjecturam excitarunt; nunc dispersiti ac in sua quisque aetate collocati, nihil aliud significare mihi videntur, nisi quod ea gens alium ex alio generando, plures in Gymnasio Neapolitano suffecerit palaestritas.

(15) De Colonia Neap. frequens in vet. lap. mentio. Grut. p. CX. 8. ex Panvinio: *Genio Coloniae Neap.*
& pag.

negligenda, sed e Petronio elicitorum, habeam Mazochii aduersarium mecum consentientem: consentit enim, Arbitrum de urbe (16) Neapoli locutum. Itaque in alteram partem se componat oportet, ut vel quae olim pro urbe Neapoli Petroniana disseruit, palinodiam cantans retractet; vel in Neapolitana Colonia tandem aliquando conquiescat.

Ergo Petronius quendam nomine Ganymedem sic infesta urbi Graecae (quam esse Neapolim Sect. I. ostendimus) tempora inculantem inducit cap. 44. *Hei, hei, quotidie pejus: HAEC COLONIA retro-versus crescit, tamquam coda vituli. Sed quare non? Habemus Aedilem trium cannearum, qui sibi mavult assem, quam vitam nostram. Trimalchio ille ipse, apud quem coena instructa fingitur, de se verba faciens cap. 76. Mathematicus (inquit) venerat forte IN COLONIAM NOSTRAM Graeculus Serapion nomine, consiliator Deorum. Antea cap. 57. hanc eandem urbem Coloniam Basilicam vocarat: sed hunc locum paullo latius mox extricabimus. Interim nihil his locis explicatius, & ad asserendum urbi Neapoli jus coloniae opportunius asserri potest. Sed & quamvis Arbiter urbem nostram non diserte Coloniam appellasset; attamen nomina Magistratuum, qui sunt plane Colonici, & a ceteris Colonis adoptati, Neapolim jam Latinum oppidum factam prodidissent. Aetate Strabonis, cum Neapolitani jus Municipii Rom. jampridem acquisiverant, sic respubl. temperata erat, ut Magistratus partim Graecanici, partim Latini forent; quod quam in partem accipiendum sit, infra (17) dicam. At vero tempore Petronii*

ma-

& pag. CCCLXXIII. 2. *Senatus Populusque Neapolitanus L. Baebio L. Fil. Gal. Cominio Patrono Coloniae. Reines. Claf. VI. 10. ex Capacio: M. Aurelio Pelagio Patrono Coloniae Neapol. Pientissimo.* Auctoritatem hisce lapidibus Scriptor Th. Calam. p. 432. seqq. derogavit, eosque *rodias* (falsitatis) insinulavit. Nimirum noster homo eruditissimus pro more, quaecumque praeceptae opinioni suae incommoda sunt, falsa ac supposita traducit. Sic enim solens facit.

(16) Quid Cl. Scriptor Th. Cal. de urbe Graeca Petroniana iudicaverit, iuvat ex ipso audire. Sic enim p. 709. praefatur: *Scio posse in dubium vo-*

cari, an ipsa re Trimalchionis coena Neapoli celebrata sit, praesertim, cum nullus urbis expresse meminerit Petronius in iis, quas habemus Satyrici longiores partes. Verum ipse bene multa selegi, quibus omnis ambiguitas, quin Trimalchio in hac urbe degerit, dispellatur. Tum porro indicia urbis Neapolis e Petronio deprompta partite recenset: ac postremo hoc epiphonema succinnit pag. 711. Interea tot locupletibus argumentis ex Petronio ipso collectis, Neapoli concelebratam Trimalchioneam coenam, NEMO VNVS posthac inficiaturus est. Haec postrema me plane beant.

(17) Strabo dum in eo est, ut Neapolim

magistratus sunt omnes ex formula Latina. *Aedilem* jam vidimus, ubi Ganymedes queritur cap. 44. Neapolim habere *Aedilem trium caunearum*: sed & *Praetorem* & *Sevirum* suo *lictore* subornatum habes cap. 55. *Inter haec triclinii valvas lictor percussit, amictusque veste alba, cum ingenti frequentia comissator intravit. Ego majestate contreritus,*

polim olim Graecam fuisse suadeat, sic inquit V. p. 246. Μνησὶ δὲ τῶν Δημάρχων ὀνόματα, τὰ μὲν πρῶτα Ἑλληνικά ὄντα, τὰ δ' ὕστερα τοῖς Ἑλλησιν ἀναμῖξ ταῖς Καμπανικά. *Argu-mento sunt nomina magistratuum principio Graeca, posterioribus temporibus Graecis permixta Campanica.* Quae verba Geographi haud ita sunt intelligenda, quasi Graeci pariter Latini-que homines reipub. praesuerint, & illi quidem Graece, hi vero Latine acta conficerent; sed hoc unum significare videntur, magistratus Neapolitanorum partim Graecos fuisse ex veteris Graecismi reliquiis, partim ex latina reip. forma adscitos. Prioris generis sunt Δημάρχος Reinf. V. 9. Ἀγωνοθῆτης, Γυμνασιάρχης Grut. CLXXIII. 8. Γραμματεὺς Capac. Hist. Neap. p. 900. Alterius generis sunt Ἀρχοντικοί (*Duumviralicii*) Ἀγορανομικοί (*Aedilicii*) Reinf. V. 9. Ἀρχαντες οἱ Πενταετηρεῖοι (*Quinquennialicii*) Capac. loc. cit. Τριμνητικοί (*Censorii* aut potius *Quaestoricii*) Lafen. p. 28. Qui postremi, quamvis nihilo fecius atque illi, Graeca specie in publicum prodeunt, sunt tamen ex formula latina desumpti. Videtis album Decurionum Canusii apud Fabret. Cap. IX. Inscrit. p. 598. ubi ex ordine recensentur *Quinquennialicii*, *Duumviralicii*, *Aedilicii*, *Quaestoricii* &c. At iidem ipsi in lapidibus nostratibus Graece efferuntur, quia Graece scriptio decurrebat. Equidem nullus dubito, quin tunc temporis Neapoli uterque ser-

mo & Graecus & Latinus usurparetur, at vero Latinus magis in familiari consuetudine obtinuerit. Nam sive Latina oppida undique Neapoli finitima, quibuscum mutua commercia agitari necesse erat, attenderis, sive Romanos turmatim in urbem nostram confluentes, sive denique leges ipsas, in quas Civitatis Rom. adpiscendae causa Neapolitani fundi facti fuerant, reputaveris, omnino me vera dicere affirmes. Contra vero vox, ut ita dicam, reipublicae, quia status civitatis nondum plane immutatus erat, Graece sonabat. Hinc in actis publicis, lapidibus, ac numismatis ad tuendam patriae linguae dignitatem sermo Graecus exarabatur: aut si alii cubi Graecis Latina permisceri libuit, ut in bilinguibus lapidibus apud Grut. loc. cit. & p. CCCCXVIII. 11. cernere est, Graeca primas occupabant; indeque nomina magistratuum, quae Strabo vocat *Campanica*, etiam ipsa in hujusmodi publicis monumentis, ut paullo ante vidimus, incudi Graecanicæ reddi placuit. Haec olim Geographi tempestate. At ubi Neapolis a jure municipii ad jus coloniae accita fuit, magistratuum Graecorum nomina cum reipsa evanuerant. Nam Neapolitanis in universa Romanorum instituta traductis, adhaec occlusa palaestra, abolitisque certaminibus ac phratriis (quae huc usque ex vetere Graecismo supererant) Agonotheta, Gymnasiarcha, Demarchus, Phretriarchus creari desierunt.

ritus, Praetorem putabam venisse. Itaque tentavi assurgere . . . Riste
hanc trepidationem Agamemnon, & contine te, inquit, homo stultissi-
me. Habinnas Sevir est, idemque lapidarius, qui videtur monumenta
optime facere. Trimalchio in elogio postibus triclinii fixo inscribitur
Sevir Augustalis cap. 30. Adhaec collibertus Trimalchionis cap. 57.
se Sevirum gratis factum gloriatur. Ac praeterea, ne quid ad iustam
Latini oppidi imaginem desideraretur; ne licet quidem Securi arma-
tus pro more Romano deest cap. 97. Publicus vero servus, insertans
commissuris secures, claustrorum firmitatem laxavit.

Atque haec disertissima Petronii loca testatum abunde faciunt, ur-
bem nostram aliquando fuisse coloniam: sed & quando coloniae jura
a Neapolitanis quaesita fuerint, idem Petronius pari perspicuitate si-
gnificavit. Collibertus (de quo antea) Trimalchionis, nomine Her-
meros, cum Ascylo rixatus, inquit cap. 57. Annis quadraginta ser-
vivi, nemo tamen scit, utrum servus essem an liber; & puer capilla-
tus IN HANC COLONIAM veni; adhuc BASILICA non erat facta.
q. d. Cum in hanc urbem veni, nondum Colonia Basilica facta fuerat.
Sed quid sibi vult Colonia Basilica? Silent hic Petronii interpretes,
qui lectorem nusquam non enecant prolixitate; nec praeterea in quem-
quam adhuc incidi, qui de Colonia Basilica meminerit. Sed qui me-
morare potuissent, si Basilicae notio a Graecifante Petronii dialecto
substantiam capit? Graeci nimirum, ut mihi persuadeo, Coloniam,
quam Latini Augustam, ipsi aequipollente vocabulo dixere Basilicam.
Enimvero jam Graeci assueverant Augustos & Augustas salutare Βασι-
λεῖς & Βασιλίδες seu Βασιλίσσας. Julia Augusta Severi conjux,
Βασιλῆς a Philostrato Vita Apoll. I. 3. dicitur. Apud Spanhemium
de Praest. & Ul. Numism. Dissert. XII. p. 398. seq. pummus Caphya-
tarum Arcadum exhibet ΑΝΤΩΝΙΝΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ, Antoninum (Ca-
racallam) Augustum. Ibidem in nummo Nicaeensem, Κοιμώδου βα-
σιλευόντος ὁ Κόσμος εὐτυχεῖ, Commodus Augusto Orbis felix. Et alia
non pauca id genus succurrunt exemplis temporibus, quae Antonino-
rum aetati succrevit; nam ante id temporis sunt oppido rara, in
nummis praesertim, ubi Antoninus Caracalla primus fuit, ut observat
Spanhemius loc. cit. p. 400. qui adnuntiatur Βασιλεύς. Ad similitudi-
nem porro Augustorum, qui a Graecis vocabantur Basileis, puto fa-
ctum, ut Coloniae Augustae titulo insignitae, dicerentur quoque a
Graecifante populo Basilicae. Adhuc (inquit Petronius) Colonia Ba-
silica non erat facta; hoc est, nondum ad jus & ad cognomentum
Coloniae Augustae pervenerat. Ut autem urbs aliqua Augustae titulum
gere-

gerere posset, sigillatim impetranda erat Senatus auctoritas, ut insigni loco Dionis ostendam Sectione V. ubi etiam ex titulo *Augustae* argumentum capiam, Neapolim ante Dionis aetatem evasisse coloniam.

Sed ut hîc aliquid de Epochâ coloniae nostrae attingam, sedulo animadvertenda sunt isthaec Petronii verba: *Puer (Hermeros) capillatus in hanc Coloniam veni: adhuc Basilica non erat facta.* Ex quibus verbis duas aetatum periodos intelligimus, unam, qua primum Hermeros in hanc urbem, nondum coloniam, venerat; alteram, qua, superstitè Hermerote, Colonia Augusta evalit. Prior municipalem urbis nostrae conditionem complectitur; secunda ad jus recens datae coloniae pertinet. Vixit igitur Hermeros, atque adeo is, qui sub Hermerotis ceterarumque Satyrae personarum nomine latens, sua tempora exagitat, Petronius, exeunte Neapoli Graecismo, & ineunte Latina Colonia, ferme medius in utriusque status confinio. Hinc sane patet, quamobrem *Asbiter*, quam cap. 44. 57. 76. diserte *Coloniam* vocavit, porro cap. 81. *Graecam urbem* salutet: Scilicet quia ejus aetas utriusque urbis statui interfuit, tum cum *Municipium* Graeci oris exstiterat, ac mox cum ejurato penitus Graecismo, *Colonia* fuit. Profecto non obscura fugati nuper a Latinis Graecismi indicia deprehendes apud Petronium cap. 59. *Ipse Trimalchio in pulvino confedit, & cum Homeristae GRAECIS VERSIBVS colloquerentur, ut insolenter solent, ille canora voce LATINE legebat librum.* Ex iis autem verbis *ut insolenter solent*, intelligimus, Latinam linguam adeo late ea tempestate obtinuisse, ut qui adhuc Graece loquebantur, fastidium vulgo crearent. Jamvero ad ostendendum ampliorem prae Graeca Latinae linguae usum, apposite Trimalchio dixit, ex tribus bibliothecis, quas possidebat, duas esse latinas, cap. 48. *Et ne me putes studia fastiditum, tres bibliothecas habeo, unam Graecam, alteras Latinas.* Itaque Petroniana isthaec argumenta conficiunt, tum Satyrici aetatem incidisse, cum tandem aliquando civitas nostra, deposito pallio Graeco, togam Romanorum induerit. Quae cum ita sint; Epochâ Coloniae Neapolitanis datae, sic cum aetate Petronii conferta est, ut de una differi nequeat, quin altera simul in eandem incidat commentationem.

Sed antequam ad Petronii aetatem propius accedam, *παρασκευῆς* (*praeparationis*) loco id de Coloniae Neap. epocha affirmari tuto posse reor, Neapolim Hadriano Imp. nondum ad Coloniae jus ac nomenclationem pervenisse. Adhuc enim respubl. a magistratibus Graeca nomina gerentibus administrabatur; tum sacra etiam, & certamina ludicra, erant ad institutum Graecorum composita. Spartianus de

Hadriano pag. 13. *Per Latina oppida dictator & aedilis & duumvir fuit. Apud Neapolim Demarchus . . . & Athenis Archon fuit.* Hinc manifesto proditur, Neapolim opponi Latinis oppidis: illic ut in Graeco populo *Demarchus* praecerat, magistratus plane Graecanicus, aequae ac *Archon* Athenis: hic pro more Latinorum *dictator, aedilis, & duumvir*. Sacra etiam eo tempore Graeca fuisse, facile ex hoc altero Spartiani loco potest ostendi: *Antinum suum . . . muliebriter* (Hadrianus) *flevit . . . Graeci quidem volente Hadriano eum consecraverunt.* Graeculos quidem, quorum semper fuit major ad adulationem impudentia, flectere Imperator potuit, ut catamito suo divinos honores decernerent, Romanos vero non item. Sane Graecae fuerunt civitates, quas Antinoi cultui mancipatas prodidit Calaubonus ad hunc Spartiani locum, & Fabrettus Inscript. pag. 461. At inter hosce Graeculos, Antonoi aedituos, adscribe quoque Neapolitanos. Prostat enim inscriptio apud Fabrettum Cap. VI. Inscript. XVI. pag. 456. posita *P. Sabinari . . . Fretriaco Neapoli Antinoiton.* Phratiae; ut alibi dictum, *σῶμα* (*corpus*) quoddam urbis Graecae Neapolis erat; sed sacrum an politicum, nondum constat. Alibi id argumentum persequar. Interim vel si dederim, nonnisi politicum fuisse; nullum tamen usquam collegium coaluit, quod non sacra peculiaria perageret. Ex Phratia igitur Ἀντινοίων νομική cultum Heroi Antinoi a Neapolitanis impensum. Jamvero de ludis ad genium Graecorum Neapoli instructis, gymnics scilicet, nihil est quod dubites. Vide dicta §. I. pag. 140. seq. ubi gymnicas exercitationes Neapolitanorum sub Hadriano Imp. editas percurri usque ad Commodum Imp. quo demum imperante siluisse palaestra Neapolitana videtur. Itaque cum de Epocha Coloniae Neap. quaeritur, ultra Antonini Pii (qui Hadriano successit) tempora indago protendenda non est. Frustra enim oculorum iactus in ulteriora jacerentur, cum a primis usque temporibus ad Hadrianum usque, Magistratus, Sacra, Ludosque ad Graecae reip. normam obtinuisse Neapoli jam vidimus.

At vero cum audis Neapolim sub Hadriano Graecam fuisse, cave credas, eam in puro putoque Graecismo vixisse. Quas enim attigi Graecanicas consuetudines, eae veluti paucae sunt ex pristini Graecismi naufragio tabulae. Quantam autem suae pristinae reip. iacturam urbs nostra fecerit, vel illud ostenderit, quod Strabo V. pag. 246. idiplum ostensurus, ex vestigiis quae adhuc ibi supererant, indicia Graecismi captat, simulque testatur Neapolitanos, quamvis jam Romani essent civitate, magistratibus suis Graeca nomina imposuisse pa-

tim

tim Graecanica, partim Castipanica h. e. Latina: quemadmodum ipsa civitas partim patriis, partim Romanis, in quas Neapolitani civitatem Rom. conlecuturi, facti fuerant fundi, legibus utebatur. Hinc Graecismus paullatim periclitari coepit. In publicis enim monumentis Graece exaratis interpretatio Latina addi consuevit, ut in celeberrimo Titiano lapide vidimus pag. 109. Nomina magistratuum quamquam Graeci forènt peculii, sic tamen erant inflexa, ut ea ex Latina republ. arcessita (18) appareant. Decreta Curiae Graeca quidem decurrunt; attamen ex formula Senatus Romani concinnata (19) sunt. Annorum characteres nominibus Consulium (20) distinguuntur; mensium partes per Idus & Kalendas (21) explicantur. Quae sane omnia fluctuantem Graecismi conditionem arguunt. Nihil igitur Neapolitanis adhuc restabat, nisi ut ejurato penitus Graecismo, ad plenam Civitatem Rom. per coloniae jus proclamarent. Et revera Neapolim consecutam tandem fuisse jus ac cognomentum Coloniae, luculentissima Petronii loca paullo ante recitata testantur. Illud unum in hac inquisitione arduum est investigare, et quo praefius tempore haec tropica acciderint: de quo duo habeo comperta: Neapolim nec ante Antoninum (nam Hadriano Imp. adhuc in aliquo Graecismo durabat) nec post Petronii obitum evalisse Coloniam. Profecto, ut paullo ante ostendi, vivente adhuc Petronio Neapolis Colonia Basilica facta fuerat. Quamobrem si dabitur artioribus Petronii aetatem circumscribere limitibus, isdem quoque epocham Coloniae Neap. comprehendemus.

C c 2

SE.

(18) E. G. *Ἀγοραῖος*, *Ἀρχων*, non ignota sunt Graecis nomina magistratuum; at inde derivata *Ἀγορανομίος*, *Ἀρχοντικός* nullam apud Graecos vetustos classem virorum honoratorum constituiebant: quandoquidem qui gessisset magistratum, non vero actum gereret, *Ἀγορανομίος*, *Ἀρχὸς* dicebatur. At illa quae dixi, *Ἀγορανομίος*, *Ἀρχοντικός* a Graecis nuperis efficta sunt, ut propius exprimerent Latinorum *Aedilicium*, *Quaestoricium*, *Duumviralicium*. Vide adnot. praeced.

(19) Existat apud Gruterum pag. CCCXXVIII. II. lapis, ubi decretum Curiae Neapolitanae, quo lo-

cus sepulturae conceditur, Graece quidem perferibitur; sed tum nomina Decurionum Latina sunt, tum formulae ipsae sunt ex consuetudine Romani Senatus. Sed quod maxime mirandum est, summa decreti infra Latine subjicitur, desinitque in hanc formulam, satis obviam in latinorum oppidorum titulis, *Locus Datus Decreto Decurionum*.

(20) Nomina Consulium videtis in Graeca inscript. T. Flavii Zosimi pag. 150.

(21) Vide modo laudatam inscript. & Grut. p. 428. II.

Indicio Coloniae Neapolitanae, item e Palaestrae Neap. silentio, Appulei cum Petronio simili scribendi fingendique licentiâ, insana erga Mathematicos observantiâ, frigescente studio Ethnicismi, & non obscurâ in Christianos maledicentiâ, Petronius a Neronianis ad Antoninorum tempora reducitur.

Utinam de aetate Petronii constaret! tunc fane, ut paullo ante vidimus, eandem ferme aetatem Coloniae Neap. decerni oportet. At enim dissona doctorum virorum, qui de Petronii saeculo quaesivere, studia in duas partes video dispersita: prima eaque numerosior contendit, Petronium imperante Nerone floruisse; secunda, praecurrentibus agmen Henrico & Hadriano Valesiis fratribus, eundem temporibus Antoninorum assignat. Sed neutri rem, quam quisque tuebatur, necessariis confecere rationibus: primi praesertim qui filii Petroniani elegantia deliniti, auctorem ad Neroniana tempora rejiciunt. Praeterea iidem ipsi objectant, illas Satyrici de corrupta Eloquentia (22), neglecta Pictura (23), inquinatisque moribus, naenias nonnisi Neroniana tempestate potuisse institui. Atqui ex eo quod Petronius Eloquentiae perniciem in Declamatores nuper ex Asia profectos contulit; verisimile est, Arbitrum haec scripsisse, postquam Apollonius ex Asia accitus ab Antonino, magnâque Sophistarum catervâ stipatus, ad parem eloquendi licentiam Latinos exemplo suo excitavit. Ad Picturam vero demortuam quod attinet: etsi non negaverim, Picturam aevo Neronis plurimum amisisse pristini decoris; sed non eo usque tunc prostratam ac fugatam concesserim, *ut ne MINIMUM quidem sui VESTIGIVM reliquerit*, ut fane Eumolpus apud Arbitrum cap. 83. aetatem suam incusans, queritur. Nam quantum ex operibus, quae Trajano atque Hadriano Impp. excitata Romae sunt, conjicere licet; optimam Graphices, quae praecipua Picturae dos est, rationem

Ne-

(22) Petron. cap. 2. *Nuper ventosa isthaec & enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit, animosque juvenum ad magna surgentes, veluti pestilenti quodam sidere afflavit, simulque corrupta eloquentiae regula stetit, & obmutuit. Ex particula Nuper patet, haud ita pridem ab*

aetate Petronii, Eloquentiam, suffecta Asiatica loquacitate, pessum ivisse.

(23) Ibid. *Pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiarium invenit. Quenam fuerit ars illa compendiarie rectae Graphices rationi contraria, differui pag. 124.*

Nerone Imp. nondum omnino concidisse. Denique de corruptis Petronianis moribus quid dicam taceamve? Hoc unum rogo, num aetate Neroni secuta, aut homines temperantiores fuerint, aut mulieres libentius in casto Cereris advigilarint?

Jamvero dicere pergunt, inficetum saeculum Antoninorum, in quod oppositae partis patroni aetatem Petronii conferunt, impatiens tantae elegantiae, quanta in Petronio suspicatur, fuisse. Sed quid contra Valesiis faciemus, qui novitate ac rusticitate vocabulorum pertaesi, clamitant, obstupuisse sensum iis, qui Arbitrum argenteo saeculo Neronis consignant? Profecto enim id argumentum est hujusmodi, ut in utramque partem commode disputari posset; nec porro quae utrimque deducuntur, plane rem ac sine exceptione conficerent (24). Nonne interdum in medio Tibure sunt Ulubrae, & contra in mediis Ulubris Tiburtinus aër reciprocari datur? Et qui minus ille (ut hîc aliquid pro Valesiana sententia dicam) qui cum optimis latinитatis auctoribus usus est familiarissime, potuit in media barbarie ad illos, quos accurate assidueque imitabatur, propius accedere?

(24) Auctor florido dicendi genere usus, scatet ubique gratiis, ut merito *Siren Latina* esse praedicetur: in Epigrammatiis vero, quibus veluti quaedam florum sparsione suum opus identidem illustrat, imitatus ferme est Catullianum leporem: vel sic tamen si verum amamus, aegre a se quis impetrare potest, ut Petronium proxime ab aureo Augusto Saeculo vixisse, citra ullam haesitationem affirmet, eumque vel Taciti grandiloquentiae, vel Suetonii nativae facilitati anteponat. Ad verborum delectum quod spectat, mirari subit, ecquid humanitus acciderit Arbitro, ut ipse quamvis pristinam elegantiam sedulo aemulatur, vocabula tamen prisco latio inaudita, veluti nec opinans effutiat? cujusmodi illa sunt, ut saediora quaedam omittam, cap. 72. *absentari*, cap. 32. *absentivus*, cap. 61. *aboculare*, cap. 31. *bisaccium*, cap. 57. *digitofus*, cap. 61. *gaudimonium*, cap. 63. *manuciolum*, cap. 59. *scordalia*,

cap. 63. *tristimonia*: quae omnia sunt prorsus indigna saeculo Neronis argenteo; nec ea Petronius aliunde nisi a coenoso sui temporis torrente hausta collegit. Hîc autem Cl. V. Burmannus ut Arbitri antiquitati patrocinetur, neminem ferme Scriptorem exstitisse ait, qui non peculiarem sibi scribendi stilum paraverit; interque eos accenset Livium, cui Patavinitatem Pollio objecit; & Ciceronem, cujus singularia verba persecutus fuit Statilius Maximus. At nemo haecenus prodidit, in quo scilicet *Patavinitas* Liviana, aut *singularia* Tulli consistant; & si quis nunc ea se prodere posse consideret; profecto illa etiam, non secus ac reliqua, plane aureo saeculo digna, ac vitreo Blandusiae fonte splendidiora, currere judicamus. Contra fit in Petronio, quem elegantiae quidem maxima ex parte commendant, sed non raro immixta barbaries infuscat.

dere? Incerta itaque ac dubia sunt ea argumenta, quae ab ingenio stili petita, aliis praeterea indiciis destituuntur. Atqui cum satagimus certioribus aetatem Petronii definire limitibus, eccur non potius in res, quae ab eo describuntur, quam in verba, coniecturimus oculos? Sane quaestio profligata foret, si erui e Petronio darentur historici aliquot characteres, qui sic uni saeculo conveniant, ut alteri nequeant aptari. Cujusmodi in primis est, quod ex mentione Coloniae Neapolis elicitur. Equidem qui compertum habeam, Neapolim adhuc sub Hadriano perseverasse in Graecae institutionis rep. vel hoc uno argumento fractus, Valestorum sic accedo sententiae, ut adversarios a veritate aberrasse judicem. Patrocinator itaque Valestorum causae, sed aliam a Valestis ingrediens viam, Petronium non citius nec serius Antoninorum temporibus, in quae Epocham Coloniae Neap. Sect. II. conjeci, floruisse ostendam.

Enimvero, ut inde usque incipiam; quam longissime absum ab eorum opinione, qui Arbitrum nostrum opinantur esse illum ipsum Petronium cognominis Turpilianum, Cumis anno Christi 66. violento fato functum, persuasus vel maxime ventosissima Eumolpi, Latini poetae, jactatione: *Et ego (inquit cap. 83.) poeta sum, & ut spero non humillimi spiritus, si modo CORONIS aliquid credendum est, quas etiam ad imperitos deferre gratia solet.* Hic procul dubio ad eas coronas, quae e certamine poetico reportabantur, digitus intenditur. Sed ecquis hic Agon fuerit? Non certe Neapolitanus, ubi Neronis aeo poetas Graecos commissos verosimillimum est; Nec Neronianus quidem; qui etsi primus omnium more Graeco poetas Latinos anno Ch. 60. composuerit; non tot coronas tamen Eumolpo, ibi certanti, suppeditare satis fuit. Coronae enim, quas Petronius numero multitudinis extulit, ostendunt, Eumolpum pluries in eo certamine contendisse: at Neronianus agon vix iterum ante Petronii Turpiliani obitum fuit instauratus. Ut mittam jam, quod primam coronam poetici certaminis ipsi Neroni iudices detulerint (25). Unde igitur Eumolpi coronas deducemus? Omnino ex Agone Capitolino, qui anno Chr. 86. institutus a Domitiano, ultra Antoninorum tempora perennavit. Sane Agon Capitolinus poeticis quam maxime certaminibus commendabatur. Jam pag. 49. vidimus in lapide Histoniensi, L. Valerium Pudentem

(25) Suetonius Nerone 12. *Magi-
stros toti certamini praeposuit consula-
res sorte, sede praetorum: deinde in
orchestram senatumque descendit, &*

*orationis quidem carminisque Latini
coronam, de qua honestissimus quisque
contenderat, ipsorum consensu conce-
sam, sibi recepit.*

dentem claritate ingenii coronatum in eo agone inter poëtas latinos omnibus sententiis iudicum. Eodem non semel prodiit Statius noster, etsi non semper felici successu. Ibidem quoque certasse Eumolpum, videtur. Quamobrem Eumolpi coronae poëticae, vel si cetera decissent, Satyrici aetatem longe a Neronis aetate reducunt.

Sed post Hadriani, qui ad annum Chr. 138. imperavit, aetatem, floruisse Petronium suadent, quae plurima apud eundem deprehenduntur, Latinae reip. Neapolitanae vestigia. At urbs nostra Hadriani aevo adhuc ex formula Graecanica gerebatur. Nam ut cetera fileam, hic ipse Imperator, teste Spartiano, *Demarchum* Neapoli egit, & Neapolitani in ipsius Augusti gratiam, *Phratrîam Antinoiton* ex ejus deliciis *Antinoos* instituerunt: quae utraque Graecismum eo tempore Neapoli non plane deperditum ostendunt. Contra in Petronio Neapolitana resp. nonnisi a latinis magistratibus gesta deprehenditur. Ibi Praetor, Aedilis, Sevir Augustalis saepe in conspectum se dant; nec licitor cum secure desideratur. Vide dicta Sect. II. pag. 199.

Jamvero ex Petroniano de ludis gymniciis silentio facile eruitur, Satyricon opus non prodiisse ante Commodum Imp. A pag. 140. ad p. 146. offensis veluti tabulis ac testibus propugnari, Neapolitanos ab Augusto ad Commodum usque indulgisse athleticis spectaculis. Nec iis secus factum oportuit, quamdiu in Graecismo durarunt; quandoquidem nihil Graecanico ingenio proclivius, quam insanire gymnasiis, fuit. Quid autem Petronius? Omnino filet de palaestris; nec tantillum quidem gymnici pulveris, vel si auro redimere velles, ex ejus opere corrasoris. At si Arbiter ad ea tempora rejiciatur, quibus etiamnum palaestra Neapoli frequentabatur; ecquis sibi persuaserit, sic eum a gymnico negotio abhorruisse, ut vel vocabulis ipsis, quoquomodo ad gymnasticam pertinentibus, abstineret? Sed quisquis scriptioni manus admovent, aegre praecavere sibi potest, quin interdum ullam e studiis populi aetate sua frequentatis, formulam dicendi, uti fit, inde deducat. Ut ecce apud Petronium plures exstant locutiones, quae vel ex amphitheatro depromuntur, vel quae munerarios ludos Neapoli editos (26) ostendunt; est ubi de Circensibus mentio (27) fiat; ut hinc appareat, tunc scripsisse Petronium, cum palaestra abolita, loco gymnasi-

(26) Petron. cap. 9. *Non taces, qui arenam in amphitheatro spargunt. gladiator obsoenae, quem de ruina arena dimisit*: cap. 34. *Subinde intraverunt duo Aethiopes capillati cum pusillis utriusque, quales esse solent,*

(27) Petron. cap. 70. *subinde (coepit) dominum suum sponione provocare: Si praeinus proximis Circensibus primam palmam.*

mnitorum suffecti sunt ludi Circenses atque (28) munerarii. At vero palaeſtra adhuc ſub Commodò Imp. Neapoli vigeſbat.

Sed quando ad M. Aurelium Antoninum Commodum (qui imperium iniiit anno Ch. 180.) ſermonem deduxi; me jam ad media ſerme Antoninorum tempora delatum eſſe ſentio, hoc eſt, ad eam temporum intercapedinem, qua Valeſii fratres Petronium floruiſſe contendeſbant. Antoninorum enim aetas ducto initio ab Antonino Pio (qui ſuſcepit imperium anno Chr. 138.) per centum ſerme annos vagatur, deſinitque in M. Aurelium Antoninum Helagabalum, qui deceſſit anno Chr. 222. Praeter haec autem indicia, quae modo ex latina reip. Neap. conditione, & e palaeſtrae Neap. ſilentio inueſtigavi; ſunt alia praeterea argumenta, quae eandem Antoninorum aetatem Petronio conciliant; cujuſmodi illa ſunt, quae e ſtili Petroniani floriditate, rerum inventione, infana erga Mathematicos obſervantia, ethnicorum Numinum neglectu, & non obſcura in res Chriſtianas maledicentia deducam.

Enimvero ſi Scriptorem e Latio quaerimus, quicum Arbiter proximitate ſtili, rerumque inventione comparari queat, praefecto aderit Appulejus Medaurenſis, praeterea nemo. Profecto, ut nunc argumento, quod apud omnes in conſeſſo ſit, utar; ſaeppiſſime animadverti in Petronii elegantiffima editione Burmanniana, ſicubi vocabula minus uſitata paribus exemplis illuſtranda veniunt, a nemine frequentius, quam ab Appulejo teſtimonia produci: ut mittam jam quod utrobique par fingendi licentia, & par utrobique ſit dicendi floriditas; quamvis uterque a felicioris aevi munditie diſtent immaniter: hoc amplius prae Appulejo culpandus Petronius, quod hic vocabulis ab imae plebis faece arceſſitis quam ſaeppiſſime abutitur, vocesque antehac inauditas primus ſine exemplo (29) procudit: vel ſic tamen ipſe elegantiffime ſcripſit; ſed huiuſmodi elegantiam non beneficio aetatis, ſed opera ſtudioque ſuo conſecutus eſt: quocirca quicquid apud eum inſuave, aut illiberaliter dictum offenderis, tribue ſui ſaeculi contagio. Ipſe vero a natura fortitus ingenium hilare ac feſtivum, lepidas fabellas ſic intextuit expoliitque, ut ex eodem, unde Appulejus, ludo prodiſſe videatur. Appulejus autem Antoninorum temporibus floruit: igitur ex aevo Medaurenſis philoſophi diſce Satyrici aetatem metiri.

Prae-

(28) In vett. chartis Neap. memoratur; *amphitheatrum in Regione thermensi*. De ludo gladiatorio loquitur Petronius toto cap. 45. Opinor ſta-

dium abolitae palaeſtrae, patuiſſe ludis munerariis. Vide quae pauca de Amphiteatro Neapol. dixi pag. 120.

(29) Vide ſupra adnot. 24.

Præterea nulla maiorem fidem Mathematicis, quam ætas Antoninorum adhibuit: Quod impostorum genus etsi nullo tempore defuit, ea tamen tempestate maxime viguisse, illud ostendere potest, quod consuetudo ciendi dies Planetarum Lunae, Martis, Mercurii &c. nominibus, tum primum (30) in usu civili invaluit: antea quidem id apud solos mathematicos obtinebat. Sed ne a proposito excurram, de Severo refert Spartianus: *Tunc in quadam urbe Africana quum sollicitus Mathematicum consulisset, positaque hora ingentia vidisset Astrologus, dixit &c.* Petronius autem ad vulgarem sui ævi morem se se componens, sic Trimalchionem inducit loquentem cap. 76. *Mathematicus... venerat forte in Coloniam nostram, Graeculus Serapion nomine, Consiliator Deorum. Hic mihi dixit etiam ea quae oblitus eram, ab acia & acu mi omnia exposuit: intestina mea noverat... Et cur vobis non dixerim, etiam nunc restare vitae annos triginta, & menses quatuor, & dies duos.* Non temere mihi videtur, Petronius mathematico suo nomen Serapionis imposuisse. Nam quemadmodum in Comoedia vel audito actoris nomine e. g. Davi, Getae, Gnatonis &c. statim intelligebatur, equis in scenam induceretur, astutus an simplex, avarus an contra: sic mihi persuadeo in Satyra quoque delectum quemdam nominum fuisse habitum, eaque praesertim adoptata, quae in rem praesentem excelluerint. At in mathematicis artibus seu in divinandi facultate, nullus alius eo tempore magis inclaruit, quam Serapion quidam Aegyptius, de quo Dio lib. LXXVIII. 4. *Igitur veritus Macrinus (cui factum fuerat vaticinium de imperio Rom. ineundo) ne hanc ob causam ab illo (Caracalla) occideretur; & quod Serapion*

D d

qui-

(30) Nomenclatio dierum a planetarum nominibus adscita, jam pridem apud Astronomos vigeat; sed in usu civili nulla ejus ratio habebatur. Puteanus ex marmore apud Grut. p. 136. 1. argumentum capiebat, non diu post Plinii aetatem hujusmodi nomenclationes publice adoptatas fuisse. Utut de conjectura Puteani statuatur; procul dubio ex Dione apparet, sub Antoninis denique omnes ubique homines Astronomicae supputationi assuevisse. Sic enim ea de re Cassius disserit XXXVII. 18. *Quod autem dies ad septem sidera illa, quae planetas appellantur, referuntur; id*

ab Aegyptiis institutum, apud omnes homines, haud ita pridem ut conjicio, dimanavit. Nam priscis Graecis, quantum mihi constat, notus is mos neutiquam fuit: at quandoquidem is nunc usquequaque, cum apud omnes reliquos homines, tum praesertim apud Romanos, jam patrius obtinet, &c. Ex hac autem Astronomica dierum compellatione, Antoninorum temporibus cum orbe universo communicata patet, homines si usquam alias, ea certe tempestate ingens artibus astronomicis statuisset pretium & auctoritatem.

quidam Aegyptius paucis ante diebus coram dixerat Antonino, ipsum brevi moriturum esse, & Macrinum ei successurum, procrastinandum non putavit. Eaimvero paullo post Macrinus, interfecto Caracalla, salutatus fuit Imperator. Secutus eventus quantam maximam Serapioni fidem conciliavit, ejusque nomen, uti fit, portentosi hujus vaticinii causâ inclaruerit oportet. Hinc opinor Petronius ex consuetudine Satyrae, quae nomina deligit artibus familiaria, prodidit, Mathematicum a Trimalchione consultum, gessisse nomen Serapionis, ut ex ipso nomine fides vaticinio facto, quasi esset ab illo celeberrimo Serapione editum, adhiberetur. Jam si ea conjectura arriserit, inde confiet, Petronium postremis Antoninorum temporibus interfuisse; etsi rem haud multis abhinc annis gestam susceperit narrandam.

Nec alio quam Antoninorum tempore collabescentem Ethnicismum tuto consignaveris; cum Christi religio adeo late patuit, ut jam ipsi Christiani in legionibus Romanis turmatim militarent. Ac sane mihi videtur, Petronianas de religionis ethnicae frigescente studio querelas, ab Evangelico praeconio esse arcessendas. Antea, ut monet Arbiter, si quando tellus arefceret, mulieres nudis pedibus ibant in clivum supplicaturae Jovem pluvium, nunc vero, Nemo (inquit cap. 44.) Coelum Coelum putat. . . . nemo Jovem pili facit . . . quia nos religiosi non sumus, agri jacent. Sed unde tanta in illorum hominum mentes illapsa est negligentia Deorum, nisi ab Evangelica praedicatione? Quo enim magis ab Apostolicis praeconibus Christi fides diffundebatur, eo minus numinum fatuitas sese probabat. Huc etiam pertinere mihi persuadeo, quod Eumolpus apud Petronium cap. 141. de bonis suis testatus, sub hac conditione jubet legatarios legata consecutum ire, Si corpus meum in partes conciderint, & adstante populo comederint. Quis non videt hoc ad irridendam Christianam religionem expressum fuisse ex illo Joannis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis &c.? Simul oblique taxat Satyricus ἀνθρωποφῶγῳ (humanarum carniū esum) quam Ethnici objectabant Christianis, apud Justinum Dial. cum Tryph. Hinc etiam calumniae de Coenis Thyesteis Christianorum apud Athenagoram Leg. num. 3. Sane sollemne fuit Ethnicis res Christianas vel ignoratione, vel invidia, vel risus quoque excutiendi causâ, prodigialiter interpolare ac depravare. Huetius Demonstr. Evang. Prop. IX. cap. 147. pluribus ostendit, Philostratum data opera Vitam Apollonii Thyanensis, quo Evangelis, Apostolicisque scriptoribus fidem detraheret, edidisse. Quae Lucianus fingit de vulture e rogo Peregrini evolante, haud levis conjectura est, ea irrisu causa fuisse.

fuisse desumpta ex Actis Hieromartyris Christi Polycarpi, in quibus narratur, e vulture Sancti senis rogo impositi, columbam evolasse. Cum iis etiam Arbitrari colluisse videtur, & quod erat in Christiana religione sanctissimum, sacrilega impietate in rem ludicram sub Eumolpi persona traduxisse. Sed quod in praesentia juvat animadvertere illud est, Ethnicos tum maxime in Sacrosanctam Ecclesiam acuisse stilum, cum ea non solum sanguine, sed scripto etiam testata augescebat in dies. At Christiani homines sero admodum, nec nisi sub Antoninis (31) denique, communem Ecclesiae causam apologiis a se graviter conscriptis patrocinandam susceperunt. Eadem quoque aetas Luciani fuit ac Philostrati: mirum ni Petronius eadem etiam tempestate Christiana mysteria Satyrico dente tentarit arrodere.

S E C T I O IV.

De eo quod Petronius mentionem de Sepulcro Sibyllae Cumanae faciens, hoc ipso recentior imperio Antoninorum arguitur.

De vocali Sibyllae conditorio nonnulla.

JAm vero si quis Petronium, eo consilio lustret, ut inde ea, quae ad ejus prodendam aetatem valent, aucupetur; plura sat scio, suis oculis deprehenderit ab Arbitro tradita, quae ignorata quidem a vetustioribus Antoniniano aevo Scriptoribus, apud recentiores vero maxime jaectantur. Mihi autem omnia persequi, jucundum non fuit. Temperare tamen mihi non potui, quin in medium producerem hoc alterum minime obscurum de Petronii aetate indicium, quod Cl. Burmannus, nusquam non pro majore Petronianae aevi antiquitate digladiatus, mihi insperato suppeditavit. Ergo ubi Trimalchio, sive potius Petronius inquit cap. XLVIII. *Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere; & cum illi pueri dicerent, Sibylla τί θέλεις (quid vis)? respondebat illa, Ἀποθανεῖν θέλω (mori volo):* sic Belga doctissimus adnotavit: *Ridicule Trimalchio hoc se vidisse ait, cujus nemo veterum meminit.* Hic autem etsi possem in ejus censuram curiosius (32) inquirere; tamen libenter amplector,

D d 2
quae

(31) Vide Ruinarti Acta Sinc.
Mart. p. 52.

(32) Nam videtur Aristoteles de Sibyllae sepulcro locutus, cum in *de*

*Admir. auscult. inquit: Εἰ τῇ περὶ
τὴν Ἰταλίαν δεικνύται τις, ὡς ἴοικε,
θάλαμος κατόχος Σιβύλλης τῆς χρησ-
μολόγου, Cumis in Italia ferunt ostendi
tha-*

quae ipse sine ulla haesitatione pronuntiavit, *Neminem* scilicet *veterum* de Cumano Sibyllae conditorio *meminisse*. At vicissim ab eo concedi mihi flagito, nihil vulgatius aevo Antoninorum fuisse, quam Cumis ossa fatidicae requiescere. Quid enim? quia S. Justinus martyr, ac Pausanias, ad Antoninorum uterque aetatem (33) pertinens, diserte eo de loculo copioseque testati sunt. Igitur Justinus in gravissima ad Graecos exhortatione (quam fugiente oculo percurrisse, fraudi Schef-fero (34) fuit) haec paullo post verba inferne recitata edisserit: *Quin ipsi quoque quum in ea urbe (Cumis) essemus; indicibus, qui hospites ad ea loca quae visenda sunt, ducere solent, ostendentibus (qui nobis loca etiam, in quibus illa (Sibylla) est vaticinata, commonstrant)*

thalamum subterraneum Sibyllae fatidicae. Thalamus subterraneus forte is fuerit, quem Naevius in suo Epitaphio dixit *Orcivum thesaurum*, ducta translatione a *thesauro*, quae vox apud Graecos tum alia signat, tum carcerem obscurissimum, sub terra defossum, ideoque dictum a Plutarcho in Philopoemene, *οἰκημα κατὰ γῆρον*, *cameram subterraneam*, in quam, ut ibi Chaeronensis biographus, fiebat descensus per ostium superne perforatum, quod rursus praegrandi lapide obstruebatur. Attamen quia loca praerupta, inaccessa, ac latebroso vulgo a Numinibus insideri opinio erat; facile patior, ut Aristotelis *thalamus subterraneus* potius antrum, quam sepulcrum designet; magis id adeo quod Virgilius stationem Cumanae vatis, de qua loquor, *antrum immane* in VI. Aen. 10. vocarat; Et *Erythraei* quoque (teste Pausania in Phoc. cap. 12.) *Corycum montem*, & in eo (*σπήλαιον*) antrum ostendebant, in quo nata Herophile Sibylla ferebatur.

(33) Justinus quidem martyrium fecisse traditur anno Ch. 167. Pausanias vero aut aequalis aut suppar Justino fuit: certe is anno Ch. 174. scribendis Eliacis prioribus vacabat.

Vide Fabric. Bibl. Gr. lib. IV. cap. XV. pag. 468.

(34) Qui post recitatum ex Justinii Cohortatione locum hunc [„ Hanc „ Sibyllam Babylone ortam ad Campaniae oras, nescio quomodo per- „ venisse ferunt, ubi responsa dedit „ in urbe, cui Cumarum nomen est, „ sexto a Baiis lapide. Vidimus sane „ ea in urbe - cum essemus, locum „ quemdam, ubi basilicam ingentem „ uno fabrefactam saxo conspeximus. „ In media basilica nobis ostenderunt „ tria folia, ex eodem excisa lapide, „ quibus aqua repletis lavisse ibi „ eam, & stola sumpta in penitissimam se basilicae aedem, eodem „ exstructam saxo, abdere, atque in „ media ea aede super sublimiore „ gradu & throno confidere solitam, „ & sortes ad eum modum promulgasse dixerunt, „] haec notasse recensetur in Burmanniana Petronii editione: *Hic plane nulla mentio ampullae*. At frustra vir doctus ex eo loco praefidium Petronio quaerit. Si vero mox secuta Justinii verba lustrasset oculis, omnino advertisset, id vasis genus a Petronio *ampullam* dici, quod Hieromartyr eandem rem describens, *φάρμακον* appellarat.

runt) vidimus (φακόν τινα ἐν χαλκοῦ κατεσκευασμένον). loculum quemdam ex aere elaboratum, ubi reliquias ejus servari dicebant. Cum Justino concinit Pausanias in Phocicis XII. Ejus tamen (Sibyllae) praedictionem omnino nullam Cumani ostendere habuerunt; ostendunt tamen (λίθου ὑδρῶν . . . οὐ μεγάλην) urnulam lapideam . . . in ea Sibyllae condita esse ossa dissitantes. De sepulcro quidem Pausanias cum Justino convenit, at vero de loculi materia, ac fortasse etiam forma, ab eo diversus abit. At non dubitandum, quin Pausanias pro aere lapidem, & pro lenticula urnulam, vacillante memoria supposuerit: quandoquidem Petroniana ejusdem loculi descriptio propius ad Justini, quam ad Pausaniae, verba accedit: *Vidi* (inquit Arbiter) *in ampulla pendere*. Nempe *ampulla* hujusmodi erat, ut cum in fundo, quia rotundum erat (ideoque φακός a Justino vocatur, quia *lentis* speciem referebat) stare non posset, catenulis *suspendi* oporteret. Ex quo Petronii cum Justino consensu patet, tum vocem *Ampullae* (35) vexari in Satyrico non licere; tum Trimalchionem, se Cumis Sibyllae sepulcrum suis oculis vidisse testantem, id quidem narrasse, quod nemo aetate sua ignorabat.

Aetate inquam sua: nam vereor, ne commentum de Sibyllae Cumanae tumulo novitium fuerit, & haud ita pridem ab aevo Justiniani excogitatum. Narratio enim hujusmodi est, quam citius apud recentiores Antoniniano tempore scriptores, quam apud saeculum prius, testatam inveneris. Sane in Actis Bononiensibus S. Januarii (qui anno Ch. 305. martyrium fecit) sic legitur ex recensione Mazochii, qui primus haec acta vulgavit, iterumque copiosius (36) interpretatus est: *Et quia in ipsis locis, idest Cumis, frequens erat paganorum nobilium virorum (occursus propter) magnam vatem, cujus tumulus usque in bo-*

dier-

(35) Reinesius plus aequo liber, ut assolet, *ampullam* mutabat in *Embolum* h. e. tignum, unde simulacrum Sibyllae pependisse conjiciebat: quo nomine vapulat a Scheffero nec una quidem de causa; sed hoc amplius explodi dignus, quod Petronius conditorium fatidicae cinerum vocans *ampullam*, fidum se interpretem egisse Justini, qui vocem φακόν adhibuerat, ostendit.

(36) Haec Acta Bononiae in quadam Bibliotheca delitescencia primus vulgavit Mazochius ad calcem pri-

mi tomi Kalendarii Marm. Neapol. Utinam & in conspectum se daret textus Graecus originalis, unde ea acta expressa fuisse, Cl. Editor etiam atque etiam contendit. Nam cum nonnulli de pretio Actorum humiliter sentirent, atque alii de prima origine Graecanica dubitarent; ipse recusus Actis in singulari libello, cui titulus *Vindiciae Actorum Bononiensium S. Januarii martyris*, utrorumque criminationes graviter eruditeque diluit exagitavitque.

diernum diem illius (Sibyllae) esse manifestatur; ideo &c. Praeterea Isidorus Orig. VIII. 8. Sibyllas enumerans, *Dicta autem Cumana (inquit) a civitate Cumis, quae est in Campania, cujus sepulcrum in Sicilia (37) adhuc manet.* Atque haec satis superque fidem fecerint, vulgarem huiusmodi opinionem ab Iustini aetate traditam, ad Isidorum, qui VII. Ch. saeculo floruit, perennasse. At vero si testimonia his vetustiora flagitaveris, frustra te operam, vel Cl. Burmanno iudice, lulisse senties. Enimvero, ut aetatem, quae proxime Iustino praecessit, hic breviter percurram; Strabo, quamquam res Cumanas diligentissime sit exsecutus, de Cumano tamen Sibyllae tumulo ne verbum quidem ullum fecit: & tamen is ipse Geographus, cum in descriptione Neapolis, Cumanorum Coloniae, versaretur, passus non est, indistinctum a se Sirenis tumulum, qui ibi ostendi ferebatur, praeteriri. Atqui si fatidicae, in cuius carminibus opinio erat contineri fortunam imperii Romani, ossa Cumis quievisset; prope inexpiabile facinus Strabo admisisset, si rem singulari memoria dignam tradere posteritati neglexisset. Quid quod nec Plinius, cui sollemne est in omnibus *τερατολογίας* (*admirandorum narrationem*) sectari, nec Tacitus, nec Suetonius, vel cum de Cumis, deque Sibyllinis oraculis etiam atque etiam iniecisset mentionem in suis historicis commentariis, Cumani requietorii meminit?

Jam vero qui veterum primi Christi saeculi reticentiam cum plurimo saeculae aetatis ea de re sermone contulerit; vix dubitare quiverit, quin huiusmodi fabella ineunte altero Chr. saeculo spargi in vulgus occoeperit. Sane, si usquam alias, secundo quidem certe saeculo magna fuit, atque altius excitata hominum opinio de Sibyllis; ac non minus Christiani homines, praepostera religione ducti, quam

Ethni-

(37) Apud Scriptores medii aevi pleraque pars Italiae, quâ nunc Regnum Neapolitanum coaluit, sub *Siciliae* nomine veniebat. Scholiastes Theocriti ad Idyl. IV. a Crotone Aeaci filio Crotonem, urbem in sinu Tarentino nobilissimam, conditam in *Σικελίᾳ* refert. Stephanus Ethnogr. Prochyten insulam (πρὸ τῆς Σικελίας) ex adverso *Siciliae* statuit. Procul dubio *Campaniam* intelligi voluit. Nam Scholiastes Pindari pro Campania Siciliam dixit ad

Pyth. Od. I. *Κύμην ἡνὶος παρακείμενη τῇ Σικελίᾳ*, *Cumae*. *Insula adjacens Siciliae*, h. e. *Campaniae*. Hos auctores secutus Isidorus, *Cumas* *Campaniae* locavit in *Sicilia*. Eaque urbs cum ab aliis Italiae, ab aliis pro more vulgi *Siciliae*, quae in hac parte erat synonymum Italiae vocabulum, adscriberetur, fraudi fuit Stephano Byzantino vel ejus Epitomatori, ut in V. *Κύμην*, unam *Cymen* in Italia, alteram in *Sicilia* sisteret.

Ethnici, tot id genus tantaque oracula cauponabantur, ut nihil supra. Quamquam autem non constet, ecquando pressius in lucem prodierint octo illa, quae hodie superant, Sibyllinorum volumina; nam eorum impudentiam, qui architectum Sibyllinorum ac fabrum fuisse S. Justinum volunt, concoquere non possum: dubitari tamen nequit, quin aliqua saltem huiusmodi Sibyllinorum pars, in qua (38) imperium Hadriani, Antonini, M. Aurelii, & L. Veri non obscure adumbratur, eo ipso tempore, quo in vivis agebat Martyr, edi oportuerit. Ubi vero ea fraus impune abiit; continuo nihil pronius fuit, quam ut Sibyllae ejus, cujus oracula jam ubique gentium personabant, cineres etiam Cumis, ad superstitionis scilicet vulgi solatium, adhuc superesse inculcarentur, dareturque intelligi, delitescere illos in ampulla aenea, quae suspensa in thalamo, ubi Sibyllam incoluisse fama fuerat, adhuc forte fortuna pendebat. Atque huic meae conjecturae inde robur accedit, quod Justinus martyr, qui primus omnium tumuli Cumani meminisse arguitur, ac praeterea Pausanias Justinum suffragator, propius uterque abluunt ab ea aetate, qua illa Sibyllina oracula consarcinata fuerunt. Porro rem eandem Trimalchio apud Petronium refricuit: equis ergo dubitaverit, incertam Petronii aetatem ex rei enarratae affinitate certam facere, Satyricumque vel utriusque parem, vel, quod verisimilius puto, supparem statuere? Nam hoc alterum puto me facile persuasurum, Petronium paullo juniorem Justinum existisse, eo argumento, quod fabella Cumani loculi aliquanto copiosior apud Arbitrum apponatur: *Et cum* (inquit) *illi* (Sibyllae) *pueri dicerent*, Σιβύλλῃ τί θέλεις? *responderebat illa* Ἀποθανεῖν θέλω. Naenia procul dubio puerorum isthaec fuit, ejusdemque naeniae non fallor, Echo (39) assonante, repetitio; vel sic tamen quia huiusmodi

(38) Auctor Sibyllinorum lib. V. a Julio Caesare non dico vaticinium, sed historiam exorsus, ad Hadrianum usque, Antoninum, M. Aurelium, ac L. Verum explicate traditam deduxit, hoc est, ad annum Ch. 138. quo Adrianus ea conditione Antoninum adoptavit, ut ipse vicissim Aurelium & Verum sibi adscisceret filios. Sed nec post annum Ch. 169. impostorem cecinisse inde arguitur, quod cum tres adoptatos orbi dominaturos praedixisset, tertio h. e. L. Ve-

ro, ut qui omnium junior erat, in longum tempus spondidit imperium: . . . ὁ δὲ πρῶτος ὁ δὲ κρατίστην ἀπάντων.

At hominem ars vaticinandi fefellit. Verus enim anno Ch. 169. repentina morte correptus, sibi imperium, nebuloni fidem amputavit.

(39) Sane qui puerorum interrogationem cum Sibyllae responso contulerit, facile hanc alteram ex Echo genitam adverterit. In postrema quidem verba, quae Echo magis explica-

te

di responsio a Sibylla ipsa vulgo reddi credebatur, ut Trimalchio testatur; aegre Justinus id prodigium, ad maiorem Sibyllinis oraculis conciliandam fidem opportunissimum, praetermisisset, si quidem aetas sua tale portentum iactasset. At post Hieromartyris aetatem, quum studia

te reddit, attendi necesse est. Priora non moror; quippe quae per fornicum volumina, undarum more diffusa, & vocibus ex aduerso succedentibus repulsa, retardantur, ac veluti praefocata, fractum quid atque inconditum reboant; nec aliud, nisi quod praeiudicata opinio reddi sibi videtur, admovent auribus. Puerorum autem naenia in vocem *θίλεις*, Sibyllae vero responsio in *θίλω* definit: quas una si comparaveris, profecto unam ab altera potuisse gigni, non diffiteberis. Nec porro quemquam illud quantulumcumque discrimen offendat. Nam cui ignoratur Echo esse *παύρομος* (*patulo ore loquens*)? praesertim in percipiendi postrema vocabula, quae liberrime ac sine alio confictu spatia, remittuntur ab Echo latius atque apertius: imo si quid in ea voce acuti vel sibilantis est, distractis per soni dispersionem elementis, molliter, retuse, rotundaeque perferuntur; quocirca mirandum non est, si dicenti *θίλεις*, Echo succinuerit *θίλω*. At non una ubique locorum existit acceptae redditaeque vocis ratio; sed pro multiplici reflexu Echo variis imaginibus ludit. Est enim ubi vehementior, ac numerosior, & contra ubi exiliter ac metuenti similis dictata repetat. Ad Basilicam vero, ubi pependisse ampullam autumo, Cumanam quod attinet; hoc unum praestare possum, locum huiusmodi fuisse, ut ferme non alius usquam fuerit reddendae voci comparatio. Nam siue suspen-

fos fornices ex uno fabrefactos lapide, siue subjectos lacus ex eodem monte excisos contempleris, quemadmodum certe ea basilica a Justino describitur; haud aegre fateberis, pulso ab ejaculata voce concamerato Sibyllae gurgustio, totum pariter montem ingemuisse. His adde suspensam aeream ampullam, Sibyllae, ut fama erat, hospitam, quae ad remittendam vocem non minimum valuit. Ac sane Vitruvius, majori theatrorum concentui consulturus, praecipit lib. V. cap. 5. ut imitatione Graecorum confornicentur inter sedes theatri cellae, in quibus *Vasa aerea* vel saltem *scitilia dolia* disponantur. Ita (inquit) . . . *vox ab scena, uti ab centro, profusa se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava, excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. De vasis ex aere in Dodonaeo templo vocalibus mitto dicere. Quis minus ergo ampulla in antro Cumano aerea, ut erat vas ventriosum, ad canoram puerorum naeniam immurmurare potuerit? Quamobrem nihil plane ex iis, quae excitandae consonantiae conducunt, in Basilica Sibyllae defuisse, & quidem nullo tempore, videtur. Attamen illi, de qua loquimur, repetitioni tunc primum mentem adiecere homines, cum vulgo persuasum fuit, ibi cineres Sibyllae requiescere; prodigique loco habitum illud est, quod sponte sua Echo sequax, & per interrogationis obambulans vestigia, patulis puerorum auribus insonabat.

studia populorum erga Sibyllam magis magisque incaluiscent; facile postea fuit, fabulae de cineribus fatidicae hanc alteram superstruere, Vatem in illo loculo compositam, adhuc interroganti respondere. Ad hanc alteram Epocham spectare videtur Arbiter, si quidem illam naeniam ab eo recitatam, recentioris prae Justino aetatis indicia redolere, non diffitebimur. At vero quia perquam difficile est ad vivum res hujusmodi resecare; tamen illud extra dubitationis aleam ponendum esse censeo, Petronium non existitisse Justino vetustiorum; quandoquidem nemo veterum, ut Cl. Burmanni verbis utar, ante Justinum Cumanæ Sibyllae, Cumis sepultae, meminit.

S E C T I O V.

De aetate Petronii, deque Epochæ Coloniae Neap. simul: utramque non esse recentiora temporibus Antoninorum. Cognomentum Augustae a Senatu concessum Civitatibus. Vestigial decimae manumissionis pro vicesima. Inscriptiones duae Neapol. illustrantur.

JAM Petronii opus in omnes versasse partes mihi videor; nihilque ibi deprehenditur, quod non ad Antoninorum tempora conducit. Et sane omnes viae, calles, semitae, vestigia, eo ferunt atque concurrunt. Sed quid adhuc pluribus opus? Aetas Coloniae Neap. in quam Petronii aetatem incidere paullo ante demonstravi, sola, vel si cetera, quae hic persecutus sum indicia, deessent, Petronium a Neronianis ad Antoninorum tempora retraheret. Quamobrem quae argumenta seorsim sumpta loco conjecturarum haberi potuissent, jam accedente certissimo Epochæ Coloniae Neap. indicio, suam tuentur auctoritatem. Hujus autem argumenti summam veluti in artum conclusam, sic habere: Petronius sic de Neapoli loquitur, quae jus Coloniae ac nomenclationem nata suo tempore fuerit; vide pag. 196. Atqui Neapolis nondum sub Hadriano, h. e. ante Antoninorum atque adeo Ant. Commodi tempora, Graecismo deposito ad plenam civitatem Rom. pervenerat: id quod ex eo facile conficitur, quod sub Hadriano plura Neapoli ex forma Graecae reip. gerebantur, cujusmodi erant Sacra, Ludi, Magistratus; vide dicta pag. 201. seq. Praeterea sub M. Aurelio, Antonini Pii filio, superabant ex eodem instituto gymnica studia, phratricaeque, uti colligitur ex egregia illa epigraphe, quam protuli pag. 150. Denique palaestra adhuc frequentabatur sub initia Commodi Imp. uti liquet ex iis, quae pag. 145. seq. dixi: sic ut appareat,

E c

reat, Graecismum Neapolitanum etiamnum Commodi imperium ineunte, duxisse spiritum. Quamobrem Petronius post Antonini Commodi aetatem scripserit oportet. Jamvero quantum luminis ex epocha Coloniae Neapolis aetati Petronii investigandae accessit, tantumdem vitissim Petronius Coloniae nostrae commodabit. Nam etsi explorare tenemus, Neapolim ante Commodum non euasisse Coloniam; adhuc tamen in obscuro latebat, sub quo denique Imperatore ad eam dignitatem euaserit. Inutile enim praesidium collocabatur in vetustis inscriptionibus, quae, ut sunt certis temporum characteribus destituta, nihil sane poterant in rem praesentem conficere. At vero Petronii aetas, quae ad citeriora Antoninis tempora, uti mox suadebo, rejicienda non est, vicissim ostendit, Neapolim nec serius Antoninorum tempestate ad jus Coloniae fuisse evocatam.

Ergo Petronius citra Antoninorum tempora deducendus non est, non magis ex eo capite, quod secuta aetas multo quam antea inficitior, elegantiae Petronianae impatiens fuit; quam quod recentior aetatem palam dedignatur, inquiens cap. 57. *Puer capillatus in hanc coloniam veni: adhuc Basilica non erat facta.* Pag. 200. non inepte, opinor, *Basilicam* interpretatus sum *Augustam*. At vero Neapolis non suo sibi jure, si Petronium recte capio, Coloniae *Augustae* nomen imposuit, sed utique ab alio facta renuntiataque fuit *Augusta*; *Adhuc* (inquit) *basilica non erat* (Senatus consulto, vel rescripto Principis) *facta*. Vetus enim consuetudo fuit, ut civitates titulum *Augustae* a Senatu impetrarent; at postremis Antoninorum temporibus urbes non expectatâ venia Senatus, sibi, quoscumque vellet, honorum titulos arrogabant: de quo Dio Cassius LIV. 23. *Paphiis terrae motu afflictis pecunias largitus est (Augustus), ac permisit. ut urbem (Αὐγούσαν κατὰ δόμην) Augustam. ex Senatus consulto nominarent.* Quod non ideo a me refertur, quasi non aliis quoque urbibus multis & prius & postea, in simili infertunio auxilium tulerint (ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ἐπισημίαις τοῖς πόλεσιν ἡ γερουσία. ἐν μέρει τιμῆς, καὶ οὐχ ὥσπερ ΝΤΝ, αὐτοὶ ἐκυτοῖς ἐκαστοὶ κατὰ δόμους ὀνομάτων, ὡς ἂν θελήσωσιν, ὡς πλεῖστοι ποιοῦνται) Sed quod cognomina etiam urbibus honoris causa Senatus imposuit; aliter ac NVNC fit, quum singuli sibi nominum catalogum, quem quisque voluerit, plerumque conficiunt. Tò NVNC pertinet ad aetatem Dionis, qui sub Severo Consul fuit, atque iterum sub Alexandro Helagabali, Antoninorum postremi, successore, Consulatum gessit anno. Ch. 229. Itaque verba Cassii duas epochas distinguunt; unam qua permittente Senatu, alteram qua eodem inconsulto, titulus *Augustae*

gustae atque id genus alii, gerebantur a civitatibus. Prior aetatem Cassii antecessit; posterior Dionem ipsum contingit. Ad utram autem harum epocharum titulus *Basilicae* seu *Augustae* quaesitus Neapoli pertinuit? Procul dubio ad priorem: *Adhuc basilica non erat facta*; tum cum scilicet ut fieret, Senatus antea exorandus erat. Atqui si id ad posteriorem epocham pertinuisset; quid adhuc expectassent Neapolitani, aut quid impedimento fuisset, quin continuo suam urbem *Augustam* renuntiarent, cum honorificus hic titulus ad cuiusque libidinem proflaret? Cum igitur Neapolis a Petronio dicatur antea non fuisse, postea facta fuisse *basilica*; jam in proclivi erit colligere, Neapolitanos non temere, sed exorato Principe vel Senatu, sibi Coloniae Augustae nomenclationem imposuisse. At ea hominum modestia, eaque erga Senatum observantia ante Dionem obtinebat; a qua descitum fuit sub postrema, quibus Dio floruit, Antoninorum tempora, ac facile post celeberrimam Antonini Caracallae constitutionem, qua; communicata cum orbe Rom. civitate, variae urbium sortes ferme aequatae videntur. Quamobrem si Petronii verba de urbe Neapoli (*adhuc Basilica non erat facta*) simul una cum iis componantur, quae Dio de civitatibus sui temporis arrogantia queritur; patebit, Neapolim fuisse factam Coloniam Augustam, ante scribentis Dionis aetatem, atque adeo ante Caracallae de civitate communicandam constitutionem.

Ac profecto, quae Petronius cap. 58. de vestigiali manumissionis innuit, omnino ad Caracallae anteriora tempora respiciunt. Ibi collibertus Trimalchionis sic Gitoni, ministerium servile ad speciem obtinenti, exprobrat: *O Saturnalia! Rogo, Mensis December est; quando vicesimam numerasti?* Alluditur ad Romanorum legem, qua servi manumissi *vicesimam* pendere aerario tenebantur. Id autem vestigial olim *vicesima* definiebatur; at postea sancitum primo fuit a Caracalla, ut loco *vicesimae* gravius *decimae* onus solveretur, Dio LXXVII. 9. *Praeter vestigalia, quae ab ipso (Caracalla) primum reperta sunt, tum (τοῦ τῆς δεκάτης ἀντὶ τῆς εἰκοσῆς ὑπὲρ τῶν ἀπελευθερωμένων) vestigial decimae, quam pro vicesima constituit, tam eorum, qui manumitterentur, quam hereditatum &c.* Etsi autem idem Dio paullo post moneat, rursus *vicesimam* reductam a Macrino fuisse; tamen ex iis quae modo ex indicio Coloniae Basilicae eruebam, satius est ut *vicesima* manumissionis Gitoniana ad anteriora Caracallae tempora, quam ad posteriora Macrini referatur; ut ut Petronius ad Macrini imperium fata produxerit sua, uti pag. 210. conjiciebam.

Quandoquidem autem visum est, consignare Epocham Coloniae

Augustae Neapolis nec ante Commodi initia, nec post Caracallae constitutionem; consequens est, ut statuamus eam vel sub extremis Commodi temporibus, vel sub Septimio Severo, qui medius inter Commodum (nam brevissimum Pertinacis imperium non moror) & Caracallam imperavit, ab anno Chr. 193. ad 211. Ac sane litterati lapides non obscura Coloniae Neapolitanis sub hisce Principibus datae argumenta suppeditant. Olim exstabat Neapoli marmor a Sirmondo visum, & a Grutero pag. 1085. 7. ac Lafena in Gymn. Neap. p. 146. editum, ubi *M. Aurelius Commodus* renuntiatur *II. VIR QVINQVENNALIS*. Frustra se torquet Cl. Scriptor Th. Calam. p. 453. quo suspicionem Latinae reipublicae, quam certe *Duumviri Quinquennalis* mentio excitat, amolitur a Neapoli; sed ejus objectiones tanti non sunt, ut iis exagitandis hic immorer. Ceterum quemadmodum, cum Neapolis ad formam Graecae reip. gerebatur, Titus Imp. passus est ibi creari *Gymnasiarcha*, atque Hadrianus ibidem *Demarchus* esse voluit; sic in eadem urbe ad civitatem Rom. evocata, Commodus Imp. munus *Duumviri Quinquennalis* gerere affectavit: in quo videtur aemulatus *συγκριβριτιν* (*indulgentiam*) Hadriani, qui (teste Spartiano) *per Latina oppida Dictator, Aedilis, Duumvir, Quinquennalis fuit*. Legitur praeterea titulus alius ad Severi tempora pertinens, apud Lafenam Ibid. p. 150. sed miserandum in modum mutilatus, vel sic tamen, apprime docet, ecqua tunc fuerit reip. Neapolitanae species. Eum titulum sic emendatum lege: *SEPTIMIO GETAE CAESARI Imp. Caes. L. Septimii. Severi. Pii. Pertinacis. Augusti. Arabici. Adiabeni. Parthici. Max. Tribunitiae Potestatis VII. Imp. XI. Coss. II. FILIO & Imp. Caes. M. Aurelii Antonini Aug. Trib. Pot. FRATRI Domino indulgentissimo Ordo P. Q. Neapolit. D. D.* Quas voces litteris majoribus expressi, ex, ut in perduelles fieri solebat, erasae e marmore fuerunt, in gratiam Antonini Caracallae, qui Getam opprimerat. Lafena vero sic titulum edidit, quasi nihil ibi desideraretur. Sed haec obiter. Nam nunc sedulo notata velim verba illa: *Domino indulgentissimo Ordo Populusque Neapolitanus*. Quae formula plane arguit, Neapolitanos non amplius sui juris fuisse, sed se se ad ingenium Colonorum fingentes, sustinuisse filium Imperatoris, quasi ejus essent jure mancipi, salutare *Dominum indulgentissimum*. Cave tamen credas, solos Neapolitanos adeo humiliter de se sensisse: ea enim tunc erat vox, isque sensus ceterorum Colonorum, qui sic Majestati Romanorum demisse ac prope vernaliter adulari solebant. Hinc collige, quantum pristinae dignitatis jacturam Neapolitani exeunte altero Christi

si saeculo fecerint, quave juris formula ea tempestate uterentur. Plura dicere abstineo; nam mihi propositum fuerat, inconsultis omnino veteribus inscriptionibus, ex uno Petronio argumenta Coloniae Neapolitanae elicere: id quod affatim me praestitisse auguror.

S E C T I O VI.

Indicio Palaestrae Neap. abolitae aetas Philostrati Iconographi a temporibus Antoninorum ad Neroniana rejicitur.

Sed jam instituti mei ratio postulat, ut ad Neap. Gymnasii, unde jamdudum discessi, pandenda fata sermonem reducam. Dixi pag. 146. videri sub Commodo Imp. palaestram Neapoli conticuisse, duabus praesertim de causis. Prima illa est, quod cum Neapolitani eo tempore ad instituta Romanorum per Coloniae jus confugissent, proximum fuit, ut quae pauca ex vetere Graecanica institutione adhuc supererant, inducta jam nova veluti facie rebus publicis, omnino deponerent. Alterum abolitae palaestrae indicium petitur e silentio veterum lapidum atque scriptorum. Profecto si retro pedem referas, ac tempora Commodo anteriora lustres, luculenta quaquaversus gymnasii Neap. testimonia tibi incurrent in oculos: tanta id genus copia testium abundamus. At secuta aetate nemo (quod equidem sciam) existit, qui gymnica certamina suo tempore obita Neapoli significet. Nam quod Lasena noster adhuc sub Diocletiano superasse hinc Gymnasium hariolatur, supra pag. 147. exsufflavi. Nihilo deterius quis ex Augustino (40) contenderet, diutius opinione mea stetisse palaestram: eo enim Hipponensis Episcopi loco gymnasium, in quo non athletae certabant, sed ubi Philosophi garriebant, unice designatur. Quamquam ne quid eorum, quae meis rationibus adversari videntur, silentio premam; opponi mihi poterit Philostrati ejus, qui Imagines descripsit, & quem plerique usque ad Philippi imperium fata produxisse volunt, auctoritas. Hic autem dum occasionem scribendi imagines sibi oblatam narrat, simul diserte significavit, se praesente commissum Neapoli

(40) Augustinus contra Academicos disputans lib. III. 16. Gymnasii Neap. meminit hisce verbis: *Persuadebis nimirum tamquam in Cumano gymnasio, atque adeo Neapolitano peccasse*. Aetate Augustini jam ubique gentium palaestricae exercitatio-

nes omnino desierant. Ergo hinc *Gymnasium* non athletica palaestra est, sed *Schola*, ubi *vir bonus discitur*; quemadmodum Seneca exhedras Gymnasii Neapolitani vocarat. Vide dicta pag. 100.

poli fuisse agonem. Α'φ'ρμὰ δὲ ἐμοὶ τούτων τῶν λόγων αἰδὲ ἐγένοντο· ἦν μὲν ὁ παρὰ Νεοπολίταις ἀγὼν... Βουλομένη δέ μοι τὰς μελέτας, μὴ ἐν τῷ φανερῷ ποιῆσθαι, παρεῖχεν ὄχλον τὰ μεράκια, φοιτῶντα ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ ξένου &c. *Scriptiois huiusmodi hae mihi incidere causae. Celebrabatur apud Neapolitanos agon.... Mibi autem meditationes haud in propatulo facere volenti, adulescentes hospitis domum frequentantes, molestiam creabant. Diuertebam itaque extra moenia in suburbio ad mare vergente.*

Atqui hujus difficultatis impressionem levi lateris, uti dici solet, declinatione, facile possem effugere, si contenderim, Agonem, de quo hic Philostratus, non athleticum fuisse, sed utique declamatorium. Profecto ea fuit sententia Mazochii, hunc ipsum Philostrati locum erudite more suo enucleantis in dissert. de Cathedr. Neap. pag. 102. qui ut Tolosae, sic Neapoli quoque, declamatoria certamina eo tempore agitata arbitratur (41). Verum quominus huic opinioni acquiescam, facit veterum de Neapolitano agone declamatorio silentium, ac praeterea emphatica Philostrati locutio, ὁ παρὰ Νεοπολ. ἀγὼν· perinde ac si diceret, *ille celeberrimus apud Neapolitanos agon*. Ea enim est articuli demonstrativi vis & potestas. Ille scilicet agon, quem Strabo cum praestantissimis Graeciae certaminibus contendisse affirmat; hic autem gymnics, non declamatoriis meditationibus commendabatur. Fuerit igitur gymnicus ille agon a Philostrato memoratus: sed tamen quidvis a me impetrari patiar, quam ut concedam, certamina obita Neapoli fuisse usque ad Philippum Imp. sub quo Philostratum Iconographum floruisse volunt; usque adeo ut si quid in alterutram partem audendum sit, magis Iconographum loco suo movere, inque tempora anteriora rejicere praestaret, quam gymnasia ad Philippi imperium continuata producere. Jampridem enim, ut in praecedentibus ostendi, palaestra Neap. sub primis Antoninis stetit & obmutuit. Ante ea tem-

(41) Sane qui sedulo verba Sophistae perpenderit, facile arguerit, Philostratum voluisse quidem ingenii, facultatisque suae specimen edere, sed tamen confertas hominum turbas averfatum, nonnisi pueros procul a gymnasii strepitu admisisse auditores: quo simul innuitur, ceteros Sophistas ad dicendum audaciores promptioresve, coram populo suas *ἑπιδείξεις* q. d. *ostentationes* (sic enim Graeci

vocabant huiusmodi declamationes, eo quod non sine quadam ostentatione recitabantur. vide Reines. II. 24.) in Gymnasii exhedris edidisse. Hinc deduci possêt, in illo agone, qua tempestate Philostratus de Imaginibus disseruit, Rhetoras, non athletas fuisse commissos. Attamen satis incerta fides est de Sophistis eo agone certantibus: nec nisi conjectura foret, intuto fulta tibicine.

tempora vixerit Philostratus oportuit, quandoquidem Neapolitano agoni interfuisse commemorat. Atque inde mihi orta videtur errandi occasio, quod cum plures (42) vario tempore exstitissent Philostrati, iique Sophistae omnes; facile fuit, unum pro altero accipere, operaque uni detracta, alteri inter cognomines illustriori, uti fert consuetudo, supponere.

Supra ceteros autem Philostratos eminuisse videtur secundus, qui primum Athenis artem oratoriam, deinde Romae docuit sub Severo Imp. usque ad Philippum. Is tum Heroica aliaque nonnulla descripsit, tum vitam Apollonii Thyanei octo libris complexus est, qua postrema descriptione cum ob rerum varietatem, tum ob admirandarum narrationum lenocinium, ac veluti quamdam fascinationem, non minus biographus ipse, quam ab eo laudatus impostor, inclaruit. Huic ipsi Suidas attribuit Imaginum libros, in quorum exordio illa incidit agonis Neapolitani mentio. Hinc autem si primus omnium edicerem, Iconum libros non secundo Philostrato, de quo modo disserui, sed utique primo, qui sub Nerone floruit, assignandos esse; fortasse apud nonnullos invidia flagrarem, eo ex capite, quod causae meae velificans, ne palaestram scilicet adhuc sub Philippo Imp. Neapoli patuisse darem, praefraete obstinateque maluerim, auctorem Imaginum e loco suo turbatum, in remotiora tempora rejicere. Sed recte est, quod ante centum quinquaginta amplius annos Joannes Meursius (qualis quantusque vir!) hanc a me calumniam sit amolitus. Qui quidem homo egregius, alio prorsus atque ego spectans, libros Imaginum e manus prioris Philostrati prodixisse contendit. Legatur ejus dissertatio addita Epistolis Philostrati edit. Lugdun. Batav. an. 1616. quam Olearius in suo Philostrato recudit Lipsiae ann. 1709. & ex parte recitavit Kusterus ad Suidam. Haec igitur inter cetera habet: *Ut rem recte doneamus, Philostrati Lemnii tres fuerunt. Unus sub Nerone, quique vitam ad Trajanum etiam produxisse videtur. Alter, hujus ex filia nepos; qui sub Antonino Philosopho natus, ad Philippum usque vixit. Tertius, ejus ex Nerviano fratre majore, ut arbitror, nepos & gener. Prioris scripta: Iconum libri II. qui falso a Suida secundo tribuuntur.* *Al-*

(42) Tres Philostrati a Suida recensentur. Primus sub Nerone floruit; alter ad Philippi imperium vitam produxit. Tertius secundi nepos ex fratre fuit. Omnes professione Sophistae, domo Lemnii, scriptis ope-

ribus, quae partite enumerat Suidas, inclaruerunt. Primo loco tamen a Lexicographo producitur Secundus; forte quod ceteros cognomines fama superavit.

Alterius, Vita Apollonii, Heroica, Epistolae, & Iconum (43) *liber unicus*; quem male tertio tribuit Suidas. Tertii, Vitae Sophistarum; quas male secundo adscribit Suidas. Philostratus igitur is, qui in libris Imaginum agonis Neap. meminit, primus fuit ex recensione Meursii, non secundus. Primus autem sub Nerone vixit, hoc est ea tempestate, qua gymnica exercitia tum alibi, tum Neapoli praesertim frequentabantur. Ergo longior illa gymnasii Neap. diuturnitas, quam ei aetas Philostrati Secundi qui ad Philippum usque vixit, conciliare videbatur, nonnisi praeposteræ vulgi opinioni, qua pennae uni detractae adjugebantur alteri, innitebatur.

Nunc si quis a me quaerat, ecquae incidere causae, ut libros imaginum auctori non suo supposuerint, ajo rem facile illi fore competentam, qui animo reputaverit, indiscretam nominum similitudinem huiusmodi officias non raro fecisse. Plerumque enim in historia Graeca Romanaque accidisse comperimus, ut historici, decepti nominum parilitate, non suo quamque rem auctori detulerint. Abstineo exemplis, ἀστὶ κόνις. quominus mirandum sit, si quae a seniore Philostrato elucubrata fuerint, ea juniore Philostrato Suidas, inauspicatus hoc in iudicio praetor, addixerit. Praeterea hoc etiam uluvenisse saepe animadverti, ut major quis atque illustrior inter cognomines, tamen non vetustior, ampliori, quam ceteri, rerum gestarum copia ditescat. Itaque non solum quae dubia sunt, & incerti domini, sed & alia non pauca alieni peculii, praedicia vulgi huic Majori deferunt. Nec secus res cessit Philostrato secundo; cui quandoquidem is, ut ante innui, politiori Attica locutione, narrationumque praestigiis supra ceteros cognomines (44) excelluit, facile fuit & libros imaginum manu Philostrati primi elaboratos imputare; sed quos Meursius auctori suo legitimo, veluti in recuperatorio iudicio, mira sagacitate vindicavit.

Hic autem intercedit Fabricius, sententiam Meursii non liquere pronuntians lib. IV, cap. XXIV, pag. 48. *Has* (inquit) *imagines Meursius*

(43) Describendis imaginibus Philostrati duo incubuere, sic ut unus habuerit domesticum alterius exemplum ad imitandum. Hoc unus ab altero distat, quod primus voluminibus duobus, etsi quatuor Suidas memoret; junior libro singulari picturas exsequitur. Vide exordium Philostrati, qui ex recensione Meursii secundus est, ubi ultro se vestigiis Philo-

strati avi materni instituisse praefatur,

(44) Excellentia secundi Philostrati ductus, opinor, Suidas, primo loco res ab eo gestas enarravit; tum postea de primo Philostrato, ac deinceps de tertio disseruit. Non temere igitur nec inconsulte Grammaticus ordine temporis neglecto, Secundum praemiserit, utique praestantiae maioris praerogativam secutus.

fius antiquiori cuidam tribuit Philostrato, sed nullum video argumentum firmum quo demonstret falsam esse sententiam Suidae, qui vitam Apollonii, & Imaginum libros ad unum eundemque auctorem refert, licet fateor eum alioqui ubi de Philostratis agit, non esse per omnia valde accuratum. Equidem non is ego sum, qui libripendis partes in me recipiens, aestimare valeam, Meursius an Fabricius plus in suadendo ponderis habeat: tamen si rationes utriusque comparandae sunt, nullus, opinor, dubitaverit, quin prae Fabriciana sit gravissima Meursii sententia. Nam quis sibi persuaserit, Iconographum Philostratum, testem gymnasii Neap. oculatum tum vixisse, cum nullum supererat palaestrae vestigium? At vero si auctor Imaginum idem ac Scriptor Vitae Apollonii fuerit, prono alveo flueret, adhuc sub Philippo stetit Neapoli gymnasium: quod quidem quam longissime abesse a vero, plura suadent. 1. Jus Coloniae quaesitae a Neapolitanis; quo jure reliqua superantis adhuc Graecismi vestigia plane deleta fuisse verosimillimum est. 2. Altum de Gymnasio Neap. a primis Antoninis ac porro secutis temporibus silentium. 3. Denique mentio apud Petronium ludorum munerariorum ac Circensium, qui ex consuetudine Romana adsciti, successisse gymnici Graecorum videntur. Petronius autem, ut ante ostendi, sub postremis Antoninis floruit: quo fit, ut Petronio vetustior Philostratus Iconographus judicandus sit.

Fuerint igitur infirma Meursii, ut videntur Fabricio, argumenta: sed hujus alterius argumenti, quod e mentione Agonis Neap. petebam, vis atque robur quo pacto declinari valeat, ignoro. Enimvero si verum, quod verissimum esse judico, sub Commodio Imp. (45) postremam incidere palaestrae Neap. commemorationem; praeterea si negari non potest (46), Petronium saepe de gladiatoris, ac Circensibus, nusquam de athleticis locutum; ecquid ultra tricabimur, Philostratum illum, qui imagines describens Agonis mentionem iniecit, Petronio vetustiore renuntiare? Philostratus igitur secundus defugit auctoritatem duorum Imaginum librorum, nec nisi librum singularem Imaginum suum agnoscit. Hic autem liber singularis, cum editus ab auctore fuerit ad imitationem *μητροπαιδος, avi materni*, sui, qui in idem argumentum jampridem insudaverat, pone sequitur, ut binos Imaginum libros Philostrato primo, qui sub Nerone floruit, vindicemus: quae ipsa fuerat Meursii, consulam Philostrarum seriem recensentis, sententia.

F f

Jam

(45) Vide dicta pag. 146.

(46) Vide dicta pag. 207.

Jam vel me tacente quivis intelliget, quanti momenti fuerit, Epocham palaestrae Neapoli desitae definire: simul enim una eademque opera, bigam illustrium Scriptorum in sua aetate, veluti in suo lumine, datum est collocare. Controversum quidem erat, num Petronius sub Nerone an potius floruerit sub Antoninis. Hoc alterum a Valesiis fratribus propugnatum, ceteris minus probabatur. Praeterea Philostratus Scriptor Imaginum sub Nerone an sub postremis Antoninis vixerit, sub judice lis erat. Meursius enim primum, negantibus aliis, tuebatur. At vero dirimendae utriusque controversiae causâ, figendus quidam terminus erat, unde in utrumque Scriptorem veluti prospectus esset, atque unde intueri liceret, ecquis eorum citra, ecquis ultra tenderet. Is terminus fuit Epochâ Coloniae Neap. quae sub primis Antoninis siluit: quo indice rem me confecisse arbitror. Sane Philostratus Iconographus, quia Agonis Neap. meminit, ante Antoninos vixerit oportet; Petronius vero, quia non meminit, ad ceteriora tempora desitae palaestrae deducendus erat. Quamobrem si nihil aliud e Gymnasii Neap. commentatione profecisse videar, nisi quod incertam Petronii & Philostrati aetatem reddiderim aliquanto certiore, uberrium longi laboris fructum me tulisse gauderem.

C A P V T VI.

De Gymnasio Puteolano.

Post expositas Gymnasii Neapolitani, quod unum restabat expediendum ex iis, quae in athletica nostra inscriptione memorantur, vicissitudines; potuisssem equidem comite a lectoribus impetrato, consulere requieti meae, ac veluti domuitionem cogitare. Profecto quicquid erat in laudata epigraphe vel enucleandum vel illustrandum, totum id a me si minus ornate ac pro dignitate, pro virili quidem certe, copioseque edisertum fuit. In texendo praesertim catalogo Gymnasiorum, unde T. Flavius Archibius, cui titulus ille marmoreus positus a Synodo athletarum fuerat; victor discesserat; mihi certe non defui, instituta diligenter eorum omnium numeratione, enarratisque singulis in loco suo palaestris, & qualicumque commentario expolitis. At vero quoniam, cum supplendo marmori pag. 15. vacabam, *Puteolos* in vacua sede versûs 21. sistendos esse iudicavi; nunc necessarium esse duxi, rationem hujus mei consilii aliquanto latius exponere. His adde, quod Puteolorum cum Neapoli vicinia, innuere quodammodo, atque allicere videbatur, ut lustrato Gymnasio Neapolitano, protinus in Puteolanum oculos conjicerem. Id quod & veteres secuti fuisse videntur, qui sicubi recensendis athleticis gymnasiis incumberent, Neapolitanos agonas seorsum a Puteolanis ire (1) noluerunt.

Itaque siue locum Puteolis a me in dissecto marmore redditum, siue proximitatem Gymnasiorum Neapolitani ac Puteolani, siue denique Veterum, de utraque simul palaestra differentium, consuetudinem, reputaveris; non abs re me fecisse iudices, si absoluto in Gymnasium Neapolitanum commentario, aliquantulum operae in Puteolanum impenderim. Agam igitur de Puteolana Palaestra, sed non eo usque sollicitus, ut initium ac finem ejus palaestrae eruere allaborem; id quod ut in Gymnasio Neap. praestarem, me non perfunctorie iactavi. Satis nunc mihi superque fuerit, si quo tempore scalpata Epigraphe Neap. fuit, tunc agonas gymnicos Puteolis agitados ostenderim, & quo nomine sint ii ludi censendi, divinarim.

De conditu Puteolorum, de variaque hujus oppidi diverso tempore fortuna, memini me saepe in praecedentibus egisse; ac praesertim pag. 184. ostendi, Dicaearchiam (id erat vetustum loci nomen) sub Hannibalicis temporibus evasisse coloniam Romanam, Puteolosque

P f 2

trans-

(1) Vide Grut. p. CCCXIV. Rei. nes. Cl. V. 20.

transnominatam; antea siquidem non oppidum, sed navale, ac veluti appendix Cumarum, in proximo jacentium, exstiterat. Sed ex quo visum est, sub illa temporum jactatione praesidium militare huic navali imponere ad orae maritimae securitatem, huc Romani transcribere coloniam. Hinc locus ad civitatis evectus dignitatem, novam nactus est amplitudinem, novamque nominis impositionem; si modo novum nomen dicendum est, quod nonnisi vetustae nomenclationis facta recens interpretatio fuit. Sane inde usque ab initio, si quo colonia decernebatur, deductores antiquum loci nomen non penitus abolebant, sed vel ad suae linguae genium emolliebant, vel sic interpretabantur, ut recens nomenclatio idem in sua lingua, quod in vetusta, significaret. Itaque cum Romani *Dicaearchiam* venissent habitatum, eaque Graeca vox univérse *Judiciale forum* sive *Dicasterium* (2) notaret; nihil proclivius fuit Romanis, assuetis patrium dicasterium seu Tribunal Praetoris vocare *Puteal*, quam ut *Dicaearchiam* vertendo transnominarent *Puteolos*. Vera igitur veterum Grammaticorum etymologia fuit, deducentium *Puteolos* a voce *puteus*: modo *putei* notionem non a grammaticali significatione, qua aquarum receptaculum vel lcaturiginem signat, sed ab usu & consuetudine Romanorum repetas; qui locum, ubi Praetor jus dicebat, nuncupabant *Puteal*, a *puteo* scilicet, quem juxta Praetor collocarat Tribunal. Sane Graeci scriptores *Puteal* Libonis non alio, quam *πρῆξτος* (*putei*) vocabulo donarunt. A *puteo* igitur forensi si *Puteolos* arcessas, nihil aliud hanc vocem, nisi *Dicaearchiae* interpretamentum esse, fateberis. Sed omnino vide pag. 184. adnot. 6.

Jam vero pag. 169. adnot. 8. impeditissimam de Puteolanae reip. statu controversiam facili, ni fallor, negotio extricavi. Nam cum Puteoli jam inde ab initio Colonia exstiterint, & praedicarentur; difficile erat assequi conjectura, eccur a Nerone tandem jus & cognomentum coloniae impetrasse Tacito dicantur. At vero quaestio facile componi poterat, si fuisset animadversum, Puteolos in aliam subinde atque aliam reip. formam concessisse; ad similitudinem aliarum civitatum, quae praesentem statum exolae, ex jure coloniae municipiivae ad libertatem, & con-

(2) *Δικασρχία*, Hesychio est *ἀρχή* *δικαία*, *justum imperium*; & Suidae *ἡ δικαία ἀρχὴ*, *juste imperans*. His adde Festum, cui urbs *Dicaearchia* dicta videtur, quod *justissime regeretur*. Sed si vim nominis spectes, *Juridici curiam* sive *Praetorium*, eo

vocabulo signari animadvertes. Quo mihi respexisse videtur Statius cum II. Sylv. 11. v. 96. Puteolos appellat *Dicaarchi moenia*. *Δικάρχος* vel *Δικαίάρχος*, ut nominis fert etymologia, ipse est Praetor Romanorum, ut *Δικασρχία* Praetorium, sive Tribunal.

contra, prout libitum fuit, commeabant. Itaque, ut hîc complexim dicam, quae latius extuli cit. pag. 169. Puteoli ab Hannibalicis ad Syllana tempora, & a Neronis Imp. aetate ac deinceps, in iure Coloniae conquirevere: illo vero medio tempore, quod a Syllana tempestate ad Neronis imperium excurrit, libertatem suarum legum Civitatis Rom. privilegiis praetulerunt: id quod egregio Ciceronis loco cum Plutarchi collato, me confecisse auguror. Porro Puteolana civitas a recuperata sub Nerone coloniae dignitate usque ad Caracallae constitutionem, qua variae provinciarum sortes aequatae fuerunt, nihil admodum immutavit; nisi quod sub Flaviis Principibus *Flaviae* cognomen adoptavit in hunc modum: *Colonia Flavia Augusta Puteoli* (3), sive ob accepta beneficia, sive quod verisimilius puto, sollicitante studio, ceteroquin haud inusitato (4), adulationis: nam non diu postea, deposito *Flaviae* cognomento, *Colonia Augusta Puteoli* dicta reperitur (5).

His ita constitutis, patet inscriptionem Neapolitanam athleticam, quam sub Hadriano sculptam contendit pag. 44. in media recuperatae a Puteolanis coloniae tempora incidisse. Sed quae certamina gymnica tunc temporis agitata Puteolis dicemus, ut iis locus in epigraphe nostra esse potuerit? non certe *Εὐτέβεια* (*Pialia*) de quibus frequens mentio in lapp. vet. & Scriptoribus: haec enim constituta primum ab Antonino (6) in honorem Hadriani patris sui, illam nostri marmoris antiquitatem ferre nequeunt. Satius est, ut agonem *Buthysiae* Puteolis editum ea tempestate fuisse suspicer. Lapis Grut. pag. 1105. memorat τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποτιόλοις Βουθυσίαις, agonem *Buthysiae Puteolis*. Et si lapis hic Gruterianus nostra inscriptione recentior sit; tamen verba Graeca, ut sunt concepta, significant, agonem *Buthysiae* non tum primum Puteolis editum, sed jampridem institutum, ibi de

mo-

(3) Proditur hic titulus Puteolano in pluribus plumbeis tubis, in Museum Herculanense illatis, & in inscriptione Gruteri p. CLXI. 5.

(4) Vide locum Stephani, quem emendatum protuli pag. 20. ubi traditur Alexandriam varia subinde adscivisse cognomina Augustorum, prout temporum opportunitas suadebat.

(5) In Graeca inscrip. Gruteri pag. MCV. Puteoli ΚΟΛΩΝΙΑ ΣΕΒΑΣΤΩΗ pro ΣΕΒΑΣΤΗ, *Colonia Au-*

gusta, dicuntur. Scalptum hoc marmor fuit Gallo & Flacco Corneliano Coss. qui anno Chr. 174. Consules processerunt.

(6) Consule Scaligerum de Emend. Temp. V. pag. 477. ubi ex Artemidoro docet, *Εὐτέβεια* Puteolis instituisse Antoninum Pium, qui idcirco in vetusta epigraphe Melphae reperiata, sed quae Puteolis scalpita fuerit oportet, salutatur *Constitutor sacri certaminis Iselastici*.

more instaurari consuevisse. *Bovuthysia*, *bovicidium* seu bovis immolationem notat, & apud rei Rom. Scriptores extenditur ad publicas supplicationes, quae raro sine sanguine victimarum majorum peragebantur. Sed *Bovuthysia* interdum festi peculiaris nomen est, ut in illo Suetonii Nerone 12. *Gymnico, quod in septis edebat, inter BVTHYSIAE apparatus, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam, Jovi Capitolino consecravit.* Utinam strenuissimi Tranquilli commentatores, ecquod festi genus *Buthysia* fuerit, dicere occupassent; mihi certe nunc de agonali *Buthysia* Puteolorum satagenti, fecissent otium. Interim hoc affirmari tuto posse reor, Romanos, & Romanorum exemplo Puteolanos, e Graecia ut nomen, sic ritum *Buthysiae*, cum plurimis aliis institutis arripuisse. Sed jam mihi praesagit animus, fore ut in longum huiusmodi quaestio praeter opinionem meam extrahatur: quamobrem contractis, uti dici solet, velis, hinc esto Commentarii, quem in Inscriptionem athleticam Neapolitanam ornabam, finis. Nam si quid adhuc ad illustrationem Agonis *Buthysiae* fuerat reliqui, seorsum ac veluti per otium, in subiecta Dissertatione discutiam.

D E B V T H Y S I A E

AGONE PUTEOLANO

DISSERTATIO.

Qui Campaniae nummos, barbati bovis imaginem praeferentes, inspexit, ac rursus mentem in *Bovuthysia* (*Bovicidii*) agonem. Puteolis in Campania celebratum, advertit; is facile coniecit, nexum, atque, ut ita dicam, necessitudinem quandam, inter illam monetalem notam, & hunc Puteolanum agonem intercessisse. Profecto enim Cumana numismata frequenter exhibent bovem, ad notandam scilicet terrae, laboris patientissimae, fertilitatem. A Cumis primordia sumpsit Dicaearchia, quae postea Puteoli dicta: hinc primum foret colligere, Puteolanos, qui in agro Cumano succreverant, boves quotannis immolare consuevisse, ut eo *Bovicidio* se gratos erga Numinum indulgentiam probarent, simulque ostenderent, se id illis sacrificare, per quod vel maxime ubertas in agro Campano exuberabat. Inde factum publico sacrificio *Buthysiae* nomen: quod festum-uti celebritate quanta maxima frequentaretur, ea occasione indictum Puteo-

lis

lis *Buthysiae Certamen*, fortasse a Campaniae populis instaurandum; sic ut qui privatim populi bovum aratorum laboribus dilescerent, ii in commune quotannis Puteolos, conditam agitando festo sedem, adirent, ac praecessent agoni. Sic Olympicum certamen, quod Pisae in Elide edebatur, universi Elidis populi procurabant, ac singuli suum *Helladonicam*, qui praecesset ludo, ablegabant. In commune etiam Latii populi *Feriis Latinis* vilcerationem Jovi Latiali in Monte Albano instaurabant. Hos auctores aemulati videntur & Campaniae populi, qui ad tuendam Campani nominis societatem Puteolos *Bovicidii* caula convenerint, iique fortasse, qui bovem illum barbatus, veluti tesseram Campaniae necessitudinis, exprimebant in nummis.

Verum huiusmodi conjecturae tum alia non pauca (1), tum illud in primis adversatur, quod non soli Campaniae populi, sed & alii plures in Graecia transmarina, Siciliaque, ac praeterea in Italia nonnulli extra Campaniam censiti, eam monetalem notam adoptarunt: quos omnes Buthysiae operam dedisse, ut est divinato difficile, sic affirmare incontultum omnino foret; magis id adeo, quod si typus ille bovis ad significandam terrae, bovum laboribus exercitae, fertilitatem pertinuit; hoc ipso monemur, populos illos, agrorum culturae studiosissimos, facile a bovum, unde tot commoda in se redundabant, fundendo sanguine abstinuisse. Sed quando semel injecta mentio est bovis barbati, in nummis Campaniae saepenumero signati; libuit mihi

(1) Ac primum etsi Socii Campani nominis (Campanos voco, qui antiquitus sive Osci, sive Tyrrheni appellabantur) unum veluti corpus in commune constituisse videntur: Strabo enim in duodecim populos Tyrrheniam Campaniae divisam docens lib V. pag. 242. innuit, Oscos sic habitasse seorsum, ut facile in unum foedus, re poscente, convenirent: Attamen ii populi, si quo simul coisse reipublicae causa oportuit, potius Capuam (Campaniae celeberrimam metropolim, & quam idem Strabo Ibid. & p. 248. ita dictam hariolatur, quasi *Caput* gentis Oscae) quam Puteolos, Romanorum coloniam frequentassent. Praeterea soli ferme ex Cam-

paniae populis Puteolani ostendere non habent nummos patrios, in quibus bos barbatus appareat; nam qui nummi sic signati apud eos jaçantur, sunt incertissimae fidei, ut pag. 187. adnot. 6. conquestus sum. Atqui prope miraculo fuerit, ceteris Campaniae populis ad signandam *Bovicidii* communionem, exprimentibus in nummis bovem; Puteolanos solos, in quorum urbe festum ipsum agitabatur, Oscae societatis symbolum, si re vera symbolum fuisset, neglexisse. Denique *Buthysiae* procuratio, quamvis Puteolis agon ederetur, nec ipsis quidem Puteolanis, uti loco suo ostendam, adeo non universis Campaniae populis, demandata fuerat.

mihi ante omnia excutere, quo potissimum veteres spectarint, ut adeo frequenter bovem sic prodigialiter depictum, in numismatis exhiberent; ut hoc primo labore perfunctus, tum denique ad aperiendam Buthysiae notionem accedam. Itaque more dialecticorum in hac prima dissertationis parte, *Quid Buthysia non sit* ostendam; tum in altera, *Quid verosimiliter sit*, propius inquiram.

P A R S P R I O R

*In qua ostenditur, Semibovem virum barbatus in nummis
Campaniae obvium, nihil commune habere cum
Buthysia Puteolanorum.*

§ I.

Semibovem virum barbatus non esse Minotaurum, neque Neptunum, neque Hebonem, neque Fluviorum Genium; sed commendatâ Pighii & Carrerae sententiâ, suadet, Symbolum agriculturae atque ubertatis sub eo biforâi monstro latere. Plutarchi locus explicatur.

DE monstro biforâi, qui in nummis Graeciae Italicae ac Siculae laepissime comparet, variae circumferuntur opiniones, adeo dissonae, ut quid potissimum sequare, quidve repudies, in incognito sit. Enimvero ut minutiora quaedam omittam, alii Minotaurum, infamem Pasiphaëis filium; alii Neptunum; alii Hebonem, peculiare Neapolitanorum numen, esse malunt. Sunt qui contendunt, eam effigiem quibuscumque fluviis, nusquam non cornigeris numinibus, posse commode aptari, sic ut in huiusmodi nummis non aliud nisi fluvii genius regionis repraesentetur. Post tot tantaque opinionum dissidia, libuit & mihi rem ad trutinam revocare, & expendere accuratius, utra sententiarum ponderosior alteram elevaret. Quamquam, verum ut fatear, quae omnia hoc de argumento sunt hactenus excogitata, numquam se mihi probarunt satis; nunc vero (postquam numismata id genus pleraque inspicere, contrectare, simulque conferre mihi licuit) adeo intuta ac molesta illa acciderunt, ut ad novam conjecturam proponendam, me excitatum esse senserim. Mea igitur sistam in medio, ubi aliena locum sibi tueri non posse, singula stringendo, suaserim.

A Mi-

A Minotauro, qui diutius quam ceteri, primas tenuit, ordiar. In quo monstro alii Cretensem, alii Atheniensem (2) urbium Italicarum ac Sicularum originem agnoscunt; quasi si primi coloniarum conditores eo consilio portentosa nota nummos signarint, uti posterius de majorum incunabulis primis monerentur. Atque hi quidem privatim de Cretica an Attica prosapia secum digladiantur, in eo vero in commune conveniunt, non esse de Minotauro dubitandum; adeoque ea opinio mentes hominum occupavit, ut Spanhemius *de Praest. Numism.* tom. I. p. 284. judicavit, veram Minotauri speciem non aliunde, nisi ex nummis Italicis Siculisque, esse addiscendam. Nam cum veteres Scriptores Pasiphaëis filium taurino capite & reliquis partibus humanis, contra ac cuditur in nummis, descripserint, illos errasse vir prae-

G g

stan-

(2) Vir amplissimus Marius Guarnaccius in suo spisso volumine, inscripto: *Origini Italiche* Edit. Lucae 1767. Tom. I. pag. 354. seqq. ex hoc Herodoti, sive quis alius est auctor, Vitae Homeri loco, prope ab initio: *Cymaei tum in Hermei sinus recessu aedificabant. Civitati autem quae condebatur, nomen imposuit Smyrnam Theseus, ab uxoris nomine, cujus memoriam relinquere volebat:* (ὁ δὲ Θεσεύς ἐν τῶν τινὶ Κύμῳ κτισάντων ἐν τοῖς πρώτοις Θισσαίων, ἀπὸ Εὐμήλου τοῦ Αἰδμήτου): *Hic autem Theseus ex primariis Thessalorum fuit, qui Cymen condiderant, ab Eumelo Admeti filio oriundus:* ac praeterea ex nummo, ut ait, Neapolitano, in quo vestigia nominum *Eumeli* ac *Thefei* sibi videre visus est; colligit, Theseum vel Neapolim condidisse, vel certe Neapoli cultum fuisse; quandoquidem ipse Eumelus (a quo genus traxisse Theseum, Minotauri interfectorem, fabulatur) inter patrios Neapolitanorum Deos recensetur a Statio: indeque liberrime pronuntiat pag. 357. nonnisi Minotaurum in nummis Neap. in honorem Thefei fuisse signatum. Equidem nummum, quem laudat, non mo-

ror; quem utpote corrosum, & fugientibus litteris, non dico exaratum, sed inquinatum, ne sulphuratis quidem quis permutare se posse speraret. At vero quod ad Herodotum spectat, Vir praeclarissimus (quod bona sua pace dixerim) toto aberrat caelo. Theseus enim Minotauri debellator, alius est a Theseo Eumeli nepote, Cymesque conditore: ille Troezenius, hic Thessalus domo fuit; ille ad mythica tempora, hic ad aetatem Aeolicae migrationis, quae Trojano bello fuit multo recentior, pertinet. Adhaec quo tempore Smyrna a Theseo Thessalo condebatur, editum fuisse in lucem Homerum narrat ibidem Herodotus: hoc saltem monere Clarissimum hominem potuit, uti Theseum ferme aequalem Homero, ab illo vetustissimo Theseo, Athenarum conditore, distingueret. Ni hic est, nescio an quem alium ἀναχρονισμόν esse dicemus: anachronismo autem assidet ἀνισορρομία. Interim quis ferat Guarnaccium sic extremâ p. 357. increpantem: *Si spera che i saggi e odierni Napolitani . . . vorranno apprendere la loro origine DALL'ISTORIA, e dai Fatti, e non più dalle fallaci Etimologie?*

stantissimus liberrime pronuntiavit. Sed recte est, quod pictura Herculanensis (3) in qua Minotaurus, ad normam utique descriptionemque veterum depictus, alius ab eo est, qui visitur in nummis, fidem crepidiis Creticis Atticisve, auctoritatem criminanti Spanhemio detraxit.

Mazochius vero in Neptunum oculos coniecit, in Tabb. Heracl. pag. 27. & 512. Sane Neptunus ab Hesychio Ταῦρος dictus proditur, & in nummis Polidoniatarum, qui a Neptuno nomen habuere; non raro *Taurus* apparet. His adde quod Neptuni *cornua* optime geographicum Italiae typum exhibent. Piso apud Varronem II. de R. R. Italiam a *virulis* arcessit: extremamque Italiae partem in duo promontoria divisam, Plinius III. 10. *Italiae frontem* appellat, Mela vero II. 4. aequasse buculo capiti videtur; *Frons ejus* (inquiens) *in duo quidem se cornua . . . scindit*. Hinc indicium capit homo noster quavis praedicatione major, Italiotas hanc pecoris imaginem in nummis suis delineasse, eo quod ea regionis figuram apprimè referret. Sed huic ingeniosissimae conjecturae illud obstat, quod non Italiotae soli, sed & Siciliotae non pauci, ut Entellini, Agyrinaei, Geloi, Himeracii id insigne monetale adoptarunt; qui, si quidem de exprimendo typo regionis solliciti fuissent, potius speciem triquetram, quae Siciliae est, quam bicornem, signassent in nummis.

Jam in conspectum se dat ordine suo Hebon, quem nonnulli Scriptores nostri, Circea fortasse virga percussus, ex bipede sublimi erectoque, in quadrupedem incurvicervicum transformarunt. Audi sodes metamorphosim. Item *Liberi patris* (sunt verba Macrobii Saturn. I. 18.) *simulacra partim puerili aetate, partim juvenili fingunt; praeterea barbata specie, senili quoque, uti Graeci ejus, quem Bassarea, item quem Brisea appellant; & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes*. Qua in descriptione Bacchi, nemo non humanam speciem agnovisset; & tamen I. Caesar Capacius *Hist. Neap.* lib. I. 14. Matthaeus Aegyptius in *De Sen. Consulto Bacchan.* p. 30. Cl. Scriptor *Thec. Calam.* p. 673. quique eum Italice pene ad verbum reddidit, ornatissimus *Coloniaram Phoeniciarum in Regnum Neap.* deductor pag. 226. seqq. cum de imponendo nomine illi monstro monetali satagerent, nec aliunde quod aliud promerent, habuissent; commenti sunt, Liberum patrem barbata specie, quemadmodum a Macrobio describitur, uni-

(3) In Tab. V. Tomi I. Pictur. Herculan. pingitur stans Theseus, cui manus pueri puelhaeque a praesenti morte vindicati, exosculantur: juxta

jacet Minotaurus extinctus; sed hic homo est, qui in caput bubulum desinit, non contra: nec secus Minotaurus pingitur in Atheniensium nummis.

universum sub eo monstro latere in nummis Acarnaniae, Siciliae, & Campaniae, sic tamen, ut in nummis aliis Graecanicis *Bassareus* vel *Brisens*, in nummis vero Campaniae *Hebon* cognominandus sit. Inde plura de Hebone differunt, eumque Neapoli, quod ceteroqui ignotum nemini esse poterat, impense cultum ostendunt. Equidem ut eorum studio in hac parte velificem; non diffiteor, Hebonem in honore maximo habitum, nec Neapoli solum, sed & (4) Calatiae quoque, addo etiam in universa Campania; sed hoc unum negarim, Hebonem in taurum, humano vultu superstiti, transformatum usquam conspici aut significari. Nam si de Macrobiani verbis, quae sola pro adstruendo tauriformi Hebone jactantur a nostris, agitur; nimis intuta res est; ille enim Liberum patrem, nunc *puerili aetate*, nunc *barbata ac senili specie* describens, nonnisi naturalem vel pueri, vel barbati senis imaginem excitat animo, ac veluti sistit ob oculos. Unde ergo tam repente cornua ei in fronte pullularint? Et cornua quidem Liberi patris facilius ferri possent; quandoquidem haec cum aliis diis communia ille haberet. Sed quis adeo contumeliose de Baccho sensit, ut & humanum ejus statum prodigialiter incurvaret, & praegrandes aures ad baceri pecoris similitudinem appingeret? Porro ubinam, quaeso, Hebon sic transformatus aut describitur, aut pingitur? non alibi certe, nisi in nostrorum praestigiatorum acetabulis; & hi quidem Hebone, ut rentur, a se in nummis Campaniae demonstrato, tanta jubilatione gestiunt, ut non vehementius olim Aegyptii sacerdotes invento Api exultaverint.

Petrus Burmannus, dum nummum Oeniadarum in Acarnania, in quo nummo eadem tauriformis senis imago visitur, illustrat, strictim digreditur in nummos alios similiter percussos, & ingeniosissime conjicit, eo symbolo signari fluvios cujusque regionis. *Acheloi igitur fluvii caput* (inquit in *Commentario ad Nummos Siculos* edito cum *Siculis Phil. Dorrillii* pag. 389.) *hic potius cum Dorrillio agnoscamus, ad Oeniadarum situm, ut patet significandum: Et admissa semel ac notata*

G g 2

hac

(4) Testatur id vetus inscriptio, quae hodieum Calatiae prostat, editaque fuit a Nicolao de Simone in *De Statutis Municipalibus Civitatis Calatiae* pag. 18.

HBONI ENIΦANEZTATΩ ΘΕΩ
ΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΛΑΟΣ ΚΑΛΑΤΙΝΟΣ
i. e. *Heboni praefectissimo dea Ordo*

Populusque Calatinus. Ab amico, munice Calatino, didici, in marmore sculptum: HBONI. Errore ne quadratarii, an consulte, quia olim & HBON & HBONHΣ efferretur? Sane pag. 150. simile quid in inscriptione Neap. deprehendimus, ubi ETANOHI pro ETANOEI.

huc observatione tam nobis usuenire experiemur in aliis etiam nummis, quos Minotauri capite insignitos vulgo jactant, in quibus non dubito cornuta ejusmodi capita potius referenda esse ad Fluvios urbibus illis, ad quas numi spectant, vicinos. In Burmanni sententiam concessit amplissimus aequae ac doctissimus Gabriel Castellus Princeps Turremuzzae in Inscriptionum Sicularum prolegomenis pag. XXVII. eamque latius uberiusque explicavit, ac porro propugnare adnitus est, urbes omnes, quarum nummi hujusmodi contrectantur aut secus flumina, aut non procul inde, stetisse. Sed aegre adducor ut credam, hanc interpretationem omnibus peraeque nummis posse commode aptari. Nam ut de Siciliae nummis dissimulem; de nummis Graeciae Italiae hoc affirmare possum, eorum plerosque ad illas pertinere urbes, quae a fluviorum alveis longo intervallo distant: quamvis earundem urbium loca passim humecta esse madidaeque, aut unde unde irrigua, non dissiteor.

Sed ne lectorem longa expectatione suspensum diutius detineam; prae veteris mihi mirifice placet sententia Steph. Vinandi Pighii in Annal. Magistr. Rom. tom. I. pag. 422. & Petri Carrerae in Disquisit. Numm. Catan. & Panorm. p. 63. qui bovem illum humana facie praeditum, loco symboli signasse veteres in nummis existimant, ut eo labor agrorum atque industria, agri culturae patientissimi, & ubertas eximia adumbrarentur. Sane fuit olim hoc in more positum, ut appingerentur in nummis animalia, plantae fruticesve, quae regio abundaret, vel quae urbis magistratusve nomen utcumque exprimerent, vel demique ad loci ingenium alluderent. De qua symbolica scalpendi ratione copiose quamplurimi disseruere: quae hic apposite delibarem, nisi meus esse mallet. Attamen ne rem tacitus omaino praeterisse videar, egregium Plutarchi locum proferam, ad rei quam tractamus, faciendam fidem apposite comparatum: Εὐ δὲ τῷ Κορυθίῳ οἶκῳ &c. Cum enim (inquit in de Pythiae Oraculis p. 399.) in Corinthiorum domo spectaremus aream palmam... torno insculptae ad radicem [βλάττοι (5) καὶ ὕδρι] ranae & hydri Diogeniano admirationem injece-
runt

(5) Mirifice Plutarchus hoc loco se se excruciat, uti scopum collineet, quo fortasse artifex sculpendo *ranas* atque *hydros* in palma, spectarit; ac tandem eo labitur, ut ranas veluti vernae tempestatis symbolum, interpretetur. Nimis a proposito, ut puto,

alienum. Equidem frustra sim, si quae vir maximus vel ignoravit, vel non probe perspexit, homuncio coner emendare. Attamen tamquam unus e multitudine, veluti in concione, ubi loquendi palam datur cuique facultas, strictim dicam quae sentio, nihil

vant . . . Non enim palma, ut aliae arbores, palustris est, aut aquae amans planta : neque Corinthiis cum ranis quidquam rei est, [ὥστε σύμβολον ἢ παράσημον εἶναι τῆς πόλεως] ut pro nota aut signo ejus urbis haberi debeant : quomodo Selinuntii quondam aureum [Σέλινον] apium, & Tenedii [πέλεκυν] securim, a cancris (6), qui apud eos nascuntur ad locum, cui Asterium nomen &c. Ex quibus Plutarchi verbis intelligere est, urbes populosque non secus ac naves (7) & privatas familias, sua habuisse σύμβολα καὶ παράσημα, notas ac symbola, sed quae genio loci responderent; indeque Chaeronensis Philo-

phus

nihil ultra sollicitus. Ajo igitur fabrum, sive potius fabros (duos enim fuisse conjicio) aëreae palmae, id facere occupasse, quod alio tempore aemulati fuere *Battachus* & *Saurus*, statuarii non ignobiles; de quibus Plinius lib. XXXVI. extremo cap. 3. Sunt certe etiamnum in columnarum spiras insculpta nominum eorum (Sauri & Battachi) argumenta, *LACERTA*, atque *RANA*. Utrique enim cum nominum suorum inscriptio in operibus, quae elaboraverant, negata fuisset: callide supposuerunt nominibus argumenta nominum, *Ranam* scilicet & *Lacertam*, quae Graece reddita, *Βάτραχος* & *Σαῦρος*, h. e. artifices ipsos *Batrachum* & *Saurum*, sonabant. Quas columnarum spiras memorat Plinius, fortasse illae ipsae sunt, quae hodieum visuntur Romae in Aede S. Mariae trans Tiberim. Capitulum unum hujusmodi, in cujus spiris affabre scalptae visuntur ranae ac lacertae, incisum aëreae formae sum nuper ingenti gaudio contemplatus apud Cl. V. Marchionem Galianum, virum amicissimum, ac politiore litteratura cultissimum. Id autem artificium architectatos prius fuisse conjicio, artifices illos, qui flandae ex aëre palmae, de qua Plutarchus, insudarunt: qui, sive quia sua inscribere nomina vellentur, sive quia hieroglyphicam scalpendi rationem sequi voluissent (ut

ostendere paribus vetustis exemplis, si id agerem, possem); vice nominum expresse runt in palma *Βατράχους* & *Τήδρους* (ranas atque hydros): in tempestive quidem si rem ipsam in loco non suo scalptam aestimaveris; at vero non parum opportune, si explores, ac veluti pervadas consilium eorum, qui nomina sua prodere per haec vicaria symbola maluerunt; ita ut perspectis typis ranae atque hydri, facile conjiceretur, unum *Batrachi*, alterum *Hydri* nomen gessisse.

(6) De hoc symbolo *Bipennis* loquitur praeterea Stephanus in V. Τ. τῆς νίδος: etsi aliunde repetat originem, ac Plutarchus fecit. Etenim ille accessit cum Aristotele causam a fœvera Tenediorum lege, qua adulteria *securi* plesterentur; quam sanctionem primus subierit filius ejus, qui legem tulit: in cujus rei memoriam atque exemplum narrat Ethnographus, Tenedios *bipennis* notam in moneta observasse.

(7) De navium παρασήμοις res est exploratissima: at vero de symbolis familiarum legi digna sunt, quae Mazochius in Tab. Heracl. pag. 148. seqq. erudite copioseque disseruit: unde quid ad specimen hîc opportune delibarem, nisi considerem, lectorem ex ipso fonte potantem, multo doctiorem fore discessurum.

plus abjudicat a Corinthiorum insignibus ranas, quae utpote aquarum hospitae, portendunt agrum uliginosum, cujusmodi non erat Corinthiacus. Profecto enim Cumani saepe ranas exhibuerunt in nummis, ad notandam scilicet aquarum in vicinia stagnantium copiam. Ergo urbium symbola erant hujusmodi, quae vel Deorum religiones, vel hominum artes industriamque animalium arborumve, copiam, soli benignitatem, speciemque fructuum, qui ibi exuberabant, significarent: ut Metapontini nummi frequentissime praeseferunt aristas, quae ager frumenti feracissimus ostendebatur. Jamvero ad significandam agri bonitatem ac veluti docilitatem, omnigenamque culturam, nullum aptius excogitari symbolum potuit, quam bos, cujus labores, humanorum laborum vicarii, plus in colendo agro, quam mille aratorum manus, emolumenti conferunt. Hinc apud plerasque gentes boves summo in honore, adeoque necessarii sunt habiti, ut Athenis si quis bovem mactasset, haud impunius abiret, quam si hominem agricolam interfecisset (8). Quamobrem in hanc Pighii, & Carrerae sententiam concedo: ubicumque bos quoquo modo fictus in nummis apparet, ibi universam terram aratri patientem, irriguam, feracissimamque significari,

§ II.

Biformem tauri speciem fuisse ex Acheloi metamorphosi, a Sophocle descripta, expressam. Hujus Tragici locus explicatur. Acheloi vocem non solum Aetoliae fluvium significare, sed esse commune aquarum vocabulum, ac typum abundantiae.

Sed quaestionem nondum resoluimus ad vivum. Nam quid veteribus in mentem venerit, sic bucerum quadrupedem effingere, ut in faciem virilem barbatamque concederet? Profecto enim Pighium non moror, qui conjecit eo typo humanum consilium, sine quo inutilis

(8) Varro de R. R. II. 5. de bove: *Hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister. Ab hac antiqui manus ita abstinere voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis est Attica, testis Peloponnesus.* Columella lib. VI. in prooem. *Bovis tanta fuit apud antiquos veneratio, ut tam capitale esset bovem necasse, quam civem.* In

eamdem sententiam loquitur Plinius VIII. 45. Val. Maximus, Stobaeus, Aelianus, alii. Quae tanta veterum adeoque exquisita de animalibus providentia, nunc forte risu excipietur; at si recte judicare velimus; illa, vel cum animalium incolumitati prospicit, mirifice praeursorum hominum commendat humanitatem.

tilis foret agri bonitas, adumbrari. Nimis acute philosophatur vir praestantissimus. At vero philosophia priscarum gentium, ad vulgi captum accommodata, citius fabulis, quam ratiocinationibus crevit; eique nonnisi ea, quae sub sensus cadebant, vel communi opinione sustinebantur, cujusmodi mythica theologia erat, materiam suppeditabant. Inter autem fabulosas narrationes illud olim ore vulgi quam maxime jactabatur, Acheloum Aetoliae regem ob Dejanirae nuptias cum Hercule contendisse, cumque eo in singulari certamine congressum, varias induisse formas, in primisque tauri speciem vultu virili illustratam: sed mox avulso illi ab Hercule sinistro cornu, regem praedolore fatigatum potentiori victoriam, rivali sponsam ultro cessisse; Herculem vero Aetolis cornu detruncatum dono dedisse. Id autem est illud portentosum Amaltheae cornu, cujus possessori ea facultas concessa ferebatur, ut quicquid elculenti vel poculenti in mentem ei incidisset exoptare, praesto, abundeque ac sine labore adnasceretur. Ea nimirum fabula, opinor, obversata fuit animo eorum populorum, qui bifforme monstrum in moneta signarunt, ut in ejus virili facie Acheloum facile agnosceres, simulque colligeres, ex eorum agro, non secus ac ex Acheloi cornu, quoscumque terrae fructus sive potus sive cibi, uberrime facillimeque provenire. Verum ut quae complexim dixi, partite enarrando suadeam, equidem conabor ostendere 1. Biformem tauri speciem ad Acheloi metamorphosin, a Sophocle descriptam, fuisse compositam. 2. Acheloi vocem non solum Acarnaniae Aetoliaeque fluvium significare, sed esse commune aquarum vocabulum, ac typum abundantiae.

I. Ac primum quidem mirari subit, neminem adhuc advertisse, Acheloum sic immutatum a Sophocle describi, quemadmodum semibos ille vir barbatus in nummis Graeciae Italicae, ac Siciliae visitur. Hanc autem metamorphosin speciem facile quisque per se in poeta deprehendisset, nisi latinae interpretationes Tragici, praepostere factae, fucum oculo raptim legenti fecissent. Ergo in Trachiniis prope ab initio, sic de vice sua querens inducitur Dejanira:

Μνηστὴρ γὰρ ἦν μοι ποταμὸς, Ἀχελῷον λέγω,
Ὅς μ' ἐν τεσσάρτοι μορφάσιν ἕξατῇ πατρός
Φοιτῶν ἐναργὴς παῦρος, ἄλλοτ' αἰόλος
Δράκων ἐλεικτός, ἄλλοτ' ἀνδρείου τύπος
Βούκρανος

quae latine vertuntur in Strabonis, qui versus hosce poetae recitavit, editione Amstel. lib. X. pag. 458. in hunc modum:

Nam

*Nam nuptias Achelous ambivit meas
 Fluvius, tribus me formis a patre flagitans,
 Aliquando taurus evidens, aliàs draco
 Maculis voluminibusque varius exstitit,
 Formâ viri quandoque taurinum caput
 Habentis ille visus . . .*

Nec secus vertit Natalis Comes Mythol. VII. 2. & quicumque alius ad poëtam latine reddendum accessit: quorum interpretum incuriosa diligentia fecit, ut Achelous speciem Minotauri, cui peculiare fuit, in humanis artubus gerere taurinum caput, aemulatus fuisse videretur; sed contra poëtae sententiam, qui Acheloum potius *taurum ἀνδρόπρωπον* (cum virili facie), quam *virum βούπρωπον* (cum taurina facie) descripsit. Achelous primum se in ταῦρον ἐνεργῇ transformavit. Ἐνεργῆς hîc opponitur φαντασῶ (imaginario) (9); eoque adjuncto significatur, illum, non errore phantasiae oculorumque, sed *reapse* taurum evasisse: cui scilicet artus omnes membraque, ad veri tauri similitudinem, praecisa fuerint. Deinde is idem ἀνδρεῖω τύπῳ βούκρανος apparuit, h. e. *bucerus cum virili facie*. Empedocles apud Aristotelem Physic. II. 8. & Plutarchum advers. Colot. p. 1123. dixisset βουγενῇ ἀνδρόπρωπον, *tauri-genus virilem faciem prae se ferens*. Casaubonus, quem recta graecae vis interpretatio latere non potuit, tamen ut erat de taurino Acheloi capite occupatus, poëtae locum sic emendabat ἀνδρεῖω τύπῳ βούπρωπος, *qui in virili trunco caput taurinum gerebat*. At emendationem Casauboni ea, quae apud poëtam proxime sequuntur, verba omnino respuunt: Ἐκ δὲ δασυίου γενεᾶς Κροννοὶ διερχόμενοι κρηναίου ποταμοῦ, *e densa vero barba rivuli aquae potabilis defluebant*. Sed ex mento tauri, si quidem Achelous in taurum exisset, palearia, non barbam, pependisse dicerentur. Itaque si nihil aliud, *densa* quidem certe *barba* significabit, Acheloum cetera quidem *taurum*, in antica vero parte, *vultus humani barbatique dignitatem* praetulisse. Plane ad ejusdem imaginis normam componitur ille bucerus virili facie, barbatusque, satis obvijs in nummis, adeoque similis, ut Sophocli Acheloi metamorphosim enarraati, numismata Oeniadarum, in quibus exploratum est, Acheloum effingi, obversata & expressa fuisse videantur. Jamvero cum typus idem in nummis Graeciae Italicae, atque Siciliae cusus appareat, neque ibi, ut paullo ante demonstravi, Mi-

no-

(9) Eustathius in Iliad. p. 1200. 20. *ῥέδαι* enarrans, τὸ ἐνεργῆς (inquit) Edit. Rom. ubi quid sit ἐνεργῆς φαί- ἀντικεινται τῇ ἰουτή καὶ φαντασῶ.

notaurus, aut Neptunus, aut Hebon delitescat, nisi hic est Achelous, nescio an quo alio nomine vocari possit: quamvis ut quod res est fatear, Oenia lae alio consilio, ac Italiotae, nummos ea nota signarunt: & illi quidem Acheloum, ut patrii fluvii sua arva secundantis Genium, hi vero, ut commune aquarum, indeque abundantiae, numen observarunt.

II. Sane fluvius, in quem Aetoliae Regem Acheloum conversum fabulantur, a Pindi jugis exorsus, atque ad dexteram relinquens Ambraciam, fluit inter Acarnaniam Aetoliamque medius, & ad Echinadas insulas se se exonerat. Ad ostia fluvii sitae sunt Oeniadae, in quarum nummis Achelous visitur; sed & eodem typo usi sunt Ambraciotae & Acarnanes, teste Spanhemio in de Praest. Numis. tom. I. p. 395. Itaque vetus colendi fluvios patrios consuetudo in causa fuit, ut illi populi Acheloum vel alluentem; vel interluentem, agros suos in moneta pariter exhiberent: ut vero cornigerum, virili facie, barbatumque exprimerent, vulgata de Acheloo sic transformato fabula praelusit. Hic autem si contenderem; vel colonos inde duductos, vel Pelasgos Tyrrhenos, illarum regionum hospites, docuisse Italos Siculosque, ut eandem notam usurparent in nummis, a vero fortasse non toto caelo aberrarem. Sed mihi abstrusiora, quaeque longo veluti intervallo distita, vix oculis cerni possunt, persequi non est animus; eoque magis illum detrecto laborem, quod in re praesenti necesse non est, ut Acheloi investigandi studio in Aetoliam peregrinemur; is enim in regionibus Italiae Siciliaeque passim obvius est, & ex vero ἐπιφανέστατος, praesentissimus, in omnium oculos incurrit. Profecto Macrobius dum in versum hunc Maronis ex Georg. I.

Poculaque inventis Acheloia miscuit urvis

commentatur, erudite demonstrat Saturn. V. 18. veteres scriptores Acheloum pro aqua usurpasse. Plura in eandem sententiam congeffit Fulvius Ursinus in suo Virgilio cum Graecis collato, & auctoritate Euripidis, Callimachi, Aeschyli, Aristophanis & Athenaei, idipsum luculenter evicit. Causam vero hanc fuisse prodidit Ephorus apud Macrobius l. c. quod aliis quidem fluviiis dumtaxat finitimi populi sacrificant; (τὸν δὲ Ἀχελῶν μόνον ἀπαντὸς ἀνθρώπου συμβέβηκε τιμᾶν) Acheloum vero esse solum, quem gentes universae venerantur: ejusque cultum, a Dodonaeis ipsis oraculis commendatum, prodidit idem Ephorus Ibid. Σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν &c. Nam cum in omnibus fere responsis jubere solitus sit Deus sacrificari Acheloo; permulti existimarunt, non fluvium per Acarnaniam defluentem, sed universam vim aquarum Acheloi nomine ab oraculo vocari. Habes jam in Acheloo comprehen-

H h

sam

sam quorumcumque fluminum sive laticum notionem. Sed est praeterea quod in Acheloo transformato curiose contempleris: cornu nimirum abundantiae, quod Hercules ab eo excussum donarat Aetolis. Sed jam tempus est, ut quid sub cortice fabulae delitescat, aperiamus. Ergo Achelous idcirco cornu abundantiae possidere credebatur, quia incredibilem regionibus a se irrigatis fecunditatem largiebatur: de quo audire praestat Diodorum Sic. qui lib. IV. 35. sic fabulam, fabulaeque significationem, exposuit. Ἡρώδης δὲ τοῖς Καλυδωνίοις &c. *Hercules a Calydoniis gratiam inire volens, Acheloum fluvium in alium, quem ipse fecerat, alveum diversit, & magnum fertilis agri spatium omni rigandum, hoc pacto vindicavit. Quae res poetarum fabulae materiam dedit. Fingunt enim Herculem cum Acheloo, in Tauri formam converso, pugna decertasse, & in conflictu alterum ei cornu detruncatum Aetolis dono dedisse. Id Amaltheae cornu vocant; quod omni autumnalis fructus copia, uti racemis, & id genus aliis, sit refertum. Cornu illis (poetis) cursum Acheloi per fossam alio deflexum, obscure significat. Pomis inde malisque Punicis & racemis, tellus frugifera, quae flumine humectatur, & feracium plantarum copia, denotantur. Sed quandoquidem scaturigines omnes de nomine Acheloi vocare placuit; hinc orta mihi videtur opinio veterum, ut ager quicumque humore vel superne fluente, vel subter meante, fecundabatur ad miraculum, vulgo jactaretur insideri ab Acheloo, promo condo abundantiae, symbolice in ejus fronte cornigera expressae. Hinc in Acheloo non solum commune laticum nomen, sed & copiae typum agnoverunt universi; eoque tandem res evasit, ut pro simplici Cornu Copiae, fructibus onusto, nimirum ut mutum inersque symbolum quodammodo informarent animarentque (10), ejus vice Acheloum bucerum in nummis exhiberent.*

§. III.

(10) In quodam nummo Metapontino (quem in Museo Ducis Nojæ contrectavi) muliebre caput visitur; cui duo cornua non adhaescent in fronte, ut in ceteris cornutis capitibus fingi solet, sed supra aures ornamenti vice inniuntur intextis capillis. E cornibus autem aristae pullulant, quae in orbem circumflexae, locum ferti tenent. Nemo non videt, Metapontinos voluisse agri sui ubertatem hoc pacto significatam: id quod ceteroqui

simplex cornu spicis ac fructibus onustum, ut passim alibi, abunde notasset: attamen ipsi, ne solitaria cornu species quodammodo languesceret, cornua capillis intexuere, quasi connexa cum reliquo mundo muliebri forent. Id nimirum est, quod nostri homines dicunt, *mettere in azione*: cum scilicet quae solitaria, ac simplicia sunt, simul composita sic connectuntur a pictoribus, ut unum quid facere videantur.

§. III.

Acheloum signari in nummis Graeciae Italicae & Siculae non tamquam Acarnaniae fluvium, sed ut symbolum ubertatis agrorum. Chalcidenses Acheloi typum, qui ex incolatu Ambraciotico addidicerant, per Italiam ac Siciliam, conditis a se coloniis, circumtulisse. Cur Achelous in numismatis Campaniae populorum, supervolitante Victoriâ cudatur.

JAM auctoritate Ephori evicimus, Acheloum non solum Acarnaniae atque Aetoliae fluvium, sed universæ quarumcumque vim aquarum significare: eique propterea ab omnibus prope gentibus fuisse sacrificatum. Praeterea quid in cornu Acheloi expressum mythica philosophia veterum esse voluerit, egregius Diodori Siculi locus, paullo ante productus, edocuit; fertilitatem nimirum agrorum, & omnigenam terrae fructuum copiam. Eo mihi quoque respexisse videntur Italotae ac Sicilotae, qui Acheloum, ut agri irrigui uberisque indicem, pro more exhibuerunt in nummis. Nam hoc passim obtinuisse video, ut notae aliquot uni populo peculiares, imitatione quadam adoptarentur ab aliis: uti Noctua, frequens hospita, ac prope indigena Atticae, quandoquidem indivulsa comes Minervae fingeretur in Atheniensium numismatis, hinc pro symbolo sapientiae passim haberi coepit, & non raro in nummis urbium (11), ubi olim philosophiae studia florebant, occurrit. Itaque traduce genio nationum, se seque apud alios subinde atque alios probante, Itali ac Siculi typum Acheloi, cornu copiae possessoris, in Aetolia (12) primum excogitatum, confestim

H h 2

com-

(11) Fidem huic conjecturae fecerint nummi Veliae, quae patria fuit Parmenidis, & Zenonis, nobilium Philosophorum, & quae optimis legibus floruisse Straboni lib. VI. p. 252. traditur. In his autem nummis non raro noctua, facile ad ostendendum ea in urbe philosophiae studium, compareret.

(12) Cum sit in fabulis, Acheloum in Aetolia cum Hercule congressum, & in tauri speciem transformatum; adhaec cornu abundantiae populo Aetoliae dono datum; patet

ibi primum placuisse, Semibovis viri nota monetam procudere. Ac sane ad Aetoliam, ac finitimam Aetoliae regionem pertinent nummi, sic expressi apud Spanhemium Tom. I. Dissert. VII. p. 395. Ambraciotarum, Acarnaniorum, & Oeniadarum. Inde origo fingendi in hunc modum abundantiae symbolum in Italiam manavit; per quas vero, ut ita dicam, fistulas illa manarit, equidem ignoro, sed affirmate ajo, de origine prima Aetolica non esse dubitandum, ut conferenti nummos Aetolicos cum Ita-

commodeque arripuerunt, quo pariter ipsi ubertatem agrorum suorum propalam explicataeque, quamvis muta eloquentiâ, significarent. Quamquam, ut quod propius fidem est, dicam, innuamque hîc illud, quod mox §. sequenti pluribus confirmatum eo; mihi videntur, Itali Siculique non ipsi per se ultro, ac solo studio imitationis Aetolicae, sed a Chalcidensibus Ambraciotis edocti, Acheloi symbolum adoptasse. Chalcidenses enim antiquitus ex Euboea profecti, in Thesprotia, antequam transfretarent in Italiam, consisterunt; indeque monetae typum, cujus significationem ibi addidicerant, in Italiam ac Siciliam, quarum regionum agri Aetolicam ubertatem aequabant, ne dicam, superabant, circumtulerunt, facto initio a Colonia Cumana, quam primam omnium condiderunt. Atque hinc facultas divinandi praebeatur, ecce, si ab Acarnaniae populis abscesseris, soli sint Siciliotae (13) atque Italiotae, Campani praelertim (14), qui eo typo monetali saepenumero usi reperiantur. In causa nimirum fuit tum frequentia Chalcidensium Ambraciotarum hic locorum advenarum, tum vociferata apud omnes horum supra ceteros tractuum mira atque inexhausta ubertas, parataque in omne tempus anni & pomorum & fructuum abundantia.

Jamvero si hos ipsos populos, quos a fertilitate soli commendavi; tute velis aestimare, Campanos procul dubio eos esse juraris, quorum

re-

Italicis, abunde patebit. Eadem est utrobique depicti monstri licentia, eademque vultus lineamenta. Imo, quod sedulo notatum velim, Itali interdum bovem dimidiatum exhibuerunt; id quod ad arcanam aliquam significationem traduci veto: hunc vero modulum illi sunt pariter mutuati ab Aetolis, qui, ut in angusta monetae area emineret id, quod erat significantius; parte postica bovem multarunt, ut latius pars antica spazaretur. Imagines sic mutilatas Graeci *πρωτομας* vocabant, eaque voce proprie animalis τὸ ἔμπροσθεν μέρος, *pars anterior*, teste Suida, veniebat. *Πρωτομας* quoque dicebantur effigies quaecumque, umbilico tenus ductae, uti docet Hesychius. Indeque ducto exemplo, humani vultus in clypeis, in gemmis, in numismatis, ad prominarum similitudinem praeciduntur.

Pictores quoque veteres, etiam ubi plures personas simul in actum componi oportuit, eodem artificio usi compariuntur, uti cernere est in Antiquit. Herculan. Tom. III. Tab. XLVI. Quo in pingendi genere aetate majorum nostrorum excelluit *Guercinus*, & *Matthias de Presbyteris*, vulgo *Calaberdictus*, qui, ut grandiores in parva tabula figurae exprimerentur, eas femorum, aut genuum tenuis, prout prospectus ratio postulabat, decurtatas, artificiose venusteque repraesentabant.

(13) Ut Agyrinaei, Entellini, Geloi, Himerai, alique quos ea nota nummos feruisse, praeclarissimus Turremuzzae Princeps testatur in Inscript. Sicul. p. XXVII.

(14) De nummis Acheloiis Italiae dicetur §. seq.

regio jure merito insideri ab Acheloo reputanda sit. Ac de Campania quidem ubertate adeo proluxa sunt Polybii, Strabonis, Plinii, aliorumque, quos videsis apud plurimos hujus provinciae enarratores, praeconia, ut ipsi horti Hesperidum prae Campania fordescant. Quo minus mirandum est, cum plures in una Campania populos existisse Acheloi cultores; tum Acheloum impensius excultum ornatumque, in Campanorum nummis apparere. Nunc mihi non est animus vocare ornamenta Acheloi caduceum, lyram, tripodem, & alia hujusmodi, quae in nonnullis Campanicis nummis sculpta supra semibovem virum barbatum appinguntur: haec enim nullo pacto (15) ad biforme monstrum spectant; spectant magis, uti conjicio, ad monetales magistratus, quorum symbola familiaria fuerint: sed contendō, Victoriā illam, quae in nummis Calium, Cumarum, Neapolis, Nolae, supervolitare fingitur, quasi coronam lauream Acheloo impositura; id portendere, quod paullo ante monebam; Campanos scilicet ubertate soli ceteros Acheloios collegas antecellere. Ubi Victoriā cum corona frondea vides, statim animo concipe vel rem agonisticā, vel id, quod imaginariā comparatione, agonisticen aemulatur. Coronatur igitur Achelous Campanorum, perinde ac Stadiodromus, majore agri fertilitate, qua olim & hodieum praeferat. Plures quidem in Acarnania, in Aetolia, ac Sicilia, simulacrum illud exprimebant; Campani vero, ut ostenderent, agros suos aliis antistare, ducta imagine a stadiodromis, sic Acheloum excuderunt, quasi qui in stadio praecurrens, coronari praestoleretur. Sed de his haecenus. Nam praefat nunc aliis praeterea rationibus conficere, veteres exprimendo biforme monstrum non alio, nisi spectasse ad Acheloum; in Acheloi vero cornu unice adumbratum copiae symbolum fuisse.

Id autem uti facilius assequamur, age nummos ipsos Acheloios (sic enim vocare libeat nummos eos, qui semibovis viri, h. e. Acheloi, imaginem praeferrunt) nummos, inquam, Acheloios vario tempore cufos, simul una conferamus. Exempla a Paestanis (uti de Gelois, qui sunt extra Italiae fines, taceam) Arpanisque, & Mamertinis Brettis, Neapolitanis, mutuabimur; quorum nummi nunc semibovem virum, nunc bovem, ut reipsa est, vel stantem vel in genua prolapsū ostentantes, ecquid nobis in re praesenti colligendum sit, facili negotio portendent. Et ad bovem quidem manifestum quod attinet, nonnulli for-

(15) Quemadmodum ingeniose quidem, sed parum verisimiliter Pighius in Annal. Mag. Rom. Tom. I. p. 425.

conjicit, parerga haec ad idem argumentum pertinere.

fortasse contenderint, id pecus eo consilio signatum, quo Theseus Atheniensium numismata procuderat, in argumentum scilicet terrae patro ferendo paris, & ad culturam opportuna. Hoc certe negare non ausim; at si de imponendo nomine bovi, in nummis Magnae Graeciae signato, sagagimus, quo alio nisi Acheloi, compellabimus? Profecto Achelous, quando cum Hercule congressiebatur, nunc *Taurus manifestus* (ταῦρος ἐνφανής), nunc *Bucerus cum vultu humano* (βούρηνανος ἀνδρὸς ἐκ τούτου) apparuit. Itaque cum nummi ejusdem populi nunc bovem virili facie illustratum, nunc manifestum bovem ostendant, prono alveo fluit, utraque repraesentatione eodem fuisse collineatum. Porro cum bos ille barbatus, nomenclatore Sophocle, sit Achelous; patet eundem Acheloum sub manifesti bovis exuviis delitescere. Equidem si causâ iudictâ dicerem, manifesti bovis imagine effigiatum a veteribus fuisse Acheloum, paucos mihi futuros suffragatores augurarer: at ubi instituta nummorum comparatione appareat, in ejusdem populi numismatis, qui nunc bos manifestus visitur, alias semibovem virum signari; amplius de personae ἀνδροβότου (agnitione) non est quod dubitemus: quandoquidem unus Achelous fuisse prædatur, qui in utramque speciem, prout commodum fuit, abierit. Quocirca utraque nummorum ectypa imago est hujusmodi; ut una alteram illustret, & vicissim ab ea illustretur.

Nam ex mutua nummorum comparatione hoc etiam emolumenti capimus, quod inde assequimur, veteres, cum Acheloum vel bovem vel semibovem signabant, nonnisi ad abundantiae symbolum, Acheloi cornu expressum, oculorum aciem intendisse: id quod in proclivi erit colligere, si nummos Sybaritarum, tum cum Graecum oppidum fuit, contuleris cum nummis iis, quos postea facta Romanorum colonia, cuderat. Sybaris fuit olim urbs magni nominis in Magna Graecia, non minus luxu, quam opibus nobilitata. Huc Athenienses transcripsere coloniam, cui deducendae traditur Herodotus sese dedisse socium. Urbs cum novo supplemento civium in novum *Thurii* nomen concessit; etsi *Thurii* vox non tum primum cula fuit, sed potius vetus nomen *Sybaris* rursus incendi redditum, *Thuriam* evasit. Utrumque enim vocabulum, non origine sed dialecto differre, felicissime Mazochius in Tab. Heracl. p. 517. ostendit, ac pariter utrumque (16)

60-

(16) In Sybaris, Thuriique nummis *tauri* effigies ex aequo compareret: quae observatio iniecit Mazochio curam reperiundae alicubi etymologiae, quae communis utrique vocabulo foret: eamque loco cit. pag.

bovem significare. Sed etiam si de Phoenicia nominis *Thurii* significatione non satis aliunde, constaret; typus certe nummorum hujus urbis de illa non dubitare pateretur; quandoquidem in averfa parte nummorum perpetuo bos vel cornupeta, vel stans, representatur; sic ut *bovis* effigies esse *Thurii* muta interpretatio videatur. Jamvero *Thuriun* deducta postea a Romanis colonia fuit, & *Copia* transnominata; Strabone lib. VI. p. 263. & Stephano in voce *Θούριον*, testibus. Et quamvis uterque Scriptor *Copias* numero multitudinis extulerit, Strabonisque verba ita concepta sint, quasi Romani consulere voluissent urbis solitudini, indeque a confluentibus eo colonis nomen *Copiarum* fecissent: tamen uterque refellitur a nummis, hodiernum (17) superstitionibus, in quibus dilucide ac citra suspensionem detritae alicujus littera-

pag. 517. sagaciter in Orientali sermone investigavit. Nimirum communis utriusque vocis origo petitur a radice Heb. *שׁוּר*, *Shor*, quae *bovem* notat; ex ejus plurali *Shevarim*, *boves* (mutato tantum V consono in B, ut saepe fit) fluit vox *Sybaris*. Jamvero quod Hebraei *Shor*, id Phoenices *Thor*, efferebant; unde Latini *Taurum* deduxerunt; Vide Vossii Etymol. in voce *Taurus*. Itaque ex Phoenicio *Thor*, repetit *Thurii* sive *Θούριον* vocem. Habes jam, cur *Thurii* & *Sybaritani* *bovem* pariter expresserint in nummis. Fuit & altera in Magna Graecia *Sybaris*, cuius notitiam idem Mazochius primus eruit e Pausania: Pausanias autem eam urbem inter Brundisium & Hydruntem metatur, eandemque cum *Lupia* facit. Quae fuit Colonia *Lupiensis* temporibus Romanis, eadem olim sub Graecis dominatoribus *Λυκία*, (quod a *λύκος*, *lupo*) dicebatur: ad quam epocham spectant nummi *Λυκιστῶν* inscripti. Itaque cum *Lupia* sit interpretatio *Λυκίας*; verisimile est, & Graecos cum *Λυκίας* nomen urbi imponerent, interpretatos etiam fuisse barbarum *Sybaris* vocabulum.

Sybaris autem, monente Mazochio, si elementis Orientalibus *Zeeb*, vel contracte, *Zeb-bar* exaretur, *lupum Sylvae* significabit. Ergo tria ejusdem oppidi cognomina *Sybaris*, *Λυκία*, & *Lupia*, idem notantia, ostendunt varias loci pro vario tempore fuisse vicissitudines; hinc demonstratur, primos habitatores ex Oriente huc appulisse; deinde Graecos, tum postea Romanos oppido dominatos. Sed vide omnino, quae Mazochius eo de argumento disseruit in Tab. Heracl. pag. 519. ubi & plura alia in promptu habes aliarum urbium nostrarum veriloquia; ex Oriente petita. Atque hae sunt etymologiae, quas Neapolitani suspicimus, atque adeo deperimus, ad prodendam populorum originem unice comparatas: ut immerito Guarnaccius Neapolitanos exagitet, quasi plus aequo etymologiis, quas omnes sine discrimine fallaces traducit, indulgentes. Attamen, ut ille ait,

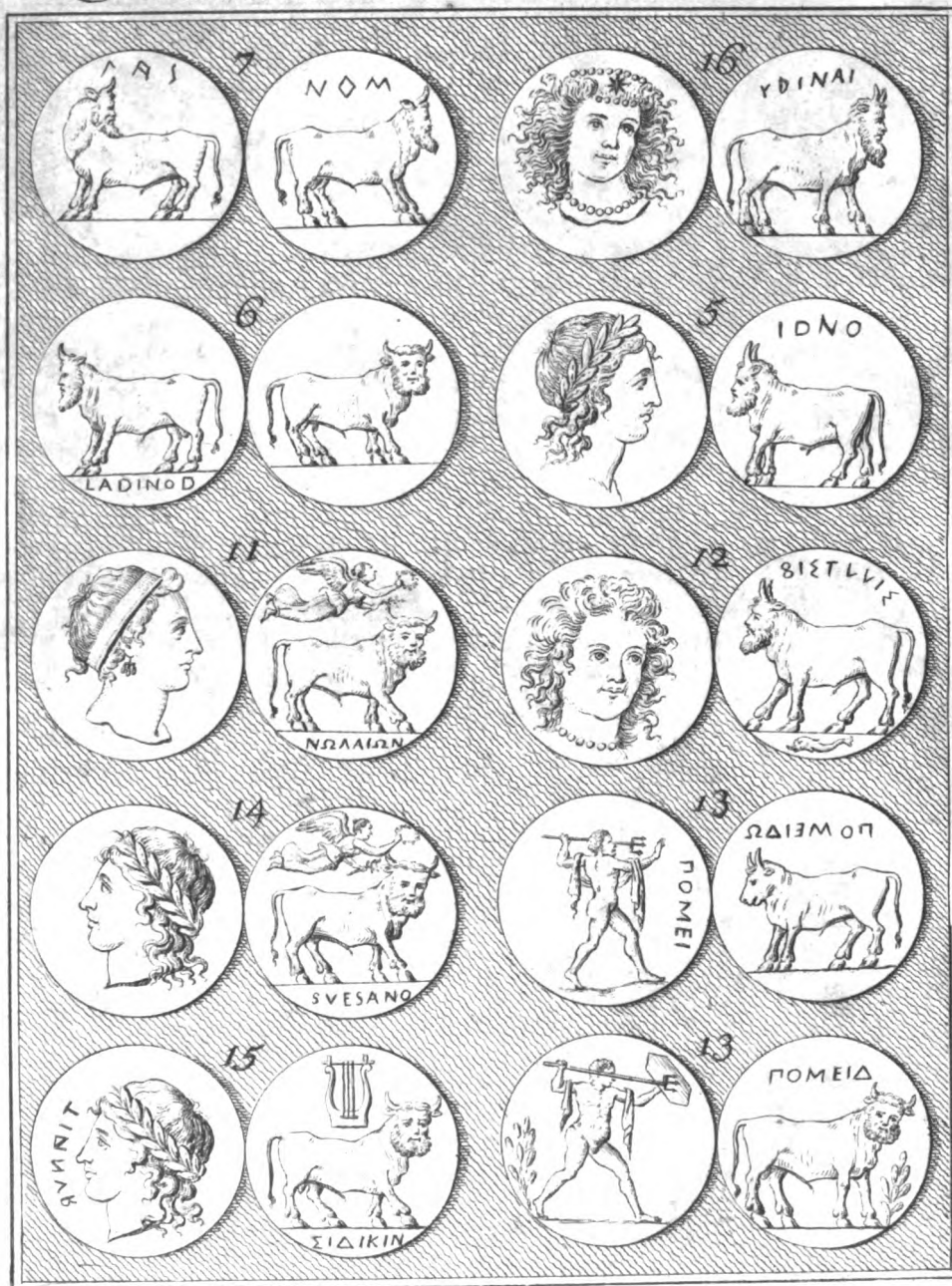
Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli.

(17) De nummis *COPIA* inscriptis adeatur Mazochius loc. cit. pag. 518. adnot. 47. & Pellerenius in Num. Popul. To. I. Tab. VII. 19. 20.

rulae, scribitur *COPIA*; quo sane nomine non ad maiorem urbis frequentiam, sed unice ad agri fertilitatem spectatum fuit; quoniam in postica parte nummorum exhibetur *Cornu Copiae*, pomis ac fructibus exuberans, quod cum nomine urbis *Copiae* quasi de compacto colludit.

His ita constitutis, jam totum signati bovis arcanum, Romanis interpretibus, innotescet: qui *Thurium* transnominando *Copiam*, ecquid in ceteris nummis Acheloiis praecipue sit contemplandum, edocuerunt; scilicet terrae bonitas, & agrorum abundantia. Quid enim? quia ipsi, quibus deducuntibus aliquo coloniam mos erat, id novae coloniae nomen imponere, quod vetustae nomenclationi quoquo modo responderet; quia, inquam, Romani *Thurium*, quod habebat nomen a *bove*, signabatque *bovem* in numismatis, interpretati sunt *Copiam*: ac ne de consilii sui ratione ac significato dubium relinqueretur, in Coloniae *Copiae* nummis exprimi *Cornu-copiae* pomis onustum, voluerunt. Jamvero hunc *Cornu-copiae* typum in nummis etiam eorum populorum, qui bovem alias signabant, non raro intuemur. Quamobrem videtur, Italos nostros in Acheloo exprimendo mirifice sibi placuisse; eumque sectandae causâ admirabilitatis, quae ex varietate nascitur, modo uti simplicem bovem, modo uti semibovem virum, & interdum per quamdam metonymiae formam, qua signatum pro signante ponitur, *Cornu Copiae* exhibuisse. Trina haec species, tum alibi, tum in Neapolitanorum nummis observari datur, ubi & semibos barbatus, & bos manifestus, ac denique *Cornu-Copiae* visitur; sed totae tres species sunt ejusmodi, ut ad unum Acheloum significandum recta collineent; de eo siquidem traditur, tum induisse formam (ταύρου ἐναργούς ἢ βοὸς ἀνδρὸς ἀνδρείου τύπον) *tauri manifesti*, & *buceri cum virili facie*; tum cornu *Amaltheae* sive abundantiae, possedisse. Hoc autem animadverto, reor, nummos eos, in quibus sit quid hujusmodi, quod spectat ad Acheloum, posse neque temere neque inconsulte *Acheloiis* appellari. Interim, ut novo jam vocabulo assuescam, de nummis Acheloiis aliarum gentium parum sollicitus, Acheloum Italicum suscipiam propius contemplandum, ut ostensis typis nummorum, simulque collatis, meae conjecturae luculentior faciam fidem.

Numismata Acheloia

§. IV.

De Nummis Acheloiis earum regionum, quibus Regnum Neapolitanum coaluit. Plutarchus defenditur. Plinii locus tentatur. Cbalcidenses Cumarum conditores e Thesprotia profecti, primi videntur intulisse in Italiam typum Acheloi. Urbs Iria eadem ac Uria Plinii. Urbis Lai nummus ineditus. Antinoi effigies in nummis urbis Neapolis. Nummus inscriptus Pistuvis, nonnisi in Paesto quaerendus. Quae Coloniae in Italia monetam cuderint. Urbs Hyrina incerti positus. De usu, quem ex nummis Acheloiis colligere Neapolitani in rem praesentem possunt.

JUl. Caesar Capacius Historiae Neap. I. 14. dum nummos Neapolitanos, Semibovis viri (quem Hebonem vocat) notâ percussos illustrat, de aliis pariter signatis mentionem injicit hisce verbis: *Eundem Hebonem invenimus Puteolanorum (Πουτεολιτῶν) Atellanorum (Ἀτελλᾶνων) Nolanorum (Νολᾶων). Inveniuntur etiam Κελεντιῶν. nec excludo Sueffanos, Theanenses, Cupuanos.* Sed vereor, ne homo noster dum hos nummos fortasse memoriter recitabat, veritati plane satisfecerit. Nam plerique ex hujusmodi catalogo expungendi (18) sunt, uti rursus alios plures recitados oportuit. Quamobrem mihi incidit curiositas excutiendi loculos duum museorum locupletissimorum, Ducis Nojæ Carafæ, & Baronis Ronchii; per quorum diligentiam adeo magna vis nostratium nummorum contracta est, nihil ut in eo genere desiderare, nedum aliis (19) invidere, possis. Plurima ibi Ache-

I i

loia

(18) Certe nummi, quos *Capuanos* vocat, mera fabula est. Latini *Campanos* dixissent, non *Capuanos*. Nec *Atellanos* etiam quis adhuc umquam vidit. *Puteolanos* vero fortasse Capacius in acetabulo Goltziano contemplatus est, sed quanti illi faciendi sint, jam ante dicere occupavi pag. 187. Porro ubinam gentium sunt *Κελεντιῶν*? Nomen gentilium prorsus ignotum. Nam si de *Calium* nummis agit, ii Latine, non Graece, sculpti reperiuntur; ac praeterea opidani, auctore Strabone, *Καληνοί*, non *Κελεντιῶν*, dicerentur.

(19) Si cui res nostras ambitiose magnificasse videar; sciat me id data opera fecisse, uti sic Guarnaccio responderem; qui loco supra pag. 233. adnot. 2. recitato, eandem opera, qua Neapolitanos ab etymologiis investigandis absterret, simul monet, ut potius nummos patrios exquirant, & conservare studeant: *E l' Agostini (inquit) replica di aver vedute varie medaglie di quelle parti, scritte in Osco, o in Etrusco colla detta figura del Minotauro. Ma allora queste medaglie nè si leggevano, nè si apprezzavano. Si spera che i saggi e odier-*
ni

loia numismata contemplari & contrectare mihi licuit: quamobrem me rem non injucundam facere lectoribus ratus sum, si, quaecumque mihi inciderunt in manus, enarrata, ætæque formâ expressa, hic exhiberem.

ΑΙΣΕΡΝΙΝΩΝ. E Museo Ducis Nojæ. Reperiuntur & nummi Latine inscripti *AIERNINORUM*, in quibus hinc biga, cui Victoria supervolat; hinc caput Vulcani pileatum, cum epigraphe VOLCANOM. Sed Graeci praestant antiquitate, ut quos culos oportuit ante alterum annum belli Punici primi; nam anno V. C. CDXCV. deducta a Romanis colonia fuit. Vide Annales Pighii ad hunc annum.

ΑΡΡΙΑΝΟΤ. In Museo Ducis Nojæ duo nummi argentei exstant Semibovis barbati typo signati; reliqui omnes ex ære, & nunc bovem simplicem, nunc equum, ostendunt; sed tum argentei, tum ærei, sunt inscripti ΑΡΡΙΑΝΟΤ, numero (20) singulari, pro plurali (ut plerumque nomina gentilitia in nummis efferi solent) ΑΡΡΙΑΝΩΝ, ut in nummo Pignorii Holstenius legerat. Varia urbi fuere nomina, quae tum alii, tum Strabo lib. VI. p. 283. enumerat: Ἐκκλησίη δ' ἔξαρχης Ἀργος Ἰππίον, εἰς Ἀργυρίππη, εἰς τῶν Ἀρποί. Quae nunc *Arpi*, principio *Argos Hippium*, deinde *Argyrippa* vocata fuit. Ex *Argyrippa* fit gentile nomen *Αργυρῖππηνος*, quo utitur Strabo loc. cit. Ex *Arpis* vero fuit *Arpanus*, ut in nummis, & *Arpinus*, ut passim apud Livium. Hoc alterum, *Arpinus* scil. derivatum ex *Arpis* in Daunia, impulit, opinor, Plutarchum, ut cum etiam *Arpinum*, oppidum in Latio, celebre Marii ac Ciceronis incunabulis, dicere vellet, Ἀρπούς Graece reddiderit (21); quasi *Arpinum* oppidum, non primitivum,

ut Napolitani le ricercheranno, e le conserveranno &c. Quasi hodierni Neapolitani in utroque peccent, & negligendo nummos patrios, & hac illac, si quos forte comparaverint, dilapidando. Benigne. Sed scrutari quid domi, quid intus sit, qui sunt extra familiam ne allaboranto. Quod si nostrates nummi per omnium manus circumferantur; id argumento esse illi poterat (si modo recte de gente nostra, liberaliterque judicare voluisset), tanta nos eorum copia abundare, ut & aliorum curiositati satisfacere, & nobis ipsis non dæsse, valeamus.

(20) Est ubi numerus singularis compareat, ut non raro in nummis nostratibus: ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Sed hic numerus in casu patrio adeo rarus est, ut Harduinus nummum inscriptum GENIO ANTIOCHENI (pro *Antiochenorum*) illustrans, ad solitas Cabalisticas technas confugerit. Sed τὸ ΑΡΡΙΑΝΟΤ nostri nummi vetat, ne Genium *Antiocheni* sollicitemus.

(21) Plutarchus de Cicerone, in ejus Vita p. 864. Ed. Franc. Ἐκίχτητο δὲ χάριν καλὴν ἐν Ἀρποις &c. *Villam amoenam Arpini, praedium etiam pro-*

tivum, sed derivativum, uti Grammatici loqui solent, foret vocabulum. Ager Arpanus feracissimus fuerit oportet, quandoquidem exercitum Hannibalis ibi hiemantem aluerit, Liv. XXIV. 3. Hodiedum supersunt rudera moenium antiqui oppidi (vulgo *Li Arpi*); ager vero praestantissimus est, adeoque frumenti ferax, ut suspicer, Plinium, scribentem lib. II. cap. 96. *In agro Arpano frumentum satum non nascitur*, vel ludere, vel potius scribere voluisse: *In agro Arpano frumentum, non satum, nascitur*; particula negativa *Non* suo loco restituta: quasi diceret, tantam hujus agri esse felicitatem, ut ibi frumentum, non occando neque sarriendo, sed facillime ac veluti sponte sua, adnascetur; ita ut frumentum non satum humana industria, sed utut incuriole jactum, bonitate soli uberrime provenire videretur; non secus ac si tellus ibi esset αὐτοσπόρος, *ex se semina producens*; cujusmodi regio Abiorum in Scythia, describitur ab Aeschylō, cujus versus recitavit Stephanus in V. Αἶβια· hos autem versus, utpote illustrando Plinio valde opportunos, hic producere non gravabor:

... Ἰν' αὐτ' ἄροτρον, οὐκ ἡτόμος

Τέμνει δὲ καὶ ἄρουρον, ἀλλ' αὐτοσπόροι

Ἰνα φέρουσι βίον αἰθρον ἑρποῖς.

... Ubi neque aratrum, neque terram scindens

Ligo terram scindit, sed ubi ultro seminata

Arva copiosum victum mortalibus ferunt.

ΚΑΛΑΤΙΝΩΝ e Muleo Ducis Nojæ, ubi & exstant nummi Calatiae cum Tyrrhenica sive Osca inscriptione; cujusmodi est ille quem Mazochius in Tab. Heracl. p. 534. adn. 86. edidit. Gentilitium nomen *Calatinus* a *Calatia* descendit. Duplex autem Calatia fuit, uti

I i 2

Cam.

prope Neapolim, & alterum Pompeiis, non lata habuit. Sic vertit Xylander, & in Observationibus ad hunc locum factus est, sibi non liquere, ecur pro *Arpino* Chaeronensis Ἀρπινός scripserit. Clariss. Scriptor Colon. Phoenic. Neap. p. 203. corrigit ἰν' Ἀρπινάταις. Sed cui, praesertim occupato ibi de praediis villisque municipis Arpinatis agi, non idem venisset in mentem suspicari? At vero pretium operae fuisset, & vocem in Plutarcho intactam relinquere, & cur hic *Arpinum* transnominari *Arpos*, excutere. Quid autem ea de re senserim, jam supra

exposui. Quamquam quis praefracte negare aulat, antiquum ac primitivum loci nomen fuisse *Arpos*, maxime prodente id Plutarcho: exinde dictum *Municipium Arpinum*, ac postremo suppressa municipii voce, *Arpinum*, quasi primitivum foret, in usu vulgari usurpatum fuisse? Exemplum plane gemellum in urbe *Calibus* habemus; quae posteaquam *Municipium Calenum* evasit; *Calennum* ipsum loco primitivi accipiebatur; coque tandem resevasit, ut nonnulli *Cales* a *Caleno* se jungerent. Vide adnot. seq.

Cam. Peregrinius in Camp. Fel. p. 356. seq. ostendit; una trans Tifata & Vulturum, hodie *Cajazzo*; altera cis fluvium, prope oppidum *Madaloni*, in Casertana dioecesi, ubi nunc dicitur *Le Galazze*. Interim *Calatinos*, quorum nummi circumferuntur, utrobi metabimur? Equidem sic meam dividerem sententiam; videri nummos Calatinorum Oskos, adscribendos esse everlo jam oppido cis Vulturum inter Capuam & Acerras: his enim duabus urbibus monetam Oskā litteratura ferientibus, aegre adducor ut credam, Calatinos medios Graeco sermone delectatos fuisse. Contra Graecos ultro concederem Calatiae transamniacae, ubi effossus ille lapis, quem protuli supra pag. 235. adn. 4. luculenter evincit, ibi Graecos aliquando dominatos.

CALENORUM nummi sunt obvii. Inter Teanum Sidicinum & Casilinum sita erat in via Latina urbs *Cales*, praedicata a Strabone lib. V. p. 237. *ἄξιόλογος*, *memorabilis*. Quam *Cales* Latini dixerent, hanc Stephanus in *Καλησίαν* produxit, ejusque oppidanos *Καλησιανούς* vocari cum Dionysio Halic. prodidit, potius analogia, quam re ipsa, manu ductus. At rectum urbis *Calium* ethnicum nomen apud Strabonem l. c. *Καληνός* est, sive *Calenus*, ut in nummis; ac praeterea in Fastis Capitolinis scribitur M. Valerius Corvus Cos. triumphasse **DE CALENEIS**, anno V. C. 418. Anno insequente deducta colonia, ac IIIviri agris dandis fuere Duilius, Quinctius, & Fabius. Anno V. C. 488. adhuc Colonia erat, ut ex *Quaestore Caleno*, sic dicto, quia Calibus consistebat, colligi potest. Consulatur Pighius in Ann. Mag. Rom. ad hos annos. Postilla videntur *Cales* ad jus municipii commigrasse, eodemque ferme tempore, quo Puteolos juri Colonico speciem quamdam libertatis, quantam Majestas Populi Rom. patiebatur, praetulisse ostendi supra pag. 169. adn. 8. Exinde enim frequens est apud Scriptores Latinos *Caleni municipii* mentio. Quod *Caleni* additamentum fraudi nonnullis (22) fuit, uti *Cales* a *Caleno* distinguerent. Variarum urbis conditionum epochas eo consilio notavi, uti de nummorum, qui **CALENORUM** inscripti sunt, aetate statuatur. Videtur autem tum cufos, cum *Cales* umbra libertatis sub obtentu Municipii, fruebantur. Nam nec mihi, nec cuivis alii, incom-

(22) Sic enim statuunt, hodiernum *Calvi* successisse *Calibus*, & quae nunc *Carinola* vocatur, *Caleno* respondere: cui opinioni haesisse quoque Holstenius videtur, ut ex ejus animadversionibus in Stephanum ad

V. *Καλησία*, argui potest. Sed hunc errorem tum Pighius, Sanfelicius, aliique, tum in primis Cam. Peregrinius *Camp. Fel.* p. 435. seq. docte copioseque profligavit.

comparabilem tum typi monetalis, tum characterum affabre cuforum, elegantiam aestimanti, fit verisimile, nummos ad ea tempora vetusta reduci posse, quibus Ausones huic regioni insidebant. Profecto *Cales* in Ausonidum urbium censum refertur a Stephano, aliisque, utique ante deductam eo coloniam a Romanis.

ΚΤΜΑΙΩΝ. Dubitatum a nonnullis intellexi, num nummi inscripti ΚΤΜΑΙΩΝ sint Cumis in Campania (23), an Cymae Aeo-licae, adscribendi. Equidem in eadem suspicione versor; nec quoscumque nummos sic inscriptos, solo quidem ductus indicio agri Italici, ubi effodiuntur, continuo nostris Cumis assignarem. Attendenda enim antea sunt symbola, per quae unam ab altera Cyme facile discriminare dabitur. Ex.gr. ubi *Semibus barbatus* aut *rana* scalpitur, haud aegre est credere, ibi Cumas Campaniae designari; quandoquidem ille in nummis aliarum urbium itidem in Campania, frequentissime apparet; haec Cumarum agrum uliginosum, ut revera est, apposite (24) portendit. Sed ad pleniorē rei, quam tracto, fidem; cum nummum e Museo Ducis Nojæ exprimendum curavi, qui citra ullam dubitationem ad Cumas Campaniae pertinet. Is enim in altera parte repraesentans Semibovem virum, sive Acheloum, cum inscriptione ΚΥΜΕ ΛΤΕΡΝΩΜ, sive *Liternum* (25), prope exserta voce ciet Cumas Campaniae, in quarum vicinia exstat *Literaum*, fluvius, la.

(23) Stephanus Ethnic. *Cymen* Italicam ex una duplicem comminiscitur: sed erroris originem patefecit pag. 214. adn. 37.

(24) Ad innuendum loci palustris ingenium, optime *rana* effingitur. Vide quae eo de symbolo dixi p. 236. adn. 5.

(25) Quasi scriberetur: *Cyme ad Liternum*. Nolo quis orthographiam ac syntaxin vetustissimorum nummorum, ad sedulitatem ac fastidium Grammaticorum exactas, interpestive desideret. Numismatum enim epigraphae sunt huiusmodi, in quibus mutire quam articulate loqui, praestet. Ceterum quod ad *Literni* additamentum spectat; consuevere veteres, ne scilicet urbes cognomines confunderentur, aliquod addere discrimen, etiam in nummis, ubi brevissima

esse debet inscriptio: uti *Teaum Sidicinum*, *Nucrinum Alsaternum* &c. ut a Teano Appulo, & Nuceria itidem Appula, discernerentur. Quae additamenta, cum nusquam otiosa redundant, tum interdum sunt omnino necessaria. Ut ecce plurimi apud nos circumferebantur nummi inscripti ΟΡΡΑ, de quorum interpretatione desperabatur. Profecto si nummorum fabricam inspexeris, eos ex officina Magnae Graeciae prodisse non diffiteberis; sed tamen quis urbem, urbisque tractum, scriptoribus antiquis nuperisque tacentibus, divinare potuisset; nisi prostaret in Museo Ducis Nojæ nummus æreus cum epigraphæ, ΟΡΡΑ ΛΟΚΡΩΝ? Unde saltem docemur, ΟΡΡΑΜ vel Coloniam *Locrorum*, vel in regione *Locridis* existisse.

lacus, oppidum. Sed *Liternum* urbs, an lacus fluviufve, comites datur Cumis (26)? Sed hoc non magni interest. Illud vero scire maximi in rem nostram momenti est, quod urbs Cumae, teste Strabone lib. V. p. 243. fuit Chalcidenſium & Cumaeorum παλαιότατον κτίσμα (vetuſtiſſimum opus) & πατῶν πρεσβυτάτη τῶν τε Σικελικῶν, καὶ τῶν Ἰταλιωτίδων (antiſſima omnium Sicularum & Italiotidum coloniarum). Itaque cum Achelous in vetuſtiſſimis Cumarum nummis, ſe det conſpiciendum; facile mihi perſuadeo, Chalcidenſes Euboicos Cumarum conditores, primos omnium fuiſſe, qui typum huiusmodi huc locorum intulerint. A Cumanis porro populi finitimi edoſti, deinceps aliis praeſuiſſe videntur in Magna Graecia ac Sicilia, ut ipſi ſymbolum idem, ad ſignificandam terrae ubertatem opportunum, in ſua quiſque moneta, ferirent. Atque hinc patebit, acutum vidiffe Scaligerum, qui expoſiturus, quamobrem Propertius I. Eleg. 2. Cumanam oram tranſnominarit *Thesproti* (27) regnum, inquit: *Quia Thesprotus nomen fecit Thesprotiae Epiri, a qua Ambraciotae Abantes proſecti, occuparunt eam oram, ubi Cumae fuerunt.* Abantes Scaligero ſunt Chalcidenſes, phraſi HomERICA: qui (moneante Strabone X. p. 445.) *Euboeae incolae nuſquam vocat Chalcidenſes, ſed ſemper Abantes.* Itaque ſecundum Scaligeri rationes, Chalcidenſes, antequam in antiquam Ita-

(26) Pellerenius, qui *Nov. Collect. Num. Pop.* Tom. I. Tab. LX. n. 25. nummum pariter expreſſum exhibuit, urbem *Liternum* mavult, & cum Caylo Tom. V. Antiqu. Hetrufc. ſentit, Cumas ſimul cum urbe *Literno* ſignatas fuiſſe, ad oſtendendam utriuſque civitatis ſocietatem: quem admodum in quibuſdam nummis Graecis duo treſve urbes ſimul apparent, cum epigraphe OMONOIA (*concordia*). Equidem ſumma, quam nummi huiusmodi praeſerunt, antiquitate ductus, potius ad fluvium (qui ſunt vere cuiuſque loci αὐτόχθονες, *indigenae*) quam ad oppidum *Liternum*, nullius ante deductam eo civium Romanorum coloniam nominis, nec niſi voluntario Scipionis Africani exilio memorabile. Antea vero *Liternius* ager in ditione Cumanorum fuiſſe, inde ſuadetur, quod hi ſaepe numero ra-

nas in moneta effigiarunt, quaſi tacite ſignificare eo ſymbolo voluiſſent, ſui etiam juris fuiſſe agros eos, qui a *Literno* fluvio, ac lacu, inundabantur. Quamobrem non ſocietatis, ſed utique diſtinctionis cauſa, *Liternum* appictum Cumis, in nummo viſitur.

(27) A Cam. Peregrinio in Camp. Fel. pag. 211. didici, hunc Propertii locum aliquando crucem fixiſſe eruditus Neapolitanorum, aſſequi laborantibus, ecurr Poëta locum *Chalcidenſium*, qui explorati Cumarum fuerant conditores, ſubſtituerit *Thesprotios*. Plurima tunc jaſtata fuiſſe oportuit: quibus non probatis, Scaliger ſequeſtrum agens, rem involutam feliciter expedivit. Nam conſectura ipſius Peregrinii, quem videtiſ loc. cit. aegre eſt ut Scaligerianae anteponatur. Vide adnot. ſeq.

Italiam advenissent, in Thesprotia, & contermina Ambracia con-
derunt; id quod & in ejus animadversionibus ad Culicem Virgiliū
rursus inculcatur (28). Sed enim nihil aeque luculenter moram Chal-
cidenſium Euboīcorum in Thesprotia & Ambracia prodiit, quam mo-
netalis typus Acheloi, ab ipsis in Italiam adveſtus. Supra pag. 243.
adn. 12. monui, non magis fabulam, quam typum, Acheloi in tau-
rum transformati, antiquitus in Aetolia excogitatum, probatumque
a conterminis Ambracia & Acarnania regionibus: quocirca fit veri-
ſimile, *Ambraciotas Abantes*, h. e. Chalcidenſes hospites Ambraciae,
didiciſſe ibi Acheloi fabulam, fabulaeque ſignificationem; atque in-
de mutuatum monetae typum, eum Italis Siculiſque (29) communi-
caſſe. Sed de Acheloo Cumano ſatis: nam quouſque Cumani nummos
Graeco ſermone exararint, antea p. 95. adn. 2. e Livio eruiſſe conſido.

IDNO

(28) Scaliger illuſtrans locum Co-
lumellae a ſe reſtitutum, *Theſproto
liſtore Cumae*, ſubtexuit: *Theſprotum
liſtus vocat, quod ab Abantibus, qui
ex Euboea inſula in Magnam Grae-
ciam veniſſent*. Hic intercedit Cam-
Peregrinius loco ſupra citato; & quam-
vis negare non auſit, plures e Chal-
cide colonias in Macedoniam com-
migraviſſe; nam qui negaſſet id, quod
Strabo lib. X. p. 447. affirmet? con-
tendit tamen, Chalcidenſes Cumarum
conditores non e Thesprotia Ambra-
ciae, ſed utique ex Euboea in Ita-
liam recto itinere transfreſtaſſe. Fun-
dus hujus Peregrinianaſe diviſionis ex
eo petitur, quod nemo ferme vete-
rum de *Cumis* egriſt, quin ſimul
Euboicam coloniae originem agnove-
riſt. Sed quotus quiſque eſt, qui igno-
ret, conſueviſſe veteres ſcriptores,
maxime poëtas, non proximam in-
tueri, ſed in longinquam ac remo-
tiorē originem conſpicere oculos: in-
deque ad affectandum archaeologiae
ſtudium priſtinas populorum nomen-
clationes, tametiſi uſu deſitas, reſti-
tuere? In re comperta abſtineo exem-
plis. Qui minus ergo & Chalciden-
ſes recens e *Theſprotia* proſecti dici

Euboici potuiſſent, cum horum ma-
jores ex Euboea in Thesprotiam tra-
jecerint? Hinc fit, ut Cumarum *lit-
tus* & regnum *Theſprotum* Columel-
lae, ac Propertio; *Euboicae orae* Vir-
gilio Aen. VI. 2. dicantur. Utrique
recte; hic prima Chalcidenſium cre-
pundia, illi proxime domum, unde
recta navigarint in Italiam, contem-
plati ſunt.

(29) Strabo, ubi florentiſſimum
Euboeae ſtatum priſtinum, plureſque
inde colonias deducſas, expoſuiſſet,
ſtatim ſubjungit: *Καὶ τῆς Ἰταλίας
δὲ τῆς Σικελίας πολλὰ χωρία Χαλκιδίων
εἰναι. Quin & in Italia & in Sicilia
multa ſunt Chalcidenſium domicilia*.
Hinc diſce, eccur ſoli Itali Siculiſque
ſuiſſe comperiantur, qui typum Ache-
loi obſervarint; nimirum quia Chal-
cidenſes diu ibi locorum verſati, ubi
Acheloi fabula excogitata eſt, colo-
nias in utramque regionem intule-
re: ex iſſdem ducto exemplo & aliae
urbes finitimae, quamquam non con-
ditae a Chalcidenſibus, tamen oppor-
tuno Chalcidenſium coloniarum typo
delectatae, eundem Acheloum, uber-
tatis indicem, in ſua quaeque mone-
ta, cudere affectarunt.

IDNO h. e. IRINORUM . Nam elementum D idem esse ac R ,
 mox e nummis *Larinorum* facile persuadebitur . Praeterea littera N ,
 haud simplex est , sed potius litterarum nexus , pro duabus , IN va-
 lens : eâque de causâ sinistrum latus hujus characteris altero altius in
 nummo excusum fuit , ut littera longa I in eo tractu concurrens ,
 simul exarata appareret (30) . Nummus hic penes me est , dono ac-
 ceptus a Principe Pallagoriae Francisco Rovigno , antiquitatis Grae-
 cae Romanaeque studiosissimo . Sed & plane geminum me vidisse me-
 mini in Museis Mazochii & Comitum Planurae . Porro e gentili no-
 mine *Irinus* , proditur urbs vocata fuisse *Iria* vel *Irium* ; quemadmo-
 dum *Iria* quoque vocabatur quaedam urbs in Hispania Tarraconensi .
 Sed ubi locorum urbem , ad quam spectent nummi *Irinorum* , collo-
 cabimus ? Procul dubio in Italia , ac fortasse in vicinia *Larini* in
 Frentanis : *Larinorum* enim atque *Irinorum* numismata , tum ob fabri-
 cam litterarumque tractus , tum ob Acheloi typum , adeo similia
 sunt , ut ex eadem prope officina prodisse videantur . His adde ,
 quod utrorumque nummorum structura , aliquanto rudior , potius ad
 Samniticum , quam ad Graecanicum ingenium accedit . Frentani autem
 a Strabone V. p. 166. Σαννιτικόν ἔθνος , *Samnitica gens* , dicuntur .
 Itaque situs *Iriae* vel in Frentanis , vel non procul inde , quaerendus
 est . Ac sane Ptolemaeus urbem *Iriam* (quam ipse Graece extulit
 Ἰρίαν) inter Garganum & Frentanos locat . A promontorio Gar-
 gano versus Histonium in Frentanis , explicatur sinus , qui *Urias* a
 Mela dicitur ; ejusque sinus accolas peculiariter *Appulos* nominatos ,
 prodidit Strabo VI. p. 285 . Idem Geographus paullo ante praetenderat
 huic sinui πολιτμήτιον Οὔρειον , *oppidulum Urium* , & cit. pag. 265 .
 lacum , ἐν δὲ τῷ κόλπῳ (inquit) λίμνη ἐστίν , *in sinu vero lacus est* :
 quem lacum mari proximum fuisse oportet ; quandoquidem ipse di-
 metiens Italiam , qua late patet , scripsit , a Teano Appulo , quod
 supra lacum in mediterraneis erat , ad Puteolos , minimam expandi
 Italiae latitudinem ; quasi lacus non in continente se se diffunderet , sed
 appendix esset & quaedam continuatio maris Hadriatici . Indicio autem
 hujus lacus jam antiquum *Iriae* situm intueri dabitur . Hodiedum in
 hoc

(30) De compendiaria hujusmodi
 ratione scribendi quaedam attigi pag.
 130. adn.3. Romani (ut nunc aliquo ,
 eoque compertissimo exemplo , rem
 illustrem) praenomen *Manii* exaratu-
 ri , ejus vice pingebant *M*. At si

nexum resolves , statim intelliges ,
 tres initiales *MANii* litteras , simul
 in eo nexu fuisse comprehensas , ac
 veluti alteram alteri , qua parte con-
 gruebant , impositas .

hoc sinu cubat lacus non mediocris, adeoque Hadriatico mari contiguus, ut in eum marini fluctus, aestu ferente, immittantur. Lacus is nunc *Varano* dicitur, sic ut facile appareat, nuperam nomenclationem ex veteri lacu *Iriano* sive *Uriano*, proxime descendisse. Quamobrem conjecturam non omnino, puto, poenitendam, capere possumus, *Iriam* sive *Uriam* Appulam stetisse olim in vicinia lacus, cui proxima urbs *Iria* nomen *Varano* fecit, ac fortasse cis lacum; protinus enim lacum excipit Frentanorum regio. Strabo ibidem: Μετὰ δὲ τὴν λίμνην ἐπὶ τοῖς Φρεντάνοις . . . παράπλους ἐστὶ. *Post lacum navigatur ad Frentanos*. Hinc intelliges affinitatem typi monetalis, litterarumque tractuum, inter Larinates in Frentanis, & Irinos, Frentanis conterminos. Nomen urbis, de qua agimus, varie interpolatum legitur. Primitus sermone Appulo, qui ad Samniticum accederet, *Iria* vel *Irium* vocabatur, ut ex gentili nomine *Irinorum*, se se in nummis prodente, ostenditur. Sed Latini (alternantibus apud ipsos I & V vocalibus) ad pleniorē primae syllabae sonum, *Uriam* (31) dicere amarunt: Graeci vero sive cum littera Pythagorica Ὑρίων, sive cum bivocali Οὔρειον, extulerunt. Iisdem vicibus objectum fuit oppidum in Messapia, plane cum Appulo cognomine; de quo dicam cum ad Hyrinos nummos devenero.

LADINOD. E museis Ducis Nojæ & Baronis Ronchii. Sed & Mazochius quatuor ejusmodi nummos possedit, eosque luculenter interpretatus in Comment. ad Tab. Heracl. (32) ostendit, duplex D nihil esse aliud, nisi duplex R, ita ut legendum sit LARINORUM. Larinum oppidum celebre in Frentanis fuit, & mari proximum; id quod tum auctoritate Silii suadet, qui *Larinatē superi maris accolam* descripsit, tum symbolo delphini, qui in nummis Larinorum

K k

in.

(31) Uti Plinius ac Mela. At vero in quibusdam Plinii Codicibus *Varia* scriptum reperitur. Errore ne amanuensium, an quod insecuta ætate *Varia* pro *Iria* sive *Uria*, vulgo diceretur? Huc mihi magis inclinat animus, eam ob causam, quod hodiernum lacus *Varani* nomen, propius a *Varia*, quam abest ab *Uria*. Itaque Scriptores librarii antiquam *Iriae* appellationem ad pronuntiationis ejus, quae tum obtinebat, normam, opinor, refinxerint.

(32) *Qui Tuscanicae* (inquit l. c. pag. 534. adn. 86.) *scripturae levem hausere notitiam, non ignorant ab iis caninam litteram eadem notari effigie ac Latīnum D. . . . In linguis pluribus Orientis τοῦ D & R tractus minimum inter se differunt; adde hoc quoque quod hae litterae cum cognatae pronuntiationis essent, quam saepissime inter se permutatae alternabant, ut exemplis pluribus in Tyrhenicis docui.*

interdum vifitur. Quamobrem quae hodieum exftat *Larina* in Comitatus Molifii & Capitanatae limite, aliam a Larino Frentanorum fuiffe oportet. *Nec dubito* (dicere pergit ibidem Mazochius) *quin duo bujus nominis oppida fuerint*, unum ignobilius in hodiernae *Larinae* pofitu, alterum celebrius a mari non longe reduftum, de quo nummi, ac *Silius*, loquuntur; & infuper *Plinius* ubi ait, *Larinales* cognomine Frentani. *Nec enim nifi διακριτικὰ* locorum ea cognomenta sunt, quibus unum ab altero *ὁμωνύμων* diftinguatur. Jamvero nummus *Larinorum*, quem incidendum curavi, hoc etiam contemplatione dignus eft, quod utrimque *Acheloum* repraeftentet. Species quidem oppido rara, fed quae in nummo fingulari *Lainorum* iterum confpicienda datur.

ΛΑΙΝΟΜ. Nummus ineditus, ac fingularis in Museo Ducis Nojæ. *Λαῖνος* gentile nomen e *Λαῖν* descendit, de quo *Stephanus*: *Λαῖνος, πόλις Λευκανίας . . . ἀπὸ Λαῖου ποταμοῦ· τὸ ἔθνικόν Λαῖνος, ὡς Πηγῖνος. Laus, urbs Lucaniae, dicta a Lao fluvio. Gentile, Lainus, ut Reginus.* *Antiochus* apud *Strabonem* lib. VI. p. 254. *Laum* fluvium conftituit terminum Italiae antiquae (quae *Magnae Graeciae* fines non excedebat) ad mare *Tyrrenum*; quemadmodum *Metapontum* ad mare *Siculum*. Fluvius urbi, ut faepe alias, nomen conciliavit. Urbem vero *Sybaritae*, exuti patria fua, a *Crotoniatis* expugnata, condiderunt; uti retulit *Herodotus* VI. 21. & *Strabo* l.c. & ex vero quidem, ut ex indicio characteris, prope (33) dicam *Sybaritici*, M pro Σ, colligi poteft, ac praeterea ex typo *Acheloi*, quem *Sybaritae*; cum eorum urbs ftaret incolumis, in moneta fua cuderant, uti loco fuo dicam.

MAMEP. BPET. *Mamertinorum* in *Brutiis* (34) nummum eo confilio exhibui duplicem, ut eo fimul collato magis magisque perfuadeatur, antiquos effingendo taurum nunc ἐν πρῶτῳ manifestum, nunc Βούτρυα-

(33) Figuram elementi M pro Σ, eo dixi *Sybariticam*, quod non magis in *Sybaris*, quam in *Polisidoniae*, *Sybaritarum* coloniae, nummis frequentiffime compareret. Adde nunc eandem litterae speciem in *Lai* itidem a *Sybaritis* conditi, numismate: quamobrem urbs, etfi *Herodotus* ac *Strabo* tacuiffent, inde *Sybariticae* originis prodi poffet, quod fcripturae *Sybaritarum* lineamenta ferverit.

(34) Appofite *Mamertinis* additur

cognomentum *Bruttiorum*, ut a *Mamertinis* *Messenis* diftinguerentur: de utrifque accurate egerunt *Peregrinus* in *Camp. Fel.* p. 683. feq. & *Mazochius* in *Tabb. Heracl.* p. 541. adn. 106. *Mamertinos* vero gentem *Campanam* vocat *Polybius* ac *Strabo*: quo minus mirabimur, fi *Acheloi* typus, prope dixerim, *Campaniae* indigena, ad *Bruttios* ufque, hoc eft ad extremum Italiae cornu, pervalerit.

Βούκρων ἀνδρῶν τύπῳ, *bucorum cum humana facie*, non alio nisi ad Acheloum, abundantiae indicem, spectasse. Primus inscriptus ΜΑΜΕΡΤΙΩΝ ΒΡΕΤΤΙΩΝ est e Museo Ducis Nojæ; alter cum epigraphe ΜΑΜΕΡΤΙΩΝ, e Museo Baronis Ronchii. Utrumque, tametsi non satis eleganter incisum, edidit Gellnerus Num. Popul. Tab. XLIII. n. 76. 77.

ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Tres de industria selegi typos, ut causæ, quam peroro, interviam, appareatque simul, per semibovis, bovisque notam unice ad Acheloum fuisse spectatum, quo etiam Cornu Copiæ collineat. Primus horum obvius est, sed inscriptione, quam in dorso bos barbatus gerit (35), oppido rarissimus. Is nummus aereus dono mihi datus fuit ab humanissimo ac nobilissimo viro, Palagoriæ Principe. Alter bovem simplicem, tertiusque Cornu Copiæ notam præferens, sunt e Museo Ducis Nojæ; cujus Musei nummi pene omnes inscripti sunt Νεοπολιτών, uno atque altero exceptis, qui ΝΕΑΠΟΛΙΤΗΣ, cum prima vocali, habent; quos aut non vidit Cl. Scriptor Thecæ Calamariæ, aut videre (36) dissimulavit. Nummi Neapolis sunt Graeci omnes, in quibus præter tres enarratas species, omnium frequentissimus est tripodis cortinaeque, typus. Quandonam Neapolis a ferienda moneta cessarit, haud habeo dicere. Verisimile tamen videtur, Neapolitanos ad plenam civitatem per coloniae jus evocatos, tunc Romanorum, ut reliquo jure, sic moneta uti coepisse. Ostendi pag. 202.

K k 2

Nea-

(35) Ibi perspicue cusum apparet SVESA, primo sibilo dumtaxat superne evanido. Nummum contemplandum obtuli Dominico Baroni Ronchio, in re vetusta nummaria cum primis versatissimo: is autem negavit se umquam vidisse similem, nec quid de eo explicare diceret, habere. Conjecit tamen, quod & mihi etiam in mentem inciderat, *Suesam* tunc temporis in ditione fuisse Neapolitanorum, a quibus ut leges, sic monetam, qua uteretur, accepisse. Quamquam & illud etiam suspicari succurreret, societatem inter Neapolitanos & Suesanos eo tempore intercessisse; eaque gratia Suesanos curasse, ut in moneta Neapolitana jam percussa, qua & ipsi promiscue uterentur, vox *Suesae* incideretur. Nam

hoc etiam contemplatione dignum est numisma, quod *ne Suesæ* non initio exaratum fuit, sed alio tempore, & cuso jam numismati, ibi ubi locus vacuus dabatur, impressum, uti nummum contrectanti patet.

(36) Qui in Add. p. XXIV. ad idem Museum provocans, negat se ibi vidisse nummum Neapol. cum prima vocali exaratum. Sed quaestio huiusmodi est, quam quis solo oculorum iudicio per se facile diremerit. Itaque cui cupido est, laudatum Museum adeat. Mazochius quoque in *Tab. Heracl.* pag. 251. testatur, se in paucioribus quibusdam numismatibus ΝΕΑΠΟΛ. legisse; quamquam illam alteram inscriptionem ΝΕΟΠΟΛ. non diffixatur esse usitatorem.

Neapolim Hadriano Imperatore, nondum evasisse Coloniam; idque tum ex aliis argumentis Graecanicis colligebam, tum ex phratría *Antinopiton*, Neapoli in honorem Antinoi, quem Hadrianus deperierat, instituta. Phratría vel ab Heroe, vel ab deo aliquo ut plurimum natae sunt nomenclationem: itaque ex phratría *Antinoiton* collige, quam auguste de Antinoo Neapolitani senserint. Ac mirum ni ejus effigiem in moneta repraesentarint; ulque adeo, ut mihi suspicio incesse dubitandi, num ille pulcher adolescens, in Neapol. nummis obviis, quem ex coma in humeros fluitante, & ex laureo sertio, Apollinem vulgo salutant, sit revera Apollo, an potius Antinous sub Apollinea specie delitescens. Sane Cuperus in Apoth. Hom. p. 245. ostendit, Antinuum cum *Mercurii* & *Panís* insignibus exhibitum fuisse, ibique cum Paulania docet, apud Mantinenses plurimas Antinoi imagines *Bacchum* retulisse. Ad summam, quod erat in quaque urbe praesentissimum numen, cum eo Graeculorum adulatio Antinuum, tamquam *σύνναον καὶ σύνθρονον*, q. d. *contubernalem & confessorem*, conferebat. Inscriptio Romana apud Grut. pag. LXXXV. 1. exhibet Antinuum ΣΤΝΘΡΟΝΟΝ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεῶν, *confessorem cum Aegypti diis*. Par eidem obsequium a Neapolitanis impensum fuisse, difficile est non credere: illum autem quicum alio, nisi cum Apolline, comparassent? Sane par utrique erat aetatis flos, forma venustatis, & quod palmarium esse reor, oraculorum editio. De Antinoi oraculis testatur Spartianus in vita Hadriani: *Graeci quidem volente Hadriano cum consecraverant, ORACULA per eum dari asserentes* (37). Hinc mihi videtur, ad Antinuum pertinere nummus ille aereus Neapolitanus, a Gesnero in Num. Popul. Tab. XLVII. 33. editus, in cujus antica facie visitur elegantissimus adolescens, crispata ac promissa in humeros coma, quam duplex lauri sertum cingit, cum hac epigraphe: ΣΤΝΝΑΤ, ut nunc apud Gesnerum legitur, sed quam ne dubites in ΣΤΝΝΑΟΤ refingere (38). Profecto si depicti

ado-

(37) Consulatur ibi Casaubonus, qui ostendit, Sacerdotes Antinoi praedicatos fuisse *Prophetas*, eo quod divinandi facultate praediti jactarentur.

(38) Error inde ortus fuisse videtur, quod cum ultima littera Y, aliquantulum in ea parte, qua lineae obliquae concurrebant, extrita esset, nec nisi extrema cornua apparent;

facile fuit, pro Pythagorica Y, dentalem litteram T supponere. Praeterea Ο μικρὸν jacturam ex eo passum fuisse suspicor, quod adeo exili forma depictum fuerat, ut puncti modulum non excedens (quemadmodum in nummis pingi solet), oculum effugerit. Id quod & aliis accuratissimis antiquariis fecit officias.

Pro-

adolefcentis aetatem integram, fertumque lauri contemplatus fueris, statim tibi Apollinis imago excitabitur; at vero si inscriptionem perpenderit, non certe Apollinem, sed σύμνον, *consortem* Apollinis agnoveris. Et Antinoi quidem nomen reticetur; sed obscurum illis hominibus esse non poterat, ecquis eo tempore κατ' ἔξοχην perhiberetur esse Apollinis σύμνος (*contubernalis*): non alius certe, nisi Antinous, quem gratia formae, & fama oraculorum cum Delphico Apolline contulerant. Jam si ejus conjecturae non poeniteat; colligere hinc possumus, Neapolitanos adhuc sub Hadriano suam habuisse officinam monetalem, ac praeterea Antinoi (39) effigiem, sub Apollinea in nummis repraesentasse.

ΝΩΛΑΙΩΝ. E Museo Ducis Nojæ, ubi & alii sunt plures, ex argento omnes, praeter unum æreum, cumque corrosus: sed quod prope miraculo fuerit, omnes Graece sunt inscripti, quamvis Nolam antiquitus a Tyrrhenis infestam fuisse, praeter Polybii, Velleii, aliorumque auctoritatem, monumenta Etrusca, quae in ejus agro effodiuntur in diem, dubitare vetent. Attamen si Tyrrhenis urbe exutis, si Graecis in societatem receptis, populus certe aliquo tempore graeciflavit, uti liquet e nummis. Graecos Nola hospites, Justinus lib. XIII. 1. Chalcidicae originis fuisse prodidit: hinc Silius Ital. XIII. 16. de Hannibale cecinit,

Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nola.

E Chalcidensium Nolano hospitio repetere causam, quamobrem Nola Acheloum repraesentarint. Vide quae paullo ante conjeci, cum de Cumanorum nummis agebam.

812TV.

Profecto Sponius *Miscell.* sect. X. num. 2. & 5. in quodam lapide legit: ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΝΙΚΗΦΟΤ. sed quovis pignore contenderim, exaratum ibi fuisse: ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΤ, *Nicephorus Nicephori filius*. Berkellius quoque in Comment. ad Steph. Ethn. v. Εἰδρα, miratur, eccur pro τῷ ΠΟΤΑΜΩΝΟΣ, legatur in antiqua epigraphe ΠΤΑΜΩΝΟΣ. Plurima ibi comminiscitur incassum; nam vera ratio inde petenda erat, quod descriptor litteram o, exilissime signatam, inopinato praeterierit. His jam animadversis, non temere, puto, e τῷ ΣΤΝΝΑΤ Gefneriani nummi (quod

nullius erat significantiae) τὸ ΣΤΝ. ΝΑΟΤ exculperim.

(39) Nec illud te moveat, quod Antinoi facies, quam e nummis Smyrnaeorum novimus, aliquantulum ab Apollinea differat. Id enim nihil esse videbitur, reputanti, varios interdum pro locorum varietate fuisse pingendi delineandique characteres. Quid quod lineamenta oris unius ejusdemque Caesaris (qui notior certe, quam Antinous, erat in provinciis) saepissime dissidere animadvertimus; si provinciales nummi cum iis, qui Romae percussu fuerant, conferantur?

8ΙΣΤΥΥΙΣ . E Museo Ducis Nojæ , Plane similem nummum ediderunt Ant. Augustinus (etsi ad ipsam typi speciem non admodum (40) exacte), Jo: Baptista Passerius , Mazochius , Guarnaccius , Pellerenius , & , ne quis inofficiose se praetermissum queratur , Palchalis Magnonius . Praeterea iidem ipsi producunt alios nummos argenteos , (cujusmodi tres omnino possideo) , minimae formae , sed elegantissime cufos , qui eandem inscriptionem gerunt , at sub aliis imaginibus . Ex antica enim parte *caput juvenile* ; e postica , superne *Aplustrae* , inferne *Delpbinum* , & inter utrumque medium *bordei* pleni jam turgidique , *acinum* ostentant . Haec de symbolis & inscriptione nummorum . At vero totus labor in definiendo urbis nomine , ac situ versatur . Nam ferme omnes , quicumque illustrando huic nummo manus admoverunt , in diversas abierunt opiniones . Ut ecce Guarnaccius *Ital. Orig.* Tom. II. p. 227. de *Faefulis* ; Blanchius Ariminensis , uti e Guarnaccio ipso intellexi , de *Pistorio* : Passerius , Mazochiusque de *Paesto* cogitarunt : Magnonius denique ob repertam ibi a se *Plistiam* exultavit . Verum in hoc negotio , ut & in aliis facti quaestionibus , difficile est , ut quis alio insulurrante , opinionem , cui se pridem desponderat , eam non fateatur verisimiliorem . Attamen in tanto opinionum diffidio libere , quae sentio , dicam . Ac primum dolendum est , plerosque eorum , qui ea de re disseruerunt , in sola epigraphe interpretanda dissentos , nihil aliud in nummo fuisse contemplatos .

At

(40) Is enim Dial. V. legens *STLVVS* , arguitur , non satis attente perspexisse litterarum formas . Gravius peccavit Guarnaccius , qui in suo nummo , quem a litteris integerrimum jactat , scriptum se deprehendisse ait , *8ISSVLIS* , T in S & altero V in L malitiose commutato , ut eo pacto eliciturus inde *Faefulas* , lectori facilius imponeret . Priorem litteram 8 , jam inter omnes convenit , accedere ad figuram Φ Graecanici , sic tamen , ut initio vocabuli positum , citra aspirationem , uti Π sonet ; pro more Orientalium , qui non solent illam litteram in principio dictionis aspirare . Equidem etsi non possum huic opinioni non me subscribere ; tamen animo reputans hinc

summam nummi nostri antiquitatem , hinc novitatem figurae litterae aspiratae Φ (nam Graecos vetustissimos scripsisse Π constat , etiam ubi sonus πού Φ flagitaretur) ; potius crediderim , sub elemento 8 delitescere primitivam elementi B imaginem , demissa ad perpendicularum a recentioribus lineâ , quae olim sinuabatur in arcus . Vel sic tamen , quamvis in hoc nummo potius *Bistuvivis* , quam *Pistuvivis* legerim , haud interim negarim , ex eo vocabulo posse *Paistum* descendere , pro consueta scilicet inter B & P soni affinitate . Nam & in eadem ora Tyrreni maris , nec procul a *Paesto* , urbs , quam Latini *Buxentum* dicunt , a Graecis Πουζούρ effertur .

At vero cum de urbe incerti positus agitur, occur non adhibentur in consilium symbola, quæ, veluti facem præferentibus, facile fuerit in scopum incurrere? Tria autem in nummis, de quibus agimus, consideranda sunt 1. *origo urbis Tyrrhenica*, in litteris haud dubie Tyrrhenicis præmonstrata. 2. *situs urbis maritimus*, in *Delphino* & *Aplustri* significatus. 3. *agri ubertas*, quam tum *bordeum*, tum maxime *Achelous*, adumbrant. His animadversionibus adhibitis, patet jam Guarnaccium, & Blanchium refelli a symbolis *Delphini* & *Aplustris*, quæ ut maritimis urbibus apprime conveniunt, ita penitus repugnant ingenio *Fæfularum* & *Pistorii*; quæ utraque urbs, mediterranea Hetruriae colens, illa maris indicia sibi deberi negat. Eodem ex capite falsi arguitur Magnonius, qui metando *Plistiam* (41) in vicinia Compulteriae, longe a mari reductæ, hoc ipso deprehenditur a vero urbis maritimæ situ aberrasse. Sed præter hæc & illud etiam considerandum est, nummos sic inscriptos nonnisi in regionibus nostris effodi solere; hinc fit verisimile, hic, ubi ceteroqui tralaticium erat Acheloi symbolum, eos fuisse cufos. I nunc & littus Superi Inferique maris, quo hodiernum Regnum Neapol. in peninsulæ morem cingitur, percurrere; profecto nullam aliam urbem invenies, quæ proximitate soni ad *Pisturvis* accedat, nisi *Paestum*, cui & Tyrrhenica origo, situs ad mare Tyrrhenum, solique eximia feracitas (42) suffragetur. Nec enim sola nominum qualicumque concordia spectanda est, sed hoc

(41) *Plistiæ* sæpe meminit Livius, sed adeo parce, jejuneque a characteribus regionis, ut Marforum ne an Samnitum oppidum fuerit, adhuc ventilatur a Geographis. Paschalis vero Magnonius, sibi esse ludum ratus, quicquid aliis est impedjssimum negotium, decernit, *Plistiam* steterisse, ubi nunc *Presta* dicitur, prope *Compulteriam* (quam *Peregrinius Camp. Fel.* p. 412. in agro Calatino statuerat): atque inde secutus affinitatem soni, *Plistiam* eandem cum *πῆ Πιστῆ* facit. Sed utut de *Plistia* Liviana concesserim; certe situs ejus loci mediterraneus aptari nequit urbi, quam in nummo quaerimus; hanc enim *Delphinus* & *Aplustre* fuisse ma-

ritimam portendunt.

(42) De origine *Paesti* Tyrrhenica vide, quæ sparsim Mazochius in *de Paesto* Diatriba ad calcem Tab. Heracl. differuit. Urbs sita erat ad orientalem plagam Silari, nec procul inde, ubi fluvius hic in mare Tyrrhenum immittitur. Sinus maris a *Paesto*, dictus est *Paestanus*, quemadmodum a Plinio, Mela, aliis vocatur; *Tyrrhenicum* vero hunc *Sinum* cognominat Aristoxenus Musicus apud Athenæum XIV. 7. ab incolatu procul dubio ac frequentia in eo littore, Tyrrhenorum. De comærtissima porro soli benignitate nihil dicam; nam cui Virgilianum illud *Biferique rosaria Paesti*, ignotum esse potest?

hoc etiam intuendum, num descripti characteres investigatae urbi plane convenient. Ut ecce *Basta* maritimum oppidum in Salentinis, etsi vocis consonantiâ non longe absit a *Pistuvio*, aegre tamen fuerit, ut a Tyrrhenica origine, & a soli feracitate commendari queat. Quamobrem donec exploratiora aliunde suppetant indicia, libentissime in Passerii Mazochiique, strenue pro *Paesto* decertantium, sententiam concedo: quos videlis, Mazochium praesertim, qui varias urbis conversiones explicare persecutus est, facto initio a prima origine Orientali, unde *Paesti* nomen felicissime deducens, ostendit Graecos postea transnominando urbem *Ποσειδωνίαν* q. d. *Neptuniam*, nihil aliud nisi illius vocabuli significationem interpretatos fuisse, aut potius sic ad linguae suae genium emollivisse, ut Graecanicum videretur. Hoc unum praeterea monitum velim, quod a neutro comperi animadversum: τὸ *Pistunis* sive potius *Pistuvus*, non primitivum urbis nomen, sed ἔθνηκον, gentile, videri. Hanc autem desinentiam abnormem a Graeco modulo incedere, non miror: mirarer magis, si Tusca vocabula pariter ac Hellenica, caderent. Lacinias enim deperditi Tyrrhenorum sermonis in antiqua Italia, quae ex diuturno illorum imperio *Tyrrhenia* audit, quam in Graecia, investigare praestat. Ergo crediderim, primitivum urbis nostrae vocabulum fuisse *Pistuvium* sive *Pistuvium*, uti *Lanuvium*. Ac porro quemadmodum e τῷ *Samnium* fit *Samnis*, ita ἀπὸ τοῦ *Pistuvium* descendisse τὸ *Pistuvus*, opinor. Ceterum desinentiam in *IS*, Tyrrhenis fuisse familiarem, inde quoque ostenditur, quod *Merriss* & *Tubriks* (43) qui erat apud Oskos, Tyrrhenorum congeneres, magistratus, sunt vocabula similiter cadentia. Denique Romani vocem Tyrrhenicam *Pistuvium*, qua interpolando, qua contrahendo, in *PAISTum*, uti in nummis Paesti, jam deductae a se coloniae, legitur, refinxerunt.

ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑΤΩΝ. E Museo Ducis Nojæ. Nummi hujus urbis sunt obvii, cujuscumque moduli, ac ferme omnes argentei. Posidoniam a Sybaritis conditam tradidit Strabo V. p. 251. quod sic intelligendum, Sybaritas pulsus Tyrrhenis, primis habitatoribus, coloniam eo deduxisse, barbarumque *Pistuvii* nomen cum *Posidonia* commutasse, pro more Graecorum, qui ut ceteris fucum facerent, persuaderentque, omnia
e suo

(43) Hic Oskorum magistratus mire in editis libris variat. Alii *Medistuticus*, alii *Mediastuticus* praeferunt. Sed vera orthographia est illa, quam nobis exhibet insignis tabula marmo-

rea, Herculanei detecta, in qua eleganter perscriptum visitur MERRISS TVBTIKS. Vide *Mazochium* in *Addit.* ad Vossii *Etymol.* in his vocibus.

e suo fonte fluxisse, quicquid erat Orientalium vocabulorum, adeo studiose sua lingua fingeant, ut partus Graecanicus (44) videretur. Supervacaneum est monere lectorem, Posidoniam post coloniam deductam fuisse vocatam *Paestum*, restituta nimirum & aliquantulum emollita vetere *Pistuvii* nomenclatione. Nummi *Paestanorum* sunt obvii, & in quibusdam notantur nomina *II. Virorum*, qui supremus erat in Coloniae magistratus. Atque ea *Duumviratus* Paestani notatio apprime observanda est, plurimo usui ad quaestionem, utrum Coloniae Italicae monetam cuderint, enucleandam futura. Vaillantius in *Num. Colon. & Munic.* Part. I. pag. 6. universim negat, Colonias Italiae jus feriendae monetae habuisse; sed is a nummis plurium coloniarum, uti mox dicam, Italicarum refellitur. Mazochius vero in *Tab. Heracl.* p. 508. 555. concessum id Coloniae Latinis, quibus civitas sine suffragio dabatur, aliis negatum, contendit. Atqui cum pleraeque omnes coloniae Italiae sine jure suffragii deductae fuissent, eccur nummorum harum urbium insigni penuria laboramus? Quamobrem sic meam dividerem sententiam: officinam monetariam negatam coloniis in Italia *suburbana*, aliis extra vagantibus fuisse concessam. Meminit Italiae *suburbanae* Plinius lib. XXVI. 4. eamque Harduinus *Latio* vetere ac novo, urbi Romae proximo, definit. Equidem, *Latio* novo sive Adjecto in Campaniae fines excurrente, crediderim sub eo themate Campaniam universam, quae olim ad Silarum amnem protendebatur, Strabone lib. V. p. 251. teste, comprehendi. Ac profecto quarum coloniarum Italicarum nunc nummi circumferuntur, ex sunt extra hujus Italiae terminos; uti Beneventum, Copia (antea Thurium) Paestum. Contra nulli dum contrectare licuit numismata Coloniarum Capuae, Cumarum, Puteolorum, Herculanei, Salerni &c. eam ob causam, quod in Italia *suburbana* sic accepta, sitae, necesse non erat, ut privata officina instruerentur; quandoquidem monetam communis patriae, Romae inquam, cujus ut ita dicam, pomoerium contingebant, facile uti commodeque poterant. Nam nunc *Suesanorum* & *Calenorum* &c. itidem in Campania populorum nummos non moror; quos tum cufos judico, cum eorum respublicae seorsim a Romana rep. gerebantur.

L I

SVE.

(44) De quo more cum plura alia exempla produci possunt, tum praeclarum illud est, quod Graeci *Metapontum* dixerunt, quod antea *Metabum* (Strab. lib. VI. p. 265.) & *Ma-*

cedoniam, quae pridem *Macetria* (Hesych. in ea voce). Ex quo nominum metaplasmo elucet Graecorum studium, id affectantium, ut peregrina nomina Graeco torno elaborata viderentur.

SVESANORUM nummi sunt obvii, sed omnes cum simplici sibi-
lo; cum contra libri editi duplicem praeferant in hunc modum,
Suessa, *Suessani*. Praeterea Latinae sunt omnes inscriptionis, ita ut
supposititios esse oporteat nummos hujus populi Graecos apud Goltzium,
aliosque: nec ceteroqui locus Graecismo esse potuit. Nam siue Sue-
sae Pometiae in Volscis, siue Suesae Auruncae in Campania, tem-
pora percurreris, nulla sane existisse comperies, quibus aut Volsci
aut Aurunci, sint ore Graeco locuti. Nisi quis exceperit, Graecos,
antequam Romani hic agere coepissent, aliquando fuisse dominatos. Ve-
rum donec Graeca Suesae numismata in conspectum se dederint, tamdiu
de eo non liquere pronuntiabimus. Interim utri Suesarum, nummos
Suesanorum adscribemus? Procul dubio, *Suesae Auruncorum*: nam de
Volscorum metropoli, quae ab antiquissimis Rom. temporibus colo-
nia deducta fuerat, frustra sit cogitare. Suesam vero Auruncam,
quamquam & ipsa haud diu post Auruncorum huc (45) migrationem
accepisset coloniam, tamen libertati suae (cujus indicio est jus fe-
riendae monetae) restitutam fuisse, inde colligi etiam licet, quod Cicero-
nis aetate non Colonia, sed Municipium erat. His adde quod fabri-
ca nummorum Suesanorum eadem omnino est ac Calenorum: ac
quemadmodum utrique aliquando Acheloum in moneta excuderunt;
sic utrique pariter, in signando gallo cristato, quasi de compacto, con-
venerunt. Cales autem brevissimo intervallo a Suesa (quae hodieum
nomen retinet) Aurunca; longissimo a Pometia distat. Praeterea fa-
vet libertati Auruncorum id quod conjeci supra p. 259. adn. 35. Nam
siue societas Suesanorum cum Neapolitanis, siue horum imperium in
Suesanos in causa fuerit, ut *Suesae* nomen incideretur in moneta
Neapolitana; hoc ipso docemur, Suesam non existisse eo tempore
Coloniam. Romani quidem certe neutrum, hoc est, colonos suos siue
oppressos, siue cum aliis conspirantes, irretorto oculo videre sustinissent.

ΣΤΒΧΑΤΩΝ. E Museo Ducis Nojæ, ubi & est alius nummus ar-
genteus cum inscriptione ΣΤΒΑΧΑΤΩΝ, & cum bove simplici: nam
ille primus praeter litteras a dextra in laevam more Orientalium
euntes, semibovem virum barbatus ostendat. Litterae M pro Σ inso-
len-

(45) Anno V. C. 416. Sulpicio Longo, Aelio Paeto Coss. Aurunci a Romanis opem contra Sidicinos flagitarunt. Decernitur in Senatu auxilium; sed Consulibus cunctantibus ferre suppetias, *Fama adfertur* (Liv. VIII. 15.), *Auruncos metu oppidum*

*deseruisse, profugosque cum conjugi-
bus, & liberis, Suessam communiisse,
quae nunc Aurunca appellata; moenia
antiqua eorum, urbemque ab Sidici-
nis deletam.* Haud diu postea (Liv. IX. 28.) *Suessa & Pontia eodem anno
(V. C. 433.) coloniae deductae sunt.*

lentiam saepe antea notasse uluvenit in nummis urbium earum, quae fuerunt coloniae Sybaritarum. Sed hoc leve; illud vero moleste ferro, me, cum supra pag. 246. de investigando Acheloo in nummis Sybaris Thuriique satagebam, nondum nummos inspexisse Sybariticos, qui bovem barbatum exprimerent; nam de bove simplici in harum urbium nummis signato, res erat tritissima. Ex utraque igitur specie bovis simul collata, & ex eo etiam, quod Romani Thurium transnominarint *Copiam*, h. e. abundantiam, collige, nihil aliud eo symbolo, nisi Acheloum, sub duplici bovis specie apparentem, cornuque Copiae possessorem, fuisse adumbratum.

TIANVR ΣΙΔΙΚΙΝ. Sic plene, scripturâ dextroversum exarata, legitur in rarissimo nummo Musei Ducis Nojæ; nam alii ibidem contractius habent TIANVR, & alius TAIAN. Mazochius in Tyrrhenicis Diat. V. §. 1. & Pellerenius Num. Pop. To. I. Tab. LX. n. 50. ediderunt nummos cum inscriptione TAANVR. Adeo in primore, *Teani* syllaba variatum est. Sed illud *Sidicini* cognomentum erat plane necessarium, ut a Teano Appulo distingueretur. Strabo lib. V. p. 237. inquit: Τέχρον τὸ καλούμενον Σιδίκιον . . . ἐκ τοῦ ἐπιθέτου δηλοῦται, διότι τῶν Σιδικίων ἐστίν. οὗτοι δὲ Ὅσχοι, Καμπανῶν ἔθνος ἐκλεκτός. ὥστε λέγοντ' ἂν τῆς Καμπανίας, καὶ αὐτὴ μεγίστη οὗσα τῶν ἐπὶ τῇ Λατινῇ πολέων. *Teanum Sidicinum* . . . ipso cognomento ostendit, se ad *Sidicinos* pertinere, qui sunt *Osçi*, gens *Campanorum superstes*, ita ut possit *Campaniae* dici; ipsa quoque urbium in *via Latina sitarum maxima*. Integrum locum eo consilio attuli, ut eximia urbis (quam rursus Strabo pag. 249. cum Capua comparans, ἀξιόλογον, memorabilem, vocat) praestantia, simul & causa cognominis *Sidicini*, nosceretur. Sed valde notanda sunt verba illa: *Sidicini, Osçi, gens Campanorum superstes*: quibus docemur, ceteris *Osçis* *Campaniae*, vel deletis, vel cum Latino populo permixtis, solos *Sidicinos* in *Osça* republica, ad Strabonis ferme aetatem, perseverasse. Profecto *Teanum* nonnisi tandem sub Augusto (quo adhuc superstite Geographus inchoavit scriptionem) colonia Rom. deducta fuit, teste Frontino. Hinc videtis, quantum a vero Guarnaccius (46) aberrarit, qui in Orig. Ital.

L 1 2

Tom.

(46) Guarnaccius l. c. cum de *Teani* nummis ageret, sic in Mazochium, *Teani* veriloquium ab Orientali sermone repetentem, illiberaliter infurgit: Che dolce divertimento, o puer-
rosto qual giusta compassione è mai

questa di vedere uomini grandi perdersi continuamente in questa forma, e in questi scherzi di parole! Quis autem non crederet, hominem, qui adeo superbe labores magnorum virorum fastidit, velle, si umquam alias,

Tom. II. pag. 266. nummum Graecum inscriptum **THION**, Teanó nostro adscripserit. Ceteroqui Teanum Oescae originis prodit tum litterarum delineatio, tum desinentia in VR (47) plane Tyrrenica: ex quo judicare licet, elementa etiam τοῦ ΣΙΔΙΚΙΝ fuisse Oescae communia cum Graecis.

TPINAIΩν. E Museo Ducis Nojæ. Plane similem forte fortuna nactus sum argenteum, litteris adeo perspicuis, atque ad elegantiam præcisiss, ut nihil supra. Harduinus quoque legerat in suo nummo TPINAI, quippe qui lætionem Τεανων inde exsculperat. Nam alii, quoscumque vidi, habent Τεανx, sine littera longa in fine. Porro elementum D pro R valere, post illa, quae pag. 257. notata sunt, non ultra detinebo lætorem. Duplicem autem existisse in Regno Neapolitano *Hyriam* jam inter Geographos convenit, unam in Daunia Appula, de qua supra pag. 256. dixi; alteram in Salentinis, ac fortasse illam ipsam, quam Herodotus lib. VII. 170. narrat, a Cretensibus fuisse conditam in Japygia Messapia. De utraque simul locutum fuisse Plinium videri posset; nisi ejus locum immaniter depravassent (48) amanuenses. Huic alteri Hyriae Begerus *Thes.*

alias, nunc quidem certe prodire coram, ingenti eruditione suffarcinatum? Interim is nummos Τανω attribuens Teano Sidicino; vereor ne ludibrium debeat. Nam sodes, helice ne Archimedis, an potius magicis carminibus, urbem *Teon* (cujus gentile nomen THIOΣ in quamplurimis nummis legitur) e media Jonia in Campaniam deduxit?

(47) Valde notanda est terminatio Oescae vocabuli in VR. An quod Oescae *Tianur*, id Latini *Teanorum* extulissent? sicuti in aliis Teani nummis aliquanto recentioribus, TIANOTUM legitur. An potius *Tianur* sit primitivum urbis nomen pro *Tianus*, elemento S in R abeunte, quemadmodum in decreto Spartanorum, quod illustrat Casaubonus ad Athenæi VIII. 11. legitur Τιμοθορ Μιλησιος, pro communi Τιμοθιος Μιλησιος? Sane Tyrreni, qui Oescae

erant affines, mltissime rhotacismo delectabantur. In hanc alteram partem mihi animus inclinatur, eoque magis, quod in Teani nummo penes Baronem Ronchium, perspicue legitur ΣΙΔΙΚΙΝΑ, vox, uti videtur, connectenda cum *Tianur*, pro *Tianus*, sequioris sexus; ut ut Latini *Teanum* generis neutrius, cumque secunda vocali E in prima syllabâ, probarint.

(48) Locus Plinii existat lib. III. cap. 10. ubi is Messapiae urbes enumerans, *Oppida*, inquit, *per continentem a Tarento, Varia, cui cognomen Apulae, Messapia, Aletium*. Nihil hinc ulceris suboluit Harduino, qui praeterea *Messapiam* urbem, quae hodie *Mesagna* dicatur, interpretatus est. Fabulae. Messapia enim nomen est regionis, non oppidi. Itaque affirmate contenderim, sic olim a Plinio exaratum fuisse: *Oppida per continentem a Tarento, Varia* [ad

Thef. Brand. Tom. I. . . & *Mazochius Tab. Heracl.* pag. 535. adscribunt nummos inscriptos TPINA, & nota semibovis barbati percussos. Sed ex τῆς Τῆριον sive Τῆρη, fit per analogiae canones Τῆριος vel Τῆριος; & revera oppidani a Plinio *Hyrini* vocantur: quo igitur spectare dicemus femineum nomen *Hyrina*? Uterque vir ornatissimus derivativum nomen esse rentur, & *Mazochius* quidem *Monetam*, aliudve congruum vocabulum (49); *Begerus* vero *Minervam*, cujus vultus in altera nummi facie cuditur, subaudiri autumant. Atqui ea substantivi nominis reticentia ferri utcumque posset, ni obstatet nostri nummi epigraphe TPINAI, quae producenda omnino intelligitur in TPINAIων; ut saepe in nummis, ΝΩΔΑΙων, ΚΥΜΑΙων &c. Jamvero e gentili nomine Τεραχίος evincitur, primitivum urbis vocabulum fuisse Τεραχ; quemadmodum Τεραχίος, Μυρινχίος, a Τεραχ, Μυριχ descendit. Utraque igitur lectio TPINA & TPINAI, proba est; illa primitivum urbis nomen servavit incolume, haec dat intelligere derivativum. Interim hujus *Hyrinae* positum, mihi plane ignotum esse fateor; & angerer quoque, nisi pariter in aliarum urbium veterum ignoratione versaremur. Nam quot urbes Italicae, ut propiora attingam, a Stephano *Ethnic.* memoratae, nos in obscuro latent? Quis *Taurianam* Plinii in Campania, quis *Brettiam* Mamertinorum, *Orram* Locrensiū &c. intento digito nunc monstrare confideret? quas quidem urbes, aliasque quamplurimas, vel a nummis unice compertas, nihilo tamen minus quis existitisse negaverit. In hujusmodi urbium incerti positus censum adscribe *Hyrinam*. Attamen si quid audendum est, eo mihi inclinaret animus, ut *Hyrinam* vel in Campania vel in proxima

[ad discrimen ejus] cui cognomen *Apulae*, *Messapia*, *Aletium*. Quae uncis comprehendi, sunt ad fulciendam sententiam plane necessaria. Duplex *Uria* sive *Varia* memoranda erat; prima in *Messapia*, de qua *Plinius* hic; secunda in *Apulia*, quam paulo post *Plinius* describit: In qua (Apulia) oppidum *Salapia*. . . *Sipontum*, *Uria*. Quamobrem ut unam *Plinius* ab altera distingueret, apposite illam *Messapiam*, hanc *Apulam* cognominavit. Utraque *Hyrina* variis orthographiae vicibus obnoxia fuit. De *Apula* jam suo loco vidimus; sed & *Messapia* non benignius accepta

est. *Herodotus* Τῆριον, *Strabo* lib. VI. p. 282. Οὔριον, cum bivocali, extulit. Ejus ager *Varnus* a *Frontino* dictus proditur; sed quem recte *Harduinus* in *Varinum*, aut potius *Varium*, refinxit.

(49) Tamen paulo post pag. 599. cum nummum YPINAI, cum diphthongo in ultima syllaba, oculatus testis vidisset, ultro affirmet, legendum YPINAIων, suspiceturque, ex gentili nomine Υῖριος postea formatum nova propagatione fuisse Υῖριος. Atqui de nova sobole in hanc formam pullulante, adhuc exemplum quaero.

ma Campaniae regione metarer, ductus indicio *Semibovis barbati*, & quidem supervolitante Victoria; ut in alio *Hyrinae* nummo argenteo penes Baronem Ronchium contemplatus sum. Profecto plerique omnes Campaniae populi delectati sunt eo typo, ferme ut Campaniae peculiaris haberi possit; uti pag. 245. coniciebam. Quamquam non negarim, alios etiam populos vel aemulatione vel quo alio studio, Campanorum, in suis numismatis Victoriam Acheloo imposuisse.

Huc usque esto recensio nummorum Regni Neapolitani Acheloiorum, quoscumque potui colligere; nam comprehendisse omnes, affirmare non ausim; maxime novis in diem numismatis, quae antea ignorabamus, in apricum prodeuntibus. Ipse etiam nonnulla, in quibus quidem Achelous pingebatur, sed quia desperatae prope erant lectionis, consulto praetermisi. Ut ecce duo huiusmodi nummi aerei sunt apud me; in quorum uno, *KTIE* in altero utrimque corroso, . . . *NE* . . . legitur. Equidem certa quae sunt explorataque, dicere professus, eccor nunc in incerto conjecturarum luderem? Profecto si usquam alias, in hoc quidem certe negotio numismatum interpretandorum, tempori serviendum est, porroque sperandum, ut nummus aliquando prodeat lucidior, qui tenebrosiori lumen affundat. Sed enim per ectypas imagines nummorum, quos produxi testes, jam ratio mythicorum, semibovem virum barbatum in moneta signantium, abunde patescit. Profecto cum in veterem aliquam imaginem incidimus, si pernoscere, de eaque recte judicare velimus; necesse est, ut eam a capite, a tergo, a lateribus lustremus oculis; tum postea iudicium ferre licebit. Jam in pluribus numismatis liberarum (50) urbium Bos barbatus signabatur: haec autem species singularis cum esset, liberum fuit eruditis viris eam, quo quisque vellet, nomine donare. At vero si monstrum hoc undique, & quocumque modo sub oculos cadebat, contemplari placuisset, jamdiu conjectandi licentia praecisa fuisset. Certe si animadvertissent, in unius ejusdemque populi, nunc bovem simplicem, nunc compositum, & interdum ejus vice Cornu copiae apparere; primum fuisset colligere, illum ibi significari, cui omnes hi characteres conveniunt. Nimirum is unus est Achelous fluvius, qui cum

Her-

- (50) Urbes eo consilio dixi liberas, uti a Colonia Romanorum distinguerem. Bos enim arator in coloniarum nummis frequentissime signatus, prorsus alio pertinet, nec ubertatis indicium est, sed utique ostendit, Colo-

niam eo deductam fuisse plebejam: quemadmodum contra aquilae legionariae ibidem expressae, sunt insignia Coloniae militaris. Vide Fabretum Col. Trajani pag. 11.

Hercule congressus, a Sophocle traditur, evasisse *Taurus manifestus*, & *bucerus cum virili facie*. Eiusdem praeterea ideam excitat cornu copiae; nam fertur ea occasione Achelous tradidisse *cornu abundantiae* Aetolis, & exinde horum regio mira feracitate exuberasse. Atque inde mihi occasio oblata est vocandi nummos *Acheloi* eos, in quibus quid huiusmodi inesset, quod ad Acheloum quoquomodo designandum valeret.

Ac sane dubitari nequit, quin bos barbatus in Aetoliae ac viciniae Ambraciae atque Acarnaniae nummis, sit Achelous fluvius appellandus; non quia fluvii passim cornigeri, ut Burmanni fert opinio, pingerentur, sed utique quia ille in huiusmodi speciem, ut erat in fabulis, olim se se transformavit. Et Fluvii quidem passim in urbium numismatis sculpti visuntur, sed integro semper humano statu vultuque; nisi quod interdum eorum frons taurinis cornibus prodigialiter effleratur, ad notandum scilicet sive tortuosos flexus, sive violentiam ac veluti mugitum quemdam frementium aquarum. At nullibi ostendi potest, fluvii numen in quadrupedis speciem cum humani vultus dignitate, incurvatum, nisi primitus in Aetolia, ubi illa portentosa metamorphosis accidisse ferebatur. Itaque ex comperta Acheloi in nummis Aetoliae specie, discere, ex quo nomine semibos vir barbatus Siciliotarum ac Italiotarum, sit compellendus. Et antea quidem augurabar, populos Siciliae atque Italiae suoque genio ductos, probasse typum Aetoliae, in remque suam vertisse, magis id adeo, quod veteres, ut supra pag. 241. seq. vidimus, sub Acheloi nomine quamcumque aquarum vim, quemadmodum sub ejus cornu abundantiam, comprehendendam esse voluerunt. Sed ex quo Cumanos nummos tractare suscepi, atque animadverti, Cumas, vetustissimam omnium Italiotidum & Sicularum coloniam, a primis usque temporibus Acheloum in moneta signasse; facile in illam alteram sententiam, quam pag. 254. seq. exposui, ingressus sum; nimirum Chalcidenses Cumarum conditores, typum illum ex Ambracia Aetoliaque advexisse in Italiam antiquam ac Siciliam, agrorum ubertate fructuumque omne genus copia, cum Aetolia ipsa certantes. Italiam dixi antiquam; nam cum apud veteres sit mentio Italiae, ea strictim accipienda est, quae Magnae Graeciae fines non excederet, uti Mazochius in Tab. Heracl. pag. 56. seqq. ostendit. Ad summam antiqua Italia in hodierno Regno Neapolitano continetur. Cumae igitur sustulerunt signum ceteris in Campania, atque adeo in Magna Graecia urbibus, uti symbolum in Aetolia adinventum, ipsae pariter arriperent. Ac sane, quemadmo-

dum

dum fieri aliquando solet, ut nonnullae plantae in alieno, quam in patrio, solo felicius subolecant; sic typus hic e Graecia transmarina huc traductus, adeo facile comprehendit, ut quasi hinc in lucem editus, ad incrementum, ac maturitatem suam evaserit. Adeo signata res eum signante convenit.

At cui bono fuerit, cruisse tanto molimine nomen signati bovis, nisi & quod bove portenditur, actu exsequamur? Nam mihi persuadeo, prudentissimos majores nostros, Acheloum in moneta expressum tradendo posteritati, hoc etiam inculcatum voluisse, uti nepotes benigno genio loci obsecundantes, antiquis artibus patriis h. e. agricolationi, studerent. Sane vetus est adagium: *Quam quisque norit artem, in hac se exercent*. Ars cuique populo domestica prorsus illa est, quam ipsa loci natura suadet, facileque parabilem ductu suo promittit. Nunc autem quam praecipue artem nobis Campanis Magnisque Graecis natura commendavit; non aliunde nisi a veteribus pernoscere licebit. Equidem non is ego sum, qui plurimum tribuendo veteribus, nihil ferme deberi contendam recentioribus; sed hoc ajo, veteres, quippe qui in pauciores distracti erant occupationes, quamcumque rem tractabant, sedulo laborioseque, quasi huic uni vacarent, excoluisse; in explorandis vero naturis locorum, adeo exacte versatos, ut cuiusque loci genium, non dicam, descripserint, sed plane definierint. Illi vero non solum voce, exemploque suo ad agriculturam Italos excitaverunt; sed, ne tradita praecepta memoria exciderent, id ipsum in numismatis, tamquam in pictis tabulis, expressum esse voluerunt; quasi adhuc auribus nepotum insonantes, uti Genio loci ad colonicos labores invitanti, atque inde ingentia emolumenta pollicenti, auscultent. Nos vero fascinante quarundam artium peregrinarum lenocinio decepti, dum aliena comprehendere satagimus, bona patria contra vota majorum negligimus. Equidem cum in praesentem rerum statum intueor, eumque cum florentissimo majorum comparo, id nunc factum a nostris vellem, quod olim Posidoniatae fecisse dicuntur. Qui, uti traditur ab Athenaeo XIV. 7. postquam a Graecanica institutione ad barbaricam desciverunt, *uno festo die Graecanico in unum convenientes, antiqua illa nomina, legitimasque consuetudines memorant; invicemque conquesti & collacrymati, ita demum discedunt*. Cum ad horum imitationem, tum ad prikinæ vivendi formæ solatium, nunc institutum optarem festum conventum, a Campaniae Magnaeque Graeciae populis, frequentandum. Festo hujusmodi, non quidem a bobus immolandis, sed utique a recolenda bovis aratoris, in nummis patriis obvii, me-

memoria, nomen *Buthysiae* facerem; cujus causâ convenirent in unum nostri homines, & offensis collatisque simul Acheloi typis, pristinas majorum artes, vitio posteriorum neglectas, atque inde dilapsas opes, potentiam, splendorem, etiam atque etiam conquererentur; ac mox se se mutuo ad restituendum aratro honorem incenderent atque inflammarent.

D I S S E R T A T I O N I S

De Buthysiae agone Puteolano.

P A R S A L T E R A

Buthysia a plurimo boum sanguine dicta, eadem ac Buphonia Atheniensium. Certamen Buthysiae Puteolis, potius venationis species, quam sacrificii. Quid ἑρμηνεύειν Gladiatores Manicarii, iidem ac qui matutino ludo prodibant.

AT vero Puteolorum *Buthysia*, de qua adhuc quaerimus, alia prorsus fuit ab ea, quam paullo ante in agricolationis honorem institutam volebam; quin imo in ejus perniciem pessimo exemplo defaeviit. *Buthysiam* enim cum audis, confestim animo concipe ingentem miserandamque bubuli pecoris, de terrae cultura benemerentissimi, lanienam. Sane hanc nobis notionem excitat nominis ipsius etymologia, & quam usus exemplaue veterum confirmant. Profecto *Buthysia*, quae Strabone lib. VI. p. 270. teste, Olympiae edebatur, a maestandis bobus nomen invenit, tantumque sanguinis eo tempore, (ut e Geographi verbis eruitur) effundebatur; ut & in proximum Alpheum decurreret, & Arethusae mobilis in Sicilia fons, quicum illum fluvium per caecos meatus misceri fabulabantur, cruore infectus appareret. Cruentissimum id sacrum occasione ludorum Olympicorum peractum fuisse mihi persuadeo; nam veteres agonalia certamina sacrificio demum aliquo, hoc est, ut equidem interpretor, opiparo lautissimoque epulo, absolvere consueverunt. Notae sunt hecatombae Argivi certaminis, de quibus nonnulla, cum eo de agone agebam, dixisse memini. Ejusdem ingenii ac Olympica, fuisse videtur *Buthysia* Romana, de qua Suetonius Nerone 12. *Gymnico, quod in Septis edebat, inter Buthysiae apparatus barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam, Jovi Capitolino consecravit.* Hic autem cum Tranquillus utrumque simul memoret,

M m

nimi-

nimirum Gymnicum spectaculum, & Buthysiam; pronum fuerit colligere, ut Olympicos, sic Romanos ludos tandem in Buthysiam, h. e. boum macstationem, exisse. Vel sic tamen *Buthysiam* Puteolanorum aliud a vulgari bovicidio exstitisse iudico; nam Olympiae Buthysia nonnisi quaedam erat appendix gymnicae editionis; at vero Puteolanus agon ipsa Buthysiâ definiebatur, ab eaque substantiam quodammodo capiebat. Sic enim in pulcherrima Graeca inscriptione, de qua mox, emphaticôs describitur: Ο ἄγων ὁ ἐν Ποτιδίοις τῆς Βουθυσίας, quasi diceretur, *celeberrimus ille agon Puteolanus Buthysiae*. Ea sane articuli praepositivi est vis, ac potestas. Itaque danda est opera, ut e pluribus Buthysiae acceptionibus ea praecipue feligatur, quae & nomini suo respondeat, & sollempni alicui festo conventui fecerit nomen.

Num ergo id *Buthysiam* Puteolani appellarint, quod Βουφονία Athenienses? Hoc festum Athenis Scirophorionis XIV. celebrabatur, nomenque habebat a boum, qui ea occasione macstabantur, multitudine. De quo praeter Pausaniam, Harpocrationem, Suidam, & Eustathium, haec scripsit Etymologus M. Εὐρτή τις παρ' Ἀθηναίοις τὰ ΒΟΥΦΟΝΙΑ, ἐν ᾗ πολλοὶ ΕΘΥΟΝΤΟ ΒΟΕΣ, Buphonia, *festum apud Athenienses, in quo multi boves immolabantur*. Habes in hac Βουφονίων definitione etiam comprehensa elementa vocis *Buthysiae*, sic ut de parili utriusque festi significatione ne dubites: utrumque enim recte *Bovicidium* interpretari licet. Sed hîc illud obstat, quod *Buphonia* citra ullum agonis spectaculum peragebantur, secus ac *Buthysia*, simul cum agonisticis exercitationibus edita. Quandocumque enim *Buthysia* in illa Graeca epigraphe occurrit, pariter cum *agone* connexa ac sociata procedit. Itaque mihi Puteolanorum *bovis macstationem* cum *agonistico labore* componere quaerenti, nihil aliud dicere succurrit, nisi hoc, Certamen fuisse ejusmodi, in quo non athletae cum athletis pro ritu Graecorum, sed ubi athletae cum Bove cornupeta, ut hodiedum alicubi fit, persequendo jugulandoque committebantur. Sic enim integram *agonis* notionem tuebimur, simulque intelligemus, certamen sola *bovis macstatione*, quae agoni nomen & argumentum dabat, fuisse absolutum. Ac sane olim hujusmodi commissiones maxime commendabantur, eoque jucundiores accidebant, quo cum valentioribus bestiis certamen fuerat. Certantes a re ipsa *Bestiarii*, & non raro ab hora diei, qua ludus inibatur, *Meridiani*, &, ni fallor, *Manicarii* (1), vocati sunt. Opportunitas autem Puteolani amphitheatre

(1) Munus gladiatorium de more praebebatur populo, mane ac meridie.
La-

theatri, cujus adhuc restant rudera stupendi laboris, suadebat; opinor, ut ibi ad munus Romanorum imitationem institueretur venatio, quae a transverberando, vel quoquo modo interimendo bove, *Bu-bysia* diceretur.

Sed si cui videar, athletico certamini, cujusmodi esse Puteolanum parebat, munerarium, & liberali palaestrae arti, infamem arenae,

M m 2

prae-

Ludi matutini mentio saepe fit in vet. lapidibus ac scriptoribus. De utroque ludo Suetonius in Claudio 34. *Bestiariis*, *Meridianisque adeo celebrabatur*, ut etiam Prima Luce ad spectaculum descenderet, & Meridie, dimisso ad prandium populo, persederet. Qui mane producebantur cum Bestiis digladiaturi, dicti sunt *Bestiarii*; quorum superstities meridiano tempore secum mittebantur, nec sanguini parcebatur. Nam certamen *meridianum*, non secus ac *matutinum*, Fabrettus Col. Traj. p. 254. contra Reinesium contendit, fuisse cruentissimum. Quemadmodum autem, qui *meridie* certabant, *Meridianos* vocari placuit; sic vicissim puto *Matutinos* audiisse, qui mane in arenam descende-
bant. Fateor quidem, me nullibi deprehendisse *matutinum* hac notione usurpatum; at vero confido erui posse vocem aequipollentem, & quae *Matutino* adamussim respondeat, e veteri lapide, quem Romae anno 1756. edidit Dominicus Scutillus, vir amicissimus eruditissimusque. Lapis hic sculptus Imp. Caes. L. Aurelio Commodo, M. Plautio Quintillo Coss., exhibet album familiae gladiatoriae, in quatuor Decurias distributae. Unicaeque Decuriae subtexuntur nomina gladiatorum, & e regione ars, quam quisque profitebatur, per compendia vocum adnotatur; veluti THREX, HOPLomachus, RETIarius, MVR-millon &c. In alterius Decuriae loco secundo, sculptur DEMOSTHE-

NES MANICAR. Recte Cl. Scutillus vocem decurtatam in MANICARium producit, sed *Manicarium* a *manicis*, sive chirothecis, quibus manus gladiatorum obarmabantur, deducens, vereor ut acu rem tetigerit. Nam quis arenarius, arma tractans, non sic instructus incederet? Equidem *Manicarium* arcessem a verbo *Manicare* h. e. ὀρπιζω, *matutinum agere*; ut in illo Virgillii VIII. 465.

Nec minus interea Aeneas se matutinus agebat.

Id Latini jam ad barbariem magnis passibus euntes, *Manicabat*, dixissent. Sane ubi legitur Lucae XXI. 38. Ἀνδρὶ ὀρπιζτῇ πρὸς αὐτὸν, Itala Vetus ac Nova habet: *Populus manicabat ad eum*. Vetus Itala ineunte saltem altero Christi saeculo adornata fuit. Aliquanto recentior est inscriptio gladiatoria, de qua loquimur, quippe quae ad annum Ch. 177. pertinet. Quo minus hic mirabimur novitatem vocabuli *Manicarius*, utique deducti a verbo *Manicare*, quod jampridem in usu vulgi esse coeperat. Itaque quemadmodum in vet. lapide L. Annaeus MER, Fabretto Col. Traj. p. 253. interprete, est *MERidianus* gladiator, qui meridiano ludo prodibat; ita noster *Demosthenes* MANICAR, fuerit *Manicarius*, sive matutinus, nimirum ex eo grege gladiatorum, qui matutino ludo damnati, vel auctorati, cum bestiis decernebant.

praeter expectationem supposuisse; sciat is, neque Graecos ipsos, vel cum palaestras profitebantur, ab ludrico id genus abhorruisse. Strabo lib. XIV. p. 650. *Εν δὲ τῇ ὁδῷ &c. In via inter Tralles & Nysam, pagus est Nysaeorum haud procul urbe, nomine Acharaca; in qua Plutonium est, lucum habens sumptuosum (καὶ τὸ χαρῶνιον ἀντρον) & Charonium (2) antrum superne luco imminens, naturā admirabile Locus iste inaccessus est & exitiosus. Quotannis festiuitas conventu hominum agitur Acharacis; & tunc maxime videre est, & audire eos de his rebus, qui eo confluunt. Atque tunc circa meridiem iuvenes & ephebi e gymnasio nudi & uncti, taurum arreptum in antrum studiose inducunt: qui dimissus, ubi paulum accessit, exanimatus concidit. Hujus autem gymnici spectaculi species in eo consistebat, ut athletae tauri venatione id agerent, uti cornupetam in antrum per vim compellerent, quo deductus, intercepta per mephitim anima, exspiraret. Nolo quis suspicetur, me eo consilio illum Geographi locum attulisse, quasi voluerim Acharaca Nysaeorum cum Puteolis, & illam tauri exanimationem cum Buthysia, comparare; sed hoc unum pensi mei fuit, ut ostenderem, gymnicum etiam spectaculum habitum illud fuisse, in quo athletas cum bestiis luctari mos erat. Huiusmodi existisse ajo Buthysiam Puteolanorum; quandoquidem festum id *agon* dicebatur; & quia Buthysiae h. e. Bovicii cognomen gerebat, non a vero abludit, sic fuisse dictum, quod totum athletarum studium in persequendo ac mactando tauro impenderetur.*

Sed jam de *Buthysia* satis: nam mihi festinat animus, inscriptionem illam, unde nobis *Buthysia Puteolorum* innotuit, aggredi. Sane longus mihi multusque fuit de eo vocabulo sermo, sive qua in negantem, sive qua in affirmantem partem, disputavi. Jucundum nunc fuerit, sistere ob lectorum oculos ipsam epigraphen, quae differendi

occa-

(2) *Χαράνια* sunt loca subterranea, letalem mephitim exhalantia, quae sic eleganter describit Virgilius Aen. VII. 568.

*Hic specus horrendum, & sacri
spiracula Ditis*

*Monstrantur: ruptoque ingens
Acheronte vorago*

Pestiferas aperit fauces

Spiracula huiusmodi ibi facileprehenduntur, ubi ager igne subterraneo antiquitus arserit. Plura Puteolis in

campo Phlegraeo patuisse, verisimile est; & hodieum ad oram Aniani lacus, qui ad orientem Puteolorum est, ostenditur Charonium, quod vulgo *Antrum Canis* dicitur; nam ad aëris venenati, spiritumque intercludentis experimentum, fere semper Canis deputari solet. At Acharacis violentissima venatio explicabatur; res enim erat cum tauro, eoque a nudis athleticis edomando.

occasionem & argumentum suppeditavit. Sed & plura dicendi capita suppetere; si quis enucleate ac pro dignitate tractare inscriptionem velit. Interim ne mihi plane defuisse videar, illam comere atque ornare pro facultate mea adnitar. Atque utinam Scaliger ac Reineſius, viri summi, accuratius in illius commentationem incubuissent; hoc quidem altero me labore levassent; hi vero, quae pauca inde delibarent, partim negligenter, partim jejune nimis apposuerunt. Ipse etiam Lafena noster obtutum coniecit in marmor, sed rerum dicendarum copia, ac fortasse etiam difficultate, deterritus, vadimonium deleruit. Nempe quicquid id est gloriae ac quaecumque, reservatum erat eruditissimo ac nobilissimo illi viro, qui in opere *De Phoeniciis primis Neapolis habitatoribus Neap. edit. anno 1764.*, interpretationem marmoris ab inchoato molitus, non mediocrem industriae ac diligentiae laudem consecutus est. Equidem de elaborata ejus versione latina ac commentario libenter profecissem, nisi meus esse maluissem. Atque huic honestae causae accessit altera valde necessaria, quod non omnia, quae clarissimus vir noster extulit, mihi probanda esse viderentur. Quamobrem cum mox Graeca e Grutero pag. MCV. recudam, versionem latinam e meo adjungere duxi necessarium; sed, sicubi mea ab illius (quem posthac *Primum Interpretem*, honoris ac discriminis causa vocabo; nam me dici *alterum*, non aegre patiar) sententia disceſſerit aliorum; de hoc ipso lectorem opportune commonefaciam, ut ipse in rem praesentem dijudicet.

Commentarii autem quem aggressurus sum, tot erunt partes, in quot capita totus inscriptionis contextus distributus est. Tota autem epigraphes series, ut legenti patet, hos quatuor actus diversos complectitur: I. Tyriorum Epistolam, quam rectius *supplicem libellum* dixeris: hoc enim libello Stationarii, qui Puteolis consistebant, Senatum Tyriae patriae adeunt, ab eoque, ut antiqua consuetudo servetur, flagitant: II. Lectionem ejusdem Epistolae per summa capitula rerum, in Senatu habitam: III. Sententiarum dictionem: IV. ac tandem Senatus decretum, quo tandem universus inscriptionis marmoreae apparatus tendebat. In totidem ergo Paragraphos commentationem pro more tribuam: nisi quod ad sectandam breviloquentiam, quicquid mihi dicere in mentem venerit, id non edisseram contexta oratione; sed seorsim, & comparate ad versuum ordinem, breviterque perstringam.

In sequentem Inscriptionem.

Inscriptio ex editione Gruteri pag. MCV. producet^{ur}, custodita penitus ejus orthographia, sed non observata linearum longitudine, quam hujus chartae modulus excludebat. Ceterum nec ipsum Gruterianum exemplar plane ad fidem marmoris expressum fuisse reor. Quis enim sibi persuaserit, Epistolae titulum minusculis, corpus vero sive contextum, majusculis characteribus, sculptum in marmore existisse? Imo contra, si veterum consuetudinem reputaverimus, factum oportuisset: nam hoc in more positum antiquis quadratariis fuit, ut primas quasque lineas fere semper delinearent vastiores, ac pro proportionem ceteras extenuarent; id quod & ipsa ratio prospectus flagitabat. Nec secus Puteolanum marmor incisum arbitror: in quo forte marmore, quia primae lineae amplioribus altioribusque elementorum sulcis exaratae, nullum legenti negotium creabant; secutae vero, quia graciles ac pene fugientes, difficiliores lectu accidebant: fecit id descriptor, quod profecto quivis alius in re simili fecisset: Nimirum ad operis celeritatem expressit minuto characterē versus eos, in quos, utpote grandiores atque elegantiores, nulla cadebat lectionis ambiguitas; ac praeterea criticum agens, voces recte discrevit, eisque spiritus atque accentus, ut in minuto characterē fieri solet, appinxit. At vero religioni sibi ducens expolire opera sua lineas eas, quae vel exiles vel vetustate exesae, perspicuitate laborabant; ipse potius pictorem, quam litteratum virum se gerens, eo modo delineavit, quo sibi in oculos incurrere videbantur. Atque inde est, ut in Epistolae inscriptione sint proba & exacta omnia; sed ubi litterae majusculae apparere incipiunt, ibi statim subodorari liceat evanescentis marmoris indicia. Profecto vox XAIPE, quae prima in banc formam occurrit, jacturam duarum litterarum fecit in fine; nam producenda omnino est in XAIPEIN, pro consueta Graecorum epistolari salutatione. De sequentibus majusculis nunc mitto dicere: quandoquidem nulla ferme linea decurrit, quae non pluribus litterarum erroribus asperatur; multa sunt simul apta, quae secrevisse oportebat; ac non pauca, quae connedenda erant, misere in partes discrepta visuntur: id quod indubii est argumenti, marmor, ex quo nunc apud Gruterum quadratis elementis procedere incipit, adeo exesum, incertaeque lectionis descriptori fuisse visum, ut muneris sui partes esse duxerit, sic inde litteras excipere, quemadmodum incisae sibi objiciebantur. Laudo quidem hominis religionem, quam

quam ab eo observatam etiam vellem, cum Epistolae inscriptionem e lapide delineabat. Maluisssem equidem, ut hanc, non secus ac cetera sequentia, majusculis, prout erat in marmore, litteris transcripsisset. Nam nunc in incerto relinquitur, utrum metatbesis illa versûs 3. Δή-
μῳ καὶ, pro καὶ Δήμῳ, e sua descriptoris manu, an a scalpro qua-
dratarii derivarit. Ut ut ea de re statuetur; haec praefari duxi neces-
sarium, ne quis imparatus, miratusque diversam scripturae rationem,
in ipso, uti dici solet, vestibulo inscriptionis offenderet.

S E G M E N T V M I.

Ἐπιτολὴ γραφεῖσα τῇ πόλει τυρίων τῆς ἱερᾶς καὶ αὐλῆς καὶ
αὐτονόμου μητροπόλεως φοινίκης, καὶ ἄλλων πόλεων καὶ
ναυαρχίδος ἄρχουσι βουλῇ δήμῳ καὶ τῆς τυρίας πατρίδος
οἱ ἐν ποτιόλοις κατοικῶντες.

5

ΧΑΙΡΕ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΥΧΗΝ
ΕΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΛΗ ΣΤΑΤΙΩΝ ΕΣΤΙΝ. ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΟΣΟΙ ΟΙ ΠΛΕΙΟΥΣ
ΥΜΩΝ ΙΣΑΣΑΙ ΚΑΙ ΗΜΕΤΕΡΑ ΕΣΤΙ ΚΑΙ ΚΟΣΜΩ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΤΩΝ ΑΛ-
ΛΩΝ ΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΤΑΥΤΗΣ ΠΑΛΛΙ ΜΕΝ ΕΠΕΜΕΛΟΥΝΤΟ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟ-
10 ΛΟΙΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΝΥΝ ΔΕ ΟΛΙΓΟΥΣ ΗΜΑΣ ΠΕΡΙΒΕΣΤΗΤΟ ΑΡΙΘΜΟΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΔΙΣΚΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΘΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΩΝ ΗΜΩΝ
ΘΕΩΝ ΕΝΘΑΔΕ ΑΦΩΣΙΩΜΕΝΩΝ ΕΝ ΝΑΟΙΣ ΟΥΚ ΕΥΤΟΝΟΥΜΕΝ ΤΟΝ
ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΚΑΤ ΕΤΟΣ ΚΝ. ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΑΙ
ΤΑ ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΤΗΣ ΒΟΥΘΥ-
15 ΣΙΑΣ ΗΜΙΝ ΠΡΟΣΕΤΕΘΗ ΔΕΟΜΕΘΑ ΟΥΝ ΠΡΟΝΟΗΣΑΙ ΥΜΑΣ ΤΟΥ ΔΙΑ-
ΜΕΝΕΙΝ ΔΕΙ ΤΗΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑ ΔΙΑΜΕΝΕΙ ΔΕ ΕΑΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΚΑΤ
ΕΤΟΣ ΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΣΘΩΣΙΝ ΠΟΙΗΣΑΣΘΕ ΚΝ ΤΑ ΓΑΡ ΕΡΓΑ
ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΝΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ
ΙΕΡΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΣΥΜΠΕΣΟΥΣΗΣ ΕΑΥΤΟΙΣ
20 ΕΛΟΓΙΣΑΜΕΘΑ ΙΝΑ ΜΗ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΒΑΡΩΜΕΝ ΥΠΟΜΝΙΣΚΟΜΕΝ ΔΕ
ΥΜΑΣ ΟΤΙ ΟΥΔΕΜΙΑ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΓΕΙΝΕΤΑΙ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΝΑΥΚΛΗΡΩΝ
ΟΥΤΕ

ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΝΘΑΔΕ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΩΣ ΕΝ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΙ
 ΡΩΜΗ ΠΑΡΑΚΑΛΟΥΜΕΝ ΟΥΝ ΚΑΙ ΔΕΟΜΕΘΑ ΥΜΩΝ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ ΦΡΟΝ
 ΤΙΣΑΣΘΑΙ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΕΦΑΦΗ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΠΡΟ. Ι. ΚΑΛΛΑΝΔΩΝ
 25 ΑΥΓΟΥΣΤΩΝ ΓΑΛΛΩ ΚΑΙ ΦΑΛΚΩ ΚΟΡΝΗΛΙΑΝΩ ΥΠΑΤΟΙΝ.

Ἐπιστολή γραφεῖσα τῇ Πόλει Τυρίων *Epistola scripta Urbi Tyrionum.*
 Τῆς ἱερᾶς, καὶ ἀσύλῃς, καὶ αὐτο- *Sacrae & inviolabilis & liberae me-*
 νόμῃς, μητροπόλεως Φοινίκης, καὶ *tropolis. Phoenices, aliarumque*
 ἄλλων πόλεων, καὶ ναυαρχίδος, *urbium, & classi-potentis,*
 Ἀρχουσιν, Βασιλῇ, καὶ Δήμῳ τῆς *Archontibus, Senatui, Populoque*
 Τυρίας πατρίδος, *Tyriae patriae,*
 Οἱ ἐν Ποτιόλοις κατοικοῦντες, *Puteolani Stationarii,*
 χαίρειν. *Salutem.*

Διὰ τῆς Θεᾶς, καὶ τὴν τῷ Κυρίῳ *Diis ac Genio Domini nostri Imp-*
 ἡμῶν Αὐτοκράτορος Τύχῃ, εἰ καὶ *ratoris bene juvantibus, si qua alia*
 πρὸς ἄλλη στατίων ἐστὶν ἐν Ποτιόλοις, *statio Puteolis est, quae ceteris splen-*
 ὅσοι οἱ πλείους ὑμῶν ἴσασι, καὶ ἡμε- *dore & magnitudine praestet; pro-*
 τέρα ἐστὶ, καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει *fecto (nam complures vestrum no-*
 τῶν ἄλλων διαφέρουσα· ταύτης πά- *runt) ea nostra est. Et hanc qui-*
 λα μὲν ἐπεμελύντο οἱ ἐν Ποτιόλοις *dem olim tuebantur Puteolani Sta-*
 κατοικοῦντες· νῦν δ' ἐς ὀλίγους ἡμᾶς *tionarii; at nunc ad paucos nos*
 περιέστη τὸν ἄριθμον. Καὶ ἀνελίσκον- *reducta numero est. Nos vero ero-*
 τες εἰς θυσιάς, καὶ θρησκευτικῶν τῶν *gationibus in sacrificia, atque in*
 πατρίων ἡμῶν Θεῶν, ἐνθαδὲ ἀφωτιω- *festas celebritates Deorum patriae*
 μένων ἐν ναοῖς, καὶ εὐτονῶμεν τὸν μι- *nostrae, hic in templis dedicati-*
 σθὸν τῆς στατίωνος παρέχειν κατ' *rum, exhausti, pendendo stationis*
 ἔτος ΚC. Ν. μάλιστα ὅτι τὰ ἀναλώ- *annuo stipendio CCXX. N. non suffi-*
 ματα *cimus;*

ματτα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποπούλοις
τῆς Βυθυσίας ἡμῖν προτετέθη. Διό-
μεθα οὖν προνοῆται ὑμῶς διχόμενοι
ἀεὶ σκτιῶνα· διχμενῆ δέ, ἐὰν πρό-
νοικν τῶν κατ' ἔτος διδομένων εἰς
τὴν μίσθωτιν ποιήσῃσθε Κ̄C. N.
Τὰ γὰρ ἔργα, ἀνελώματα, καὶ τὰ
γενόμενα εἰς ἐπισκευὴν τῆς σκτιώ-
νος, ἱερᾶς ἡμέρας τῇ Κυρίᾳ Αὐτο-
κράτορος συμπετέσθης, αὐτοὶ ἐλογί-
σάμεθα, ἵνα μὴ τὴν πόλιν βρῶ-
μεν. Ὑπομινῆσκομεν δὲ ὑμῶς, ὅτι
ἡδεῖα πρόσδοδος γαίνεται ὅτε παρὰ
ναυκλήρων, ὅτε παρὰ ἐμπορέων τῆς
ἐνθάδε σκτιῶνος, ὡς ἐν τῇ βυθ-
λίδι Ρῶμῃ. Παρκαλεῖμεν ἔν, καὶ
δεόμεθα ὑμῶν τῆς τύχης, φροντί-
σασθαι τῇ πράγματι. Ἐγράφη ἐν
Ποπούλοις πρὸ Ἰ. καλανδῶν Αὐγύ-
στων, Γαλλίῳ, καὶ Φλάκῳ Κορη-
λιανῷ ὑπάτοι.

cimus; magis id adeo, quod impen-
sae ad Butyhsiae certamen Puteolis,
nobis insuper imperatae sunt. Quam-
obrem rogamus vos, uti de stabi-
lienda in posterum Statione providea-
tis. Stabilietur autem, si rationem
conficiendi annui stipendii CCXX. N.
iniveritis. Nam quoad opera, sum-
ptus, quaeque ad ornatum stationis,
recurrente die Domini Imperatoris,
paranda sunt; ea rationibus nostris,
ne oneri essemus urbi, imputavimus.
Cogitationi porro vestrae subjicimus,
nullum nobis usum neque a navicu-
lariis neque a mercatoribus Stationis
bujus, quemadmodum Romae in urbe
Augusta, contingere. Obtestamur igitur,
ac fortunam vestram deprecamur,
ut accurate de re praesenti delibera-
tis. Scriptum Puteolis Ante D.X.Kal.
Aug. Gallio & Flacco Corneliano Coss.

In Epistolam Tyriorum Puteolis consistentium,
animadversiones.

De duplici epistolarum inscriptione. Πτύχη, involucrum Epistolae. Titulus Ναυαρχίδος, ab Imperatoribus aliquando urbibus concessus, non maris imperium, sed potestatem aedificandae classis, notabat. Archontes Coloniae Tyri. Διπύθονγi AI, OI, interdum correptae. Inscriptio vetus illustratur. Orientales antiquum salutationum ordinem invertisse deprehenduntur. Inscriptio inedita producitur. Fratres, quos Puteolis reperit Paulus, alios fuisse a Tyriis Stationariis ostenditur. Notas numerales KC. N, & CK. N, eandem summam conficere. Tyrios Stationarios pendisse Puteolanis Μετοίκιον, sive mercedem Inquilinatus.

V Erf. I.. Επιστολή γραφεῖσα τῇ Πόλει Τυρίων] Primus Interpres corrigit Τύρου, scilicet ut fulcrum paret, cui adjuncta sequentia ἐρᾶς, ἀσύλου &c., innitantur. Sed necesse non erat: haec enim adjuncta, ut in loco dicam, habent suum, cui innitantur, adminiculum. Ceterum recte habet Πόλει Τυρίων, urbi Tyrionum, cui scilicet inscripta epistola erat. Quem perbreve titulum exterior epistolae ob-signatae facies palam praeferebat. Plutarchus laudaturus Athenienses a modestia, inquit in Polit. praec. p. 799. Edit. Franc. eos belli tempore missam a Philippo (ἐπιστολὴν ἐπιγεγραμμένην ΟΛΥΜΠΙΑΔΙ) epistolam inscriptam OLYMPIADI interceptisse, eamque solvere noluisse, eo quod indignum ducerent, mariti missam uxori salutationem patefieri. Athenienses autem non aliunde norant, epistolam mitti Olympiadi, nisi ex voce ΟΛΥΜΠΙΑΔΙ, quam inscriptam in extimo cortice gerebat epistola. Ut enim hodie, sic olim factitatum mihi persuadeo, ut epistolae duplici titulo instruerentur, interiore uno, exteriore altero. Enimvero ut litterae curiosorum obtutibus subtraherentur, necesse fuit, ut involucro aliquo (Italice *Soprascritta*) circumdatae obligarentur: quod involucrum eo quod plicando replicandoque confiebat, a verbo Πτύσσω, *plico*, consueto rei epistolaris (3)

VO-

(3) Sane τὸ Πτύσσω (*plico*) ab Ab Homero Iliad. Z. 168. Πῖραξ τυ-ultima antiquitate prope dedicatum πτὸς dicitur *Epistola*, quam Proetus fuit notandae litterarum plicaturae. Bellorophonti tradidit, perferendam Re-

vocabulo, dictum fortasse fuit Πτύχη q. d. *plicatura* (4). Hinc necessitas expressit, ut praeter interiorem eamque familiarem epistolae inscriptionem, altera (quae tabellarios de persona, cui litterae perferendae erant, erudiebat) Πτύχη, seu exteriori plicaturae, mandaretur. Ad hanc alteram refer Puteolani marmoris verba: Πόλει Τυρίων· nam illa quae praecedunt, Επιστολή γραφεῖσα, *epistola scripta*, sunt e sedulitate sculptoris, in antecessum docentis, quo tertius casus Πόλει, pertineret.

Versf. 2. Τῆς ἱερᾶς καὶ αὐτοῦλου] Hinc incipit Epistolae titulus interior, cum longo elogiorum syrmate, ἱερᾶς, καὶ αὐτονομίου, καὶ μητροπόλεως . . . καὶ νευαρχίδος. Haec autem elogia connectenda sunt cum Τυρίας Πατριδος. Sic enim Tyrus in nummis salutatur. Duo priora elogia ἱερᾶς καὶ αὐτοῦλου, quippe quae cum millenis aliis urbibus communia sunt, intacta relinquo, contentus amandasse lectorem

N n 2

ad

Regi Lyciae. Vulgo redditur *plicatilis tabula*; quae verſio eatenus ferenda, quatenus intelligatur, non ipsam tabulam fuisse *plicatilem*, quasi rigida materies obsequi plicanti manui quiverit; sed utique eo πυκτὴ dicta sit tabula (Ital. *tavola involtata*) quia πτύχη (*plicatura*) sive loro sive quo alio modo munita erat, ne Bellorophon laturus epistolam sibi perniciosam, re comperta, alio fugiens Proeti dolos eluisset. Porro ex eo, quod Epistolae, ubi replicatae erant, in tuto posita crederentur; hinc factum reor, ut πτύσσω reddatur Suidae ἀσφαλίζω, in tuto pono. Hanc interpretationem suspectam habet Kusterus. Atqui si hic advertisset, τὸ πτύσσω praesertim usurpari de *plicatura*, qua pugillarium securitati consuebatur; facile convenientiam utriusque vocabuli deprehendisset. Ceterum Suidas in v. Πυκτίον idem plane repetit: ubi Πυκτίζω ab eo redditur ἀσφαλιζεσθαι, καὶ συγκλείεσθαι, in tuto ponere & claudere.

(4) Scholiaſtes Apollonii Argon. v. 1089. Πτύχη (inquit) λέγεται, ὅπου τὸ τῆς νεῆς ἐπιγράφεται ὄνομα.

Ptyche dicitur, ubi nomen navis inscribitur. Eadem tradidit Pollux, & Eustathius. At cur navis titulus appellatus est Πτύχη, *plicatura*? Nimirum quia exterior epistolae replicatae, cui ex vero vox πτύχη competebat, facies, praeferebat nomen ejus, cui perferenda erat; hinc ducta similitudine quaecumque schedae perbreve lemma, sive titulum concisis verbis conceptum, in fronte gerebant; eas placuit veteribus πτύχας seu πτύχια appellare. Itaque Πτύχη νεῆς, scheda sive brevis tabula erat, in qua nomen navis inscribebatur; ideo sic dicta, quia titulum *complicatae* epistolae referebat. Hinc Hefychio Τίτλος redditur Πτυχίον. Zenobius Cent. V. Prov. 82. prodidit e Phidiae simulacro Nemesis Rhamnusiaependisse Πτυχίον τι μικρὸν τῇ ἐπιγραφῇ ἔχον &c., *Schedulam perbreve cum inscriptione: Agoracritus Parius fecit*. Eiusdem notiois atque originis est Pittacium. Petronius cap. 34. *Allatae sunt amphorae. . . quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: Falernum &c.*

ad Spanhemium in de V. & P. Numif. Dissert. IX. Nam quae propius politicum Tyri statum contingunt, persequar.

Αὐτονόμου] Strabo p. XVI. 757. de Tyriis: Οὐχ ὑπὸ τῶν βασιλέων δ' ἐκλήθησαν αὐτόνομοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ρωμαίων. *Non solum a Regibus, sed a Romanis etiam decreti sunt liberi.* Μητροπόλεως Φοινίκης] Strabo eodem libro pag. 756. controversum sua aetate fuisse innuit, Tyrus an Sidon Phoenicum metropolis habenda esset. Quae quaestio Imperiali iudicio profligata videtur, causâ Tyro adjudicata. Nam Suidas in v. Παῦλος Τύρος prodidit quemdam Rhetorem Paulum, ὃς ἐπὶ Ἀδριανου τοῦ βασιλέως πρεσβεύσας, Μητρόπολιν τὴν Τύρον ἐποίησε, *qui legatus missus ad Imp. Hadrianum, ab eo consecutus fuit, ut Tyrus renuntiaretur Metropoli.* Ab Severo Imp. Colonia juris Italici facta fuit, Ulpiano teste in L. i. D. de Censibus; vel sic tamen Metropolis titulum non deposuit. Apud nuperum numismatum collectorem Cl. Pellerenium in fronte tomi secundi edit. Parisiis an. 1763. exstat nummus cum hac epigraphe: *Plautilla Augusta Colonia Tyrus Metrop.* Καὶ ἄλλων πολέων] Non solum in Phoenices populos jus metropoliticum exercuit, sed in colonias, quae plurimae ex urbe Tyro profectae, varias ac diffitas orbis partes infederunt. Strabo cit. lib. XVI. p. 756. admonuit, Sidonem quidem magis celebratam esse Poëtarum carminibus (5), quam Tyrum; hanc autem prae altera coloniarum deductione magis excellere. Ex Tyriarum coloniarum catalogo expunge Puteolos; quos si olim Tyrii condidissent, non utique hoc alterum

(5) Strabo lib. XVI. pag. 756. Οἱ μὲν οὖν ποιηταὶ τὴν Σιδόνα τιθρύλλεσσι μᾶλλον. Ὁμηρος δ' οὐδ' ἐμύνηται πρὸς Τύρου. Poëtae quidem magis Sidonem celebrarunt; atque adeo Homerus Tyri non meminit. Quae verba Geographi non eo usque trahenda sunt, quasi Tyrus Homeri tempore nondum condita fuisset. Multo ante Homerum ac diu postea, Rex idem & Sidoniis & Tyriis imperabat: poëtae vero magis nomine Sidonis quam Tyri delectati sunt, utique ob illius maiorem & antiquitatem & celebritatem. Enimvero Dido dicitur Virgilio *Sidonia*, etsi orta Tyriis regibus, Tyroque solverit aedificatura

Carthaginem. Sed rem plane conficit Sacrae Scripturae auctoritas. Salomon sic Hiramum Tyri regem alloquitur III. Reg. V. 5. 6. *Præcipe . . . ut præcitant mihi servi tui cedros de Libano . . . scis enim quomodo non est in populo meo vir, qui noverit ligna caedere, sicut Sidonii.* En Sidonii renuntiantur servi Hiramii, qui Tyriis quoque praeerat. Quamobrem quotiescumque Homerus Sidonios ab artificio laudat, Tyrii quoque (qui simul cum Sidoniis uni regi parebant) in partem laudis vocandi sunt; vel eo praesertim, quod Tyrii ἀνέκαθεν (ab origine) Sidonii fuerant.

terum de Stationis in urbe Puteolis tuendae necessitate argumentum, Tyrii Stationarii Tyro Metropoli subicere neglexissent. *Ναυαρχίδος*] In quo titulo Tyrus rivalem habuit Sidonem, & Doram, quae duo pariter *ναυαρχίδες* in nummis renuntiantur; ares nimirum urbes in Phoenice, uno eodemque titulo insignitae, adhaec, & eodem tempore. Id quod absolum Vaillantio visum fuit, cui propterea placuit, urbes hasce eam *ναυαρχίδος* nomenclationem titulo tenus ab Imperatoribus impetrasse: quod non probo. Profecto si *ναυαρχία* harum urbium ejusdem fuisset momenti, ac potentissimum illud imperium Lydorum, Pelasgorum, Thracum, Rhodiorum, Phrygum, Phoenicum, Carthaginensium, quos *θαλαττοκρατοῦντας*, *mari-potentes*, numerat Eusebii Chronicon; recte dubitasset Vaillantius, duas tresve urbes uno tempore mari imperitare potuisse. At *ναυαρχία* horum temporum non donabat imperium maris in provincia, sed utique notabat, huic aut illi urbi licuisse classem instructam habere. Quemadmodum & ipsum arrogans τοῦ θαλαττοκρατεῖν verbum (ut Casaubonus in Comment. ad Polyb. p. 197. docuit) *non semper de imperio maritimo est accipiendum: interdum de eo dicitur . . . qui copiis navalibus fuerit instructior, aut qui in proximo sibi mari impune vagatur sine metu potentioris*. Itaque *ναυαρχία* Tyri, Sidonis ac Dorae in una Phoenices regione, recte simul componi potest, modo statuatur, singulas sua classe instructas fuisse, & mari quamque suo imperitasse: sed ut hoc ipsum sibi liceret, id ab Imperatoribus impetratum oportuit. Magni certe intererat pernoscere, eccui jus parandae classis deferretur. Serio id quidem adverterunt Romani, qui Carthaginensibus atque Antiocho pacem petentibus, hanc inter primas foederis legem scripserunt, ut tot nec amplius naves aedificarent: scilicet ne majore sibi comparata classe ad reintegrandum bellum excitarentur.

Verf. 3. Ἀρχοῦσι] Primus Interpres corrigens *Ἀρχούσης*, nescio quid humanitus passus fuisse videtur. Quemadmodum Romae Consules, sic summi in urbibus Graece-loquentibus magistratus communi *Archontum* vocabulo veniebant; imitatione fortasse Atheniensium, quibus is magistratus peculiaris erat. Vaillantius copiosum urbium in quarum nummis mentio fit *Archontum*, texuit; ac Reinesius Cl. VI. 70. contendit in titulis Graecis Municipiorum ac Colonia-
rum Rom. *Archontes* designari eos, quos Latini vocabant *II. viros* aut *IV. viros*. Ipse quoque Reinesius ex hoc marmore Puteolano *Archontas* exculpfit, sed in eo fallitur, quod Puteolorum, non Tyri, *Archontas* hisce litteris aditos a stationariis fuisse autumarit. Tyri vero
ci-

civitatem, atque adeo Archontes, eosque, qui Tyri civitatem repraesentabant, communicipes Stationarii, ut epistolam legenti patet, alloquuntur. Ac Tyrus quidem, quamdiu in sermone Phoenicio perseveravit, vix est ut dubitem, quin praetores suos appellarit *Suffetes*; quod hinc fit verisimile, quod Carthaginenses, qui origine Tyrii fuerunt, sic summum magistratum vocasse, Livius lib. VIII. 38. memoriae prodidit: At vero, ubi sermonem Graecum adoptavit; quo alio nisi *Archontum* vocabulo, quo pleraeque Graeci oris civitates uti assueverant, summum magistratum vocasset? Jamvero Tyrus eo tempore facta Romana colonia fuerat. Coloniae autem sic rempubl. suam gerebant, ut, quoad ejus fieri poterat, ad formam Reip. Romanae accederent. Inde fit, ut, quemadmodum apud Romanos mos erat, si quid universae civitati significatum vellent, inscribere in commune *Epistolas, Consulibus, Senatui, Populoque Rom.* sic Tyrii Stationarii salutem dicant *Ἀρχουσι, Βουλῇ, καὶ Δήμῳ &c. Archontibus* (qui in Coloniae Rom. respondent *II. viris*) *Senatui, Populoque* Tyriae patriae.

Ibid. Δήμῳ καὶ] Levissima transpositione refinxī, *καὶ Δήμῳ*. Ceterum ferri fortasse posset, *Δήμῳ καὶ*, si ostendi liquido daretur, particulam *KAI* interdum loco encliticae Graecorum *TE*, aut Latinorum *QUE* usurpatam fuisse. Sed nolo lectorem grammaticis sentietis oblepere. Qui volet inferne (6) adnotata legat.

Ibid.

(6) Particulam *Kai* interdum loco encliticae *π* fuisse positam, usus particulae *QUE* itidem encliticae, suadere potest. Itaque si Latini *Que* ex Graeco *Kai*, ut inter etymologos convenit, arcessiverunt; prope verum est, id eos fecisse imitatione Graecorum. Nec illud officit, quod Latini secus ac Graeci, raptim eam particulam extulerint; nullus enim dubito, quin eam Graeci quoque aliquando corripuerint. Philippus d'Orvilius in Charitone pag. 724. ubicumque apud poetam Manethonem diphthongum *ai* correptam videt, corruptos codices

continuo queritur; hoc est, critica licentia in MS. codices debacchatur. Diphthongi enim *OI* & *AI*, quemadmodum in ratione accentuum breves reputantur, sic in ratione quantitatis, ut re ipsa breves, aliquando numeratas comperio. In Grutero p. DCCCII. r. ubi nunc legitur in pentametro *ΗΣ ΜΕΜΕΡΙΣΤΟ ΒΡΕΦΟΣ*, animadvertit Scaliger, in marmore sculptum fuisse *ΜΕΜΕΡΙΣΤΑΙ*. Apud Cl. V. Benedictum Passionei Inscript. Cl. XIV. 17. elegantissimum existat epigramma, ubi *Βροτοὶ* & *Πλησσαι* ultimam corripunt:

Πατρίδος ἐκ Σμύρνης βροτοὶ μ' Εὐβάλεια καλίσκον,
Εἵνεκ' ἐμῆς ἄρης, καὶ μεγέθους ἱρατοῦ.
Ἀλλὰ με Μοῖρ' ὄλον, πρὶν ἰούλοις πλησσαι παρμαῖς,
Ἡρπασε παρ φίλων, οὐς ποκίας ἐκάλουν.

Quae Latine sic habe:

Smyr-

Ibid. Τῆς Τυρίας πατρίδος] Potuissent Stationarii brevius inscribere Τύρου, sed illud alterum maluerunt, uti ostenderent, non minus se, quam eos quos alloquebantur, participes esse ejusdem civitatis. Porro cum τῷ Τυρίας πατρίδος connecte omnia epitheta illa honorifica Ἱερᾶς, ἀγύλου ναυαρχίδος &c. Profecto mos olim, hodieque obtinet, praemittere honorum titulos, veluti quosdam ad ornandam viam lictores, tum postremo nomen ejus quem ornatum volumus, adscribere.

Vers. 4. Οἱ ἐν Ποτιόλοις κατοικοῦντες] Ad verbum: *Qui Puteolis consistunt*, praeunte lapide apud Reinesium Cl. X. 5. ubi: *Hieropolitani, Berytenses, qui Puteolis consistunt*. Sed enim compendii causa, malui vertere, *Puteolani Stationarii*, quemadmodum ipsi in hac eadem inscriptione prope finem, vocantur. Hoc leve est: at quis, rogo, Stationariis nostris praelusit, ut contra Graecorum Latinorumque consuetudinem, se ultimo loco subscriberent? Nonne oportuit, ut ipsi in fronte Epistolae, oculatissimo scilicet loco, tum deinde ii, ad quos litterae dabantur, pro more sisterentur? Equidem quis primus salutationis ordinem innovarit, Graecus an Latinus; nihil habeo explorate dicere: nisi quod mihi magis placeret, hoc fenum in cornu appingere Orientalium, quorum indoles apta servitio, illiberales in observando colendoque gesticulationes affectare consuevit (7).

Vers.

*Smyrna mihi patria: ob speciem molemque venustam,
Cognomen vulgus mihi indidit Euthaleos.
At me a cavis, quos patrem matremque ciebam,
Sors impuberem adhuc exitiosa tulit.*

Nihilo minus Latini in bivocalibus suis licere sibi judicarunt. Vide hendecasyllabum versum apud Fabretum Inscript. cap. X. p. 732.

Hae sunt parvae meae tuaeque sedes. ubi ultima in *Parvae* corripitur. Pluribus abstineo: sed ex iis quae protuli, evincitur Graecos a corripendis diphthongis minime abhorruisse: eos autem tantumdem licentiae in particula *Καὶ* exercuisse, quis praefraete negaverit? Sed quid ultra tricamur? Ex versu oraculi illius (si modo proba ea lectio est) quod pro-
ductus ab Eusebio Pr. Ev. V. 36.

Ἀλλὰ καὶ Μυθόμνης ναίταις πολυ-
λῶϊον ἔσαι

liquido ostenditur, particulam *Καὶ* interdum loco encliticae *τε* fuisse usurpatam. Quae cum ita sint, illud *Δημῶ καὶ* Puteolanae inscriptionis consulte pro *Δημῶ τε* sculptum contenderem, nisi alia marmoris errata arguerent, scalporem non raro dormitasse; sic ut pro *Καὶ Δημῶ*, ipse, animo scilicet peregrinante, exararit *Δημῶ καὶ*.

(7) Notae sunt veterum Epistolarum epigraphae: Πλάτων Διονυσίῳ, Cicero Caesari Imp. Quis autem in-

no-

Verf. 5. XAIPE] Hinc inscriptio majusculo charactere incipit decurrere, eam fortasse ob causam (uti supra pag. 278. conjeci) quod cum exinde marmor, utpote vetustate, vel alia calamitate detritum, incertae lectionis esset; maluerit descriptor, per vestigia sulcorum incedere, quam supplendo ea, quae evanuerant, agere criticum. Ac profecto haec prima vox XAIPE, pro consueto XAIPEIN, significat, marmor non integrum ea parte fuisse.

Verf. 6. ΔΙΑ ΤΟΤΣ ΘΕΟΥΣ &c.] Non obtestatio est (alioquin *Ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, καὶ πρὸς τῶν θεῶν* dictum oportuisset, ut in obtestandi formula solens Graecia fecit), sed grata eorum, quorum be-

novandae salutationi viam straverit, definire certo non ausim. Elias Vinctus ad Aufonii Epistolam XX. has veluti primitias attulit: *Imp. Domitiano Caesari Aug. Germanico, Dacico, Valerius Martialis salutem*: quae est inscriptio libri VIII. Epigrammatum. Atqui poeta Bilbilitanus non usui novo moribus recepto sese accommodavit, sed utique servivit auribus Domitiani, sub cuius superbissimo imperio, quemadmodum recte vivere, sic graviter scribere, periculosum fuit. Nam Plinius Martiale posterior, vel cum Trajano scriberet, ab instituto non recessit: *Plinius Trajano*. Praeterea Aufonius, qui IV. saeculo Ch. floruit, scripturus Paulino epistolam, cum lege metri cogeretur, ut huius nomen suo praemitteret, protinus excusationem adiecit Epist. 20.

*Paulino Aufonius. Metrum sic
suasit, ut esses*

*Tu prior, & nomen praegredere
meum.*

Quid ergo fiet Tyrii Stationarii, qui tot annis Aufonio vetustiores salutationis ordinem invertisse deprehenduntur? Equidem sic statuo: Latinos homines, Romanae dignitatis heredes, diutius in loco se suo continuasse;

Graeculos vero, quorum ingeniis, ut nihil ventosius, sic nihil abjectius erat, citius morem inscribendi epistolas innovasse, ut hoc recenti adulationis artificio benevolentiam sibi conciliarent. Hoc mihi quidem videtur verosimile; vel sic tamen non repugnaverim, si quis absoluta Graecia, reos egerit Orientales. Sane in fronte secundi libri Machabaici exstat epistola, quam Judaei Hierosolymitani Judaeis Aegyptiensibus scripserunt; sed illi e via decedentes principem locum Aegyptiensibus honoris, puto, causa detulerunt. Stationarii quoque nostri, de quibus loquimur, Phoenices erant; adhaec ad Phoeniciae metropolim scribebant epistolam; qui quidem, cum inter primos in Occidente inscriptiones epistolarum invertisse comperiantur, videntur patrium ritum fuisse secuti. Quae conjectura si arriserit, tum illud statui potest, Graecos acceptam ab Orientalibus novam salutationis consuetudinem, fero tandem cum Latinis communicasse: qui mos hodieque obtinet, nisi quod hoc amplius citima aetas excogitavit, ut niquis servitutem suam ultro denuntiet, seque in extrema paginae lacinia subscribat, a rituali obsequio aberrasse putetur.

beneficio conservata Statio creverat, commemoratio. Id nimirum valet, *Διὰ τοὺς θεοὺς*, *auxilio Deorum*. *Τύχην* interpretatus sum *Genium*, secutus in hoc Tertullianum, qui Apolog. 32. docet, licuisse Christianis *Per Salutem Caesaris* jurare, non item *Per Genium*. Utrumque expressit Dio Cassius, cum lib. XLIV. 50. inquit, Senatores adjurare consuevisse, Caesaris *τὴν τε ὑγείαν, τὴν τε τύχην, Salutem & Genium*. Exstat titulus apud Gruterum pag. 590. 2. *Deis ac Genio Rhodonis* positus.

Verf. 7. ΕΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΛΗ ΣΤΑΤΙΩΝ ΕΣΤΙΝ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ] Stationarii, quos Lex 6. C. de Dignit. jungit cum negotiatoribus, erant ii, qui alicubi consistebant, mercium vertendarum causa. Magna horum hominum copia, & quidem ex variis Orbis Rom. partibus collectorum, Puteolis celeberrimo in emporio consistebat, ut ipsi tamquam negotiorum gestores, huc immixtas suae quisque patriae merces curarent. *Tyrios* in hac urbe habes ex nostra inscriptione: sed & de *Hieropolitanis* (8) quoque & *Berytensibus*, testatur epigraphe apud Reinesium Cl. X. 5. Praeterea vix est, ut de statione *Alexandrinorum* dubites; hos autem copiose hinc negotiatos, Suetonius Aug. cap. 98. innuit. Ad summam nulla ferme natio earum, quae commerciis agitandis vacabant, fuit, quin suam sibi privatim stationem in hac opportunissima ex Asia & Africa in Italiam solventibus, urbe compararit. Id me docuit perbrevis quidem inscriptio, sed illustrando huic loco cum primis necessaria:

L. CALPVRNIO L. F. C. CALPVRNIO L. F.
CAPITOLINO

MERCATORES QVI ALEXANDR. ASIAI SYRIAI NEGOTIANT . . . *ur*

Exstat id marmor affixum parieti privatae domus secus viam, quae orientale latus aedium Seminarii Puteolani radens, ad mare ducit; editumque fuit a Maffejo *Mus. Ver.* pag. 478. 5. sed non observato verisum ordine. *Calpurnios Capitolinos* vel Duumviros Coloniae Puteolanae, vel mercatorum Patronos in hac urbe fuisse, censeo: nam per marmor id liquido scire non licet; quamvis satis vacui spatii a parte dextera superfit, integri quidem, nec ullis litterarum sulcis proficisci. Hisce Duumviris honor tituli marmorei desertur communi nomine mercatorum Alexandrinorum, Asianorum ac Syrorum, nec alibi certe nisi

O o

Pu.

(8) Primus Interpres plus vice simpliciter pro *Hieropolitanis*, memoria fallente, pag. 344. p. 349. p. 351. *He-*

liopolitanos supposuit. Sed hujusmodi naevis offendi non patiar.

Puteolis, ubi prostat inscriptio, & quo tempestate illa peregrinas merces deduci mos erat. Itaque illud *Alexandriae, Asiae, Syriae negotiantur*, vel de Stationariis interpretare, qui *Alexandriae, Asiae &c.* negotia, hoc est merces (9), Puteolis *negotiabantur*; vel sic statue, titulum marmoreum a negotiatoribus quidem Asiae, Alexandriae &c. decretum fuisse; sed per Stationarios suos, veluti vicarios & suae voluntatis interpretes, Puteolis, ubi illorum merces venales exponebantur, dedicatum. Ut ut res est, ex hac epigraphe collige, quanta colluvies provincialium hîc fuerit oportet, & quot peregrinorum mercatorum stationes, quae Alexandrinis, Asiaticis, ac Syris abunde suffecerint. Ex huiusmodi autem promiscua gentium multitudine hoc etiam, puto, emolumenti capiebatur, ut si quid Romani vel Provinciales, vellent divulgatum; satis erat, id proponi palam in urbe Puteolis; hinc enim per negotiatores didita fama, brevi quaquaversus differebatur. Atque hujus conjecturae illud esto indicium, quod cum urbes aliquot Asiaticae immuni terrae motu afflictae, ac mox a Tiberio restitutae fuissent; atque e re visum fuisset, ejus augustae munificentiae memoriam vulgare, ac tradere posteritati: id monumentum non alibi, nisi Puteolis, veluti in totius orbis theatro, dedicatum, quod hodieque (10) visitur, fuit.

Vers. 7. 8. ΙΣΑΣΑΙ] pro *Ι'τασι*. Littera A tertiae syllabae, superessit; uti pariter in segmento 3. *ΑΝΑΔΕΧΟΝΤΑΙ* pro *ΑΝΔΕΧΟΝΤΑΙ*. Ab autographo ne quadratarii, an ab exemplo descriptoris, ea menda derivata est? Hoc alterum mallem; nam saepe animadverti, caries exesorum marmorum interdum adeo prodigialiter discurrere, ut alicubi speciem alicujus litterae praeter verum ostentent. Jamvero Graecae linguae studiosi notabunt formulam illam *Ο'σοι ο'ι πλείους &c.* qua significatur, amplitudinem Puteolanae Stationis tot Tyriis *innotescere*, quot qui plures. Paene monuisse praeterieram, Scaligerum Can. Ilag. lib. III. pag. 304. legisse, *Ο'σων ο'ι πλείους υ'μων Ι'τασθε*.

Vers. 8. ΚΟΣΜΩ ΚΑΙ ΜΕΤΕΘΕΙ] Smyrna quoque in lapide

Oxo-

(9) Quo sensu subaudias licet hîc *negotia*, aut tale huiusmodi; quod ceteroqui in ipso verbo *negotiarî* comprehensum, ac veluti imbibitum, suppleri daretur. Itaque enunciatus *Asiae, Syriae &c.* locus, non is fuerit, ubi merces extrudebantur, sed utique is, unde eae Puteolos advehebantur.

(10) Egregiam basim marmoream, Tiberio dicatam, in qua restitutas Asiae civitates, anaglypto opere excusas, contemplari licet; primus omnium Ant. Bulifonius vulgavit Neapoli anno 1694. Exinde Fabrettus, Montfauconius, aliique non pauci, doctis animadversionibus illustrarunt.

Oxonienſi pag. 47. prima inter Aſiae civitates praedicatur Καλλι καὶ μεγέθει, *pulchritudine atque amplitudine*, publicarum ſcilicet ac privatarum aedium. Ad Stationis itaque ὑλικῆς (*materialis*) rationes utrumque elogium pertinet, nam εἰδικῇ (*formalis*) hominum penuria laborabat. Illa vero inde laudari videtur, quod apothecas, privata publicaue aedificia, templa, mercium ac Stationariorum uſibus comparata, explicaret prae ceteris ſtationibus concinniora ac vaſtiora.

Verſ. 10. ΝΥΝ ΔΕ ΟΛΙΓΟΤΣ &c.] Dio Caſſius lib. LVII. 19. de Tiberio: Ες πᾶν τοῦναντίον . . . περὶ ἑσθ, Ad contraria omnia devenit. Primus Interpres ſic legit: Νῦν δὲ ὀλίγοι ἡμεῖς περὶ ἑσθ ἄλθμον. Nimium longe a Gruterianae ſcriptionis veſtigiiſ.

Verſ. 11. ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ] Feſtas celebriſtates (quemadmodum Politianum alicubi vertiſſe, me docuit H. Stephanus in hac voce) potius, quam Cultum. Et quidem magis appoſite; hic enim etiam ſine ſumptu poteſt impendi; illae vero non item. Hoc autem loco Stationarii ſuas impenſas exaggerant.

Verſ. 11. 12. ΠΑΤΡΙΩΝ ΘΕΩΝ] h. e. quos Tyrus venerabatur; quemadmodum Πάτεροι θεοί, quibus nescio quid dedicaviſſe Dionyſius Berytenſis traditur in quodam lapide Oxoniienſi, ſunt ii, quos Berytus obſervabat. Haud multis abhinc annis detecta fuerunt Puteoliſ, tria ni fallor, ingentia ſaxa, cum inſcriptione: DVSARI SACRVM. Primus autem Interpres ex Phoenicia huius nominis originatione argumentum capit, Tyrios cultum Duſaris invexiſſe Puteolos. Nihil ea opinione incertiſ. Nam qui Noſter etymologus pernegare poſſet, Duſarem peculiarem potius fuiſſe Berytenſium vel Hieropolitanorum, qui aequae ac Tyrii, e Phoenice proſecti, Puteoliſ conſiſtebant? Proſecto haec noſtri Interpretis coniectura ejuſmodi eſt, quam tuto ſequi, ac ſine piaculo repudiare queas. Verum Duſarem ſuum, quantum poteſt, ornaveſt; modo ne filios Dei cum filiis Belial in amicitia ac neceſſitudine iunxiſſet. Quid enim? Hoſ Tyrios Puteolanos, Duſaris obſervantiſſimos, contendit fuiſſe congenereſ cum iis, quos Paulus fratres ſalutavit Puteoliſ (Act. XXVIII. 14.) ſicuti illoſ alioſ fratres, qui Roma proſecti obviam venerunt Apoſtolo ad Appii forum (Act. Ib. 15.) cognatoſ cum Tyriiſ Romanienſibuſ facit, eo praefertim ductuſ argumentō, quod noſtra inſcriptio Puteoliſ Romaeque ſtationem Tyriorum ſiſtat: quos Tyrios cum Pauluſ utrobique ſui ſtudioſoſ comperiſſet, blande fratres ab eo compellatoſ opinatur. Enimvero hic ſilere praeviſiſſet, niſi facta adverſuſ Eccleſiam Puteolanam injuria, me ad condolendum excitaveſſet. Nam quiſ rogo Chriſtianuſ homo

non indoleceret, cum primitias Christiani gregis in ea urbe felicissime collecti, spurco Dulari dedicari videat? Fuerint ii fratres Tyrii, Sidonii, Alexandrini, Cibyraeae: at unde unde; Christi quidem primitivos cultores fuisse contendo. Quamquam autem *fratres* passim vocarentur ii, qui necessitudine, cognationeve sanguinis, patria, amicitiae, officii, hospitii &c. jure, se mutuo utcumque contingerent; ego tamen mihi, ac sibi quivis alius, opinor, religioni ducerem, eos ut ethnicos traducere, quos Ignatius martyr maxime a caritate Christiana commendavit. Hieromartyr enim paullo post idem, ac Paulus, relegens iter, eosdem fratres Puteolis ac Romaeprehendit, sed Christi, non Dularis, initiatos sacris. Lege sis Acta S. Ignatii apud Ruinartum, ac praesertim, quae §. IV. leguntur, quae hujusmodi sunt: Καταρτίσας τοίνυν ὡς ἐβούλετο τοὺς ἐν Ρώμῃ τῶν ἀδελφῶν ἀκοντάς &c. *Postquam ergo repugnantes FRATRES, qui ROMÆ erant, per epistolam, ut voluit, praeparasset, e Smyrna solvens . . . Troadem appulit. Inde . . . Tyrrhenicum pelagus ingressus insulas & civitates percucurrit, ostensisque Sancto viro PUTEOLIS, ipse quidem exire gestiebat, Apostoli PAVLI vestigiis incedere cupiens. Verum ut per vehementem ventum irruentem non licuit, nave e puppi impulsâ, laudibus praedicans (τῶν ἐν ἐκείνῳ τόπῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην) FRATRVM illius loci caritatem, sic ultra navigavit. Quam caritatem vertimus, Graece dicitur ἀγάπη, quae vox apud rei Christianae Scriptores proprie signat convivia, quae Christiani vel ad fovendam simul caritatem, secum agitabant, vel refocillandis pauperibus parabant. Quamobrem vel si cetera deessent, hoc unum agapae, Paulo per plures dies exhibitae Puteolis, indicium, a Puteolanis fratribus suspicionem ethnicismi amolitur. Ceterum eccujates revera fuerint ii fratres, scire non laboro; quos etiam si domo Tyrios affirmes, religione tamen Christianos fuisse oportet; magis id adeo, quod antequam Paulus in Italiam navigasset, jam plurimi Tyriorum Christo dederant nomen, Act. XXI. 3. At vero nefas est, Christianos renunciari eos, quos falsorum numinum cultu infanuisse, ex nostra inscriptione liquet. Itaque horum alterum (quamvis utrumque Noster Interpres praefracte obstinateque contendat verum) repudiare oportet: Nam si fratres Pauli Puteolanos Tyro arcessas, simul Christianos fateare necesse est: Si contra Tyrii falsorum Deorum Dularisque cultores fuisse deprehendantur, jam Pauli fratres, quorum agapen seu Christianam caritatem Ignatius martyr commendavit, esse non possunt. Utrumque certe conciliari nequit.*

Verf. 12. ΕΝΘΑΔΕ] h. e. in Stationis templis, quae facta recta
tue-

fueri, communiter Stationariorum intererat. Metire hinc μέγεθος, vastitatem atque amplitudinem Stationis, in qua praeter cetera, templo nec uni locus fuerat. Additur autem ἐν νηοῖς, scilicet ad discrimen simulacrorum, quae in aedibus privatis dedicata, ad rem publicam Stationis minime pertinebant.

Verf. 13. ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ. . . ΚΚΝ.] At in eadem Epistola v. 17. aliter scalpitur: Εἰάν πρόνοιαν τῶν κατ' ἔτος διδομένων εἰς τὴν μισθωτὴν ποιήσῃθε ΚΚΝ. Sed haec altera scriptio recurrit in Segmento 3. Παρέχειν τοῖς ἐν Ποτιόλοις ΚΚΝ. Corfinus in *Notis Graecorum* (11) τὸ ΚΚΝ interpretatur Εἰκοσὴν *vicefimam*, ac τὸ ΚΚΝ διακοσίοσιν; *Ducentessimam*; quod vestigial fuerit mercibus Tyrriorum impositum. At vero utrisque siglis in Tyrriorum Epistola collineantibus eodem, vel utrobique *vicefimam*, vel utrobique *ducentessimam* designatam fuisse oportet (12). Noster vero Interpres, siglas ΚΚΝ mendose scalptas autumat loco τοῦ ΚΚΝ, has vero alteras unice probat: ad interpretationem vero quod attinet, in Corfini, *vicefimam* primo loco suadentis, sententiam etsi (13) alio itinere concessit,

(11) Qua is via ad ingeniosam quidem notarum interpretationem, sed omni verisimilitudine destitutam, pervaserit, jucundum est ex ejus verbis discere: *Nisi vehementer fallor* (inquit pag. 40.), *nota ΚΚΝ εἰκοσὴν, vicefimam significat; quod nimirum character K viginti exprimit, atque ex illo ceterisque pone sequentibus vox εἰκοσὴν efficta videatur. Ita propemodum nota alia ΚΚΝ διακοσίοσιν ducentessimam exprimi putaverim: quod character C plerumque διακοσία, ducenta significet: quamvis etiam fortasse ἱξ lex exprimere possit, ideoque nota ΚΚΝ etiam ἑκτὴν, sextam indicare posse videatur. Sed quanti redimerem, si vir Cl. unum exemplum conjecturae suae consentaneum, e tota antiquitate deprompsisset!*

(12) Corfinius vero ibidem Marte suo comminiscitur notā ΚΚΝ *exprimi censum ducentessimae*, qui Tyrriorum civitati a Puteolanis Tyriis prae-

staretur; notā vero illa ΚΚΝ significari censum *vicefimae* a Tyriis Romanis tribui consuetum Tyriis Puteolanis. Sed epigraphen accurate legenti patet, verba fieri de una eademque pensione, quam cum Tyrii Puteolani solvendo impares essent, Romanienfes Tyrii, quorum intererat, Stationem Puteolis incolumem fervari, jampridem solvere civitati Puteolanae consueverunt; nunc vero Romanienfibus id onus a se detre-
ctantibus, Tyrienfes aditā communi patria Tyro, flagitant, ut auctoritate sua Romanienfes ad consuetam pensionis praestationem hortetur. Itaque ea pensio vel *vicefima* vel *ducentesima* utrobique intelligenda foret. At quanto satius fuisset excogitare, id sane notis hisce exprimi, quod, sive ΚΚΝ sive ΚΚΝ scribitur, unum idemque sonaret?

(13) Putat enim, quemadmodum ΘC pro Θεός, MP pro Μητὴρ pin-

gi

cessit, hoc amplius addit e suo, huiusmodi vectigal vicesimae mercium fuisse Tyriis pro Statione Puteolana, tamquam pro conducto, imperatum.

Sed ut a postremo ordiar; aegre adducor ut credam, siglas illas *vestigal vicesimae* aut *ducentesimae* & quidem incerti reditus, designare potuisse. Sane de re certa potius docendus fuisset Senatus Populusque Tyrius, ut expensis Stationum Romanae & Puteolanae rationibus decerneret, quantum onus uni detractum, cervicibus alterius imperatum deberet. Adhaec nulla usquam mercium, quibus vectigal huiusmodi impositum fingitur, mentio in toto marmore occurrit, neque fit de *Vestigale* verbum ullum. Μισθὸς enim non omnino *Vestigal*, sed utique *Mercedem* aut *pensionem* pro locato conducto debitam notat: quemadmodum & versu 17. quicquid siglae illae sibi velint, nonnisi εἰς τὴν μισθωσίην, loco *mercedis*, pendi dicitur. Praeterea pensio illa κατ' ἔτος, in *singulos annos*, praescripta narratur; at *vestigal vicesimae* aut *ducentesimae* incerti temporis est, ac quotiescumque merces invehebantur, toties exactum oportuit. Denique isthaec pensio non mercibus investis, sed ipsi Stationi imposita fuit. His adde, quod Stationarii negant versu 21. seq. ullum sibi e naviculariis ac negotiatoribus contingere proventum: unde ergo vectigal vicesimae ab iis, qui nullum quaestum faciunt, exigitur?

At vero contra, ut mercedem aliquam Stationarii Puteolis, in qua urbe, tamquam in alieno habitabant, penderent, res erat aequissima, & aliarum gentium consuetudini consentanea. Mos enim erat in Graecia receptus, ut exteri homines, sicubi domicilium ad longum tempus fixissent, inquilinatus gratia certam illi urbi solverent pensionem, quam a verbo μεταικεῖν, *inquilinum esse*, Graeci dixerunt Μετοίκιον. de quo tum alii Grammatici veteres, tum omnium copiosissime Harpocration in ea voce disseruit: Μετοίκιον &c. Metoecion. Hyperides in oratione contra Aristagoram. Metoecus est inquilinus qui ex aliena civitate ad aliam emigrat, nec ut peregrinus (14)

ad

gi solet; sic KCN, detractis utique vocalibus, pro ἐΚοCτῆN, *vicesimam*, exarari.

(14) Si quis forte alicubi detineretur, sed animo hinc abeundi, maxime sua intererat, hoc ipsum, ne pensioni inquilinatus obligaretur, propterea significare. Hinc lucem mu-

tuatur illa formula, de qua dixi pag. 23. satis obvia in inscriptionibus athleticis, ἀπὸ καταλύσεως ἐν Ρωμῇ κατοικῆν, *ab hospitio Romae incolere*, h. e. Romae degere, sed ut peregrinum non ut Stationarium; ut se a praestatione inquilinatus esse immunem ea professione doceret.

ad breve tempus adventat, sed illic domicilium (15) habet. Pendebat vero quotannis XII. drachmas, quod Metoecion dicebatur, ut declarat Eubulus Plangone. Isaeus autem in orat. adversus Elpagoram & Demophanem innuit, viros drachmas XII. mulieres VI. pependisse Qui inquilini id tributum non solverant. . . . convicti vaenibant. Metoecion igitur merces quaedam erat inquilinatus, quam scilicet inquilini, viritim quotannis pendebant. Jamvero si Graecorum *pensionem inquilinatus* cum Tyriorum *mercede Stationis* comparaveris, facile adverte nihil plane utrimque differre. Utraque enim ab exteris hominibus in urbe non sua morantibus solvebatur, utraque annua erat, ac certo etiam definita valore. Nam mihi videtur, cum primum Tyrii Stationem Puteolis tetenderunt, Magistratus Puteolanus decreta mercede cum iis convenisse, ne singulis annis Stationariorum numeratio repeteretur. Itaque tunc ratione habita adveharum, Stationisque ipsius, quam frequentabant, imposita certa pensio Stationariis fuit ea lege, ut siue Statio cresceret siue decresceret, illa beneficio, aut periculo suo, invariata maneret.

Sed quota tandem ea pensio fuisse dicetur? Ne multis: fuit *viginti ac ducentorum nummorum aureorum*; quam summam conficiunt illae siglae sic utique discriminandae, ΚC. N. siue C̄K. N. hoc est, διὰκόσια καὶ ἑξήκον Νομισμᾶτα. Nam apud Graecos (quibus singulae litterae suum quaeque seorsum signant numerum, ut Κ ἑξήκον, *viginti*; C διακόσιοι, *ducenti*) perinde est, siue majorem numerum minori, ut CK., siue minorem majori ut KC., anteponas (16). Porro littera N apud

(15) Nolim, quis *μετοίκιον* (*inquilinatus pensionem*) confundat cum ea mercede, quam conductor locatori pendit: haec autem altera a verbo *ἐποικῆν*, q. d. *superhabitare*, dicta, opinor, *ἐποίκιον*. Certe hinc accessenda mihi videtur Italica vox *Pigione*: quam pensionem siue civis siue hospes esset, pro usu domus non suae, pendere ex aequo tenebatur. At vero *μετοίκιον* vel ex eo exigebatur peregrino, qui domum aere suo in aliena urbe comparaverat. Eo pertinet verbum Harpocrationis *ἐκτίσαστο* quod pressius rei dominium, non simplicem usum, notat.

(16) Vide Vaillantii Graeca Numismata, ubi pertextitur catalogus urbium, in quarum nummis epochae signantur. Hic exemplorum de eo, quem innui, disponendi numeros usu, affatim habes. E. g. in *Amasiae* nummo annus 208. sic pag. 248. exaratur, CH; majore scilicet minori summae ante posita. Contra ibidem in alio *Amasiae* nummo notae ΘC, signant annum 209. Idem contemplari licet, ubi tres numerorum notas componi necesse fuit. In alio ejusdem *Amasiae* nummo notae CAA si- gnant annum 234. at in *Aegaeensium*, AIC annum 211. & millena in hunc mo-

apud Latinos notis numeralibus adscripta, nusquam non *Nummos* notat; at apud Graecos pro *Νόμισμα* valuit (17). *Numisma* autem idem fuit ac *Nummus aureus* qui aevo sequiore *Solidus* dicebatur. Hanc autem pensionem CCXX. nummorum aureorum, cum Statio Puteolana Tyriis hominibus abundaret, in plura capita distributam facillime quisque ferebat: at eâdem Statione ad paucos redactâ, ponderosiores symbolas, quae summam illam conficerent, viritim sed supra singulorum vires exactas oportuit. Cui incommodo uti communis patria Tyrus prospiceret, Stationarii hisce litteris efflagitant. Jamvero ex hac mercede a Puteolanis Stationi Tyriorum imperata agnosce, eos ἀλλοφύλους, *alienigenas*, fuisse. Profecto, si Puteoli colonia Tyriorum fuisset, quemadmodum Noster Interpres pluries contenderat, nec recte Puteolani nec iuste imperassent tributum Tyriis pro usu ejus urbis, quam utrorumque majores condidissent. Nam & Ilienſes immunes a vectigalibus Romani Imp. renuntiaverunt, eo quod Romani ab Ilienſibus prognati perhibebantur.

Verſ. 17. 18. ΤΑ ΓΑΡ ΕΡΓΑ ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ] *Εργα sunt opera*, ut ἀναλώματα *pecuniae numeratae*, quae utraque Commune Puteolorum, cum ulus flagitabat, imperabat Stationariis. Nec mirum; cum ab ipsis civibus, ut inquit Aristoteles Polit. V. 11. exigantur εἰσφοραί καὶ λειτουργίαι, *contributiones & ministeria publica*. Λειτουργεῖν Helychio est μοχθεῖν καὶ δουλεύειν, *laborare & servire*. Cives nimirum debent operas iis construendis, quae publici sunt usus, ut fora, porticus, cloacae &c. Quis minus igitur deberent eadem Stationarii? Μετοίκων λειτουργία, *Inquilinorum personale servitium* in Panathenaeis memoratur in Photii lexico MS. cujus locum exhibet Albertus ad Helychium in v. Σκωφηφόροι. Hinc discite, a Stationariis exactas, praeter inquilinatus pensionem, etiam *operas publicas*. Verſ.

modum prostant exempla, sic ut mirari fubeat, quid minus hujus consuetudinis apud Graecos numerorum dispositionis ratio Corsinum, accuratissime de Graecorum notis dissertantem, fugerit. Nam quanti laboris fuit notas Puteolani marmoris sic interpretari, ut si quis KCN sive CKN legere mallet, eadem summa conficeret?

(17) Vide Lexicon Gr. Cangii in littera N, ubi docet, id elementum in Basilicis notare Νόμισμα: etsi mo-

neat, ibidem appingi duplex NN, ubi Νομίσματα, numero multitudinis, efferuntur. Verum id nauci non est. Satis enim est, si ostendi derur, litteram N antiquitus compendium vocis *Numismatis* fuisse; porro unum an plura numismata eo elemento signarentur, id per notas numericas, quae τῷ N praemittebantur, ignorari non poterat. Latini quoque uno charactere N utebantur, sive *nummum*, sive *nummos* exprimerent.

Verf. 18. KAI TA TEINOMENA] Hic praeterea designantur sumptus, qui stationis ornandae causa erogabantur, cum incideret anniverfarius *dies Domini Imperatoris*; qui ἀπλῶς *Dies Imperii* vocatur Trajano X. Epist. 104. ad Plinium: *Diem imperii mei debita laetitia & religione commilitonibus & provincialibus, praeunte te celebratum, libenter mi Secunde carissime cognovi litteris tuis.*

Verf. 19, 20. ΕΑΤΤΟΙΣ ΕΛΟΓΙΣΑΜΕΘΑ] Primus Interpres: Αὐτοῖς. Sed eum ratio fugit. Εἰωτοῖς λογίζεσθαι, est, *rationibus suis adscribere, sibi imputare*: quo sensu *imputare* accipitur in illo Plinii Epist. X. 52. *Eidem civitati* (Byzantinorum) *imputata sunt terna milia*. Hic εἰωτοῖς in prima persona; *Nobis ipsis imputavimus ea*, quae ceteroqui e rationibus Tyri, cujus erat Statio, eroganda fuissent.

Verf. 20. ΤΠΟΜΝΙΣΚΟΜΕΝ] Noster Interpres invexit verbum ὑπομνήσκεν, sed inconsulta Graecia, quae quidem ὑπομνήσκεν novit, illud vero alterum ignoravit; nisi quis exceperit, τὸ ὑπομνήσκεν aevo sequiorem ac praesertim in ore Tyriorum, jacturam unius syllabae passum fuisse.

Verf. 24. ΕΦΑΦΗ] Recte Lafena legit: ΕΓΡΑΦΗ. Menda inde orta, quod ΓΡ sic proxime haerent, ut unum Φ exprimerent. Hinc incipit ὑπογραφῇ, *scriptio*, Epistolae, prope iidem ubique concepta verbis. Sic ferme omnes Epistolae D. Pauli in Codicibus Graecis desinunt, e. gr. ad Galatas: Εἰς γράφῃ ἀπὸ Ρώμης.

Verf. 25. ΦΛΑΚΚΩ &c.] H. e. anno Ch. 174.

S E G M E N T V M II.

26 ΑΠΟΛΛΙΩΝ ΤΟΥ ΛΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ
Γ. ΟΥΑΛΕΡΙΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ.

ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΥΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΩΝ ΑΝΑΔΟΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΛΑ-
ΧΗΤΟΣ ΕΝΟΣ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΗΗ. 2000 ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ
30 ΕΙΣΤΕ ΘΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΩΝ ΗΜΩΝ ΘΕΩΝ ΕΚΒΙ ΑΦΩ-
ΣΙΜΟΜΕΝΩΝΕΝ ΝΑΟΙΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΥΤΟΝΕΙΝ ΤΟΝ ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ
ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΔΩΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΕΝ ΠΟΤΕΟΛΟΙΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΘΥΣΙΑΣ ΑΥΤΟΙΣ ΠΡΟΣΤΕΘΗΝΑΙ ΤΩΝ ΓΑΡ ΕΡΓΩΝ ΑΝΑΔΩΜΑ-
ΤΩΝ ΓΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΝ ΕΑΥΤΟΙΣ ΕΛΟΓΙΣΑΝΤΟ ΙΝΑ ΜΗ
P P 35 ΤΗΝ

35 ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΒΑΡΩΣΙΝ ΚΑΙ ΙΠΕΜΝΙΣΚΕ ΟΤΙ ΟΥΔΕΜΙΑ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΓΕΙ-
ΝΕΤΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΝΑΥΚΛΗΡΩΝ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΗΣ
ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΩΣ ΕΝ ΤΗ ΒΑΣΙΛΙΔΙ ΡΩΜΗ.

Α. Πολλίων Βουλῆς ἀχθείσης. Δι'
οὗ ἔτους Τῶν ἐφ' ἡμέρ' ὄντος

Γ. Οὐαλερίου Προέδρου

Α'νεγνώσθη ἐπιστολὴ Τυρίων Στα-
πωνκρίων ἀναδοθεῖσα ὑπὸ Λάχητος,
ἐνὸς αὐτῶν· ἐν ᾗ ἡξίουσαν, πρόνοιαν
ποιήσασθαι αὐτοῖς εἰς τε θυσίαις καὶ
θρησκευαῖς τῶν πατρίων ἡμῶν θεῶν
ἐκεῖ ἀφωτισμένων ἐν νοοῖς· καὶ μὴ
εὐθονεῖν τὸν μισθὸν τῆς Στατίωνος
πρέχειν· καὶ τὰ ἀναλωμάτια εἰς
τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποτιόλοις τῆς
Βουθυσίας αὐτοῖς προστεθῆναι· Τῶν
ἔργων, ἀναλωμάτων, γενομέ-
νων εἰς ἐπισκευὴν, ἐαυτοῖς ἐλογί-
σασθαι, ἵνα μὴ τὴν πόλιν βρωῶσιν.
Καὶ ὑπεμίμησθε, ὅτι οὐδεμία πρό-
σδος γέινεται αὐτοῖς οὔτε παρὰ
ναυκλήρων, οὔτε παρὰ ἐμπόρων τῆς
Στατίωνος, ὡς ἐν τῇ Βασιλίδι
Ρώμῃ.

*A. Pollion Senatu habito. Quo an-
no C. Valerio Ephemeriorum
Praefide*

*Recitata est Epistola Tyrionum Sta-
tionariorum, reddita a Lachete, iti-
dem Stationario; qua enunciabant,
se quidem iis, quae ad sacrificia
et ad Deorum patriae nostrae, il-
lic in templis dedicatarum, cultum
impendenda sunt, prospexisse; at
vero esse impares solvendo stipendio
Stationis; adhaec impensas ad cer-
taminis Puteolani Buthyssiae editio-
nem, sibi esse impositas. Nam ope-
ras, impensas in ornatum (Statio-
nis), ut are levarent urbem, in
se receperunt. Porro submonuit (Sta-
tio), nullum sibi reditum neque a
naviculariis, neque a mercatoribus
suis, quemadmodum Stationariis au-
gustae Romae, contingere.*

§. II

Inscriptio inedita producitur & illustratur. Pollio, Archon Tyri Eponymus. De magistratibus Eponymis nonnulla. Festi locus explicatur. Qui Consulum Romae Majores & Minores. Βουλὴν ἄγειν, συνάγειν, ἐπαγγέλλειν, quo differant. Τὸ ἐφ' ἡμέρα, est opus diurnum, sive Commentarium Quotidianum. Οἱ ἐφ' ἡμέρα, sunt Senatores Ephemerii, seu qui stato die vices obibant in Curia. Affinitas inter Senatum Atheniensem ac Tyrium.

V *Erf. 26. ΑΠΟΛΛΙΩΝ ΤΟΥ ΔΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ Γ. ΟΥΑΛΕΡΙΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ]* Primus Interpretes legebat : Ἀπολλωνίου τοῦ δικαστοῦ, Φιλόκλους τοῦ ἐφεδρέοντος, Γ. Οὐάλεριου προέδρου, *Apollonio iudice, Philocle assessore, C. Valerio praefide*. At rogo, serio ne, an ludificandi causâ, *Apollonius iudex, Philocles assessor*, nobis obtruditur? Dicere abstinco. Itaque Graeca sic interpungenda esse censeo. **Α ΠΟΛΛΙΩΝ ΒΟΥΔΗΣ ΑΧΘΕΙΣΗΣ. ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦ ΗΜΕΡ ΟΝΤΟΣ** &c. *Aulus Pollio Senatu habito: per quem annum Praefecto Commentarii Quotidiani, sive Ephemeriorum, C. Valerio, recitata est epistola &c.* Jam lectionis meae reddenda ratio est, quam paucis exponam.

ΑΠΟΛΛΙΩΝ] Sic litterae discriminandae sunt, ut prior A sit praenominis *Auli* nota; reliquae *Pollionis* nomen absolvant. Hae vero litterae confertim ac sine ullo intervallo exaratae, officias Primo Interpreti fecerunt, ut pro genuino *Aulo Pollione*, nobis oggereret *Apollonium*. Par infortunium passus diu fuit *Aulus Gellius*, ut falso apud nonnullos *Agellius* audiret. Sed nescio quo fato manus Nostri Interpretis probe sint ad corrumpenda nomina propria instructae; nam & in pererudito suo *de Phoenicibus* volumine p. 262. pro Π. ΑΚΤΛΑ (*Publio Aquila*) insigni metaplasmo *Pacillum* supposuit: idque *Pacilli* nomen eruere sibi visus est e vetere quadam inscriptione, quae hodie dum exstat Aenariae, ab eo primum edita sed inquinatissime: secutus enim exemplar, quod forte in manus incidit, indiligenti opera exceptum, deteriore interpretationem architectatus est (18). Quam-

P p 2

vis

(18) Quam evanidum incertaeque lectionis, fuerit exemplar, quod Interpreti Nostro objectum fuit, videlicet supra cit. pag. 262. zreae formae inci-

sum. Illis autem informibus litterarum lineamentis hanc, ut ita dicam, personatam scripturam imposuit:

ΠΑ-

vis autem alienissimum hoc loco videri possit, si ea de epigraphe verbum ullum commutem; tamen quia verendum est, ne saxum litteratum, nunc in declivi ac lubrica montis parte situm (19), mox suo pondere vel qua alia vi ruendo in subiectum mare, pessum eat; duxi satius, videri e semita deflexisse, quam inscriptionem, forsitan aliquando usui futuram, antiquitatum amatoribus invidere. Ea igitur sic habet:

ΠΑ.

ΠΑΚΙΟΣ • ΝΥΜΦΙΟΣ • ΚΑΙ
ΜΑΙΟΣ • ΠΑΚΙΛΛΟΣ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙ
ΑΝΕΣΤΗΣΑΝ • ΤΟΥΤΟ
ΤΟ ΤΟΙΧΙΟΝ
ΚΑΙΣ • ΤΟΥ • ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΤΗ • ΕΠΙΤΑΞΕΙ

h. e. ut ipse pag. 263. reddidit: *Pacius Nymphius & Majus Pacillus liberti excitarunt hoc propugnaculum Caesaris Trajani imperio*. Sed num aliter aegri somnia illudunt? Profecto nihil minus, quam quae Noster ibi videre sibi visus est, contemplari mihi αὐτόπτη (oculato testi) licuit. Interim nolo, quis haec aliorum, atque ego dixi, accipiat. Sane non criminandi studio collationem hujus lectionis cum autographo institui; sed ut archaeologi hoc exemplo deterriti, aegre fidem adhibeant chartulis, quas vel imperitae, vel gypsatae manus submiserint; neve facile ab hujusmodi impostoribus fucum fieri sibi patiantur.

(19) Jacet litterati silicis moles praegranda (nam quaquaversum tredecim palmos Neapolitanos patet) medio ferme intervallo, quod a turri maritima, supercilio montis imposita, excurrit ad subiectum aequor, quod

incolae ad *Laccum* vocant. A cacumine montis (nam a mari nec ipsae caprae ascensionem facerent) a cacumine, inquam, montis angusta semita aperitur ad silicis stationem, sed adeo anceps, praerupta ac pendula, ut hâc ingressus, pedem certe retulissem, ni mihi fecisset animos Michael Melillus, vir apprimae cultus, probitate, facilitate, amicitia, uno dicam verbo, antiquis moribus, adeo commendandus, ut nihil supra. Hic me cunctantem exemplo suo excitavit, uti se praeceuntem inféquerer. Vix & aegre, fateor, nec sine trepidatione, perreptavi; cum nunc quoque ad solam aditi discriminis recordationem exhorrescam. Eo scilicet me deduxit antiquitatum investigationum sive amor is est, sive studium: nonnulli fortasse dixerint insaniam. Sed ne multis. Ad locum, quo pervenire erat animus, tandem evasimus, & epigraphen collata opera descripsimus. Litterarum ductus sunt affabre scalpti, quamvis non nimis profunde impacti, fortasse ob silicis duritiem indomabilem. Figura vero litterarum delineatur ad antiquitatis normam, nisi quod littera Σ, uti C depingitur, & elementum Ω, superne non sinuatur in arcum, sed in angulos rectos praeciditur.

ΠΑΚΙΟΣ ΝΥΜΦΙΟΣ
ΜΑΙΟΣ Π ΑΚΥΛΑΣ
ΑΡΞΑΝΤΕΣ
ΑΝΕΘΗΚΑΝ
ΤΟ ΤΟΙΧΙΟΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΡΑ
ΤΙΩΤΑΙ

Latinam versionem, & si quid aliud dicere succurrit, infra conjecti (20). Nam nunc praestat, stilum convertere ad *Aulum Pollionem*, quem Archontem *Eponymum*, i. e. eum, cujus nomen in actis perscribatur, existisse (21) judico. Nec te illud commoveat, quod

ex-

(20) H. e. *Pacius Nymphius Major*, *Publius Aquila Praefecti* (sive *Praetores*) & milites murum exstruxerunt. In Graeco vox *Milites* ultimo loco ponitur, eadem structura, qua in antiquis lapp. legitur: *Dolus malus abesto & Jurisconsultus*. Ἀνέθηκαν ad verbum suspenderunt, hoc est, sursum, in cacumine scilicet montis, τοιχίον (*muralement munitionem*) exstruxerunt. Sane in editis locis castra militaria communiri mos erat. In vertice Tifatæ in Campania prope Nolam, hodieum superest vastum saxorum stupendae magnitudinis septum, quod haud dubie Hannibal hic agens exstruxit. Nam in Tabula Peutingeriana locus hic sic indicatur: CASTRA ANIBALIS. Ex mentione autem *Militum* colligi potest, militibus interfuisse, quidquid in eo cacumine inaedificatum fuit; tum illud, *Nymphium & Aquilam* militari imperio praefuisse. Quandonam Muri opus excitatum fuerit, quis tuto praestare audeat? Strabo de subterraneis Pithecusae ignibus, terrae motibus, at-

que intuta insulae statione differens, Οἱ περιφθίντες (inquit lib. V. 248.) παρὰ Ἰέρωνος τοῦ τυράννου τῶν Συρακοσίων ἐξέλιπον τὸ καπισκυασθὲν ἐφ' ἑαυτῶν ΤΕΙΧΟΣ, καὶ τὴν γῆσον, Μίσσι αὐτῶν Hierone, tyranno Syracusanorum, ΜΥΡΜΑ a se exstructum, & insulam dereliquerunt. Murus autem in nostra epigraphe designatus idem ne sit ac Hieroneus, an ab eo diversus, equidem non habeo dicere.

(21) Hoc sollemne Graecis fuit, ut si duo pluresve summae reip. praessent, unus eorum ἐπώνυμος esset, h. e. ut ejus nomen in actis publicis consignaretur. Hujusmodi fuerunt Ephori Spartae, atque Archontes Athenis. Hoc amplius in Colonis & Municipiis Graece-loquentibus (ubi bini Ἀρχοντες ad imaginem Duumvirorum Latinorum creabantur) obtinuit, ut horum alter signaretur in nummis, & interdum adderetur elementum Α, quo major hujus dignatio supra collegam ostenderetur. Vide Vaillantium in Numism. Gr. pag. 310. & Mazochium in Additam.

expressum Archontis nomen in Pollione desideretur; quandoquidem in nummis Graecis, qui nomina magistratuum praeferunt, raro admodum *Archontis* vocabulum intuemur, quod saepius ex ipsa nominum serie, structuraque intelligendum relinquitur. Vide Vaillantium loco infra citato. Jamvero, ut de hoc etiam dicam, Archontis Pollionis nomen recto casu effertur, & quidem recte; sic enim in casibus, quos vocant absolutos, interdum Graeci facere (22) consueverunt.

ΤΟΥ ΛΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ] Viden Absyrtri discerpta membra? Tu ne dubites sic restituere: ΒΟΥΛΗΣ ΑΧΘΕΙΣΗΣ, *Senatu habito*; ex quo apparet, Epistolam Tyrionum Puteolanorum, Archonte *Pollione* recitatam fuisse in *Senatu* legitimo, non indicto. Αἴθεν βουλῆν, est *habere Senatum*, ut συνάγειν, *cogere*. In Dionys. Halic. Excerpt.

tam. ad Vossii Etymol. in v. *Meddix*, ubi Ennii auctoritate contra Scaligerum contendit, alterum e duobus *Meddixuticis*, qui supremus erat Oſcorum magistratus, vocatum fuisse *Summum*. Sed & Romae quoque tametsi duo Consules pares dignitate forent, alter *Major* dicebatur, teste Festo in v. *Majorem*. *Majorem* (inquit) *Consulem L. Caesar putat dici vel eum, penes quem fasces sunt, vel eum qui prior factus sit*. Secundam Grammatici periocham non omnino recte Dacrius interpretatus est. Sensus autem Grammatici hic est: *Consulem Majorem dici . . . eum, qui prior factus*, h. e. qui a primis anni mensibus Consul ordinarius processit; nam qui extraordinarius, & in reliquum anni tempus creabatur Consul, adeo non erat *Major*, ut etiam *Minor* diceretur. Sane Dio Cassius lib. XLVIII. p. 553. Consules, quos Latini *Suffectos*, ipse Σμικροτέρους, *Minores*, appellat. Nec porro mos erat, nomina horum Consulum Minorum in actis perscribi, sed annus insigniri continuabatur nominibus eorum Consulum, qui a Kalendis Januarii magistratum inierant. Hinc fit manifestum, Consules Ordinarios & *Majores* & *Epo-*

nymos fuisse. Enimvero Herodes Atticus in Graeca epigraphe apud Sponnium Miscel. Antiq. p. 324. renuntiatur Consul Εἰσώνυμος: ipse enim factus Consul Ordinarius anno Chr. 142. nomen anno commodavit. Sed haec obiter; illuc unde discessem, redeo. In Ephemeridibus, sive Diurnis Populi Rom. commentariis, quidquid quoque die mandabatur memoriae; id sub illius Consulibus lemmate consignatum animadvertimus, penes quem eo die fasces erant. Vide Pighii Annales Tom. II. p. 378. Quo minus mirandum est, si in Coloniarum quoque Actis Diurnis (cujusmodi fuisse videntur illa, e quibus descripta fuerint hoc & sequentia duo capita nostrae inscriptionis) nomen unius dumtaxat e duobus Archontibus praefigeretur.

(22) Ut in Tabulis Heracleensibus a Mazochio editis, summus magistratus nunc recto casu effertur, Εἰσώπος Αἰρίσκαρχος, μής (Dorice pro μήν) Αἰτellaῖος, *Ephorus Aristarchus, mensis Apellaeus*; nunc casu patrio, Εἰς Εἰσώπον (Dorice pro Εἰσώπον), μήν ὅς Αἰτellaῖον, *Ephoro Aristione, mense Apellaeo*.

script. Legat. I. Συγχθείσης βουλῆς, *coactō Senatu*. Nam *habere Senatū & Cogere*, distant. Vide II. ad Q. Fratrem Epist. 12. illudque de Senatu diebus legitimis vocato, hoc de Senatu extra ordinem indicto, dicitur. Hoc alterum effertur a Dione Cassio lib. LVI. p. 828. in hunc alium modum: Βουλῆς ἐπαγγελθείσης, *Senatu indicto*.

ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ] h. e. δι' οὗ ἔτους, *per quem annum*, seu potius *per quem totum annum* (23). Nihil autem frequentius apud Livium occurrit, quam ut post notationem Consulū initio libri factam, addantur illa: *Eō anno*, *Exitu ejus anni*, & alia hujusmodi. Consulū enim, aequae ac Archontū, nomina, pro annorum numeratione valebant. Itaque hic designatur annus is, quo Pollio summae reip. Tyriae praefuit.

ΤΩΝΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ] Scaliger in Chr. Euseb. p. 304. corrigit: ἐφημερευόντων: nimis longe a scriptura marmoris. Ad hujus autem scriptionis assequendam intelligentiam non mutatione nec additione litterarum, sed recta dumtaxat vocabulorum discretionē, est opus. Distingue igitur in hunc plane modum: ΤΩΝ ΕΦ' ΗΜΕΡ' (per apostrophum pro integro (24) ἡμέρα) ΟΝΤΟΣ Γ. Οὐαλερίου προέδρου. Pro vario, eoque indiscreto genere articuli demonstrativi Τῶν, non una interpretatio huic loco aptari potest. Nam si hic Τὰ ἐφ' ἡμέρας sequi malueris; inde sensus elicietur diversus ab eo, quem Οἱ ἐφ' ἡμέρας suppeditant. Utrumque sensum apponemus in medium; tum postea cuinam sententiae rhemet ipsum desponderim, aperiā.

Τὸ καθ' ἡμέραν est *opus diurnum*. Aristoteles Polit. V. 11. Πρὸς τὸ καθ' ἡμέραν ὄντες, ἀρχοὶ ὥσιν ἐπιβουλεύειν, *Operi quotidiano incumbentes, nihil habeant otii ad insidiandum*. Porro ἐφ' ἡμέρα Hefychio redditur, ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας, *quotidie*. Itaque Τὸ ἐφ' ἡμέρα est, *quicquid singulis diebus incidit*; uno dicam verbo, *Εφημερίς*, quae, Suida interprete, est (τῶν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας) *rerum quotidianarum descriptio*, seu *Commentarium diurnum*. Habes jam quid sibi fortasse velint in nostro lapide, Τὰ ἐφ' ἡμέρα, *Commentaria* scilicet *Diurna*, in quibus pro more, quicquid quoque die cecidisset, scripto mandabatur. *Commentarium Cotidianum* Municipii Caeritum videtis apud Gruterum p. CCXIV. Qui autem scribendo aderant, *Commentarienses* vel

(23) Quemadmodum Διὰ νυκτὸς, pro Δι' ὅλης νυκτὸς, *tota nocte*; Διὰ βίου, pro Δι' ὅλου βίου, *per totam aetatem*; Δι' ἐνιαυτοῦ, *toto anno*. Vide Casaub. ad Athen. VII. 1.

(24) Nisi quis jaeturam ultimae vocalis non apostropho absorbenti, sed potius festinanti scalpro quadratarii, vertere malit.

vel *A Commentario* dicebantur. Hujus loci fuisse videtur C. Valerius, ὃν πρόεδρος τῶν ἐφ' ἡμέρᾳ, *Commentarii Quotidiani Praefes*, seu potius Curator; nam Πρόεδρος non est hic stricte accipiendus pro eo, qui inter collegas primum subsellium occupat, sed is intelligendus, qui cuicumque rei expediendae praepositus est. Atque haec interpretatio eatenus admittenda est, si Τὰ ἐφ' ἡμέρᾳ neutro genere legere placeat. Aliter enim rationes ineundae sunt, si Οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ nobiliore sexu designati contendantur. Quae altera lectio ad Scaligeri, qui ἐφημερεύοντων legit, sententiam proxime accedit; quandoquidem οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ sunt ipsi ἐφημερεύοντες, seu qui ἐφημερεύον, *diurnum* obeunt munus: quemadmodum οἱ διὰ πέντε ἔτων sunt, qui alias Πενταετηακοί, *Quinquennales*, notus coloniarum magistratus, dicuntur.

Sane in hanc alteram lectionem mihi magis inclinatur animus, vel eo praesertim, quod quae Scaliger de Atheniensium Senatorum ephemeris eruditissime differuit, commodè Senatui Tyrio accommodare licet. In decem Tribus (ut vir magnus in *De Emend. Temp.* I. p. 25. & 62. exsequitur) tota Attica distributa fuit. E singulis Tribubus quotannis eligebantur Quinquaginta Viri, qui constituebant βουλὴν τῶν Πεντακοσίων, *Senatum Quingentorum*; quinquaginta scilicet ex unaquaque Tribu. Ad avertendam autem, quae ex multitudine oritur, confusionem, singuli quinquaginta singularum Tribuum per unum diem reip. vacabant, & exinde alii aliis succedentes, inque orbem recurrentes, triginta sex dies in toto anno (qui apud Athenienses 360. diebus constabat) imperabant. Classibus Senatorum suus cuique praeerat Πρόεδρος, qui ceteros collegas honore anteibat, curabatque ea quae ad concionem erant necessaria. Tum Senatorum, tum Προεδρί, ἀρχὴ ἐφημερος, *magistratus diurnus* erat, eorumque diurnum ministerium ἐφημερία dicebatur. Haec Scaliger. Quam Atheniensium πολιτικὴν si cum iis, quae pauca de Senatu Tyrio in marmore Puteolano innuuntur, sedulo comparaveris, haud aegre animadvertes, Tyrios in constituendo Senatu Athenienses sibi ad imitandum proposuisse; Senatoresque, ne forte rebus publicis perpetuo ac sine intermissione incumbentes, domesticis negotiis deessent, sic digessisse, ut κατὰ συστήματα, *per classes*, perque vices in Senatum convenirent. Profecto in nostro marmore mentio fit βουλῆς ἀχθείτης, *habiti Senatūs*; ac protinus excipiunt οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ, qui Ephemeriam seu *diurnum munus* gerere dicuntur. Ex injecta autem *Senatus* mentione, etiamsi nihil de Atheniensium Senatorum *Ephemeris* innotuisset, in proclivi tamen colligere foret, τοὺς ἐφ' ἡμέρᾳ hujusmodi certe fuisse, qui *diurnum* in

Se.

Senatu *ministerium* obirent. Nunc vero cum illustre de Curialibus Atheniensium ephemeris praeceat exemplum; proximum est, ut *Oi ἐφ' ἡμέρα* Senatus Tyrii reputentur similes iis, qui *diurnam operam* in Senatu Attico praestabant. His adde, quod ad ostendendam utriusque Senatus similitudinem non minimum valet: Curiae Tyriorum *Πρόεδρος* praefuisse proditur in nostro marmore: atqui is idem magistratus aderat in Prytaneo Attico, familiamque Senatorum, qui fortiebantur *Ephemeriam*, ducebat. Itaque ex hac comparatione plane moveor, ut Valerium *ὄντα πρόεδρον τῶν ἐφ' ἡμέρα* interpreter, *Praesidem Ephemeriorum* i. e. eorum qui *diurnum ministerium* in Senatu Tyrio agitabant.

Et si autem plurima similitudo inter utrumque Senatum intercesserit; nolo tamen quis credat, cetera quoque omnia pari passu utrobique processisse. Licuit Tyriis ea, quae in rem suam facerent, ex forma Reip. Atheniensis deducere, sed quatenus ipsa cum legibus *Colonicis* non colluctarentur. Lex autem *Coloniarum Rom.* (cujusmodi Tyrus ea tempestate erat) ea ubique viguit, ut decuriones semel adlecti in Curiam, perpetuo reipublicae advigilarent, ac nolentes e Senatu moveri sine iusta causa non possent. Contra Prytanes Athenienses quotannis eligebantur, perfunctique annuo munere, in ordinem privatorum redigebantur. Quamobrem ut *Ephemeria* Tyriorum cum perennitate decurionum *Colonicorum* componatur, statuamus oportet, Decuriones Tyrios fuisse quidem perpetuos; at vero quia aegre fuit universam Curiae familiam eodem cogere quotidie; sic in classes distributos fuisse, ut alii aliis in orbem succedentes, adessent in Senatu quotidie, qui exinde dicti *οἱ ἐφ' ἡμέρα*. q. d. *diurni*, de rebus incidentibus consultarent ac decernerent. Quamquam necesse non est, ut supponamus, Classem per singulos dies in orbem successisse classi; satis est, si post definitum aliquot dierum intervallum vices alternarent, ut ipsi merito nomenclationem *Ephemeriorum* gererent (25). Atque haec prima Curiam Atheniensem inter ac Tyriam differentia occurrit; est alia aliquanto significantior. Nam *Πρόεδρος*, qui *ἐφημέρων ἀρχὴν*, *diurnum imperium*, in Prytaneo gerebat, apud Tyrios *δι' ἔτους*,

Q q

an-

(25) Nam *Ephemeria*, quae proprie *diurnum ministerium* significat, apud Cangium, *Εφημερία* redditur *Παραδομύειν*, *hebdomadarium agere*; atque *Εφημερευτής* universe dicitur is, qui stato die suas vices obit.

anonymus, erat. Hinc collige, Tyrium Senatum sic e Graecis institutis profecisse, ut tamen a civitatis Romanae praescripto non exorbitaret.

Verf. 29. ENHH· 21011 ΠΡΟΝΟΙΑΝ] Sic in Grutero pingitur. Noster Interpres Primus legit: EN Η ΕΖΗΤΟΥΝ ΠΡ. Mihi vero videtur magis congruere cum signatis litterarum fulcis haec altera lectio, EN Η ΗΞΙΟΥΝ ΠΡ. Nunc si quaeras, ecqua inciderit causa, quamobrem scalptor praeter institutum suum minuta elementa infiderit; illa erit in promptu, eaque verisimilior, responsio, characterum immutationem non e manu scalptoris, sed utique e diligentia descriptoris, derivasse: hic autem cum nactus fortasse fuerit marmor ea parte corrosus, tot addidit industria sua litteras, quot vacuum a lacuna spatium capere videbatur: has porro litteras e suo additas, ne quis eas revera in marmore exstitisse crederet, discriminis causâ minuto characterem delineavit. Jamvero ejus exemplar, cum forte describendum incidisset in manus librarii, qui non adeo familiariter Graecis Musis uteretur, prodigialiter contaminatum fuit; & pro ENHHΞΙΟΥΝΠΡ. exaratum porro fuit ENHH 21011 ΠΡ. Sic equidem conjicio.

Verf. 30. ΔΡΗΣΚΕΙΑΣ] Corrige ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

Verf. 33. ΤΩΝ ΓΑΡ ΕΡΓΩΝ &c.] Rectius fuisset: Τὰ γὰρ ἔργα, ἀναλώματα, ut supra *verf. 17.* Tametsi patrius casus repeti potest ab suppressa per ellipsin voce λόγος, quae facile supplenda intelligitur e proximo verbo λογίζεσθαι, ut ea sit constructio: Τῶν γὰρ ἔργων.... ἑαυτοῖς ἐλογίσαντο λόγον, *operum.... rationem sibi imputarunt.*

Verf. 35. ΤΙΠΕΜΝΙΣΚΕ] Primus Interpres: Τ'πέμνησκον· scribere fortasse voluit Τ'πεμίνησκον. Vide dicta ad *versum 20.* Quamquam nec ei necesse fuit, ut singularem numerum Τ'πέμνησκε cum plurali ὑπεμίνησκον commutaret. Singularem enim numerum vel ad Stationem in commune scribentem refer; vel ad ipsam, quae tunc per summa capita recitabatur, epistolam. Enimvero saepe sermone vulgari vertimus epistolae ipsi (ut eam Epistolam hoc vel illud praecipere, vetare &c. dicimus) quod recta scribenti datum oportet.

SEGM.

S E G M E N T V M III.

ΜΕΘ' ΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΙΝ ΦΙΛΟΚΛΗΣ ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΕΙΠΕΝ . ΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ
 ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΟΙ ΕΘΟΣ ΕΙΧΟΝ ΑΕΙ ΠΟΤΕ ΕΞ ΩΝ ΑΥΤΟΙ ΛΑΜΒΑΝΟΥΣΙ
 40 ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΚC.N. ΑΞΙΟΥΣΙ ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟ-
 ΛΟΙΣ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΟΙ ΑΥΤΑ ΤΑΥΤΑ ΤΗΡΗΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ Η ΕΙ ΜΗ ΒΟΥ-
 ΛΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ ΑΥΤΟΙΣ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΑΥΤΟΙ ΑΝΑΔΕΧΟΝΤΑΙ ΑΥΤΩ
 ΣΤΑΤΙΩΝΑΣ ΕΠΙ ΤΗ ΑΥΤΗ ΑΙΡΕΣΙ ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ ΚΑΛΩΣ ΕΙΠΕΝ ΦΙ-
 ΛΟΚΛΗΣ ΔΙΚΑΙΑ ΑΞΙΟΥΣΙ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΑΕΙ ΟΥΤΩΣ ΕΓΕΝΕΤΟ
 45 ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΥΤΩΣ ΓΕΝΕΣΘΩ ΤΟΥΤΟ ΠΟΛΕΙ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΦΙΛΑΧΘΗΤΟ Η
 ΣΥΝΗΘΕΙΑ .

Μεθ' ἣν ἀνάγνωσιν Φιλοκλῆς Διο-
 δώρου εἶπεν . Οἱ ἐν Ρώμῃ Στατι-
 ωνάριοι ἔθος εἶχον αἰεὶ ποτε ἐξ ὧν
 αὐτοὶ λαμβάνουσι , παρέχεν τοῖς
 ἐν Ποτιόλοις ΚC. N. Ἀξίουσι καὶ
 νῦν οἱ ἐν Ποτιόλοις Στατιωνάριοι
 αὐτὰ ταῦτα τηρεῖσθαι αὐτοῖς . ἢ
 εἰ μὴ βούλονται οἱ ἐν Ρώμῃ αὐ-
 τοῖς παρέχειν , αὐτοὶ αὖν δέχονται
 δύο Στατιώνας . Ἐπὶ τῇ αὐτῇ αἰ-
 ρεσι ἐπεφώνησαν , Καλῶς εἶπεν Φι-
 λοκλῆς . Δίκαια ἀξίουσι οἱ ἐν Πο-
 τιόλοις . αἰεὶ οὕτως ἐγένετο , καὶ
 νῦν οὕτως γενέσθω . Τοῦτο πό-
 λει συμφέρει , φυλαχθήτω ἡ συ-
 νήθεια .

Postquam Epistola recitata fuit , Phi-
 locles Diodori F. verba fecit „ Statio-
 „ navii Romanienfes consuevere sem-
 „ per ex iis , quae lucrifaciunt , sup-
 „ peditare Puteolanis CCXX. N.
 „ Nunc vero Puteolani Stationarii
 „ postulant , ut haec ipsa facta testa
 „ sibi praestentur : quod si Roma-
 „ nienfes suppeditare sibi recusent ;
 „ ipsi in se duas recipiant Stationes ,
 Ad ipsam optionem acclamatum est
 „ Recte verba fecit Philocles : rem
 „ justam flagitant Puteolani . Sic , uti
 „ semper obtinuit , nunc quoque jus
 „ esto . Hoc e re publica est ; con-
 „ suetudo retineatur „

Q q 2

§. III.

§. III.

Stationes fuisse quaedam simulacra Coloniarum, in Emporiis commercii causâ stabilitas. Quo jure Stationarii tenerentur. Stationarii Tyrii Romanienſes perperam a Scaligero Flamines Augustaſes ſalutantur. Hefychii locus defenditur. Ἐπιφωνεῖν Κελεύς, formula eſt approbantis, ac laudantis.

Vers. 38. ΜΕΘ ΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΙΝ] Post lectionem Epistolae, quae loco relationis fuit, pro more sententias exquiri oportuit. Sed hic unus Philocles verba faciens, unusque ecquid ea de re statuendum foret, coram edixisse inducitur.

Ibid. ΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ] Ex relatione Philoclis intelligimus, Stationarios Romanienſes, miseratos inopiam Stationariorum Puteolanorum, ultro sibi pensionem annuam inquilinatus, quam hi Puteolanae civitati pendere debebant, jampridem impoluisse: sed mox id onus ultra ferre, detrectasse.

Vers. 40. ΑΞΙΟΤΣΙ] Hic illud salivam movet, quod Philocles nomine stationis ea retulerit ad Senatum, quae Stationarii ne mutaverunt quidem. Quamobrem videtur is, vel sponte sua Stationariorum causae studens, eadem haec excogitasse; vel Lachete, qui Epistolam tradidit, coram suggerente, proposuisse. Alterutrum autem horum Tyrii Puteolani concedi sibi flagitabant, ut vel Romanienſes solitam pro se mercedem annuam de more praestare pergerent; vel si id facere recusarent, ut non minus Romana, quam Puteolana statio, sibi unis tuenda permitteretur. Sed eccur Romanienſes adigerentur ad id oneris succollandum? Primo quia hi e sua statione plurimum, illi nullum e Puteolana, emolumentum capiebant: hinc Statio Romana prae Puteolana locupletior, non poterat sine desertâ suae nationis gloria, deesse necessitatibus cognatae Stationis. Deinde quia Romanienſium maxime intererat, Puteolanam Stationem (e Puteolano enim portu commeatus mercium Romam fiebat) incolumem fervari. Inde iusta causa oriebatur, ut Romanienſes aliquantulum oneris a cervicibus Puteolanorum levatum, sibi ultro imponerent. Atque hoc primum fuit legitimae, quam offerebat Statio Puteolana, optionis caput. Sequitur alterum:

Vers. 41. ΕΙ ΜΗ ΒΟΥΛΟΝΤΑΙ] Postulant deinde Tyrii Puteolani, ut Romanienſibus pensionem pro se, pendere recusantibus, Statio Romana sibi adjudicaretur. Inquiunt enim: ΑΤΤΟΙ ΑΝΑ-
ΔΕ-

ΔΕΧΟΝΤΑΙ (pro **ΑΝ ΔΕΧΟΝΤΑΙ** vide vers. 7.) **ΔΥΟ ΣΤΑΤΙΩΝΑΣ**. Spondent autem, duas in se recepturos Stationes, ut editiore Romana sufficerent pauperiori Puteolanae. Hinc collige, plenum Stationum dominium penes Metropolim stetisse; hanc vero quibuscumque vellet, colendas illas tuendaeque tradidisse sub certis conditionibus, quibus neglectis, liberum Metropoli fuisse, Stationem unis detractam, alteris concedere. Alioquin qui potuissent Stationarii Tyrii adire Tyrum patriam, ut eriperet Romanis Tyriis, ac praesertim nolentibus, Stationem; nisi explorati juris foret, Stationarios spoliari posse Statione concessa, si pactis conventis stare noluissent? Jamvero quae pressius de Tyriis Stationariis animadvertimus, eadem haec ad ceteras aliarum gentium Stationes protendenda esse patet. Omnes enim, ut communi Stationis vocabulo veniebant, sic aequo jure ubique gestae videntur. Et quoniam eruditi viri de jure Stationum nimis jejune differuisse comperiuntur; juverit hinc, quae sparsim in inscriptione Puteolana eo de argumento attinguntur, simul una perstringere, ut cujusmodi Stationes fuerint, uno veluti obtutu contemplari liceat. I. Ac primum nemini dubium esse videtur, Stationes fuisse quasdam coloniarum (26) imagines, quas Metropoles mercium extrudendarum causa in loca non sua, sed negotiatoribus opportuna, immittebat (27). II. Verisimile quoque est, emptum fuisse aere Me-

(26) Graeci Stationes hujusmodi vocarunt *ἐμπορικὰς κατοικίας*, ut in illo Strabonis lib. XVII. pag. 826. *Lixō & Cotibus ad austrum sinus adjacet*, *Emporicus dictus* (*ἔχων Φοινικικὰς ἐμπορικὰς κατοικίας*) *qui Stationes habet mercatorias Phoenicibus destinatas*. *Κατοικία* cum univérse *domicilium*, tum pressius *Coloniam* non raro, notat. Ac fortasse *Colonia* eo sensu mercatorio haud ignota Latio antiquitus fuit. Profecto quae hodie Corpora mercibus vel comparandis vertendisque vel a periculo cavendis, coalescunt, Italis tum *Compagnie*, tum *Colonne* vocantur, uti *Colonna frumentaria*, *Colonna di assicurazione*. Hanc autem vocem Italicam *Colonna*, equidem potius a Latinorum *Colonia mercatoria* (*κατοικία*

ἐμπορικῇ) deduxerim, quam concesserim ex eo dictam, quod hujusmodi Societates sint quasi *columnae* seu *fulcra*, negotiationis.

(27) Stationis colonos Latini *Stationarios*, Graeci *στατιζοντας*, vocarunt; utrique a *stando*, *consistendo*. Vox *στατιωνάριος* legitur quoque in Basil. lib. 60. tit. 7. cap. 1. uti me Cangius docuit; ad quem locum Scholiastes sic homines id genus definit: *στατιζοντας λέγονται, οἵτινες ἐν τόπῳ ἐπαχθῆσαν ἂναι, ἢ καταμένειν, ἢ εἶσιν ἔχον, ἵνα φυλάσσωσιν*, *Stationarii* h. e. *Consistentes*, dicuntur ii, qui *stabiliantur alicubi ut permaneant*, *stationemque tuendam habeant*. Nihil ea definitione accuratius, & ad pernosendum *Stationariorum* locum conditionemque, opportunius.

ropolis Stationis solum, ubi templa sacris peragendis, apothecae condendis mercibus, hospitia pro ulu inquilinorum, inaedificarentur. Ex quo jure emptionis fluebat, ut Metropolis, quibuscumque vellet, concedere Stationem posset: id quod ex eo probatur, quod Stationarii Puteolani a Tyro metropoli postulant, ut Statio Romana, pulvis veteribus Stationariis, sibi tuenda permittatur. III. Quod ad onera Stationis attinet, videtur sic Stationariis cum Metropoli convenisse, ut quae ad tuitionem cultumque Stationis necessaria forent, ea omnia rationibus Metropolis imputarentur: quae tamen Tyrii Puteolani liberaliter in se recepisse testantur, ne scilicet urbem aere gravarent. IV. Quae vero solvi oportebat ratione inquilinatus, ut ipsi Stationarii aere suo penderent: quam ceteroqui pensionem, etiamsi extra Stationem degerent, tamen, ut inquilini, solvere debuissent. Atque haec illa merces est, cui solvendae se esse impares fatentur Tyrii Puteolani. Haec autem merces, ut ad versum 13. monui, statim a condita Puteolis statione, definita certo nummorum pondere fuit; eamque in capita plura, tum cum Statio abundabat inquilinis, facile quisque ferebat: at vero Statione ad paucos redacta, adeo intoleranda visa illa fuit, ut Romanenses tacti municipum miseratione, tum etiam quia e re sua erat, stare incolumem Puteolanam stationem; ultro pensionem inquilinatus Puteolanorum succollarunt. Sed mox iisdem ferre id oneris renuentibus, Puteolani adeunt Tyriam civitatem, hac oblata optione, ut vel Romanenses ad solitam inquilinatus praestationem adigat, vel Stationem Romanam, e qua majora in Stationarios redundabant emolumenta, sibi Puteolanis adjudicet.

His jam de jure Stationum animadversis, patet, Scaligerum non recte postulata Tyriorum Stationariorum intellexisse. Hic autem vir stupendae eruditionis, cum Canon. Isagog. III. p. 304. totus esset in Sacris *Ephemeris* Hebraeorum enucleandis occupatus, sibi quae nescio quam *Ephemeriam* videre in marmore Puteolano videretur; ratus est Sacrum pariter negotium in ea epistola contineri, eoque processit, ut Stationarios nostros saluaret *Flamines*. Imo quod magis mirere; hanc ipsam epistolam, quam Tyrii Puteolis consistentes, ut inscriptio docet, ad Senatum Populumque Tyrium scripserunt, ipse tamen (quis crederet?) opinatur missam a *Flaminibus Augustalibus ad Flamines Tyrios*. Adeo ab eo argumento sacro, quod ceteroqui strenue tunc diligenterque tractabat, cogitationem deflectere non potuit, ut etiam mercatores infimae sortis Sacerdotalem apicem gestare sibi viderentur. In Scaligeri sententiam Cangius adeo libenti animo concessit, ut verba ipsa

ipsa transcripserit in Append. ad Graecam Glossarium v. Στατίων. Verum eos ratio fugit. Nam etsi *Statio* de Sacerdotali (28) etiam ministerio dicatur; nihil tamen est in Puteolana Statione, quod Sacrificuli sibi proprium vindicent. Exaggerant quidem Stationarii Tyrii impensas, quas Puteolis in sacrificia, Deorumque celebritates, erogabant; sed id eo consilio faciunt, ut obtentâ in patrios Deos pietate, facilius emolliant Tyrium Senatum, eumque ad sua desideria paratorem habeant, ac flectant. Sed & ex hoc ipso, quod Stationarii, se in res sacras facere sumptus profitentur, ostenditur, eos nihil minus fuisse, quam Flamines. Aegre enim uluvenisse umquam deprehendes, ubi iidem ipsi & rei sacrae faciundae operam dederint, & impensas aere suo contulerint. Jamvero praeter Tyrios, exstiterunt & Berytenses, Hieropolitani, Alexandrini, tot alii, qui sibi Stationes Puteolis compararunt. Hos ne etiam negotiatores populos suspicabimur, Stationes Sacerdotales ea in urbe aedificasse?

Verf. 41. ΤΗΡΗΣΘΑΙ] corr. Τηρεῖσθαι.

Verf. 43. ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ ΚΑΛΩΣ ΕΙΠΕΝ ΦΙΛΟΚΛΗΣ] Ε'πιφωνεῖν Καλῶς, formula est approbantis, laudantisque, ut ἐπιφωνεῖν Σοφῶς &c. Vide H. Stephanum in v. Σοφοκλέης. Itaque locum hunc inscriptionis, si modo lectio marmoris proba foret, sic interpungerem: Ε'πὶ τῇ αὐτῇ αἰρέσει ἐπιφωνήσας Καλῶς, εἶπεν Φιλοκλῆς &c. *Eidem optioni Philocles, cum acclamasset Recte, dixit; &c.* hoc est, cum approbasset optionem laudassetque. Nempe Philocles quae antea capita nomine Stationis Puteolanae exposuit, iis nunc sententia sua suffragatur. Sed vereor, ut sculptor an quadratarius, diligentiam suam hoc loco probarit. Nam quis Senatorum tantum sibi tribuat, ut quae censuerit, tamquam e tripode dicta, acclamatione prosequatur? Quamobrem satius est, ut τὸ ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ in τὸ ΕΠΕΦΩΝΗΣΑΝ (*acclamant*, Senatores scilicet) corrigamus; quemadmodum etiam Primo nostro Interpreti visum fuit. Itaque quae Philocles, tamquam *sententiae princeps*, censuerat, Senatus porro communi suffragio probavit.

Verf. 45. ΦΙΛΑΧΘΗΤΟ] corr. Φυλαχθήτω.

SEGM.

(28) *Stationarii* ex aequo dicuntur tum milites, mercatoresque, tum Sacerdotes, alique, qui certo in loco consistentes, officii ministerii sui partes obeunt. Vide Gothofr. ad L. 6. C. de Dignit. Universas notiones complexus est Hesychius, cum scripsit: Στατίζονται. Ἰερῶνται, αὐλίζονται,

ἱσανται. Stationarii esse dicuntur, qui *Ministerio sacro funguntur, stabulantur, consistunt*. Perperam in Animadversionibus ad Hesychium in elegantissima Alberti editione pro τῶ ἱερῶνται, substituitur ἱδρῶνται. At Grammaticus per verbum ἱερῶσθαι, vices Sacerdotum Stationariorum comprehendere voluit.

S E G M E N T V M IV.

ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ ΠΙΤΤΑΚΙΟΝ ΔΟΘΕΝ ΥΠΟ ΛΑΧΗΤΟΣ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΥΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΤΥ-
ΡΙΑΚΗΣ ΕΥΚΟΔΩΝΙΑΣ ΕΒΑΣΘΗ ΕΝ Ω ΕΔΗΛΟΥΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΠΟΤ.ΟΛΟΙΣ
50 ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΤΡΙΔΑ

Ἀνεγνώσθη πιττακίον, δοθέν ὑπὸ Λαχέτης Πρεμογενείας, καὶ Ἀγα- *Legi sunt pugillares, redditi a*
θόποδος υἱοῦ αὐτοῦ, Τυρίων Στα- *Lachete Primigenia & Agathopode*
τιωναρίων Στατίωνος Τυριακῆς ἐν *ejus filio, Tyrionum Stationariorum*
Κολωνίᾳ Σεβαστῇ· ἐν ᾧ ἐδήλουν, *Stationis Tyriae in Colonia Augu-*
τοῖς ἐν Ποτιόλοις παρέχειν τὴν *sta (Puteolis): quibus significa-*
ἡμετέραν Πατρίδα *bant, Stationariis Puteolanis sup-*
peditare nostram Patriam

§. IV.

Nomina feminea imposta maribus. Stationarii Tyrii, non Sidonii, in hoc marmore Puteolano designantur. Puteoli Colonia Augusta.

V *Erf. 41.* ANEΓΝΩΣΘΗ] Hinc incipit decretum Senatus, quod in sententiam Philoclis factum fuisse reor. At quoniam Stationarii alterutrum e duobus, quae paullo ante exposui, concedi sibi flagitabant; videtur id optasse Senatus, quod jampridem usu receptum erat; scilicet, ut Romanenses mercedem annuam Stationis pro Puteolanis Tyriis pendere continuarent. At vero id ipsum diserte exprimi in decreto necesse erat; & tamen in eo, quod superest, marmore, quatenam fuerit definita Curiae auctoritas, minime traditur. In Grutero monetur, pauculas dumtaxat vuculas in ultima inscriptionis linea deesse, quasi nihil praeterea desideraretur. Sed enim mihi non fit verisimile, Puteolanos Stationarios, qui adeo diligenter curarunt, ut quid ipsi civitati Tyriae scripserint, quid a lectione Epistolae transactum in Curia, quaeve dictio sententiarum fuerit, propalam exararetur; tanta
port

porro supinitate laborasse, ut quod sua sciri maxime intererat, posteritati tradere negligenter. Profecto e re sua erat, memoriae hominum, ecquid Senatus Tyrius pro Statione sua decrevisset, accurate mandare. Id autem cum in marmore superstiti nosse negetur; vero simillimum mihi videtur, inscriptionem non solum illis paucis vocalis, quas Gruterus quoque desideraverat, sed & pluribus aliis lineis, multatam ad nos pervenisse. Quamobrem sic sentio: Decreti partem quidem priorem (quae enuntiativa dicitur) prope integram superesse; alteram vero partem *dispositivam*, qua Senatus auctoritas perscribebatur, cum ipso marmore evanuisse.

Ibid. ΤΠΟ ΤΟΥ ΤΑΧΗΤΟΣ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ] Noster interpres τὸ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ (veritus fortasse, ne videretur Laches, postquam liberis operam dedisset, ad Cybeles deæ famulatum transfugisse) commutavit in ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΙΟΥ. Equidem si correctioni daretur locus, libenter hanc vocem in ΤΡΙΤΟΓΕΝΕΙΑΣ, si-ve (I longo cum bivocali EI alternante) Τρετογενείας, quamminima mutatione, refingerem. *Tritogenia* notum est deæ Minervæ epithetum. Hoc autem loco *Tritogenia* non deæ, sed navis nomenclatio forsitan fuerit, pro consuetudine veterum, qui naves vel a tutela numinum, quorum imagines in puppi, vel a παρατήρ (in-*signi*) quod praeferebant in prora, compellabant. Itaque veritas licet hunc inscriptionis locum: *Epistolium redditum a Lachetis Tritogenia* h. e. nave, cui a tutela Minervæ nomen erat *Tritogenia*. Quamquam mihi verosimilius videtur, Lachetem ipsum *Tritogeniae* cognomen gessisse. Sane neminem latet, saepe maribus cognomina a rebus vel personis femineis, indita fuisse; ut ab *ovicula*, *scrofa*, *scapula* &c. Sic C. Geminius *Spes* in Doniano lapide VII. 24. Antonius, nobilis Augusti medicus, cognomento *Musa* appellabatur. Quidni igitur & Laches noster Minervæ, seu quod tantumdem valet, *Tritogeniae* cognomen gerere potuit? Vel sic tamen si quis in tuenda lectione marmoris ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ persisteret, me omnino consentientem nanciscetur, modo ea voce celeberrimum Fortunae *Primigeniae* (29) cognomen intelligatur, apteturque Stationario nostro in hunc modum: *Epistolium redditum a Lachete* (cognomine) *Primogenia* h. e. *Fortuna*;

R r

Epi-

(29) Huic Sempronius Sophus aedem in bello Punico promisit, & in colle Quirinali dedicavit. Vide Seldenum de Diis Syris Syntagm. I. 1. & Plutarchum in Quaestion. Rom.

Διὰ τὴν Ῥωμαίων Τύχην σεβόντων ΠΡΙ-
ΜΙΓΕΝΕΙΑΝ, *Quamobrem Ro-*
mani venerantur Fortunam PRIM-
GENIAM?

Epitheto scilicet per antonomasiam, ut saepe fit, in nomen proprium abeunte: eamque lectionem in interpretatione eo sum libentius amplexus, quod tum ab usu veterum, tum maxime a scriptura marmoris commendatur.

Verf. 49. ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΕΥΚΟΛΩΝΙΑΣ ΕΒΑΣΘΗ] Ingentes turbas hinc ciet Interpres noster, sic corrigens: ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΣΙΔΩΝΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ, ratus, quemadmodum umbra a corpore, sic Tyrum a Sidone numquam divelli posse. Sed non recte rationes temporum collegit: etenim qua tempestate marmor Puteolanum exaratum fuit, nihil Tyrus cum Sidone commune habuit: utraque civitas privatim sibi consulens diversis utique magistratibus gerebatur. Praeterea, qui Stationarii in marmore comparent, ii saepe Tyrii, numquam Sidonii enuntiantur. Denique Tyrus non Sidon, hisce litteris aditur: itaque quicquid Tyria Curia decrevit, unice ad Tyrios homines spectabat. Quamobrem emendatis, quae vel incuria quadratarii, vel oscitantia descriptoris effudit, sic locum hunc inscriptionis restituere: ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΕΝ ΚΟΛΩΝΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, *Stationis Tyriae in Colonia Augusta*; quibus postremis verbis circumscribitur urbs *Puteoli*, jam inde a Nerone, ac rursus sub Flaviis, id cognomen consecuta: sed ejus nomen hinc reticetur, quia in proximo inculcandum fuerat. Ceterum quo pressius tempore *Puteoli Colonia Augusta* dici coeperit, ne longiores, quam opus est, tricas necetam, videlicet dicta supra pag. 229. Nunc illicet: Sed antequam e scena recedam; monitum lectorem volo, correctionem hujus loci Εὐκολωνία Σεβαστή fuisse quoque probatam magno Scaligero in *Animadversion. in Gruter. Insc.* Quod eo consilio monendum duxi, ne quis me alienas merces in pergula, uti meas, exposuisse judicet. Profecto enim ab eo stellionatus crimine adeo semper abhorruí, ut si quid in hoc meo commentario nec opinans dixerim, quod a quovis alio dictum sit prius, id ultro repudiem, nec meum esse agnoscam. Cetera quae restant, sive placuerint, sive secus, in aere meo esse volo: nisi quod in hanc alteram partem, lectoris humanitatem efflagito, ut si quid minus moratum aut etiam illiberaliter dictum exciderit, id calamo tribuat, qui saepe σπυσιμὸς ἢ σπουδασικὸς currere jussus, praeter scribentis opinionem solet extra semitam delirare. Nam illa alia, quae mihi indiligenti, nec in rem praesentem satis instructo, acciderunt humanitus, mea esse peccata, a meque luenda non diffiteor.

F I N I S.

AD.

Pag. 24. lin. 13. *post verba videri volunt, adde: Ceterum quae de athletarum hospitiiis conieci, confirmari possunt inscriptione Spornii Miscell. pag. 306. ubi P. Licinius Priscus (τὰς καταλύσεις τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ Ἰσθμικὰ παρχινομένοις ἀθληταῖς καταπέυασεν) diversoria athleticis qui ab orbe universo ad Isthmicos ludos conveniunt, extruxit. Idem Licinius infra dicitur fecisse, σοὰν τὴν πρὸς τῷ σταδίῳ σὺν τοῖς κεκαμερωμένοις οἴκοις, porticum stadio proximam cum concameratis cubiculis. Pausanias quoque Eliac. II. 21. memorat (οἰκήσεις τῶν ἀθλητῶν) domicilia athletarum, applicita gymnasio. Quibus docemur, consuevisse veteres, athleticis advenis hospitia parare. Sed ubi ea commoda publica deessent, uti Romae; athletae conductum, prout cuique commodum erat, privatim sibi parabant. Inde ortum illud, ἀπὸ καταλύσεως κατακίεῖν.*

Pag. 31. *Quae de Colonia Flavia Neapoli, quasi consecuta id nominis sub Flaviis Imp. innui; resingenda sunt ad normam eorum, quae eodem de argumento pluribus disputavi pag. 196. seqq.*

Pag. 34. l. 12. *post Alexandrinum, adde: Enimvero Alexandrinis sollemne fuit cum nomine necere etiam cognomen, quo fortasse notiores erant. Pausan. Eliac. I. 21. Ὄνομα μὲν . . . Ἀπολλώνιος, ἐπικλήσιν δὲ ἦν Πάντις. καὶ πῶς καὶ ἐπιχώριον τὸ ἐς τοὺς ἐπικλήσεις τοὺς Ἀλεξανδρεῦσιν ἔστιν. Nomen ei fuit Apollonio, cognomen Rhanti; patrum enim fuit Alexandrinis, habere cognomina.*

Pag. 42. Adn. 7. *post Casaubonus, adde: Simile est quod legitur III. Reg. V. 11. Salomon autem praebebat Hiram, coros tritici viginti millia . . . & viginti coros purissimi olei: ubi τὸ Millia e superiore membro repetendum est, ut sit intelligendum ex aequo, viginti millia coros olei; quemadmodum οἱ LXX. verterunt: ἑῖκοσι χιλιάδας κόρους πυροῦ . . . καὶ ἑῖκοσι χιλιάδας βάλθ ἐλαίου &c.*

Pag. 42. lin. 15. *post infuscari necesse est, adde: Sed & ad colligendas distantiarum summas non minus necessaria est supputationis huiusmodi animadversio. Plinius V. 29. Magnesia situm definiturus, ejus positum inter Ephesum & Tralles, urbes conterminas, sic descripserat: Supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis, a Thesala Magnesia orta. Abest ab Epheso XV. M. passuum, Trallibus eo amplius M M M. Inde vir amicissimus, qui eruditum tractatum de Maeandri origine ac flexibus edidit Neapoli an. 1768. colligebat, Tralles a Maeandro (cui fluvio Magnesia adlita erat) abesse tribus milliariibus. Sed non recte, ut mihi videtur, & quidem ex duplici*

capite: nam primo locus hic Plinii ad definiendam quidem Magnesiae a Trallibus distantiam apprime valet, Trallium vero a Macandro non valet: deinde distantia Magnesiae a Trallibus non solis constat milliariibus tribus, sed utique tribus supra quindecim milliaria, hoc est, milliariibus octo ac decem. Id enim verba Plinii *eo amplius* significant, ut minor summa *trium* cum *quindecim* milliariibus, paullo ante memoratis, coacervanda sit. Scilicet ea apud veteres fuit modestia ac parsimonia verborum. Enimvero saepe animadverti, Pausaniam, enuntiaturum aliquam Olympiadem, non repetere ejus numerationem ab Olympiade Prima, sed utique ab ea, quam proxime designarat; ut Eliac. I. 9. *Quinquagesima Olympiade Duumviris ex ipsa Eleorum civitate sorte ductis, Olympiorum cura mandata fuit Quinta & vicesima Olympiade* (h. e. Olymp. LXXV.) *novem Hellenodicae creati. . . . Secunda deinceps Olympiade* (h. e. Olymp. LXXVII.) *additus est decimus &c.* Nec secus obtinuit in enumerandis paginis librorum. Illustre exemplum nobis suppeditat inscriptio Gruteri p. CCXIV. ubi ex Commentario Quotidiano Municipii Caeritum primum indicatur *Pagina XXVII. Kapite VI.* Mox, *Inde Pagina altera Kapite primo:* postremo, *Inde Pagina octava Kapite primo;* h. e. pagina XXVIII. & pagina XXXVI. coacervatis nempe minoribus summis cum majore numero XXVII. superius inscripto.

Pag. 52. in Adnot. col. 2. lin. 18. *post Καθαροῦ, adde:* Sed audi nunc crimen, ut ille aiebat, majoris abollae. Iosephus, cum de Nabale (qui I. Reg. XXV. 3. dicitur *De genere Caleb*) verba faceret, vox vero *Caleb* tum nomen proprium Viri, tum *canem* significaret; deceptus hac ultima notione dicit, Nabalem fuisse *ἐκ κυνικῆς ἀσκητικῆς, e Secta Cynica*. Nec levius, Cicerone iudice, peccarunt Latini veteres, qui stellas *Hyadas, ἀπὸ τοῦ Ἷεν, a pluendo*, dictas, ipsi ob imperitiam Graeci sermonis *Suculas* verterunt, quasi (ἀπὸ τῶν υἱῶν) a *Suibus* essent.

Pag. 130. lin. 1. *post fuerint, adde:* Docet id Cornelius Nepos, qui ubi narrasset Chabriam (in ejus Vita cap. 1.) eo quod primus omnium docuisset Athenienses, obnixo genu scuto, projectaque hasta excipere hostium impetum, voluisse, ut illo statu sibi statua fieret, sic dicere pergit: *Ex quo factum est, ut postea athletae his statuis in statuis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.*

Pag. 250. lin. 13. *Ubi legitur:* Sed tum argentei, tum aerei sunt inscripti &c. *contrabe in hunc modum:* Sed aerei sunt inscripti ΑΡΙΑΝΟΥ. *Sane argenteus nummus, quem in schemate exhibui, habet ΑΡΙΑΝΟΣ.*

Pag. 251. lin. 25. *post edidit, adde:* quem ab eo descriptum, exhibere in schemate supersedi.

Pag.

Pag. 259. *post* lin. 5. ΜΥΡΓΑΝΤΙΑ. Ex Pellerenio Supplem. III. Numism. pag. 95. qui controversum urbis *Murgantiae* positum, recte conjicit, non procul a Campania esse metandum. Nam etsi colligi e Livio posset, Murgantiam ad Samnium pertinuisse; tamen cum typus numismatis, ac litterarum ductus, proxime ad nummos Tyrhenicos sive Oskos Teani ac Nuceriae accedant; facile est suspicari, non procul inde olim stetisse Murgantiam. Liviana porro Murgantiae metatio in Samnio sic, opinor, intelligenda est, ut eo loco *Samnium* non pro regione Samnii stricte dicti, accipiatur; sed protendatur etiam ad significandos conterminos Samnio tractus, a Samnitibus occupatos. Samnites autem Nolae, Nuceriae, Compulteriae, Teani &c. aliquando dominatos, res est exploratissima.

Pag. 259. lin. 6. *Tres Neapolit. nummorum typos me exhibiturum professus, duos tantum in schemate exhibui; nam tertium, ubi simplex bos pingebatur, frustra nunc is, qui numismata haec delineavit, in ingenti Ducis Nojæ nummaria suppellectile quaesivit. Sed hunc quoque typum me olim vidisse, probe nemini.*

Pag. 266. lin. 30. *Nec Sybaritarum nummos aerea forma exprimere mihi curae fuit, contento amandasse lectorem ad laudatum Ducis Nojæ Museum: quod ut publici juris per aeneas formas fiat, communibus votis exoptandum est.*

Pag. 276. lin. 23. *post* impenderetur, *adde.* At, inquires, si Buthysia potius venationis, quam legitimi gymnici certaminis species fuit, quid attinuit, Puteolos in vacua dissecti marmoris athletici sede supponere, & inferere iis urbibus, in quibus exploratum est, olim patuisse gymnasia? Verum si ea quæ nunc de Buthysia disputavi, tum mihi innotuissent, cum supplendo marmori operam dabam; haud fortasse de Puteolis cogitassem. Attamen facti non me plane poenitet. Nam ut ut excludatur Buthysia; non continuo sequitur, Gymnica certamina tunc temporis ignota Puteolis fuisse. Supra Cap. III. p. 37. seqq. demonstravi, sculptum fuisse illud marmor Imperatore Hadriano. Successit Hadriano Antoninus, qui Puteolis *Sacri Certaminis Iselastici* constitutor in quodam vetere lapide dicitur. Vide dicta p. 144. adnot. 8. Antoninus autem non primus, opinor, gymnasium Puteolis aperuit, sed agonem gymnicum, qui ibi forsitan edebatur, magnificentius a se in honorem patris sui Hadriani instauratum, renuntiavit *Sacrum & Iselasticum*. Quo novo titulorum addito incremento, Puteolanus agôn cum præstantissimis Graeciae certaminibus aequatus est.

IN.

INDEX AVCTORVM

Qui laudantur, notantur, explicantur.

Aegyptius (Matthaeus) *notatur*, pag. 234.Antinorius (Antonius) Archiep. *laudatur*, 50.Aristoteles *illustr.* 211. n. 32.S. Augustinus *explicatur*, 221. n. 40.Augustinus (Antonius) *not.* 262. n. 40.Aulifius (Dominicus) *laudat.* 17.Aufonius *defenditur*, 60.**B**egerus *not.* 269.Berkelius *not.* 21. n. 4.Burmannus (Petrus) *not.* 211. n. 32, *laud.* 235.**C**apacius (Jul. Caesar) *not.* 234. 249.Capycius (Cajetanus) *laud.* 60. n. 13.Caracciolus (Franciscus) *laud.* 50.Carafa (Joannes) Dux Nojæ *laud.* 149. n. 1.Carrera (Petrus) *laud.* 236.Corfinius *not.* 43. 61. n. 14. 151. 293. n. 11. 12.Cafaubonus (Isaacus) *laud.* 43. n. 9. *not.* 240.Castellus (Gabriel) *laud.* 236.Cenforinus *illustr.* 47. n. 1.Cicero *illustr.* 20. *explic.* 161. & *segg.*Codex Theodosianus *explic.* 132.**D**io Cassius *illustr.* 65. 218. *defenditur*, 77. n. 7.Dio Chrysostomus *explic.* 101. 140. n. 2.Diodorus Siculus *laud.* 243.Dodwellus (Henricus) *not.* 43.D'Orvilius (Philippus) *not.* 286. n. 6.**F**Aber *not.* 116. n. 4. 147. n. 10.Fabricius *not.* 224.Falconerius *laud.* & *not.* 23. n. 10. *not.* 116. n. 4.Festus *explicat.* 301. n. 21.**G**Alianus (Berardus) *laud.* 236. n. 5.Gruterus *not.* 278.Guarnaccius (Marius) *not.* 233. n. 2. 249. n. 2. 262. n. 40. 267. n. 46.Guietus *not.* 22. n. 6.**H**Arduinus *not.* 250. n. 20.
Harpocraton *defenditur* 62. *illustr.* 294.Herodianus *illustr.* 27.Hefychius *defend.* 311. n. 28.Homerus *illustr.* 67. 282. n. 3.Horatius *illustr.* 69. n. 22.**I**nscriptiones illustratae.

Aenariana inedita, 300.

Calatina 235. n. 4.

Frinianensis 130. & *segg.*Gruterianae 43. 44. 278. & *segg.*

Histoniensis 49. 50. n. 3.

Neapolitanae 61. n. 14. 104. & *segg.* 150. & *segg.* 166. n. 5. 220.

Panormitana 51. n. 4.

Pausylipana 174.

Puteolana inedita 161. n. 2. altera 289.

Romana 178. n. 14.

S. Justinus Martyr *illustr.* 212.**L**Asena (Petrus) *laud.* 17. *not.* 147. n. 11.Livius *explic.* 95. n. 2. 160. n. 1.

Ma-

- M** Acrobis *laud.* 241.
 Magnonius (Paschalis) *not.* 263.
 Mazochius (Alexius Symmachus) *defend.* 31. 108. n. 2. 131. n. 5. 197. n. 13. *laud.* 222. 234. 265. 269. 237. n. 7. 246. 257. 301. n. 21.
 Mauffacus *not.* 62.
 Melillus (Michael) *laudatur* 300. n. 19.
 Mercurialis *not.* 116. n. 4.
 Meursius (Joannes) *laud.* 223.
N Odotius *laud.* & *not.* 188. n. 8.
P Almerius *not.* 64. n. 17.
 Pausanias *emend.* 32. n. 9. 58. n. 11. *illustr.* 42. n. 8. 70. n. 23. 213.
 Pellerenius *not.* 254. n. 26.
 Pellegrinius *not.* 169.
 Petronius *explic.* 124. n. 2. *illustr.* a p. 182. *usque ad* p. 221.
 Philotratus *illustr.* 191. a p. 221. *usque ad* p. 226.
 Phoeniciarum Coloniarum Scriptor *laud.* 250. n. 21. 277. *not.* 184. n. 6. 234. 282. 285. 289. n. 8. 291. 293. 296. 297. 299. 311.
 Pighius (Stephanus Vinandus) *laud.* 236. *not.* 245. n. 15.
 Plato *illustr.* 25. 70. n. 23.
 Plinius *illustr.* 55. 72. n. 25. 86. *emend.* 56. n. 10. *defend.* 60. *explicatur* 251. *restituitur* 268. n. 48.
 Plutarchus *illustr.* 34. n. 11. *explic.* 236. n. 5. *defend.* 250. n. 21.
 Propertius *illustr.* 254.
R Einesius *not.* 23. n. 8. 49. 50. n. 2. 213. n. 35. 285.
 Ronchius (Dominicus) *commend.* 258. n. 35.
 Rovignus (Franciscus) *commend.* 256.
S Arno (Robertus de) *laud.* & *not.* 191. n. 11.
 Scaliger (Jul. Caesar) *laud.* 58. 67. 71. n. 24. 254. 255. n. 28. 304. *not.* 60. 303. 310.
 Schefferus *not.* 212. n. 34.
 Scriptura Sacra *illustr.* 102. 284. n. 5. 291.
 Scutillus (Dominicus) *laud.* & *not.* 274. n. 1.
 Sophocles *explic.* 239.
 Statius *explic.* 120. n. 13.
 Stephanus Ethnographus *emend.* 20. *defend.* 64. n. 16. *not.* 247.
 Strabo *illustr.* 21. 28. n. 4. 56. n. 10. 171. 255. n. 29. *explic.* & *defend.* 64. & *segg.* n. 17. *explic.* 95. & *segg.* 166. n. 5. 198. n. 17. 277. 284. n. 5. *refellit.* 67. n. 21. *not.* 247.
 Suetonius *illustr.* 23. n. 7. 27. n. 3. 42. n. 7.
 Suidas *not.* 25. n. 11.
T Hecae Calamariae Scriptor *laud.* 109. *notatur* 77. n. 7. 91. n. 3. 4. 92. n. 5. 100. n. 2. 111. n. 6. 118. 130. n. 4. 131. n. 5. 6. 133. n. 9. 143. n. 6. 150. n. 3. 151. 152. n. 8. 153. n. 10. 155. 165. 166. n. 5. 168. n. 6. 169. 172. 178. n. 14. 190. n. 10. 197. n. 13. 15. 220. 234. 259.
V Aillantius *not.* 265. 285.
 Valesius *laud.* 76.
 Vandalus *not.* 23. n. 9. 27. 117. n. 5.
 Venutus *laud.* 99. n. 1.
 Virgilius *illustr.* & *not.* 68. n. 22.
 Vitruvius *explic.* 100. & *segg.*
 Vrsinus (Fulvius) *laud.* 241.
X Ylander *not.* 71. n. 24. 77. n. 7. 166. n. 5.

I N D E X

R E R V M E T V E R B O R V M :

A

- A** Bantes iidem ac Chalcidenses . p. 254.
Abdita loca , num favissae sive thesauri , ubi signa vetera recondiebantur , p. 131. an potius loca obscura , nulliusque nominis . Ib. *Ex abditis locis* signa transferri vetita . Ibid. & p. 132.
 Acclamationes hieronicarum . p. 35. n. 12. p. 36.
 Acheloi , fluminis Acarnaniae , conversio in taurum humano vultu superflite . p. 239. Ad hanc metamorphosin composita biformis tauri species , in nummis Acarnaniae , Italiae , ac Siciliae obvia . Ibid. Achelous pro *aqua* , usurpatus apud veteres , p. 241. & quamobrem . Ibid. Ejus *cornu copiae* . p. 242.
 Achelous sub specie bovis barbati signatur in nummis Italicis , uti symbolum ubertatis agrorum , p. 244. Id symbolum in Aetolia primitus excogitatum , p. 243. n. 12. deinde a Chalcidensibus Ambraciotis invehitum in Italiam , p. 244. p. 254. Cur in numismatis Campaniae supervolitante Victoria , cudatur . p. 245. Numismata Acheloia plura recensentur , p. 250. seqq.
 Aetia certamina Nicopoli , Antiochiae , Alexandriae edita , p. 63. seqq. quando instituta . V. Augustus.
 Agones gymnici . V. Certamina .
Ad Arcum veterem regio quaedam urbis Neapolis , p. 191.
 Aegyptii cur *pingendi audacia* picturae fata maturasse dicantur . p. 124. n. 2.
 Aenariae murus a Syracusanis constructus . p. 301. n. 20.
 Aeolica migratio . p. 74.
 Aes. Ex aere parabantur praemia athletarum . p. 82. n. 2.
 Aeserninorum nummi . p. 250.
 Aetates ad palaestram idoneae , p. 38. interdum athletae dispares aetatibus committebantur . p. 40. *Certe per omnem aetatem* , quid in re scripto Diocletiani . p. 147.
 Αἶτος & δῖταμα quid in re tectonica . p. 103.
 Ἀγάθῃ τύχῃ , formula contra fascinationes , p. 18. Latine est *Praefiscine* . Ib. n. 1. Cur faustum hoc omen infaustis quoque argumentis veteres praemisissent . p. 19. n. 2.
 Ἀγάλμα Ἡλίου in vetere quadam epigraphe non est *Solis Vicima* , sed *Solis imago* . p. 178. n. 14.
 Agonotheta , qui . p. 142. Huiusmodi munus praesentibus deferebatur . p. 110. Agonotheta quo differat a Gymnasiarcha . p. 142. n. 5. Claudius ac Titus Imp. in gymnasio Neap. Agonothetae . p. 141. seq.
 Alexandriae certamina gymnica . V. Aetia.
 Alexandrinis patrium fuit gerere cognomina , p. 20. p. 315.
 Alexunteria apud Stephanum Ethnic. non est Alexandria . p. 21. n. 4. Quid revera sit . Ibid.
 Ambraciotae Chalcidenses , Cumarum conditores . p. 254.
 Amphitheatrum Neap. pro Stadio gymnasii . p. 120. n. 13.

Am.

Ampulla, in qua ossa Sibyllae Cumanae quiescebant. p. 211. seqq.

A'δεις, quid. p. 28. n. 4.

Anni unius ejusdemque duplex con-
signatio. p. 155.

Antinoiton phratría. V. **Antinous**.

Antinous ab Hadriano amarus, uti
Deus cultus a Graecis. p. 260.

ejus Sacerdotes, & Oracula. Ibid.

Sub specie Apollinis exhibitus in
nummis Neapolitanorum. Ibid.

Ab Antinoi nomine Phratría An-
tinoiton dicta Neapoli. p. 144. n. 7.

Antiochiae certamina gymnica. V.
Actia.

Aplustre in nummis, est indicium ur-
bis maritimae. p. 263.

Α'ποβάτης in certamine equestri. p.
175. n. 11.

Α'πό καταλύσεως οίκων, quid in in-
scriptionibus athleticis. p. 23. p. 24.

n. 10. p. 294. n. 14. p. 315.

Aquilae legionariae, indicium Co-
loniae militaris. p. 270. n. 50.

Archibius, cognomen Alexandrinis
familiare. p. 33.

Αρχιερεύς δια βίη. p. 34.

Archontes Coloniae Tyri. p. 185.

Αρχουνο. Hujus vocis Italicae origi-
natio. p. 250.

Argivorum in Homerum observantia.
p. 85. n. 7. **Argivum certamen**

æreum. p. 86.

Αργος ἱππιον. V. **Arpi**.

Arpi, urbs Dauniae. p. 250. Ejus
nummi, ubertas, opulentia. Ibid.

An vere a Plinio dicatur, frumen-
tum ibi satum non nasci. p. 251.

Arpinum, oppidum, an antiquitus
Arpi dictum. p. 250.

Arpinum Ciceronis praedium. p. 250.
n. 20.

Articuli praepositivi vis sequente con-
junctione. p. 33. Ejus vis empha-
tica. p. 274.

Asclepiades athleta quo anno vicerit.
p. 43. seqq.

Asia, quae pressius olim diceretur a
Graecis Latinisque Scriptoribus.
p. 77.

Asianae civitates terraemotu collapsae
quare monumentum Tiberio resti-
tutori posuerint Puteolis. p. 290.

Asiarchae in ludis gymnics. p. 78.
seqq.

Α'σπίς ἐξ Α'ργους, unde hoc ludicri
genus originem duxerit. p. 81. An
institutum, ut exprimeretur Ho-
merica armorum Glauci cum Dio-
medis permutatio. p. 85.

Athletae Urbani qui. p. 180. cur
Περπολιστικοί i. e. **cricumforanei** di-
cantur. p. 24.

Athletarum hospitia. p. 24. p. 313.
obsonia publice data. p. 72. aeta-
tes. V. **Aetates**. Immunitas a pu-
blicis muneribus. p. 73. **Athleta-**
rum nomina fastis mandata. p. 2.
p. 29. **Elogia & acclamationes**. p.
35. n. 12. V. **Hieronicae**.

Athletarum palma prima, secunda,
tertia. p. 41. n. 5. **Probationes &**
proludia. p. 176.

Augustalia (Σίβασα) certamina, in
honorem Augusti instituta, p. 139.
edita Alexandriae ac Neapoli, p.
141. p. 152. n. 6. quando Neapo-
li instituta, p. 148. aequiparata
Olympiis, & **Isolympia** dicta. p.
152. Inde Olympiades Italicae de-
currere incipiunt. p. 154. seqq.

Augustae cognomen a Senatu con-
cessum Civitatibus. p. 218.

Augustus Caesar, quando quave de
causa **Actia** Nicopoli ediderit. p.
63. Num potius pridem instituta
instaurarit, p. 60. n. 15. quid in
Actiis innovarit. p. 65.

Αὐλῶδια cur e ludis Pythicis ab Am-
phictyonibus sublata. p. 58. n. 11.

B

- B**. Hujus litterae antiqua delineatio. p. 262. n. 40.
Baebius an patronus Coloniae Neapolitanae. p. 31. n. 7. p. 197. n. 13. 15.
Balbillia certamina Ephesi, unde dicta. p. 76.
Basilica Colonia apud Petronium, idem ac Augusta. p. 200.
Batrachus sculptor, quo artificio nomen suum expresserit. p. 236. n. 5.
Bestiarii gladiatores. p. 274. n. 1.
Bos in nummis signatus, est agriculturae index. p. 236. Atque indicium Coloniae plebeiae. p. 270. n. 50. A bobus mactandis veterum religio. p. 238. Bos barbatus. V. Semibos.
Βουλὴν ἀγῶν, ἐπαγγέλλαν. p. 302.
Βουθυσία quid, p. 230. unde dicta. p. 273. An eadem ac Buphonia. p. 274. Buthysiae agon Puteolanus, p. 230. potius venationis, quam sacrificii species. p. 274.
Brundisium an unquam Graecum oppidum. 78. n. 7.

C

- K** Aⁱ interdum loco encliticae Tⁱ. p. 286.
Calatia, duplex in Campania. p. 251. Nummi quomodo distinguendi. p. 252. Calatinorum numen patrium *Hebon*. p. 235.
Calenum municipium Rom. p. 252. Ejus nummi. Ib. *Cales* primitivum municipii vocabulum. Ibid.
Calliphana Velienfis, sacerdos Cere-
 ris. p. 163.
Καλὸς ἐπιφωτῶν. p. 311.
Calpurnius (L. & C.) Capitolinus. p. 289.
Campaniae fertilitas, p. 245. Cur in

- ejus nummis semibos vir, super-
 volitante Victoria, cudatur. Ibid.
Capitolinus agon, musicus ac poeti-
 cus. p. 47. quinquennalis. Ib. n. 1.
 Quando institutus. p. 48. cur *Sacer*
 dictus. p. 53.
Καπίλιος. p. 23. n. 10. p. 192. n. 12.
 p. 294. n. 14. p. . .
Κατοικία, Colonia. p. 309. n. 26.
Cereris Sacerdotes Romae plerumque
 Neapolitanae aut Velienfes. p. 161.
 Ejus sacra ritu Graeco peracta. p.
 161. seq.
Certamina gymnica. Actia, p. 63.
 Ἀσπίς ἐξ Ἀργους. p. 82. Augusta-
 lia. p. 139. Balbillia Ephesi. p.
 761. Buthysia Puteolis. p. 273. Ca-
 pitolina. p. 46. Commune Asiae,
 p. 77. Epinicia Trajani. p. 54. Ἐπ-
 σίασια (sive *Pialia*) Puteolis. p.
 145. Hecatombaea Argis. p. 82.
 Isolympia Neapoli. p. 152. Isthmia,
 Nemea. p. 57. Neronia, p. 158.
 Olympia. p. 67. Pythia. p. 57. seqq.
Certamina olim, spe praemii conse-
 quendi inita, sero *coronaria* evase-
 runt. 67. Quae *Sacra* pressius di-
 cta. p. 71. quae *Iselastica*. p. 72.
 Quo *Sacrum* certamen ab *Iselasti-*
co differat. p. 144. n. 8.
Certamina Quinquennalia per siglam
 E notata. p. 47. n. 1. Equestria.
 p. 174.
Certaminum prologia. p. 176.
Chalcidenfes iidem ac Abantes. p.
 254. Horum in Italiam ac Sici-
 liam coloniae. p. 255. n. 29.
Χάλκκος ἀγῶν (areum certamen) Ar-
 gis, unde sic dictus. p. 83.
Χαράσας, Ditis spiraculum. p. 276.
 n. 2.
Claudius Imp. Neapoli Agonotheta.
 p. 141.
Clivus Neapolitanus (*Capo di Chi-*
no) p. 189. huc indicta a Neapo-
 litanis nudipedalia, pluviae impe-
 tran-

transdae causa. p. 190. n. 9.
 Clypeus quo differat a statua. p. 28.
 n. 4.
 Coccejus, architectus Cryptae tum
 Neapolitanae, tum Cumanae. p.
 166. n. 5.
 Cognomina bina uni homini imposi-
 ta. p. 33.
 Κολίρ Ασίας. p. 77. p. 79.
 Colonia Basilica, eadem ac Augusta.
 p. 200. Quenam Coloniae in Ita-
 lia habuerint jus feriendae mone-
 tae. p. 265. Coloniae, (Ital. *coloni-
 me*) societates mercatorum. p. 309.
 n. 26.
 Consules Romae, qui Majores qui-
 ve Minores, p. 301. n. 21. Con-
 sules Suffecti dicti *Minores*. Ibid.
 Convivia post rem sacram instructa.
 p. 82. n. 2. p. 87. n. 9.
 Copia, transnominatur urbs Thurium
 a deducta colonia. p. 247.
 Cornu Copiae ab Acheloo decussum,
 traditumque Aetolis. p. 242. Ejus
 significatio. Ibid. Ejus vice signa-
 tus in nummis Semibos barbatus.
 p. 248.
 Coronarum an meminerit Homerus.
 p. 68. n. 22. Coronae olim Diis, non
 victoribus athletis oblatae. Ibid.
 Κείναι, ejusque composita, in usum
 argumenti athletici. p. 176.
 Κείσις, dicta dies, qua judicium de
 athletis ferebatur. p. 176. Quid
 Κείσις πένταθλον, Κείσις πηγ.
 κρείτιον. Ibid.
 Criticus dies. V. Dies criticus.
 Crotoniatarum consilium abolendi O-
 lympici certaminis. p. 43. n. 9.
 Crypta Neapolitana. p. 187. n. 7.
 Ejus architectus Coccejus. p. 166.
 n. 5.
 Cumae Campaniae, vetustissima co-
 loniarum Italicarum. p. 254. Cur
 Τεσπροιί regnum a Propertio di-
 cantur. Ibid. Quo sensu a Gram-

maticis adscribatur Siciliae. p. 255.
 Cur Cyme *Liternum* in vetustissi-
 mis nummis conjunctim scribatur.
 p. 253. n. 25.
 Cumani, origine Graeci, quando fa-
 cti cives Romani. p. 95. n. 2. Ipsi
 permittitur, ut publice latine lo-
 quantur. Ibid. Nummi Κυμαίων
 inscripti communes Cumis Italicis
 cum Cyme Aeolica. p. 253. Quo
 pacto uni ab alteris sint distinguen-
 di. Ibid. Cumarum conditores a
 Chalcide, an ex Ambracia in Ita-
 liam navigarint. p. 254. p. 255.
 n. 28. Cumanum sepulcrum Sibyl-
 lae. p. 212.
 Cupa, quid in re tectonica. p. 104.
 n. 8. inde orta vox Italica *Cupola*.
 Ibid.

D

DElphinium, templum Apollini
 dedicatum. p. 92. n. 6.
 Delphinus in nummis, est indicium
 maritimae urbis. p. 263.
 Demarchus, supremus Neapoli magi-
 stratus. p. 110. Titus & Hadria-
 nus Imp. Neapoli Demarchum
 egerunt. p. 111. p. 142. p. 144.
 Demetros. V. Ceresis.
 Diauli descriptio. p. 153. n. 9.
 Dierum nomenclatio a Planetis,
 quando in usum civilem inducta.
 p. 209.
 Dies critici in re Medica unde dicti.
 p. 178. n. 14. Dies *criticus* opposi-
 te ad *genethliacum*, est emortalis.
 Ibid.
 Diomedis arma cum Glauci permuta-
 ta, an occasionem Argivo certa-
 mini aereo dederint. p. 83. seq.
 Diphthongi AI, OL, interdum cor-
 repta. p. 286. n. 6.
 Duodenarii numeri religio apud vete-
 res. p. 74. n. 1. duodenarius nume-
 rus, consueta populorum divisio. Ib.
 S s 2 Du-

Dufaris cultus Puteolis. p. 291.

E

E, Nota quinquennalis certaminis.
p. 47. n. 1. p. 80. n. 1.

Ἐκατόμβαια, agon gymnicus apud Argivos, p. 83. ab hecatombis ne immolatis, an ab hecatomboeis Glauci armis, cum Diomede permutatis. Ibid.

Ἐκατόμβη, tum de victimis sacrificiorum, tum de mensarum ferculis. p. 82. n. 3.

Echelidae, pagus Atticae. p. 81. Ibi gymnica spectacula agitata. Ib. & p. 82.

Echūs repetitiones in sepulcro Sibyllae Cumanae loco prodigii habitae.
p. 214.

Ἐισλαύων, de hieronicis dictum.
p. 72.

Eleorum prytanenm. p. 70. n. 23.

Elis an Pisatidem aevo Homérico complecteretur. p. 67. n. 21.

Ἐυρυπύλας. p. 52. n. 4.

Ephebeum, locus exercitiis puerorum dedicatus, p. 101. Herculi facer. Ibid. Cur Πύρασος a Scriptore Machabaic. dicatur. p. 105. *Ephebeum*, & *Ephebia* aevo sequiore idem, ac *Lupanar*. Ib.

Ephemerii, Senatores qui per diem vices agebant in Senatu. p. 304.

Ephemeria, ipsum statim die exercitium. Ib.

Ephesus, Jonici conventus particeps.
p. 74. ibi certamen *Balbillia* frequentatum. p. 76.

Epinicia Trajani certamina, quando quave in urbe instituta, p. 37. n. 1. p. 54. n. 6. 7. p. 55. n. 8. an primum edita a Plinio Bithyniae. p. 55. Iselastica a Trajano facta, p. 57. communia Heracleotis cum Trianis, p. 56.

Ἐπιφωγῶν καλῶς, formula laudantis.
p. 311.

Ἐπίοικιον (Ital. *piggione*) merces pro domo conducta, p. 295. n. 15. quo differat a *μυτοίκιον*. Ib.

Eumelidarum phratría. p. 150.

Eumolpus poeta coronatus. p. 206.

Eurypylus heros. p. 84.

Εὐσέβεια Puteolis instituta. p. 145.
p. 229.

Euthaleos elegans epitaphium. p. 286.
n. 6.

Exhedrae Gymnasii, a philosophis occupatae. p. 100. Exhedra Herculis in Gymnasio Neapol. est Ephebeum. p. 101.

F

Fabricae, a forma, quam exhibent, nomen mutuatae. p. 103.

Favissae, seu thesauri, ubi signa vetera recondebantur. p. 131. n. 8.

Flavia gens, hospita Neapoli. p. 31. p. 33. n. 10. Flavia colonia Puteoli. Ib. & p. 229.

Flavius, cognomine Archibius, Alexandrinus, periodonices, quem honorem Neapoli consecutus sit. p. 26. Cujus loci ac dignitatis fuerit, p. 32. p. 34. qua aetate certarit. p. 37. p. 46.

Foedus Neapolitanorum cum Romanis. p. 160. n. 1.

Fratres, quos Paulus Apost. Puteolis reperit, Christiani, non Ethnici fuerunt. p. 291.

G

Gladiatores Manicarii. V. Manicarii.

Graeca lingua num aevo Augusto vernacula Neapoli. p. 195.

Graecari cur male sonaret latinis auribus. p. 82. n. 3.

Grae-

Graeci antiqua urbium vocabula barbarica vel per interpretationem efferebant, p. 185. n. 6. vel interpolabant. p. 265. n. 44.

Graecia antiqua in rescripto Diocletiani Imp. est Graecia transmarina, non Italica. p. 147. Graecia Magna tum dicta, cum haec regio Italiae Graecis oppidis abundabat. p. 154. an Graecia Magna Neapolim comprehenderet. p. 153.

Graecorum migrationess. p. 74.

Graphices ars liberalis. p. 134. Ipsius opus praecipuum in recta *Nudi* delineatione consistit. p. 126. hujus rudimenta quam infeliciter hodie tradantur. p. 127. Praesidia ad hanc comparandam necessaria Graecis abunde suppetebant. p. 128. Ipsius jactura e desuetudine palaestrarum repetenda. p. 122. seqq.

Gymnasiarcha qui p. 142. n. 5. an idem ac Xystarcha. p. 116.

Gymnasium, quoddam fabricae genus exercitationibus athleticis comparatum. p. 89. seqq. Gymnasii aedificandi rationes e Gymnasio Neap. collegit Vitruvius. p. 99. seqq. Gymnasii abolitioni imputandum, quod Graeci Italici ad barbariem defecerint, p. 96. & quod optima Graphices ratio interciderit. p. 122. seqq.

Gymnasium quo conveniat cum Palaestra ac Xysto, p. 114. Gymnasium secutis temporibus pro Diatribis Philosophorum, p. 100. aevo sequiore pro balineo, p. 117. & pro thermis, p. 119. & quamobrem, p. 117. n. 7. Gymnasii Neap. Stadium aevo infimo dictum Amphitheatrum. p. 120.

Gymnasium cur a Statio dicatur *Nudum theatrum*. p. 120. n. 13.

Gymnasia quando quave de causa in desuetudinem abierint. p. 119.

Gymnasiorum sacrificia quando sublata. p. 34. Gymnasiorum parietes. p. 93. n. 8.

Gymnasticae artis utilitas & pretium. p. i. seqq.

H

H Adrianus Imp. Neapoli Demarchus. p. 143.

Hebon idem ac Bacchus, cultus a Neapolitanis, p. 234. seq. & Calatinis. Ibid. perperam putatur, exprimi in nummis sub effigie bovis barbati. Ibid.

Hecatombe, & Hecatombaea. V. *Εκατομβ.*

Heraclea Bithyniae, p. 54. n. 5. 6. An ibi instituta *Epinicia* Trajani, id agente Plinio. Ib.

Herculaneum oppidum an aetate Petronii superstes. p. 188. n. 8.

Herculis artifices, p. 23. n. 10. Exhedra, p. 101. Porticus. p. 188. n. 8.

Hiero murum in insula Aenaria extruxit, p. 301. n. 20. Hieronei juniores qui fuerint, p. 66. n. 20.

Hieronicae plurium urbium cives renuntiati. p. 32. Hieronicarum triumphus in patriam p. 72. Hieronicis victus e publico suppeditatus in Prytaneo. p. 70. Hieronicarum immunitas a muneribus publicis quibus limitibus a Diocletiano coarctata. p. 172. p. 147.

Homerus quando floruerit. p. 75. n. 2. ab Argivis cultus. p. 85. n. 7. tamquam artium scientiarumque origo prima a veteribus habitus, p. 83. Quo studio populi Graeciae actu exsequi studuerint, quae Homerus cecinerat. Ibid. An Olympici certaminis meminerit. p. 67. n. 21.

Hyrina, urbs Italica, incerti positus. p. 268. Hyrinaeorum nummi. Ib.

Ima-

I

I Mago quid pressius notet . p. 28.
n. 4.

Inquilini pendebant pensionem inquilinatus urbi, in qua morabantur.
p. 294.

Inscriptiones qua diligentia scalptae a veteribus . p. 51.

Ionica migratio . p. 74.

Iria, urbs Italica, prope Frentanos.
p. 256. Eadem ac *Uria*, sive *Varia* Plinii . p. 257. Ab ea dictus lacus *Varanus*. Ib. Hujus urbis nummi.
Ib.

Iselastica certamina, cur ita dicta,
p. 72. quo differant a *Sacris*. p. 144. n. 8.

Molympia certamina, quatenam fuerint . p. 46.

Molympia certamina trieterica, p. 60. quo sensu iis imputetur pentaëteris . p. 60. seqq.

Italia *suburbana* quatenam diceretur . p. 265.

Juno *Lacedaemonia* num Crotone culta . p. 32. n. 9.

L

Latina lingua concessa loco beneficii Graecis oppidis . p. 95. n. 2.
Latinus sermo Neapoli vernaculus . p. 199. n. 17.

Larinum, oppidum in Frentanis . p. 257. Ab eo aliud est, quod exstat in Comitatu Molissi & Capitanae . p. 258. Hujus urbis nummi.
Ibid.

Laus, urbs Lucaniae a Sybaritis condita . p. 258. Ipsius nummus ineditus. Ibid.

Leges antiquae de non transferendis signis . p. 131. n. 7.

Λατοῦργια, quid . p. 296.

Lingua Graeca, Latina . Vide suis locis.

Liternum, urbs, fluvius, lacus . p. 253. Cur in nummis Cumanorum adscribatur. Ibid.

Loca abdita, unde lex transferri signa vetabat, favissae ne fuerint, an pagi, & vici obscuri, nulliusque nominis . p. 131.

Luceii (Gnei) Pater & Filius Praetores Puteolis . p. 161. n. 2.

Luctae variae species . p. 128.

Lupanar aevo sequiore synonymum cum Ephebeo . p. 102.

Lustrum Capitolinum, p. 47. lustrum ad ludos relatum, quadriennium absolutum notabat . p. 47. n. 1.

M

Magna Graecia . V. Graecia.

Magnesia a Trallibus distantia . p. 315.

Majores & Minores Consules, qui . p. 301. n. 21.

Mamertinis cur *Bruttiorum* cognomen addatur . p. 258. n. 34.
Ipsorum nummi. Ibid.

Manicare aevo medio idem ac *matutinus agere*, p. 274. n. 1.

Manicarii gladiatores dicti, qui matutino ludo prodibant . p. 274. n. 1.

Meddix Tuticus, Oscorum magistratus . p. 264. n. 43. p. 301. n. 21.

Melancomas athleta a Tito Imp. amatus, p. 143. n. 6.

Mercatores, qui Puteolis negotiabantur . p. 282.

Metapontini aetatem auream Delphis dedicant . p. 28. n. 4.

Μισοξιος, pensio quam inquilini in urbe non sua pendebant . p. 295. n. 15.

Μισος quid . p. 294.

Modulata laudatio . p. 23. n. 7.

Monetae feriendae jus quatenam Coloniae in Italia habuerint . p. 265.

Murus dissectus in transvectione athletarum . p. 145. n. 8.

N Lit-

N

N Littera, notis numeralibus addita. p. 295.

Ναυαρχία, de imperio maris, & de potestate aedificandae classis dicitur. p. 285.

Neapolis, sive Palaepolis, an in Magna Graecia censenda. p. 153. A Romanis triumphata, postea cum iis foedere non aequo jungitur, p. 160. n. 1. Ex foederata civitate ad Municipium per legem Juliam evasit, p. 161. seqq. inde magistratus habuit aevo Strabonis partim Graecanicos partim Latinos, p. 198. n. 17. an sub Flaviis Imp. jura coloniae acquisierit, p. 31. n. 7. p. 197. n. 14. Sub Hadriano nondum ad Coloniam pervenisse ostenditur. p. 201. Sub Antoninis Imp. facta Colonia Augusta, p. 218. Hujus Coloniae acquisitae Epochae. p. 217. seqq.

Neapolis, urbs descripta a Petronio. p. 182. Neapolis cur ad barbariem non defecisse Straboni dicatur. p. 98. Neapoli Imp. Titus & Hadrianus *Demarchi*. p. 110. p. 143. Neapolitana Palaestra Vitruvianis rationibus exacte respondens. p. 99. seqq. ab Imp. Tito restituta. p. 107. seqq. Aevo posteriore in *Thermaeum* nomen concessit. p. 120. ac postremo *Amphitheatri*. Ibid. Neapolitanae Palaestrae *agonothetae* Claudius. p. 141. Titus. p. 142. & Hadrianus. p. 144.

Neapolitana gymnica certamina cum praestantissimis Graecorum comparanda. p. 141. hinc dicta *Isolympia*. p. 152. pluribus, quam in Graecia, diebus absoluta. p. 140. n. 2. Urbe facta Municipio, immiui coeperunt. p. 159. hinc operâ peregrinorum artificum instaurata. p. 17. p. 173. ac tandem fa-

cta Colonia, refrixerunt. p. 147. quamdiu durarint. p. 138. Neapolitanae Coloniae patroni. p. 197. n. 13. 15.

Neapolitani pueri athletae. p. 180.

Neapolitanorum vulgus an Graecae loqueretur aevo Augusteo. p. 175.

Neapolitanorum nummi. p. 259.

Olympiades. p. 154. seq. Certamina equestria. p. 174. Phratia *Antinoiton*. p. 144. n. 7. p. 202. p. 260.

Eorum cultus erga *Antoninum*. Ib. & *Hebonem*. p. 234.

Neapolis in sinu Bajano, urbs commentitia. p. 166. n. 5.

Nemea certamina. p. 60.

Neronius agon an agitatus Neapoli. p. 158.

Noctua, sapientiae symbolum. p. 243.

Nola, urbs Chalcidicae originis. p. 261. Nolanorum nummi. Ibid.

Nomina feminea imposta maribus. p. 313.

Nudi scientia Picturae necessaria. p. 126. seq.

Nudipedalia, impetrandae pluviae causâ. p. 190.

Numerorum supputandorum breviloquentia apud veteres. p. 41. seq. p. 313. seq. Numerus duodenarius religiose habitus. p. 74. n. 1.

Numisus Theatri Herculanensis architectus an Vitruvii socius. p. 99. n. 1.

Numisma idem ac nummus aureus. p. 296.

Nummi Acheloi. p. 248. seq.

Nummi Aeserninorum. p. 250. Arpanorum. Ib. Calatinorum. p. 251.

Calenorum. p. 252. Cumanorum

ad Liternum. p. 253. Irinorum

prope Frentanos. p. 256. Larinorum

. p. 257. Lainorum. p. 258.

Mamertinorum Brettiorum. Ib.

Murgantinorum. p. 315. Neapolitanorum. p. 259. Nolanorum. p.

261.

261. Orrae Locrorum . p. 253. n. 25. 8istuviv, five Paefli . p. 262. feq. Pofidoniae . p. 264. Sufano- rum . p. 266. Sybaritarum . Ibid. Teani Sidicini . p. 267. Teiorum . p. 267. n. 46. Urinorum five Hy- rinorum . p. 268. feq.

O

- O** Dei ftrutura . p. 103. n. 6.
Olympia certamina an ab Ho- mero memorata . p. 67. n. 21.
Olympia Pifae inflituta, alibi quo- que frequentata . p. 64. Olympia certamina moliantur abolere Cro- toniatae . p. 43. n. 9.
Olympiades vergente altero Chrifti Saeculo celebratae . p. 156. Olym- piades Alexandrinae explofae . p. 43.
Olympiades Italicae feu potius Nea- politanae . p. 154. unde exordien- dae . p. 155. feqq.
Olympicus agón quot diebus abfolu- tus . p. 176. n. 12.
Opera tum artificum tum Scriptorum fub alieno nomine edita . p. 111. n. 6. Opera exacta a Stationariis . p. 296.
Opus, opera . p. 52. n. 4.
Ordinare, & Sculptere, quid . p. 53.
Orra Locrorum urbs . p. 253. n. 25.
Ovum quid in re tectionica . p. 103. n. 5.

P

- P** Aeaniftae . p. 23. n. 7.
Palaeopolitani a Romanis trium- phati . p. 160. n. 1. Cetera vide in Neapolis .
Palaefta quo conveniat cum Xyfto, & Gymnafio . p. 114. Palaeftae ufus cur civibus interdicerent tyranni . p. 2. Cetera vide in Gymnafium .
Παληγοί & Πεντατηγοί pro fyno- nymis habitae . p. 62.

- Παραδοξινικὸς qui . p. 34. p. 35. n. 4.
Parentheses non observatae, officiunt perfpicuitati lectionis . p. 166. n. 5.
Pentaëteris littera E notata . p. 47. n. 1. interdum non pro quinquen- nali fpatio, fed pro quavis perio- do fefti conventus, accipitur . p. 62.
Περικλόνικος qui . p. 35. n. 11. p. 60.
Περικλόνος . p. 97. n. 3.
Periodus certaminum . p. 35. p. 60.
Περικλόνικοι cur athletae dicantur . p. 22. n. 5. p. 24.
Πέτασος cur dictum Ephebeum . p. 102.
Petronii Satyrici nomen confictum . p. 194. Ex idiotifmis Neapolitanis proditur fuisse Neapolitanus . p. 193.
Ejus aetas Antoninorum temporibus ftatuitur . p. 204. feqq. Urbs, in qua is coenam Trimalchionis inftituit, Neapolis fuisse oftendi- tur . p. 182. feq. Ejus testimonia de Colonia Neapolitana . p. 196. feqq. An Herculaney meminerit . p. 188. n. 8. Ejus ftylus floridus, fed barbarifmis inquinatus . p. 205. n. 24. cum L. Appulejo comparan- dus . p. 208. Myfteriorum Chriftia- norum irrisor . p. 210. S. Iuftino martyre aliquanto junior . p. 211. feqq.
Φακός, ampulla formae lenticularis, in qua recondabantur offa Cuma- nae Sibyllae . p. 213.
Philini fervi epitaphium . p. 167. n. 5.
Φιλοφίβας, καὶ Φιλοφύλακος . p. 20.
Philostrati plures . p. 223. n. 42. Ico- nographus fpectaculo gymnico Nea- pol. interfuit . p. 222. Hujus aetas a Suida perperam assignata tempo- ribus Philippi Imp. retrahenda ad tempora Neronis . p. 223. feqq.
Phratricae Neapoli, facrum an civile corpus . p. 144. n. 7. p. 202. Phra- tria Antinoiton . Ib. & p. 260.
Eumelidarum . p. 150.

Pia-

Pialia. V. Εὐστρα.

Pichioui, locus prope Neapolim, unde sic corruptus. p. 190. n. 9.

Pictura an dignitatem pristinam amiserit sub Christiana religione, p. 123. an sub barbarorum incurfione. Ib. Vnde ejus jaſturam arceſſiverit Plinius ac Petronius. p. 124. ſeq. Ejus opus praecipuum in Nudi ſcientia verſatur. p. 126. ſeq. In Gymnaſiis facile addiſci dabatur tum ex motionibus athletarum, p. 128. tum e ſimulacris victorum palaeſtritarum. p. 129. p. 316.

Piggione vox Ital. unde fluxerit. p. 295. n. 15.

Pingere interdum pro *Sculpere*. p. 134. n. 10.

Pistuvius nummus ſic inſcriptus ad urbem *Paestum* pertinet. p. 262, ea vox non primitivum urbis, ſed gentile nomen exprimit. p. 264.

Pittacium. p. 283. n. 4.

Platano a Petronio memoratus, non eſt regionis Neap. nomen. p. 190. n. 10.

Plotae ſeu *Strophades*, inſulae. p. 22. n. 6.

Πολίς, cur πόλις ab Heſychio reddatur. p. 22. n. 6.

Polla (Luceia) aedem Cereris reſtituit Puteolis. p. 162.

Pollio, rector Aſiae. p. 84. n. 4.

Pollio, archon Tyri. p. 299. ſeqq.

Porticus Herculis, hodie *Portici*. p. 188. n. 2.

Praemia athletarum prima, ſecunda, tertia. p. 40. n. 5.

Praetores in Coloniais ac Municipiis. p. 161. n. 2. iidem ac Duum-viri. Ibid.

Primogenia, cognomen viri. p. 313.

Probatio athletarum. p. 176.

Πρόεδρος in Senatu Attico, ac Tyrio. p. 304. ſeq.

Pro ludia ſeu Προπύλαι certaminum. p. 176.

Προτομαί. p. 243. n. 12.

Πρώτος ἀνδράπων, elogium athletae qui primus viciffet. p. 36.

Prytaneum, ubi caenatio Olympionicis dabatur. p. 70. n. 23.

Ψευδοπαρηγήσις exemplum. p. 166. n. 5.

Πύχνη involucrum Epistolae, & Index Navis. p. 283. n. 3.

Πύσσω verbum Epistolare. p. 283. n. 3. cur a Suida reddatur *claudere*. Ibid.

Puteoli, numquam Graeca urbs. p. 184. n. 6. nummi Graeci Puteolorum commentitii. p. 187. in n. 6. antea dicta *Dicaearchia*, navale Cumanorum, non urbs fuit. p. 184. n. 6. deducta Colonia Rom. *Puteoli* tranſnominatur, & quare. Ibid. Quid *Puteoli* ſignificent. Ib. Puteoli ex Colonia reſtituuntur libertati ſuarum legum circa Syllana tempora. Ibid. Inde rursus *Coloniae* jus ſub Nerone recepit. Ib. & ſub Flaviis Principibus dicta *Colonia Flavia Auguſta Puteoli*. p. 229. Puteolis Buthyſiae agon agitat. p. 299. Puteoli, Emporium mercatorum Alexandriae, Syriae atque Aſiae. p. 289. Quamobrem Aſiaticae urbes terrae motu collapſae, Puteolis monumentum Tibertio earum reſtitutori, poſuerint. p. 290.

Puteolani Fratres a Paulo Apoſtolo ſalutati eccujates fuerint. p. 291. ſeq. Puteolani Stationarii. p. 289. penſionem inquilinatus urbi Puteolis pendunt. p. 294. ſeq.

Pythiades cum Olympiadum annis compositae. p. 58.

Q

Quinquennale certamen (Graece Πενταετής) dictum id quod absoluto quadriennio instaurabatur. p. 47. n. 1. *Lufstro* Latino-

T t

rum

rum respondet. Ib. interdum per litteram E, quinarium numeri notam, exprimebatur. Ib. & p. 80. n. 1.

R

Rana, symbolum nummorum Cummanorum. p. 253. Rana sculpta in aenea palma Corinthiorum quid portenderit. p. 236. n. 5. in quibusdam spiris columnarum sculpta, artificem Batrachum significabat. Ibid.

Reprobatio athletarum. p. 176.

Rhegium cur ad barbariem non descisse a Strabone dicatur. p. 97. seq. supplemento accepto a Caesare Aug. cognomen *Julii* accepit. p. 96.

Rheginorum Prytaneum. p. 97.

S

Sacra certamina. V. Certamina. Salutationis Epistolaris ordo antiquus, quando perverti coeperit. p. 287. n. 7.

Saurus scalptor, vice nominis sui sculptis lacertam. p. 236. n. 5.

Σκιάς (*umbella*) quid in re tectonica. p. 103. n. 6.

Sculpturae jactura unde repetenda. V. Pictura.

Semibos vir barbatus, in nummis Aetoliae, Italiae, ac Siciliae. p. 232. non est Minotaurus, p. 233. neque Neptunus, p. 234. neque Hebon sive Bacchus, Ibid. neque Genius fluviorum, p. 235. sed symbolum agriculturae atque ubertatis. p. 236. ipse est Achelous, in taurum humano vultu superstitie transformatus. V. Achelous.

Serapion insignis astrologus. p. 209.

Sibyllae carmina, altero Christi faeculo confarcinata. p. 215. Sibyllae Cumanae sepulcrum. p. 212. Sibylla in tumultu quiescens, interroganti respondere credita. p. 215.

unde ea fabula repetenda. Ib. n. 39. Siciliae nomine pleraque pars veteris Italiae aevo medio veniebat. p. 214. n. 37.

Siglae. Littera E, cum de ludis agitur, est nota quinarium numeri, sive ludi Quinquennalis. p. 47. n. 1. litterae KC. N. & CK. N. eandem numerorum summam faciunt. p. 293. M. Γ. Ἰταλίδος, p. 154.

Signa vetera non transferenda e locis abditis. p. 131.

Similitudo pro *Imaginem*. p. 28. n. 4.

Smyrna, Jonici conventus particeps. p. 74. ibi festum Κοινὸν Ἀσίας agitur. p. 77.

Solis die nasci, & *Solis die judicari*, quid. p. 178. n. 14.

Stadium Gymnasii Neapol. dictum aevo medio *Amphitheatrum*. p. 120. n. 13.

Stationes militum, mercatorum, sacerdotum. p. 311. Stationes mercatoriae in Emporiis commercii causa, stabilitae. p. 309. erant quaedam simulacra coloniarum. Ibid. inde Graecis dictae κατωκίαι (*coloniae*). Ib. n. 26. Quo jure regerentur, p. 310. mercedem quamdam ratione inquilinatus pendebant, p. 310. & ad opera publica tenebantur. Ibid.

Suesanorum nummi Latini. p. 266. Graeci sunt supposititii. Ibid.

Sybaris. hujus vocis origo. p. 246. n. 16. postea dicta *Thurium*. Ibid. deducta Colonia Rom. cur *Copia* transnominata. Ib. Sybaritarum nummi. p. 266.

Sylla scripsit leges Puteolanis. p. 169. n. 8.

Symbola in interpretatione nummorum sunt maxime attendenda. p. 263. Symbolica scalpendi veterum ratio. p. 236.

T

T

T *Άγυα*, sive Classis athletarum p. 152. n. 8.

Tarentum cur ad barbariem non defecisse Straboni dicatur. p. 94. seqq.

Teanum Sidicinum, Oscae originis. p. 267. Nummi Tyrrhenicae scripturae. p. 268. n. 47. Perperam nummi inscripti *Τειν*, Teano Sidicino adscribuntur. p. 267. n. 46.

Τίμωρος, p. 64. n. 17.

Terrae tuber. p. 193.

Tertulla Pia (Lucceia) aedem Cereris restituit Puteolis. p. 162.

Theatrum *tectum ac nudum* quid Statio. p. 120. n. 13.

Thermae aevo sequiore, quae prius Gymnasia. p. 119. Thermae Neapol. a Tito Imp. restitutae. p. 121.

Thermenſis regio urbis Neapolis. p. 120.

Theſauri, foveae humi depressae. p. 131. n. 8.

Thurium. V. Sybaris.

Τίμης, idem ac Titulus. p. 27. n. 2. p. 28.

Titus Imp. Agonotheta ac Gymnasiarcha Neapoli. p. 110. an *Demarchus* quoque fuerit. Ibid. & p. 142. Gymnasium ac Thermas restituit. p. 107. p. 121. Melancomam athletam amavit p. 143.

Trajanus quando *Dacici & Parthici* cognomen adeptus. p. 37. n. 1. Ejus Epinicia ubi celebrata. p. 54. n. 5. 6. p. 55. n. 8.

Transvectio athletarum. p. 144. n. 8.

Trulla, quid in re tectonica. p. 104. n. 8.

Τύχη ἀγῶν, formula contra fascinationes. p. 18. insauſtis etiam argumentis praemissa. p. 19. n. 2.

Τυτῶν & χαπῆσων, quo differant. p. 53.

Tyrus, quando renuntiata Phoenices metropolis. p. 284. quo sensu *Ναυαρχίς* dicatur. p. 285. Ejus *Archontes*. Ibid. Tyrius Senatus fere similis Senatui Attico. p. 304.

Tyrii Stationarii Puteolis. p. 289. num. *Dufaris* cultum invexerint Puteolos. p. 291. an fuerint congeneres cum iis, quos Paulus Ap. *Fratres* salutavit Puteolis. Ibid. quam *inquilinatus* mercedem Puteolanis pependerit. p. 293.

Tyrii Stationarii Romae, perperam a Scaligero *Flamines Augustales* reputantur. p. 310.

V

Valerius (L. Pudens) Poëta annorum 13. coronatur. p. 49. seqq.

Varanus lacus, unde id nominis sibi quaesierit. p. 257.

Varia V. Vria.

Vestigal *decimae*, *viceſimae* manumissionis. p. 219.

Vestiarium tenuiarium. p. 50. n. 2.

Vitruvius an rationes aedificandae palaeſtrae e palaeſtra Neapolitana collegerit. p. 99. seqq.

Vmbella, quid in re tectonica. p. 104.

Vrbes binomines, sed quae idem per interpretationem significant. p. 185. n. 6. Vrbes cognomines additamento aliquo distinctae. p. 263. n. 25.

Vria cur *Varia* dicta. p. 257. n. 31.

Eadem ac *Iria* in Frentanis. p. 256. atque *Hyria* in Salentinis. p. 268.

X

Xystarcha an idem, ac Gymnasiarcha. p. 116.

Xystus in quo conveniat cum Palaeſtra & Gymnasio. p. 114.

S. R. M.

SIGNORE

LO Stampatore Donato Campo desiderando dare alle stampe un'Opera di D. Nicola Ignarra Professore Primario nella Regia Università di questa Città, intitolata *De Palaeſtra Neapolitana &c.* ricorre dalla Clemenza di V. M. per averne il permesso, e commetterlene la revisione a chi meglio Le parrà. E l'avrà a grazia, *ut Deus.*

Magnif. U. J. D. D. Dominicus Mangieri in hac Regia Studiorum Universitate Professor Primarius revideat, & in scriptis referat. Datum Neap. 13. April. 1770.

NICOLAUS DE ROSA EPISC. PUTEOL. C. M.

JUSSU Tuo, *Augustissime Princeps*, sedulo perlegi & summa cum voluptate, Opus quod inscribitur *De Palaeſtra Neapolitana, &c.* Cui quidem argumento potissimam praeſtavit cauſſam pervetustum litteratum marmor ex parte mutilum, paucis abhinc annis erutum in hac Regia Urbe prope Portam Nolanam, Athleticam Graecam exhibens inscriptionem, honoris ergo positam in Neapolitano Gymnasio cuidam Archibio Alexandrino eximio Athletae, qui puer, imberbis, vir a pluribus agonibus victor disceſſerat. Ad hanc autem inscriptionem egregie commentatus est Cl. Vir collega meus Nicolaus Ignarra, qui scite eam Latine reddidit, & quod magni moliminis est, mira sagacitate supplevit. Plane quae habet de Palaeſtra Neapolitana, sive qua Εἰδική, sive qua Ὀλίκη, post Lasenam & Aulistum: de Neapoli Civitate Graeca, postea facta sub Antoninis Colonia Augusta, ubi plura de aetate Petronii non injucunda nec vulgaria: quaeque graviter edisserit de Gymnasio Puteolano & Buthysiae Agone, sunt quidem praestantissima & omni laude dignissima: in iis enim enucleandis Vir acerrimi ingenii subactique judicii omnes eruditionis & industriae suae nervos contendit: in primis vocum Latinarum Graecarumque origines subtiliter perveſtigans, inde variora numismata, marmora, & id genus rudera undique conferens, curate
etiam

etiam temporum ratione subducta, strenue conatus est, omnia ex horrida antiquitate in lucem educere claviorem. Etsi vero in his rebus ut plurimum perobscuris & spinis quaque versus obsitis, luculenter pertrahendis ab aliis praeclarissimis rerum nostrarum Scriptoribus nonnunquam disenserit (vereor, quam in partem ipsi sint hoc accepturi) non leves tamen habuit causas, cur cum illis sive viris, sive imberbibus, more Athletico saepe se committeret: sed quod mirari licet, nunquam id factum a gravissimo Auctore, nisi cum honoris praefatione, nullo convicio. In hoc itaque praestantissimo Opere tot vigiliis elucubrato nihil prorsus reperi, Optime Rex, quod Jura Tua Suprema imminuat, vel rei Tuae statum attingat, bonosque mores inficiat: imo adeo sunt multa, quae illud magnopere commendent, omnigena quippe eruditio, sermonis venustas, & elegantia pulcherrimarum rerum & scitu dignarum congeries, ut ejus editionem bono publico maturandam esse censeam. Dab. Neap. Non. Septemb. C1D1CCCLXX.

Dominicus Mangieri.

Die 3. mensis Novembris 1770. Neapoli.

Viso rescripto S. R. M. de die 25. mensis Septembris currentis anni, ac relatione U. J. D. D. Dominici Mangieri de Commissione Rev. Regii Cappellani Majoris ordine Praefatae Regalis Majestatis.

Regalis Camera S. Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Revisoris. Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica: hoc suum &c.

GAETA. SALAMONE. Vidit Fiscus Regalis Coronae.

Illustr. Marchio Citus Praef. S. R. C. & caeteri Illustr. Aularum Praefecti non interfuerunt.

Attanasius

Registr.
Carulli.

Adm.

*Adm. Rev. Dom. D. Salvator Ruggieri S. Th. P. & Philosophiae
Lector in Aula Archiep. revideat & in scriptis referat. Datum. die 4.
Julii 1770.*

F. X. EPISC. VENAFR. VICAR. GENER.

J. SPARANUS CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

Gratulandum nobis est V. Cl. Nicolao Ignarrae, qui in Libro, cui
titulus De Palæstra Neapolitana &c. cum Inscriptionem Athle-
ticam Neapoli erutam erudito commentario illustrat, non pauca, quae
sive aliorum curas effugerunt, sive non fuerunt accurate tradita, satis
apte enucleata proponit. Quod sane iudicium meum cum archæologis,
tum maxime rerum nostrarum studiosis probandum esse confido; cum in
ipsorum manus Liber pervenerit; quippe iis lautissima penitioris doctri-
nae supellex ad patriam potissimum illustrandam mirari abunde dabi-
tur. Auctor enim Gymnasium urbi Neapoli adeo luculenter asseruit, ut
Vitruvium ipsum aedificandae palæstrae rationes e Palæstra Neapolita-
na collegisse, ostendat. Ubi vero gymnica majorum nostrorum sub Au-
gustis certamina persequitur, Olympiadum Neapolit. initium summa per-
spicuitate aperit: & jus Coloniae Romanae, ingenti animorum conten-
tione disceptatum, a Neapolitanis quaesitum in causâ fuisse; quamobrem
apud ipsos Palæstra siluerit, ornate copioseque contendit. Jam vero quan-
tavis pretii est Divinatio (sic eam Auctor, modeste de se sentiens, ap-
pellat) de Picturae Sculpturaeque interitu, a Palæstrae desuetudine
repetendo. Neque minus diligentiae nervos illum intendisse apparet, cum
Petronii Arbitri, & Philostrati Iconographi aetatem inter dissona do-
ctorum virorum studia definire allaborat. Porro praeclara sunt ea, quae
de Buthysia Puteolanorum, & quae hanc nactus opportunitatem, de
Semibove viro barbato, frequentissimo Italiae veteris monetarum sym-
bolo, contra recentiorum scriptorum opinionem, disputat. Quae quidem
omnia, ne singula nunc recensendo longum faciam, tanti sunt, adeoque
late patent, ut non solum patriarum rerum amatores, sed & universi
archæologi gratias Auctori debeant. Cum autem nihil in hoc Libro
occur-

*occurrat Catholicae fidei, aut Christianis moribus absouum, typis com-
mitti posse censeo, modo summa Eminentiae Tuae auctoritas accefferit.
Neapoli IV. Idus Augusti 1770.*

E. T.

Additis. atque Obsequentis.
Saluator Rogerius.

*Attenta relatione Domini Revisoris imprimatur : Datum die II.
Augusti 1770.*

F. X. EPISC. VENA FR. VICAR. GENER.

J. SPARANUS CAN. DEP.

ER.

ERRATA

CORRIGE

Pag. 25. n. 11. lin. 3. περιπορευο-
μένων

περιπορευομένων

26. lin. 3. τιμῆς

τιμῆς

38. col. 2. l. 8. Elaeis

Eleis

46. l. 32. par ergo debuit

par ergo esse debuit

55. l. 14. Epist. X. 81,

Epist. X. 79.

57. l. 8. Epist. X. 125.

Epist. X. 119.

105. l. 28. suo aevi

sui aevi

133. l. 2. habeantur

habebantur

147. n. 11. l. 2. poene

paene

149. n. 1. l. 11. anno superiore

anno 1768.

152. l. 13. συτελεῖται

συντελεῖται

156. l. ult. dele vero.

167. col. 2. l. 9. num. . . .

num. 13. anni 1763.

204. lin. antepen. dele quantum

211. col. 2. l. 1. Εἰν τῇ περὶ

Εἰν τῇ Κύμῳ περὶ &c.

217. l. 23. seorsim

seorsum

281. col. 1. l. 10. αὐτοὶ

ἑαυτοῖς

*Atque ea sunt perperam edita, quae mihi, nunc aliud agenti, nota-
tanda occurrerunt. Nam a capite repetere scripturae lectionem, ut in-
de typographicas mendas, diligenter excussas, obelo configerem, mi-
hi jucundum non fuit. Sed nullibi, fatear, nisi in diagrammate num-
morum Acheloiorum, peccatum est oscitantius. Equidem diligentiae ar-
tificis commendaram, uti schedas in quibus typi monetarum signaban-
tur, in ordinem litterarum, ut in Commentario illustratae fuerant, di-
gestas, in aes incideret. At quid? sic ille mihi chartulas perturbavit, ut
ignorem, an olim ventus responsa Sibyllae, foliis mandata, magis inor-
dinate confuderit. Cui incommodo, ut potui, occurri. Curavi enim, ut
ordinem, quo quaeque moneta locanda erat, numeri adpicti distinguerent.
Itaque series numerorum, veluti Ariadnae filum, certam viam per itine-
rum flexus edocebit.*

1122
v

5

5

